

MAHMUT KARALIĆ

HADIS

I HADISKE ZNANOSTI

Mahmut Karalić

H A D I S

I HADISKE ZNANOSTI

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA.NET

Novi Pazar, 2010. godine

Uvod

El-Hamdu lillahi Rabbil-alemin ves-salatu ves-selamu ala sejjidina ve nebijjina Muhammedin ve ala alihi ve sahbihi ve sellem.

Još od 1982. godine, kada sam počeo predavati Hadis u Gazi-Husrevbegovoj medresi u Sarajevu, usljed nedostatka literature iz teorije hadisa počeo sam se baviti mišlju da napišem nešto iz te oblasti. Godinu dana kasnije počinjem objavljivati članke iz oblasti teorije hadisa u reviji Islamska misao. To je potrajalo do pred sami rat 1992. godine. Ratne godine, odbrana zemlje svakog od nas je usmjerila u drugom smjeru. Prioritet je bio odbraniti, vjeru, čast, vlastito ognjište i zemlju Bosnu i Hercegovinu. Svi smo se angažirali na tome planu. Nakon rata pažnja svih nas bila je usmjerena na zadatke u vezi s obnovom zemlje i ličnim opstankom.

Godine 1998. počinjem sa prevodom i komentarom Et-Tirmizijeva Džami'a, na kome radim sve do 2009. godine, kada je iz štampe izišao i sedmi, posljednji, tom ove zbirke hadisa. Evo, nakon dugog prekida, zahvaljujući Allahu, nastavljam i dovršavam ono što sam počeo 1983. godine i nudim vam knjigu iz teorije hadisa koju sam nazvao Hadis i hadiske znanosti

Poznavanje Hadisa i hadiskih znanosti nužnost je bez koje ne možemo spoznati istinski značaj hadisa kao drugog izvora islama, kao tumača i komentatora Kur'ana i kao neprikosnovenog autoriteta u razradi kur'anske misli i praktičnoj primjeni propisa sadržanih u njemu.

Bez temeljitog poznavanja hadisa nije moguće spoznati pravi smisao islama niti suštinu Kur'ana, a bez poznavanja hadiskih znanosti nije moguće upoznati autentičnost i vjerodostojnost hadisa.

Svjesni značaja hadisa, ashabi Allahova Poslanika, s.a.v.s., pomno vode računa da im šta od Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., riječi i postupaka ne promakne. Takav odnos prema hadisu od njih nasljeđuju i njihovi nasljednici tabi'ini, a od njih njihovi nasljednici etbai-tabi'ini, i sve tako dok hadis nije definitivno popisan i sabran.

U samom početku, ashabi su sve ono što su vidjeli i čuli od

Allahova Poslanika, s.a.v.s., usmeno pamtili i drugima prenosili. Nisu sumnjali jedni u druge. i nisu provjeravali ono što su jedni drugima prenosili. Sve što bi čuli jedni od drugih su bezrezervno prihvatili.

Pojavom apokrifnih hadisa takav se odnos odnos ashaba, i poslije njih i tabi'ina, prema hadisu temeljito mijenja. Pojavom apokrifnih hadisa, oni pokazuju maksimalnu opreznost i prilikom preuzimanja i prilikom predavanja hadisa. Po prvi put uspostavljaju sened hadisa, koji do tada nije postojao i smatraju ga sastavnim dijelom hadisa.

Od svakog ko im ispriča, prenese ili saopći hadis zahtijevaju da im kaže od koga ga je on čuo. Potom odlaze kod toga i od njega zahtijevaju da im kaže ime prenosioca od koga ga je on čuo i tako do sve kraja seneda. Poznati hadiski učenjak i prenosilac hadisa iz generacije tabi'ina Muhammed b. Sirin je rekao: "Hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., je vjera, pa budite oprezni od koga prihvatate vjeru."¹ Slične riječi izgovorio je i poznati ashab i zet Allahova Poslanika, s.a.v.s., Alija b. Ebu Talib. On kaže: "Pazite od koga prihvatate ovo znanje (tj. hadis), jer je ono vjera."²

Oni ne samo da se raspituju o svakom prenosiocu hadisa u senedu hadisa, nego se raspituju i o najsitnijim detaljima iz njegove biografije, donose svoj sud o svim prenosiocima hadisa, javno ukazujući na njegove vrline i mahane. Uz bilježenje hadisa oni bilježe biografije prenosilaca i njihove karakterne osobine, apostrofirajući njihove vrline i mahane. Tako, uporedo sa prenošenjem hadisa, nastaje i znanost o prenosiocima hadisa.

Pojavom apokrifnih hadisa, oni uz senede i biografske podatke i karakterne osobine prenosilaca uspostavljaju i kriterije po kojima vrše klasifikaciju hadisa odvajajući vjerodostojne i dobre od slabih i patvorenih.

Uz to uvode i stručne termine kojima označavaju vrste hadisa i ljudi koji se bave hadisom, osvrćući se na svaki i najskriveniji detalj u metnu i senedu hadisa. Tako, paralelno sa rivajetom, nastaje i hadiska nauka koja se sve više i više širi i grana.

Poznati hadiski autoritet i imam El-Hazimi kaže: "Hadiska nauka se sastoji iz stotinu i više naučnih disciplina. Svaka od njih je toliko

¹ Ebul-Fejd Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Farisi el-Herevi "Dževahirul-usul fi ilmi hadisir-Resul", 5. str.

² Isti izvor, 5. str. u fusnoti.

prostrana da predstavlja zasebnu nauku. Kada bi čovjek cijeli svoj život proveo u studioznom izučavanju bilo koje od njih, ne bi je mogao upotpunosti upoznati.”³

Sasvim svjestan da u jednoj knjizi nije moguće iznijeti sve ono što je važno u okviru jedne znanosti, a posebno znanosti koja je toliko široka kao što je hadiska, ja ću se ograničiti na najneophodnije njene segmente, tek toliko da bi čitalac mogao imati kakvu-takvu predstavu o njoj.

Na samom početku ću pojasniti neke osnovne pojmove koji se odnose na sam hadis i na ljude ljudi koji se bave hadisom, a sa kojima ćemo se kroz knjigu veoma često susretati, da nam njihovo nepoznavanje ne bi predstavljalo poteškoće.

Znajući da je zadaća Allahova Poslanika, s.a.v.s., bila da prenese i objasni Kur'an i da ukaže na praktičnu primjenu svih propisa i normi sadržanih u njemu, pokušat ću iznijeti važnost hadisa u odnosu na prvi izvor islama.

Imajući u vidu da su ashabi, a poslije njih i tabi'ini, najbolja pokoljenja, da su ashabi učili vjeru od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a tabi'ini od ashaba i da su oni najbolje razumijevali islam, osvrnut ću se na te dvije generacije da bismo imali predstavu kako su se oni odnosili prema Kur'anu i Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., za vrijeme njegova života, a prema njegovom hadisu nakon njegove smrti.

S obzirom na to da su se veoma rano pojavili oni koji su izmišljanjem hadisa željeli ubaciti sumnju u autentičnost hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., i cjelokupne njegove tradicije, temeljitije ćemo se pozabaviti njima i ukazati na to na koji način su hadiski učenjaci uspjeli sačuvati autentičnost hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Posebno ćemo se u knjizi osvrnuti na načine na koje je hadis čuvan do naših dana, počev od perioda usmenog pamćenja hadisa, njihovog zapisivanja i sabiranja u knjige, odvajanja hadisa od riječi ashaba i tabi'ina, klasifikacije hadisa, pa do bilježenja isključivo vjerodostojnih hadisa u zasebne zbirke, sa posebnim osvrtom na najznačajnije hadiske zbirke.

Osvrnut ćemo se na najvažnije metode primanja i predavanja hadisa i kratko ćemo prikazati najznačajnije grane hadiskih znanosti, tek

³ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu", 11. strana.

toliko da bi čitalac imao bar osnovno znanje o tome. U okviru hadiske znanosti o hadiskoj terminologiji, kratko ćemo se osvrnuti na sve vrste hadisa koji nastaju kao rezultat svih istraživanja kojima su bavile sve grane hadiske znanosti.

Na kraju ću ukazati na metode pomoću kojih će čitalac moći bez poteškoća da pronalazi sve hadise koji ga budu zanimali u originalnim hadiskim izvorima, uz kratak osvrt na najvažnija hadiska djela i zbirke.

Nastojat ću da sve što bude rečeno tokom ove knjige ima svoje utemeljenje u najmeritornijim hadiskim izvorima i potkrijepljeno riječima najvećih hadiskih autoriteta. Nastojat ću da ništa od onoga što bude rečeno u knjizi ne bude zasnovano na slabim argumentima i neosnovanim kazivanjima. Molim Svevišnjeg Allaha da mi u tome pomogne (amin).

POJAŠNJENJE NEKIH OSNOVNIH POJMOVA

Neophodno je na samom početku ove knjige pojasniti neke osnovne pojmove sa kojima ćemo se tokom čitanja ovog teksta veoma često susretati. To su, ustvari stručni nazivi koji se upotrebljavaju:

1. za Muhammedovu, s.a.v.s., tradiciju i
2. za ljude koji se bave njegovom tradicijom.

Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na svaki od tih stručnih naziva, kako tokom čitanja teksta koji će uslijediti ne bismo imali problema u pogledu njihova razumijevanja.

1. Stručni termini za tradiciju

U hadiskoj nauci postoje ustaljeni stručni termini koji su korišteni za Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., tradiciju, a to su:

1. Hadis الْحَدِيثُ
2. Sunnet السُّنَّةُ
3. Haber الْخَبَرُ
4. Eser الْأَثَرُ
5. Hadisi-kudsija الْحَدِيثُ الْقُدْسِي

Mi ćemo se, tokom daljnjeg izlaganja, ukratko osvrnuti na svaki od spomenutih stručnih termina.

Hadis الْحَدِيثُ

Riječ hadis u arapskom jeziku upotrebljava se u više značenja: u smislu govora, riječi, kazivanja, vijesti i sl.

U značenju “govora”, u Kur'anu je spomenuta u sljedećem ajetu:

فَلَمَّا كَانَ بَاحِجٌ نَّفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا .

*Pa zar ćeš ti za njima od tuge svisnuti ako oni u govor ovaj neće da povjeruju.*⁴

U značenju “riječi” spomenuta je u sljedećem ajetu:

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ

Pa u koje će riječi, ako ne u Kur'an, vjerovati?

U značenju “vijesti”, spomenuta je u sljedećem ajetu:

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى

*A da li je do tebe doprla vijest o Musau?*⁵

U značenju “kazivanja”, spomenuta je u sljedećem ajetu:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

*I o blagodati Gospodara svoga kazuj!*⁶

Osim spomenutih značenja, riječ hadis upotrebljava se još i u značenju nečega novog, savremenog, nečeg što je postalo i što nije oduvijek. Po svom značenju, ona je sasvim suprotna riječi kadim (što je staro, što je oduvijek). Radi toga se za Kur'an kaže da je kadim, da je oduvijek i da nije nastao, a za Muhammedove, s.a.v.s., riječi i djela kaže se da su hadis, što znači da su nastala i da nisu oduvijek.⁷

⁴ El-Kehf, 6. ajet.

⁵ Taha, 9. ajet.

⁶ Ed-Duha, 11. ajet.

⁷ Muhammed Tufo, Temelji hadiske nauke, 10. str. i Nuruddin Itr ” Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadisi”, 19. str.

Većina hadiskih učenjaka ovako definira hadis:

الْحَدِيثُ هُوَ مَا أُضِيفَ إِلَى النَّبِيِّ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ أَوْ تَقْرِيرٍ أَوْ وَصِفٍ خَلْقِيٍّ أَوْ خُلُقِيٍّ أَوْ أُضِيفَ إِلَى الصَّحَابِيِّ أَوْ التَّابِعِيِّ.

Hadis je ono što se vezuje za Vjerovjesnika, s.a.v.s., od njegovih riječi, ili postupaka, ili odobrenja ili njegovih tjelesnih ili moralnih osobina, kao i ono što se vezuje za ashabe i tabi'ine.⁸

Neki hadiski učenjaci definiraju ga ovako:

الْحَدِيثُ هُوَ كُلُّ مَا أُنْزِلَ عَنِ الرَّسُولِ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ أَوْ تَقْرِيرٍ أَوْ صِفَةٍ خَلْقِيَّةٍ أَوْ خُلُقِيَّةٍ أَوْ سِيرَةٍ سَوَاءً أَكَانَ ذَلِكَ قَبْلَ الْبُعْثَةِ كَحَدِيثِهِ فِي غَارِ حِرَاءَ، أَوْ بَعْدَهَا.

Hadis je sve ono što je preneseno od Poslanika, s.a.v.s., od njegovih riječi ili postupaka ili odobrenja ili njegovih tjelesnih ili njegovih moralnih osobina ili njegova načina života, svejedno da li to bilo prije poslanstva, kao njegovo povlačenje u pećinu Hira, ili nakon toga.⁹

Po mome mišljenju, ova definicija je potpunija pošto obuhvata i vijesti koje se odnose na Poslanikov, s.a.v.s., život prije poslanstva.

S obzirom na definiciju, hadiski učenjaci svrstavaju hadis u četiri kategorije:

1. To su hadisi koji se odnose na Muhammedove, s.a.v.s., izreke, kao, na primjer, sljedeći hadisi:

عَنْ ابْنِ مَعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَزُولُ قَدَمَا ابْنِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ خَمْسٍ: عَنْ عُمْرِهِ فِيمَ أَفْنَاهُ وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَ أَنْفَقَهُ وَمَاذَا عَمِلَ فِيمَا عِلِمَ. (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)

Ibn Mes'ud veli da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: "Čovjek se na Sudnjem danu neće pomaknuti ispred svoga Gospodara dok ne bude upitan za petero: za život u čemu ga je prošao, za mladost u čemu ju je proveo, za imetak kako ga je stekao i u što ga je trošio i da li je postupao prema onome što je znao." (Et-Tirmizi)

⁸ Vidi: Nuruddin Itr, "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 19. str.

⁹ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ve ulumuhu ve mustalehu", 19. i 27. str.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَتُؤَدَّنَ الْحُقُوفَ إِلَى أَهْلِهَا حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجُلَحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرَنَاءِ. (رواه الترمذي)

Ebu Hurejre veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Uistinu ćete morati dati svakome njegovo pravo koje mu pripada, i to do te mjere da će se dovesti šušava ovca (bez rogova) da uzme svoje pravo od rogate ovce!” (Et-Tirmizi)

2. Hadisi koji se odnose na Muhammedove, s.a.v.s., postupke, kao, na primjer, sljedeći hadisi:

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ الْحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَدْنُو مِنَ الْأَرْضِ. (رواه الترمذي)

Enes veli: “Kada bi Vjerovjesnik, s.a.v.s., htio obaviti nuždu, ne bi podigao odjeću dok se ne bi približio zemlji.” (Et-Tirmizi).

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حِضْتُ يَأْمُرُنِي أَنْ أَتَرَدَّ ثُمَّ يَبَاشِرُنِي. (رواه الترمذي)

Aiša kaže: “Kada bih imala mjesečnicu, Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi od mene tražio da preko tijela prekrijem čaršaf i onda bi me milovao.” (Et-Tirmizi)

3. To su hadisi koji se odnose na ono što je Muhammed, s.a.v.s., odobrio. On bi vidio nekog ashaba da nešto radi, pa bi mu to odobrio šutnjom ili, pak, riječima potvrdio. Evo nekoliko primjera za to:

عَنْ ابْنِ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَخْزَابِ لَا يُصَلِّينَ أَحَدٌ الْعَصْرَ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَأَذْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصْرَ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا وَقَالَ بَعْضُهُمْ بَلْ نُصَلِّي لَمْ يَرِدْ مِنَّا ذَلِكَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَعْتَفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ. (رواه البخاري ومسلم)

Abdullah b. Omer veli: “Na dan Bitke na Hendeku (Ahzab) Vjerovjesnik, s.a.v.s., nam reče: ‘Neka niko od vas ne klanja ikindijski namaz dok ne stignemo u pleme Benu Kurejza.’ Zatekao ih je ikindijski namaz na putu. Neki su od njih rekli: „Nećemo ga klanjati dok

ne stignemo.“ Neki rekoše: „Mi ćemo ga klanjati, jer Vjerovjesnik, s.a.v.s., nije želio od nas to.“ To je spomenuto Vjerovjesniku, s.a.v.s., i nije nikoga ukorio.” (El-Buhari i Muslim).

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يُبْعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ أَجْهَدُ رَأْيِي وَلَا أَلُو فَضْرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لَمَّا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ * (رواه أبو داود)

Muaz b. Džebel priča da ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., želeći ga poslati u Jemen, upitao:

“Kako ćeš postupiti ukoliko se pred tobom pojavi problem??”
 “Postupit ću po Allahovoj knjizi“, odgovori on.” “A ako njegovo rješenje ne nađeš u Allahovoj knjizi?”, upita Vjerovjesnik, s.a.v.s., „Postupit ću po Sunnetu Allahova Poslanika, s.a.v.s.“ odgovori Muaz.

A ako njegovo rješenje ne nađeš ni u Sunnetu Allahova Poslanika, s.a.v.s., ni u Allahovoj knjizi, kako ćeš postupiti? upita Vjerovjesnik, s.a.v.s.

„Riješit ću ga po svome idžtihadu.“, odgovori Muaz, a Vjerovjesnik, s.a.v.s., ga potapša po grudima i reče:

“Hvala Allahu koji je podario izaslaniku Allahova Poslanika ono sa čim je zadovoljan Njegov Poslanik.” (Ebu Davud).

4. Hadisi koji govore o tjelesnim i moralnim osobinama Allahova Poslanika, s.a.v.s., kao, na primjer:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْوَدَ النَّاسِ بِالْخَيْرِ وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ وَكَانَ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ يَعْْرِضُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُرْآنَ فَإِذَا لَقِيَهُ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ أَجْوَدَ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ (رواه البخاري ومسلم)

Ibn Abbas, r.a, kaže: “Vjerovjesnik, s.a.v.s., je bio najplemenitiji čovjek, a posebno je bio plemenit u ramazanu kada je imao susret sa

Džibrilom. Džibril se sa njim susretao svake noći u ramazanu, kako bi Vjerovjesnik, s.a.v.s., pred njim učio Kur'an. Kada bi imao susret sa Džibrilom, bio je plemenitiji od, iz milosti, poslatog vjetra.” (El-Buhari i Muslim).

عَنِ الْبَرَاءِ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا وَأَحْسَنَهُ خُلُقًا لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

El-Berra veli: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio je najljepši čovjek po izgledu i imao je najljepši stas. Nije bio ni previše visok, niti nizak.” (El-Buhari)

سُنَّةُ Sunnet

Riječ sunnet u arapskom jeziku znači: običaj, postupak, navika, i praksa. U značenju “običaja”, upotrijebljen je u sljedećem hadisu:

مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ. وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ. (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

„Ko u islam uvede lijep običaj, imat će za to nagradu i nagradu svih onih koji poslije njega budu postupali po tom običaju, a njima neće biti umanjena nagrada. A ko u islam uvede ružan običaj, imat će za to grijeh i grijeh svih onih koji poslije njega budu postupali po njemu, a njima neće biti umanjeni grijesi.”(Muslim)

U hadiskoj terminologiji, Sunnet je ono što i hadis, dakle ono što se vezuje za Vjerovjesnika, s.a.v.s., od njegovih riječi, ili postupaka, ili odobrenja ili njegovih tjelesnih ili moralnih osobina, kao i ono što se vezuje za ashabe i tabi'ine.

Definicija Sunneta kod hadiskih učenjaka razlikuje se od definicije Sunneta kod ostalih islamskih učenjaka. To je zbog njihova različita pristupa Sunnetu. Hadiske učenjake su, na primjer, zanimale sve vijesti koje su vezivane za Allahova Poslanika, s.a.v.s., za njegove riječi, postupke, odobrenja, način života i ponašanja, i biografske karakteristike i karakterne osobine. Učenjake usuli-fikha su od Allahova Poslanika, s.a.v.s., zanimale samo one vijesti iz kojih su se mogli crpiti šerijat-

ski propisi. Zbog toga oni Sunnetom smatraju samo Resulullahove, s.a.v.s., riječi, postupke i odobrenja.

Fikhski učenjaci prilaze Sunnetu kao praksi Allahova Poslanika, s.a.v.s., koja nije ni fard ni vadžib, i Sunnetom smatraju Vjerovjesnike, s.a.v.s., postupke koji nisu ni fard ni vadžib.

Svakako da je definicija Sunneta koju su dali hadiski učenjaci najkompletnija. Ona je u potpunosti u skladu sa definicijom Sunneta, koju je Allahov Poslanik, s.a.v.s., dao u sljedećem hadisu:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَرَكْتُ فِيكُمْ شَيْئَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّتِي. (رواه مالك)

Prenosi Ebu Hurejre da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ostavljam vam dvoje, ako ih se budete pridržavali nećete zalutati: Allahovu Knjigu i moj Sunnet." (Malik)

Razlika između Hadisa i Sunneta

Prema mišljenju većine islamskih učenjaka, ne postoji bitna razlika između hadisa i Sunneta. Hadis je što i Sunnet, a Sunnet što i hadis. Neki islamski učenjaci prave razliku između ova dva stručna termina. Prema njihovom mišljenju, hadis su Muhammedove, s.a.v.s., riječi, odnosno izreke, a Sunnet je njegova praksa, ono što je radio i odobrio. Među učenjacima koji zastupaju ovakvo mišljenje je i Abdur-Rahman b. Mehdi.

Upitali su ga šta on misli o Sufjanu es-Sevriju, El-Evzaiju i Malik b. Enesu, a on je odgovorio: "Sufjan es-Sevri je imam u Hadisu, a nije imam u Sunnetu. El-Evzai je imam u Sunnetu, a nije imam hadisu, a Malik b. Enes je imam i u Hadisu i u Sunnetu."¹⁰

Muhammed, s.a.v.s., je u većini slučajeva i jedan i drugi termin upotrebljavao za cjelokupnu svoju teoriju i praksu, što smo mogli vidjeti iz prethodnog hadisa. Međutim, on je i sam ponekad svoje riječi nazivao hadisom a postupke sunnetom. To se da vidjeti iz njegovih sljedećih riječi:

اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِي قَبِيلَ وَمَنْ خُلَفَاؤُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ هُمُ الَّذِينَ يَأْتُونَ مِنْ بَعْدِي وَيَرَوُونَ

¹⁰ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu", 25. str. Dr. Subhi Salih "Ulumul-hadisi ve mustalehuhu", 6. str.

أَحَادِيثِي وَسُنَّتِي وَيَبَيِّنُهُمَا لِلنَّاسِ (رواه الطَّبْرَانِيُّ وَالْحَاطِبُ)

“Allahu, smiluj se mojim halifama!” Neko upita: „A ko su tvoje halife, o Allahov Poslaniče?“ A on odgovori: “To su oni koji će poslije mene prenositi moje hadise i moj Sunnet, i objašnjavati ih ljudima.”¹¹ (Et-Taberani i El-Hatib)

الْحَبَرُ Haber

Riječ haber u arapskom jeziku znači vijest. U hadiskoj nauci se upotrebljava kao sinonim hadisa. Neki vele da se haber odnosi na ono što je preneseno od Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., ashaba i tabi'ina, a hadis ono što je preneseno od Muhammeda, s.a.v.s.

Otuda se za osobu koja se bavi hadisom i Sunnetom kaže da je muhaddis, dok se za osobu koja se bavi poviješću kaže povjesničar ili hroničar.

Bilo kako bilo, haber ima općenitije značenje od hadisa i zato se kaže da je svaki hadis haber, a da svaki haber nije hadis.¹² Dakle, svaki hadis spada u vijesti, a svaka vijest ne spada u hadise.

الْأَثَرُ Eser

Riječ eser u arapskom jeziku znači trag ili vijest. U hadiskoj nauci eser se upotrebljava kao stručni termin za vijesti koje se odnose na Muhammeda, s.a.v.s., ashabe, tabi'ine i druge ljude. Shodno tome, eser kao i haber, ima općenitije značenje od hadisa.

Većina učenjaka smatra da nema razlike između habera i esera. Međutim, pravnici Horasana ipak prave razliku između njih i kažu: Haber je ono što se vezuje za Allahova Poslanika, s.a.v.s., dok je eser ono što se vezuje za ashabe i tabi'ine.¹³

الْحَدِيثُ الْقُدْسِيُّ Hadisi-kudsi

Ranije smo kazali da riječ hadis znači govor, a riječ kuds znači svet. Prema tome El-Hadisi-kudsi u arapskom jeziku znači sveti govor. U hadiskoj nauci, hadisi-kudsi nazivaju se oni hadisi ili

¹¹ Vidi časopis: "Rabitatul-alemil-islami", novembar 1981. godine, 1. broj.

¹² Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu, 28. strana.

¹³ Isti izvor.

vijesti koje Muhammed, s.a.v.s., pripisuje Uzvišenom Allahu da ih je Svevišnji Allah izgovorio a on ih samo doslovno prenio.

Ova vrsta hadisa zove se još i ehadisul-Ilahijje (Božanski govor) ili ehadisur-rebbanijje (Gospodarev govor). Možemo ih razlikovati po tome što se u njima naglašava da su to riječi Svevišnjeg Allaha, i to obično riječima:

i sl. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى إِلَهِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى

Da bismo to bolje razumjeli, navest ćemo nekoliko hadisi-kudsija:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبْتُهَا لَهُ حَسَنَةً فَإِنْ عَمِلَهَا كَتَبْتُهَا لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ. وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ وَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ أَكْتُبْهَا عَلَيْهِ فَإِنْ عَمِلَهَا كَتَبْتُهَا سَيِّئَةً وَاحِدَةً. (رواه مسلم)

Prenosi Ebu Hurejre od Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je prenio od Uzvišenog Allaha da je rekao: "Ako Moj rob naumi uraditi neko dobro djelo pa ga ne uradi, upisat ću mu (za to) sevap, a ako ga uradi, upisat ću mu (za to) deset do sedam stotina sevapa. A ako naumi uraditi neko loše djelo, pa ga ne uradi, za to mu neću upisati grijeh, a ako ga uradi upisat ću mu samo jedan grijeh."¹⁴ (Muslim)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: إِذَا أَحَبَّ عَبْدِي لِقَائِي أَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ وَإِنْ كَرِهَ لِقَائِي كَرِهْتُ لِقَاءَهُ. (رواه مالك في الموطأ)

Prenosi Ebu Hurejre od Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je prenio od Uzvišenog Allaha da je rekao: "Ako Moj rob želi susret sa mnom i Ja želim susret sa njim. A ako bude prezirao susret sa mnom i Ja ću prezirati susret sa njim."¹⁵

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: افْتَرَضْتُ عَلَى أَمَتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَعَهْدَتُ عِنْدِي عَهْدًا أَنَّهُ مَنْ حَافَظَ عَلَيْهِنَّ لَوْ قَتَلَهُ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ. وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ فَلَا عَهْدَ لَهُ عِنْدِي. (رواه ابن ماجة)

Prenosi Ebu Katade od Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je prenio od Uzvišenog Allaha da je rekao: "Tvojim sljedbenicima sam stavio u

¹⁴ Vidi: "El-Ehadisul-kudsijje", 54. str.

¹⁵ „Isti izvor“, 305. str.

dužnost pet namaza, i stavio sam Šebi u obavezu da one koji ih budu redovno obavljali u propisano vrijeme uvedem u Džennet. Prema onima koji ne budu pazili na njih, nemam takve obaveze.”¹⁶ (Ibn Madže)

Ovo su najvažniji stručni termini koji se koriste za tradiciju Allahova Poslanika, s.a.v.s. Postoje još neki stručni termini koji se uglavnom vezuju za određene detalje Muhammedove, s.a.v.s., ličnosti, kao što su njegov lični opis, njegov način ponašanja u privatnom životu, pohodi i ratovi koje je za života vodio i sl. Od stručnih termina koji se koriste u ovom smislu su sljedeći: Es-sijer, el-megazi i eš-šemailul-Muhammedije. Spomenuti termini ne obuhvataju Muhammedovu, s.a.v.s., kompletnu teoriju i praksu, pa se zato i ne smatraju hadiskim terminima. Oni više imaju povijesni karakter, a sadržani su u definiciji hadisa, Sunneta i drugih termina.

¹⁶ ”Isti izvor”, 139. str.

NAZIVI ZA LJUDE KOJI SU SE BAVILI HADISOM

Hadiski učenjaci su ustanovili stručne nazive za sve ljude koji su se na bilo koji način bavili hadisom i njegovim prenošenjem. To su sljedeći stručni nazivi:

1. prenosilac	الرَّأَوِي
2. musnid	المُسْنِدُ
3. muhadis	المُحَدِّث
4. hafiz	الحَافِظ
5. hudždže	الحُجَّةُ
6. el-hakim	الْحَاكِمُ
7. emirul-mu'minine fil hadisi	امِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْحَدِيثِ

Mi ćemo se ovdje ukratko osvrnuti na svaki od spomenutih naziva i iznijeti njihovu definiciju koja je najraširenija i najprihvatljivija među hadiskim učenjacima.

Prenosilac الرَّأَوِي

Ravijom nazivamo svaku osobu koja je primila hadis od svoga učitelja i drugom ga prenijela nekim od osam poznatih načina predavanja hadisa.¹⁷ Hadiski učenjaci su napisali brojna zasebna djela o prenosio-cima hadisa, u kojima su se osvrnuli na njihove biografije, njihove moralne, etičke i karakterne osobine, njihova putovanja u potrazi za hadisom, te njihovim datumima rođenja i smrti. O tim djelima će biti opširnije riječi nešto kasnije.

Prenio je kadija Abdul-Vehab da je Isa b. Eban prenio od imama Malika b. Enesa da je kazao: "Hadis se ne može prihvatiti od četiri vrste prenosilaca:

1. od osobe koja uvodi novotarije u vjeru i poziva ljude da ih slijede,

¹⁷ Vidi: Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi ", II/ 8. str., Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu, 233. str., Dr. Subhi Salih "Ulumul-hadisi ve mustalehu", 88. str. I Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku, 107. str.

2. od osobe koja se javno bestidno ponaša,
3. od osobe koja je sklona lažima pa makar prilikom prenošenja Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., hadisa, bila iskrena.
4. od osobe koja ne poznaje prenosioc hadisa i njihovu vrijednost.”¹⁸

Musnid المُسْنَدُ

Musnidom se naziva osoba koja prenosi hadise sa njihovim senedima bez obzira na to da li on poznaje stručno značenje hadisa koje prenosi, njihovu vrijednost i ravije preko kojih su ti hadisi do njega doprli. Od ljudi koji se bave hadiskom naukom musnid je najniži stepen.¹⁹

Muhaddis المُحَدِّثُ

Muhaddisom se naziva osoba koja prenosi hadise i poznaje njihovo stručno značenje, njihovu vrijednost i ljude koji ih prenose. Poznavanje hadisa u najmanju ruku trebalo bi da bude ovako, da bi se moglo nazvati naukom. Zato, fikhski učenjaci kažu: Kada bi neko oporučio nešto učenjacima ili ulemi, ne bi u tu grupu spadali ljudi koji samo prenose hadise, a ne poznaju njihova stručna značenja, niti senede tih hadisa, niti ljude koji ih prenose. Samo prenošenje hadisa ne smatra se naukom.²⁰

Fethuddin Ibn Sejjidin-nas kaže: „Muhadisom se u naše vrijeme smatra osoba koja se bavi hadisom i pozna sljedeće:

- obje grane hadiske nauke i عِلْمُ الْحَدِيثِ دِرَايَةً i عِلْمُ الْحَدِيثِ رَوَايَةً
- većinu prenosilaca svoga vremena, tj. većinu svojih učitelja i njihovih šejhova do te mjere da je u svakoj generaciji broj koje pozna veći od broja koje ne pozna,
- većinu rivajeta, predaja i to do te mjere da može razlučiti šta je od njih ispravno, a šta nije i
- da je u svom vremenu poznata po preciznosti u prenošenju hadisa.²¹

¹⁸ Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi", I/43. str.

¹⁹ Isti izvor, Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku, 68. str., Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", 68. str.

²⁰ Mehmed Handžić „Uvod u tefsirsku i hadisku nauku“, 68. str.

²¹ Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi", I/48. str., Nuruddin Itr, "Menhedžun-

Es-Sujuti smatra muhaddisom osobu koja poznaje:

- senede hadisa
- skrivene nedostatke hadisa
- imena i biografije prenosilaca hadisa
- kraće i duže senede hadisa
- veliki broj hadisa napamet.²²

Hafiz الحَافِظُ

Hafiz je veći rang u poznavanju hadisa i hadiske nauke od muhaddisa. Prema mišljenju El-Mizzija, hafiz je osoba koja općenito poznaje biografije i kritičke ocjene prenosilaca i ljudi koji se bave hadisom do te mjere da je broj onih koje pozna veći od broja onih koje ne pozna.

Ibn Sejjidin-nas smatra hafizom onu osobu koja poznaje generacije prenosilaca i ljudi koji se bave hadisom طَبَقَاتُ الرِّوَاةِ وَرَجَالُ الْحَدِيثِ do te mjere da u svakoj generaciji broj njemu poznatih prenosilaca i ljudi bude veći od broja njemu nepoznatih. Neki učenjaci smatraju hafizom osobu koja pozna najmanje 100.000 hadisa napamet.

Ez-Zuhri kaže: „Hafiz hadisa rađa se svakih 40 godina.” Neki učenjaci selefa koristili su naziv muhaddis i naziv hafiz u istom značenju.

Prenio je Ebu Sa'd es-Sem'ani, sa senedom od Ebu Zur'e, koji je kazao: „Čuo sam Ebu Bekra b. Ebu Šejbea kada je kazao: 'Onaj ko nije svojom rukom napisao najmanje 20.000 hadisa, ne može se smatrati hadiskim učenjakom.'” Hušejm kaže: „Onaj ko ne pamti hadise napamet, ne može se smatrati hadiskim učenjakom.”²³

Neki učenjaci kažu: „Hafiz je ona osoba koja pamti 100.000 hadisa.” Ebu Zur'a er-Razi kaže: „Znam napamet 100.000 hadisa isto kao što znam Kul huvallahu ehad.”

Ebu Bekr Muhammed b. Omer er-Razi kaže: „Ovim svojim prstima sam od Jahjaa b. Meina zapisao 100.000 hadisa.”

Ebu Bekr el-Muzeni: „Čuo sam Ibn Huzejmea kada je rekao:

nakdi fi ulumil-hadisi”, 68. str.

²² Es-Sujuti ”Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi”, I/46. str.

²³ Isti izvor, I/49. str., Mehmed Handžić „Uvod u tefsirsku i hadisku nauku, 69. str.

’Čuo sam Alija b. Hašrema, kada je kazao: “Ishak b. Rahevejh je napamet izdiktirao učenicima sedamdest hiljada hadisa.””²⁴

Iz gore spomenutog da se zaključiti da je ovaj naziv, naročito u posljednje vrijeme, veoma rijedak pošto se hadiska nauka puno razgranala i proširila.

Hudždže الْحُجَّةُ

Hudždže je, prema mišljenju hadiskih učenjaka, osoba koja pozna 300.000 hadisa napamet i pozna njihove metne i njihove senede. Evo nekoliko imena ljudi koji su stekli titule hafiza i hudždžea hadisa.

Jahja b. Mein: “Svojom rukom sam zapisao milion hadisa.”

Imam El-Buhari: “Pamtim stotinu hiljada vjerodostojnih hadisa i dvije stotine hadisa koji nisu vjerodostojni.”

Imami Muslim kaže: “Svoj Sahih sam napisao iz tri stotine hiljada hadisa koje sam čuo od svojih učitelja.”

Ebu Davud: „Zapisao sam, sa senedom od Allahova Poslanika, s.a.v.s., pet stotina hiljada hadisa. Iz tog broja sam odabrao one što sam ih zabilježio u svoj Sunen.”

Ebu Bekr Muhammed b. Omer Er-Razi: “Ebu Zur’a er-Razi je znao sedam stotina hiljada hadisa napamet.”

Ahmed b. Hanbel: “Ja sam ovaj svoj Musned napisao iz sedam stotina i pedeset hiljada hadisa.”

El-Hakim: „Čuo sam hafiza Ebu Bekra b. Ebu Darima kada je u Kufi kazao: ’Čuo sam Ebul-Abbasa Hamda b. Muhammeda b. Seida kada je rekao: Pamtim od Muhammedove, s.a.v.s., porodice (ehlul-bejta) tri stotine hiljada hadisa.””

Jezi b. Harun kaže: “Ne hvalim se, pamtim pet stotina i dvadeset hiljada hadisa sa senedima i dvadeset hiljada hadisa (koje sam čuo od učenjaka) iz Šama.”²⁵

²⁴ Es-Sujuti ”Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi”, I/53. str.

²⁵ Es-Sujuti ”Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi”, I/50. i 51. str., Mehmed Handžić ”Uvod u tefsirsku i hadisku nauku, 69. i 70. str.

Hakim الْحَاكِمُ

El-hakimom se smatra osoba koja pozna sve hadise ili bar većinu njih, tako da je vrlo mali broj hadisa koje ne pozna. Za el-hakima nije rečeno da mora znati sve hadise napamet. Nego je rečeno da pozna značenje njihovih tekstova, te da pozna stepen njihove vjerodostojnosti. Osim toga, pozna senede, kritike, te moralne, etičke i karakterne osobine prenosilaca u tim senedima, njihove biografije, datume njihovih rođenja, smrti i putovanja u traganju za hadisom.

Danas se ovaj naziv rijetko koristi. Danas se za učenjaka ovoga ranga više koristi naziv imam. Tako, na primjer, za El-Buharija, Muslima, Et-Tirmizija kažemo da su "imami" u hadisu.²⁶

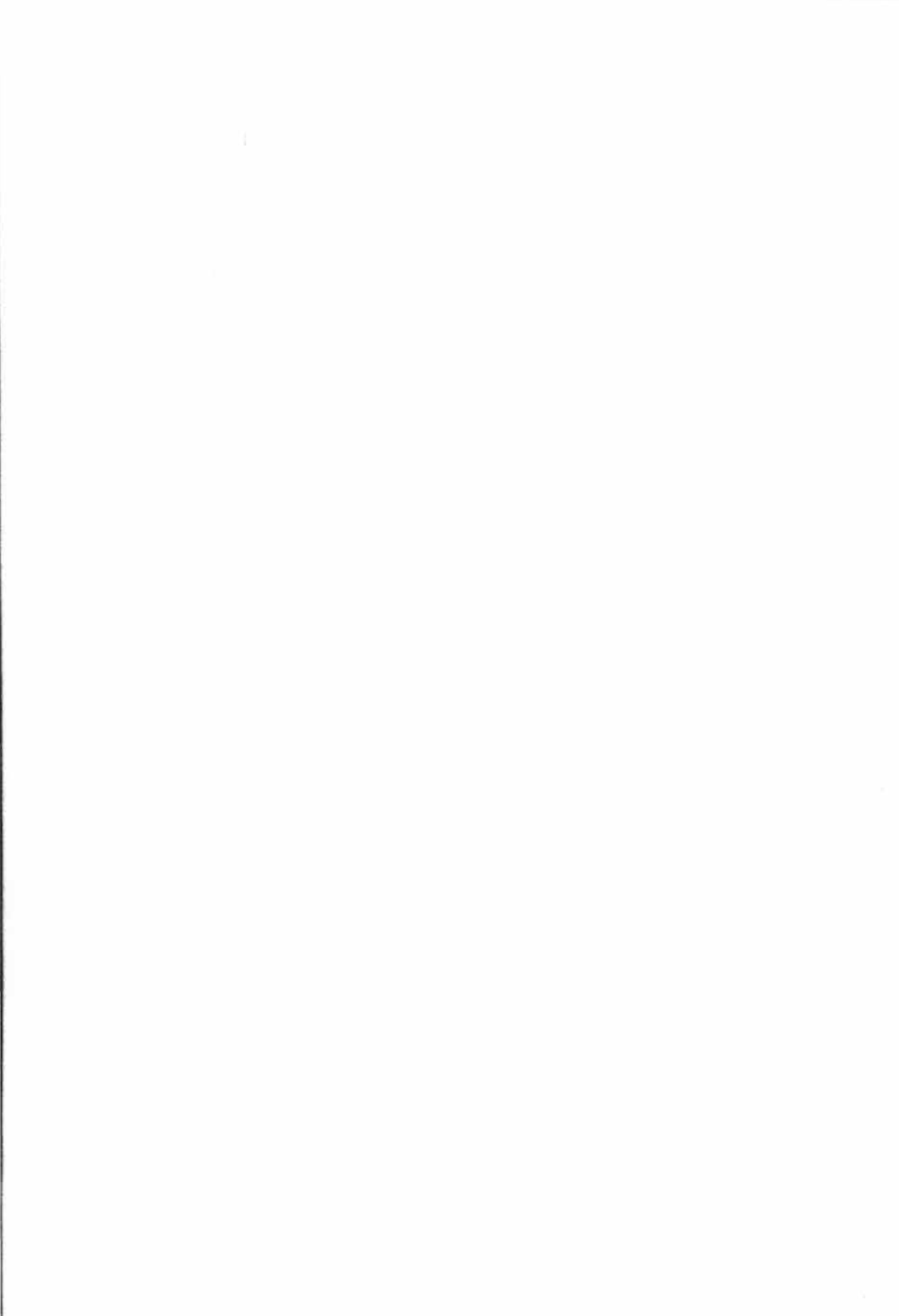
Emirul-mu'minine fil-hadisi أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْحَدِيثِ

Ovo je najveća titula koja je davana nekom hadiskom učenjaku. Emirul-mu'minine fil-hadisi je učenjak koji u poznavanju hadisa, njihovih značenja, nedostataka, seneda, biografskih podataka prenosilaca, kritika, njihovih psihofizičkih, moralnih, etičkih i karakternih osobina, njihovih putovanja, datuma rođenja i smrti - nadmašuje sve one koji su ranije spomenuti.

Ovu titulu su hadiski učenjaci dali sljedećim učenjacima i teoretičarima hadisa: Sufjanu es-Sevriju, Šu'beu b. el-Hadždžadžu, Hammadu b. Selemeu, Abdullahu b. el-Mubareku, Ahmedu b. Hanbelu, El-Buhariju, Muslimu, Maliku b. Enesu, Abdur-Rahmanu b. Abdullahu b. Zekvanu, poznatom kao Ebuz-Zinadu, Ahmedu b. Aliju b. Hadžeru el-Askalaniju i drugim.²⁷

²⁶ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", 69. str., Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu", 449. str., Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 69. str.

²⁷ Nuruddin Itr, "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", 69. str. Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu, 449. str.

HADIS U ODNOSU NA KUR'AN

U okviru ove teze pokušat ćemo rasvijetliti odnos Muhammedova, s.a.v.s., Hadisa ili Sunneta naspram Kur'ana i njegovu ulogu i značaj u odnosu na Posljednju Allahovu Knjigu. Mi ćemo se pri razmatranju ovog pitanja ograničiti na sljedeće tematske cjeline:

1. Hadis kao komentar Kur'ana
2. Hadis kao šerijatskopравни izvor
3. Je li hadis objavljen
4. Pitanje derogacije hadisa Kur'anom i Kur'ana hadisom.

Napominjem da mi, kada govorimo o ovim pitanjima, pod pojmom hadis mislimo na izvornu Muhammedovu, s.a.v.s., tradiciju, onakvu kakva je bila u vrijeme ashaba, a ne na ovu današnju, gdje je za svaki hadis posebno neophodno utvrđivati njegovu autentičnost.

1. Hadis kao komentar Kur'ana

Jedna od bitnih značajki hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., jeste i to što on pojašnjava i komentira Kur'an. Kao posljednja objavljena knjiga, Kur'an sadrži načela i propise koji su važeći za sva vremena i sve prilike. Po svome sadržaju, ljepoti izraza i koncepciji, Kur'an je mu'džiza, koju ni najrječitiji Arapi nisu mogli u potpunosti shvatiti i razumjeti.

Mnogi propisi u Kur'anu spomenuti su načelno, bez konkretnih pojašnjenja i uputstava o načinu njihove primjene. Odabравši Muhammeda, s.a.v.s., za svog posljednjeg poslanika, Uzvišeni Allah stavlja mu u zadatak da ljudima obznani i pojasni Kur'an i praktično pokaže primjenu njegovih propisa. Uzvišeni Allah kaže:

O Poslaniče! Ti obznani šta ti se od Gospodara tvoga objavi! A ako to ne učiniš, tad poslanicu Njegovu ti obznanio nisi. A Allah će te od svijeta štititi, Allah na Pravu Stazu narod nevjernički neće uputiti.²⁸

I prije tebe smo samo ljude kao poslanike Mi slali i Mi smo im

²⁸ El-Maida, 67. ajet.

*objavljivali – pitajte sljedbenike Knjige ako ne znate! – jasna Jamstva i knjige. A tebi Kur'an objavljujemo da bi ljudima objasnio to što im se objavljuje, a i da bi oni razmislili.*²⁹

*Mi tebi Knjigu objavljujemo, da bi im objasnio sve oko čega se oni razilaze, i kao Uputu i Milost narodu koji vjeruje.*³⁰

Posljednji Allahov Poslanik, s.a.v.s., pune 23 godine, koliko je trajala njegova poslanička misija, maksimalno je radio na izvršenju povjerenog mu zadatka. Koristio je svaki momenat i svaku priliku da nekome nešto prenese, objasni ili praktično pokaže.

Činio je to postupno onako kako mu je koji kur'anski ajet bio objavljivan. On je svojim riječima i svojim postupcima objasnio i pokazao sve što je sadržano u Kur'anu. Ako čitamo tradicionalne tefsire, poput Ibn Kesirovog, Taberijeva, Sujutijeva „Ed-Durul-mensur fi tefsiril-Kur'ani bil-me'sur“ i dr., uvjerit ćemo se da gotovo nema ni jednog ajeta u Kur'anu za koji se ne vezuje hadis ili više njih koji ga pojašnjavaju, konkretiziraju ili ukazuju na njegovu praktičnu primjenu.

Jednostavno rečeno, bez hadisa nije moguće razumjeti suštinu Kur'ana, niti je moguće spoznati praktičnu primjenu njegovih propisa. Bez hadisa bi svako tumačio Kur'an po svome nahodenju i na taj način doživio bi sudbinu ranije objavljenih knjiga.

Kada je drugi halifa Omer b. El-Hattab čuo Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis:

إِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ مِنْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا... (رواه سعيدُ بْنُ مَنْصُورٍ)

“Uistinu, ko od vas bude živio poslije mene vidjet će velika mimoilaženja i odstupanja.”, pisao je Ibn Abbasu, rekavši: “Kako će doći do razmimoilaženja i odstupanja među sljedbenicima islama kada imaju istu Knjigu, istog Poslanika i istu Kiblu?” Ibn Abas mu odgovori: “Vladaru pravovjernih! Kur'an je nama objavljen, naučili smo ga i razumjeli. Znamo na što se odnosi koji ajet. Oni koji budu živjeli poslije nas, učit će Kur'an ali neće ga razumjeti i neće znati na što se odnosi koji ajet, pa će ga, možda, svako početi tumačiti po svome nahodenju i tako će se razići, a čim se raziđu, počet će se međusobno prepirati i tući.”³¹

²⁹ En-Nahl, 43. i 44. ajet.

³⁰ En-Nahl, 64. ajet.

³¹ Vidi Es-Sujuti: "Miftahul-dženneti fil-ihitidžadži bis-sunneti", 46. str.

Muhammed, s.a.v.s., učio je muslimane da su dužni pridržavati se Kur'ana i njegovih objašnjenja i da ne smiju Kur'an tumačiti po sopstvenom nahođenju, istakavši da je pogriješio svaki onaj koji tako bude radio, pa i onda kada pogodi pravi smisao.

عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بَرَأَيْهِ فَأَصَابَ فَقَدْ أَخْطَأَ. (رواه الترمذي)

Džundub b. Abdullah je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko Kur'an bude tumačio po svom nahođenju, pogriješio je pa makar i ispravno protumačio."³² (Et-Tirmizi)

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بَرَأَيْهِ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ. (رواه الترمذي)

Ibn Abbas je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko Kur'an bude tumačio po svome nahođenju, neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu."³³ (Et-Tirmizi)

Da bismo imali jasnu predstavu o značaju i ulozi hadisa kao tumača Kur'ana, navest ćemo nekoliko načina na koje hadis objašnjava i razlaže kur'anski tekst:

1. Hadis pojašnjava nepoznate pojmove u Kur'anu.

Iako su Arapi, pred objavu Kur'ana, dostigli kulminaciju u rječitosti i pjesništvu, za njih su mnoge kur'anske riječi bila nepoznanica. Tumačenje tih riječi oni su tražili od Muhammeda, s.a.v.s., koji nikada nije ni pred kim učio, niti je znao čitati i pisati. Njega je o značenju nepoznanica u Kur'anu, kao i o svemu drugom poučio Uzvišeni Allah preko Džibrila, ili nekim drugim načinom Objave, a on ih je saopćio svojim ashabima.

Na primjer, riječ "kevser" u suri El-Kevser. Za njegove savremenike bila je nepoznanica. On im je pojasnio da je riječ "kevser" naziv za rijeku u Džennetu čija je voda bjelja od mlijeka, slađa od meda, a miriše bolje od miska.³⁴

³² Vidi: Ebu Isa Muhammed b. Isa et-Tirmizi "Džami'-sunen", 6/381. str.

³³ Vidi: Isti izvor.

³⁴ Hadis u spomenutom smislu bilježi El-Buhari "El-Džamius-sahihu", u poglavlju: Tumačenje sure El-Kevser.

Drugi primjer je riječ ahbar – vijesti, u sljedećem ajetu: **يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ** (Toga dana će ona (Zemlja) pripovijedati vijesti svoje).³⁵

Imam Et-Tirmizi je u Džami'u zabilježio sljedeći hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: (يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا) قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا. تَقُولُ: عَمِلَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ

Ebu Hurejre je kazao: “Jednom prilikom je Allahov Poslanik, s.a.v.s., proučio ovaj ajet: *Toga Dana će ona vijesti svoje kazivati*”, a potom upitao: ‘Znate li vi šta su to njene vijesti?’ ‘Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju’, odgovoriše prisutni, a on reče: ‘Njene vijesti će biti da će svjedočiti za svakog muškarca i ženu o onome što su radili na njenoj površini, govoreći: *Radio je to i to toga i toga dana!* Eto, to su njene vijesti!’”

2. Pojašnjava one riječi u Kur'anu koje odstupaju od svog jezičkog značenja.

Na primjer, riječ “zulm” u sljedećem ajetu: **الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا** (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ) “Oni koji vjeruju i svoje vjerovanje sa žulmom ne miješaju, takvi su sigurni i na Pravo su Stazi!”³⁷

Imam Et-Tirmizi bilježi sljedeći hadis:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعُودٍ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى السَّلَامِينَ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَيْنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: كَيْسَ ذَلِكَ. إِنَّمَا هُوَ الشَّرْكُ. أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ لَقْمَانَ لِابْنِهِ (يَا بُنَيَّ لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ). هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ

Abdullah b. Mesud je kazao: “Kada je objavljeno: *Oni koji vjeruju i svoje vjerovanje sa žulmom ne miješaju, takvi su sigurni i na Pravo su Stazi!* to teško pade muslimanima. Rekoše: ‘Allahov Poslaniče, ko to od nas ne čini sebi žulm?’ On reče: ‘Žulm ovdje ne znači nasiljel! Žulm ovdje znači mnogoboštvo. Zar niste čuli šta je Lukman rekao svome sinu: ‘O, sinko moj, ne smatraj druge Allahu ravnim, mnogo-

³⁵ Ez-Zilzal, 4. ajet.

³⁶ Taj dan će Zemlja svoje vijesti kazivati. Allah će dati Zemlji mogućnost govora kako bi mogla svjedočiti za svakog muškarca i ženu koji su živjeli na njoj šta su kog dana, tokom svoga života, radili na njenoj površini, od dobra i zla.

³⁷ El-En'am, 82. ajet.

boštvo je, zaista, veliki zulum!”³⁸ Ovaj hadis je hasenun-sahihun.

Dakle, ashabi su riječ zulm razumjeli u njenom jezičkom smislu kao nepravdu i nasilje, a smatrali su da osoba činjenjem velikih i malih grijeha čini sebi ili drugome nasilje. Zbog toga su se nelagodno osjetili i zbog toga su uputili pitanje Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: „Ko to od nas, svojim griješenjem ne čini sebi ili drugima nasilje, i ko to od nas, svojim griješenjem, nije svoje vjerovanje pomiješao s nasiljem?”

3. Određuje pobliže značenje riječima koje imaju široko značenje i ukazuje na što se one u pojedinim ajetima odnose.

Na primjer, riječ ruka i riječi u ajetu: *Onome koji ukrade i onoj koja ukrade odsijecite ruke njihove! To im je za ono što uradiše kazna i od Allaha opomena, a Allah je silan i mudar.*³⁹ - imaju široko značenje.

Iz samog se ajeta ne može razumjeti dokle i koju ruku (desnu ili lijevu) kradljivcu treba odsjeći, imajući u vidu da riječ ruka ima široko značenje. Podrazumijeva cijelu ruku od ramena do prstiju. Također se iz ajeta ne može razumjeti koji kradljivac ili kradljivica zaslužuje ovakvu kaznu, imajući u vidu da riječi kradljivac ili kradljivica imaju široko značenje i upotrebljavaju se za svakog muškarca i za svaku žensku osobu koji nešto ukradu bez obzira na obim krađe. Muhammed, s.a.v.s., je pobliže objasnio da, u spomenutom ajetu, Uzvišeni Allah naređuje da se desna ruka odsiječe do šake kradljivcu ili kradljivici koji ukradu nešto vrijedno u visini nisaba, a taj nisab iznosi četvrtinu zlatnog dinara ili tri srebrena dirhema. To se da zaključiti iz sljedećih hadisa:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْطَعُ يَدَ السَّارِقِ إِلَّا فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا. (رواه أحمد ومسلم وابن ماجه)

Aiša, radiallahu anha, kaže: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., odsijecao je kradljivcu ruku kada bi krađa bila u vrijednosti četvrtine dinara i više.” (Ahmed, Muslim i Ibn Madže)

U jednoj predaji je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

لَا تُقَطَّعُ يَدُ السَّارِقِ إِلَّا فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا. (رواه أحمد ومسلم وابن ماجه)

³⁸ Lukman, 13. ajet.

³⁹ El-Maida, 38. ajet.

“Neće se kradljivcu odsjeći ruka osim u slučaju ako je ukrao nešto u vrijednosti četvrtine dinara i više.” (Ahmed, Muslim i Ibn Madže)

U jednoj merfu' predaji od Aiše stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

لَا تَقَطَّعُ الْيَدُ فِيمَا دُونَ ثَمَنِ الْمِجَنِّ . (رواه النسائي)

“Ruka se neće odsjeći (zbog krađe) nečega što je manje vrijedno od (željeznog) štita.” „Kolika je vrijednost štita?“ upita neko Aišu. Ona reče: „Četvrtina dinara.” (En-Nesai)

Zabilježili su El-Buhari i Muslim u Sahihima, sa senedom od Ibn Omera, sljedeće:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ فِي مِجَنٍّ ثَمَنُهُ ثَلَاثَةُ دَرَاهِمٍ .

„Vjerovjesnik, s.a.v.s., odsjekao je ruku zbog krađe štita koji vrijedi tri dirhema.“⁴⁰

Što se tiče riječi ruka, koja ima široko značenje, Allahov Poslanik, s.a.v.s., odsjekavši kradljivcu ruku u zglobu šake praktično je pokazao na što se ona konkretno odnosi.

Na isti način, hadisom je objašnjen smisao riječi vusta (središnji) u ajetu: *I čuvajte namaze, onaj središnji, posebno i pred Allahom stojte odano!*⁴¹

Iz samog ajeta ne možemo znati koji je to središnji namaz. Allahov Poslanik, s.a.v.s., u sljedećim hadisima je pojasnio da je to ikindijski namaz:

عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ . (رواه الترمذي وقال هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

Semure b. Džundub veli da je Allahov Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: “Srednji namaz je ikindijski namaz.” (Et-Tirmizi)

عَنْ عَلِيٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ: اللَّهُمَّ امْلَأْ قُبُورَهُمْ وَبُيُوتَهُمْ نَارًا كَمَا شَغَلُونَا عَنْ صَلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ . (رواه الترمذي وقال هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

⁴⁰ Vidi: Es-Sejid Sabik „Fikhus-sunne“, 2/496. str.

⁴¹ El-Bekara, 238. ajet.

Prenio je Alija da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., na dan bitke protiv sa-veznika (na Hendeku)⁴² kazao: "Allahu, ispuni im⁴³ grobove i kuće vatrom zato što su nas zabavili od srednjeg namaza dok nije sunce zašlo!" (Et-Tirmizi)

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْغُصْرِ. (رواه الترمذي وقال هذا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

Abdullah b. Mes'ud kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Srednji namaz je ikindijski namaz."

4. Hadis pojašnjava i ukazuje na način primjene onih propi-sa i dužnosti koji su u Kur'anu samo načelno formulirani.

Uzvišeni Allah nam u Kur'anu naređuje namaz, post, zekat, hadž i dr., ali nam ne daje detaljna uputstva kako se oni obavljaju i primje-njuju. U Kur'anu nam nije objašnjeno od koliko se rekata sastoji koji namaz, kako se obavlja i šta se uči na kom rekatu. Niti su nam dati detalji o tome šta će pokvariti namaz i kako se on obavlja kod kuće, a kako na putu. Sve ove i druge stvari u vezi s namazom pojasnio nam je Allahov Poslanik, s.a.v.s. On je pred ashabima klanjao svaki namaz pojedinačno, a onda kazao:

صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أَصْلِي. (رواه البخاري)

"Klanjajte onako kao što vidite mene da klanjam." (El-Buhari)

Uzvišeni Allah je u Kur'anu naredio zekat, ali nije pojasnio od koje imovine i koliki iznos, niti je objasnio koliko iznosi nisab od koje imovine. Te detalje nam je pojasnio Allahov Poslanik, s.a.v.s., što se može vidjeti iz sljedećih hadisa:

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ حَتَّى يَكُونَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا. فَإِذَا كَانَتْ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَنِصْفُ دِينَارٍ فَمَا زَادَ فَبِحِسَابِ ذَلِكَ. وَلَيْسَ فِي مَالٍ زَكَاةٌ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ. (رواه أحمد و أبو داود والبيهقي وصححه البخاري)

⁴² Bitka na Hendeku bila je 5. godine po Hidžri.

⁴³ Allahu, ispuni mušricima iz Mekke i njihovim saveznicima grobove i kuće njihove vatrom, zato što smo, kopajući hendeke, propustili ikindijski namaz, a oni su bili uzrok tome.

Priča Alija, radiallahu anhu, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Nisi dužan dati ništa naime zekata dok ti imovina ne dostigne vrijednost od 20 dinara, tek kada ti imovina dostigne vrijednost od 20 dinara i ta imovina pregodini - dužan si dati naime zekata pola dinara. Veća imovina od toga će se naspram tome računati. Nema zekata na imovinu koja nije kod tebe bila godinu dana." (Ahmed, Ebu Davud i El-Bejheki)

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَدْ عَفَوْتُ لَكُمْ عَنِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ فَهَاتُوا صَدَقَةَ الرِّقَةِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمٌ. وَكَيْسٌ فِي تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَيْءٍ. فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهَا خُمُسَةٌ دَرَاهِمٍ. (رواه أبو داود والترمذي والنسائي وابن ماجه)

Priča Alija, radiallahu anhu, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Oslobodio sam vas zekata na konje i na robove zato zekat dajite na srebro, od svakih četrdest dirhema, dirhem. Nakon toga više niste dužni ništa dati do 190 dirhema, ali ako budete imali 200 stotine, onda ćete na njih dati pet dirhema."⁴⁴ (Ebu Davud, Et-Tirmizi, En-Nesai i Ibn Madže)

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَيْسٌ فِيمَا دُونَ خُمُسَةِ أَوْسُقٍ مِنْ تَمْرٍ وَلَا حُبٍّ صَدَقَةٌ.

Ebu Seid el-Hudri je kazao da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Nema zekata na hurme i na pšenicu, ukoliko ih je manje od pet tovara."

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْغَيُوتُ الْعُشْرُ وَفِيمَا سَقَى بِالتَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ. (رواه البخاري)

Ibn Omer je kazao da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Od onoga što je zaljevano kišom i izvorima (na ime zekata) treba dati desetinu, dok od onoga što je zaljevano vještački treba dati dvadesetinu."⁴⁵ (El-Buhari)

Na isti način je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pojasnio i koliki je nisab kod ostalih vrsta imovine i koliki se procenat daje na ime zekata.

Uzvišeni Allah je također u Kur'anu naredio hadž ali nam nije obja-

⁴⁴ Vidi: Es-Sejid Sabik „Fikhus-sunne“, 1/339. i 340. str.

⁴⁵ Vidi: Isti izvor, 353. i 354. str.

snio kako se on obavlja. Na osnovu Kur'ana ne možemo znati kako se oblače ihrami, gdje su mikati, koliko obilaziti oko Kabe i kako i koliko se puta trči između Safe i Merve i sl. Allahov Poslanik, s.a.v.s., sve je to praktično pokazao svojim ashabima, a onda je rekao:

خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ. (رواه مسلم)

“Uzmite od mene propise hadža!” (Muslim)

Bilježi imam El-Buhari od Imrana b. Husajna da je on jednom prilikom citirao hadis o šefaatu (zagovoru). Kad je to čuo, neki mu je čovjek rekao: „Ebu Nudžejde, govori nam iz Kur'ana (aludirajući time da on ne pridaje važnost hadisu)!“, što rasrdi Imrana b. Husajna, koji mu srdito reče: „Jesi li ti pročitao Kur'an?“ „Jesam“, odgovori on. „A jesi li gdje u Kur'anu pročitao da jacijski fard ima četiri rekata, akšamski tri, sabahski dva i podnevski i ikindijski po četiri?“ „Nisam“, odgovori on. „A otkud to, onda, znaš? Zar vas mi nismo tome naučili, a nas je naučio Allahov Poslanik? Jesi li u Kur'anu pročitao da se na 40 ovaca jedna daje na ime zekata, na toliko i toliko deva - jedna deva, na toliko i toliko dirhema - jedan dirhem?“ „Ne“, odgovori čovjek. „A jesi li u Kur'anu pročitao da se oko Kabe obilazi sedam puta, da treba klanjati dva rekata kod Mekami Ibrahima?“ „Nisam“, odgovori on. „A jesi li pročitao ajet: *I što vam Poslanik da, to uzmite. A što vam zabrani, to vi ostavite!*“⁴⁶ Kad to ču, čovjek reče: „Spasio si me, Allah te poživio.“⁴⁷

Ovim riječima je Imran b. Husajn želio da skrene pažnju na važnost hadisa kao komentara Kur'ana, koga su sljedbenici islama uz Kur'an obavezni slijediti jer ih na to sam Kur'an obavezuje.

5. Hadis ukazuje na konkretno značenje ajeta koji imaju široko značenje i precizira na koga se oni konkretno odnose.

Na primjer, ajet: Allah vam poruku za djecu vašu naređuje: mušku dio koliko dvjema ženscima!“⁴⁸

Ovaj ajet ima široko značenje; obuhvata sve nasljednike i odnosi se na svačiju imovinu. Muhammed, s.a.v.s., iz općeg konteksta ajeta izuzeo je one kategorije ljudi na koje se ovaj propis ne odnosi. To

⁴⁶ El-Hašr, 7. ajet.

⁴⁷ Ovu predaju zabilježio je El-Bjeheki sa senedom od Šuajba b. Fedalea; vidi: Es-Sujuti „Miftahul-dženneti fil-ihidžadži bis-sunneti“, 34. str.

⁴⁸ En-Nisa, 11. ajet.

možemo vidjeti iz sljedećih hadisa:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّا مَعْشَرُ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُوْرُثُ مَا تَرَكْتُ بَعْدَ مَوْتِي عَامِلِي وَتَقَّةِ نَسَائِي صَدَقَّةٌ. (رواه أحمد)

Kaže Ebu Hurejre da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Mi poslanici se (u imovini) ne nasljeđujemo; sve što ostane iza mene, nakon što se izdvoje troškovi za moga radnika i opskrba za moje žene, ide u dobrotvorne svrhe."⁴⁹ (Ahmed)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْقَائِلُ لَا يَرِثُ. (رواه الترمذي)

Ebu Hurejre veli da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: "Ubica ne nasljeđuje."⁵⁰ (Et-Tirmizi)

U ovim hadisima je objasnio da se propis o nasljedstvu u spomenutom ajetu ne odnosi na imovinu i na djecu Poslanika, niti važi za ubicu. Iz općeg propisa koji važi za svačiju imovinu i nasljednike on je izuzeo ove dvije kategorije.

Fatima, kći Allahova Poslanika, s.a.v.s., ovaj hadis nije znala pa je poslije smrti svoga oca otišla kod halife Ebu Bekra da od njega traži nasljedstvo svoga oca. Pošto joj je Ebu Bekr citirao spomenuti hadis, ona odustade od traženja i vrati se kući.

Prema jednoglasnom mišljenju svih učenjaka, odmetnik od islama ne može naslijediti imovinu muslimana. Po mišljenju Šafije, Malika i Ibn Ebu Lejle ne može ni musliman naslijediti imovinu odmetnika. Ebu Hanife, ostali učenjaci iz Kufe, Evzaija i Ishak smatraju da musliman može naslijediti imovinu odmetnika od islama.

6. Hadis nam pruža detalje o pojedinim kur'anskim kazivanjima koja su nedovoljno razumljiva.

Na primjer, Uzvišeni Allah u Kur'anu kaže:

A oprostit će i onoj trojici koja su izostala; kada im je zemlja tijesnom postala, mada je bila prostrana, i kada im u dušama njihovim tijesno bi, i kada su shvatili da osim kod Allaha drugog utočišta nema – potom im je oprostio da bi se pokajali. Allah doista prima

⁴⁹ Vidi: Ahmed b. Hanbel „Musned“, 2/463. str.

⁵⁰ Et-Tirmizi „Džami'- sunen“, 5/266. str.

*pokajanje i samilostan je.*⁵¹

Iz samog ajeta ne razumijemo koja su to trojica što su izostala, niti razumijemo od čega su to izostali, te su toliko pogriješili da su teško zbog toga patili sve dok im Allah nije oprostio. Iz hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s. - koje su zabilježili El-Buhari i Muslim, u sahihima, i drugi hadiski učenjaci - saznajemo da se radilo o Ka'bu b. Maliku i Murareu b. Rebi'i Hilalu b. Umejjeu koji su bez dopuštenja Allahova Poslanika, s.a.v.s., izostali od pohoda na Tebuk. Kada se Allahov Poslanik, s.a.v.s., sa ashabima vratio sa Tebuka, zabranio je ashabima da s njima trojicom komuniciraju sve dotle dok im Uzvišeni Allah taj grijeh ne oprosti. Ta zabrana im je toliko teško pala da su osjećali kao da im je zemlja postala pretijesna. Kada je objavljen spomenuti ajet, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je ukinuo tu zabranu.⁵²

Sve navedeno nam jasno ukazuje na značaj hadisa kao komentara Kur'ana bez koga, u to nema sumnje, nije bilo moguće ispravno razumjeti Kur'an, niti je bilo moguće znati način primjene propisa sadržanih u njemu.

⁵¹ Et-Tevba, 118. ajet.

⁵² Vidi: Ibn Kesir "Tefsir", 2/397. str.

2. Hadis kao šerijatsko-pravni izvor

Druga bitna značajka Hadisa jeste u tome što je on izvor šerijata. Na temelju hadisa, isto kao i na temelju Kur'ana, saznajemo da li je nešto dozvoljeno ili zabranjeno. Da je hadis izvor Šerijata postoje brojni dokazi iz Kur'ana i iz hadisa.

Dokazi iz Kur'ana

Brojni su ajeti u Kur'anu u kojima se sljedbenicima islama naređuje pokornost Allahovu poslaniku. I ne samo da se pokornost Allahovu Poslaniku naređuje vjernicima nego je ona uvjet da bi Allah prihvatio i pokornost prema Njemu. Evo nekoliko ajeta u tom smislu:

O vjernici! Pokoravajte se Allahu, i pokoravajte se Poslaniku, i onima vašim ljudima koji vam zapovijedaju! Ako se u nečemu ne slažete, to Allahu i Poslaniku prepustite, ako u Allaha i Onaj Svijet vjerujete! Tako vam je bolje, a i posljedice su ljepše.⁵³

I pokoravajte se Allahu, i pokoravajte se Poslaniku, i nek ste na oprezu! A ako leđa okrenete, znajte da je Poslanik Naš dužan samo da obznani.⁵⁴

Ko se pokorava Poslaniku, pokorava se i Allahu, a ko se okrene, pa Mi te nismo poslali da nad njima čuvar si!⁵⁵

Ne samo da Uzvišeni Allah zahtijeva pokornost Njegovu Poslaniku, s.a.v.s., nego i prijeti svima onima koji mu proturječe i naziva ih nevjernicima. To vidimo iz sljedećih ajeta:

Ti reci: Pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku Njegovu! Pa, ako leđa okrenu, Allah doista ne voli nevjernike.⁵⁶

I oni vele: Vjerujemo u Allaha i u Poslanika i pokoravamo se! A nakon toga se jedna skupina njih odmeće. A takvi nisu vjernici!⁵⁷

Pa nek na oprezu budu oni koji se Njegovoj zapovjedi suprotstavljaju da ih ne zadesi iskušenje ili da ih ne pogodi kazna bolna.⁵⁸

Pokornost prema Allahu manifestira se kroz pokornost Kur'anu,

⁵³ En-Nisa, 59. ajet.

⁵⁴ El-Maida, 92. ajet.

⁵⁵ En-Nisa, 80. ajet.

⁵⁶ Ali Imran, 32. ajet.

⁵⁷ En-Nur, 47. ajet.

⁵⁸ En-Nur, 63. ajet.

dok se pokornost Poslaniku manifestira kroz pokornost njegovu hadisu i Sunnetu. Iz ovih se ajeta vidi da Svevišnji Allah ne pravi razliku između Kur'ana i hadisa kada je riječ o njihovoj primjeni. Naredbe i zabrane su za vjernike podjednako značajne svejedno jesu li su iskazane kroz Kur'an ili su iskazane kroz hadis.

Uzvišeni Allah u imperativnoj formi zahtijeva od sljedbenika islama da prihvataju ono što od njih traži Allahov Poslanik, s.a.v.s., i da apriori odbacuju sve ono što im on zabranjuje.

*I što vam Poslanik da, to uzmite, a što vam zabrani, to vi ostavite! I Allaha se bojte! Zbilja, Allah žestoko kažnjava.*⁵⁹

Uzvišeni Allah naglašava da ni vjernik ni vjernica nemaju pravo izbora ako Allah i njegov Poslanik, s.a.v.s., nešto odrede.

*I nije dato ni vjerniku ni vjernici u nečemu izbor onda kada Allah i Njegov Poslanik odrede jednu stvar! A ko ne sluša Allaha i Njegova Poslanika – zalutao je očito s Pravog Puta!*⁶⁰

Dokazi iz hadisa

Muhammed, s.a.v.s., je u brojnim svojim izrekama isticao značaj hadisa kao vjerskog izvora, i tražio je od sljedbenika islama da po njemu postupaju i da ga uporedo sa Kur'anom primjenjuju u svom svakodnevnom životu. Evo nekoliko takvih njegovih izreka:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَرَكْتُ فِيكُمْ شَيْئَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّتِي. (رواه مالك)

Prenosi Ebu Hurejre da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ostavljam vam dvoje ako ih se budete pridržavali nećete zalutati: Allahovu Knjigu i moj Sunnet." (Malik)

عَنِ الْعَرِيَّاصِ بْنِ سَارِيَةَ قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بَعْدَ صَلَاةِ الْعَدَاةِ مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ. فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةٌ مُودِعَ فَمَاذَا نَعْهَدُ إِلَيْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ، وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ يَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّهَا ضَلَالَةٌ فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ

⁵⁹ El-Hašr, 7. ajet.

⁶⁰ El-Ahzab, 36. ajet.

فَعَلَيْهِ سُنَّتِي وَسُنَّةُ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهْدِيِّينَ. عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ. رواه الترمذي و قال
هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Irbad b. Sarije kaže: “Jednom prilikom nam je, nakon jutarnjeg namaza, Allahov Poslanik, s.a.v.s., održao takav govor od koga su nam iz očiju suze lile a srca ustreperila. Na to će neki čovjek: ‘Kao da je ovo oprostajni govor, pa šta nam preporučuješ, Allahov Poslaniče?’ On reče: “Preporučujem vam bogobožnost, poslušnost i pokornost pa makar vam na čelu bio abesinski rob. Zaista, ko od vas bude živio (nakon mene), vidjet će velika razilaženja, i zato se čuvajte novotarija jer su one zabluda. Ko od vas dočeka to vrijeme, neka se drži moga puta i puta Hulefair-rašidina-mehdijjina!⁶¹ Neka ga se drži čvrsto!” (Et-Tirmizi)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى. قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ أَبَى؟ قَالَ مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى. (رواه البخاري)

Ebu Hurejre kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Svi će moji sljedbenici ući u Džennet osim onih koji to odbiju.” „A koji su ti, Allahov Poslaniče, koji će odbiti da uđu u Džennet?“, upitaše prisutni, a on reče: “Ko mi se bude pokoravao ući će u Džennet, a ko ne bude taj je odbio da uđe.”⁶²

Allahov Poslanik, s.a.v.s., oštro je regirao na sve one koji će nakon njegove smrti, u pogledu primjene vjerskih propisa formuliranih u Kur'anu i onih formuliranih u hadisu, praviti bilo kakvu razliku.

عَنْ أَبِي رَافِعٍ وَغَيْرِهِ رَفَعَهُ قَالَ: لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ مُتَكَبِّرًا عَلَى أَرِيكَهَ يَأْتِيهِ أَمْرٌ مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لَا أَذْرِي. مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ. (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ).

Rekao je Ebu Rafi'a da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao: “Neka nipošto neki od vas, kada do njega dopre nešto od onoga što sam ja naredio ili zabranio, zavalivši se u svoju sjedaljku ne rekne: ‘Ma, ne znam, mi ćemo slijediti (samo) ono što nađemo u Allahovoj Knjizi!’” (Et-Tirmizi)

⁶¹ To su, kako ističe Ali el-Kari u djelu „El-Murekat“, četvorica prvih halifa: Ebu Bekr es-Siddik, Omer el-Faruk, Osman b. Affan i Alija b. Ebu Talib.

⁶² El-Buhari „Džami'us-sahih bi hašijeti Es-Sindi“, 4/267. str.

عَنْ الْمُقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرَبَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا هَلْ عَسَى رَجُلٌ يَبْلُغُهُ الْحَدِيثُ عَنِّي وَهُوَ مُنْكَيٌّ عَلَى أَرِيكَهِ فَيَقُولُ: بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ فَمَا وَجَدْنَا فِيهِ حَلَالًا اسْتَخْلَلْنَاهُ وَمَا وَجَدْنَا فِيهِ حَرَامًا حَرَّمْنَاهُ. وَإِنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا حَرَّمَ اللَّهُ.

Mikadam b. Ma'dikerib kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zar može osoba do koje od mene dopre hadis, zavalivši se u svoju sjedaljku reći: 'Između nas i vas je Allahova Knjiga, pa što u njoj nađemo da je dopušteno, držat ćemo ga dopuštenim, a što u njoj nađemo da je zabranjeno, držat ćemo ga zabranjenim.'? Uistinu je sve ono što je zabranio Allahov Poslanik poput onoga što je Allah zabranio (u Kur'anu)."⁶³

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا. فَقَالَ رَجُلٌ أَكُلُ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَسَكَتَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجِبَتْ وَمَا اسْتَطَعْتُمْ ثُمَّ قَالَ: ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَرَّةِ سُوءِ أَلِهَمٍ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ. فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ. (رواه البخاري ومسلم)

Ebu Hurejre je kazao: „Jednom prilikom nam je Allahov Poslanik, s.a.v.s., održao govor, kada je (između ostalog) rekao: "O ljudi, Allah vam je propisao hadž pa ga obavljajte." Neki će čovjek na to: 'Allahov Poslaniče, jesmo li to dužni činiti svake godine?' On je šutio dok ovaj tri puta ponovi pitanje, a onda reče: 'Da sam rekao da, bili biste to dužni činiti svake godine, a to ne biste mogli.' Zatim Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: 'Sada me ostavite! Oni koji su živjeli prije vas propali su zbog toga što su puno pitali i što su protivurječili vjerovjesnicima koji su njima poslani. Zato, ako vam nešto naredim, izvršite koliko ste u stanju, a ako vam nešto zabranim, klonite se toga.'"⁶⁴ (El-Buhari i Muslim)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ

⁶³ Vidi: Et-Tirmizi "Džami'- sunen", 6/177. i 1178. str. i Ebu Davud u "Sunenu", u poglavlju "O Sunnetu."

⁶⁴ Vidi: Es-Sejid Sabik „Fikhus-sunne“, 1/628. str.

عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ. (رواه الشيخان)

Ebu Hurejre veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko je pokoran meni, pokoran je i Allahu, a ko griješi prema meni, griješi i prema Allahu." (El-Buhari i Muslim)

Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., ashabi su upotpunosti živjeli u skladu sa Kur'anom i Sunnetom Allahova Poslanika, s.a.v.s. Oni nisu pravili nikakve razlike između onoga što je došlo u Kur'anu i onoga što je došlo u hadisu. Čak nisu ni postavljali pitanje kada bi im bila saopćena neka naredba ili zabrana - da li se ona nalazi u Kur'anu ili u hadisu. Bili su svjesni da su obavezni pokoravati se onome što govori Allahov Poslanik, s.a.v.s., isto onako kao što se pokoravaju onome o čemu govori Kur'an. Što god bi čuli ili vidjeli od Allahova Poslanika, s.a.v.s., odmah su to prihvatili i u praksu pretakali, nikada ne postavljajući pitanje zbog čega je to Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao ili zbog čega je to uradio.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: إِتَّخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَاتَّخَذَ النَّاسُ خَوَاتِمَهُمْ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي إِتَّخَذْتُ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَنَبَذَهُ وَقَالَ إِنِّي لَنْ تَبْسَهُ أَبَدًا. فَتَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِمَهُمْ. (رواه البخاري)

Ibn Omer, radijallahu anhum, kaže: „Vjerovjesnik, s.a.v.s., je kupio prsten od zlata pa su i ljudi sebi pokupovali prstenje od zlata. Jednog dana Vjerovjesnik, s.a.v.s., reče: 'Ja sam kupio prsten od zlata.' a onda ga skide (sa prsta) i reče: 'Od danas ga neću staviti na svoju ruku.' i ljudi (istovremeno) poskidaše svoje prstenje.⁶⁵ (El-Buhari)

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ إِذْ خَلَعَ نَعْلَيْهِ فَوَضَعَهُمَا عَنْ يَسَارِهِ. فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ الْقَوْمُ اتَّقَوْا نَعَالَهُمْ. فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ قَالَ: مَا حَمَلَكُمْ عَلَى إِقَاءِ نَعَالِكُمْ؟ قَالُوا: رَأَيْنَاكَ أَلْقَيْتَ نَعْلَكَ فَالْقَيْنَا نَعَالَنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ جِبْرِيلَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَانِي فَأَخْبَرَنِي أَنَّ فِيهِمَا قَدْرًا أَوْ قَالَ أَذَى وَقَالَ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ فَإِنْ رَأَى فِي نَعْلَيْهِ قَدْرًا أَوْ أَذَى فَلْيَمْسَحْهُ وَلْيُصَلَّ فِيهِمَا. (رواه أبو داود)

⁶⁵ Vidi: El-Buhari "Džami'us-sahih bi hašijeti Es-Sindi", 4/260. str.

Ebu Seid el-Hudri kaže: “Jednom prilikom je Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjajući sa ashabima, skinuo mestve i stavio ih na svoju lijevu stranu. Kad to vidješe, ashabi poskidaše svoje mestve. Pošto završi namaz, Allahov Poslanik, s.a.v.s., upita: ‘Zbog čega ste poskidali mestve?’ Rekoše: ‘Vidjeli smo tebe da si skinuo svoje mestve pa smo i mi, slijedeći te, poskidali svoje.’ Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: ‘Došao mi je Džibril i obavijestio me da na mojim mestvama ima izmeta (ili je kazao nečisti). Rekao je i ovo: ‘Kada neki od vas dođe u džamiju neka pogleda u svoje mestve, pa ako na njima primijeti izmeta ili nečisti, neka ih obriše i neka klanja u njima.’”⁶⁶ (Ebu Davud)

Kad bi Allahov Poslanik, s.a.v.s., saznao da neko ne postupa u skladu s njegovim hadisom, odnosno Sunnetom, mnogo bi se ljutio. To možemo vidjeti iz sljedećeg hadisa:

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّ رَجُلًا قَبِلَ امْرَأَتَهُ وَهُوَ صَائِمٌ فِي رَمَضَانَ فَوَجَدَ مِنْ ذَلِكَ وَجْدًا شَدِيدًا فَأَرْسَلَ امْرَأَتَهُ تَسْأَلُ لَهُ عَنْ ذَلِكَ. فَدَخَلَتْ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهَا فَأَخْبَرَتْهَا أُمُّ سَلَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ وَهُوَ صَائِمٌ. فَرَجَعَتْ فَأَخْبَرَتْ زَوْجَهَا بِذَلِكَ فَزَادَهُ ذَلِكَ شَرًّا وَقَالَ لَسْنَا مِثْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ يُحِلُّ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ. ثُمَّ رَجَعَتْ إِمْرَأَتُهُ إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ فَوَجَدَتْ عِنْدَهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَتْ: مَا لِهَذِهِ الْمَرْأَةِ؟ فَأَخْبَرَتْهُ أُمُّ سَلَمَةَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا أَخْبَرْتِيهَا أَنِّي أَفْعَلُ ذَلِكَ؟ فَقَالَتْ: قَدْ أَخْبَرْتُهَا فَذَهَبَتْ إِلَى زَوْجِهَا فَأَخْبَرَتْهُ فَزَادَهُ ذَلِكَ شَرًّا وَقَالَ لَسْنَا مِثْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُ يُحِلُّ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ. فَفَضِيبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ إِنِّي لَا تَقَاكُمُ لِلَّهِ وَأَعْلَمُكُمْ بِحُدُودِهِ. (رواه مالك)

Ata b. Jesar kaže: „Neki je čovjek u ramazanu dok je postio poljubio svoju ženu. Osjetivši veliku nelagodnost zbog toga, on posla ženu da nekoga upita o tome. Ona je otišla Ummi Selemi, Vjerovjesnikovoj, s.a.v.s., supruzi i to joj spomenula. Ummu Selema je obavijesti da i Allahov Poslanik, s.a.v.s., poljubi ženu dok posti. Kada se vratila i obavijestila svoga muža o tome to mu još više poveća nelagodu. Reče: ‘Mi nismo poput Allahova Poslanika, s.a.v.s., Allah Svome

⁶⁶ Vidi: Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-Āzīm Abadi ”Avnul-ma’bud šerhu Suneni Ebu Davud”, 2/265. str.

Poslaniku dozvoljava šta hoće.' Njegova žena se vrati Ummi Selemi i kod nje zateče Allahova Poslanika, s.a.v.s. Ugledavši je, on upita: 'Šta hoće ova žena?' Ummu Selema ga obavijesti, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., će na to: 'Zar joj nisi rekla da i ja to činim?' 'Jesam', odgovori ona, pa je otišla mužu i prenijela mu ono šta sam kazala. To mu je još više povećalo nelagodu pa je rekao: 'Mi nismo poput Allahova Poslanika, s.a.v.s., Allah Svome Poslaniku dozvoljava šta hoće.' Kad to ču, Allahov Poslanik, s.a.v.s., se rasrdi i reče: 'Tako mi Allaha, ja se od sviju vas Allaha najviše bojim i najbolje poznajem Njegove granice!'"⁶⁷ (Malik)

Navedeni kur'anski ajeti i hadisi Allahova Poslanika, s.a.v.s., te postupci ashaba, nedvosmisleno potvrđuju da je hadis, uz Kur'an, šerijatski izvor kojeg smo obavezni slijediti. Da je hadis drugi izvor islama - u tome su jednoglasni svi islamski učenjaci, izuzevši sljedbenike pojedinih zabludjelih sekti. Ono u čemu se islamski učenjaci razilaze jeste pitanje: Da li je hadis zaseban vjerski izvor koji regulira neke stvari koje nisu uopće spomenute u Kur'anu, ili se on, pak, u svemu oslanja na Kur'an.

Većina islamskih učenjaka smatra da je hadis samostalan vjerski izvor i da tretira određene stvari i pitanja o kojima ne nalazimo ništa u Kur'anu. Na primjer, u Kur'anu, osim svinje, ne nalazimo da je meso ijedne druge životinje, kako kopnene tako i vodene, muslimanima zabranjeno. Osim svinje, čije je meso muslimanima zabranjeno Kur'anom, zabranjeno im je i meso drugih životinja (krvoločnih i ptica grabljivica), i to isključivo hadisom Allahova Poslanika, s.a.v.s. Evo nekoliko hadisa u kojima Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranjuje meso nekih životinja:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ كُلَّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَالْمُجَنَّمَةِ وَالْأَحْمَارِ الْإِنْسِيَّ. (رواه الترمذي وقال هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.)

Ebu Hurejre kaže: "Na dan osvojenja Hajbera, zabranio je Allahov Poslanik, s.a.v.s., meso svih krvoločnih životinja koje imaju ocnjake, meso životinje koju svežu i gađaju je dok je ne ubiju i meso domaćeg magarca."⁶⁸ (Et-Tirmizi)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا

⁶⁷ Vidi: Malik b. Enes "El-Muveta'", 1/214. str.

⁶⁸ Vidi: Et-Tirmizi „Džami'- sunen“, 5/99. str. Travnik 2007., prvo izdanje.

تَرَكَبُ الْبَحْرَ وَتَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا، أَفَتَوَضَّأُ مِنْ مَاءِ الْبَحْرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هُوَ الطَّهْرُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مِثُّهُ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح.)

Ebu Hurejre kaže: "Neki je čovjek upitao Allahova Poslanika, s.a.v.s.: 'Allahov Poslaniče, mi plovimo morem i poneseo sa sobom nešto vode. Ukoliko bismo njome uzimali abdest, ne bismo imali za pića, pa možemo li abdest uzimati morskom vodom?' Na to je Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: 'Što se tiče mora, njegova voda je čista, a njegove ribe su dozvoljene (halal).'"⁶⁹ (Et-Tirmizi)

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ. (رواه مسلم)

Ibn Abbas kaže: "Zabranio je Allahov Poslanik, s.a.v.s., meso svih krvoločnih životinja koje imaju očnjake, kao i meso svih ptica grabljivica koje imaju kandže."⁷⁰ (Muslim)

Mali broj hadiskih učenjaka smatra da hadis nije samostalan vjerski izvor i da sve što je spomenuto u hadisu mora imati utemeljenje u Kur'anu. Ono što je najbitnije jeste da je hadis šerijatski izvor koga smo dužni slijediti kao i Kur'an. Onaj ko bi zanijekao Hadis, bio bi smatran nevjernikom.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ بَلَغَهُ عَنِّي حَدِيثٌ فَكَذَّبَهُ فَقَدْ كَذَّبَ ثَلَاثًا: اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِي حَدَّثَ بِهِ. (رواه الطبراني في الأوسط)

Džabir kaže: "Do koga dopre od mene hadis pa ga odbaci, taj je odbacio troje: Allaha, Njegova Poslanika, s.a.v.s., i onoga koji mu ga je prenio."⁷¹ (Et.Taberani u Mu'džemul-vesitu)

عَنْ سَلْمَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَذَّبَ عَلَيَّ مُعَمِّدًا فَلْيَبْئُؤْا بَيْنًا فِي النَّارِ. وَمَنْ رَدَّ حَدِيثًا بَلَغَهُ عَنِّي فَأَنَا مُحَاصِمُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَإِذَا بَلَغَكُمْ عَنِّي حَدِيثٌ فَلَمْ تَعْرِفُوهُ فَقُولُوا: اللَّهُ أَعْلَمُ. (رواه الطبراني)

⁶⁹ Vidi: Et-Tirmizi „Džami'- sunen“, 1/178. str.

⁷⁰ Vidi: Ebu Zekerija Jahja b. Šeref en-Nevevi "Šerhu Sahihu Muslim", 13/83. str.

⁷¹ Ees-Sujuti "Miftahul-dženneti fil-ihdizādži bis-sunneti", 54. str.

Selma je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko na mene hotimično slaže, neka pripremi sebi boravište u Džehennemu. Ko odbaci hadis koji od mene do njega dopre ja ću mu biti tužitelj na Sudnjem danu. Do koga od mene dopre hadis koga ne pozna, neka rekne: 'Allah najbolje zna.'"⁷² (Et-Taberani)

3. Da li je hadis objavljen

U novije vrijeme sve je prisutnije mišljenje onih koji tvrde da je hadis nastao kao rezultat idžtihada Allahova Poslanika, s.a.v.s., te da ne postoje nikakvi argumenti na osnovu kojih bi mu se mogao dati status objave. Gledano sa stanovišta naše obaveze rada i postupanja po hadisu, za nas uopće nije bitno da li on ima status idžtihada ili status objave imajući u vidu da Uzvišeni Allah u Kur'anu obavezuje svakog sljedbenika islama da postupa u skladu sa hadisom i Sunnetom Allahova Poslanika, s.a.v.s., i da ih doslovno prakticira. Prema Kur'anu, svaki vjernik i vjernica obavezni su slijediti naredbe i uputstva Allahova Poslanika, s.a.v.s., i svako od njih dužan je kloniti se onoga što je on zabranio, svejedno bile one njemu objavljene ili su nastale kao rezultat njegova idžtihada. To se može vidjeti i iz sljedećih kur'anskih ajeta, koje ćemo podijeliti u tri kategorije:

a) ajeti u kojima se nalaže sljedbenicima islama da se pokoravaju Allahovu Poslaniku i da ga u svemu slijede:

*O vjernici! Pokoravajte se Allahu, i pokoravajte se Poslaniku, i onima vašim ljudima koji vam zapovijedaju! Ako se u nečemu ne slažete, to Allahu i Poslaniku prepustite, ako u Allaha i Onaj Svijet vjerujete! Tako vam je bolje, a i posljedice su ljepše!*⁷³

*I pokoravajte se Allahu, i pokoravajte se Poslaniku, i nek ste na oprezu! A ako leđa okrenete, znajte da je Poslanik Naš dužan samo da obznani.*⁷⁴

*Ko se pokorava Poslaniku, pokorava se i Allahu, a ko se okrene, pa Mi te nismo poslali da nad njima čuvar budeš!*⁷⁵

Ti reci: 'Pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku Njegovu!'

⁷² Vidi: Isti izvor.

⁷³ En-Nisa, 59. ajet.

⁷⁴ El-Maida, 92. ajet.

⁷⁵ En-Nisa, 80. ajet.

*Pa, ako leđa okrenu, Allah doista ne voli nevjernike.*⁷⁶

*I oni vele: 'Vjerujemo u Allaha i u Poslanika i pokoravamo se.' A nakon toga se jedna skupina njih odmeće. A takvi nisu vjernici!*⁷⁷

*Pa nek na oprezu budu oni koji se Njegovoj zapovjedi suprotstavljaju da ih ne zadesi iskušenje ili da ih ne pogodi kazna bolna.*⁷⁸

*I što vam Poslanik da, to uzmite, a što vam zabrani, to vi ostavite! I Allaha se bojte! Zbilja, Allah žestoko kažnjava.*⁷⁹

Međutim, da bi se pravilno razumio pravi smisao i priroda hadisa, i njegov odnos prema Kur'anu, neophodno je razjasniti da li je on zaista nastao kao rezultat idžtihada Allahova Poslanika, s.a.v.s., ili mu je objavljen. To je važno znati zbog toga što mnogi pridaju značaj samo onome što je od Allaha objavljeno, a zanemaruju sve drugo, bez obzira na to što ih Uzvišeni Allah obavezuje na njegovo slijeđenje i prihvatanje. Na temelju dokaza koje ćemo iznijeti, mi ćemo se uvjeriti da je Muhammed, s.a.v.s., većinu onoga što nazivamo hadisom ili Sunnetom primao poznatim načinima Objave. Ima nešto i što nije. Ono što se odnosi na vjeru i njene propise, Allahov Poslanik, s.a.v.s., primio je Objavom, dok je većina onoga, od njegovih riječi i djela, što se odnosi na ovosvjetske poslove nastalo kao plod njegova rezoniranja i rasuđivanja. To su ashabi vrlo dobro razlikovali. Oni nikada sa njim nisu polemizirali o onome što je vjera i što je objavljeno, a polemizirali su u onome što se odnosilo ovosvjetske stvari. Tako, Omer b. El-Hattab polemizira o ugovoru koji je Muhammed, s.a.v.s., potpisao na Hudejbiji sa mnogobožackim izaslanikom Suhejlom b. Amrom, zbog toga što mu se činio štetnim za muslimane. On je ugovor smatrao ovosvjetskom stvari i zato je s njim polemizirao.⁸⁰

Drugi primjer: Kada su muslimani stigli na Bedr, Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredi muslimanima da se utabore podno izvorišta Bedra. Hubab b. Munzir reče: "Misliš, Allahov Poslaniče, da ovdje ostanemo? Je li ti Allah naredio da budemo na ovom mjestu i da ne smijemo naprijed ni nazad, ili je to stvar mišljenja rata i varke?" Resulullah, s.a.v.s., odgovori: "Ovo je mjesto za dogovor, rat i varku." Hubab b. Munzir nastavi: "Poslaniče, ovo mjesto nije za ostajanje. Kreni s

⁷⁶ Ali Imran, 32. ajet.

⁷⁷ En-Nur, 47. ajet.

⁷⁸ En-Nur, 63. ajet.

⁷⁹ El-Hašr, 7. ajet.

⁸⁰ Vidi: Sefijjurr Rahman el-Mubarekfori "Zapečaćeni džennetski napitak" 389. i 390. str.

ljudima dok ne dođeš do najbližeg bunara kod Kurejšija. Bunar sruši i zatrpaj. Tako učini i sa ostalim bunarima. Zatim ćemo za sebe iskopati kanal i napuniti ga vodom. Tek tad ćemo krenuti u napad. Mi ćemo imati da pijemo, a oni neće.” Resulullah, s.a.v.s., mu reče: “Tvoj plan je dobar.”⁸¹

b) Ajeti u kojima je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zadužen da objasni Kur'an. Evo nekoliko takvih ajeta:

I prije tebe smo ljude kao poslanike slali i Mi smo im objavljivali – pitajte sljedbenike Knjige ako ne znate! – jasna Jamstva i knjige.

*A tebi Kur'an objavljujemo da bi ljudima objasnio to što im se objavljuje, a da bi oni razmislili.*⁸²

*Mi tebi Knjigu objavljujemo, da bi im objasnio sve oko čega se oni razilaze, i kao Uputu i Milost narodu koji vjeruje.*⁸³

Tri navedena ajeta iz sure En-Nahl potvrđuju nam da je posljednji Allahov Poslanik, s.a.v.s., imao zadaću da doslovno dostavi i objasni Kur'an ljudima.

Da bi neko bio ustanju nešto objasniti, morao bi u najmanju ruku poznavati jezičko značenje i smisao onoga što treba da objasni. Bilo bi sasvim nelogično kada bismo od nekog neukog čovjeka očekivali da nam objašnjava neko znanstveno djelo, a posebno bi bilo nelogično ukoliko bismo očekivali da to djelo on objašnjava stručnjacima iz te oblasti. Dakako, to zdrav razum ne može prihvatiti. Pa kako onda da prihvati da Muhammed, koji nije znao ni čitati ni pisati, objašnjava Kur'an Arapima - koji su u to vrijeme u književnosti, retorici i pjesništvu dostigli vrh - ako prihvatimo konstataciju da on od Allaha, osim Kur'ana, nije primio nikakvog drugog znanja. Pod pretpostavkom da je on, kako tvrde neki, inspiriran ljepotom kur'anskog stila, mogao shvatiti njegov jezički smisao - a što je apsurdno - kako je mogao saznati praktičnu primjenu kur'anskih propisa koji su u njemu samo načelno spomenuti, a o kojima Kur'an nije dao nikakvih pojašnjenja, kao što su namaz, post, zekat, hadž i drugi.

Svakako da to on nije mogao znati. On je o tome morao biti pođućen od Gospodara svjetova. Uzvišeni Allah je Svoga Poslanika pođućio značenju i praktičnoj primjeni Kur'ana preko meleka Džibrila

⁸¹ Vidi: Isti izvor, 230. str.

⁸² En-Nahl, 43. i 44. ajet.

⁸³ En-Nahl, 64. ajet.

ili nekim drugi poznatim načinom objave. To potvrđuje sljedeći ajet:

Ne izgovaraj Kur'an jezikom svojim hitro da bi ga zapamtio žurno, Naše je da ga saberemo, da bi ga ti učio! A kada ga učimo, ti učene njegovo prati, a potom, Naše ga je zbilja i objasniti.⁸⁴

Na isti zaključak nas upućuje i sljedeći hadis:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: آمَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ، فَصَلَّى الظُّهْرَ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا حِينَ كَانَ الْفَيْءُ مِثْلَ الشَّرَاكِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ مِثْلَ ظِلِّهِ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ وَجَبَتِ الشَّمْسُ وَأَفْطَرَ الصَّائِمَ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّقَقُ، ثُمَّ صَلَّى الْفَجْرَ حِينَ بَرَقَ الْفَجْرُ وَحَرَّمَ الطَّعَامَ عَلَى الصَّائِمِ، وَصَلَّى الْمَرَّةَ الثَّانِيَةَ الظُّهْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ، لَوْ قَتِ الْعَصْرُ بِالْأَمْسِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلِهِ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ لَوَقْتِهِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، ثُمَّ صَلَّى الصُّبْحَ حِينَ أَسْفَرَتِ الْأَرْضُ، ثُمَّ اتَّيْتُ إِلَى جِبْرِيلُ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، هَذَا وَقْتُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِكَ وَالْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقَّتَيْنِ. (رواه الترمذي)

Ibn Abbas je kazao da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Džibril je dva puta preda mnom klanjao pored Kabe. Kada je prvi put klanjao preda mnom podne, klanjao je kada je hlada bio koliko remen nanule, ikindiju je klanjao kada je hlada svakog predmeta bilo toliko koliki je i sami predmet. Akšam je klanjao pošto je sunce zašlo i postač se iftario. Jaciju je klanjao kada je nestalo sunčeva rumenila, a sabah čim se zora pojavila i kada je postač prestao sa jelom. Drugi put je podne klanjao kada je sjena svakog predmeta bila koliki je i sam predmet, dakle u vremenu koje je prvi put bilo ikindijsko. Ikindiju je klanjao kada se sjena svakog predmeta uvećala za dva puta u odnosu na sami predmet. Akšam je klanjao u istom vremenu kada i prvi put, zatim je klanjao jaciju, kada je prošla jedna trećina noći, a sabah je klanjao kada se na Zemlji razvidilo. Potom se Džibril okrenuo meni i rekao: 'Muhammede, ovo su vremena vjerovjesnika prije tebe, a vrijeme jednog namaza je razdoblje između ova dva vremena.'"⁸⁵ (Et-Tirmizi)

c) Ajeti u kojima se naglašava da je posljednjem Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., uz Kur'an objavljena i mudrost. Evo nekoliko ajeta

⁸⁴ El-Kijame, 16., 17., 18. i 19. ajet.

⁸⁵ Vidi: Et-Tirmizi „Džami‘-sunen“, 1/326. str.

koji o tome govore:

A da prema tebi nije Allahova obilja i milosti Njegove, jedna skupina njihova bi tebe žarko varati htjela. Ali, takvi su samo sebe prevarili, tebi takvi ništa nisu naškodili! Allah tebi objavljuje Knjigu, i Mudrost, i uči te onome što nisi znao. A Allahova blagodat prema tebi je velika.⁸⁶

Kada žene pustite, pa one navršte vrijeme čekanja svoga, tad ih ili pristojno zadržite, ili pristojno razvod dajte! Ne zadržavajte ih štetu im i nasilje nanoseći! A onaj ko tako čini, taj je zločinitelj sebi. I ne uzimajte Allahove propise rugajući se! I sjetite se Allahovih darova prema vama, i toga da on Knjigu i Mudrost vama objavljuje kojom vas savjetuje. I Allaha se bojte i da on sve znade – znajte!⁸⁷

On je Onaj Koji je nekima poslao, između njih Poslanika, da im kazuje Njegove Znake, i da ih očisti, i Knjizi i Mudrosti ih nauči, premda su prije bili u očitoj zabludi!⁸⁸

Imam Eš-Šafi, u pogledu navedenih ajeta, kaže: „U navedenim ajetima Uzvišeni Allah ističe da su Muhammedu, s.a.v.s., objavljeni Knjiga i Mudrost. Knjiga je Kur'an a Mudrost nije ništa drugo do hadis ili Sunnet Allahova Poslanika, s.a.v.s.“⁸⁹ Ovako je većina učenjaka shvatila riječ "mudrost" u navedenim ajetima. Da su upravo i da se pod pojmom "mudrost" u spomenutim ajetima misli na hadis, potvrđuje nam sljedeći kur'anski ajet:

O žene Vjerovjesnikove! Vi niste kao neke druge žene! Ako se Allaha bojite, tad na sebe govorom pozornost ne svraćajte pa da tad žudi onaj u čijem je srcu bolest, i neusiljeno govorite! I u kućama svojim boravite, i divotu svoju ne pokazujte pokazivanjem iz doba davnog pagnastva, i namaz klanjajte, i zekat dijelite, i pokorne Allahu i Njegovu Poslaniku budite! Allah želi odagnati od vas nevaljalštine, o porodicu kuće poslaničke, i da vas sasvim očisti! I upamtite ajete Allahove i Mudrost što se u vašim kućama kazuje. Allah je doista dobar i obaviješten!⁹⁰

d) Ajeti u kojima je naglašeno da Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije ništa pričao po hiru svome, nego je sve pričao po Objavi. Evo nekoliko

⁸⁶ En-Nisa, 113. ajet.

⁸⁷ El-Bekara, 231. ajet.

⁸⁸ El-Džum'a, 2. ajet.

⁸⁹ Vidi: Muhammed b. Idris eš-Šafi'i "Er-Risale", 78. str.

⁹⁰ El-Ahzab, 32., 33. i 34. ajet.

ajeta u ovom smislu:

Tako Mi zvijezde kada zapada, vaš drug nije zastranio niti je zalutao, i on ne zbori po žudnji svojoj, to samo Objava je koja mu se objavljuje, podučava ga Onaj žestoke snage, Divni, Onaj koji se uspravi.⁹¹

Ti reci: Ne govorim vam: Allahove riznice ja imam! Ne govorim vam: Nevidljivi svijet ja znam! Ne velim vam: Ta, doista, melek sam! Ja slijedim samo ono što mi se objavljuje! Ti upitaj: Jesu li na istom slijepac i vidjelac, zašto vi ne razmislite?⁹²

Neki misle da se ovi ajeti odnose na Kur'an, jer su, prema njihovom mišljenju, neprijatelji islama progovarali Muhammedu, s.a.v.s., da izmišlja Kur'an. Međutim, imajući u vidu da ovi ajeti imaju općenito značenje a da ne postoje nikakvi dokazi kojima bi se njihovo značenje moglo ograničiti samo na Kur'an, poznati mufesiri Ibn Abbas, El-Kurtubi, Ibn Kesir i Eš-Ševkani bili su na stanovištu da se oni odnose i na Kur'an i na hadis. To znači da Muhammed, s.a.v.s., u pogledu vjere ne govori ništa od sebe i po hiru svome, nego sve što u pogledu vjere govori - to mu je objavljeno. Da je ovo ovako potvrđuju nam i sljedeći hadisi:

عَنِ الْمُقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِيبٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ. (رواه أبو داود)

El-Mikadam b. Ma'di Kerib prenosi od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je kazao: "Data mi je Knjiga i uz nju još nešto slično njoj."⁹³ (Ebu Davud)

Ovaj hadis,, kako kaže El-Bejheki, upućuje na jedno od dva značenja:

- da je Muhammed, s.a.v.s., uz Kur'an koji je javno objavljivao i koji se uči, dobio i drugu tajnu objavu koja se ne uči, ili
- da mu je objavljen Kur'an, a onda je poučen njegovu značenju.⁹⁴

⁹¹ En-Nedžm, od 1- 6. ajeta. Prof. dr. Enes Karić kaže: Tj. Džibril ovdje se uspravio. On se pozvao na Ibn Kesirov tefsir 4/ 247. Vidi: prof. dr. Enes Karić „Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik", 526. str.

⁹² El-En'am, 50. ajet.

⁹³ Vidi: Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-hakkil-azim Abdai "Avnul-ma'bud šerh suneni Ebu Davud", 12/277. str.

⁹⁴ Vidi: Isti izvor.

عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ قَالَ: كَانَ جِبْرِيلُ يُنْزِلُ عَلَى النَّبِيِّ بِالسُّنَّةِ كَمَا يُنْزَلُ عَلَيْهِ بِالْقُرْآنِ.
(رواه الدَّارِمِيُّ)

Hasan b. Atije kaže: "Džibril je Vjerovjesniku, s.a.v.s., silazio sa Sunnetom isto kao što mu je silazio i sa Kur'anom."⁹⁵ (Ed-Darimi)

Kao potvrda El-Bejhekijevoj i Hasanovoj konstataciji mogu poslužiti i sljedeći hadisi, iz kojih se jasno vidi da je i Džibril silazio Muhammedu, s.a.v.s., sa hadisom, a da ga je primao i drugim načinima Objave.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: إِتَّخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَاتَّخَذَ النَّاسُ خَوَاتِمَهُمْ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِي: إِتَّخَذْتُ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَنَبَذَهُ وَقَالَ لِي: لَنْ أَلْبَسَهُ أَبَدًا. فَنَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِمَهُمْ. (رواه البخاري)

Ibn Omer, radijallahu anhum, kaže: „Vjerovjesnik, s.a.v.s., je sebi uzeo prsten od zlata pa su i ljudi sebi uzeli prstenje od zlata. Jednog dana Vjerovjesnik, s.a.v.s., reče: Ja sam sebi bio uzeo prsten od zlata, a onda ga skide (sa prsta) i reče: Ja ga više nikada neću staviti na ruku. I ljudi (istovremeno) poskidaše svoje prstenje.”⁹⁶ (El-Buhari)

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ إِذْ خَلَعَ نَعْلَيْهِ فَوَضَعَهُمَا عَنْ يَسَارِهِ. فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ الْقَوْمُ أَلْقَوْا نَعَالَهُمْ. فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ قَالَ: مَا حَمَلَكُمْ عَلَى الْإِقَاءِ بِنَعَالِكُمْ؟ قَالُوا: رَأَيْنَاكَ أَلْقَيْتَ نَعْلَكَ فَالْقَيْنَا نَعَالَنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ جِبْرِيلَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَانِي فَأَخْبَرَنِي أَنَّ فِيهِمَا قَدْرًا أَوْ قَالَ أَذَى وَقَالَ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ فَإِنْ رَأَى فِي نَعْلَيْهِ قَدْرًا أَوْ أَذَى فَلْيَمْسَحْهُ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا. (رواه أبو داود)

Ebu Seid el-Hudri kaže: "Jednom prilikom je Allahov Poslanik, s.a.v.s., klanjajući sa ashabima skinuo mestve i stavio ih na svoju lijevu stranu. Kada to vidješe, ljudi poskidaše svoje mestve. Pošto je Allahov Poslanik, s.a.v.s., završio namaz, upita: Zbog čega ste poskidali svoje mestve? Rekoše: 'Vidjeli smo tebe da si skinuo svoje mestve pa smo i

⁹⁵ Vidi: Hafiz Abdullah b. Abdur-Rahman ed-Darimi es-Semerkandi "Sunen", 1/153. str. i Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 71. str.

⁹⁶ Vidi: El-Buhari "Džami'us-sahih bi hašijeti Es-Sindi", 4/260. str.

mi, slijedeći te, poskidali svoje.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: Došao mi je Džibril i obavijestio me da na mojim mestvama ima izmeta, ili je kazao nečisti. Rekao je i ovo: Kada neki od vas dođe u džamiju, neka pogleda u svoje mestve pa ako na njima primijeti izmeta ili nečisti neka ih obriše i neka klanja u njima."⁹⁷ (Ebu Davud)

عَنْ الْمُطَّلِبِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الرُّوحَ الْأَمِينَ قَدْ أَلْقَى فِي رُوعِي أَنَّهُ لَنْ تَمُوتَ نَفْسٌ حَتَّى تَسْئَلَ رِزْقَهَا فَأَجْلُوا فِي الطَّلَبِ. (رواه الشَّافِعِيُّ)

El-Muttalib b. Huntab kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: Ruhul-Emin mi je ubacio u srce da neće umrijeti ni jedna osoba dok ne potroši svoju nafaku. Pa tražite svoju nafaku na lijep način.⁹⁸ (Eš-Šafi)

Sve spomenuto nedvosmisleno nam govori da je Muhammedu, s.a.v.s., uz Kur'an objavljivan i hadis, i da on nije, kao što neki tvrde, u razradi kur'anske misli djelovao kao mudžtehid. Da je Muhammed, s.a.v.s., objašnjavao i praktično primjenjivao Kur'an kao mudžtehid, onda ne bi postojala nikakva razlika između njega i jednog običnog mufesira; čak bi mufesirovo tumačenje bilo meritornije od njegovog, jer je svaki mufesir učio, a on nije znao ni čitati ni pisati.

Da li su svi hadisi objavljeni ili nisu?

Pošto smo iscrpili većinu dokaza koji nam pokazuju da je Muhammedu, s.a.v.s., hadis objavljivan, nameće nam se jedno sasvim logično pitanje: Da li su svi hadisi Muhammedu, s.a.v.s., objavljeni ili nisu? Odnosno, je li sve ono što je Muhammed, s.a.v.s., u toku 23 godine, koliko je trajala njegova poslanička misija, izgovorio i uradio, učinio to po objavi, ili je, pak, on imao i ljudsku dimenziju, gdje je, kao i svaki čovjek, i sam razmišljao i donosio svoj sud o pojedinim događajima, i to javno iznosio?

Potrebno je naglasiti da je Muhammed, s.a.v.s., kao i svi drugi ljudi, u domenu ovosvjetskih stvari i problema sasvim slobodno razmišljao i iznosio svoj sud o njima. Tu je bila isključena Objava, te je, kao čovjek, u svojim razmišljanjima znao ponekada i griješiti. U to smo

⁹⁷ Vidi: Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-hakkil-azim Abdai "Avnul-ma'bud šerh suneni Ebu Davud", 2/265. str.

⁹⁸ Vidi: Muhammed b. Idris eš-Šafi'i "Er-Risale", 93. str.

se mogli uvjeriti kroz njegovu strategiju na Bedru, o kojoj smo ranije govorili.

Naime, Allahov Poslanik je svojim borcima naredio da se utabore na određeno mjesto. Vidjevši to, ashab Hubab b. Munzir ga je upitao: "Allahov Poslaniče, jesi li taj položaj izabrao po Allahovoj odredbi? Ako je tako, onda mi nemamo pravo da se miješamo. Ili je to stvar rata i varke?" Kada mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao da to nije odabrao po Allahovoj naredbi nego je stvar rata i varke, iznio mu je drugi prijedlog, koji je Poslanik prihvatio, rekavši: "Tvoj plan je dobar."

Evo još jednog primjera koji to potvrđuje:

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ أَصْوَاتًا فَقَالَ: مَا هَذِهِ الْأَصْوَاتُ؟ قَالُوا النَّخْلُ يَبُوءُ بِرُؤْنِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: لَوْلَمْ يَفْعَلُوا لَصَحَّ فَلَمْ يَبُوءُوا عَامِدٍ. فَصَارَ شَيْصًا فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ فَقَالَ: إِذَا كَانَ شَيْئًا مِنْ أَمْرِ دُنْيَاكُمْ فَشَأْنُكُمْ بِهِ وَإِذَا كَانَ شَيْئًا مِنْ أَمْرِ دِينِكُمْ فَأَلِيَّ. (رواه احمد)

Aiša kaže: "Jednog dana je Vjerovjesnik, s.a.v.s., čuo nekakve glasove i upitao: 'Kakvi su ono glasovi?' Rekli su mu: 'Allahov Poslaniče, to ljudi oprašuju palme.' On reče: 'Dobro bi bilo da to ne rade.' I te godine nisu oprašivali i plod bijaše lošeg kvaliteta. To spomenuše Vjerovjesniku, s.a.v.s., a on reče: 'Ako vam (ubuduće) nešto kažem u vezi ovosvjetskih stvari vi se držite vašeg iskustva, a ako vam nešto kažem iz oblasti vjere, to prihvatite.'"⁹⁹ (Ahmed)

Međutim, da li su svi hadisi iz oblasti vjere objavljeni, ili je i tu Allahov Poslanik, s.a.v.s., mogao davati neka rješenja na osnovu sopstvenog idžtihada - sporno je među usuli-fikškim učenjacima.

Hanefijski učenjaci smatraju da je Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., bilo naređeno da jedan period sačeka Objavu, ukoliko se pred njim pojavi neki problem čije rješenje nije dobio Objavom. Ukoliko mu ne bude objavljeno, mogao ga je rješavati i idžtihadom. Hanefijski učenjaci smatraju ovakav vid njegova idžtihada tajnom objavom, jer smatraju da on kao Poslanik u rješavanju šerijatskih pitanja nije mogao pogriješiti.

Većina učenjaka usuli-fikha smatra da je on šerijatska pitanja, čija mu rješenja nisu objavljena, mogao rješavati idžtihadom nimalo ne čekajući na Objavu.

⁹⁹ Vidi: Ahmed b. Hanbel "Musned", 6/123. str.

El-Eš'rije i većina El-Mu'tezila smatraju da Muhammedu, s.a.v.s., nije bio dozvoljen idžtihad u pitanjima iz oblasti Šerijata. On se, prema njihovu mišljenju, mogao služiti idžtihadom isključivo u vojnoj strategiji i ni u čemu drugom.¹⁰⁰

Iako većina učenjaka usuli-fikha smatra da je Muhammed, s.a.v.s., šerijatska pitanja čija mu rješenja nisu objavljena mogao rješavati na osnovu idžtihada ni malo ne čekajući na Objavu, nema velike razlike između ovoga i ostalih mišljenja koja su ovdje spomenuta. Jer, ako Allahov Poslanik, s.a.v.s., na osnovu svoga idžtihada ponudi rješenje nekog problema i pogodi Allahovu volju tim rješenjem, ono će ostati važeće. Međutim, ukoliko, pak, tim rješenjem ne iskaže Allahovu volju, doći će Allahova intervencija, kao što je slučaj sa zarobljenicima Bedra.

Nakon pobjede na Bedru, Allahov Poslanik, s.a.v.s., konsultirao se sa ashabima u pogledu robova zarobljenih na Bedru. Ebu Bekr i većina ashaba su smatrali da ih treba zadržati, nadajući se da će se pokajati (i primiti islam), te da treba od svakog uzeti otkup. Omer je, slobodno i samostalno razmišljajući, zaključio da ih treba sve pogubiti. Allahov Poslanik, s.a.v.s., prihvatio je prvo mišljenje koje je zastupala većina ashaba. Određena je otkupnina (40 oka zlata) za svakoga, izuzev za Abbasa, za njega je određena otkupnina od 80 oka zlata. Tim povodom, Svevišnji Allah objavi:

*Vjerovjesniku nijednom dopušteno nije da ima robove dok ne savlada neprijatelja na Zemlji. Vi želite prolazna blaga svijeta Ovoga a Allah želi Onaj Svijet. Allah je silan i mudar. Da nije odredbe date prije od Allaha, vas bi stigla, zbog onog što uzeste, patnja velika!*¹⁰¹

Ovi ajeti su objavljeni kao prijekor, jer neprijatelj još nije bio pobijeden¹⁰²

Ibn Kutejbe dijeli Sunnet ili hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., u tri kategorije¹⁰³:

1) Sunnet koji je melek Džibril donio Muhammedu, s.a.v.s., od Uzvišenog Allaha. Primjer za to su sljedeći hadisi:

¹⁰⁰ Vidi: Šejh Muhammed el-Hudari beg "Usulul-fikh", 370. str.

¹⁰¹ El-Enfal, 67. i 68. ajet.

¹⁰² Vidi: Dr. Enes Karić "Kur'an sa prijevodom na Bosanski jezik", 185. str., i Ibn Kesirov tefsir, 2/ 325. str.

¹⁰³ Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kutejbe "Te'vilu muhtelefil-hadisi", od 196-198. str.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ تُزَوَّجَ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا أَوْ عَلَى خَالَتِهَا. (رواه الترمذي)

Ibn Abbas kaže: “Zabranio je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ženi da se uda-
je za onoga za kim je njena tetka po ocu, ili tetka po majci.”¹⁰⁴ (Et-
Tirmizi)

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مِنَ الرِّضَاعِ مَا حَرَّمَ مِنَ النَّسَبِ. (رواه الترمذي)

Alija je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allah je za-
branio po mlijeku ono što je zabranio i po krvnom srodstvu.”¹⁰⁵ (Et-
Tirmizi)

عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تُحَرِّمُ الْمَصَّةَ وَلَا الْمَصَّانَ. (رواه الترمذي)

Aiša veli da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: “Na osnovu gutljaja ili
dva ne proizlazi zabrana.”¹⁰⁶ (Et-Tirmizi)

2) Sunnet koji je nastao kao rezultat idžtihada Allahova Poslanika, s.a.v.s. Naime, Uzvišeni Allah je dozvolio Svome Poslaniku da neka pitanja u datim okolnostima može sam rješavati. I takva rješenja su bila punovažna ukoliko nije uslijedila Allahova intervencija. Kod ovakvih rješenja, Muhammed, s.a.v.s. je mogao dati određene povlastice kome je želio. To se može vidjeti iz sljedećih hadisa:

عَنْ سُؤَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ عَنْ عُمَرَ: أَنَّهُ خَطَبَ بِالْجَابِيَةِ فَقَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْحَرِيرِ إِلَّا مَوْضِعَ أَصْبُعَيْنِ أَوْ ثَلَاثٍ أَوْ أَرْبَعٍ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح)

¹⁰⁴ Vidi: Et-Tirmizi “Džami’-sunen”, 4/47. str. Ovaj hadis zabilježili su i El-Buhari i Muslim u sahihima i Ebu Davud u Sunenu, svi u poglavlju o braku.

¹⁰⁵ Vidi: Et-Tirmizi “Džami’- sunen”, 4/68. str.

¹⁰⁶ Vidi: Et-Tirmizi “Džami’- sunen”, 4/71. str. U hadisu koji je prenijela Ummul-Fadl stoji: “...da je neki čovjek upitao Vjerovjesnika, sallallahu aljehi ve sellem: Da li jedan gutljaj (koji novorođenče povuče iz dojke neke žene) uzrokuje (spomenute zabrane)?, a on reče: *Na osnovu gutljaja ili dva, ili jednog dojenja ili dva ne proizlaze (spomenute) zabrane*: U hadisu koji su zabilježili Ahmed b. Hanbel i Muslim stoji da je Ummul-Fadl, kazala: “Kod Vjerovjesnika, sallallahu aljehi ve sellem, je, dok je bio kod mene, ušao neki beduin i upitao ga: ‘Šta misliš, Allahov Vjerovjesniče, ako ja imam jednu ženu pa se oženim i drugom, a moja prva žena ustvrdi kako je ovu drugu dojila jedanput ili dva puta, šta u tom slučaju da činim?’ Vjerovjesnik, sallallahu aljehi ve sellem, će na to: *Na osnovu jednog ili dva dojenja ne proizlazi zabrana*.”

Prenio je Suvejd b. Gafele od Omera da je, govoreći u Džabiji,¹⁰⁷ kazao: “Zabranio je Allahov Poslanik, s.a.v.s., svilu, osim koliko dva, tri ili četiri prsta.”¹⁰⁸ Ovaj hadis je hasenun-sahihun.¹⁰⁹

حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ وَالزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ شَكَّيَا الْقَمَلَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ لَهُمَا . فَرَخَّصَ لَهُمَا فِي قُمْصِ الْحَرِيرِ . قَالَ: وَرَأَيْتُهُ عَلَيْهِمَا . (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح)

Ispričao nam je Katade od Enesa da je kazao: “Požalili su se Abdur-Rahman b. Avf i Zubejr b. Avvam tokom jednog vojnog pohoda Vjerovjesniku, s.a.v.s., da imaju vaške, pa im je dozvolio da obuku svilene košulje. Vidio sam ih na njima.”¹¹⁰ (Et-Tirmizi)

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الظُّرُوفِ، فَشَكَتَ إِلَيْهِ الْأَنْصَارُ فَقَالُوا لَيْسَ لَنَا وَِعَاءٌ. قَالَ: فَلَا إِذْنَ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح)

Džabir b. Abdullah kaže: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio je zabranio upotrebu čvrstog posuđa (za držanje nebiza).¹¹¹ Ensarije se požališe, rekavši da nemaju dovoljno mješina, a on reče: Uredu, onda ga koristite.”¹¹² (Et-Tirmizi)

Ove dvije kategorije Sunneta sljedbenici islama su obavezni slijediti u skladu sa kur'anaskim ajetom:

I što vam Poslanik da, to uzmite, a što vam zabrani, to vi ostavite!

¹⁰⁷ Džabija je bio grda u Šamu.

¹⁰⁸ Prema mišljenju većine učenjaka, za porub odjeće se može upotrijebiti svila, pod uvjetom da ne prelazi četiri prsta.

¹⁰⁹ Vidi: Et-Tirmizi “Džami’-sunen”, 5/58. str. Bilježi ga i Muslim u Sahihu.

¹¹⁰ Vidi: Isti izvor, 5/59. Str.

¹¹¹ Nebizom se naziva sok od hurmi, smokvi i grožđa, prije nego doživi vrenje. Kada doživi vrenje, postaje alkohol.

¹¹² Zazan kaže: „Upitao sam Ibn Omera o tome koje je posude Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zabranio za spravljanje nebiza (bezalkoholnog napitka)? Upitao sam ga na njegovom jeziku, a on mi je objasnio na našem jeziku. On reče: ‘Zabranio je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, zemljeni krčag, a to je zemljani vrč, tikvu, odnosno posude od tikve, drvenu bačvu napravljenu od palmina drveta, drvenu posudu oblijepljenu smolom, a dozvolio da se nebiz spravlja u mješinama.’” Ove četiri vrste posuda je Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, prema mišljenju Alija el-Karia, zabranio zato što su u takvom posuđu Arapi obično spravljali i držali alkoholna pića, ili, pak, zato što, ako se u takve posude zakisele hurme, grožđe ili neko drugo voće - ono ubrzo dobije vrenje i postaje alkohol. Vidi: Et-Tirmizi „Džami’-sunen”, 5/138. str., Travnik 2004., prvo izdanje.

*I Allaha se bojte! Zbilja, Allah žestoko kažnjava.*¹¹³

3) Sunnet koga nam je Allahov Poslanik, s.a.v.s., uveo u svrhu odgoja i vaspitanja. Ovu vrstu sunneta sljedbenici islama nisu obavezni slijediti. Ukoliko ga budu slijedili, imat će za to nagradu, a ukoliko ga ne budu slijedili, neće imati grijeha. To možemo vidjeti iz sljedećih hadisa:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْلِ الْجَلَالَةِ وَالْبَانِهَاءِ. (رواه الترمذي)

Ibn Omer kaže: “Zabranio je Allahov Poslanik, s.a.v.s., da se jede meso i pije mlijeko životinje koja jede nečist.” (Et-Tirmizi)

U jednom hadisu stoji da kravu koja je sklona da jede nečist treba prije klanja zatvoriti 40 dana i hraniti zdravstveno ispravnom hranom da bi joj meso, nakon klanja, bilo dozvoljeno. Ibn Omer bi izolirao kokoš, prije klanja, na tri dana hraneći je zdravom hranom.¹¹⁴

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ: يَنْهَى الْعَبْدُ الْحِجَامُ يَذْهَبُ الدَّمُ وَيُخْفُ الصَّلْبُ وَيَجْلُو عَنِ الْبَصَرِ. وَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ عُرِجَ بِهِ مَا مَرَّ عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا عَلَيْكَ بِالْحِجَامَةِ. وَقَالَ إِنَّ خَيْرَ مَا تَحْتَجِمُونَ فِيهِ يَوْمَ سَبْعِ عَشْرَةٍ وَيَوْمَ تِسْعِ عَشْرَةٍ وَيَوْمَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ. (رواه الترمذي)

Ibn Abbas kaže da je Allahov Vjerovjesnik rekao:

Divan li je rob koji zna isisavati krv hidžamom (kupicom) i time odstraniti (onu nečistu) krv i na taj način olakšati bol u leđima, i onaj koji odstranjuje krmelje iz očiju.

Ibn Abbas dalje nastavlja: “Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s. bio na Mi'radžu, nije prošao ni pored jedne skupine meleka a da mu nisu rekli: ‘Practiciraj isisavanje krvi kupicom! Najbolje je da krv isisavate sedamnaestoga, devetnaestoga i dvadeset i prvoga u mjesecu.’”¹¹⁵

¹¹³ El-Hašr, 7. ajet.

¹¹⁴ Vidi: Et-Tirmizi "Džami'sunen", 5/114. str.

¹¹⁵ Vidi: Et-Tirmizi "Džami'sunen", 5/232. str.

Pitanje derogacije hadisa Kur'anom i Kur'ana hadisom

Islamski učenjaci imaju jednoglasan stav u pogledu derogacije Kur'ana Kur'anom, osim što je preneseno od Ebu Muslima Al-Asfehanija da je odbacivao takvu mogućnost,¹¹⁶ i hadisa hadisom, s tim što mutevahir-hadis može derogirati samo mutevahir, a ahad i mutevahir i ahad. Svi se slažu da jedan kur'anski ajet može derogirati drugi kur'anski ajet i da jedan hadis može derogirati drugi, i time ga staviti izvan snage učinivši ga nevažećim, ili staviti u stanje mirovanja.

Učenjaci se razilaze u pogledu derogacije hadisa Kur'anom i Kur'ana hadisom. U pogledu derogacije hadisa Kur'anom, postoje dva mišljenja među ulemom: Prvo, koje zastupa većina učenjaka, da je derogacija hadisa Kur'anom moguća i da ona, faktički, postoji. Mnogi su hadisi stavljani van snage kur'anskim ajetima. Evo dva primjera za to:

Po dolasku u Medinu, pošto su oko Medine većinom bili jevreji, muslimani su se nepunih 17 mjeseci, u namazu, okretali prema Bejtul-Makdisu. Činili su to po odredbi Allahova poslanika, s.a.v.s., kome je Allah naredio da se u namazu okreće tamo, čime su jevreji bili zadovoljni jer je to bila i njihova kibla.

عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ صَلَّى نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سِتَّةَ عَشَرَ شَهْرًا أَوْ سَبْعَةَ عَشَرَ شَهْرًا وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجِبُّ أَنْ يُحَوَّلَ نَحْوَ الْكَعْبَةِ . . . (رواه عَبْدُ الرَّزَّاقِ)

El-Berra kaže: "Pošto je stigao u Medinu, Allahov Poslanik, s.a.v.s., se 16 ili 17 mjeseci u namazu okretao prema Bejtul-Makdisu a želio je da bude okrenut prema Kabi."¹¹⁷ (Abdur-Rezzak)

Kur'an kasnije dokida takvu njegovu praksu i Svevišnji Allah mu naređuje da se u namazu okreće prema Kabi.

Mi vidimo okretanje lica tvoga prema nebu! I Mi ćemo tebe, sigurno, okrenuti prema Kibli za kojom čezneš! Zato okreni lice svoje prema Hramu Svetome! I ma gdje bili, okrenite svoja lica spram nje-ga! Oni kojima je Knjiga data znaju da je ovo Istina od Gospodara

¹¹⁶ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit- tešri'il-islami", 394. str.

¹¹⁷ Vidi: Ibn Kesir "Tefsirul-Kur'anil-azim", 1/ 193. str.

*njihova. A Allah nije nemaran spram onoga što oni čine.*¹¹⁸

U ugovoru na Hudejbiji, koji je sklopljen između Muhammeda, s.a.v.s., i muslimana, s jedne, i Suhejla b. Amra i mekanskih idolopoklonika, s druge strane, stajala je klauzula: "Ako neko od Kurejšija pobjegne Muhammedu bez dozvole svoga starješine, on će im ga vratiti u Mekku, a ako neko od Muhammedovih dođe Kurejšijama, to jeste, ako pobjegne kod njih, oni mu ga neće izručiti."¹¹⁹

Ova klauzula ugovora odnosila se i na muškarce i na žene. Kasnije, Kur'an dokida dio te klauzule i zabranjuje Muhammedu, s.a.v.s., da muslimanke koje pobjegnu Muhammedu, s.a.v.s., bez dozvole svoga starješine, vraća mekanskim idolopoklonicima.

*O vjernici! Kada vam dođu vjernice koje su se iselile, vi ih ispitajte, a Allah dobro znade njihovo vjerovanje, pa ako li doznate da su vjernice, nevjernicima ih ne vraćajte!*¹²⁰

Drugo mišljenje zastupa imam Ebu Abdullah Muhammed b. Idris eš-Šafi. On smatra da Kur'an ne može derogirati hadis, već je nužno da hadis, ako je to potrebno, derogira hadis. Neki su ovakav Eš-Šafijev stav pojašnjavali i obrazlagali tvrdeći da on smatra da bi prihvatanje mogućnosti derogacije hadisa Kur'anom ostavilo zlonamjernicima i neprijateljima islama prostor da pričaju kako Uzvišeni Allah nije zadovoljan rješenjima Svoga Poslanika, te ga korigira.

Imam Eš-Šafi nije mislio tako. On smatra da bi, ukoliko bi se prihvatila mogućnost derogacije hadisa Kur'anom, to izazvalo sumnju u punovažnost hadisa. Mnogi bi, u tom slučaju, sumnjali u hadise kojima se nešto zabranjuje, da možda nisu stavljeni izvan snage nekim kur'anskim ajetom. Mnogi bi, na primjer, sumnjali u punovažnost i autentičnost hadisa u kojima se zabranjuje trgovina pojedinim artiklima, kao što su alkohol, svinjsko meso i sl., smatrajući da su možda dokinuti kur'anskim ajetom:

*A Allah je dopustio trgovinu a zabranio kamatu.*¹²¹

Takve dileme bi često kod mnogih bile prisutne.

Drugo pitanje koje je sporno među islamskim učenjacima jeste: Može li hadis derogirati Kur'an?!

¹¹⁸ El-Bekara, 144. ajet.

¹¹⁹ Vidi: Safijur-Rahman el-Mubarekfori "Zapečaćeni džennetski napitak", 383. str.

¹²⁰ El-Mumtehane, 10. ajet.

¹²¹ El-Bekara, 275. ajet.

Učenjaci hanefijske pravne škole smatraju da i mešhur-hadisi mogu derogirati kur'anski tekst, imajući u vidu da mutevatir-hadisi daju stopostotnu sigurnost kao i Kuran, a mešhur-hadisi su u tome sasvim bliski njima. Osim toga, takvi hadisi su objavljeni te, kao i Kur'an, potječu od istog izvora. Prema njihovu mišljenju, ahad-hadisima, koji ne daju stopostotnu sigurnost, ne može biti derogiran kur'anski tekst.

Kao potvrdu svome stavu, hanefijski učenjaci navode sljedeći primjer, gdje je, prema njihovu mišljenju, kur'anski tekst derogiran hadisom.

*Kada nekom od vas smrt dođe, a on imetak ostavlja, vama se propisuje da taj na lijep način oporuči roditeljima i rodbini. To je obaveza bogobrojaznih.*¹²²

Oni smatraju da je spomenuti ajet derogiran hadisom:

لَا وَصِيَّةَ لَوَارِثٍ. (رواه الدارقطني عن جابر)

“Nema oporuke nasljedniku.”¹²³ (Ed-Darekutni)

Propis oporuke nasljedniku, koji je naređen spomenutim ajetom, ovim hadisom stavljen je van snage. Neki su pokušali da ovom hadisu daju sasvim drukčiji smisao, što je Ibn Hadžib dokazao neosnovanim, jer su učenjaci jednoglasni da hadis ima ovakvo značenje.¹²⁴

Većina učenjaka smatra da hadis - bio on mutevatir, mešhur ili ahad - ne može derogirati kur'anski tekst. Svoje mišljenje temelje na ajetu:

*Mi ni jedan ajet ne dokinemo niti ga u zaborav ne potisnemo, a da bolji ili njemu nalik ne donesemo! Zar ne znaš da Allah sve može.*¹²⁵

Prema tome, vele oni, Hadis nije bolji od Kur'ana, niti je nalik njemu i, ma kako bio pouzdan, ne može derogirati kur'anski tekst. Ovakvo mišljenje potvrđuju sljedećim ajetom:

¹²² El-Bekara, 180. ajet.

¹²³ Ovaj hadis je mešhur. Imam Eš-Šafi ga u djelu "El-Umm" smatra mutevatir-hadisom. El-Albani ga smatra vjerodostojnim. Vidi: Muhammed Nasirud-din el-Albani "Sahihul-džamius-sagir ve zijadetuhu", 2/1256. str. i dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 397. str.

¹²⁴ Vidi: Atijje Muhammed Salim, Abdul-Muhsin b. Hamed el-Abbda i Hamud b. Akla "Teshilul-vusul ila fehmi ilmil-usul" 51. str.

¹²⁵ El-Bekara, 106. ajet.

*A kada im se uče Naši ajeti jasni, tad oni, koji se susretu s Nama ne nadaju, zbore: Daj ti Kur'an osim ovoga donesi, ili ga izmijeni! Ti reci: Ne može biti da ja sam Kur'an mijenjam, ja samo ono što mi se objavljuje slijedim a ja se, ako budem neposlušan Gospodaru svome, bojim patnje na Danu Velikome*¹²⁶

Dr. Mustafa es-Sibai kaže: “Nema sumnje da je mišljenje koje zastupa većina učenjaka ispravnije i meritornije, pošto ne postoji nijedan uvjerljiv dokaz koji potvrđuje da je kur'anski tekst derogiran hadisom. Primjeri koje su hanefijski učenjaci naveli kao potvrdu njihovu mišljenju, ne mogu se uzeti kao valjani argumenti pošto se sa sigurnošću ne može ustanoviti da li je 180. ajet El-Bekare derogiran hadisom ili Kur'anom.”¹²⁷

Neki učenjaci smatraju da je spomenuti ajet, koji govori o oporuci, derogiran ajetima koji govore o nasljedstvu, a ne hadisom: “Nema oporuke nasljedniku.” Osim toga, šejh Muhammed el-Hudari smatra da je ovaj hadis došao ahad-predajom te, prema tome, nije mogao derogirati kur'anski tekst.¹²⁸ Međutim, mnogi ovo El-Hudarijevo mišljenje odbacuju i tvrde da je spomenuti hadis mešhur, a neki kažu i mutevatir.

¹²⁶ Junus, 15. ajet.

¹²⁷ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 398. str.

¹²⁸ Šejh Muhammed el-Hudari "Usulul-fikh", 262. str.

ODNOS PREMA HADISU

Želja nam je da u okviru ove tematske cjeline pokušamo sagledati kako su se ljudi odnosili prema Muhammedu, s.a.v.s., za njegova života, i prema njegovu hadisu nakon njegove smrti. Da bi nam to bilo što jednostavnije i lakše, mi ćemo ovo podijeliti na dvije teme:

1. Hadis u vrijeme Muhammeda, s.a.v.s.

2. Hadis u vrijeme ashaba i tabi'ina.

Na svaku od navedenih tema posebno ćemo se osvrnuti, iznoseći primjere i argumente na osnovu kojih ćemo moći steći pravu predstavu o tome kako su se prve dvije generacije odnosile prema Vjerovjesniku, s.a.v.s., i njegovom hadisu.

Odnos prema hadisu u vrijeme Muhammeda, s.a.v.s.

Kao što nam je poznato, Muhammed, s.a.v.s., neumorno je radio pune 23 godine na širenju Allahove vjere. Koristio je svaki trenutak da nekome nešto saopći, prenese, objasni i praktično pokaže. Kroz taj period, uporedo sa Kur'anom, nastaje njegova bogata tradicija – Sunnet, koji je nemoguće odvojiti od Kur'ana. Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., drugovi ashabi, znajući da on ništa ne priča po svome nahođenju, nego po nadahnuću i odobrenju Gospodara svjetova, te da bez hadisa ne mogu pravilno razumjeti i shvatiti Kur'an - pamte svaku njegovu riječ i motre na svaki njegov postupak, striktno vodeći računa da im šta ne promakne i ne ostane zapamćeno i preneseno. Oni na tom putu ne štede ni sebe ni vrijeme. Istina, na to ih je podsticao i sam Muhammed, s.a.v.s., često ističući značaj nauke i ukazujući na to da je traženje znanja obligatna dužnost svakog pripadnika islama i da su učenici ljudi nasljednici Allahovih Poslanika. Poznate su njegove riječi u tom pogledu:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ.
(رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح)

Ibn Abbas kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kome

Allah hoće dobro, uputit će ga da shvati i razumije vjeru (islam).”¹²⁹ (Et-Tirmizi)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن)

Ebu Hurejre veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko krene na put da bi tražio nauku, Allah će mu time olakšati put u Džennet.”¹³⁰ (Et-Tirmizi)

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ كَانَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب.)

Enes b. Malik kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko krene (od kuće) da traži nauku, on je na Allahovu Putu sve dok se ne vrati.”¹³¹ (Et-Tirmizi)

عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: نَصَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبْلَغَهُ غَيْرُهُ. فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ. وَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ لَيْسَ بِفِقْهِهِ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن)

Zejd b. Sabit kaže: „Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: ‘Podario Allah udoban život onome ko od nas čuje hadis pa ga upamti i prenese drugome! Mnogo je onih koji znanje prenese onome ko ga od njih bolje shvata, a mnogo je i onih koji prenose znanje, a koji ga nedovoljno razumiju.’”¹³² (Et-Tirmizi)

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. (رواه البيهقي في شعب الإيمان. قال الألباني: حديث صحيح)

Enes veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Traženje nauke dužnost je svakog sljedbenika islama.”¹³³ (El-Bejheki)

Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., ashabi, podstaknuti ovakvim izrekama,

¹²⁹ Vidi: Et-Tirmizi "Džami'-sunen", 6/165. str.

¹³⁰ Vidi: Isti izvor.

¹³¹ Vidi: Isti izvor.

¹³² Vidi: Isti izvor, 173. str.

¹³³ Vidi: Muhammed Nasiruddin el-Albani "Sahihul-džamis-sagiri ve zijadetihi", 2/727. tr.

natjecali su se ko će više upamtiti Muhammedovih, s.a.v.s., izreka i drugom ih prenijeti. Nastojali su da što je moguće više vremena provode uz Allahova Poslanika, s.a.v.s. Drugovali su sa njim u džamiji, ulici, čaršiji, na putu i posjećivali ga u njegovoj kući. Redovno su prisustvovali predavanjima koja je držao u džamiji. U želji da što više nauče, zanemarivali su i svoje svakodnevne poslove. Kada neki od njih ne bi bio u prilici da prisustvuje predavanju, zamolio bi svojega komšiju da mu prenese sve ono što tog dana čuje od Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Bilježi El-Buhari, u Sahihu, da je drugi halifa, Omer b. El-Hattab, saopćio: "Ja i moj komšija ensarija iz plemena, Benu Umejje b. Zejd, naizmjenično smo odlazili Allahovu Poslaniku, s.a.v.s. Ja bih odlazio jedan dan i prenio mu ono što sam toga dana čuo, a on bi toga dana radio svoje poslove kod kuće. Sljedećeg dana bi on odlazio Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i prenio bi mi što je tog dana od nje čuo dok bih ja radio kod kuće, i sve tako naizmjenično."¹³⁴

Na isti način su postupali otprilike svi koju su sa Muhammedom, s.a.v.s., živjeli u Medini i njenoj okolini. Dolazili su iz najudaljenijih mjesta kako bi nešto novo naučili ili, pak, provjerili vijest koja je do njih od Vjerovjesnika, s.a.v.s., doprla.

Bilježi El-Buhari, u Sahihu, da je Ukbe b. Haris prevalio put iz Mekke u Medinu samo da bi dobio odgovor na jedno pitanje koje ga je mučilo. On je, naime, ne znajući, vjenčao ženu koja mu je bila sestra po mlijeku. Kada ga je neka žena obavijestila da je došla i nju i njega, on je otišao u Medinu kako bi upitao Allahova Poslanika, s.a.v.s., o stavu islama po tom pitanju. Kada ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upoznao da je takav brak zabranjen, on se razveo.¹³⁵

U svojoj radoznalosti, Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., ashabi težili su da saznaju svaki detalj iz Vjerovjesnikova, s.a.v.s., života. Posebno su se interesirali za njegov intimni život, koji im je bio nedostupan. Oni angažiraju svoje supruge da idu kod supruga Allahova Poslanika, i da ih pitaju o pojedinostima njegova intimnog života, kako bi ga i u tome mogli oponašati i slijediti. Neki ashabi su na tome planu bili angažiraniji od drugih, a neki su imali i više vremena nego drugi. Iz toga razloga često nailazimo na različite stavove ashaba po pojedinim pitanjima iz oblasti islama, jer su neki od vjerovjesnika, s.a.v.s., imali priliku da saznaju i čuju što drugi nisu.

¹³⁴ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 57. str.

¹³⁵ Vidi: Isti izvor.

Poslanikove, s.a.v.s., metode u poučavanju ashaba

Sve što je Muhammed, s.a.v.s., u toku svoje poslaničke misije, pa i ranije, izgovorio, uradio i odobrio - smatra se hadisom. Prema tome, svi njegovi metodi u poučavanju vezani su za hadis, imajući u vidu da je Kur'an samo doslovno prenosio onako kako je bio objavljan. U poučavanju ashaba, Allahov Poslanik, s.a.v.s., koristio je metode koje su i danas aktuelne u odgojnoobrazovnom procesu. To je još jedan od dokaza da je Muhammedu, s.a.v.s., uz Kur'an dato još nešto. Takve metode on u to vrijeme nije mogao znati bez da ga je Uzvišeni Allah njima poučio. Zahvaljujući njegovim metodama, neuki pustinjski narod je s lakoćom pamtio i razumijevao ono što bi im on prezentirao. Ovdje ćemo spomenuti samo neke od tih njegovih metoda.

Pojedinačni i kolektivni sistem poučavanja

U samom početku svoga poslaničkog djelovanja, Muhammed, s.a.v.s., obraćao se pojedincima i prenosio im i objašnjavao Allahovu poruku. Kasnije, kada je već stekao pristalice, on pristupa kolektivnom poučavanju. Čini to tajno u Mekki, u kući Erkama b. Erkama b. Abdulmenafa. Od tada pa do kraja svoga života, Allahov Poslanik, s.a.v.s., koristi oba metoda, i pojedinačni i kolektivni. Na ulici, u čaršiji, džamiji i drugim mjestima prilazi pojedincima i grupama, poziva ih, opominje, ukazuje, objašnjava sve ono što nisu znali. Medinska džamija je postala stjecište znanja i morala. U njoj se obrazuje i odgaja na hiljade ljudi, od kojih će mnogi postati daleko poznati po svojoj genijalnosti, pravičnosti, znanju i borbenosti. Dovoljno je spomenuti samo neke od njih: Ebu Bekr, Es-Siddik, Omer El-Faruk, Osman b. Affan, Alija b. Ebu Talib, Halida b. Velid, Aiša, Ummu Seleme i drugi.

Postupnost u poučavanju

Objava Kur'ana trajala je 23 godine. Kur'an je objavljan postupno. Kur'anski metod postupnosti, Allahov Poslanik, s.a.v.s., primijenio je prilikom poučavanja. Njegova predavanja i posebno njegove izreke bile su kratke, sažete i jezgrovite. Muhammed, s.a.v.s., strogo je vodio računa da tokom jednog kružoka ne optereti slušaoca. Sljedećeg dana bi nastavio gdje je stao prethodnog dana. Njegova

postupnost doprinijela je bržem pamćenju i razumijevanju njegovih izreka i postupaka.

Ovaj metod je i danas prisutan u nastavno-obrazovnom procesu osnovnih i srednjih škola, te fakulteta.

Lijep odnos prema slušaocu

Allahov Poslanik, s.a.v.s., sa svakim je lijepo postupao. Ličnim primjerom je pokazivao kakav vjernik bi trebalo biti. Naročito je imao lijep i korektan odnos prema onima kojima je prenosio i objašnjavao Allahovu riječ. On se prema njima odnosio kao roditelj prema djeci ili kao prema braći. Kada bi sa njima razgovarao, činio bi to tiho i blagim riječima.

Njegova predavanja bila su sažeta, kratka i razumljiva. Slušalac bi ih mogao u cijelosti zapamtiti čim ih jedanput čuje.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْرُدُ كَسَرْدِكُمْ هَذَا وَلَكِنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ بَيْنَ فَصْلٍ يَحْفَظُهُ مَنْ جَلَسَ إِلَيْهِ. (رواه الترمذي في الشمائل)

Aiša kaže: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije govorio brzo kao što vi govorite, nego mu je govor bio jasan i razgovijetan. Zapamtio bi ga svako ko sjedi sa njim!"¹³⁶ (Et-Tirmizi u Eš-Šemailu)

Osim toga, prakticirao je da u toku izlaganja neke riječi više puta ponovi, kako bi ih slušaoci mogli bolje upamtiti i razumjeti.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعِيدُ الْكَلِمَةَ ثَلَاثًا لَتُعْقَلَ عَنْهُ. (رواه الترمذي في الشمائل)

Enes b. Malik kaže: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi neke riječi ponavljao i po tri puta da bi ih slušaoci bolje razumjeli."¹³⁷ (Et-Tirmizi u Eš-Šemailu)

¹³⁶ Vidi; Imam et-Tirmizi "Vrline Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem", 54. str.

¹³⁷ Vidi; Ebu Isa Muhammed b Sevre et-Tirmizi "Eš-Šemailul-Muhammedijje", 113. str.

Govor na nivou slušalaca

Muhammed, s.a.v.s., podešavao je svaki svoj govor prema nivou slušalaca. Nivo njegovih predavanja i njegova govora učenijim ashabima razlikovao se od nivoa predavanja beduinima i neobrazovanim ljudima. Svakome se obraćao na način kako će ga najbolje razumjeti. U svojim razgovorima je puno koristio primjere iz svakodnevnog života ljudi sa kojima je razgovarao i komunicirao.

Prenosi Ebu Hurejre da je neki beduin iz plemena Benu Fezare došao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., žaliti se na svoju suprugu da mu je rodila crno dijete. Da bi ga urazumio, Vjerovjesnik, s.a.v.s., se poslužio primjerom iz njegova svakodnevnoga života. Upitao ga je: "Imaš li ti deva?" "Imam", odgovorio je beduin. "Kakve su boje?" upitao ga je Vjerovjesnik, s.a.v.s. "Crvene." odgovorio je on. "A ima li među njima koja sive boje?" ponovo će Vjerovjesnik, s.a.v.s. "Ima!" odgovori on. "Otkud ti deva sive boje ako su ti sve deve crvene boje?" upita ga Vjerovjesnik, s.a.v.s. "Možda se radi o nasljednim osobinama" reče beduin, a Vjerovjesnik, s.a.v.s., reče: "Zar nije moguće da se radi o nasljednim osobinama i kod tvoga djeteta?"¹³⁸

Ovim je primjerom Allahov Poslanik, s.a.v.s., uspio urazumiti beduina da se, u njegovu slučaju, nije radilo o nepoštenju njegove supruge, nego o nasljednim osobinama njenih ili njegovih predaka. Primjer je, kako vidimo, uzet iz njihova života koji je za beduine bio i shvatljiv i logičan.

Objedinjenje riječi i djela

Allahov Poslanik, s.a.v.s., provodio je u praksu sve što bi saznao. To je zahtijevao i od svojih ashaba. Abdullah b. Mesud kaže: „Kada bi neko od nas naučio deset ajeta, ne bi prelazio na druge dok ne bi upoznao smisao tih deset i u praksu ih sproveo.”¹³⁹

Često je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u svojim izrekama isticao da znanje bez praktične primjene nema nikakve vrijednosti i da će svi oni koji ne budu postupali po svome znanju biti žestoko kažnjeni na Budućem svijetu. Evo nekoliko hadisa u tom pogledu:

عَنْ أَبِي بَرْزَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الَّذِي يُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ وَنَسِيَ

¹³⁸ Vidi: Muhammed Adžadždž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhi, 62. str.

¹³⁹ Vidi: Isti izvor, 60. str.

نَفْسُهُ مِثْلَ الْقَيْلَةِ تُضِيءُ عَلَى النَّاسِ وَتَخْرِقُ نَفْسَهَا . (رواه البزار)

Ebu Berrze veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onaj koji upućuje ljude na dobro a zaboravlja sebe sličan je fitilju koji drugima svijetli a sam sagorijeva."¹⁴⁰ (El-Bezzar)

عَنِ الْوَلَدِ بْنِ عُقْبَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَنَا سَأُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ يُنْطَلَقُونَ إِلَى أَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَيَقُولُونَ بِمَ دَخَلْتُمُ النَّارَ؟ فَوَاللَّهِ مَا دَخَلْنَا الْجَنَّةَ إِلَّا بِمَا تَعَلَّمْنَا مِنْكُمْ. فَيَقُولُونَ: إِنَّا كَمَا تَقُولُ وَلَا نَفْعُ . (رواه الطبراني)

El-Velid b. Ukbe veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neki ljudi iz Dženneta će upitati neke stanovnike Džehennema: 'Kako ste dospjeli u Džehennem, kada smo mi ušli u Džennet samo na osnovu onoga što smo od vas naučili?' Odgovorit će: 'Govorili smo ono što sami nismo radili.'"¹⁴¹ (Et-Taberani)

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يُجَاءُ بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُهُ فَيَدُورُهَا كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِرَحَاهُ. فَيَجْتَمِعُ أَهْلُ النَّارِ عَلَيْهِ فَيَقُولُونَ: يَا فُلَانُ مَا شَأْنُكَ؟ أَلَسْتَ كُنْتَ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أَمْرُكُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا آتِيهِ وَأَنْهَاكُمْ عَنِ الشَّرِّ وَآتِيهِ. (رواه البخاري ومسلم)

Usama b. Zejd veli da je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: "Na Sudnjem danu bit će doveden čovjek i bačen u Džehennem! Od džehennemske žestine će mu izići utroba njegova, oko koje će oblijetati kao što magarac oblijeće oko svoga starješine. Oko njega će se iskupiti stanovnici Džehennema i reći: "Hej ti, zbog čega patiš? Zar nisi naređivao dobro i zabranjivao zlo?" Reći će: 'Ja sam vama naređivao dobro, a sam ga nisam činio i zabranjivao sam vam zlo, a sam sam ga činio.'"¹⁴² (El-Buhari i Muslim)

Ovo su bile samo neke od Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., metoda koje je on koristio prilikom poučavanja njegovih ashaba.

¹⁴⁰ Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj el-Munziri "Et-Tergibu vet-terhibu minel-hadisiš-šerifi", 1/126. str.

¹⁴¹ Vidi: Isti izvor, 1/125. str.

¹⁴² Isti izvor, 1/124. str.

Rad na širenju hadisa u Muhammedovo, s.a.v.s., vrijeme

Uporedo sa objavom Kur'ana, širio se i hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s. U početku je prenošen usmeno, da bi se to kasnije činilo pisanim putem. Razloga, zbog kojih su ashabi u početku usmeno prenosili hadise, bilo je više, ali ćemo mi ovdje spomenuti samo neke od njih:

1. Još prije objave Kur'ana, Arapi su bili poznati po svojoj memoriji. Oni su pamtili loze svojih predaka i po nekoliko stotina godina unazad, kao što su pamtili i najduže pjesme iz predislamskog perioda. Dolaskom islama, nastavili su s tom praksom. Pamtili su Kur'an, a uz Kur'an su paralelno pamtili i hadise.

2. U samom početku, Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio je zapisivanje hadisa. Učinio je to iz bojazni da se hadis ne bi pomiješao sa Kur'anom.

3. Veoma mali broj ashaba je u to vrijeme znao čitati i pisati. Oni koji su znali pisati bili su angažirani na zapisivanju Kur'ana. Kada je kasnije Allahov Poslanik, s.a.v.s., dozvolio zapisivanje hadisa, na tome su se angažirali mnogi ashabi, o čemu će kasnije biti nešto više riječi.

Bez obzira na to što je hadis dugo vremena usmeno prenošen, veoma brzo se širio. Muhahmedove, s.a.v.s., izreke dospijevale su u sva područja na kojima je bilo muslimana. Razlozi takvog brzog širenja i prenošenja hadisa bili su:

- angažiranost Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je tražio od svojih ashaba da maksimalno uče i da stečeno znanje prenose drugima;

- angažiranost ashaba i njihova prevelika želja da ono što nauče što prije prenesu drugima;

- angažiranost Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., suprug, koje su sve što bi čule i vidjele od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosile ostalim ženama, a one dalje;

- vojni pohodi, koji su korišteni i za prenošenje kur'anske misli i Muhammedove, s.a.v.s., tradicije;

- oprosni hadž, tokom kojeg su ashabi, u kontaktima sa ljudima iz udaljenijih mjesta i pokrajina, prenosili sve ono što su naučili od Muhammeda, s.a.v.s. i

- izaslanici, koje je Muhammed, s.a.v.s., slao u razne pokrajine da tamošnjem stanovništvu objašnjavaju islam.

Osim spomenutih, postoje i drugi faktori koji su, uz Kur'an, doprinijeli brzom širenju Vjerovjesnikove, s.a.v.s., tradicije, no mi ih ovdje nećemo iznositi.¹⁴³

Odnos ashaba i tabi'ina prema Hadisu nakon Poslanikove smrti

Generacija koja je živjela u Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., vrijeme i sa njim se viđala i drugovala, i generacija koja je živjela nakon Muhammedove, s.a.v.s., smrti – bila bi najkraća definicija ashaba i tabi'ina. Te dvije generacije i generacija poslije njih etbaittabi'ini su podnijele najveći teret na planu širenja islama. Ashabi i tabi'ini su živjeli u vremenskom periodu koji je trajao duže od 150 godina. Oni su pokazali veliku ažurnost i principijelnost u izvornom prezentiranju islama.

Ashabi u Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., vrijeme prisustvuju redovno njegovim kružocima, a nakon njegove smrti tabi'ini prisustvuju kružocima ashaba da bi što više naučili i razumjeli, kako bi to izvorno prenijeli onima koji dolaze nakon njih.

Imajući u vidu da je Kur'an zapisivan, oni stavljaju naglasak na pamćenje i prenošenje hadisa, maksimalno koristeći Poslanikove, s.a.v.s., metode. Prilikom preuzimanja i predavanja hadisa, oni pokazuju veliku opreznost i kritičnost. Zahvaljujući tome, hadis je izvorno sačuvan.

Dosljednost ashaba i tabi'ina u primjeni hadisa poslije smrti Muhammeda, s.a.v.s.

Poslije Muhammedove, s.a.v.s., smrti, ashabi su pokazali još veću dosljednost u primjeni Vjerovjesnikove, s.a.v.s., tradicije, o čemu nam govore brojne predaje:

Prvi halifa Ebu Bekr es-Siddik ne želi da odstupi od vojnog pohoda protiv Bizantinaca, kojeg je pripremio Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

¹⁴³ Opširnije o ovome vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu", od 72. do 78. str.

iako je izgledalo da je on u tom momentu i u tim okolnostima bio neopravdan. Na nagovor pojedinih ashaba da odustane od takve namjere, jer je vojsku trebalo angažirati u borbi protiv onih koji su odbijali da daju zekat, on odgovara: "Ja nemam pravo da odustanem od onoga što je planirao Allahov Poslanik, s.a.v.s.." ¹⁴⁴

Slični primjeri, u pogledu dosljednosti, zabilježeni su i kod drugog halife Omera b. El-Hattaba. Dok su muslimani bili još u manjini, Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio im je da prilikom tavafa oko Kabe otkriju desno rame, kako bi idolopoklonicima pokazali svoje mišice i snagu. Nakon smrti Poslanika, muslimani su bili mnogobrojni i snažni i nisu se više bojali nijednog neprijatelja - pogotovo u Mekki, jer mušrika više nije ni bilo u njoj - tako da više nije postojala potreba za otkrivanjem ramena prilikom tavafa. Međutim, Omer b. El-Hattab to i dalje zahtijeva od hodočasnika, naglašavajući im da za tim više ne postoji potreba, ali da on ne želi ništa odbaciti od onoga što su prakticirali u vrijeme Allahova Poslanika, s.a.v.s. ¹⁴⁵

Koliko su Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., ashabi vodili računa da ne propuste bilo šta od njegova Sunneta govore nam i ova dva primjera:

Mudžahid kaže: "Putovali smo sa Ibn Omerom, pa je jednom prilikom pošao prema jednom mjestu, a onda se naglo skrenuo. Upitan zašto je to tako uradio, on je odgovorio: 'Vidio sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je ovo ovako uradio pa sam zbog toga to isto uradio i ja.'" ¹⁴⁶

Također bi Ibn Omer, pod jednim drvetom, na putu između Medine i Mekke obavezno poslije podne prillegao, a onda je izvijestio da bi pod tim drvetom Allahov Poslanik, s.a.v.s., obavezno prillegao kada bi putovao u Mekku. ¹⁴⁷

Ashabi i tabi'ini su postupali u duhu svakog hadisa koji je do njih dopro. Oni su osuđivali svakoga ko bi u tom pogledu činio bilo kakav propust. Naročito su bili gnjevni na one koji su uz hadis uvažavali i neka druga mišljenja.

Bilježe El-Buhari i Muslim, u Sahihima, da je Abdullah b. Omer jednom prilikom pred jednom skupinom ashaba citirao Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis: "Ne sprječavajte žene da noću idu u džamiju."

Kada je to čuo jedan od njegovih sinova, rekao je: "Tako mi Allaha,

¹⁴⁴ Vidi: isti izvor, 80. str.

¹⁴⁵ Vidi: Isti izvor, 82. str.

¹⁴⁶ Vidi: Isti izvor.

¹⁴⁷ Vidi: Isti izvor.

nećemo im dozvoliti da tamo čine nered!” Abdullah ga žestoko udari, rekavši: “Ja ti velim da je rekao Allahov Poslanik, s.a.v.s., a ti tako zboriš.”¹⁴⁸

El-Buhari i Muslim bilježe u sahihima da je Abdullah b. Mugaffel vidio nekog čovjeka kako baca kamenčiće. Upozorio ga je da to ne čini jer je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio da se bacaju kamenčići, pošto se time ništa ne postiže, a posljedice mogu biti loše. Kamenčićem se ne može neprijatelj savladati (pa da uvježbava bacanje), niti se životinja može uloviti, a može se desiti da se time nekome izbije oko ili slomi zub. Pošto ga dotični čovjek nije poslušao i nije postupio prema hadisu, nego je i dalje nastavio bacati kamenčiće, Abdullah b. Mugaffel mu reče: “Ja ti prenosim hadis od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a ti i dalje bacaš kamenčiće; tako mi Allaha, ja više stobom neću nikada prozboriti.”¹⁴⁹

Sličnu predaju zabilježio je i Es-Sujuti od Hiraša b. Džubejra, koji je kazao: “Vidio sam u džamiji nekog mladića kako baca kamenčiće. Rekoh mu: ‘O šejh, ne bacaj kamenčiće jer sam ja čuo Vjerovjesnika s.a.v.s., kada je zabranio bacanje kamenčića!’” Pošto ovaj nastavi sa bacanjem kamenčića, on mu reče: “Prenosim ti od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a ti i dalje bacaš kamenčiće. Tako mi Allaha, ako bi ti umro prije mene, ja ti na dženazu ne bih došao, niti bih te u bolesti obišao, niti ću s tobom od danas više govoriti.”¹⁵⁰

Katade veli: „Muhammed b. Sirin je nekom čovjeku prenio jedan Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis. Pošto ga je saslušao, rekao je da taj i taj misli drugačije. Čuvši to, Ibn Sirin mu srdito reče: ‘Velim ti da je rekao Vjerovjesnik, s.a.v.s., a ti spominješ mišljenje toga i tog. Tako mi Allaha, ja od danas više s tobom neću progovoriti.’”¹⁵¹

Poznati umejevički halifa Omer b. Abdu-Aziz, koga smatraju petim hulefair-rašidinom, pisao je namjesnicima: “Ničije se mišljenje ne uvažava koje nije u skladu sa Kur'anom i Sunnetom. Mišljenja ljudi mogu se uvažiti samo onda kada ne postoji rješenje u Kur'anu i Sunnetu.”¹⁵²

Mislim da je ovih nekoliko primjera dovoljno da shvatimo kakav je bio odnos ashaba i tabi'ina u pogledu praktične primjene hadisa

¹⁴⁸ Es-Sujuti “Miftahul-dženneti fil-ihdžadži bis-sunneti”, 33. str.

¹⁴⁹ Vidi: Isti izvor.

¹⁵⁰ Vidi: Isti izvor, 61. str.

¹⁵¹ Vidi: Isti izvor, 62. str.

¹⁵² Vidi: Isti izvor, 61. str.

Allahova Poslanika, s.a.v.s. Oni su takvim odnosom i radom zaslužili da ih Allahov Poslanik, s.a.v.s., proglasi najboljim pokoljenjima do Sudnjeg dana.

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِهِمْ قَوْمٌ يَسْمَنُونَ وَيُحِبُّونَ السَّمَنَ يُعْطُونَ الشَّهَادَةَ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلُوا. (رواه الترمذي)

Imran b. Husajn je kazao: „Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: ‘Najbolje je moje pokoljenje, zatim oni koji dolaze nakon njih, zatim oni koji dolaze nakon njih. Poslije njih doći će narod koji će biti gojazan i koji će voljeti gojaznost; oni će svjedočiti i prije negoli se to od njih bude tražilo.’”¹⁵³

Opreznost ashaba i tabi'ina prilikom prenošenja hadisa

Čvrstina imana kod ashaba i tabi'ina, njihova neizmjerena ljubav prema Allahu i Njegovu Poslaniku, s.a.v.s., nije se ogledala samo kroz njihovu dosljednost u primjeni Kur'ana i Sunneta. Ona se manifestirala i kroz njihov ibadet i komunikaciju sa ljudima. Svjesni činjenice da izvornost islamskog učenja umnogome ovisi i od toga kako će se hadis i Sunnet Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenijeti i sačuvati, oni pokazuju maksimalnu opreznost prilikom prihvatanja i saopćavanja hadisa.

Iz bojazni da nešto pogrešno ne prenesu, mnogi se ashabi, a nakon njih i tabi'ini, ne usuđuju da bilo šta prenose od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Mnogi koji su se upuštali u prenošenje hadisa tresli bi se od straha kada bi saopćavali Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis. No, nakon što bi prenijeli neki hadis, običavali su govoriti: *نَحْوَ هَذَا - Poput ovoga* أو شَبِيهَا *Ili kao što kaza Allahov Poslanik, s.a.v.s.* *إِلَى رَسُولِ اللَّهِ* *Ili slično tome.* Ove riječi će kasnije u hadiskoj nauci biti usvojene kao stručni termini prilikom prenošenja hadisa po značenju.

Abdur-Rahman b. Ebu Lejla kaže: “Zatekao sam stotinu i dvadeset ensarija Muhammedovih, s.a.v.s., ashaba pomagača, ni jedan od njih ne bi prenio hadis a da pri tom ne bi volio da to neko drugi umjesto njega učini. Niti bi i jedan dao odgovor na postavljeno pitanje, a da ne

¹⁵³ Vidi: Et-Tirmizi "Džami'-sunen", 5/345. str.

bi volio da to neko drugi umjesto njega uradi.”¹⁵⁴

Bilježi El-Buhari u Sahihima u Poglavlju o nauci da je ashab Abdullah b. Zubejr rekao ocu: “Ne čujem te da prenosiš od Allahova Poslanika, s.a.v.s., kao što prenosi taj i taj.” On reče: “Ja se nisam odvajao od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ali sam ga čuo kada je rekao: “Ko na mene slaže neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu.”¹⁵⁵

Bilježi Ibn Madže u Sunenu da je neko rekao Zejdu b. Erkamu: “Pričaj nam (od Allahova Poslanika, s.a.v.s.)!” On reče: “Ostarili smo i zaboravili, a prenositi hadise od Allahova Poslanika, s.a.v.s., velika je odgovornost.”¹⁵⁶

Saib b. Jezid veli: “Putovao sam sa Sa’dom b. Malikom od Medine do Mekke, pa mi tokom putovanja nije ispričao ni jedan hadis.”¹⁵⁷

Amr b. Me’mun kaže: “Nisam propustio ni jednu noć uoči petka a da nisam otišao kod Ibn Mesuda. Ne čuh ga nijedanput da reče: ‘Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s.’ Jedne večeri počeo: ‘Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s.’ Kad ga pogledah, a dugmad mu na košulji bijahu raskopčana, oči mu bijahu pune suza, a vratne žile mu se bijahu napele. Pošto završi sa citiranjem hadisa reče: “Tako, otprilike, slično tome, ili približno tome.”¹⁵⁸

Pored ashaba koji su rijetko prenosili hadise bilo je i onih koji su, uz maksimalnu opreznost, prenijeli velikih broj hadisa. Ebu Hurejre je, na primjer, prenio više od 5.000 hadisa, Aiša oko 2.000, isto toliko i Abdullah b. Omer, a približno njima i Abdullah b. Mes’ud i Enes b. Malik.

Važno je napomenuti da je Omer b. El-Hattab bio prilično rigorozan kada je riječ o prenošenju hadisa. Često je upozoravao ashabe da budu oprezni i da što manje pričaju hadise. Neki će kasnije ovakav stav Omera b. El-Hattaba zloupotrijebiti i ustvrditi kako drugi halifa nije pridavao značaj hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s., i izmisliti kako je on uhapsio Abdullaha b. Mes’uda, Ebu Derdaa i Ebu Zerra zbog toga što su puno pričali hadise.

Dr. Mustafa es-Sibai, pobijajući ovakve izmišljotine, kaže: “Mnogi su počeli tvrditi kako je Omer b. El-Hattab uhapsio spomenutu tro-

¹⁵⁴ Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu”, 85. str.

¹⁵⁵ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai “Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri’il-islami”, 62. str.

¹⁵⁶ Isti izvor.

¹⁵⁷ Isti izvor.

¹⁵⁸ Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu”, 85. str.

jicu Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., ashaba zbog toga što su puno prenosili hadise. Pokušao sam da dođem izvorno do predaja u kojima je to spomenuto, ali ih nisam pronašao ni u jednom hadiskom izvoru. To znači da su takve priče izmišljene i patvorene. Kao dokaz za to navodim sljedeće:

Ibn Mes'ud je znameniti ashab. On je među prvima primio islam. Omer b. El-Hattab neizmjereno ga je cijenio. Kada ga je poslao kao namjesnika u Irak, napisao je Iračanima: "Odabrao sam vam Abdullaha b. Mes'uda da me tamo zastupa." Poslao ga je s ciljem da tamošnje ljude poučava vjeri i njenim propisima, a poznato je da se islam i svi njegovi propisi temelje na Kur'anu i hadisu. Otuda mi izgleda apsolutno nelogično da Omer b. El-Hattab uhapsi Abdullaha b. Mesuda zbog toga što puno prenosi Vjerovjesnikove hadise.

Ebu Zerr i Ebu Derda nisu ni pamtili veliki broj hadisa. Istina, Ebu Derda je, kao i Abdullah b. Mes'ud, poslan da ljudima tumači vjeru, pa je nelogično da ga Omer zbog prenošenja hadisa uhapsi. Omer b. El-Hattab od njih nije mogao tražiti da skrivaju hadise i na taj način prikriju brojne propise Šerijata koji su u njima sadržani.

Broj hadisa koji prenose sva trojica spomenutih ashaba nije ni blizu broja hadisa koje je prenio sam Ebu Hurejre, pa bi bilo logično, ako je Omer b. El-Hattab hapsio ljude zbog toga što su puno pričali hadise, da uhapsi prije svih Ebu Hurejrea. Neko može kazati da Ebu Hurejre u Omerovo vrijeme, bojeći se Omera, nije ni pričao puno hadise. Odgovor bi bio: Ako ga se bojao, zbog toga, Ebu Hurejre, zašto ga se i trojica spomenutih ashaba nisu bojali?"

Nakon izloženog, dr. Mustafa es-Sibai zaključuje: "Nije poznato da se Omer b. El-Hattab ikada suprostavio onim ashabima koji su puno prenosili hadise. Zna se samo to da je Ebu Hurejrea, kada je počeo da puno priča hadise, upitao: 'Jesi li ti, Ebu Hurejre, bio sa nama na tom i tom mjestu?' 'Jesam', odgovori Ebu Hurejre, 'i čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: 'Ko na mene slaže namjerno neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu!'" 'E pošto to znaš', reče Omer b. El-Hattab Ebu Hurejreu, 'onda pričaj!'

Ako je ovako postupio sa Ebu Hurejreom, koji najviše prenosi hadisa, zašto bi onda uhapsio Abdullaha b. Mes'uda, Ebu Derdaa i Ebu Zerra?"¹⁵⁹

¹⁵⁹ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 64. i 65. str.

Opreznost ashaba i tabi'ina kod preuzimanja hadisa

Kako god su ashabi, poslije smrti Muhammeda, s.a.v.s., pokazivali opreznost kod prenošenja hadisa, isto tako su je pokazivali i kod prihvatanja hadisa. Oni su strogo vodili računa od koga će prihvatiti hadis, a od koga neće. Ebu Bekr, Omer i Alija pokazali su veliku opreznost i kritičnost kod prihvatanja Vjerovjesnikova Hadisa i Sunneta. Oni su postavljali određene kriterije i mjerila na osnovu kojih su ustanovljavali originalnost i autentičnost predaja koje su do njih dopirale. Tako su Ebu Bekr i Omer, kada bi im neko prenio hadis, tražili da još neko potvrdi da ga je čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Alija je, umjesto potvrde, tražio zakletvu.

Hafiz Ez-Zehebi bilježi od Kabisea b. Zuvejba da je kazao: "Došla je neka nena halifi Ebu Bekru es-Siddiku da od njega traži svoje nasljedstvo. On joj reče: 'U Allahovoj Knjizi ne nalazim da tebi pripada išta, a nije mi poznato ni od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je spome-
nuo da nenama pripada išta.' Potom se Ebu Bekr obratio ljudima da li oni o tome znaju nešto. Tad je ustao Mugire b. Šu'be i rekao: 'Allahov Poslanik, s.a.v.s., je nenama davao šestinu.' 'Ima li još neko, osim tebe, da je to od Allahova Poslanika, s.a.v.s., čuo?' Ustao je Muhammed b. Mesleme i to posvjedočio. Kad je to čuo, Ebu Bekr joj je dao šestinu njihova nasljedstva."¹⁶⁰

Slično je postupio i drugi halifa Omer b. El-Hattab. Ebu Seid el-Hudri veli: "Prisustvovao sam jednom kružoku ensarija, kada je, sav usplahiren, dršćući među njih došao Ebu Musa el-Eš'ari i rekao: 'Otišao sam kod Omera b. El-Hattaba. Ispred vrata sam mu tri puta nazvao selam. Pošto mi nije dao dozvolu da uđem, ja sam se vratio. Tad je izašao Omer i upitao me zbog čega sam se vratio? Obavijestio sam ga da sam čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: "Kada neki od vas hoće da uđe kod drugoga, neka ispred njegovih vrata tri puta nazove selam, pa ukoliko mu ovaj ne dozvoli da uđe neka se vrati." Kada to ču, Omer reče: 'Ako mi ne dovedeš nekoga da to posvjedoči, žestoko ću te izbičevati.' Pa sam, evo, došao među vas da vas upitam je li iko od vas ovo čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s.?" Prisutni će na to: "Svi smo to čuli od njega." Potom uputiše Ubeja b. Ka'ba da to posvjedoči Omeru. Pošto je Omer to čuo, rekao je Ebu Musau: "Ja, zaista, ne sumnjam u tebe ali se bojim da ljudi koješta ne

¹⁶⁰ Vidi: Isti izvor, 66. str.

počnu pripisivati Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., što on nije rekao.”¹⁶¹

Četvrti halifa Alija b. Ebu Talib kaže: “Kada bih ja lično čuo neki hadis od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ja bih se njime okoristio onoliko koliko bi mi to Uzvišeni Allah omogućio, a ako bi mi ga od Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenio neko drugi, ja bih od toga što mi ga je prenio tražio da mi zakletvom potvrdi da ga je on čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Pa ukoliko bi se zakleo, ja bih mu tad povjerovao i dotični hadis prihvatio, u protivnom ne bih.”¹⁶²

Trojica spomenutih halifa postupali su ovako iz opreznosti, i to samo u kritičnim situacijama. Ovo nije bio njihov stalni kriterij kod prihvatanja hadisa. Brojni su hadisi koje su oni prihvatili od pojedinaca ne postavljajući nikakve uvjete. Ebu Bekr je samo u navedenom slučaju tražio da još neko posvjedoči. Omer je to više puta tražio, ali mnogo je hadisa prihvatio od pojedinaca ne tražeći da još neko posvjedoči da ih je čuo od Vjerovjesnika, s.a.v.s.

Bilježe El- Buhari i Muslim, u Sahihima, od Abdullaha b. Amra b. Rebi’a da je Omer b. El-Hattab krenuo u Šam. Kad je stigao u mjesto Serg, saznade da u Šamu vlada neka zarazna bolest. Pošto ga Abdur-Rahman b. Avf obavijesti da je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: “Ako čujete da se u nekom mjestu pojavila neka zarazna bolest, ne idite tamo, a ako ste se u tom mjestu zatekli, ne izlazite iz njega.”, on prekide putovanje ne povjeravajući da li je taj hadis još neko, osim njega čuo.¹⁶³ Na isti način je postupio po hadisu koji je sadržavao odredbe o načinu postupanja sa vatropoklonicima, ne tražeći da još neko to potvrdi.

Jednom prilikom Omer b. El-Hattab reče: “Sam ne znam kako da postupim sa vatropoklonicima?” Čuvši to, Abdur-Rahman b. Avf reče: “Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je kazao: ‘Sa vatropoklonicima postupajte na isti način kao što postupate sa sljedbenicima objavljenih knjiga.’ Kad je to čuo, Omer b. El-Hattab je to odmah prihvatio, ne tražeći da to još neko potvrdi.”¹⁶⁴

Također je i Alija b. Ebu Talib prihvatio brojne predaje od pojedinaca i nije uvjetovao da mu se onaj koji mu ih je prenio zakune da ih je čuo od Vjerovjesnika, s.a.v.s. Kao potvrda ovome može nam poslužiti sljedeći hadis Mikdada b. Esveda:

¹⁶¹ Isti izvor.

¹⁶² Isti izvor, 67. str.

¹⁶³ Isti izvor, 68. str.

¹⁶⁴ Isti izvor.

عَنِ الْمُقَدَّادِ بْنِ الْأَسْوَدِ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ أَمَرَهُ أَنْ يَسْأَلَ لَهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرَّجُلِ إِذَا دَنَا مِنْ أَهْلِهِ فَخَرَجَ مِنْهُ الْمَذْيُ مَاذَا عَلَيْهِ؟ قَالَ عَلِيٌّ فَإِنْ عِنْدِي ابْنَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَهُ. قَالَ الْمُقَدَّادُ فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: إِذَا وَجَدَ ذَلِكَ أَحَدُكُمْ فَلْيُنْضِخْ فَرْجَهُ بِالْمَاءِ وَلْيَتَوَضَّأْ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ (رواه مالك)

Prenosi El-Mikdad b. El-Esved da ga je Alija b. Ebu Talib zamolio da upita Allahova Poslanika, s.a.v.s., za čovjeka koji kad se približi svojoj ženi iz polnog organa mu izađe bijela tečnost, šta mu je činiti? "Za mnom je kćerka Allahova Poslanika", veli Alija, "pa se ja stidim da ga o tome upitam." El-Mikdada kaže: "Upitao sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., o tome, pa je rekao: 'Ukoliko se to nekome od vas desi, neka opere spolni organ vodom i neka uzme abdest onako kako ga uzima za namaz.'"¹⁶⁵ Alija je ovo prihvatio ne tražeći da mu se El-Mikdad b. El-Esved na to zakune.

Na osnovu spomenutih predaja zaključujemo da nisu upravo oni koji su shvatili spomenute stavove trojice halifa kao njihove stalne kriterije kod prihvatanja hadisa. Trojica znamenitih halifa su uvijek prihvatili predaje od pojedinaca ukoliko su oni bili pouzdani, i nisu tražili ni svjedoke ni zakletve. Svjedoke i zakletve su tražili samo u određenim sumnjivim situacijama. Ebu Bekru je, na primjer, bilo nelogično da o spomenutom propisu u vezi nasljedstva nena nije ništa čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Omer se pobojavao da Ebu Musa možda nešto nije rekao na Allahova Poslanika, s.a.v.s., što on nije kazao iz straha pred njim i sl. Osim trojice halifa, i ostali su ashabi bili izuzetno opreznii prilikom prihvatanja hadisa. Od njih su takvu opreznost naslijedila i generacija iza njih tabi'ini, a od njih učenjaci. Sa'd b. Ibrahim (umro 125. godine po Hidžri), kaže: "Hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., mogu prenositi samo pouzdani ljudi."

Jezid b. Ebu Habib, muhaddis iz Egipta (umro 128. godine po Hidžri), kaže: "Kada čuješ jedan hadis, raspitaj se o njemu kao što se čovjek raspituje o izgubljenoj devi, pa ukoliko bude poznat, ti ga prihvati, a ukoliko ne bude, ti ga odbaci."¹⁶⁶

Ukbe b. Nafi' (umro 63. godine po Hidžri) na samrti je rekao sinovima: "Sinovi moji, prihvatajte hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., samo od pouzdanih ljudi."¹⁶⁷

¹⁶⁵ Vidi: Malik b. Enes „El-Muveta“, 1/48. str.

¹⁶⁶ Muhammed Adžadž Eel-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhi ve mustalehuhi", 93. str.

¹⁶⁷ Isti izvor, 92. str.

POJAVA APOKRIFNIH HADISA

Apokrifnim **مَوْضُوع** hadisom nazivamo svaki hadis u čijem se senu-
du otkrije prenosilac sklon laži. To je, ustvari, patvoreni hadis, kojeg
je neko izmislio i pripisao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., kao da ga je on
izgovorio.

Ovo je najgora vrsta slabih **ضَعِيف** hadisa. Ovu vrstu hadisa nije
dozvoljeno ni prenositi, osim kadā se želi ukazati na njihovu patvo-
renost.¹⁶⁸

Svako ko namjerno prenese apokrifan hadis smatrat će se lažo-
vom na Allahova Poslanika, s.a.v.s., pa makar imao najplemenitije na-
mjere, osim u slučaju kada želi ukazati na njegovu lažnost.

عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ حَدَّثَ عَنِّي حَدِيثًا وَهُوَ بَرِيٌّ
أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ. (رواه الترمذي في الجامع)

Mugire b. Šu'bea veli da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: "Ko od
mene prenese jedan hadis za koji zna da je lažan, i on je jedan od
lažaca na mene."¹⁶⁹

Svako ko bude neoprezan prilikom prenošenja hadisa i bude pre-
nosio sve što čuje od onoga što se vezuje za Vjerovjesnika, s.a.v.s., ne
provjeravajući i ne raspitujući se o njegovom stepenu vrijednosti - ta-
kođer će se smatrati lažovom na Allahova Poslanika, s.a.v.s.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّي بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا
سَمِعَ. (رواه مُسْلِمٌ)

Ebu Hurejre kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dovoljno
je jednom čovjeku laži ukoliko priča sve što je čuo (bez provjere)."¹⁷⁰
(Muslim)

Za života Muhammeda, s.a.v.s., nije se znalo za apokrifne hadise.

¹⁶⁸ Vidi: Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi", 1/ 274. str.

¹⁶⁹ Vidi: Et-Tirmizi "Džami' - sunen", 6/176. str.

¹⁷⁰ Vidi: "Sahihu Muslim bi šerhi en-Nevevi", 1/73. str.

Oni u to vrijeme nisu ni postojali. Njegovi ashabi su bili toliko iskreni i pouzdani da uopće nisu znali za laž. I pored toga, bilo je nekih istraživača, među kojima je i Ahmed Emin, koji su tvrdili da su se apokrifni hadisi pojavili još za života Muhammeda, s.a.v.s. Oni tvrde da je Muhammed, s.a.v.s., izgovorio nakon što je neko na njega slagao:

مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُعْتَدًا فَلْيَبْئُتْ مَعْدَهُ مِنَ النَّارِ. (رواه مسلم والترمذي عن عبد الله بن مسعود)

“Ko na mene slaže namjerno, neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu.”¹⁷¹ (Muslim i Et-Tirmizi)

Ovo mišljenje je neosnovano. Svi islamski učenjaci jednoglasni da je ove riječi Muhammed, s.a.v.s., izgovorio preventivno, jer je kao Allahov Poslanik, s.a.v.s., znao da će neki ljudi u budućnosti izmišljati na njega ono što on nije kazao da bi pravdali neka svoja mišljenja i stavove. S druge strane, nelogično je da ashabi, koji su bili toliki pobornici istine, dozvole sebi da lažu na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Nama je dobro poznato da su oni na svaku novotariju i na svaki pokušaj proizvoljne prezentacije i tumačenja vjere - oštro reagirali ma od koga to dolazilo, i na tom putu nisu su se nikoga bojali.

Bilježi Ahmed b. Hanbel, u Musnedu, da je drugi halifa Omer b. El-Hattab, koji je inače bio poznat kao strog i principijelan čovjek, jednom prilikom držeći govor, između ostalog, rekao: “O ljudi, nemojte pretjerivati sa mehrom, da je to časno kod Allaha prvi bi to uradio Allahov Poslanik, s.a.v.s.” Tad ustade neka žena i pred okupljenim ashabima, reče: “Polahko, Omere! Allah nam je dao, a ti nam zabranjuješ! Zar Uzvišeni Allah nije rekao: *Ako hoćete da jednu ženu pustite a drugom se oženite, a jednoj od njih dali ste dosta blaga, od nje nemojte ništa natrag uzimati. Pa zar da joj to nasilno otimate, i grijeh očiti činite!*?”¹⁷²

Kad ovu ču, Omer b. El-Hattab, reče: “Žena je upravu, a Omer je pogriješio.”¹⁷³

Na isti se način Alija b. Ebu Talib suprotstavio halifi Omeru b. El-Hattabu kada je htio izvršiti šerijatsku kaznu nad bludnicom koja je bila u drugom stanju, rekavši mu: “Ako ti je Uzvišeni Allah dao pravo da kazniš nju, nije ti dao pravo da kažnjavaš ono što je u njenoj utro-

¹⁷¹ Vidi: “Sahihu Muslim bi šerhi en-Nevevi”, 1/67. str. i Et-Tirmizi “Džami’- sunen”, 6/174. str.

¹⁷² En-Nisa, 20. ajet.

¹⁷³ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai “Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri’il-islami”, 76. str.

bi.” Kada je to čuo, Omer je rekao: “Da ne bi Alije, propao bi Omer.”¹⁷⁴

Zar je apsolutno moguće i pomisliti da bi ashabi, koji su u svome imanu i ljubavi prema Allahu i Njegovu Poslaniku, s.a.v.s., i u svojoj opreznosti dostigli takav stepen kakav poslije njih neće nikada niko dostići - učestvuju u lažima i izmišljotinama na Allahova Poslanika, s.a.v.s., i time počine takav grijeh koji se po svojoj težini rangira odmah iza širka i nevjerstva, kako to tvrdi Ahmed Emin i njegovi istomišljenici? Svakako da nije moguće takvo nešto i zamisliti. Očito je da su sljedbenici ovakvog mišljenja apsolutno ukrivu.

Da u Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., vrijeme nije bilo laži i da se uopće nije znalo za laž, svjedoče nam i sljedeće predaje:

El-Berra b. Azib kaže: “Mi nismo sve što vam prenosimo od Allahova Poslanika, s.a.v.s., izravno od njega čuli. Nešto smo čuli od njega, a nešto su nam prenijeli naši drugovi. A mi nikada nismo lagali.”¹⁷⁵

Enes b. Malik je jednom prilikom ispričao jedan hadis. Kada je završio, neki ga je čovjek upitao: „Jesi li taj hadis čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s.?” On reče: „Jesam, ili mi ga je ispričao onaj koji ne laže. Tako mi Allaha, mi nikada nismo lagali, niti smo znali šta je laž.”¹⁷⁶

Abdullah b. Abbas kaže: “Mi smo prenosili hadise od Allahova Poslanika, s.a.v.s., dok ljudi nisu počeli da lažu, a kada su se počeli služiti takvim niskoštima, mi smo prestali da ih pričamo od njega.”¹⁷⁷

Nema nikakvih dokaza da je bilo lažnih hadisa ni u vrijeme hilafeta Ebu Bekra i Omera. Neki tvrde da su se apokrifni hadisi prvi put pojavili u vrijeme hilafeta Osmana b. Affana. Evo jednog od takvih dokaza koje oni navode:

Ebu Sevr el-Fehmi kaže: „Došao sam kod Osmana Ibn Adis se ispeo na minber i rekao: 'Ispričao mi je Abdullah b. Mes'ud da je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: “Osman je više zalutao od robinje koja zaluta na njenoj devi.” Ja o tome obavijestih Osmana, koji je reče: 'Tako mi Allaha, slagao je Ibn Adis! On to nije čuo od Abdullaha b. Mesuda, niti je to Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao!’”¹⁷⁸

¹⁷⁴ Isti izvor, 77. str.

¹⁷⁵ Vidi: Dr. Ekrem Dija el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 19. str.

¹⁷⁶ Isti izvor.

¹⁷⁷ Isti izvor, 20. str.

¹⁷⁸ Es-Sujuti „El-Lali'ul-mesnu'a fil-chadisiil-mevdu'a“, 1/318. str.

Na osnovu ove predaje, neki su bili skloni ustvrditi da je možda Ibn Adis¹⁷⁹ prvi izmislio hadis u vrijeme hilafeta Osmana b. Affana. Međutim, ako se ima u vidu da je Ibn Adis jedan od saučesnika u atentatu na Osmana b. Affana, čije je ime neko zbog toga zloupotrijebio da mu pripiše ove riječi, kao i činjenica da je ova predaja apokrifna - to ne može poslužiti kao dokaz za tvrdnju da su se apokrifni hadisi javili u to vrijeme.

Većina učenjaka smatra da su se prvi apokrifni hadisi pojavili poslije Osmanove smrti, u vrijeme hilafeta Alije b. Ebu Taliba. Nakon što je Alija preuzeo hilafet, dolazi do međusobnih nesporazuma, sukoba i političkih podjela među muslimanima. Pojedine pristalice zavađenih stranaka, da bi pokazale da su njihove vođe upravu, počinju izmišljati hadise u kojima veličaju svoje političke vođe a kude ostale. Sljedbenici Alije izmišljaju hadise u kojima veličaju Aliju i ehlul-bejt, a kude Muaviju. Muavijine pristalice izmišljaju hadise u kojima veličaju Muaviju, a kude Aliju i ehlul-bejt. U tom političkom metežu javljaju se prvi apokrifni hadisi koji će kasnije, kako je vrijeme odmicalo, uzimati sve više maha.

KO SVE UČESTVUJE U IZMIŠLJANJU HADISA

Granica između čistog i autentičnog Sunneta, u kome nije bilo nikakvih primjesa, izmišljotina i laži i onoga kome su ljudi počeli pridodavati ono što Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije rekao je - 40. godina po Hidžri.¹⁸⁰ Neki tvrde da su šiije prve počele izmišljati hadise. Pošto je u to vrijeme njihovo glavno uporište bilo u Iraku, zbog njihove pretjeranosti u izmišljanju hadisa, hadiski učenjaci upozoravaju da se hadisi koje prenose Iračani - ne prihvataju bez temeljite provjere.

Imam Muhammed b. Šihab ez-Zuhri je govorio: "Od nas hadis ode u dužini pedlja, a iz Iraka se nama vrati u dužini aršina."

Imam Malik b. Enes nazvao je Irak kovaonicom hadisa.¹⁸¹ Osim šiija, u izmišljanju hadisa učestvuju i pristalice drugih političkih stranaka. Za njima se u tome povode i mnogi drugi pojedinci i grupe.

¹⁷⁹ Abdur-Rahman b. Adis

¹⁸⁰ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami“, 75. str.

¹⁸¹ Vidi: Isti izvor, 79. str.

Pristalice političkih stranaka i grupa

Od pristalica političkih stranaka i grupa koje su učestvovala u izmišljanju hadisa, najviše su ih izmislile rafidije.¹⁸² Upitan je Malik b. Enes za rafidije, pa je rekao: "Ne razgovarajte s njima, niti od njih prenosite hadise jer oni lažu."¹⁸³

Šerik b. Abdullah el-Kadi, jedan od umjerenijih šiija, kaže: "Hadise sam prihvatao od svakog koga sam sreo, osim od rafidija; oni su izmišljali hadise, a onda ih proglašavali vjerom."¹⁸⁴

Hammad b. Seleme je kazao: "Ispričao mi jedan rafidijski šejh sljedeće: 'Mi smo prakticirali kada nešto lijepo čujemo na svojim skupovima - da ga proglasimo hadisom.'"¹⁸⁵

Imam Eš-Šafi kaže: "Ja od onih koji su zalutali nisam vidio većih lažova od rafidija."¹⁸⁶

Od hadisa koje su izmislile rafidije, najviše je onih u kojima veličaju Aliju i uzdižu ga iznad ostalih ashaba. Evo nekoliko apokrifnih hadisa koje su oni izmislili:

- Vraćajući se sa Oproštajnog hadža u mjestu Gadiru Hammu, Vjerovjesnik, s.a.v.s., okupio je ashabe, pred njima uzeo Aliju za ruku i kazao: "Ovo je moja oporuka vama, ovo je moj brat i halifa poslije mene, kome ćete se biti dužni pokoravati."

- "Ja sam vaga znanja, a Alija je njeni tasovi."

- "Ljubav prema Aliji je je dobro djelo koje nikakvo loše djelo ne može umanjiti. A mržnja prema Aliji je tako loše djelo uz koje ne koristi nikakvo dobro djelo."

Osim hadisa u kojima veličaju Aliju b. Ebu Taliba, a kojih ima oko 300.000, rafidije su izmislile i mnoge hadise u kojima kude i vrijeđaju ostale ashabe. Evo nekih od njih:

- Ashabi su poslali Kunfuza da izbičuje Fatimu, Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., kćerku. Dok ju je Kunfuz bičevao, Omer ju je držao. I dok je ona bespomoćno dozivala svoga oca, Hasan i Husejn su pored nje plakali"

¹⁸² Rafidije su jedna šiijaska sekta.

¹⁸³ Vidi: Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami“, 79. str.

¹⁸⁴ Isti izvor.

¹⁸⁵ Isti izvor.

¹⁸⁶ Isti izvor.

- "Kada vidite Muaviju na minberu, ubijte ga" i sl.¹⁸⁷

Neke pristalice ehli-sunetskog pravca, u želji da zaštite pojedine ashabe od napada, počeli su izmišljati hadise u kojima veličaju Ebu Bekra, Omera, Osmana i druge ashabe, a kude Aliju b. Ebu Taliba. Tako su izmislili hadis:

"U Džennetu nema nijednog lista na kome nije ispisano: La ilahe illellah i ime Ebu Bekra, Omera i Osmana.", i sl.

Na isti način i Emevije, a kasnije i Abasije, izmišljaju hadise u kojima veličaju Muaviju b. Ebu Sufjana i Abbasa b. Abdulmuttaliba:

"Trojica su pouzdanih na ovome svijetu: Ja, Džibril i Muavija."

"Muavija, ti si moj - ja sam tvoj."

"Abbasu ti si moja oporuka i moj nasljednik."

"Abasu, kada nastupi 35. godina po Hidžri, vlast će pripasti tebi tvojim potomcima: Es-Sefahu, Mensuru i Mehdiu" i sl.¹⁸⁸

Na taj način su političke netrpeljivosti, podvojenosti i međusobni sukobi poprimili vjerski karakter, iz čega se izrodilo na hiljade apokrifnih hadisa.

Jesu li haridžije izmišljali hadise?

Učenjaci smatraju da su, od svih političkih stranaka i grupacija, haridžije najmanje lagale. Razlog je taj što oni smatraju da svaki veliki grijeh, u što spada i laž, izvodi iz vjere. Međutim, i pored takvog vjerovanja, pojedini njihovi prvaci, tvrde neki, nisu se uspjeli sačuvati od izmišljanja hadisa na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Jedan njihov šejh je prenio sljedeće: "Hadisi su vjera, pa pazite od koga uzimate vašu vjeru. Nama kada bi se nešto dopalo, mi smo ga proglašavali hadisom." Abdur-Rahman b. Mehdi kaže: "Haridžije i bezbožnici su izmislile ovaj hadis:

'Ako do vas od mene dopre hadis, vi ga uporedite sa Allahovom Knjigom, pa ukoliko bude u skladu sa Allahovom Knjigom, znajte da sam ga ja izgovorio.'"¹⁸⁹

Osim spomenutog, dr. Mustafa es-Sibai tvrdi da nije našao ni jed-

¹⁸⁷ Isti izvor, 80. str.

¹⁸⁸ Isti izvor, 81. str.

¹⁸⁹ Isti izvor, 82. str.

nog validnog dokaza iz koga se može vidjeti da su haridžije uistinu učestvovala u izmišljanju hadisa na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Niti je naišao ni na jednog haridžiju koga su hadiski učenjaci ocijenili lažovom.

Dva spomenuta dokaza, prema mišljenju Es-Sibaija, nisu validna. „Prvi je spomenut od nekog njihova šejha, ali se ne zna ni ko je taj šejh, ni kakav je kao prenosilac, dok drugi vezuju za Abdur-Rahman b. Mehdiya, a meni nije poznat stepen pouzdanosti onoga što vezuju za njega. A iako bi riječi da su spomenuti hadis izmislile haridžije bile njegove, nije spomenuto ime osobe koja je taj hadis izmislila, a bez toga - nije ispravno to pripisivati haridžijama.”

Zekerija es-Sadži je prenio od Jahjaa b. Meina da je kazao: “Spomenuti hadis su izmislili bezbožnici.”

Slične riječi su zabilježene i od El-Hattabija. Međutim, oni nisu spomenuli da su ga izmislili haridžije.¹⁹⁰

Heretici i bezbožnici

Heretici i bezbožnici su izmišljali hadise takvog sadržaja kako bi njima kompromitirali cjelokupnu Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., tradiciju, a samim tim i islam. Oni izmišljaju takve hadise koje ne može pojmiti niti prihvatiti ijedan zdrav razum. Evo nekoliko hadisa koje su izmislili:

“Vidio sam svoga Gospodara. Čak sam mu i krunu vidio.” Ovdje su oni Boga željeli predstaviti kao ljudsko biće.

“Naš Gospodar silazi u noći uoči Arefata i rukuje se sa konjanicima, a grli se sa pješacima.”

“Allah je meleke stvorio od dlaka sa Njegove podlaktice i Njegovih prsa.”

“Kada je Bog naumio stvoriti Sebe, prvo je stvorio konja koga je tjerao dok se nije oznojio, a onda je od njegova znoja stvorio Sebe. “

“Patlidžan je lijek za sve bolesti.”

“Pogled u lijepo lice je ibadet.”, i slično tome.

Od svih heretika i bezbožnika koji su učestvovali u izmišljanju hadisa, najviše ih je izmislio Abdul-Kerim b. Ebul-Avdža. On je prije

¹⁹⁰ Isti izvor, 82. i 83. str.

pogubljenja priznao da je izmislio oko 4.000 hadisa u kojima je zabranjivao ono što je po islamu dozvoljeno, a dozvoljavao ono što je po islamu zabranjeno. Potom slijedi Muhammed b. Seid el-Meslub, zatim Bejan b. Sem'an el-Mehdi, i drugi.

Hammad b. Zejd kaže: "Heretici i bezbožnici izmislili su oko 40.000 hadisa. Zbog toga su abasijske halife izdale dekret da se ubijaju svi heretici i bezbožnici koju izmišljaju hadise na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Najrigorozniji je u tome bio halifa El-Mehdi, koji je izdao takav dekret. Emir Basre Muhammed b. Sulejman b. Ali pogubio je Abdul-Kerima b. Ebul-Avdža'a.

Muhammeda b. Seida el-Mesluba pogubio je Ebu Džafer el-Mensur. Bejana b. Sem'ana el-Mehdija pogubio je Halid b. Abdullah el-Kaseri.¹⁹¹

Fanatici pristrasni svojoj rasi, plemenu, jeziku, imamu ili mjestu življenja

Ljudi pristrasni u odnosu na svoju rasu, pleme, jezik, imama ili mjesto življenja, ne samo da su takvim odnosom doprinijeli razjedinjavanju muslimana i njihovoj međusobnoj netrpeljivosti, nego je njihova pristrasnost često bivala povod njihovog pogrešnog poimanja Kur'ana i izmišljanja hadisa. Perzijanci su, na primjer, izmišljali hadise u kojima su veličali svoj jezik i svoju naciju, htijući dokazati time da su oni u svakom pogledu bolji od Arapa. Evo jednog od hadisa koji su oni u tom pogledu izmislili:

„Uistinu, kada se Allah rasrdi, spušta objavu na arapskom jeziku, a kada je dobre volje spušta je na perzijskom jeziku.”

Arap i uzvraća na isti način i izmišlja hadis u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., navodno rekao:

“Uistinu, kada se Allah rasrdi, spušta objavu na perzijskom jeziku, a kada je dobre volje spušta je na arapskom jeziku.”

Neki fanatici, koji bijahu pristrasni u odnosu na svoga imama ili mezheb, počinju da izmišljaju hadise u kojima veličaju svoga imama, a kude ostale. Evo dva primjera apokrifnih hadisa te vrste, koje su izmislile pristalice Ebu Hanife:

“Među mojim sljedbenicima će se pojaviti čovjek koji će se zvati

¹⁹¹ Isti izvor, 84. i 85. str.

Ebu Hanife Nu'man. On će biti svjetlo mog ummeta.”

“Među mojim sljedbenicima će se pojaviti čovjek koji će se zvati Muhammed b. Idris¹⁹², on će za moje sljedbenike biti pogubniji nego Iblis.”¹⁹³

Na isti način, fanatici pristrasni u odnosu na svoj grad, pleme, jezik i naciju, izmišljaju hadise u kojima veličaju svoje a kude tuđe. Evo nekoliko apokrifnih hadisa te vrste:

“Četiri ovosvjetska grada su džennetski gradovi. To su Mekka, Medina, Bejtul-Makdis i Damask. A četiri ovosvjetska grada su džehennemski gradovi. To su Konstantinopol, Et-Taberija, Antakija i San'a.”¹⁹⁴

“Jezik stanovnika Dženneta bit će arapski i perzijski.”

“Volite Arape zbog troje: ja sam Arap, Allahov govor je na arapskom i jezik stanovnika Dženneta bit će arapski.”¹⁹⁵

4. Propovjednici i vaizi

Jedna od kategorija ljudi koja je učestvovala u izmišljanju hadisa na Allahova Poslanika, s.a.v.s., su propovjednici i vaizi. Oni su, uglavnom, bili skromnog znanja i bili su željni samoisticanja. Mnogi od njih i danas šire apokrifne hadise, većina njih to čini iz neznanja, a neki to čine i svjesno. Dokaz tome je da ih oni, i nakon upozorenja da su ti hadisi apokrifni, i dalje citiraju u svojim hutbama i vazovima. Najčešće su propovjednici i vaizi izmišljali hadise takve sadržine da su njima rasplakivali mase. Karakteristika hadisa koje su oni imišljali je takva da se u njima obećavaju velike nagrade za neznatna djela. Evo nekoliko apokrifnih hadisa te vrste:

“Ko klanja dva rekata Duha-namaza, Allah će mu upisati za to milion sevapa.”¹⁹⁶

“Alija, ko klanja stotinu rekata petnaeste noći šabana učeći na svakom rekatu Fatihu i deset puta Kulhuvallahu ehad, bit će mu ispunjena svaka želja.”¹⁹⁷

¹⁹² Tj. imam Eš-Šafi.

¹⁹³ Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami“, 85. str.

¹⁹⁴ Es-Sujuti „El-Lali'ul-mesnu'a fil-ehadisil-mevdua“, 1/459. str.

¹⁹⁵ Vidi: Ali el-Kari „El-Esrarul-merfu'a fil-ahbaril-mevdu'a“, 277. str.

¹⁹⁶ Vidi: Muhammed b. Ali eš-Ševkani „El-Fevaidul-medžmu'a fil-ehadisil-mevdu'a“, 36. str.

¹⁹⁷ Isti izvor, 50. str.

“Ko dvije stotine puta prouči Kulhuvallahu ehad, Allah će mu za to upisati hiljadu i pet stotina sevapa.”¹⁹⁸

Bilježi Es-Sujuti, u djelu “Tahzirul-havas min ekazibil-kassas”, da su Ahmed b. Hanbel i Jahja b. Mein jednom prilikom klanjali neki namaz u džamiji Er-Resafe (u Šamu). Tom prilikom ustade neki propovjednik i reče: “Ispričali su nam Ahmed b. Hanbel i Jahja b. Mein ‘Ispričao nam je Abdur-Rezzak prenijevši od Katadea, a on od Enesa, koji je kazao da je Allahov Poslaniik, s.a.v.s., rekao: “Ko rekne La ilahe illellah, Allah će od svake izgovorene riječi stvoriti pticu sa zlatnim kljunom i perjem od dragulja.””

Kada to čuše, Ahmed b. Ahmed i Jahja b. Mein se pogledaše. Ahmed b. Hanbel upita Jahjaa b. Meina: “Jesi li mu ti ovo ispričao?” “Nisam”, odgovori on, “a jesi li ti?” – “Nisam.” odgovori Ahmed b. Hanbel. Kad je propovjednik završio govor, priđoše mu njih dvojica, a Jahja ga upita: “Ko ti je to ispričao?” On reče: “Ahmed b. Hanbel i Jahja b. Mein.” Na to će Jahja: “Ja sam Jahja, a ovo je Ahmed, mi tako nešto nikada nismo čuli.” Tad se propovjednik okrenu prema ljudima i reče: “Nisam vidio većih ahmaka od ove dvojice, oni misle da su njih dvojica jedini po imenu Ahmed b. Hanbel i Jahja b. Mein. Ja sam zapisivao hadise od 17 Ahmed b. Hanbela i Jahja b. Meina.”¹⁹⁹

Sljedbenici različitih mezhebskih pravaca

Neznalice i pokvarenjaci, pristalice različitih šerijatskopравnih i teoloških pravaca, u želji da dokažu kako su oni upravu, izmišljaju hadise u prilog njihovim mišljenjima i stavovima. Evo nekoliko apokrifnih hadisa te vrste, koje su oni izmislili:

“Ko ne bude dizao ruke u namazu, taj i nema namaza.”

“Ispiranje usta i nosa, po tri puta, nečistoj - džunub osobi, je fard.”

“Džibril mi je pored Kabe klanjao kao imam pa je naglas učio: Bismillahir-rahmanir-rahim.”

“Ko tvrdi da je Kur'an stvoren, on je nevjernik.”

“Sve što postoji na nebesima i na Zemlji i između njih, stvoreno je, osim Allaha i Kur'ana.”

“Među mojim sljedbenicima će se pojaviti ljudi koji će tvrditi da

¹⁹⁸ Isti izvor, 304. str.

¹⁹⁹ Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami“, 86. str.

je Kur'an stvoren. Ko bude tako govorio, on je nevjernik, tako mi Allaha, i njegova se žena od njega treba razvesti istog momenta.”²⁰⁰

Mnogo je apokrifnih hadisa ove vrste koje su pristalice različitih šerijatsko-pravnih i teoloških pravaca izmislile na Allahova Poslanika, s.a.v.s., kako bi pravdali svoja mišljenja i svoje stavove. I umjesto da svoja mišljenja i stavove korigiraju u skladu sa Kur'anom i hadisom - pošto nisu imali validnih argumenata za ono što vjeruju i slijede - oni izmišljaju hadise i na taj način obezbjeđuju sebi mjesto u Džehennemu. Mnogi bi i danas trebalo da razmisle o onome u što vjeruju i što slijede, da li za to imaju validne argumente ili svoja mišljenja i stavove temelje na apokrifnim hadisima.

Neuki pobožnjaci

Kada su neuki pobožnjaci vidjeli da je svijet počeo popuštati u obavljanju pojedinih vjerskih propisa i da se počeo udaljavati od džamije, počinju izmišljati hadise u kojima ljude podstiču na izvršenje pojedinih šerijatskih propisa i ibadet. Iako su njihove namjere bile lijepe i plemenite, oni su ovakvim postupkom učinili medvjedu uslugu islamu, i svrstali se u kategoriju lažaca na Allahova Poslanika, s.a.v.s., na koje se odnosi Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis:

“Ko slaže na mene namjerno, neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu.”

Kada su ih učenjaci upozorili da tako nešto ne čine, skrenuvši im pažnju na spomenuti hadis, oni su rekli: “Mi ne lažemo na Allahova Poslanika, s.a.v.s., nego za Allahova Poslanika, s.a.v.s.”²⁰¹

Od hadisa koje su neuki pobožnjaci izmislili, najviše je onih koji govore o vrijednosti pojedinih kur'anskih sura, o zikrullahu i virdovima. Ovu vrstu apokrifnih hadisa možemo raspoznati po tome što se u njima za neznatna djela, dobra ili loša, obećavaju velike nagrade, odnosno kazne. Evo nekoliko apokrifnih hadisa ove vrste:

“Neće nijedan musliman kihnuti i reći El-hamdulillahi, a da mu Allah neće od toga stvoriti meleka koji će Allahu zahvaljivati do Sudnjeg dana.”²⁰²

²⁰⁰ Isti izvor, 87. str.

²⁰¹ Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami“, 87. str.

²⁰² Vidi: Muhammed b. Ali eš-Ševkani "El-Fevaidul-medžmu'a fil-ehadisil-mevdu'a", 327. str.

“Ko, nakon uzimanja abdesta, prouči Ajetul-kursiju, Allah će mu za to upisati nagradu kao da je to učio 40 godina, i podići će ga za 40 deredža i dodijelit će mu 40 hurija.”²⁰³

“Ko rekne La ilahe illellah, Allah će od toga stvoriti pticu, koja će imati 70.000 jezika, a svaki će jezik na 70.000 jezika za njega tražiti oprost.”²⁰⁴

Kada su upitali Nuha b. Edhema koji je priznao da je izmišljao hadise o vrijednosti učenja Kur’ana - zašto je to činio, on je odgovorio: “Primijetio sam da su ljudi zapostavili Kur’an, a okrenuli se čitanju hanefijskog fikha i Ibn Ishakova djela “El-Megazi.” Tada ja počinjem izmišljati hadise kako bih ih podstakao na učenje Kur’ana.”²⁰⁵

Hadiskim učenjacima najteže je bilo razotkriti apokrifne hadise koje su izmišljali neuki pobožnjaci, pošto su oni bili veoma pouzdani ljudi, pa je bilo teško pretpostaviti da bi oni sebi mogli dozvoliti laž na Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Ljudi koji su se dodvoravali vladarima

Ljudi koji su se dodvoravali vladarima izmišljali su hadise koji su godili vladarima. Jedan od njih je i Gijas b. Ibrahim. On je, jednom prilikom, ušao kod halife El-Mehdija i zatekao ga kako se igra s golubom. On je to iskoristio i, da bi mu se dodvorio, prenio mu je hadis: “Samo se za nagradu može natjecati u gađanju strijelama i trkanju deva i konja”²⁰⁶, i od sebe dodao: „i u letenju golubova.” Kada je El-Mehdi to čuo, darovao mu je 10.000 dirhema. Nakon što je preuzeo hilafet, El-Mehdi je, saznajući da je Gijas b. Ibrahim izmislio za goluba, a to Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije rekao, zaklao je goluba.²⁰⁷

Pojava apokrifnih hadisa podstakla je brojne hadiske učenjake da se još više angažiraju na pisanju, sabiranju, prenošenju i čuvanju hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s.

²⁰³ Isti izvor, 312. str.

²⁰⁴ Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekane tuha fit-tešri’il-islami“, 102. str. Bejrut 1976. El-Mektebul- islami, drugo izdanje.

²⁰⁵ Isti izvor, 87. str.

²⁰⁶ Et-Tirmizi “Džami’-Sunen”, 5/44. str., Travnik 2005.

²⁰⁷ Dr. Mustafa es-Sibai “Es-Sunne ve mekane tuha fit-tešri’il-islami”, 88. str.

NAPORI UČENJAKA DA ZAŠTITE HADIS OD PODVALA I LAŽI

Ashabi su, kao što nam je poznato, još ranije, a posebno nakon smrti Muhammeda, s.a.v.s., ispoljili veliki stupanj dosljednosti i angažiranosti u očuvanju i prenošenju tradicije Allahova Poslanika, s.a.v.s. Kada su se pojavili prvi apokrifni hadisi, njihova dosljednost i angažiranost dolaze do još većeg izražaja. Od tad oni ulažu maksimalne napore da hadis i Sunnet Allahova Poslanika, s.a.v.s., sačuvaju u njegovom izvornom obliku. Poslije njih, to isto čine i brojni učenjaci. Oni putuju u razne pokrajine, raspituju se o prenosiocima hadisa, proučavaju njihove biografije, ukazuju na njihove vrline i mahane, da bi ljudi znali od kojih prenosilaca mogu prihvatati hadise, a od kojih ne mogu. Uz to, oni uspostavljaju kriterije na osnovu kojih ispituju predaje hadisa koji do njih dopiru.

Ako bismo se malo temeljitije pozabavili hadisom od pojave apokrifnih hadisa pa nadalje, uvjerali bismo se da niko u povijesti nije uložio toliko truda i pokazao toliko umijeća u očuvanju i prenošenju svoje tradicije, kao što su to pokazali muslimani u očuvanju svoje. Hadiski učenjaci su uložili su natčovječanske napore kako bi sačuvali autentičnost hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., i od njega odstranili ono što su mu pokušali pridodati. Oni su svaki hadis koji je do njih dopro - ispitivali na sljedeći način:

- ispitivali su sened, niz ljudi preko kojih je on do njih prenesen,
- provjeravali su hadise putujući do dalekih mjesta da bi upitali osobu od koje je hadis prenesen da li ga je ona ispričala tom i tom,
- kritički su se osvrtni na prenosioca u njegovu senedu, iznoseći njihove vrline i mahane i
- uspostavili su kriterije na temelju kojih su utvrđivali njegovu autentičnost.

Osim spomenutih, oni koriste i druge metode koje će kasnije prerasti u zasebne grane hadiske nauke.

1. Ispitivanje seneda hadisa

Prvo što hadiski učenjaci čine u svome radu na razdvajanju autentičnog Vjerovjesnikova, s.a.v.s., hadisa od onoga što je patvoreno i izmišljeno jeste ispitivanje seneda prenosilaca hadisa. Na temelju

kvaliteta prenosilaca, hadiski učenjaci saznaju koje su predaje autentične a koje nisu.

Do pojave apokrifnih hadisa, ashabi se nisu zanimali za senede hadisa, niti su tražili da im se prilikom prihvatanja hadisa saopćavaju imena prenosilaca hadisa. Za tim nije ni postojala potreba imajući u vidu da su oni svi pouzdani i da nisu nikad lagali, niti su znali za laž. Pojavom apokrifnih hadisa, nakon smrti Osmana b. Affana, ashabi, a poslije njih i tabi'ini, postaju oprezni prilikom preuzimanja hadisa. Činili su to zbog toga da im se ne bi nešto podmetnulo što Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije rekao.

Poznati učenjak Muhammed b. Sirin (umro 110. god po Hidžri) kaže: "Ljudi nisu pitali za senede hadisa dok nisu nastupili neredi. Pošto nastupiše neredi, oni, od onih koji im prenosiše hadise, počеше zahtijevati: 'Saopćite nam imena ljudi koji su vam hadis prenijeli.' Sve hadise koje su prenijeli pouzdani prenosioci - prihvatili su, a odbacivali one koji su došli preko nepouzdatih prenosilaca."²⁰⁸

Uspostavljanje seneda i raspitivanje o prenosiocima hadisa uglavnom počinje u vrijeme mlađe generacije ashaba.

Muslim, u predgovoru svoga Sahiha, bilježi: "Došao je Bušejr el-Adevi Ibn Abbasu i počeo mu citirati: 'Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s.' Međutim, Ibn Abbas nije obraćao pažnju na njegovo citiranje. Primijetivši to, on mu reče: 'Sine Abbasov, velim ti da je rekao Allahov Poslanik, s.a.v.s., a ti ne haješ.' Ibn Abbas mu reče: 'Mi smo ranije prakticirali kada bi neko počeo sa riječima: 'Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s.' - ostavljati sve naše poslove i pomno ga slušati. Međutim, od kako su ljudi počeli izmišljati hadise, mi od hadisa prihvatamo samo ono u što smo sigurni da je vjerodostojno.'"²⁰⁹

Generacija tabi'ina posvećuje senedu hadisa još veću pažnju. Oni ni jednu predaju ne prihvataju bez seneda. Jahja b. Seid el-Kattan bilježi da je Er-Rebi' b. El-Hejsem došao Eš-Ša'biju da mu ispriča jedan hadis. Eš-Ša'bi ga je saslušao, a onda ga upitao: "Ko ti je ispričao taj hadis?" – "Amr b. Mejmun", reče on. "A pitao sam ga i ko je njemu ispričao taj hadis, pa je rekao da mu ga je ispričao Ebu Ejub el-Ensari, Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab."

Jahja b. Seid el-Kattan smatra da je Eš-Šabi prvi iz generacije tabi'ina, kod primanja hadisa, tražio da mu se saopći sened hadisa.²¹⁰

²⁰⁸ Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 46. str.

²⁰⁹ Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 91. str.

²¹⁰ Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 48. str.

Od tada, hadiski učenjaci ne prihvataju ni jednu predaju bez njena seneda. Oni toliko pridaju važnost senedu hadisa da ga smatraju sastavnim dijelom hadisa, pa i više od toga: smatraju ga sastavnim dijelom vjere. Prema njihovu mišljenju, ništavan je svaki hadis koji nema stabilna seneda.

Abdullah b. El-Mubarek i Muhammed b. Sirin vele: "Sened je dio vjere, da nije seneda što god bi ko htio - govorio bi."²¹¹

Imam Šube kaže: "Svaki hadis koji ne posjeduje *haddesena* sličan je čovjeku koji u pustinji ima devu ali nema povoca."²¹²

Sufjan es-Sevri kaže: "Sened je vjernikovo oružje, pa ukoliko ne posjeduje oružje, kako će se boriti?"²¹³

Behz b. Esed veli: "Ne prihvatajte hadis od onoga koji ne sadrži: *Ispričao nam je.*"

Uspostavljanjem seneda osujećeni su daljnji pokušaji laži na Allahova Poslanika, s.a.v.s., i razdvojeni su autentični hadisi od onih koji su patvoreni i apokrifni.

2. Provjeravanje hadisa

Drugo što su hadiski učenjaci uradili, u svojim pokušajima, da zaštite hadis od podvala i laži, jeste provjeravanje hadisa. Pošto su postavili kao uvjet svakome ko prenosi hadise da mora saopćiti imena prenosilaca preko kojih je do njega hadis dopro, njima nije bilo teško da sve ono što im se bude činilo sumnjivim - provjere. Činili su to na taj način što su putovali do prenosilaca da ih pitaju jesu li oni taj hadis prenijeli i tome i tome, i od koga su ih oni čuli. Hadiski učenjaci su na planu provjere hadisa činili natčovječnaske napore. Pješčili su i po nekoliko stotina kilometara samo da bi provjerili jedan hadis.

Aṭa b. Ebu Rebah kaže: "Ashab Ebu Ejub el-Ensari je iz Medine otputovao u Egipat kod Ukbea b. Amira da bi ga upitao za hadis koji je on čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a među živima više nije ostao niko, osim njega koji ga je čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Kada je Ebu Ejub stigao do kuće Meslemea b. Muhalleda el-Ensarija, namjesnika Egipta, on ga lijepo dočeka i sa njim se izgrli, a onda ga

²¹¹ Vidi: Isti izvor, 51. str. i Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 91. str.

²¹² Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 52. str.

²¹³ Isti izvor.

upita: 'Šta je tebe, Ebu Ejube, dovelo ovamo?' Reče: 'Hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji je do mene dopro, a od onih koji su ga čuli od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ostao je još samo Ukbe b. Amir. Zato pošalji sa mnom nekoga ko će me odvesti do njegove kuće.' On posla čovjeka koji ga odvede do Ukbeove kuće. Kada ga je Ukbe ugledao, izgrli ga, a zatim upita: 'Šta je tebe dovelo, Ebu Ejube, do mene?' Reče: 'Hadis koga si čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s., u pogledu skrivanja mahana vjernika, jer od onih koji su ga od Allahova Poslanika, s.a.v.s., čuli nije više ostao niko osim tebe (pa sam došao da taj hadis provjerim).' Ukbe će na to: 'Da, čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: "Ko prikrije sramotu vjernika na ovome svijetu, Allah će pokriti njegovu na Sudnjem danu." Kad to ču, Ebu Ejub reče: 'Istinu si kazao!', a onda ustade, ode do svoje jahalice, uzjaha je i vrati se u Medinu.'²¹⁴

Ibn Akil priča da mu je ispričao ashab Džabir b. Abdullah da je do njega dopro hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenesen od ashaba Abdullaha b. Unejsa koji je tad živio u Šamu. "Uzjahao sam devu i putovao cijeli mjesec", veli Džabir, "dok nisam stigao u Šam." Neki ga čovjek odvede do Unejsove kuće. Kada ga Unejs ugleda na vratima, izgrli ga, a potom upita: "Šta te je dovelo do mene?" – "Hadis koga si čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s.", odgovori Džabir. On reče: "Da, čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je kazao: "Allah će robove, ili je kazao ljude, skupiti gole i i neobrezane." Pošto Džabir sasluša spomenuti hadis, vrati se u Medinu."²¹⁵

Ebul-Alije kaže: "Mi bismo hadis čuli u Basri, koji nam je prenesen od Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., ashaba koji su živjeli u Medini. Ne bismo se osjećali zdaoovoljnim sve dok ne bismo uzjahali jahalice i oputovali u Medinu da ga čujemo iz njihovih usta."²¹⁶

Seid b. Musejeb kaže: "Znao sam putovati po tri noći i tri dana samo radi jednog hadisa."

Kesir b. Kajs kaže: "Bio sam prisutan kod Ebu Derdaa u džamiji u Damasku kada mu je došao neki čovjek i rekao: 'Ebu Derda, došao sam ti iz Medine, iz grada Allahova Poslanika, s.a.v.s., samo zbog jednog hadisa za koga su mi rekli da ga ti prenosiš od Vjerovjesnika, s.a.v.s.' – 'Nisi došao radi trgovine niti radi bilo čega drugog?' – 'Ne!'

²¹⁴ Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu, 129. str.

²¹⁵ Vidi: Isti izvor, 130. str.

²¹⁶ Isti izvor.

odgovori on, a Ebu Derda reče: 'Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: "Ko krene na put s ciljem da traži nauku, Allah će mu olakšati put u Džennet. Meleki podbacuju svoja krila pod onoga koji traži nauku zadovoljni onim što čini. Za onoga koji traži nauku traže oprost svi oni koji su na nebesima i na Zemlji, čak i ribe u vodi. Vrijednost učenog nad pobožnim je kao vrijednost mjeseca nad ostalim zvijezdama. Učeni ljudi su nasljednici Allahovih Poslanika, alejhimus-selam. Vjerovjesnici nisu u nasljedstvo ostavili ni dinara ni dirhema, nego su samo ostavili znanje, pa ko ga bude uzeo uzeo je veliki dio."²¹⁷

3. Kritički osvrt na prenosiocima hadisa

Treće što su hadiski učenjaci uradili na planu očuvanja Vjerovjesnikova, s.a.v.s., hadisa jeste kritički osvrt na prenosiocima u senedima hadisa. Oni su time željeli da ukažu na pouzdane prenosiocima od kojih se hadisi mogu prihvatati i da objelodane imena lažljivaca i smutljivaca od kojih se hadisi ne mogu prihvatati. Oni su u svojim kritičkim osvrtima bili dosljedni i principijelni. Nisu ostavljali ni jednog od prenosioca hadisa, a da o njemu nisu izrekli svoj sud. Kad su, u početku, počeli javno iznositi i vrline i mahane prenosilaca hadisa - nailazili su na veliki otpor. Neki su poznatom hadiskom učenjaku Jahjau b. Seidu el-Kattanu, kada je počeo javno iznositi mahane i nedostatke nekih prenosilaca hadisa, rekli: "Zar se ne bojiš da ti ljudi čije si hadise odbacio ne budu tužitelji na Sudnjem danu?" On im je odgovorio: "Više volim da mi oni budu tužitelji na Sudnjem danu, nego da mi tužitelj bude Allahov Poslanik, s.a.v.s., i da mi rekne: 'Zašto nisi odbijao laž od mog Hadisa?'"²¹⁸

Ocjenom i kritikom prenosilaca hadisa, te javnim iznošenjem vrline i mahana, hadiski učenjaci su se počeli baviti veoma rano, još od momenta kada su se pojavili prvi apokrifni hadisi. Od generacije ashaba koji su javno iznosili svoj sud o prenosiocima hadisa, ističući vrline i mahane, bili su: Aiša, Abdullah b. Abbas, Ubade b. Samit, Enes b. Malik i dr.

Od generacije tabi'na činili su to Seid b. Musejjeb, Muhammed b. Sirin, Eš-Ša'bi, Ebu Harun, Imran b. Džuvejn el-Abdi, a poslije njih

²¹⁷ Isti izvor, 133. str.

²¹⁸ Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami“, 92. str., i Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhi“, 264. strana.

učenjaci Malik b. Enes, Šu'be b. Hadždžadž, Abdullah b. el-Mubarek, Ibn Ujejne, Jahja b. Seid el-Kattan, Abdur-Rahman b. Mehdi, Jahja b. Mein, Ali b. el-Medini, Ahmed b. Hanbel, El-Buhari, Muslim, Ebu Zur'a, Et-Tirmizi, En-Nesai i drugi.²¹⁹

Oni su upozorili ljude da hadis ne primaju od sljedećih kategorija prenosilaca:

1. Od onih koji su bili skloni laži na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Svi su učenjaci jednoglasni u mišljenju da od onih koji su lagali na Allahova Poslanika, s.a.v.s., nije dozvoljeno prenositi hadise, kao što su jednoglasni i u mišljenju da laž na Allaha i Njegova Poslanika spada u najteže grijehe u islamu.

Razilaze se u tome da li je onaj koji slaže na Allaha i Njegova Poslanika, s.a.v.s., nevjernik ili nije i da li će od njega biti primljeno pokajanje ili neće. Ahmed b. Hanbel i Ebu Bekr el-Humejdi, Buharijev učitelj, smatraju da od takve osobe pokajanje neće biti primljeno.

2. Od onih koji su skloni laži u svakodnevnom životu, pa makar i ne imali dokaza da su lagali na Allahova Poslanika, s.a.v.s., imajući u vidu da će onaj koji se navikao na laž veoma lahko slagati i na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Prema jednoglasnom mišljenju učenjaka, hadis se neće primiti ni od jedne osobe za koju je ustanovljeno da je makar jedanput slagala u životu.

Imami Malik kaže: „Hadis se ne prima od četiri kategorije ljudi:

- od blesavog ma koliko izgledao pobožan,
- od onoga koji je sklon laži u svakodnevnom životu, pa makar u njega i ne sumnjali da je lagao na Allahova Poslanika, s.a.v.s.,
- od onoga koji je sklon novotarijama, i
- od pobožnjaka koji prenosi ono što mu je nepoznato.”

3. Od onih koji uvode novotarije koje izvode iz vjere i pozivaju u njih i koji toleriraju laž. Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da od onoga koji je sklon novotariji i tolerira laž nije dozvoljeno prenositi hadise, a razilaze se u pogledu onoga koji je sklon novotarijama ali ne tolerira laž, i onoga koji ne poziva u svoju novotariju. Ibn Kesir smatra da treba razlikovati onoga koji poziva u svoju novotariju i onoga koji ne poziva u nju.

²¹⁹ Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu“, 265. str.

4. Od bezbožnika, heretika, pokvarenjaka i onih koji ne razumiju ono što prenose. Ibn Kesir kaže: "Hadis će se prihvatiti samo od pouzdanih i preciznih prenosilaca, koji su muslimani, punoljetni i pametni, koji ne čine nevaljale i pokuđene stvari i koji nisu nemarni."

Od spomenutih kategorija prenosilaca, prema jednoglasnom mišljenju učenjaka, hadise ne treba prihvatati. Osim toga, ima prenosilaca hadisa kod kojih prilikom preuzimanja hadisa treba zastati i razmotriti da li od njih prihvatiti hadise ili ne. To su sljedeće kategorije prenosilaca:

- prenosioci hadisa o kojima su istodobno izrečene i pozitivne i negativne ocjene,
- prenosioci koji su prilikom prenošenja hadisa puno činili greške, a istodobno svojim prenošenjem protivurječe pouzdanim prenosiocima,
- prenosioci koji su puno zaboravljali,
- prenosioci koji su posenilili pred kraj života,
- prenosioci koji su imali loše pamćenje i
- prenosioci koji su hadise prenosili i od pouzdanih i od slabih prenosilaca.²²⁰

4. Uspostavljanje kriterija po kojima se klasificiraju hadisi

Četvrto što su hadiski učenjaci uradili na planu očuvanja autentičnosti hadisa Allahova Poslanika jeste da su uspostavili kriterije po kojima su klasificirali hadise. Oni uspostavljaju pet kriterija koje je morao ispuniti svaki hadis da bi se smatrao autentičnim. U protivnom, hadis je odbacivan kao nepouzdan. To su sljedeći kriteriji:

1. da mu je sened od početka do kraja spojen. To znači da je svaki prenosilac živio u isto vrijeme sa osobom od koje prenosi hadis i da je od nje taj hadis čuo. Da bi to mogli znati, hadiski učenjaci su morali poznavati biografije prenosilaca hadisa, datume njihovih rođenja i smrti, mjesta njihova rođenja, mjesta u koja su putovali u potrazi za hadisom i datume njihova življenja ili boravka u tim mjestima. Uz to su morali poznavati biografije njihovih učitelja od kojih su primali hadise i biografije njihovih učenika kojima su predavali hadise;

²²⁰ Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešni'il-islami“, 92- 94. str.

2. da su svi prenosioci u njegovu senedu poštteni, iskreni i krajnje privrženi islamu, pobožni, po nekima do te mjere da nikada nisu slagali ili učinili vjerski prijestup. Neki strožiji hadiski kritičari išli su toliko daleko da su odbacivali hadise svakog prenosioca za koga bi ustanovili da je učinio i najmanji prijestup, kao što je, na primjer, ulazak lijevom nogom u džamiju.

Većina hadiskih učenjaka bila je umjerenija i nije bila tako stroga. Oni su odbacivali hadise samo onih prenosilaca za koje bi ustanovili da su činili teže vjerske prijestupe ili koji su bili skloni laži;

3. da su svi prenosioci u njegovu senedu precizni, a to znači da su bili u stanju doslovno upamtiti hadis koji jedanput čuju i precizno ga bez greške prenijeti drugom. Hadis nije prihvaćan od prenosilaca koji su imali loše pamćenje. Ko je od prenosilaca bio precizan a ko nije – utvrđivalo se tako što su njegove predaje poredili sa predajama drugih koji prenose hadise sa jednog kružoka ili koji prenose hadise o istom događaju;

4. da hadis ne protivurječi drugim pouzdanijim hadisima;

5. da u sebi nema skrivenih nedostataka. Ispitivanjem skrivenih nedostataka i mahana u hadisima bavili su se vrhunski hadiski eksperti, poput El-Buharija, Et-Tirmizija i drugih. Oni su sve hadise sa skrivenim nedostacima i mahanama bilježili u zasebna djela.²²¹

Svaki hadis koji je ispunjavao spomenute uvjete smatran je vjerodostojnim - sahih hadisom. Svaki hadis koji je ispunjavao spomenute uvjete, ukoliko mu prenosioci nisu bili na glasu kao kod sahih hadisa - smatran je dobrim-hasen hadisom, dok je svaki hadis kome je nedostajao jedan ili više spomenutih uvjeta - smatran je slabim-daif hadisom.

Osim spomenutih kriterija, kojima su hadisi klasificirani prema stepenu vjerodostojnosti, postojali su kriteriji po kojima su klasificirani slabi hadisi. Slabih hadisa ima više vrsta: od onih koji u sebi sadrže izvjesne slabosti i koji se mogu koristiti u vazovima i podsticajima, do onih koji se mogu upotrijebiti samo u slučaju kada želimo ukazati na njegovu patvorenost. O svemu spomenutom kasnije će biti riječi.

²²¹ Nuruddin Itr, „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi“, 224., i 225. str.

RAD NA PISANJU I SABIRANJU HADISA

Pojava apokrifnih hadisa je kod mnogih koji nisu dovoljno upućeni u hadisku nauku izazvala izvjesne sumnje u autentičnost hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s. Kod dobrih poznavalaca hadisa i hadiskih znanosti oko toga ne postoje nikakve dileme. Oni na pojavu apokrifnih hadisa gledaju kao na jednu normalnu pojavu u kojoj su do izražaja došle samo ljudske slabosti. Prema njihovu mišljenju, pojava apokrifnih hadisa samo je još više podstakla hadiske učenjake da još veću pažnju posvete hadisu i da mu još temeljitije prilaze. To potvrđuje njihov odnos nakon pojave apokrifnih hadisa. Prije pojave apokrifnih hadisa, njihov rad na hadisu uglavnom se ogledao u tome da doslovno upamte i prenesu ono što čuju i vide od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Nakon pojave apokrifnih hadisa oni uspostavljaju senede, strogo vode računa od koga prihvataju hadise i provjeravaju ih, te ispituju prenosioce u senedima hadisa, izričući svoj sud, kako o njima tako i hadisima koje su prenosili.

Od tad oni posebnu pažnju posvećuju pisanju i sabiranju hadisa. Sve do pojave apokrifnih hadisa, hadis se više prenosio usmeno nego u pisanoj formi. Ako je neko do tad i zapisivao hadise, činio je to više za svoju dušu nego što su to potrebe i prilike zahtijevale. Stvarna potreba za pisanjem hadisa osjetila se tek nakon pojave apokrifnih hadisa. Od tad mnogi učenjaci uviđaju za tim potrebu i svestrano se angažiraju na tom planu. U taj angažman se uključuju i mnogi vladari. Do pojave apokrifnih hadisa, rad na pisanju i sabiranju hadisa bio je više volonterski, nakon čega poprima više oficijelni karakter jer iza njega stoji država.

Rad na pisanju i sabiranju hadisa mogli bismo podijeliti na pet razdoblja:

1. pisanje i sabiranje hadisa u vrijeme ashaba
2. pisanje i sabiranje hadisa u vrijeme tabi'ina i kasnije
3. početak pisanja i sabiranja hadisa u knjige
4. odvajanje hadisa od riječi ashaba i tabi'ina
5. izdvajanje sahih-hadisa u zasebne zbirke.

Pisanje i sabiranje hadisa u vrijeme ashaba

Rad na pisanju i sabiranju hadisa u Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., vrijeme možemo podijeliti na dva perioda:

- period pamćenja i usmenog prenošenja hadisa, koji traje od momenta kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio pisanje hadisa pa do momenta kada to dozvoljava, i

- period u kome se hadis zapisuje, a koji počinje od momenta kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., dozvolio zapisivanje hadisa i traje do smrti posljednjeg Allahova Poslanika, s.a.v.s.

U samom početku Objave, Muhammed, s.a.v.s., zabranjuje pisanje hadisa. Evo nekoliko hadisa iz kojih se to da vidjeti:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَكْتُبُوا عَنِّي وَمَنْ كَتَبَ عَنِّي غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلْيُمْحُهِ. وَحَدَّثُوا عَنِّي وَلَا حَرَجَ. وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ قَالَ هَمَامٌ أَحْسِبُهُ قَالَ مُعَمِّدًا فَلْيَسِّبُوا مُعَمِّدَهُ مِنَ النَّارِ. (رواه مسلم)

Ebu Seid el-Hudri veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nemojte od mene ništa zapisivati. Ko od mene zapiše nešto osim Kur’ana, neka to pobriše, a prenosite od mene, u tome nema grijeha. Ko slaže na mene” (mislim da je rekao *namjerno*), “neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu.”²²² (Muslim)

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: اسْتَأْذَنَّا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْكِتَابَةِ فَلَمْ يَأْذُنْ لَنَا. (رواه الترمذي)

Ebu Seid veli: “Tražili smo od Vjerovjesnika, s.a.v.s., dozvolu u pogledu zapisivanja hadisa pa nam nije dozvolio.”²²³ (Et-Tirmizi)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَكْتُبُ الْأَحَادِيثَ فَقَالَ: مَا هَذَا الَّذِي تَكْتُبُونَ؟ قُلْنَا أَحَادِيثَ نَسْمَعُهَا مِنْكَ. قَالَ: كِتَابَ غَيْرِ كِتَابِ اللَّهِ؟ أَتَدْرُونَ مَا ضَلَّ الْأُمَمَ قَبْلَكُمْ إِلَّا مَا أَكْتُبُوا مِنَ الْكُتُبِ مَعَ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى.

Ebu Hurejre kaže: “Jednog dana dok je nas nekolicina zapisivala

²²² Vidi: En-Nevevi „Šerhu Sahihu Muslim“, 18/ 129. str.

²²³ Et-Tirmizi „Džami‘-Sunen“, 6/178. str.

hadise, među nas iziđe Allahov Poslanik, s.a.v.s. i upita: 'Šta to pišete?' „Hadise koje od tebe čujemo“, odgovorismo, a on reče: 'Zar uz Allahovu Knjigu želite i drugu knjigu? Oni što su prije vas živjeli zalutali su zbog toga što su uz Knjigu Uzvišenog Allaha pisali i druge.'"²²⁴

Koji su to razlozi zbog kojih je Muhammed, s.a.v.s., u početku zabranio pisanje hadisa? Hadiski učenjaci navode nekoliko njih.

1. Mali broj ljudi koji su znali čitati i pisati.

Arap i su, prije objave Kur'ana, bili neuk narod. Tako ih je opisao Uzvišeni Allah u Kur'anu:

On je Onaj Koji je neukima poslao između njih Poslanika, da im kazuje Njegove Značke, i da ih očisti, i Knjizi i Mudrosti ih nauči, premda su prije bili u očitoj zabludi!

Neki zapadni orijentalisti i pojedini arapski teoretičari pogrešno su razumjeli spomenuti kur'anski ajet, pa su ustvrdili da je arapski narod bio neuk što se tiče vjerske naobrazbe, a nije bio neuk u pogledu svjetovne naobrazbe. Oni su, prema njihovu mišljenju, bili pismen narod koji je i čitao i pisao, i koji je dostigao vrhunac u književnosti, retorici i pjesništvu. Takve tvrdnje pobija Muhammed, s.a.v.s., kada kaže:

إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسِبُ. (رواه مسلم عن ابن عمر)

“Mi smo neuk narod, ne znamo pisati niti znamo računati.”²²⁵ (Muslim)

Zbog svoje neukosti, Arapi se u svojim svakodnevnim poslovima, i u prenošenju i čuvanju svoje kulture i tradicije - uglavnom oslanjaju na memoriju, prenoseći je usmeno s koljena na koljeno. Mnogi su od njih pamtili i po nekoliko stotina stihova, kao što su pamtili lozu svojih predaka i po nekoliko stoljeća unazad. Međutim, osim toga što su Arapi bili neuk narod i što su svoje događaje prenosili usmeno, među njima je bilo i onih koji su znali čitati, pisati i računati. Historijski je potvrđeno da je još u 3. stoljeću nove ere bilo ljudi koji su značajne događaje svoga vremena pisali po kamenju. Takav vid čuvanja i prenošenja povijesnih događaja naročito je bio prisutan na sjeveru Arabijskog poluotoka, među arapskim plemenima koja su imala do-

²²⁴ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib „Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu“, 147. str.

²²⁵ Vidi: En-Nevevi „Šerhu Sahihu Muslim“, 7/ 192. str.

dira s Vizantincima i Perzijancima.²²⁶ Od ostalih dijelova Arabijskog poluotoka, pismenost je bila prisutna samo u trgovačkim centrima, poput Mekke i Medine, i to toliko koliko im je bilo potrebno za njihove svakodnevne trgovinske i druge poslove. Veoma malo je bilo onih koji su znali čitati i pisati.

U takvom stanju islam zatiče Arape i odmah ih podstiče na nauku i izučavanje. Prve pripadnike islama koji su znali čitati i pisati, Muhammed, s.a.v.s., angažira za pisanje Kur'ana, a ashabe podstiče da hadis pamte i da ga jedan drugome usmeno prenose.

2. Da se hadis ne bi pomiješao s Kur'anom.

U početku je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio zapisivanje hadisa iz bojazni da se ne bi pomiješao sa Kur'anom, pošto je bilo mnogo onih koji su nanovo primili islam i koji nisu mogli da razlikuju hadiski od kur'anskog teksta. Kasnije, kad su ljudi mogli razlikovati ta dva teksta, Allahov Poslanik, s.a.v.s., dozvoljava im zapisivanje hadisa. Ovako mišljenje zastupa i poznati hadiski učenjak Er-Ramehurmuzi (umro 360. god po Hidžri).

3. Da ljudi ne bi posvetili pažnju zapisivanju hadisa, a zapostavili pisanje Kur'ana, imajući u vidu da je objava Kur'ana još trajala.²²⁷

4. Da se ne bi ljudi oslonili na ono što je od hadisa zapisano, a zapostavili pamćenje hadisa napamet.²²⁸

5. Neki smatraju da Muhammed, s.a.v.s., uopće nije zabranjivao zapisivanje hadisa, nego je samo zabranio zapisivanje hadisa skupa sa kur'anskim tekstom na istom predmetu. Naime, kada bi bio objavljen neki ajet iz Kur'ana, Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi ga, nakon citiranja, prokomentirao, pa su neki, uporedo sa kur'anskim tekstom, bilježili i Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., objašnjenje. Iz bojazni da se njegove riječi ne bi pomiješale sa Kur'anom, Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranjuje takav način zapisivanja hadisa.²²⁹

6. Neki smatraju da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranjivao zapisivanje hadisa onima koji su bili nevješti u pisanju, a dozvoljavao je onima koji su bili vješti u tom poslu, kao što je slučaj sa Abdullahom

²²⁶ Muhammed Adžadž el-Hatib, *Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu*, 139. str.

²²⁷ Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 220. str.

²²⁸ Muhammed Adžadž el-Hatib, *Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu*, 152. strana. Darul-fikr 1975., treće izdanje.

²²⁹ Vidi: Isti izvor, 151. str.

b. Amrom b. El-Asom.²³⁰

7. Neki, pak, drže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranjivao zapisivanje hadisa onima koji su imali jaku memoriju, a dozvoljavao je onima koji su slabo pamtili, kao što je slučaj sa Ibn Šahom.²³¹

Od sedam spomenutih razloga, prva tri su najargumentiranija. Da su glavni razlozi zbog koji je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u početku zabranio zapisivanje hadisa bili nedostatak pismenih ljudi - a ono što ih je bilo trebalo je angažirati za pisanje Kur'ana - te bojazan da se hadis ne bi pomiješao sa Kur'anom i da ljudi ne bi posvetili pažnju hadisu a zapostavili Kur'an - jasno se vidi iz hadisa koje su prenijeli Ibn Omer i Ebu Hurejre. Uostalom, šta se drugo do to može zaključiti iz sljedećih Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., riječi: "Mi smo neuk narod, ne znamo pisati niti znamo računati."; "Zar uz Allahovu knjigu želite i drugu knjigu? Oni što su prije vas živjeli zalutali su zbog toga što su uz Knjigu Uzvišenog Allaha pisali i druge."?

Kasnije, kada su ashabi upoznali kur'anski stil, kada su mogli razlikovati hadis od Kur'ana, i kada se broj onih koji su znali pisati povećao, Muhammed, s.a.v.s., dozvoljava zapisivanje hadisa. I ne samo da dozvoljava, nego, čak, i traži od ashaba da zapisuju hadise. Evo nekoliko hadisa iz kojih se to da vidjeti:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: كُنْتُ أَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ أَسْمَعُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرِيدُ حِفْظَهُ فَتَهَنَّنِي قُرَيْشٌ وَقَالُوا نَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَرِّ يَكَلِّمُ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا فَأَمْسَكَتُ عَنِ الْكِتَابِ. فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَوْمَأَ بِإِصْبَعِهِ إِلَى فِيهِ وَقَالَ: أَكْتُبْ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ. (رواه الدائري)

Abdullah b. Amr kaže: "Zapisivao sam sve što čujem od Allahova Poslanika, s.a.v.s., u namjeri da bi bolje zapamtio, pa su me Kurejšije spriječile u tome, rekavši: 'Što zapisuješ sve što čuješ od Allahova Poslanika, s.a.v.s.? Allahov Poslanik, s.a.v.s., je čovjek i govori i u srdžbi i u raspoloženju.' To je bio razlog da sam prestao da to dalje zapisujem. To sam pomenuo Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., a on kad to ču pokaza prstom na svoja usta i reče: 'Zapisuj, jer, tako mi Onoga

²³⁰ Vidi: Isti izvor, 152. str.

²³¹ Vidi: Isti izvor.

u Čijoj je ruci moja duša, iz njih izlazi samo istina.”²³² (Ed-Darimi)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْثَرَ حَدِيثًا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنِّي إِلَّا عَبْدَ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو فَإِنَّهُ كَانَ يَكْتُبُ وَكَلْتُ لَا أَكْتُبُ. (رواه الترمذي و قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.)

Ebu Hurejre kaže: “Niko od ashaba Allahova Poslanika, s.a.v.s., osim Abdullaha b. Amra, nije prenio više hadisa od Allahova Poslanika od mene, jer je on pisao a ja nisam.”²³³ (Et-Tirmizi)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَجْلِسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَسْمَعُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَدِيثَ فَيَعْجِبُهُ وَلَا يَخْفَظُهُ. فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْمَعُ مِنْكَ الْحَدِيثَ فَيَعْجِبُنِي وَلَا أَخْفَظُهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَعِنْ بِيَمِينِكَ وَأَوْمَأْ بِيَدِهِ لِلْخَطِّ. (رواه الترمذي)

Ebu Hurejre kaže: “Jedan bi ensarija sjedio uz Allahova Poslanika, s.a.v.s. On bi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., čuo hadis koji bi mu se dopao, ali ga ne bi mogao upamtiti. Jednog dana požali se Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., rekavši: ‘Allahov Poslaniče, ja od tebe čujem hadis koji mi se dopadne, ali ga ne mogu upamtiti’, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: “Pomozi se svojom desnom rukom!”, pokazavši na pisanje.”²³⁴ (Et-Tirmizi)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ فَذَكَرَ الْقِصَّةَ فِي الْحَدِيثِ. فَقَالَ أَبُو شَاهٍ: أَكْتُبُوا لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَكْتُبُوا لِأَبِي شَاهٍ. وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ. (رواه الترمذي)

Ebu Hurejre kaže: “Jednom je Vjerovjesnik, s.a.v.s., držao govor u kome je spomenuo poduže kazivanje. Kad je to čuo to, Ebu Šah je rekao: ‘Allahov Poslaniče, neka mi se ovo napiše!’, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., će na to: ‘Napišite to Ebu Šahu!’” (Et-Tirmizi) Hadis sadrži poduže kazivanje.²³⁵

²³² Vidi: Abdullah b. Abdur-Rahman ed-Darimi "Sunen", 1/136. str.

²³³ Et-Tirmizi "Džami'-Sunen", 6/180. str.

²³⁴ Vidi: Isti izvor, 6/179.

²³⁵ Vidi: Isti izvor, 6/180 str.

عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَسْمَعُ مِنْكَ أَشْيَاءَ أَفْنَكُنْهَا؟ قَالَ: أَكْتُبُوا وَلَا حَرَجَ.

Rafi' b. Hadidž kaže: "Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, mi od tebe čujemo mnoge stvari, pa možemo li ih zapisati?' On reče: 'Zapišite, u tome nema grijeha.'"²³⁶

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضٍ الَّذِي تُوُفِيَ فِيهِ: إِنِّي أُتَوِي بِكِتَابٍ أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضِلُّوْا بَعْدَهُ.

Ibn Abbas je kazao da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kada je bio na samr-ti rekao: "Donesite mi pisaći pribor da vam izdiktiram knjigu pored koje uz Kur'an nećete zalutati."²³⁷

Kada su Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., ashabi čuli ove izreke, mnogi se od njih svestranije angažiraju u pisanju i sabiranju hadisa. Istina, mnogi se od njih - još pod dojmom izreka u kojima je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u početku zabranio pisanje hadisa - još ne odlučuju da zapisuju hadise. Naročitu opreznost na tom planu pokazuju nakon smrti Muhammeda, s.a.v.s.

Pisanje hadisa poslije smrti Muhammeda, s.a.v.s.

Kao što smo imali priliku vidjeti, nisu svi ashabi za života Muhammeda, s.a.v.s., zapisivali hadise. Neki od njih su ih zapisivali, a neki su ih pamtili i usmeno prenosili. Nakon smrti Muhammeda, s.a.v.s., ashabi i dalje u tom pogledu imaju različite stavove. Neki ashabi smatraju da hadise treba zapisivati i angažiraju se na tom planu, dok neki, čak i znameniti ashabi, i dalje preziru zapisivanje hadisa, a preziru i njihovo prenošenje iz bojazni da ne bi došlo do različite interpretacije hadisa ili da ljudi ne posvete pažnju hadisu a zapostave Kur'an.

عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ: أَنَّ الصَّدِّيقَ جَمَعَ النَّاسَ بَعْدَ وَفَاةِ نَبِيِّهِمْ فَقَالَ: إِنَّكُمْ تُحَدِّثُونَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَادِيثَ تَخْلِفُونَ فِيهَا وَالنَّاسُ بَعْدَكُمْ أَشَدُّ اخْتِلَافًا فَلَا تُحَدِّثُوا

²³⁶ Muhammed Adžadž el-Hatib, „Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu“, 219. str.

²³⁷ Dr. Ekrem Dija Umeri ”Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti“, 220. str.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَمَنْ سَأَلَكُمْ فَقُولُوا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ فَاسْتَحِلُّوا حَلَالَهُ وَحَرَّمُوا حَرَامَهُ.

Ibn Ebu Mulejke kaže: "Ebu Bekr es-Siddik je nakon smrti Vjerovjesnika, s.a.v.s., okupio ljude i rekao: 'Vi od Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenosite hadise i razilazite se u tome. Ljudi koji će doći poslije vas još više će se razilaziti. Zato od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ne pričajte ništa. Ko vas o tome bude pitao, vi recite: 'Pred vama i pred nama je Allahova Knjiga; ono što je u njoj dozvoljeno smatrajte dozvoljenim, a ono što je u njoj zabranjeno smatrajte zabranjenim.'"²³⁸

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: جَمَعَ أَبِي الْحَدِيثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ خَمْسُمِائَةَ حَدِيثٍ. فَبَاتَ لَيْلَةً يَتَقَلَّبُ كَثِيرًا. قَالَتْ. فَعَمِنِي فَقُلْتُ: أَتَقَلَّبُ لِشُكْوَى أَوْ لَشَيْءٍ بَلَغَكَ؟ فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ أَيُّ بَيْتَةٍ هَلُمِّي الْأَحَادِيثَ الَّتِي عِنْدَكَ فَحِثْ بِهَا فِدْعَا بِنَارٍ فَحَرَقَهَا. فَقُلْتُ لِمَ أَحْرَقَهَا؟ قَالَ: خَشِيتُ أَنْ أَمُوتَ وَهِيَ عِنْدِي فَيَكُونُ فِيهَا أَحَادِيثُ عَنْ رَجُلٍ قَدْ ائْتَمَنَهُ وَوَقَّتَ وَلَمْ يَكُنْ كَمَا حَدَّثَنِي فَأَكُونُ قَدْ نَقَلْتُ ذَاكَ فَهَذَا لَا يَصِحُّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

Aiša kaže: "Moj otac je sakupljao hadise od Allahova Poslanika, s.a.v.s., sakupio ih je oko 500. Jedne noći je legao da spava, puno se okretao i nije mogao da zaspi. Prevrćući se, on me probudio. Ja ga upitah: 'Je li te nešto boli, pa se prevrćeš ili si nešto saznao?' Kad ujutro ustade reče: 'Kćeri, donesi mi one hadise što su kod tebe.' Kad sam mu ih donijela, on zatraži vatre i spali ih na vatri. 'Zašto si ih, spalio?', upitala sam. On reče: 'Bojim se da ne umrem i da među njima ne bude hadisa od čovjeka koga sam smatrao pouzdanim i kome sam vjerovao, koji nisu onakvi kako mi ih je ispričao, a ja ih tako prenio. Allah najbolje zna, to ne bi bilo uredi.'"²³⁹

عَنْ عُرْوَةَ قَالَ: إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَرَادَ أَنْ يَكْتُبَ السُّنَنَ فَاسْتَقَى أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ فَاشَارُوا عَلَيْهِ بِأَنْ يَكْتُبَهَا. فَطَلَّقَ عُمَرُ يَسْتَخِيرُ اللَّهَ فِيهَا شَهْرًا ثُمَّ أَصْبَحَ يَوْمًا وَقَدْ عَزَمَ اللَّهُ لَهُ فَقَالَ: إِنِّي كُنْتُ أُرِيدُ أَنْ أَكْتُبَ السُّنَنَ وَإِنِّي ذَكَرْتُ قَوْمًا كَانُوا قَبْلَكُمْ كَتَبُوا كِتَابًا فَأَكْبَوْا عَلَيْهَا وَتَرَكُوا كِتَابَ اللَّهِ وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَشُوبُ كِتَابَ اللَّهِ بِشَيْءٍ أَبَدًا.

²³⁸ Vidi: Ebu Abdullah Šemsudin Muhammed ez-Zehebi "Tezkiretel-huffaz", 1/2. str.

²³⁹ Vidi; Isti izvor, 1/5. str.

Urve (b. Zubejr) kaže: “Želio je Omer b. el-Hattab sabrati (sve) hadise i u vezi s tim se konsultirao sa Vjerovjesnikom, s.a.v.s., i ashabima koji mu sugeriraše da to učini. Nakon toga, Omer mjesec dana klanjaše istiharu namaz. Jednog jutra se probudio, a Allah mu je objelodanio ono što je dobro da učini. Reče: ‘Želio sam da popišem sve hadise, a onda sam se sjetio naroda koji su živjeli prije vas, koji su, uz Allahovu Knjigu, pisali druge knjige kojima su se posvetili, a zapostavili Allahovu Knjigu. Tako mi Allaha, ja nikada ničim neću dovesti u pitanje Allahovu Knjigu.’”²⁴⁰

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا يَخْطُبُ يَقُولُ: أَعَزُّمُ عَلَى كُلِّ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ كِتَابٌ إِلَّا رَجَعَ وَمَحَاهُ فَإِنَّمَا هَٰذَا النَّاسُ حَيْثُ يَتَّبِعُوا أَحَادِيثَ عُلَمَائِهِمْ وَتَرَكُوا كِتَابَ رَبِّهِمْ.

Džabir b. Abdullah b. Jesar kaže: “Čuo sam Aliju kada je, držeći govor, rekao: ‘Preklinjem svakog od vas ko ima neku drugu knjigu (osim Kur’ana), neka se vrati i neka je uništi. Ljudi su propadali onda kada su počeli slijediti ono što su govorili njihovi učenjaci a zapostavljali Allahovu Knjigu.’”²⁴¹

Osim Ebu Bekrai Omera, iz istih razloga su, nakon Vjerovjesnikove, s.a.v.s., smrti, prezirali pisanje hadisa i sljedeći ashabi: Zejd b. Sabit, Ebu Hurejre, Abdullah b. Abbas, Ebu Seid el-Hudri, Abdullah b. Omer, Ebu Musa el-Eš’ari i dr.²⁴²

Kad je prestala bojazan da će ljudi posvetiti pažnju hadisima, a za postaviti Allahovu Knjigu, i oni ashabi koji su iz spomenutog razloga prezirali pisanje hadisa, pišu hadise i podstiču druge da to isto čine.

Ebu Bekr Enesu b. Maliku, piše sljedeće:

إِنَّ هَذِهِ فَرَائِضُ الصَّدَقَةِ الَّتِي فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الَّتِي أَمَرَهُ بِهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ . . .

“Ovo su propisi vezani za zekjat koje je propisao Allahov Poslanik, s.a.v.s., muslimanima, a koje je Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., naredio Uzvišeni Allah...”²⁴³

Ebu Osman veli: “Dok smo bili u Azerbejdžanu stiglo nam je pismo od Omera b. El-Hattaba, u kome je bilo napisano:

²⁴⁰ Vidi: Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berr el-Kurtubi (umro 463. god po Hidžri) „Džami’ul-bejanil-ilmî ve fadlihi“, 1/77. str.

²⁴¹ Vidi: Isti izvor, 1/76. str.

²⁴² Vidi: Dr. Ekrem Diya Umeri “Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti”, 222. str.

²⁴³ Vidi: Ahmed b. Hanbel “Musned”, 1/11. str.

يَا عُبَيْتُ بْنُ فَرْقَدٍ: وَإِيَّاكُمْ وَرِيَّ أَهْلِ الشَّرْكِ وَلَبُوسِ الْحَرِيرِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ نَهَانَا عَنْ لَبُوسِ الْحَرِيرِ.

“O Utbe, sine Firkadaov! Čuvajte se raskoši, ne oblačite odjeću idolopoklonika i ne oblačite svilu. Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio nam je da oblačimo svilu.”²⁴⁴

Kod Alije b. Ebu Taliba nalazile su se stranice na kojima su bili napisani hadisi o krvarinama, o oslobađanju zarobljenika, i hadisi:

لَا يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ.

“Neće biti pogubljen musliman zbog nevjernika.”²⁴⁵

Osim spomenute trojice, bilo je još mnogo ashaba koji su u početku prezirali pisanje hadisa, a kasnije su se i sami angažirali na tom planu. Spominju se imena sljedećih ashaba: Aiše, Ebu Hurejrea, Muavije b. Ebu Sufjana, Abdullaha b. ħbasa, Abdullaha b. Omera, Abdullaha b. Amra b. El-Asa, Berraa b. Aziba, Enesa b. Malika, Hasana b. Alija Abdullaha b. Ebu Evfaa i dugih.

Kada je Kur'an sabran u Mushaf, ashabi još veću pažnju posvećuju pisanju i sabiranju hadisa. Na tom planu prednjače oni ashabi koji su ga od samog početka pisali. U tom periodu već nastaju neke zbirke hadisa koje će kasnije naći svoje mjesto u poznatim hadiskim zbirkama.

Hadiske zbirke nastale u vrijeme ashaba

Osim spomenutog, postoji još mnogo predaja iz kojih se vidi da je hadis bilježen još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s. Evo nekih od njih.

Bilježi Ibn Abdul-Berr, sa senedom od Ebu Džafara, Muhammeda b. Alija, koji je kazao:

وَجَدَ فِي قَائِمِ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَحِيفَةً فِيهَا مَكْتُوبٌ: مَلْعُونٌ مَنْ يَسْرِقُ تَحَوُّمَ الْأَرْضِ مَلْعُونٌ مَنْ تَوَلَّى غَيْرَ مَوَالِيهِ أَوْ قَالَ: مَلْعُونٌ مَنْ جَحَدَ نِعْمَةً مِنْ أَعْمَ عَلَيْهِ.

“U korici Vjerovjesnikova, s.a.v.s., mača nađena je stranica na kojoj je bilo napisano:

²⁴⁴ Vidi: Isti izvor, 1/16. str.

²⁴⁵ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri “Buhusu fi tarihis-sunnetil-mußerrefeti”, 222. str.

‘Neka je proklet onaj koji bespravno uzima. Neka je proklet onaj koji preuzme vlast nad robovima koji nisu njegovi!’, ili je kazao: ‘Neka je proklet onaj koji zaboravi dobro koje mu neko učini.’”²⁴⁶

Bilježi Et-Tirmizi, od Abdullaha b. Omera:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ كِتَابَ الصَّدَقَةِ فَلَمْ يُخْرِجْهُ إِلَى عُمَّالِهِ حَتَّى قُبِضَ فَقَرَنَهُ بِسَيْفِهِ، فَلَمَّا قُبِضَ عَمِلَ بِهِ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى قُبِضَ، وَعُمِرَ حَتَّى قُبِضَ، وَكَانَ فِيهِ: «فِي خُمْسٍ مِنَ الْإِبِلِ شَاةٌ وَفِي عَشْرِ شَاتَانِ وَفِي خُمْسٍ عَشْرَةٌ ثَلَاثُ شِيَاءٍ وَفِي عِشْرِينَ أَرْبَعُ شِيَاءٍ وَفِي خُمْسٍ وَعِشْرِينَ بَنْتٌ مَخَاضٌ إِلَى خُمْسٍ وَثَلَاثِينَ، فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ إِلَى خُمْسٍ وَأَرْبَعِينَ فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا حِقَّةٌ إِلَى سِتِينَ فَإِذَا زَادَتْ فَجَدَعَةٌ إِلَى خُمْسٍ وَسَبْعِينَ فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا ابْنَتَا لَبُونٍ إِلَى تِسْعِينَ فَإِذَا زَادَتْ فِيهَا حِقَّتَانِ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فِي كُلِّ خُمْسِينَ حِقَّةٌ وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ ابْنَةُ لَبُونٍ وَفِي الشَّاءِ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ شَاةٌ شَاةٌ إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَإِذَا زَادَتْ فَشَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ فَإِذَا زَادَتْ فَثَلَاثُ شِيَاءٍ إِلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ شَاةٌ فَإِذَا زَادَتْ عَلَى ثَلَاثِ مِائَةٍ شَاةٌ فِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ شَاةٌ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ حَتَّى تُبْلَغَ أَرْبَعُ مِائَةٍ وَلَا يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَقَرِّقٍ وَلَا يُتَرَقُّ بَيْنَ مُجْمَعٍ مَخَافَةَ الصَّدَقَةِ. وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإِذَا تَرَاجَعَا بِالسُّوْيَةِ وَلَا يُؤْخَذُ فِي الصَّدَقَةِ هَرَمَةٌ وَلَا ذَاتُ عَيْبٍ.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., dao je napisati knjigu o zekatu, koju je stavio u korice svoga mača.²⁴⁷ Međutim, on je za života nije objelodan- nio sakupljačima (zekata). Kad je preselio na Ahiret, prema njoj, do smrti, postupa Ebu Bekr. Poslije njega, do smrti postupa i Omer. U knjizi je stajalo:

“Na pet deva jedna ovca. Na deset deva dvije ovce, na petnaest tri, na dvadeset deva - četiri ovce. Od dvadeset i pet do trideset i pet deva žensko devčice koje je napunilo jednu i ušlo u drugu godinu. Ako bude više od toga, sve do četrdeset i pet, žensko devčice koje je napu- nilo dvije i ušlo u treću godinu. Ukoliko bude više od toga, sve do šezdeset, onda jedna deva koja je napunila tri, i ušla u četvrtu godinu.

²⁴⁶ Vidi: Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berr el-Kurtubi "Džami'ul-bejanil-ilmi ve fadli- hi", 1/86. str.

²⁴⁷ Allahov Poslanik, sallallahu aljehi ve sellem, je dao napisati knjigu u kojoj je objasnio propi- se o zekatu. On je tu knjigu stavio u korice svoje sablje s ciljem da, kada se pruži za to prip- lika, sabere sve sakupljače zekata i objelodani im tu knjigu. Međutim, smrt ga je zatekla a on tu knjigu nije objelodanio, nego je tek poslije njegove smrti nađena u korici njegova mača.

Ukoliko bude više od toga, sve do sedamdeset i pet, deva koja je napunila četiri godine i ušla u petu. Ako bude i više od toga, sve do devdeset, dvoje ženske devčadi koja su napunila po dvije i ušle u treću godinu. Ukoliko bude više i od toga, sve do stotinu i dvadeset, dvije deve koje su napunile tri i ušle u četvrtu godinu. A ukoliko bude premašena cifra od stotinu i dvadeset, onda na svakih pedeset po jedna deva koja je napunila tri i ušla u četvrtu godinu, a na svakih četrdeset jedno žensko devče koje je napunilo dvije i ušlo u treću godinu. Što se, pak, tiče brava, svako ko ima četrdeset pa do stotinu i dvadeset, dat će na ime zekata jednu ovcu. Ko bude imao više od toga pa sve do dvije stotine, dat će dvije ovce. Ko bude imao više od toga pa sve do tri stotine, dat će tri ovce. A ukoliko bude imao i preko tri stotine, na svaku sljedeću stotinu će davati po jednu ovcu. Neće (više od tri) davati sve dotle dok ne bude imao četiri stotine. Neće spajati razdvojena stada, niti će se razdvajati stada koja su zajedno iz bojazni da ih ne iziđe puno zekata. Oni koji su izmiješali stada, dat će na ime zekata svako prema onome koliko posjeduje. Neće se na ime zekata uzimati ono što je previše staro niti ono što je pod mahanom.”²⁴⁸

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْمٍ قَالَ: أَنَا كِتَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّي لَا تَتَفَعُّوا مِنَ الْمَيْتَةِ بِإِهَابٍ وَلَا عَصَبٍ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن.)

Abdullah b. Ukejm kaže: “Stiglo nam je pismo Allahova Poslanika, s.a.v.s., (u kome je stajalo): ‘Od uginule životinje ne koristite ni kožu ni tetive.’”²⁴⁹ (Et-Tirmizi)

Iz navedenih predaja vidi se da je i Allahov Poslanik, s.a.v.s., lično slao pisma svojim namjesnicima, guvernerima i vojskovođama, u kojima im je prezentirao šerijatske propise po određenim pitanjima. Neki tvrde da broj takvih pisama, koje je uputio Allahov Poslanik, s.a.v.s., premašuje brojku od 280.²⁵⁰ Osim toga, mnogi ashabi su, kao što smo ranije isticali, još za Vjerovjesnikova, s.a.v.s., života zapisivali hadise. Mnogi su iza sebe ostavili napisane i zbirke hadisa, neki veće, a neki manje.

Evo nekoliko zbirki koje su za svoga života napisali pojedini ashabi:

²⁴⁸ Vidi: Et-Tirmizi „Džami’-Sunen”, 3/9. str., Travnik 2001.

²⁴⁹ Vidi: Et-Tirmizi ”Džami’-Sunen”, 5/64. str., Travnik 2005.

²⁵⁰ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu, 190. str.

1. *Istinite stranice* الصَّحِيفَةُ الصَّادِقَةُ, koju je napisao poznati Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab Abdullah b. Amr b. El-As (umro 65. godine po Hidžri). Autor je ovoj zbirci dao ovakav naziv da bi time ukazao da su u njoj autentični hadisi koje je on izravno zapisao od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Mudžahid b. Džubejr (koji je rođen 21. a umro 104. godine po Hidžri) vidio je ovu zbirku kod Abdullaha b. Amra. Oti šao je do njega da je od njega uzme, a Abdullah b. Amr mu je rekao: "Polahko, dječaće iz plemena Benu Mahzum. U ovoj zbirci su hadisi koje sam izravno čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s. Između mene i njega nije bilo nikoga drugog."²⁵¹

Abdullah b. Amr je ovu zbirku izuzetno volio i cijenio. Govorio je: "Ništa me u ovomsvjetskom životu nije učinilo sretnim kao Es-Sadika i El-Veht."²⁵²

Es-Sahifetus-Sadika sadržavala je 1.000 hadisa. Iz bojazni da se ne zagubi, Abdullah b. Amr je, u samom početku, sve hadise iz nje naučio napamet.²⁵³

Njegovu zbirku hadisa je, nakon njegove smrti, čuvala njegova porodica. Dokaz tome je da je njegov praunuk Amr b. Šuajb b. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. El-As (umro 118. god. po Hidžri) iz nje prenio hadise.²⁵⁴

Es-Sahifetus-Sadika do nas nije doprla u rukopisu Abdullaha b. Amra b. El-Asa, ali ju je Ahmed b. Hanbel u cijelosti zabilježio u svome Musnedu, a i autori Sunena su zabilježili većinu hadisa koje je ona sadržavala.

Ova zbirka hadisa je za nas značajna zbog toga što predstavlja povijesni znanstveni dokument koji potvrđuje da je hadis zapisivan u Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., vrijeme, i to po njegovoj dozvoli i dopuštenju.²⁵⁵

Abdullah b. Amr b. El-As je bio prva osoba koja je zapisivala hadise od Vjerovjesnika, s.a.v.s., i to po njegovu dopuštenju. On je zapisivao sve što je govorio Allahov Poslanik, i u srdžbi i u raspoloženju.²⁵⁶

²⁵¹ Vidi: Isti izvor, 194. str.

²⁵² El-Veht je naziv parcele koju je Abdullah b. Amr uvakufio.

²⁵³ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu", 194. str.

²⁵⁴ Vidi: Isti izvor, i vidi: Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 8/49. str.

²⁵⁵ Vidi: Isti izvor, 195. str.

²⁵⁶ Vidi: Isti izvor, 197. str.

2. *Knjige Ibn Abbasa* كُتُبُ ابْنِ عَبَّاسٍ Abdullah b. Abbas (rođ. 3. god prije Hidžre, a umro 68. gōdinē po Hidžri) bio je poznat po tome što je volio nauku. Allahov Poslanik, s.a.v.s., za njega je upućivao Allahu dovu da ga pouči značenju Kur'ana i mudrosti. Poslije smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., on obilazi starije ashabe i od njih zapisuje hadise. Nakon njegove smrti, u njegovoj kući je nađen tovar knjiga. Musa b. Ukbe (umro 141. god. po Hidžri) kaže: "Kod nas je Ibn Kurejb, Ibn Abbasov štićenik, ostavio deveći tovar Ibn Abbasovih knjiga."²⁵⁷

Prenosi se da je Abdullah b. Omer (rođen deset godina prije Hidžre, a umro 73. god. po Hidžri), kad god bi izišao u čaršiju, navraćao i čitao njegove knjige. Prenosilac ove predaje tvrdi da su sve Ibn Abbasove knjige sadržavale hadise.²⁵⁸

3. *Stranice Džabira b. Abdullaha* صَحِيفَةُ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ su nešto manja zbirka hadisa od prethodnih. Džabir b. Abdullāh el-Ensari (rođen 16 godina prije Hidžre, a umro 78. godine po Hidžri) ovu zbirku je napisao svojom rukom. Pisao ju je još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s. Neke stranice Džabira b. Abdullaha el-Ensarija sačuvane su do danas. Kako ističe hafiz Ez-Zehebi, one sadrže hadise o propisima hadža.²⁵⁹ Primjerak rukopisa ove zbirke sačuvan je do danas. Nalazi se u biblioteci Šehid Ali u Turskoj.²⁶⁰ Sve ove hadise iz zbirke Džabira b. Abdullaha zabilježio je Muslim u Sahihu, u poglavlju "O Hadžu." Džabir b. Abdullah je niz godina držao svoj kružok u džamiji Allahova Poslanika u Medini, na kome je predavao Hadis.

Hišam b. Urve veli: "Vidio sam kružok Džabira b. Abdullaha u džamiji u kome su sjedili oni što su od njega učili Hadis."²⁶¹ Od njega su iz tog kružoka mnogi preuzeli hadise, među kojima su, između ostalih: njegova tri sina Abdur-Rahman, Akil i Muhammed, potom Seid b. Musejjeb, Ebu Zubejr, Amr b. Dinar, Vehb b. Munebbih, (umro 114. god. po Hidžri), Sulejman el-Ješkəri, Ebu Zubejr, Ebu Sufjan, Eš-Ša'bij i drugi.²⁶²

Poznati tabi'in Katade b. Diame es-Sedusi (umro 118. god. po Hidžri) kaže: "Ja sam bolje pamtio stranice Džabira b. Abdullaha nego što sam pamtio suru El-Bekare."

²⁵⁷ Vidi: Isti izvor, 197. str.

²⁵⁸ Vidi: Isti izvor.

²⁵⁹ Vidi: Abdullah Šemsudin ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 1/43. str.

²⁶⁰ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mußerrefeti", 223. str.

²⁶¹ Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-Tehzib“, 2/43. str.

²⁶² Vidi: Isti izvor, 2/ 42. str.

Eš-Šabiju su date na uvid stranice koje su prepisane od Džabira b. Abdullaha. Kad ih je vidio rekao je: "Ja sam sve što je u njima čuo izravno od Džabira b. Abdullaaha."

Ibn Hadžer el-Askalani prenosi od Sulejmana el-Ješkerija, jednog od Džabirovih učenika - koji je dugo vremena proveo uz Džabira b. Abdullaha - njegove stranice. Najvjerovatnije ih je Katade, koji tvrdi da je pamtio hadise iz Džabirovih stranica bolje nego suru El-Bekare, preuzeo od Sulejmana el-Ješkerija.²⁶³

Džabir b. Abdullah je, kako tvrde Amr b. Ali i Jahja b. Bukejr (umro 78. godine po Hidžri), umro u Medini, a dženazu mu je, kako tvrdi Ebu Nuajm, klanjao Eban b. Osman. El-Buhari kaže da mu je dženazu klanjao Hadždžadž b. Jusuf. Džabir b. Abdullah je posljednji ashab koji je živio u Medini.²⁶⁴

4. *Vjerodostojne stranice* **الصَّحِيحَةُ** Hemmama b. Munebbiha. Hemmam b. Munebbih b. Kamīl Ebu Ukbe es-San'ani (živio od 40. do 131. god. po Hidžri) poznati je tabi'in. On je hadise slušao od mnogih ashaba, poput Ebu Hurejrea, Muavije, Ibn Abbasa, Ibn Omera, Ibn ez-Zubejra i drugih²⁶⁵. U ovu svoju zbirku on je zapisao hadise koje je čuo od Ebu Hurejrea, a poznato je da je i Ebu Hurejre posjedovao svoju zbirku hadisa.

Po ugledu na Abdullaha b. Amra b. El-Asa, Hemmam b. Munebbih je svoju zbirku nazvao Es-Sahifetus-Sahiha, zbog toga što je on sve hadise koje je zapisao u nju izravno čuo od ashaba. Ova zbirka je do danas sačuvana u svom originalnom obliku. Dr. Muhammed Hamidullah je pronašao dva primjerka rukopisa ove zbirke, jedan se nalazi u Berlinskoj biblioteci, a drugi u biblioteci Ez-Zahirije u Damasku.

Hemmam b. Munebbihova zbirka sadrži 138 hadisa.²⁶⁶ Ibn Hadžer el-Askalani, u djelu Tehzibut-Tehzib, spominje da je Hemmam b. Munebbih od Ebu Hurejrea čuo oko 140 hadisa sa jednim senedom.²⁶⁷ Ovu Hemmam b. Munebbihovu zbirku hadisa je Ahmed b. Hanbel u cijelosti zabilježio u svome Musnedu. Pronađeni primjerci rukopisa identični su onome što je od Hemmama b. Munebbiha Ahmed b.

²⁶³ Vidi: Isti izvor, 197. 198. i 199. str.

²⁶⁴ Isti izvor, 2/43. str.

²⁶⁵ Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-Tehzib”, 11/67.

²⁶⁶ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib „Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu”, 202. str.

²⁶⁷ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-Tehzib”, 11/67. str.

Hanbela zabilježio u Musnedu. Od Hemmama b. Munebbiha su ovu zbirku prenijeli njegov brat Vehb b. Munebbih, bratić Akil b. Ma'kal b. Munebbih, Ali b. Hasan i Ma'mer b. Rašid.²⁶⁸

Es-Sahifetus-sahiha, Hemmama b. Munebbiha, za nas je značajna zbog toga što predstavlja još jedan povijesni dokument koji potvrđuje da je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis zapisivan veoma rano, još u prvoj polovini 1. stoljeća po Hidžri. Sve hadise koje je Hemmamm b. Munebbih zabilježio u ovoj zbirci preuzeo je od ashaba Ebu Hurejrea, a Ebu Hurejre je, kao što nam je poznato, umro 59. godine po Hidžri. Ova zbirka je još jedan dokaz koji pobija one koji tvrde da hadis nije zapisivan prije 2. stoljeća po Hidžri.²⁶⁹

Možda bi naučno bilo opravdanije ovu zbirku uvrstiti među Ebu Hurejreove knjige, imajući u vidu da je Ebu Hurejre izdiktirao hadise ove zbirke Hemmamu b. Munebbihu.

5. *Stranice الصَّحِيفَةُ* Sa'da b. Ubadea b. Delima b. Harisea el-Ensarija el-Hazredžija, koji je umro u Šamu 15. godine po Hidžri. Ovaj znameniti ashab je još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., zapisivao hadise. Sa'd b. Ubade je iza sebe ostavio zbirku hadisa. Rebi' b. Abdur-Rahman kaže: "Obavijestio me je sin Sa'da b. Ubadea, koji je kazao: 'U Sa'dovoj knjizi smo našli da bi Vjerovjesnik, s.a.v.s., od tužitelja, uz jednog svjedoka, tražio i zakletvu.'"²⁷⁰

Spomenute riječi jednog od sinova Sa'da b. Ubadea el-Ensarija, koje je zabilježio Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre et-Tirmizi od Rebi'a b. Abdur-Rahmana - jasan su dokaz da je Sa'd b. Ubade iza sebe ostavio zbirku hadisa. Ne zna se pouzdano koliko je hadisa ova zbirka sadržavala, ali sa sigurnošću možemo tvrditi da se radi o većoj zbirci hadisa, čim ju je njegov sin nazvao knjigom.

6. *Stranice الصَّحِيفَةُ* Abdullaha b. Ebu Evfaa. Abdullah b. Ebu Evfa Alkame b. Halid b. Haris Ebu Ibrahim el-Eslemi poznati je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab. On je brat ashaba Zejda b. Ebu Evfaa. Jahja b. Bukejr i drugi tvrde da je umro u Kufi 86. godine po Hidžri. Amr b. Ali veli da je on posljednji ashab koji je živio u Kufi. Abdullah b. Ebu Evfa je među ashabima koji su pisali hadise za života Allahova Poslanika, s.a.v.s. Dokaz za to je i predaja koju je zabilježio El-Buhari u Sahihu sa senedom od Salima Ebun-Nadra, koji je kazao: "Abdullah

²⁶⁸ Vidi: Isti izvor.

²⁶⁹ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumu ve mustalehu", 202. str.

²⁷⁰ Vidi: Et-Tirmizi "Džami'- Sunen", 4/248. str.

b. Ebu Evfa je pisao hadise. U jednom od hadisa koje je on zapisao, a koji sam pročitao, stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Kada se susretnete sa njima (neprijateljem) budite strpljivi.'²⁷¹

Koliko su stranice Abdullaha b. Evfaa sadržavale hadisa nije nam poznato. Od njega su ih prenijeli Ibrahim b. Abdur-Rahman es-Sekseki, Ibrahim b. Muslim el-Hidžri, Ismail b. Ebu Halid, Hakem b. Utejbe, Salim Ebu-Nadr, Seleme b. Kuhejl, El-A'meš i drugi.²⁷²

7. *Stranice الصَّحِيفَةُ* Ebu Musaa el-Eš'arija. Abdullah b. Kajs b. Selim b. Haddar Ebu Musa el-Eš'ari poznati je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab. On je hadise slušao izravno od Vjerovjesnika, s.a.v.s., a i od drugih ashaba: Ebu Bekra, Omera, Alije, Ibn Abbasa, Ubeja b. Ka'ba, Ammara b. Jasira i Muaza Ibn Džebela. Spada među one ashabe koji su zapisivali hadise još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., a i poslije njegove smrti. Poznate su njegove stranice u koje je zapisivao hadise. Jedan primjerak rukopisa ovih stranica sačuvan je do danas. Nalazi se u biblioteci Šehid Ali u Turskoj.²⁷³

Od njega su hadise prenijeli mnogi, među kojima su i njegovi sinovi: Ibrahim, Ebu Bekr, Ebu Berrde i Musa, potom njegova žena Ummu-Abdullah, te ashabi Enes b. Malik, Ebu Seid el-Hudri i drugi. Od tabi'ina: Seid b. Musejjeb, Ebu Osman en-Nehdi, Rib'ij b. Hiraš i drugi.

Imam Eš-Šabi je kazao: "Uzmite znanje od šesterice.", među kojima je spomenuo i Ebu Musaa el-Eš'arija. Ali b. el-Medini, El-Buharijev učitelj, kazao je: "Četvorica su istinskih kadija u ovom ummetu: Omer, Alija, Ebu Musa i Zejd b. Sabit."

Ebu Musa el-Eš'ari je, prema mišljenju El-Hejsema b. Adijja, umro 50. godine po Hidžri u 63. godini života.²⁷⁴

8. *Stranice الصَّحِيفَةُ* Ebu Selemea Nubejta b. Šerita el-Ešdžeija el-Kufija. Nubejt b. Šerit el-Ešdže el-Kufi je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab. I otac mu je bio ashab. Ebu Seleme Nubejt b. Šerit kaže: "Ja sam sa svojim ocem bio na Oproštajnom hadžu."²⁷⁵ Ebu Seleme Nubejt b. Šerit slušao je hadise izravno od Vjerovjesnika, s.a.v.s., i od ashaba Salima b. Ubejda i Malika b. Enesa.

²⁷¹ Vidi: "Sahihul-Buhari bi hašijetis-Sindi", 2/143. str.

²⁷² Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 5/151. str.

²⁷³ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 223. str.

²⁷⁴ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 5/362. i 363. str.

²⁷⁵ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 10/418. str.

On spada među one ashabe koji su još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., zapisivali hadise. On je iza sebe ostavio stranice na kojima su bili napisani hadisi. Primjerak tih stranica, da li kompletan ili jedan dio, sačuvan je do danas. Rukopis ovih stranica, koje sadrže 279 hadisa, a koji ima 13 lista, nalazi se u biblioteci Darul-kutub ez-Zahirije u Damasku.²⁷⁶

Od njega su hadise prenijeli njegov sin Seleme, Nuajm b. Ebu Hind i Ebu Malik el-Ešdžei. Ebu Seleme Nubejt b. Šerit el-Ešdžei el-Kufi živio je dugo nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s.

9. *Zapis نُسْخَة* Semurea b. Džunduba. Semure b. Džundub b. Hilal b. Džurejdž el-Fezari poznati je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab. Prenio je hadise od Vjerovjesnika, s.a.v.s., i od ashaba Ebu Ubejdea. Spada među one ashabe koji su pisali hadise za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., i sa njegovom dozvolom i dopuštenjem. Iza sebe je ostavio zbirku hadisa koju je nazvao Nusha, i u koju je zabilježio hadise što ih je čuo izravno od Allahova Poslanika, s.a.v.s., i hadise koje mu je od njega prenio Ebu Ubejde. U njoj je zapisao mnoge hadise.²⁷⁷

Od njega su hadise prenijeli njegova dva sina Sulejman i Sa'd, potom Abdullah b. Burejde, Zejd b. Ukbe, Hilal b. Jesaf, Ebur-Redža el-Ataridi, Abdur-Rahman b. Ebu Lejla, Ebun-Nadr el-Abdi, Sa'lebe b. Abbad, Hasan el-Basri i drugi. Ibn Abdul-Berrr smatra da je Semure stanovao u Basri i da je umro u Basri 58. godine po Hidžri. Neki tvrde da je umro 60. god. po Hidžri. Umro je tako što je pao u kazan vrele vode.²⁷⁸

10. *Knjiga كِتَاب* Ebu Rafi'a, Vjerovjesnikova, s.a.v.s., štićenika. Ebu Rafi' el-Kibti se, prema mišljenju većine, zvao Ibrahim, a prema mišljenju nekih - Eslem, po mišljenju nekih - Sabit, a po mišljenju nekih - Hurmuz. Bio je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., sluga i štićenik. On je od onih ashaba koji su za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., i po njegovoj dozvoli i dopuštenju, zapisivali hadise. Iza sebe je ostavio jednu omanju zbirku hadisa, koja je poznata pod nazivom "Kitab Ebu Rafi'a." Ona sadrži hadise koji govore o stupanju u namaz.²⁷⁹

Ebu Rafi el-Kibti je, prema mišljenju većine učenjaka, umro u

²⁷⁶ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 224. str.

²⁷⁷ Vidi: Isti izvor, 223. str.

²⁷⁸ Isti izvor.

²⁷⁹ Dr. Ekrem Dija Umeri „Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti“, 223. str., fusnota 3.

početku hilafeta Alije b. Ebu Taliba.²⁸⁰

11. *Knjige* كُتُب Ebu Hurejrea. Ebu Hurejre Abdur-Rahman b. Sahr ed-Devs el-Jemani poznati je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab. Među ashabima on pamti najviše hadisa, oko 5.000. Primio je islam, tvrdi Amr b. Ali, 7. godine po Hidžri, u godini u kojoj bila bitka za Haj Berr.²⁸¹ Ebu Hurejre je najviše hadisa čuo izravno od Allahova Poslanika, s.a.v.s. On je jednom prilikom, učeći dovu, rekao: "Allahu, tražim od Tebe sve ono što od Tebe traži moj prijatelj Muhammed, s.a.v.s., i još uz to znanje koje se ne zaboravlja."²⁸² Do tad je Ebu Hurejre zaboravljao hadise koje bi upamtio, a nakon što je uputio spomenutu dovu, nikada više nije zaboravio nijedan hadis.

Od Ebu Hurejrea su mnogi slušali, učili i prenosili hadise. El-Buhari veli da je od njega prenijelo hadise oko 800 ljudi, ashaba i tabi'ina.²⁸³

Ebu Hurejre je u početku prezirao zapisivanje hadisa. Kasnije je i on počeo da ih zapisuje. Iza sebe je ostavio mnogo stranica na kojima su bili zapisani hadisi. Te stranice su nazvane "Kutub Ebu Hurejrea." Nešto od njih je, kao što smo rekli, prepisao Ibn Munebbih, a nešto je objavljeno uz recenziju Muhammeda Hamidullaha.²⁸⁴

Hišam b. Urve tvrdi da su i Aiša i Ebu Hurejre umrli 57. godine po Hidžri. Prva je, te godine, umrla Aiša a Ebu Hurejre joj je klanjao dženazu. Nešto kasnije, umro je i on u 78. godini života.²⁸⁵

Osim spomenutih zbirki koje su nastale za života ashaba, vjerovatno ima i drugih koje su manje poznate od ovih. Međutim, nama je i ovo što smo spomenuli dovoljno da se uvjerimo da je hadis zapisivan još za života Allahova Poslanika, po njegovoj dozvoli i dopuštenju i da rad na bilježenju hadisa traje kontinuirano sve do 3. stoljeća po Hidžri, kada je definitivno popisan i sabran.

²⁸⁰ Ibn Hadžer el-Askalani „Takribut-Tehzib“, 405. str.

²⁸¹ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-Tehzib“, 12/265. str., Bejrut, Darus-sadir.

²⁸² Isti izvor, 12/266. str.

²⁸³ Isti izvor, 12/ 265. str.

²⁸⁴ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri „Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti“, 223. str.

²⁸⁵ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-Tehzib“, 12/266. str.

Pisanje i sabiranje hadisa u vrijeme tabi'ina i kasnije

Da bismo imali pravu predstavu o generaciji tabi'ina, njihovom radu i aktivnostima na planu pisanja i sabiranja hadisa, te da bi razumjeli različitost njihovih stavova - u pogledu pisanja hadisa - od stavova ashaba, potrebno je malo podrobnije pojasniti ko su tabi'ini.

Ranije smo rekli da su tabi'ini generacija koja je srela ashabe. Ovdje treba naglasiti da su neka djeca ashaba - ashabi, a neka njihova djeca su tabi'ini. Djeca ashaba koja su imala bar jedan susret sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., smatraju se ashabima, dok se svi ostali koji nisu imali susreta sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., smatraju tabi'inima.

Prema tome, prema definiciji većine hadiskih učenjaka, ashabom se smatra svaka osoba koja se, nakon što je primila islam, susrela sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., i umrla kao musliman. Ashabom se ne smatra Heraklijev izaslanik, koji je kao nevjernik imao susret sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., premda je poslije primio islam. Ne smatra se ashabom zbog toga što poslije, kao vjernik, nije imao susreta sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s.²⁸⁶ Niti se ashabima smatraju Abdullah b. Ubej b. Selul i njegove pristalice koje nisu umrle kao muslimani, nego kao munafici. Tabi'inom se smatra svaka osoba koja je zatekla bar jednog ashaba, sa njim imala susret, a prema mišljenju nekih, od njega i čula hadis.²⁸⁷

Ako bismo htjeli da vremenski ograničimo period u kome žive i rade tabi'ini, onda bismo mogli da kažemo da generacija tabi'ina živi od smrti Muhammeda, s.a.v.s., 10. godine po Hidžri, kada su rođeni prvi tabi'ini pa do 180. godine po Hidžri, kada je umro posljednji tabi'in Halef b. Hulejfe.²⁸⁸

Dakle, tabi'ini skupa sa ashabima žive i rade više od jednoga stoljeća, ako se ima u vidu da je posljednji ashab Ebu Tufejl Amir b. Vasile umro 110. godine po Hidžri.²⁸⁹

Imajući u vidu sve navedeno, postaje nam jasno zbog čega su stavovi ashaba i tabi'ina potpuno identični u pogledu pisanja hadisa.

Kao i kod ashaba, i kod tabi'ina možemo podijeliti rad na planu

²⁸⁶ Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi“, 106. i 107. str.

²⁸⁷ Vidi: Isti izvor, 135. i 136. str.

²⁸⁸ Vidi: Isti izvor, 137. str.

²⁸⁹ Vidi: Isti izvor 116. str.

pisanja i sabiranja hadisa na dva perioda:

- period samoinicijativnog rada i
- period zvaničnog rada.

Period samoinicijativnog rada na planu pisanja i sabiranja hadisa

Neki su ovaj period, koji traje od momenta kada je Muhammed, s.a.v.s., dozvolio pisanje hadisa pa do kraja prvog stoljeća po Hidžri, kada se hadis piše i sabira pod naredbi vladara - okarakterizirali kao period pamćenja i usmenog prenošenja hadisa, što je pogrešno. Istina je da se hadis u tom razdoblju dosta usmeno prenosio, ali to ne znači da on u to vrijeme nije zapisivan. Ranije smo imali priliku da se uvjerimo da se hadis dosta zapisivao još za života Allahova Poslanika, s.a.v.s., i nakon njegove smrti, kada su nastale brojne zbirke hadisa, od kojih smo neke i spomenuli.

Ovdje ćemo imati priliku da se uvjerimo da je zapisivanje hadisa u vrijeme tabi'ina, prije početka zvaničnog rada na planu pisanja hadisa, imalo još veće razmjere. Doda li se tome da je većina ljudi iz generacije ashaba i tabi'ina bila maksimalno angažirana u zapisivanju i sabiranju hadisa, postat će nam jasno da je pogrešno taj period rada na hadisu nazivati periodom pamćenja i usmenog prenošenja hadisa. Mislim da bi bilo naučno opravdanije da se taj period okarakterizira kao period samoinicijativnog rada u pisanju i sabiranju hadisa.

Ranije smo spomenuli da je stav tabi'ina u pogledu zapisivanja hadisa bio identičan stavu ashaba po tom pitanju. Većina njih smatra da hadis treba zapisivati i sabirati, i na tom se planu maksimalno angažiraju. Određen broj njih u početku, iz različitih razloga, prezire zapisivanje hadisa, da bi se kasnije i sami angažirali u tome.

U početku su prezirali zapisivanje hadisa sljedeći tabi'ini: Ubejdullah b. Amr es-Selmani (umro 72. godine po Hidžri), Ibrahim b. Jezid et-Tejmi (umro 92. godine po Hidžri), Džabir b. Zejd (umro 93. godine po Hidžri), Ibrahim en-Nehai (umro 96. godine po Hidžri), Amir eš-Šabi (umro 103. godine po Hidžri), Ed-Dahak b. Muzahim (umro 105. godine po Hidžri), Sufjan es-Sevri (umro 161. godine po Hidžri), Hammad b. Seleme (umro 167. godine po Hidžri) i dr.²⁹⁰

²⁹⁰ Dr. Ekrem Dija Umeri „Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti“, 224. str.

Razlozi za to kod svakog od njih nisu bili isti. Neki od njih, na primjer, preziru zapisivanje hadisa iz bojazni da se ne bi posvetila pažnja hadisu a zapostavio Kur'an, kao što je slučaj sa Ed-Dahakom b. Muzahimom. On kaže: "Doći će vrijeme kada će ljudi veću pažnju posvećivati Hadisu, a zapostavljat će Kur'an da po njemu pada prašina."²⁹¹ Iz navedenog razloga, Ed-Dahak b. Muzahim u početku prezire pisanje hadisa, da bi se kasnije i on angažirao na tom planu i podsticao druge da to isto čine. Poznate su njegove riječi u tom pogledu: "Kada čuješ nešto od hadisa, zapiši to pa makar i na zidu."²⁹² Osim toga, on je lično Husejnu b. Akilu izdiktirao hadise o propisima hadža, koje je on u njegovu prisustvu zapisao.²⁹³

Neki tabi'ini su u početku prezirali zapisivanje hadisa iz bojazni da se ljudi ne bi oslonili na ono što je zapisano, a zanemarili učenje hadisa napamet. Ili su ga prezirali zapisivati tabi'ini koju su imali jaku memoriju. Kao što je slučaj sa Amirom eš-Ša'bijem i drugim. Ibn Abdul-Berr je zabilježio predaju u kojoj se Amir eš-Ša'bi ponosi svojom memorijom. On kaže: "Ja nisam nikada zapisao hadis, niti sam tražio od nekoga ko bi mi citirao jedanput hadis da mi ga po drugi put ponovi."²⁹⁴

Kasnije je i Amir eš-Šabij zapisivao hadise i zahtijevao je i od drugih da to isto čine. Poznate su njegove izreke u tom pogledu: "Pišite ono što čujete od mene, pa makar i na zidu." "Knjiga je bilježenje znanja."²⁹⁵ Kada je umro, kod njega su nađene stranice na kojima su bili zapisani hadisi o nasljedstvu i krvarini.²⁹⁶

Neki tabi'ini su u početku prezirali pisanje hadisa na način kako je pisan Mushaf, kao ne bi bio sličan njemu, kao što je slučaj sa Ibrahimom en-Nehajjem.²⁹⁷

Od tabi'ina koji su u početku prezirali zapisivanje hadisa, najveći je broj onih koji su prezirali zapisivanje hadisa na način da se uz njih bilježe i mišljenja učenjaka. Oni, ustvari, nisu prezirali zapisivanje hadisa, nego su prezirali zapisivanje mišljenja učenjaka uz hadise. To su prezirali iz bojazni da se mišljenja učenjaka ne bi pomiješala sa hadi-

²⁹¹ Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berr "Džami'u bejanil-ilmi ve fadlihi", 1/78. str.

²⁹² Vidi: Isti izvor, 1/87. str.

²⁹³ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu", 170. str.

²⁹⁴ Vidi: Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berr "Džami'u bejanil-ilmi ve Fadlihi", 1/81. str.

²⁹⁵ Vidi: Er-Ramehurmuzi „El-Muhaddisul-fasilu bejner-ravi vel-vai“, 375. i 376. str.

²⁹⁶ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu, 169. str.

²⁹⁷ Vidi: Isti izvor, 166. str.

sima. Zabilježio je Ibn Abdul-Berr sa senedom od Jahjaa b. Seida, da je kazao: "Jednom prilikom dođe neki čovjek Seidu b. El-Musejjebu i upita ga za neke hadise, i on mu ih izdiktira. Potom od njega zatraži komentar, on mu ga kaza, a on i to zapisa. Neko će od prisutnih na to: 'Ebu Muhammede, on zapisa i tvoje riječi!' Kad to ču, Seid zatraži stranice na kojima je to zapisao i pocijepa ih."²⁹⁸

Zabilježio je Ibn Abdul-Berr također da je neki čovjek rekao Džabiru b. Zejdu: "Oni zapisuju i tvoje mišljenje koje od tebe čuju." On reče: "Svi smo mi Allahovi i svi se Njemu vraćamo! Zar bilježe moje mišljenje koje ću možda sutra opovrgnuti?"²⁹⁹

Kao što smo vidjeli, različiti su razlozi zbog kojih neki tabi'ini u početku imaju rezerviran stav u pogledu zapisivanja hadisa. Međutim, treba imati na umu da su to sve činili iz prevelike ljubavi prema Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., i iz opreznosti prema njegovu hadisu.

Većina tabi'ina od samog početka zapisuju hadis. Oni se na tom planu maksimalno angažiraju. O tome nam svjedoče brojne predaje. Evo nekih od njih:

- Seid b. Džubejr kaže: "Zapisivao sam hadise od Ibn Abbasa, a kada bi upotpunio stranice ja bih uzeo svoje nanule i zapisivao po njima sve dok ih ne bi ispunio."³⁰⁰

Ebu Salih el-Feraī kaže: "Pitao sam Abdullaha b. El-Mubareka: 'Je li hadis zapisivan (u njihovo vrijeme)?', a on reče: 'Da nije zapisivan mi ga ne bismo uspjeli sačuvati.'"³⁰¹

Ata b. Ebu Rebah (umro 114. godine po Hidžri) lično je zapisivao hadise. Ponekad bi zatražio od sina da to uradi umjesto njega, a i njegovi učenici su pred njim zapisivali hadise.³⁰²

Utbe b. Ebu el-Hakim el-Hemdani kaže: "Bio sam kod Ataa b. Ebu Rebaha dok smo bili dječaci, pa je rekao: 'Dječaci, dođite i zapisujte. Ako od vas neko ne zna pisati, mi ćemo mu napisati, a ako neki od vas nema pisaćeg pribora, mi ćemo mu ga dati.'"³⁰³

Naročito su se na planu zapisivanja hadisa istakli sljedeći tabi'ini:

²⁹⁸ Vidi: Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berr "Džami'u bejanil-ilmi ve fadlihi", 2/176. str.

²⁹⁹ Vidi: Isti izvor.

³⁰⁰ Vidi: Er-Ramehurmuzi „El-Muhaddisul-fasilu bejner-ravi vel-vai“, 374. str.

³⁰¹ Isti izvor, 377. str.

³⁰² Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu, 170. str.

³⁰³ Vidi: Er-Ramehurmuzi „El-Muhaddisul-fasilu bejner-ravi vel-vai“, 373. str.

- Ebu Zubejr Muhammed b. Muslim b. Tedris el-Esed (umro 126. godine po Hidžri). On je hadise zapisivao od mnogih ashaba, a posebno od Džabira b. Abdullaha. Do danas je od njega sačuvana jedna omanja zbirka hadisa koja sadrži 18 lista, a nosi naziv "Ehadisu Ebuz-Zubejr an gajri Džabirin (Hadisi Ebuz-Zubejra od drugih ashaba osim Džabira);

- Ebu Usume Zejd b. Ebu Unejse er-Rehavi (umro 125. godine po Hidžri). Od hadisa koje je on napisao, do danas je sačuvano 16 lista;

- Ebu Adijj ez-Zubejr b. Adijj el-Hemdani el-Kufi (umro 131. godine po Hidžri). Do nas je doprlo osam lista od onoga što je on od hadisa zapisao;

- Ebul-Ušra Usume b. Malik ed-Darimi pripadao je četvrtoj generaciji prenosilaca hadisa. Od hadisa koje je on zapisao, do danas je sačuvano pet lista;

- Ejub b. Ebu Temime Kejsan es-Sahtijani Ebu Bekr el-Basri (umro 131. godine po Hidžri). Od hadisa koje je on zapisao, do nas je doprlo 15 lista;

- Junus b. Ubejd b. Dinar el-Abdi (umro 139. godine po Hidžri). Od hadisa koje je on zapisao, do nas je doprlo 13 lista;

- Ebu Burde Burjejd b. Abdullah b. Ebu Burde b. Ebu Musa el-Eš'ari el-Kufi pripadao je sedmoj generaciji prenosilaca. Od hadisa koje je on zapisao do nas je doprlo devet lista;

- Humejd b. Ebu Humejd et-Tavil (umro 143. godine po Hidžri). Od hadisa koje je on zapisao, do nas je doprlo 26 stranica koje prenio od Enesa b. Malika;

- Hišam b. Urve b. Ez-Zubejr (umro 146. godine po Hidžri). Od hadisa koje je on zapisao, do nas je doprlo 16 lista; i

- Ebu Usman Ubejdullah b. Omer b. Hafs b. Asim b. Omer b. El-Hattab (umro 147. godine po Hidžri). Od hadisa koje je on zapisao, do nas je doprlo 17 lista.

Sve spomenute zbirke još su u rukopisu, a nalaze se u biblioteci Darul-Kutubuz-zahirijje u Damasku, što se vidi iz djela "Tarihu tural-sil-arebi", koje je napisao Sezkin.³⁰⁴

³⁰⁴ Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 225. i 226. str.

Period zvaničnog rada na planu pisanja i sabiranja hadisa

Među učenjacima je rašireno mišljenje da period zvaničnog rada u pisanju i sabiranju hadisa počinje pred kraj 1. stoljeća po Hidžri, kada je poznati emevijski halifa Omer b. Abdul-Aziz (živio od 61-101. god. po Hidžri) uputio zahjev brojnim namjesnicima i učenjacima u raznim pokrajinama da pristupe zapisivanju i sabiranju hadisa.³⁰⁵

Međutim, postoje dokumenti iz kojih se vidi da je sličan zahtjev prije njega uputio njegov otac Abdul-Aziz b. Mervan (umro 85. godine po Hidžri).

Ibn Sa'd, u djelu "Et-Tabekat", bilježi od Lejsa b. Sa'da, koji je kazao da mu je ispričao Jezid b. Ebu Hubejb da je egipatski namjesnik Abdul-Aziz b. Mervan b. Hakem (koji je namjesnikovao u Egiptu od 65-85. god. po Hidžri) pisao Kesiru b. Murreu el-Hadremiju - poznatom tabi'inu koji je zatekao mnoge ashabe, među njima i 70 učesnika Bitke na Bedru, a koji je u to vrijeme živio u Himsu (današnja Sirija) - da mu zapiše sve hadise koje je čuo od ashaba, osim hadisa od Ebu Hurejrea. Njegove hadise već je imao zapisane kod sebe³⁰⁶, a poznato je da je Ebu Hurejre prenio više od 5.000 hadisa.

Imajući u vidu da je Abdul-Aziz b. Mervan b. Hakem, tvrdi dr. Muhammed Adžadž el-Hatib, bio zaljubljenik u nauku, najvjerovatnije da je on taj zahtjev uputio prve godine svoga namjesnikovanja, a to je 65. godina po Hidžri. Dakle, on smatra da period zvaničnog rada na pisanju i sabiranju hadisa počinje od 65. godine po Hidžri.³⁰⁷

Ovo je važno znati zbog toga što se zna da su se prvi apokrifni hadisi javili nakon smrti Osmana b. Affana, 35. godine po Hidžri, a zvanični rad na pisanju i sabiranju hadisa počeo je 65. godine po Hidžri, što znači da je od pojave prvih apokrifnih hadisa do početka perioda zvaničnog rada na pisanju i sabiranju hadisa proteklo svega 30 godina a ne jedno stoljeće i više, kako to tvrde neki. Ako se ima u vidu da su ashabi i tabi'ini, i prije početka perioda zvaničnog rada na pisanju i sabiranju hadisa, zapisivali i brižljivo čuvali hadis, onda nam postaje jasno da je sudbina hadisa sasvim izvjesna i da nije onakva kakvom su nam je neki željeli prikazati.

³⁰⁵ Muhammed Adžadž el-Hatib, *Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu*, 176. str.

³⁰⁶ Vidi: Isti izvor 218. str., i dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarih-sunnetil-mušerrefeti", 226. str.

³⁰⁷ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu", 218. i 219. str.

Ne postoje podaci o tome da li se Kesir b. Murre odazvao zahtjevu Abdul-Aziza b. Mervana i šta je uradio na tom planu. Ali, imajući u vidu njegovu privrženost nauci, najvjerovatnije je da se on odazvao i da je na tom planu dosta uradio.

Nakon Abdul-Aziza b. Mervana b. Hakema, isti zahtjev upućuje i njegov sin Omer b. Abdul-Aziz b. Mervan b. Hakem. Čim je izabran za halifu 99. godine po Hidžri, Omer b. Abdul-Aziz zapaža da postepeno umiru ljudi koji su dočekali Muhammeda, s.a.v.s., i od njega slušali hadise. Također zapaža da umiru i mnogi ljudi koji su dočekali ashabe i od njih čuli hadise. Osim toga, primijetio je da je laž na Allahova Poslanika, s.a.v.s., sve više uzimala maha i da se sve više javljaju apokrifni hadisi. Zato izdaje naredbu namjesnicima i učenjacima u raznim pokrajinama da saberu hadise.

Oko 100. godine po Hidžri, halifa Omer b. Abdul-Aziz piše svom namjesniku i kadiji u Medini Ebu Bekru b. Muhammedu b. Amru b. Hazmu el-Ensariju, poznatom tabi'inu, sljedeće: "Pogledaj, pa što nađeš tamo kod tebe, u tvome gradu, od Sunneta ili hadisa - to popiši jer se bojim da ne pomru učeni ljudi. Ne prihvataj ništa drugo osim Vjerovjesnikova, s.a.v.s., hadisa. Neka učeni ljudi šire nauku ne bi li naučili oni koji ne znaju. Nauka neće propasti sve dok ne postane tajnom."³⁰⁸

Posebno je skrenuo pažnju Ebu Bekru b. Hazmu da popiše hadise koji se nalaze kod Amre, kćeri Abdur-Rahmana b. Avfa i Kasima b. Muhammeda b. Ebu Bekra. Njih dvoje su najbolje poznavali hadise koje je od Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenijela Aiša. Amra je odgojena u Aišinoj kući, a Aiša je Kasimu bila tetka.³⁰⁹

Slično je pisao i ostalim svojim namjesnicima u velikim centrima da se i oni pobrinu oko sakupljanja hadisa.³¹⁰ On je tražio i od učenjaka da se maksimalno angažiraju na sabiranju hadisa. Posebno je to zahtijevao od Muhammeda b. Šihaba ez-Zuhrija, koji je bio najveći poznavalac hadisa svoga vremena. Također je zahtijevao od ljudi da odlaze kod Muhammeda b. Šihaba ez-Zuhrija i uče i pišu od njega, jer je on bio najveći živi poznavalac Sunneta.³¹¹

³⁰⁸ Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife libejani mešhuri kutubis. sunnetil-mušerrefe", 5. str., i Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 77. str.

³⁰⁹ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu", 179. str.

³¹⁰ Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 227. str.

³¹¹ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu, 178. str., i dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 104. str.

Amr b. Dinar kaže: "Pisao je Omer b. Abdul-Aziz stanovnicima Medine: 'Pogledajte, pa što nađete od hadisa Allahova Poslanika, vi popišite, jer se bojim da ne pomru učenici ljudi.'" ³¹²

Svi su se namjesnici i učenjaci odazvali halifinoj naredbi i svi su se angažirali u zapisivanju i sabiranju hadisa. Međutim, halifa je umro prije nego je dočekaao da hadis bude sabran. Za života, Ebu Bekr b. Hazma poslao je hadise koje je preuzeo od Amre, kćerke Abdur-Rahmana b. Avfa i Kasima b. Muhammeda b. Ebu Bekra. Međutim, on nije stigao popisati i sabrati hadise od ostalih ljudi u Medini. Učinio je to nakon njega Muhammed b. Šihab ez-Zuhri (umro 124. god. po Hidžri) i poslao halifi. ³¹³ Halifa je te zbirke dao umnožiti i poslati u razne pokrajine.

Ovo je bio razlog da su neki hadiski teoretičari ustvrdili da je Muhammed b. Šihab ez-Zuhri prvi počeo pisati i sabirati hadis, što je apsolutno netačno. Muhammed b. Šihab ez-Zuhri se među prvimima uključio u zvanični rad na pisanju hadisa, a hadis je zapisivan još od vremena Allahova Poslanika, s.a.v.s., i ashaba, kao što smo to ranije spomenuli. ³¹⁴

Početak pisanja i sabiranja hadisa u knjige

Halifa Omer b. Abdul-Aziz nije samo od namjesnika učenjaka zahtijevao da se angažiraju na sabiranju Vjerovjesnikova, s.a.v.s., hadisa. On je onima koji su se svestrano angažirali odredio i plaću iz državne blagajne. Učinio je to da bi se oni mogli svestranije posvetiti bilježenju i sabiranju hadisa, te da se ne brinu za opskrbu svojih porodica. Od tada, brojni učenjaci u raznim pokrajinama počinju da prikupljaju hadise i da ih bilježe u knjige. Dr. Ekrem Dija Umeri, u djelu "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", navodi imena 21 učenjaka, koji su u to vrijeme u raznim pokrajinama radili na prikupljanju i sabiranju hadisa u knjige. To su bili sljedeći učenjaci:

- Ebu Muhammed Abdul-Malik b. Abdul-Aziz b. Džurejdž (umro 150. god. po Hidžri). On je sakupljao hadise u Mekki;

³¹² Vidi: Abdullah b. Abdur-Rahman ed-Darimi "Sunen", 1/137. str., i dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 227. str.

³¹³ Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 104. str.

³¹⁴ Vidi: Muhammed Adžadž el-Hatib, Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu, 180., i 181. str.

- Muhammed b. Ishak (umro 151. god. po Hidžri) u Medini;
- Ma'mer b. Rašid ((umro 153. god. po Hidžri) u Jemenu;
- Seid b. Ebu Arube (umro 156. god. po Hidžri) u Medini;
- Ebu Amr Abdur-Rahman b. Amr el-Evzai (umro 156. god. po Hidžri) u Šamu;
- Muhammed b. Abdur-Rahman b. Ebu Zi'b (umro 158. god. po Hidžri) u Medini;
- Rebi' b. Es-Sabih es-Sa'di el-Basri (umro 160. god. po Hidžri) u Medini;
- Šu'be b. Hadždžadž (umro 160. god. po Hidžri) u Basri;
- Ebu Abdullah Sufjan b. Seid es-Sevri (umro 161. god. po Hidžri) u Kufi;
- El-Lejs b. Sa'd (umro 175. god. po Hidžri) u Egiptu;
- Ebu Seleme Hammad b. Seleme b. Dinar (umro 176. god. po Hidžri) u Basri;
- Imam Malik b. Enes (umro 179. god. po Hidžri) u Medini (tad je napisao svoj čuveni Muvetta);
- Abdullah b. El-Mubarek (umro 181. god. po Hidžri) u Horasanu;
- Hušejm b. Bešir (umro 188. god. po Hidžri) u Vasiu;
- Džerir b. Abdul-Hamid ed-Dabbi (umro 188. god. po Hidžri) u Reju;
- Abdullah b. Vehb (umro 197. god. po Hidžri kada je napisao svoj Džami');
- Sufjan b. Ujejne (umro 198. god. po Hidžri) u Mekki;
- Veki' b. El-Džerrah er-Ruvasi (umro 197. god. po Hidžri);
- Abdur-Rezzak b. Hemmam es-Safani (umro 211. god po Hidžri);
- Seid b. Mensur, autor poznatog Sunena, i
- Ibn Ebi-Šejbe, autor Musanefa.³¹⁵

Njihov metod i pristup bilježenju i sabiranju hadisa bio je različit. Većina njih je bilježila i sabirala hadise po temama. Većina učenjaka smatra da je po temama prvi počeo sabirati hadise poznati tabi'in

³¹⁵ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 228. i 129. str.

Amir eš-Šabi (rođen 19. a umro 103. godine po Hidžri).³¹⁶ Neki su bilježili hadise po musnedima ashaba i hadiskih učitelja.

Prvi period rada na bilježenju i sabiranja hadisa u knjige karakterističan je po tome što su u njemu učenjaci, uz hadise, bilježili i sabirali i mišljenja ashaba i fetve tabi'ina. U tom razdoblju nastaju prve veće hadiske zbirke koje su nosile nazive: Musannef, Muvetta, Džami' i Sunen.³¹⁷

1. Musannef المصنفات

Prema definiciji hadiskih učenjaka, musannefi su hadiske zbirke u kojima su hadisi poredani po fikhskim temama, a koje pored merfu'-hadisa sadrže i mevkuf i mektu'-hadise. Ove vrste zbirki, dakle, osim Vjerovjesnikovih, s.a.vs., hadisa, sadrže i riječi ashaba i tabi'ina.

Hadiskih zbirki koje nose naziv Musannef ima mnogo, a najpoznatije su sljedeće:

1. Musannef, koji je napisao Ebu Seleme Hammad b. Seleme el-Basri (umro 167. godine po Hidžri);

2. Musannef, koji je napisao Ebu Sufjan Veki' b. El-Džerrah el-Kufi (umro 196. godine po Hidžri);

3. Musanef, koji je napisao Ebu Bekr Abdur-Rezzak b. Hemmam es-San'ani (umro 211. godine po Hidžri). Štanpan je u 10 tomova;

4. Musannef, koji je napisao Ebur-Rebi' Sulejman b. Davud el-Itki ez-Zahrani el-Basri (umro 234. godine po Hidžri);

5. Musanef, koji je napisao Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi-Šejbe Ibrahim b. Osman el-Vasiti el-Kufi (umro 235. godine po Hidžri). On je svoj Musannef napisao u dva velika toma. U njemu je zabilježio hadise na način kako su to radili i ostali hadiski učenjaci, sa senedima, poredavši ih po knjigama i po poglavljima. Uz Vjerovjesnikove hadise, zabilježio je i riječi ashaba i fetve tabi'ina. Štanpan je u 15 tomova, i

6. Musannef, koji je napisao Bekij b. Muhalled b. Jezid el-Kurtubi (umro 276. godine po Hidžri).³¹⁸

³¹⁶ Vidi: Muhammed Adždžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehuhu", 183. str.

³¹⁷ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 129. str.

³¹⁸ Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife libejani mešhuri kutubis-sunnetil-mušerrefe", 30. i 31. str. i dr.; Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahriđ ve

2. Muvettai الْمُوَعَّات

Riječ Muvetta u arapskom jeziku znači *olakšani put*. Neki su učenjaci svoje zbirke hadisa nazvali Muvettaima zbog toga što su smatrali da su njihove zbirke lagahne za korištenje. Imam Malik b. Enes kaže: "Kad sam završio svoju zbirku hadisa, dao sam je na uvid sedamdesetorici medinskih pravnika da je pregledaju. Kad su je pregledali, odali su mi priznanje, a ja sam je nazvo Muvetta što znači olakšani put."³¹⁹

Muvettai su hadiske zbirke koje, osim Vjerovjesnikovih riječi i postupaka sadrže i riječi ashaba i mišljenja i fetve tabi'ina. Dakle, one sadrže tri vrste hadisa: merfu', mevkuf i maktu.' U većini njih hadisi su sabrani po temama, a od Muvettaa najznačajniji su sljedeći:

1. Muvetta, koji je napisao Malik b. Enes el-Medeni (umro 179. godine go Hidžri),

2. Muvetta, koji je napisao Ibn Ebu Zi'b Muhammed b. Abdur-Rahman el-Medeni (umro 158. godine go Hidžri), i

3. Muvetta, koji je napisao Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Mervezi, poznat kao Abdan (umro 293. godine go Hidžri).³²⁰

Muvetta Malika b. Enesa

Ebu Abdullah Malik b. Enes b. Malik b. Ebu Amir el-Esbehi.³²¹ Poznat je kao imam Darul-Hidžreti. Slovio je kao vrstan hadiski učenjak i šerijatski pravnik. Njegov pradjed Ebu Amir bio je Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab, koji je učestvovao sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., u svim vojnim pohodima osim bitke na Bedru. Malik b. Enes je utemeljitelj malikijskog mezheba ili malikijske pravne škole. Rođen je u Medini 93. godine po Hidžri. U Medini je odrastao, u njoj je živio i u njoj umro.

Malik b. Enes je učio od alima Medine i ljudi koji su dolazili u Medinu. Učio je od sljedećih alima: Abdur-Rahmana b. Hurmuza,

dirasetul-esanid", 134. i 135. str.

³¹⁹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-Muhaddisun", 242. str.

³²⁰ Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 135. i 136. str.

³²¹ Esbeh je pleme u Jemenu. To znači da je neki od njegovih dalekih predaka doselio iz Jemena u Medinu.

Nafi'a, Ibn Omerova štićenika, Seida el-Makburija, Muhammeda b. Šihaba ez-Zuhrija, Amira b. Abdullaha b. Ez-Zubejra, Ibnul-Munkedira, Abdullaha b. Dinara, Humejda et-Tavila Saliha b. Kejsana, Rebi'a b. Ebu Abdur-Rahmana, Hišama b. Urvea, Šerika b. Abdullaha, Sufjana es-Sevrija, El-Evzaija i mnogih drugih tabi'ina i etbait-tabi'ina. Znanje je preuzeo od 900 učitelja, šejhova, i to od 300 tabi'ina i od 600 etbait-tabi'ina.³²²

Pred njim su učili Abdullah b. El-Mubarek, Jahja b. Seid el-Kattan, Abdur-Rahman b. Mehdi, Ibn Vehb, Ibnul-Kasim, El-Ka'nebi Jahja b. Jahja en-Nejsaburi, Jahja b. Jahja el-Endalusi, Jahja b. Bukejr, Ebu Huzafe es-Sehmi, Ebu Jusuf i Muhammed, Ebu Hanifini učenici, El-Evzai, Sufjan es-Sevri, Ibn Ujejne, Šu'be, Ibn Džurejdž, El-Lejs, Eš-Šafi'i i mnogi drugi.³²³

Imam Malik b. Enes je zauzimao visoko mjesto među fikhskim i hadiskim učenjacima. Oni ga jednoglasno priznaju za imama u hadisu, u hadiskoj nauci i šerijatskom pravu. To mu priznaju i svi njegovi savremenici.

Poznati hadiski učenjak Abdur-Rezzak, u svome u Musannefu, bilježi sljedeće: "Uskoro bi moglo doći vrijeme kada će ljude uzjahati deve i krenuti da traže nauku, ali neće naći učenijeg od alima Medine." Mi držimo da je time mislio na Malika b. Enesa.³²⁴

Abdur-Rahman b. Mehdi nije nikome davao prednost nad Malikom b. Enesom. Imam Eš-Šafi kaže: "Kada se spomenu učenjaci, Malik je zvijezda." Abdur-Rahman b. Mehdi kaže: "Malik je veći poznavalac fikha nego El-Hakim i Hammad."

Ibn Vehb kaže: "Da nije bilo Malika i El-Lejsa, mi bismo zalutali." Eš-Šafi kaže: "Da nije Malika i Ibn Ujejnea, nestalo bi znanja u Hidžazu."

Malik b. Enes kaže: "Ja se nisam upuštao donositi fetve sve dok 70 učenjaka nije potvrdilo da sam sposoban za to."

Vuhejb kaže: "Malik b. Enes je imam u hadisu." Ishak b. Ibrahim kaže: "Kada se u nečemu slože Es-Sevri, Malik i El-Evzai znaj da je to sunnet iako ne budeš posjedovao tekst hadisa za to."³²⁵

³²² Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-Muhaddisun", 288. str., i Ez-Zehabi "Tezkiretul-huffaz", 1/207. str., i Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-tehzib", 10/5. str.

³²³ Isti izvori, i Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-Muhaddisun”, 288. str.

³²⁴ Vidi: Ez-Zehabi „Tezkiretul-huffaz”, 1/208. str.

³²⁵ Isti izvor, 1/208. i 209. str.

Imama Malika su karakterizirale određene osobine. Bio je izuzetno skroman, stidljiv i neizmjereno je volio Allahova Poslanika, s.a.v.s., a samim tim i njegov hadis. On nije nikada ni na jednoj životinji projahao Medinom respektirajući zemlju koja u svojoj nutrini drži tijelo Allahova Poslanika, s.a.v.s.³²⁶

Imami Malik je umro u rebiul-evvelu, neki vele u saferu 179. godine po Hidžri, u Medini, u 86. godini života. Ukopan je u Bekiji.³²⁷

Malik b. Enes je iza sebe ostavio mnoga djela. Najpoznatija su mu sljedeća: Muvetta, Tefsiru garibil-Kur'ani, Risale fir-reddi alel-kaderijje, Risale fil-akdiije, Risale fil-fetva ila Ebi Gassan, Kitabus-surur, Kitabus-sijer, Kitabu fin-nudžumi ve hisabi medari-zemami ve menazilil-kameri, Risale ila El-Lejs b. Sa'd i Risale iler-Rešidi fil-adabi vel-mevaizi.³²⁸

Muvetta

Najznačajnije djelo koje je Malik b. Enes ostavio iza sebe i koje mu je donijelo najviše slave i ugleda, bez ikakve sumnje, je njegov Muveta.' Na njemu je Imami Malik radio, kako ističe Ebu Zehra, oko 11 godina, i to od 148. do 159. godine po Hidžri.³²⁹ Neki tvrde da je imami Malik na njemu radio punih 40 godina, pišući ga, dotjerujući i predajući ga učenicima.³³⁰

El-Evzai kaže: "Jednom prilikom smo pred Malikom pročitali Muvetta za 40 dana. Kada smo završili s čitanjem, on reče: 'Knjigu koju sam pisao 40 godina, vi od mene preuzeste za 40 dana, i to je najkraće vrijeme da se iz nje nešto shvati'".³³¹

Malik je Muvetta napisao po fikhskim temama. On je u njega - osim riječi i postupaka Allahova Poslanika, s.a.v.s. - zabilježio i riječi ashaba i mišljenja i fetve tabi'ina, i to uglavnom ashaba i tabi'ina koji su živjeli u Medini, ili onih koji su u nju povremeno navraćali. Imam Malik nije išao u druga mjesta da traži nauku. Osim spomenutog, on je bilježio i svoja pojašnjenja pojedinih pojmova koja je davao učenicima.

³²⁶ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun”, 290. str.

³²⁷ Vidi: Ez-Zehebi „Tezkiretul-huffaz”, 1/212., i 213. str., i Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun”, 290. str.

³²⁸ Dr. Šefik Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 73. str.

³²⁹ Isti izvor, 70. str.

³³⁰ Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 246. str.

³³¹ Isti izvor.

Imami Malik je težio da u svoj Muvetta uvrsti ono najpouzdanije što je čuo od ashaba i učenjaka Hidžaza.³³²

Šta je podstaklo Malika da napiše ovu zbirku hadisa? Da li je to njegova ljubav prema hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s., i prema fikhu i šerijatskom pravu, ili je postojalo nešto drugo? Mnogi Malikovi biografi i hadiski teoretičari ističu, kao jedan od razloga nastajanja Malikova Muvettaa, prijedlog abasijskog halife Ebu Džafera el-Mensura. Naime, kada je došao u Medinu radi hadža, halifa Ebu Džafer el-Mensur je posjetio Malika b. Enesa, izvinio mu se zbog onoga što mu je uradio njegov namjesnik u Medini i sugerirao mu da napiše knjigu u koju će sabrati sve hadise koje pozna, a koji su, prema njegovu mišljenju, potvrđeni. Kad je čuo taj prijedlog, imami Malik se izvinio halifi rekavši da to on nije ustanju učiniti. Međutim, nakon njegovog upornog insistiranja, on pristade i napisao takvu zbirku hadisa koju nazva Muvetta.³³³

Kad je, kasnije, halifa Harun er-Rešid, sa dvojicom svojih sinova došao na hadž, iskoristi priliku da lično, sa sinovima, iz Malikovih usta čuje Muvetta. Pošto ga je saslušao i pošto mu se izuzetno dopao, Harun er-Rešid je rekao Maliku: "Želim da ovu tvoju knjigu okačim o Kabu, da po jedan njen primjerak pošaljem u razne pokrajine i da ljude obavežem da po njoj postupaju." Čuvši te riječi, imami Malik reče: "Ne čini to! Ashabi su se razili po raznim pokrajinama i tamo su prenijeli hadise koje nisu preuzeli od stanovnika Hidžaza. Ljudi su te hadise od njih prihvatili i po njima postupaju. Zato ih ostavi, neka postupaju po tim hadisima." Kad je to čuo, Harun er-Rešid je rekao: "Allah te nagradio Ebu Abdullahu."³³⁴

Broj hadisa u Muvettau

Koliko ukupno hadisa sadrži Malikov Muvetta, sporno je među hadiskim i drugim učenjacima. Malik b. Enes je od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ashaba i tabi'ina prenio oko 100.000 hadisa. Od tog broja, on je prvobitno u svoju zbirku uvrstio oko 10.000 hadisa. Potom je hadise počeo dalje ispitivati i provjeravati na način da ih je uspoređivao sa Kur'anom i drugim hadisima. Sve hadise koji nisu bili u skladu sa Kur'anom i drugim hadisima, on je odbacivao, dok broj hadisa u

³³² Isti izvor, i dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 432. str.

³³³ Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-Muhaddisun", 245. i 246. str.

³³⁴ Vidi: Isti zvor 189. i 290. str.

Muvettau, prema mišljenju Ibnul-Hubaba, nije sveo na 500.³³⁵

Prema mišljenju Jahjaa b. Jahja el-Lejsija el-Endalusija (umro 234. godine po Hidžri), u Malikovu Muvettau ima 700 hadisa i mnogo fikhskih pitanja koja je Malik na temelju, prema njegovu mišljenju, valjanih šerijatskih argumenata objasnio.³³⁶

Prema mišljenju Ibn Hazma, u Malikovu Muvettau ima oko 870 hadisa. Ibn Hazm kaže: "Brojao sam hadise Malikova Muvettaa i zbirke Sufjana b. Ujejne, pa sam u svakoj od njih našao po 500 i nekoliko musned-hadisa, 300 i nekoliko mursel-hadisa, i 70 i nekoliko hadisa po kojima ni Malik više nije postupao. Uz to je u njima bilo i po nekoliko hadisa koje je većina učenjaka držala slabim."³³⁷

Muhammed b. Hasan smatra da u Malikovu Muvettau ima, što musned, a što mursel i munkati oko 1.180 hadisa. Od toga je 1.005 hadisa od Malika, 13 hadisa je od Ebu Hanife, četiri su od Ebu Jusufa, a ostatak je od drugih.³³⁸

Prema mišljenju Ebu Bekra el-Ebherija, u Malikovu Muvettau ima ukupno 1.720 hadisa. Od toga su 600 musned, 222 mursel, 613 mevkuf i 285 mektu-hadisa.³³⁹

Ovakve razlike u broju hadisa pojedinih verzija Malikova Muvettaa nastaju zbog toga što su ih prenijeli različiti učenici u različitim vremenima.

Verzije Muvettaa

Malikov Muvetta je prva veća zbirka hadisa. Od kako ga je Malik napisao, postaje predmetom interesiranja mnogih. Ljudi su dolazili iz svih krajeva u Medinu da bi izravno od njega slušali Muvetta. Neki učenjaci ističu da je Malikov Muvetta izravno od njega čulo oko 1.000 ljudi.³⁴⁰ Danas postoji oko 30 verzija Malikova Muvettaa, koje su od njega, u različitim vremenskm razdobljima, prenijeli njegovi učenici. Od svih tih verzija, Es-Sujuti spominje 14 kao najpoznatijih. Evo nekih od njih:

³³⁵ Vidi: Isti izvor, 248. str.

³³⁶ Vidi: Mehmed Handžić „Uvod u tefsirsku i hadisku nauku”, 81. str.

³³⁷ Vidi: Isti izvor, 249. str.

³³⁸ Vidi: dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 434. str., i dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 235. str.

³³⁹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 249. str., i dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 235. str.

³⁴⁰ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 252. str.

1. Muvetta što ga je od Malika b. Enesa prenio Jahja b. Jahja el-Lejsi el-Endalusi (umro 234. godine po Hidžri). On sadrži oko 700 hadisa i mnogo fikhskih pitanja, koja je Malik, prema njegovu mišljenju, na temelju valjanih šerijatskih argumenata - objasnio. Ovaj je Muvetta Jahja b. Jahja el-Lejsi el-Endalusi prvo čuo od Abdur-Rahmana, koji je više poznat kao Šebtun. Nakon toga je dva puta išao kod Malika i od njega direktno dva puta saslušao cijeli Muvetta, osim tri posljednja naslova iz poglavlja "O Itakafu". Kad god se u našim krajevima spomene Muvetta, uvijek se misli na ovu verziju;

2. Muvetta što ga je od Malika prenio medinski kadija Ebu Mus'ab Ahmed b. Ebu Bekr el-Kasim b. El-Haris ez-Zuhri el-Medeni (umro 242. godine po Hidžri). Kažu da je ovo posljednji Muvetta koji je čitan pred Malikom. On, u odnosu na sve druge Muvettae, sadrži oko 100 hadisa više.

3. Muvetta koji je od Malika prenio imam Muhammed b. Hasan eš-Šejbani. On se smatra jednim od najpoznatijih Malikovih učenika u poznavanju hadisa, i jednim od najpoznatijih Ebu Hanifinih učenika u poznavanju fikha i šerijatskog prava. U njegovoj verziji Muvettaa, kao što smo ranije istakli, ima ukupno 1.180 hadisa. On je dodao 175 hadisa koji nisu od Malika, nego su ih prenijeli drugi, a koji su korišteni kao argumenti u fikhu Ebu Hanife. Ova verzija Malikova Muvettaa raširena je u krugu dva harema, u Indiji i Iranu. Štampana je u Indiji i u Iranu. Kod nas je ovu Malikovu zbiru hadisa na bosanski jezik preveo i prokomentarisao Hamid Indžić. Štampana je u Travniku 2008. godine u izdanju Elči Ibrahimpasine medrese.

4. Muvetta što ga je od Malika prenio Ibn Bukejr,³⁴¹ čije je puno ime Jahja b. Abdullah b. Bukejr el-Mahzumi el-Misri (umro 231. godine po Hidžri). Neki su mu učenjaci osporavali da je Muvetta čuo izravno od Malika;³⁴²

5. Muvetta što ga je od Malika prenio hafiz hadisa i fakih Ibn Vehb,³⁴³ čije je puno ime Abdullah b. Vehb b. Muslim el-Kureši el-Misri (umro 297. godine po Hidžri); i³⁴⁴

6. Muvetta što ga je od Malika prenio Abdullah b. Muslim el-Kanebi (umro 221. godine po Hidžri u Mekki). Njegov Muvetta ima najviše predaja od svih drugih Muvettaa.³⁴⁵

³⁴¹ Vidi: dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 434. str.

³⁴² Ibn Hadžer el-Askalani "Takribut-tehzib", 376. str.

³⁴³ Vidi: dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 434. str.

³⁴⁴ Ibn Hadžer el-Askalani "Takribut-tehzib", 193. str.

³⁴⁵ Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-mustetarefe", 11. str.

Stepen hadisa u Muvettau

Imami Malik je svoj Muvetta poredao po temama. On je u okviru jedne teme prvo bilježio izreke Muhammeda, s.a.v.s., potom izreke ashaba, a onda izreke tabi'ina. Malikova želja je bila da u svoj Muvetta uvrsti sahih-hadise koje su od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ashaba i tabi'ina prenijeli najpouzdaniji prenosiooci.

Malikov Muvetta sadrži nekoliko kategorija hadisa:

1. Muttasil-hadise čiji su senedi potpuni. Njih u Muvettau ima ukupno 600;

2. Mursel-hadise koje tabi'ini izravno prenose od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ne spominjući imena ashaba od kojih su ih čuli. Ovakvih hadisa u Muvettau ima ukupno 228;

3. Mevkuf-hadise čiji senedi zastaju na ashabu. To su, ustvari, izreke ashaba. U Malikovu Muvettau ima 613 ovakvih hadisa;

4. Maktu'-hadise čiji sened zastaje na tabi'inu. To su, ustvari, izreke tabi'ina. U Muvettau ima 285 ovakvih hadisa; i ³⁴⁶

5. Hadise bez seneda بَلَّغَنِي بَلَّغَنِي koje je Malik prenio riječima “do mene je dospjelo” i sl. Ovakvih hadisa u Malikovu Muvettau ima ukupno 61. ³⁴⁷

Što se tiče prve kategorije, a to su musned-hadisi, oni su, prema mišljenju svih hadiskih učenjaka, vjerodostojni. Mehmed-ef. Handžić kaže da oni spadaju među najvjerodostojnije hadise općenito. ³⁴⁸

Što se tiče mursel, mevkuf i maktu'-hadisa kod kojih je bio prekid u senedu, i oni su, prema mišljenju većine hadiskih učenjaka, svi postali vjerodostojni nakon što im je hafiz Ibn Abdul-Berrr pronašao kompletne senede u drugim hadiskim izvorima. Što se tiče pete kategorije hadisa, a to su hadisi koje je Malik spomenuo bez seneda, a njih u Muvettau ima, kao što smo rekli, 61 - i za njih su pronađeni kompletni senedi u drugim hadiskim izvorima, osim za sljedeća četiri hadisa:

عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنِّي لَأَنْسَى أَوْ أَنْسَى لَأَنْسَى. (رواه مالك)

Malik kaže: “Do mene je doprlo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

³⁴⁶ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mußerrefeti", 235. str.

³⁴⁷ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 247. str.

³⁴⁸ Vidi: Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 81. str.

rekao: 'Ja (ponekad nešto) zaboravim ili bude učinjeno da zaboravim kako bi (o tome) donio propis.'³⁴⁹

عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ سَمِعَ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَى أَعْمَارَ النَّاسِ قَبْلَهُ أَوْ مَا شَاءَ مِنْ ذَلِكَ فَكَأَنَّهُ تَقَاصَرَ أَعْمَارُ أُمَّتِهِ أَنْ لَا يُبْلَغُوا مِنَ الْعَمَلِ مِثْلَ الَّذِي بَلَغَ غَيْرُهُمْ فِي طَوْلِ الْعُمُرِ فَأَعْطَاهُ اللَّهُ لَيْلَةَ الْقَدَرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ. (رواه مالك)

Malik prenosi da je čuo nekog učenjaka kada je kazao: "Pokazana je Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., dužina života prijašnjih naroda, ili nešto od toga što je Allah htio, pa je primijetio da je dužina života njegovih sljedbenika skraćena tako da nisu mogli uraditi dobrih djela onoliko koliko su ih mogli uraditi drugi kroz taj dugi vijek života, pa mu je Allah dao Lejletul-kadr, noć koja je vrjednija od hiljadu mjeseci."³⁵⁰

عَنْ مَالِكٍ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَالَ: آخِرُ مَا أَوْصَانِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ وَضَعْتُ رِجْلِي فِي الْعُرْزِ أَنْ قَالَ: أَحْسِنُ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ. (رواه مالك)

Prenio je Malik da je Muaz b. Džebel kazao: "Posljednje što mi je preporučio Allahov Poslanik, s.a.v.s., dok sam stavljao nogu u uzengiju, jeste: "Lijepo postupaj sa ljudima, Muaze sine Džebelov!"³⁵¹

عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: إِذَا أَتَشَاتَ بَحْرِيَّةٌ ثُمَّ تَشَانَمَتْ فَلَيْتَ عَيْنٍ غَدِيقَةٍ. (رواه مالك)

Malik veli da je do njega doprlo od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je govorio: "Ako se oblak pojavi od mora i krene prema Šamu, past će obilna kiša."³⁵²

Potvrđeno je da su za sva četiri spomenuta hadisa također pronađeni senedi.

Ibn Abdul-Berrr kaže: "Smisao prvog hadisa je u osnovi vjerodostojan." Sufjan kaže: "Kada Malik rekne: 'Doprlo je do mene', to znači da mu je sened vjerodostojan."

Što se tiče drugog hadisa, Es-Sujuti u djelu "Tenvirul-havalik" kaže: "Postoje neki mursel-hadisi sa istim značenjem", a onda ih je

³⁴⁹ Vidi: Malik b. Enes "Muvetta", 1/92. str.

³⁵⁰ Vidi: Isti izvor, 1/236. str.

³⁵¹ Vidi: Isti izvor, 2/209. str.

³⁵² Vidi: Isti izvor, 1/154. str.

naveo.

Kada je riječ o trećem hadisu, isti smisao je zabilježio i Et-Tirmizi.

Što se tiče četvrtog hadisa, isti je smisao, ali sa drukčijim senedom nego što je kod Malika spomenuo Eš-Šafi u djelu "El-Umm."³⁵³

Imajući u vidu sve spomenuto, postaje nam jasno zbog čega su učenjaci, kako oni koji su živjeli prije, tako i oni koji su živjeli kasnije, tvrdili da su svi hadisi Malikova Muvetta sahih-hadisi i da su kod svih senedi spojeni.³⁵⁴

Komentari Malikova Muvettaa

Otkako je Malik napisao svoj Muvetta, postao je predmet interesiranja mnogih vrsta ljudi: fikhskih učenjaka kao što su Muhammed b. Idris eš-Šafi, Muhammed b. Hasan eš-Šejbani, Ibn Vehb, Ibn Kasim i drugi; hadiskih učenjaka, kao što su Jahja b. Seid el-Kattan, Abdur-Rahman b. Mehdi, Abdur-Rezzak b. Hemmam i drugi; halifa i emira kao što su Harun er-Rešid i njegova dva sina Emin i Memun i drugi.

Fikhski učenjaci, na temelju njegovih hadisa, donose šerijatska rješenja, hadiski učenjaci ispituju njegove hadise, proučavaju njihove senede, iznalaze iste ili slične senede u drugim hadiskim izvorima, onim hadisima koji su bili bez seneda ili sa nepotpunim senedima, komentiraju njegove hadise, pišu sažetke ove zbirke i mnogo štošta drugo.

Malikov Muvetta pojašnjavali su i komentirali brojni učenjaci. Na taj način su nastali i brojni komentari na ovu zbirku hadisa, od kojih su najpoznatiji i najrašireniji sljedeći:

1. *Et-Temhid lima fil-muvetta minel-meani vel-esanid*, koji je napisao hafiz hadisa Ebu Omer b. Abdul-Berr en-Nemri el-Kurtubi (umro 463. godine po Hidžri). On je u njemu hadise poredao po imenima Malikovih učitelja, s tim što je učitelje poredao po abecedi. Ibn Hazm kaže: "Nije mi poznato da je u pogledu razumijevanja hadisa iko bio ravan njemu";³⁵⁵

2. *Kitabul-istizkari fi šerhi mezaħibi ulemail-ensari*, koji je napisao

³⁵³ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-ahaddisun", 247. i 248. str.

³⁵⁴ Vidi: Isti izvor 246. str. i vidi: dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 432. str.

³⁵⁵ Vidi: Isti izvor, 250. str. i vidi: dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 434. str.

isti autor;

3. *El-Munteka fi šerhil-Muvetta Imami Daril-Hidžre*, koji je napisao Ebul-Velid b. Badži (umro 474. godine po Hidžri);

4. *El-Mesalik fi šerhi Muvetta imam Malik*, koji je napisao Ebu Bekr Ibnul-Arebi (umro 543. godine po Hidžri);

5. *El-Kabes fi šerhi Muvetta Malik b. Enes*, napisao ga je isti autor;

6. *Kešful-mugatta fi šerhil-Muvetta*, koji je napisao Ebu Abdur-Rahman Dželaluddin es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri);

7. *Tenvirul-havalik ala šerhi Muvatta Malik*, od istog autora. Ovo je, ustvari, sažetak prethodnog komentara. Ovo djelo je štampano u Egiptu u tri manja toma;

8. *Šerhu Muvetta Malik*, koji je napisao Muhammed b. Abdul-Baki ez-Zerkani el-Misri el-Maliki (umro 1014. godine po Hidžri). Napisao ga je u tri toma;

9. *Et-Ta'likul-mumedždžidu ala Muvettail-imami Muhammed*, napisao ga je Abdul-Hajj b. Muhammed el-Leknevi el-Hindi (rođen 1264. godine po Hidžri). Ovo djelo je štampano u Indiji;

10. *El-Musaffa*, napisao ga je Ahmed b. Abdur-Rahim el-Hanefi ed-Dihlevi (umro 1176. godine po Hidžri). On je ovo djelo napisao i na arapskom jeziku, izbacivši Malikove riječi a ograničivši se na hadise i riječi ashaba i tabi'ina;

11. *El-Musevva*, od istog autora. On je ovaj komentar napisao na perzijskom jeziku, ograničivši se u njemu na pojašnjenja nekih neophodnih pojmova i spomenuvši mezhebske razlike.³⁵⁶

Muhtesari (sažeci) Malikova Muvettaa

Mnogo je hadiskih učenjaka koji su pokušavali da sažmu Malikov Muvetta. Činili su to tako što su iz njega izbacivali ono što je suvišno i što nije neophodno, a sve s ciljem da bi bio što jednostavniji za upotrebu. Od svih sažetaka Malikova Muvettaa, najznačajniji su sljedeći:

1. El-Muhtesaru, koji je napisao imam Ebu Sulejman El-Hattabi (umro 288. godine po Hidžri);

³⁵⁶ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 250. i 251. str. i dr. Šefik Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 72. i 73. str.

2. El-Muhtesaru, koji je napisao Ebul-Velid el-Badži (umro 474. godine po Hidžri);

3. El-Muhtesaru, koji je napisao Ibn Rešik el-Kajrevani (umro 456. godine po Hidžri);

4. El-Muhtesaru, koji je napisao Ebul-Kasim Abdur-rahman el-Gafiki el-Dževheri (umro 385. godine po Hidžri). Njegov muhtesar sadrži 666 musned-hadisa; i

5. Kitabut-Tekasi fi musnedil-Muvettai ve murselihi, koji je napisao Ibn Abdul-Berrr (umro 463. godine po Hidžri).³⁵⁷

Mjesto Muvetta među hadiskim zbirkama

Na kojem je stupnju vjerodostojnosti Malikov Muvetta sporno je među hadiskim učenjacima. Neki ga, poput Ibnul-Arebija i većine učenjaka malikijske pravne škole, po vjerodostojnosti stavljaju ispred El-Buharijeva i Muslimova Sahiha. Neki ga po vjerodostojnosti stavljaju na isti rang sa El-Buharijevim i Muslimovim Sahihom. Velijullah ed-Dihlevi je u djelu "Hudždžetullahu-baliga", govoreći o kategorijama hadiskih zbirki po vjerodostojnosti, u prvu kategoriju svrstao El-Buharijev i Muslimov Sahih i Malikov Muvetta.

Većina hadiskih učenjaka, pak, Malikov Muvetta po vjerodostojnosti stavlja iza El-Buharijeva i Muslimova Sahiha.³⁵⁸ Muhammed b. Džafer el-Kettani smatra da je najispravnije mišljenje onih koji kažu da je Malikov Muvetta po vjerodostojnosti na trećem mjestu, odmah poslije Muslimova Sahiha.³⁵⁹

Neki smatraju da je na trećem mjestu po vjerodostojnosti odmah iza Muslimova Sahiha Et-Tirmizijev Džami', a neki opet da je na trećem mjestu Ebu Davudov Sunen.³⁶⁰

Ibn Salah kaže: "Što se tiče predaja u kojima je imami Eš-Šafi kazao: 'Ja na Zemlji (poslije Kur'ana) ne poznajem knjigu sa više ispravnosti od Malikova Muvetta, i 'Malikov Muvetta je, poslije Allahove, najpouzdanija knjiga' - to je Eš-Šafi izrekao prije nego su napisani El-Buharijev i Muslimov Sahih."³⁶¹

³⁵⁷ Isti izvor 252. str.

³⁵⁸ Vidi: dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami", 432. str.

³⁵⁹ Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 11. strana.

³⁶⁰ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 417. str

³⁶¹ Vidi: Es-Sujuti "Tedribur-ravi", 1/91. str.

3. Džami'i الجوامع

Džami'ima se nazivaju sve hadiske zbirke koje imaju univerzalni karakter. To su zbirke koje sadrže hadise iz svih oblasti islama. U ovakvim zbirkama hadisi su obično poredani po temama. Mnoge od njih nastale su veoma rano, u vrijeme kada je počelo sabiranje hadisa u knjige. Evo nekoliko Džami'a koji su nastali u tom periodu:

1. El-Džami', koji je napisao Ebu Urve Ma'mer b. Rašid el-Ezdi (umro 153. godine po Hidžri);
2. El-Džami', koji je napisao Ebu Abdullah Sufjan b. Seid b. Mesruk es-Sevri el-Kufi (umro 161. godine po Hidžri u Basri);
3. El-Džami', koji je napisao Ebu Muhammed Sufjan b. Ujejne b. Mejmun el-Hilali el-Mekki (umro 198. godine po Hidžri u Mekki); i
4. El-Džami', koji je napisao Ebu Bekr Abdur-Rezzak b. Hemmam es-San'ani (umro 211. godine po Hidžri). Ranije smo istakli da je Abdur-Rezzak napisao i Musannef.³⁶²

Osim spomenutih el-džami'a, koji su nastali u samom početku rada na bilježenju hadisa u knjige, poznata su još tri el-džami'a: El-Buharijev, Muslimov i Et-Tirmizijev. O njima će nešto kasnije biti posebno riječi.

4. Suneni السُّنَنِ

Suneni su hadiske zbirke u kojima su hadisi poredani po fikhskim temama. Razlika između sunena i musannefa i muvettaa je u tome što musannefi i muvettai, osim merfu' hadisa, sadrže i mevkuf i mektu'-hadise, dok su u sunenima uglavnom merfu'-hadisi i ako se u njima nađu i mevkuf i mektu'-hadisi - onda ih ima vrlo malo. Muhammed b. Džafer el-Kettani, u djelu "Er-Risaletul-Musetarife", kaže: "Suneni su, prema definiciji hadiskih učenjaka, hadiske zbirke koje su napisane po fikhskim temama. Na primjer, Poglavlje o čistoći, Poglavlje o namazu, Poglavlje o zekatu i sl. U njima nema mevkuf-hadisa, jer se mevkuf u terminologiji hadiskih učenjaka ne naziva Sunnetom, a naziva se hadisom."³⁶³ Od sunena, prvi su napisani:

1. Sunen, koji je napisao Ebul-Velid Abdul-Melik b. Abdul-Aziz b.

³⁶² Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 31. i 32. str.

³⁶³ Vidi: Isti izvor, 25. str. i dr. Mahmud Et-Tahhan „Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi“, 131. str.

Džurejdž er-Rumi el-Emevi (umro 150. godine po Hidžri);

2. Sunen, koji je napisao Muhammed b. Idris eš-Šafi (umro 204. godine po Hidžri);

3. Sunen, koji je napisao Ebu Džafer Muhammed b. Es-Sabbah el-Bezzar ed-Dulabi el-Bagdadi (umro 227. godine po Hidžri);

4. Sunen, koji je napisao Ebu Osman Seid b. Mensur b. Šu'be el-Mervezi et-Talikani el-Belhi (umro 227. godine po Hidžri); i

5. Sunen, koji napisao Abdullah b. Abdur-Rahman ed-Darimi (umro 255. godine po Hidžri).

Osim spomenutih, postoje još mnogi suneni, od kojih su najpoznatiji: El-Bejhekijev, Ed-Darekutnijev, Ebu Davudov, Et-Tirmizijev, En-Nesaijev i Ibn Madžin Sunen. O posljednja četiri će nešto kasnije biti više riječi.

ODVAJANJE HADISA OD RIJEČI ASHABA I TABIINA

U drugoj polovici 2. i početkom 3. stoljeća po Hidžri, dolazi do izražaja generacija učenjaka koja se angažira na odvajanju Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., hadisa od riječi ashaba i tabi'ina, koji ih bilježe u zasebne zbirke. Oni te zbirke hadisa nazivaju musnedima **المُسْنَدُ**. U njih bilježe hadise po musnedima ashaba, tako što sve hadise koje je prenio jedan ashab bilježe na jednom mjestu ispod njegova imena.

Musneda ima veoma mnogo, 100 i više. Dr. Ekrem Dija Umeri je, u djelu Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti naveo je imena 35 učenjaka koji su napisali musnede, dok je Muhammed b. Džafer el-Kettani spomenuo 82 musneda i kazao da to nije konačan broj.³⁶⁴ Evo nekoliko imena učenjaka koji su napisali musnede:

1. Ebu Davud et-Tajalisi (umro 204. godine po Hidžri),
2. Ebu Ja'la el-Mevsili (umro 3207. godine po Hidžri),
3. Muhammed b. Jusuf el-Firjabi (umro 212. godine po Hidžri),
4. Esed b. Musa el-Emevi (umro 212. godine po Hidžri),
5. Ubejdullah b. Musa el-Abesi el-Kufi (umro 213. godine po Hidžri),
6. Abdullah b. Ez-Zubejr el-Humejdi (umro 219. godine po Hidžri),
7. Ahmed b. Meni' el-Begavi (umro 224. godine po Hidžri),
8. Nuajm b. Hammad el-Huzai (umro 228. godine po Hidžri),
9. Musedded b. Muserhid el-Basri (umro 228. godine po Hidžri),
10. Abdullah b. Muhammed el-Džu'fi el-Musnedi (umro 229. godine po Hidžri),
11. Ebul-Hasan Ali b. el-Dža'd el-Dževheri (umro 230. godine po Hidžri),

³⁶⁴ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 40. str.

12. Jahja b. Mein (umro 233. godine po Hidžri),
13. Ebu el-Hejseme Zuhejr b. Harb (umro 234. godine po Hidžri),
14. Ebu Bekr Abdullah b. Ibrahim b. Osman b. Ebu Šejbe (umro 235. godine po Hidžri),
15. Ishak b. Rahevejh (umro 238. godine po Hidžri),
16. Halifa b. Hajat (umro 240. godine po Hidžri),
17. Ahmed b. Hanbel (umro 241. godine po Hidžri),
18. Ishak b. Ibrahim b. Nasr es-Sa'di (umro 242. godine po Hidžri),
19. Abd b. Humejd (umro 249. godine po Hidžri),
20. Ishak b. Mensur (umro 251. godine po Hidžri),
21. Abdullah b. Abdur-Rahman ed-Darimi (umro 255. godine po Hidžri),
22. Ahmed b. Sinan el-Kattan el-Vasiti (umro 259. godine po Hidžri),
23. Muhammed b. Mehdi (umro 272. godine po Hidžri).³⁶⁵

Svi spomeuti musnedi su podjednako značajni. Mnogi od njih ni do danas nisu štanpani. Ipak, među njima je najznačajniji Musned Ahmeda b. Hanbela, koji sadrži oko 40.000 hadisa.

Musned Ahmeda b. Hanbela

Hafiz hadisa i imam šerijatskog prava Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eš-Šejbani el-Mervezi el-Bagdadi rođen je u Bagdadu 164. godine po Hidžri.³⁶⁶ Majka mu je bila trudna s njim dok je selila iz Merva u Bagdad. Iako mu se otac zvao Muhammed, on je više poznat po djedu Hanbelu nego po ocu. To je zbog toga što mu je otac bio obični vojnik, dok mu je djed bio daleko poznatiji. On je u vrijeme emevijske vladavine bio gradonačelnik Šerhasa u Horasanu.³⁶⁷

U Bagdadu je odrastao i tu je počeo da stiče prvo znanje od Ebu Jusufa, Ebu Hanifina učenika. Ahmed kaže: "Prvi od koga sam bi-

³⁶⁵ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 230. i 231. str.

³⁶⁶ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 351. i 352. str., i Ibn Hadžer el-Askalani "Takribut-tehzib", 1/72. str.

³⁶⁷ Dr. Šefik Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 99. str.

lježio hadis bio je Ebu Jusuf.” Jedan od njegovih prvih učitelja bio je Hušejm b. Bešir. Kod njega je Ahmed b. Hanbel pune četiri godine slušao hadis, i to od 179. do 183. godine po Hidžri. Tada je, prema mišljenju Ibn Kesira, imao 16 godina.³⁶⁸

Nakon smrti Hušejma b. Bešira, 183. godine po Hidžri, Ahmed kreće u svijet u potrazi za znanjem. Odlazi prvo u Kufu. Potom, tri godine kasnije, odlazi u Basru. Godinu kasnije, odlazi u Mekku, kada prvi put obavlja i hadž.³⁶⁹

Boravio je u svim značajnim znanstvenim centrima toga vremena. Znanje je sticao kod najistaknutije uleme svoga vremena. Hadis je slušao od sljedećih učenjaka:

Ebu Jusufa, Hušejma b. Bešira, Bišr b. Mufeddala, Ismaila b. Ulejea, Sufjana b. Ujejneja, Džerira b. Abdul-Hamida, Jahja b. Seida el-Kattana, Ebu Davuda et-Tajalisija, Abdullaha b. Numejra, Abdur-Rezzaka, Alija b. Ajaša el-Himsija, Mihammed b. Idrisa eš-Šafi’a, Muhammeda b. Džafera el-Huzelija, Mu’temira b. Sulejmana i mnogih drugih.

Od njega su hadis preuzeli sljedeći učenjaci:

El-Buhari, Muslim, Ibn Mehdi, Ebu Davud, Muhammed b. Idris eš-Šafi, Ebul-Velid, Abdur-Rezzak, Veki’, Jahja b. Adem, Jezid b. Harun, Kutejbe, Davud b. Amr, Halef b. Hišam, Ahmed b. Ebul-Havari, Jahja b. Mein, Ali b. El-Medini, Husejn b. Mensur, Zijd b. Ejub, Ebu Kudame, Muhammed b. Rafi’ i Muhammed b. Jahja b. Ebu Semine.

Potom njegovi učenici:

Ebu Bekr el-Esrem, Harb el-Kermani, Bekijj b. Mahaled, Hanbel b. Ishak, Šahin b. Es-Sumejde’, El-Mejmuni, njegova dva sina Abdullah i Salih, i drugi.³⁷⁰

Ahmed b. Hanbel je utemeljitelj hanbelijske pravne škole, mezheba i jedan od najvećih hadiskih autoriteta svih vremena. On je bio učitelj najvećim hadiskim autoritetima, poput El-Buharija, Muslima, Ebu Davuda, Et-Tirmizija i drugih.

Za njega je Ebu Zur’a er-Razi kazao: “Ahmed b. Hanbel je znao

³⁶⁸ Vidi: Isti izvor, 99. i 100. str.

³⁶⁹ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-tehzib”, 1/73. str.

³⁷⁰ Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-tehzib”, 1/72. str.

milijon hadisa napamet.”³⁷¹ U drugoj predaji stoji da je Ebu Zur’a er-Razi rekao Ahmed b. Hanbelovu sinu Abdullahu: “Tvoj otac je znao milijon hadisa napamet.”³⁷²

Ebu Davud es-Sidžistani kaže: “Sreo sam više od dvije stotine učenjaka, ali sličnog Ahmedu b. Hanbelu nisam vidio.”

Imam Muhammed b. Idris eš-Šafi kaže: “Kada sam napustio Bagdad, ja iza sebe nisam ostavio vrijednijeg i znanijeg čovjeka i većeg šerijatskog pravnika od Ahmeda b. Hanbela.”³⁷³ Alija b. el-Medini je kazao: “Allah je potpomogao ovu vjeru preko Ebu Bekra es-Sidika u vrijeme kada su se mnogi odmetnuli od vjere i preko Ahmeda b. Hanbela, u vrijeme kada su nastupili neredi oko toga da li je Kur’an stvoren, ili nije.”³⁷⁴

Kutejbe kaže: “Ahmed b. Hanbel je imam ovoga svijeta.”³⁷⁵

Ebu Ubejd kaže: “Ja u islamu ne poznajem njemu ravnog.”³⁷⁶

Jahja b. Mein kaže: “Kada bismo zakazali jedan kružok da na njemu iznesemo sve pohvale koje su o Ahmedu b. Hanbelu izrečene, ne bismo ih sve uspjeli iznijeti.”³⁷⁷

Ebu Sevr kaže: “Ahmed b. Hanbel je naš učitelj i naš imam.”³⁷⁸

Hadždžadž b. Šair kaže: “Moje oči nisu vidjele duše u boljem tijelu od Ahmed b. Hanbelovog.”³⁷⁹

Ahmed ed-Devreki kaže: “Koga čujete da o Ahmedu b. Hanbelu loše govori, budite rezervirani u pogledu njegove iskrenosti prema islamu.”³⁸⁰

Ahmed b. Hanbel je bio veoma plodonosan. Iza sebe je ostavio mnoga djela, od kojih su najznačajnija:

1. Kitabut-Tefsir

2. Kitabuz-Zuhd

³⁷¹ Isti izvor, 1/74. str.

³⁷² Ez-Zehebi „Tezkiretul-huffaz”, 1/431. str.

³⁷³ Isti izvor, 1/432. str.

³⁷⁴ Isti izvor

³⁷⁵ Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-tehzib”, 1/74. str.

³⁷⁶ Isti izvor.

³⁷⁷ Isti izvor.

³⁷⁸ Isti izvor.

³⁷⁹ Isti izvor.

³⁸⁰ Isti izvor.

3. Kitabus-Salat
4. Kitabul-Menasikul kebiri
5. Kitabul-Menasikis-sagiri
6. Kitabut-Tarih
7. Kitabun-Nasihi vel-mensuhi
8. Kitabul-Mukaddemi vel-muehhari fi Kitabillahi teala
9. Kitabu Fedailis-sahabe
10. Kitabul-Ileli ver-ridžali
11. Kitabul-Ešribe
12. Kitabul-Mesaili
- 13- Risale fil-Kur'an
14. Risala fir-reddi alel-džehmije i
15. Musned.³⁸¹

Ahmed b. Hanbel je umro u petak 12. rebiul-evvela 241. godine po Hidžri. Njegovoj dženazi prisustvovalo je oko 800.000 muškaraca i oko 60.000 žena. Neki kažu da je bilo i više od tog broja.³⁸²

Musned

Najznačajnije djelo koje iza sebe ostavio Ahmed b. Hanbel bez sumnje je njegov Musned. Svi hadiski učenjaci, kako oni koji su živjeli prije, tako i oni koji su živjeli kasnije, jednoglasni su u mišljenju da je Musned Ahmed b. Hanbelov najsveobuhvatnija hadiska zbirka, koja sadrži sve ono što je od hadisa potrebno jednom muslimanu.

On je hadise u njemu zabilježio po musnedima ashaba. Prema mišljenju Ibnul-Džezirija, zabilježio je hadise od 690 ashaba. Dr. Mahmud Tahhan tvrdi da Musned sadrži hadise koje je prenijelo 904 ashaba. On je, uglavnom, sve hadise koje prenosi jedan ashab zabilježio na jednom mjestu pod njegovim imenom. Međutim, od nekih je ashaba bilježio hadise na više mjesta, što predstavlja poteškoću prilikom traganja za tim hadisima. Da bi istraživač pronašao neke hadise od takvih ashaba, on mora prelistati cijeli Musned. Da bi maksimalno

³⁸¹ Vidi: Dr. Šefik Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 103. str.

³⁸² Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-tehzib“, 1/75. str.

olakšali korištenje musneda, neki izdavači, kao što su El-Mektebul-Islami i Ed-Darus-Sadir iz Bejruta, uradili su indeks 904 imena ashaba abecednim redom, i pored svakog od njih naveli dijelove i stranice na kojima su od njih zabilježeni hadisi u Musnedu. Ovaj indeks su štampali na početku prvog toma Ahmed b. Hanbelova Musneda.³⁸³

Musned Ahmed b. Hanbelov je, 1351. god po Hidžri, precizno, po temama, ustrojio muhaddis našeg vremena Šejh Ahmed b. Abdur-Rahman b. Muhammed el-Bena, poznat kao Es-Sa'ati. On je Musned podijelio na sedam tematskih cjelina:

1. Allahova jednoća i osnove vjere
2. Šerijatsko pravo
3. Tefsir
4. Podsticaji (Et-Tergib)
5. Zastrasivanja (Et-Terhib)
6. Povijest
7. Kijametski dan i stanja na budućem svijetu.

Svaku tematsku cjelinu je podijelio na knjige, knjige na poglavlja, a poglavlja na naslove. On je ovo djelo nazvao "El-Fethur-Rebani li tertibi Musnedil-imam Ahmed b. Hanbel eš-Šebani." Potom ga je prokomentirao, izdvojivši njegove hadise u zasebno djelo, koje je nazvao „Bulugul-Emani min esraril-fethir-Rebbani.”³⁸⁴

Osim toga, Ahmed Muhammed Šakir, jedan od komentatora Musneda, uradio je i druge indekse koji upotpunosti olakšavaju korištenje ovog djela. Osim indeksa ashaba, uradio je i sljedeće indekse koje je priložio na kraju svakog toma Ahmedova Musneda:

- indeks prenosilaca hadisa Musneda, koje su Ahmed b. Hanbel i njegov sin Abdullah kritizirali,

-indeks imena koja su spomenuta u tekstu hadisa njegova Musneda,

-indeks mjesta koja su spomenuta u tekstu hadisa njegova Musneda,

-indeks riječi, čije je značenje pojasnio, i

-indeks tema o kojima su zabilježeni hadisi u Ahmedovu b.

³⁸³ Vidi: Dr Mahmud et-Tahhan „Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi“, 43. str.

³⁸⁴ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun“, 377. str.

Hanbelovu Musnedu. On je pored svakog imena i svake teme naveo tom i stranicu u kojima su oni kroz Musned spomenuti.³⁸⁵

Broj hadisa

Ranije smo spomenuli riječi Ebu Zur'a er-Razija, koji je kazao da je Ahmed b. Hanbel znao milion hadisa napamet. Iz milion hadisa koje je poznao, Ahmed b. Hanbel je zabilježio one koji su sadržani u njegovu Musnedu.

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel veli da je Ahmed b. Hanbel zabilježio one koji su sadržani u njegovu Musnedu iz 700.000 hadisa.³⁸⁶

Hanbel b. Ahmed, jedan od trojice Ahmed b. Hanbelovih sinova, kaže: "Okupio nas je Ahmed b. Hanbel, mene, Saliha i Abdullaha, i pročitao nam Musned. Osim nas trojice, dotad ga niko nije čuo. Pošto je završio njegovo čitanje, rekao nam je: 'Hadise koji su u ovoj knjizi izabrao sam iz 750.000 hadisa'."³⁸⁷

U Musnedu Ahmeda b. Hanbela ima oko 40.000 hadisa. Od tog broja je 10.000 koji se ponavljaju. Bez ponovljenih, u Musnedu Ahmeda b. Hanbela ima oko 30.000 hadisa.³⁸⁸

U Ahmed b. Hanbelovu Musnedu koji danas posjedujemo nisu svi hadisi preneseni od Ahmeda b. Hanbela. U njemu se nalaze i hadisi koje je dodao njegov sin Abdullah, a poslije njegove smrti.

Prof. Ahmed el-Bena, poznat kao Es-Sa'ati, u predgovoru djela "Fethur-Rabbani" kaže: "Iščitavajući Musned došao sam do zaključka da se hadisi Ahmed b. Hanbelova Musneda mogu svrstati u šest kategorija:

1. hadisi koje je Ebu Abdur-Rahman Abdullah, sin imama Ahmeda b. Hanbela, isključivo čuo od oca. Takvih hadisa u njemu ima oko dvije trećine i zovu se Musned imama Ahmeda b. Hanbela;
2. hadisi koje je Abdullah čuo i od oca, a i od drugih prenosilaca. Takvih je hadisa u Musnedu veoma malo;
3. hadisi koje je Abdullah čuo od drugih, a nije ih čuo od oca.

³⁸⁵ Pogledaj Musned Ahmeda b. Hanbela sa komentarom Ahmeda Muhammeda Šakira.

³⁸⁶ Hafiz Šemsudin b. El-Dževzi el-Mis'ad fi hatmi Musned Ahmed b. Hanbel, vidi: Musned Ahmed b. Hanbel sa komentarom Ahmeda Muhammeda Šakira, 1/31. str.

³⁸⁷ Vidi: Isti izvor.

³⁸⁸ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 236. str.

Zbir takvih hadisa kod hadiskih učenjaka poznat je kao "Zevaidu Abdullah." Njih u Musnedu ima oko 10.000;

4. hadisi koje je Abdullah čitao svome ocu, a nije ih od njega čuo. Ovakvih hadisa je u Musnedu veoma malo;

5. hadisi koje Abdullah nije čuo od oca niti ih je njemu čitao, a koje je našao u rukopisu svoga oca; i

6. hadisi koje je prenio hafiz hadisa Ebu Bekr el-Kati'i od drugih, a ne od Abdullaha i njegovog oca. Takvih je hadisa najmanje u Musnedu.

Svih šest kategorija hadisa sačinjavaju Musned, osim treće i šeste kategorije. Treću je od sebe dodao Abdullah, a šestu je dodao El-Kati'i."³⁸⁹

Uvjeti Ahmeda b. Hanbela

Imam Ahmed b. Hanbel nije izričito nigdje naglasio koji su to uvjeti kojih će se pridržavati prilikom pisanja svoga Musneda. Međutim, iz naziva njegove zbirke hadisa, iz nekih njegovih riječi, i na osnovu studioznog izučavanja i promatranja njegova Musneda, učenjaci su izvukli zaključak da je on sebi postavio određene uvjete kojih se namjeravao držati prilikom pisanja svoga Musneda. Evo nekih od tih uvjeta:

1. da u svoju zbirku želi zabilježiti isključivo hadise sa potpunim senedima. To se da zaključiti iz naziva njegove zbirke Musned, što znači sa cijelim nizom prenosilaca;

2. da u svoju zbirku želi zabilježiti hadise samo od onih prenosilaca čija su iskrenost i vjerovanje potvrđeni, a da u nju ne želi bilježiti hadise od prenosilaca koji su napadani. Na ovaj uvjet je ukazao hafiz hadisa Ebu Musa el-Medini;

3. da u svoju zbirku želi zabilježiti vjerodostojne, mešhur, hasen i garib-hadise. U nju ne želi bilježiti slabe, daif-hadise. Hafiz hadisa Ebul-Kasim Ismail et-Tejmi kaže: "Nije dozvoljeno da neko govori da u njegovoj zbirci ima slabih hadisa. U njoj su samo sahih, mešhur, hasen i garib-hadisi;

4. da u svoju zbirku ne želi bilježiti hadise od prenosilaca za koje

³⁸⁹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 370. i 371. str.

je dokazano da su bili skloni laži, kao što je Muhammed b. Seid el-Maslub i njemu slične ravije, a želi da u nju zabilježi hadise od prenosilaca koji su slabi zbog lošeg pamćenja;³⁹⁰

5. da u svoj Musned želi sabrati sve postojeće sahih-hadise. Fakih Ebu Bekr b. Ebu Hamid kaže: “Čuo sam Abdullaha b. Ahmeda b. Hanbela kada je kazao: Upitao sam svoga oca: Zašto prezireš pisanje knjiga kada si već napisao Musned? On je odgovorio: Ovu sam knjigu (tj. Musned) napisao sam radi toga da bi bio putokaz ljudima ukoliko se razidu u pogledu Sunneta Allahova Poslanika, s.a.v.s..”

Ahmed b. Hanbel je namjeravao u Musned sabrati sve postojeće sahih-hadise. On je hadise pisao u listove podijelivši knjigu na dijelove, ali ga je smrt zatekla prije nego je dovršio ono što je naumio. Nakon njegove smrti, njegov sin Abdullah je hadisima koje napisao njegov otac dodao i hadise koje je on čuo od njega i od drugih učenjaka.³⁹¹

Stepen hadisa Musneda

U pogledu stepena vjerodostojnosti hadisa Ahmed b. Hanbelova Musneda, postoje tri mišljenja hadiskih učenjaka:

1. Mišljenje onih koji tvrde da su svi hadisi koji se nalaze u Ahmed b. Hanbelovu Musnedu – valjani, da mogu služiti kao šerijatski argumenti. Ovakvo mišljenje oni temelje na riječima imama Ahmeda b. Hanbela.

Osman b. Es-Sibak kaže: “Ispričao nam je Hanbel sin Ahmeda i kazao: Ahmed b. Hanbel je okupio nas trojicu (njegovih sinova), mene, Saliha i Abdullaha i pročitao nam svoj Musned. Njegov Musned prije nas nije niko drugi čuo. Nakon što ga je pročitao, on nam je rekao sljedeće: Ovu knjigu sam sabrao i hadise u njoj izabrao iz 750.000 hadisa! Kada god se muslimani razidu u pogledu nekog hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., neka se pozovu na ovo djelo. Ukoliko ga ne bude u ovom djelu onda taj hadis ne vrijedi kao argument!”³⁹²

Ebu Musa el-Medini je prenio od imama Ahmeda b. Hanbela da je upitan za neki hadis, pa je rekao: “Pogledajte ima li ga u Musnedu.

³⁹⁰ Vidi: Musned Ahmed b. Hanbel sa komentarom Ahmeda Muhammeda Šakira, 1/34. i 35. str.

³⁹¹ Vidi isti izvor, 1/30. str.

³⁹² Vidi: Musned Ahmed b. Hanbel sa komentarom Ahmeda Muhammeda Šakira, 1/31. str.

Ako bude u Musnedu, uredu je, a ako ga ne bude u Musnedu, ne vrijedi kao argument.”³⁹³

2. Mišljenje onih koji kažu da u njegovu Musnedu ima vjerodostojnih - sahih i slabih - daif hadisa, s tim što su daif-hadisi u njemu bliski hasen - dobrim hadisima. Ovo mišljenje zastupaju hafiz Ebu Abdullah ez-Zehebi, Ibn Hadžer el-Askalani Ibn Tejmije i Es-Sujuti.

Es-Sujuti u predgovoru svog “El-Džami’ul-kebira” kaže: “Sve što je hadisa u Ahmed b. Hanbelovu Musnedu prihvatljivi su, jer je svaki daif-hadis u njemu blizak hasen-hadisu.”

Ibn Hadžer el-Askalani u djelu “Ta’džilul-menfea fi ridžalil-er-bea”, kaže: “Svi su hadisi Ahmed b. Hanbelova Musneda sa valjanim senedima, osim tri ili četiri hadisa.”³⁹⁴

3. Mišljenje onih koji kažu da u njegovu Musnedu ima vjerodostojnih, slabih i apokrifnih hadisa. Ovakvo mišljenje zastupaju Ibnul-Dževzi i El-Iraki. Ibnul-Dževzi je iz Ahmed b. Hanbelova Musneda uvrstio 29 hadisa u svoju zbirku apokrifnih hadisa “El-Mevdu’at”, dok je hafiz El-Iraki tom broju dodao još devet hadisa, smatrajući ih apokrifnim.

Ibn Hadžer el-Askalani ne slaže se sa ocjenama Ibnul-Dževzija i El-Irakija. On je napisao zasebno djelo “El-Kavlul-musedded fiz-zebbi anil-Musned”, u kome se pojedinačno osvrnuo na svaki hadis koje su El-Dževzi i El-Iraki ocijenili apokrifnim i argumentirano dokazao da njih dvojica nisu upravo i da u Ahmed b. Hanbelovu Musnedu nema nijednog apokrifnog hadisa. Sa njim se u tome upotpunosti slaže i Eš-Ševkani.³⁹⁵

Neki su pokušali pomiriti spomenuta oprečna mišljenja tako što su kazali da se tvrdnja El-Dževzija i El-Irakija da u Ahmed b. Hanbelovu Musnedu ima apokrifnih hadisa odnosi na one hadise koje su Ahmedov sin Abdullah i Ebu Bekr el-Kat’i pridodali njegovu Musnedu, dok su svi hadisi koje je sam Ahmed uvrstio u svoj Musned valjani i među njima ni El-Dževzi ni El-Iraki nisu pronašli apokrifnih hadisa.

Za nas je najbitnije da je Ibn Hadžer el-Askalani pobio mišljenja El-Dževzija i El-Irakija i dokazao da u Ahmed b. Hanbelovu Musnedu nema nijednog apokrifnog hadisa, kako među hadisima koje je zabi-

³⁹³ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve “El-Hadisu vel-muhaddisun”, 372. str.

³⁹⁴ Isti izvor, 1/ 373. i 374. str.

³⁹⁵ Isti izvor, 1/374. i 375. str.

lježio sam Ahmed, tako i među hadisima koje su njegovu Musnedu pridodali njegov sin Abdullah i Ebu Bekr el-Kati'i.

Komentari Musneda

Ahmed b. Hanbelov Musned više puta je pojašnjavan i komentiran. Najpoznatiji su sljedeći komentari ove zbirke:

1. Komentar Ahmed b. Hanbelova Musneda, koji je napisao Ebul-Hasan b. Abdul-Hadi es-Sindi (umro 1139. god po Hidžri). On je Ahmed b. Hanbelov Musned prokomentirao u 50 velikih svezaka, koji je poslije sažeo Zejnudin Omer b. Ahmed eš-Šema' el-Halebi;

2. Bulugul-emani min esraril-fethir-Rebbani, koji je napisao Ahmed b. Abdur-rahman b. Muhammed el-Bena es-Sa'ati (umro 1351. god. po Hidžri); i³⁹⁶

3. Komentar Ahmed b. Hanbelova Musneda, koji je napisao naš savremenik Ahmed Muhammed Šakir. Ovaj komentar je štampan u Egiptu 1957. godine u deset tomova, u izdanju Darul-Mearif.

³⁹⁶ Isti izvor, 376. i 377. str.

IZDVAJANJE SAHIH-HADISA U ZASEBNE ZBIRKE

Treće stoljeće po Hidžri smatra se zlatnim vremenom, u kome su sve islamske znanosti doživjele svoj procvat. U 3. stoljeću po Hidžri javlja se generacija učenjaka koji počinju da iz svih do tad napisanih hadiskih izbirki, kao i od hadisa koje su direktno čuli od svojih učitelja, prave selekciju hadisa i vjerodostojne hadise izdvajaju u zasebne hadiske zbirke. Na čelu ove generacije stoji Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail el-Buhari. Potom slijede: Muslim b. Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi, pa Ebu Davud Sulejman b. Es'as el-Ezdi es-Sidžistani, Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre et-Tirmizi, Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai, Ebu Abdullah b. Muhammed b. Jezid Ibn Madže el-Kazvini i drugi. U tom periodu nastaju najznačajnija djela iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti, među kojima su i šest najmeritornijih hadiskih zbirki koje su poznate pod nazivom El-Kutubus-sitte .
الكتب الستة .

To su:

1. El-Džamius-sahih imama El-Buharija الجامع الصحيح للبخاري
2. El-Musnedu-sahih imama Muslima لمسلم المسند الصحيح
3. El-Džami Et-Tirmizija جامع الترمذي
4. Sunen Ebu Davuda سنن أبي داود
5. Sunen En-Nesaija سنن النسائي
6. Sunen Ibn Madžea سنن ابن ماجه

Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na svaku od šest spomenutih hadiskih zbirki, s tim što ćemo, prije nego se osvrnemo na svaku od njih, iznijeti kratku biografiju njenog autora.

EL-DŽAMI'US-SAHIH IMAMA EL-BUHARIJA

Abdullah Muhammed b. Ismail b. Ibrahim b. El-Mugire b. Berrdizbeh (neki kažu Bezdzizbeh), neki kažu b. El-Ahnef el-Džufi el-Buhari³⁹⁷, priznati hadiski učenjak, šerijatski pravnik i mudžtehid, rođen je u petak poslije džume namaza 13. ševvala 194. godine po Hidžri u Buhari. Potiče iz veoma ugledne porodice koja je dala nekoliko istaknutih učenjaka. Otac mu Ismail bio je poznat, u svoje vrijeme, kao veoma učen i pobožan čovjek. Kao i sin mu Muhammed, pokazivao je poseban interes za hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Uzvišeni Allah je Muhammedu b. Ismailu dao dar za pamćenje hadisa. Naučio je napamet mnoge hadise dok je još pohađao mekteb. Ibn Kesir navodi predaju u kojoj stoji da je El-Buhari, kao dječak, napamet citirao 70.000 hadisa jedan za drugim.³⁹⁸

El-Firebri kaže: "Čuo sam Muhammeda b. Ebu Hatima, El-Buharijeva prepisivača, koji je kazao: Čuo sam El-Buharija kada je rekao: Imao sam sklonost za pamćenje hadisa napamet dok sam bio još u mektebu. - Koliko si tad imao godina?, upitao sam ga. On reče: Imao sam deset godina, ili manje, još manje. Nakon što sam napustio mekteb razišao sam se u mišljenju sa Ed-Dahilijem i drugima. Jednog dana je Ed-Dahili, čitajući hadise, ljudima rekao: Prenio je Sufjan od Ebuz-Zubejra, a on od Ibrahima. Rekao sam: Ebuz-Zubejr nije prenosio hadise od Ibrahima. Čuvši to, on me izgrdi. Rekoh: Pogledaj u original, ako ga imaš. Otišao je, pogledao u original. Vrativši se on me upitao: Kako si ono rekao, dječčače? Rekoh: Ez-Zubejr je sin Adijja i on je (hadise) prenosio od Ibrahima. Kada to ču, zatraži pero i ispravi ono kako je bio napisao, a onda reče: Istina je ono što si ti rekao. - Koliko si imao godina kada si ga korigirao, upita neko! - Imao sam 11 godina, odgovorio je on."³⁹⁹

Otac mu Ismail učio je hadis od znamenitih učenjaka svoga vremena: Hammada b. Zejda, Malika b. Enesa i drugih. Kasnije je i sam držao kružoke hadisa kojima je prisustvovala masa svijeta, a u toj masi su, još kao djeca, redovno su prisustvovala i njegova dva

³⁹⁷ Ibn Hadžer el-Askalani „Tehzibut-Tehzib“, 9/47. str.

³⁹⁸ Vidi: Š. Kurdić, cit. djelo, str. 130.

³⁹⁹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun“, 353. str.

sina Ahmed i Muhammed.

Ismail je umro veoma mlad, dok je Muhammed bio još dječak. Iza sebe je ostavio podosta imetka, te Muhammedovoj majci nije bilo teško da odgaja i izdržava svoja dva sina, Ahmeda i Muhammeda.

Muhammed se još kao dijete isticao, među ostalom djecom, bistri-
nom, oštroumnosću i željom za naukom. On, u to vrijeme, a i kasnije
do kraja života, poseban interes pokazuje prema hadisu. Sa nepunih
deset godina prisustvovao je kružocima hadisa učenjaka svoga kraja.
Veoma rano je naučio Kur'an napamet, a kad je imao 16 godina i
djela Abdullaha b. El-Mubareka, Veki'a i drugih.⁴⁰⁰

Određeno vrijeme bio je primoran da prekine traženje nauke
zbog bolesti očiju. Bolest mu se bila tako pogoršala da je bio pot-
puno obnevidio. Pošto u to vrijeme nije bilo stručnih ljudi za bolesti
te vrste, El-Buharijevoj majci nije preostalo ništa drugo nego da se
obradi Allahu i moli ga za njegovo ozdravljenje. Svakog dana je molila
Allaha ne gubeći ni za trenutak nadu u Njegovu milost. Jedne noći
ona usni Ibrahima, s.a.v.s., koji joj reče da se ne žalosti, sin će joj
ozdraviti i progledati. To se ubrzo obistinilo. El-Buhari je potpuno
ozdravio i progledao. Ovaj slučaj je dao povoda nekim učenjacima
da kažu da je Uzvišeni Allah odabrao El-Buharija za zaštitnika hadisa
Allahova Poslanika, s.a.v.s.⁴⁰¹

Kad je El-Buhari napunio 16 godina, on s majkom i bratom
Ahmedom odlazi u Mekku da obavi hadž. Nakon obavljenog hadža,
majka i Ahmed su se vratili kući, a Muhammed je ostao u Mekki da
kod tamošnjih učenjaka produbljuje svoje znanje iz hadisa. Tokom
učenja u Mekki odlazi i u Medinu, i od tamošnjih učenjaka sluša ha-
dis. U krugu Dva harema započinje pisanje svog "Džami'us-sahiha."
U tom periodu piše i svoja djela: "Kadajas-sahabe vet-tabi'in" i "Et-
Tarihul-kebir." Sam El-Buhari kaže: "Kada sam imao 18 godina na-
pisao sam djelo 'Kadajas-sahabe vet-tabi'in.' Nešto kasnije ja sam
u Medini pored Vjerovjesnikova, s.a.v.s., kabura napisao i djelo 'Et-
Tarih.' Pisao sam ga pri mjesecini. Ja sam uz svako ime koje sam u
njemu spomenuo imao posebnu priču, ali sam to izostavio iz bojazni
da djelo ne bude preglomazno."⁴⁰²

U želji da što bolje upozna hadis i hadisku nauku, El-Buhari od-

⁴⁰⁰ Isti izvor, 354. str.

⁴⁰¹ Vidi: Revija "Rabitatul-alemil-islami", novembar 1981. god., 1. strana.

⁴⁰² Isti izvor, i Revija "Rabitatul-alemil-islami", novembar 1981. god., 1. strana.

lazi i u druge značajne znanstvene centre. Susreće se sa eminentnim hadiskim stručnjacima toga vremena, od njih sluša hadise, sa njima vodi naučne rasprave, i sluša njihova mišljenja u pogledu stručnih ocjena pojedinih prenosilaca hadisa.

Tokom svoga naukovanja boravio je u Šamu, Egiptu, Hidžazu, Basri, Kufi, Horasanu i Bagdadu. Njegovi biografi su zabilježili da je El-Buhari kazao: "Ja sam u Šam, Egipat i Džeziru navraćao po dva puta. U Basri sam bio četiri puta. U Hidžazu sam proveo šest godina, a ni sam ne znam koliko sam puta navraćao u Bagdad i Kufu."

Jedanput je boravio i u Semerkandu. Kad je stigao u Semerkand, imao je susret sa 400 hadiskih učenjaka. Svaki od njih ga je upitao za jedan hadis kojima su ispremetali senede tako što su, umjesto seneda iz Iraka, ispred teksta hadisa ubacili senede iz Šama i obrnuto, s ciljem da ga provjere. On je svaki pravi sened vratio njegovu tekstu. Slično nešto su mu uradili i u Bagdadu.⁴⁰³ Za El-Buharija vele da bi cijelu knjigu naučio napamet dok je jedanput pročitao."⁴⁰⁴

Boraveći u Bagdadu, El-Buhari se nekoliko puta susreo sa Ahmed b. Hanbelom koji mu je preporučio da se duže zadrži u Bagdadu, Damasku i Horasanu, jer u tim centrima žive najbolji poznavaoци hadisa.

Godine 250. po Hidžri, El-Buhari odlazi u Nejsabur. Tamo mu je priređen doček kakav do tad, a ni poslije, nije priređen ni jednom učenjaku niti državniku. Njegov učitelj Muhammed b. Jahja ez-Zuheli, kad je čuo za dolazak El-Buharija, apelirao je na svijet da mu iziđu na doček. Govorio je: "Ljudi, ko želi da dočeka El-Buharija, on sutra stiže, ja ću mu, inšallah, izići na doček i izraziti mu dobrodošlicu."

Sve vrijeme koje je proveo u Nejsaburu, El-Buhari maksimalno koristi za svoja predavanja iz oblasti hadisa. Njihovim predavanjima je svakog dana prisustvovalo hiljade ljudi. Među slušaocima su redovno bili i njegovi raniji učitelji.

Smutljivci, koji nisu mogli gledati takvu popularnost El-Buharija, počinju da izmišljaju spletke kako bi ga zavadili sa njegovim učiteljem Ez-Zuhelijem, koji je bio veliki autoritet u Nejsaburu. Uspjeli su u tome. Kod Ez-Zuhelija se javi zavist, te počne da spletkari i ubacuje smutnije između El-Buharija i naroda. Toliko je Ez-Zuheli radio pro-

⁴⁰³ Vidi: Isti izvor.

⁴⁰⁴ Vidi: isti izvor.

tiv El-Buharija da je svojim podvalama i lažima uspio odvojiti sve učenjake Nejsabura od El-Buharija. Jedini mu je imam Muslim ostao privržen i vjeran i u vrijeme kad su ga svi drugi napustili.⁴⁰⁵

Pod takvim pritiskom, El-Buhari je morao napustiti Nejsabur i uputiti se u svoje rodno mjesto Buharu.

Napuštanje Nejsabura El-Buhariju nije donijelo smiraj. Zavist kod njegova učitelja Ez-Zuhelija bila je toliko izražena da ga je ponukala da napiše gradonačelniku Buhare Halidu b. Ahmedu ez-Zuheliju pismo protiv El-Buharija, u kome ga optužuje da je oponent Sunnetu. Gradonačelnik El-Buhare, koji je već bio gnjevan na El-Buharija zbog toga što je odbio da dolazi na njegov dvor i njegovim sinovima predaje Džami'us-sahih i Tarih, pročita pismo građanima Buhare i naredi El-Buhariju da napusti Buharu.⁴⁰⁶

El-Buhari napusti rodno mjesto Buharu i krenu prema Semerkandu. Na putu prema Semerkandu kad je stigao u mjesto Hartenk u blizini Semerkanda, gdje je imao rodbinu, El-Buhari, nakon noćnog namaza, uputi dovu Allahu moleći ga da mu uzme dušu, naglasivši da je smrt bolja od fesada. Allah je ukabulio dovu ovog učenjaka. Nije prošlo ni mjesec dana, El-Buhari je preselio na onaj svijet. To je bilo uoči Ramazanskog bajrama 256. godine po Hidžri.⁴⁰⁷

Ebu Mensur, čovjek kod koga je imam El-Buhari proveo posljednje dane svoga života, kaže da su svi nakon njegova pokopa osjetili da njegov mezar miriše miskom! Tome su se svi čudili, a na licima onih koji su mu pravili smicalice, kada su to osjetili, primijetilo se kajanje i griža savjesti.⁴⁰⁸

El-Buharijevi učitelji

Cijeli svoj život El-Buhari provodi u izučavanju hadisa. Nikada nije čuo za nekog učenjaka, a da nije smogao snage i volje da ode kod njega. Sam je rekao da je hadis učio od 1.080 učenjaka. On kaže: "Bilježio sam hadise od hiljadu i više učitelja. Ne posjedujem ni jedan

⁴⁰⁵ Š. Kurdić, cit. djelo, 148. str.

⁴⁰⁶ Uporedi: Š. Kurdić, cit. djelo, 148. str.

⁴⁰⁷ M. Handžić, cit. djelo, 87. str.

⁴⁰⁸ Uporedi: Š. Kurdić, cit. djelo, str. 149.

hadis a da uz njega nije spomenut i njegov sened.”⁴⁰⁹

Najpoznatiji učitelji u Buhari su mu Muhammed b. Selam, Muhammed b. Jusuf el-Bikendi i dr; u Belhu - Mekki b. Ibrahim, u Bagdadu - Muhammed b. Isa, Surjedž b. Nu'man, Affan i dr.; u Meki - Ebu Abdur-Rahman el-Mukri, Hallal b. Jahja, Hassan b. Hassan el-Basri i dr.; u Basri - Ebul-Asim, El-Ensari, Abdur-Rahman b. Hammad, Hadždžadž b. Minhal i dr.; u Medini - Abdul-Aziz el-Uvejesi, Ejub b. Sulejman i dr.; u Kufi - Ubejdullah b. Musa Ebu Nuajm i dr.; Egiptu - Seid b. Ebu Merjem, Esbeg i dr.; u Šamu - Ebul-Mugire i El-Firebri; u Askalanu - Adem b. Ebu Ijas, u Himsu - Ebul-Jeman, u Damasku - Ebu Mushir; u Mervu - Abdan b. Osman i Ali b. Hasan; u Nejsaburu - Jahja b. Jahja; u Reju - Ibrahim b. Musa i drugi.⁴¹⁰

El-Buharijevi učenici

Kao što je bio običaj gotovo kod svih učenjaka, da nakon završetka naukovanja i sticanja znanja iz određenih oblasti drže kružoke i predaju učenicima, tako je i El-Buhari, nakon što je završio naukovanje, a naročito nakon što je završio svoj El-Džami'us-sahih, držao kružoke iz hadisa. Njegovim predavanjima, kako bilježe neki biografi, prisustvovalo i po nekoliko hiljada ljudi. Njegov učenik i jedan od prenosilaca njegova El-Džamius-sahiha Muhammed b. Jusuf el-Firebri tvrdi daje njegov El-Džami'us-sahih odslušalo 90.000 ljudi.⁴¹¹

Ljudi su dolazili iz raznih krajeva tadašnjeg islamskog svijeta da prisustvuju kružocima imama El-Buharija, na kojima je predavao svoj El-Džami'us-Sahih i druga svoja djela. Od brojnih njegovih učenika spomenut ćemo samo neka imena koja će postati poznata u čitavom svijetu, kao što su: Ebul-Husejn Muslim b. Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi, autor poznatog Sahiha, Ibn Huzejme, također autor Sahiha, Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre et-Tirmizi, autor poznatog Džami'a, zatim Ebu Zur'a er-Razi, Ebu Hatim er-Razi, Ibrahim el-Harbi, Ibn Ebud-Dunja, Salih b. Muhammed el-Esedī, Ebu Bišr ed-Dulabi, Muhammed b. Abdullah el-Hadremi, El-Kasim b. Zekerija, Ibn Ebu Asim, Umejir b. Muhammed b. Budžejr, Husejn b. Muhammed el-Kubani, Ebu Amr el-Hifaf en-Nejsaburi, Husejn b.

⁴⁰⁹ Ibn Hadžer "Tehzibut-tehzib", 9/49. str.

⁴¹⁰ Isti izvor, 9/47. str. Ez-Zehbi "Tezkiretul-huffaz", 2/555. str. i Š. Kurdić, cit. djelo, 131. str.

⁴¹¹ Š. Kurdić, cit. djelo, 132. str.

Muhammed b. Hatim b. Ubejd el-Idžli, Abdullah b. Nadžije, El-Fadl b. Abbas er-Razi, Ebu Kurejš Muhammed b. Džum'a el-Kahastani, Ebu Bekr b. Ebu Davud, Ebu Muhammed b. Said, a El-Husejn b. Ismail el-Muhami (koji je posljednji od njega preuzeo hadise u Bagdadu), Muhammed b. Jusuf el-Ferebri i mnogi drugi.

El-Buhari kao neprikosnoveni hadiski autoritet

U poznavanju hadisa i hadiske nauke El-Buhari je bio i ostao nedostizan i nenadmašan. Ne postoji ni jedna grana hadiske nauke a da je nije svestrano poznavao. Mnogi za njega kažu da je bio samo jedan od mnogobrojnih znakova Allahove moći.⁴¹²

Imam El-Buhari kaže: "Pamtim 100.000 vjerodostojnih i dvije 200.000 hadisa koji nisu vjerodostojni."⁴¹³ On je kazao i ovo: "Ne postoji ni jedno ime zabilježeno u historijskim i biografskim djelima a da ja o toj osobi ne znam sve detalje."⁴¹⁴

Imami Muslim ga je nazvao liječnikom koji liječi hadis od skrivenih nedostataka i slabosti, pošto se uvjerio u njegovu stručnost u pogledu otkrivanja skrivenih nedostataka u hadisu. Ahmed b. Hamdun el-Kassar kaže: "Vidio sam Muslima kada je došao kod El-Buharija i, poljubivši ga među oči, rekao: 'O učitelju svih učitelja, predvodniče hadiskih učenjaka, liječniče hadisa od skrivenih nedostataka, dopusti mi da ti poljubim tvoje noge na kojima stojiš.'"⁴¹⁵

El-Buhariju su učenost priznali svi njegovi savremenici, kao i svi učenjaci koji su živjeli poslije njega. Da bismo se uvjerali o kakvom je hadiskom autoritetu riječ i koliko je bio cijenjen među učenjacima, navest ćemo mišljenja nekoliko učenjaka o njemu.

Ebu Bekr b. Huzejme kaže: "Niko ko je živio pod ovim nebeskim svodom nije poznavao hadis bolje od El-Buharija."⁴¹⁶

Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre et-Tirmizi kaže: "Ja u Iraku i Horasanu, što se tiče poznavanja skrivenih nedostataka u hadisu, povijesti i seneda hadisa, nisam vidio učenijeg od El-Buharija."⁴¹⁷

Mahmud b. En-Nazir b. Sehl eš-Šafi'i kaže: "Boravio sam u Basri,

⁴¹² Revija "Rabitatul-alemil-islami", novembar 1981., broj 1, 57. str.

⁴¹³ Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/556. str.

⁴¹⁴ Revija "Rabitatul-alemil-islami" novembar 1981., broj 1, 57. str.

⁴¹⁵ Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 354. str.

⁴¹⁶ Ez-Zehebi „Tezkiretul-huffaz“, 2/556. str.

⁴¹⁷ Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 355. str.

Hidžazu i Kufi i susreo se sa tamošnjom ulemom. Kada god bi neko pred njima spomenuo El-Buharija, svi su ga stavljali ispred sebe.”⁴¹⁸

Vrhunac pohvala izrečenih o El-Buhariju su riječi poznatog hadiskog autoriteta Ibn Hadžera el-Askalanija (umro 852. god. po Hidžri), koji je kazao: “Sav papir i svi učenjaci svijeta ne bi bili dovoljni da se napiše sve ono što je o El-Buhariju pohvalno rečeno. To je more kome nema kraja.”⁴¹⁹

El-Buharijeva djela

Gotovo da nema ni jedne grane hadiskih znanosti a da El-Buhari iz nje nije napisao makar jedno djelo. Osim hadisa, on je pisao i djela i iz tefsira, povijesti, šerijatskog prava i drugih znanosti islama. Od djela koja je ostavio iza sebe, najznačajnija su:

1. El-Džami'us-sahih
2. Et-Tarihul-kebir
3. Et-Tarihul-vesit
4. Et-Tarihus-sagir
5. Kitabul-kuna
6. Kitabud-duafa
7. Kitabu birrul-validejni
8. El-Džami'ul-kebir
9. Esmaus-sahabe
10. Kitabul-hibe
11. Kitabul-mebsut
12. Kitabul-vuhdan
13. Kitabul-ešribe
14. Kitabul-ileli
15. Ref'ul-jedejni fis-salati
16. El-Kiraetu halfel-imam

⁴¹⁸ Isti izvor, 354. str. i dr Mustafa Es-Sibai “Es-sunne ve mekane tuha fit-tešri'il-islami”, 445. str.

⁴¹⁹ Revija “Rabitatul-alemil-islami”, novembar 1981., broj 1, str. 57.

17. Kitabul-feraid
18. Kadajas-sahabe vet-tabi'in
19. El-Edebul-mufredi, preveden na bosanski jezik u Mostaru,
20. Halkul-ef'alil-ibad
21. El-Musnedul-kebiru
22. Et-Tefsirul-kebiru
23. Kitabul-tevarihi vel-ensabi.⁴²⁰

Većina spomenutih djela su štampana, dok se jedan broj i danas nalazi u rukopisu. Ovdje ćemo se ukratko osvrnuti na njegov El-Džami'us-sahih.

El-Džami'us-sahih الْجَامِعُ الصَّحِيحُ

Najznačajnije djelo koje je El-Buhari ostavio iza sebe bez sumnje je njegov El-Džami'us-sahih, kod nas poznat kao Sahihul-Buhari ili El-Buharijev Sahih. To je prva zbirka isključivo vjerodostojnih hadisa. Sve prethodne zbirke koje su nastale prije El-Buharijeva El-Džamius-sahiha sadržavale su sve vrste hadisa; vjerodostojne-sahih, dobre-hasen, slabe-daif, a neke od njih i apokrifne-mevdu.'

Prema mišljenju učenjaka, dva su osnovna motiva rukovodila El-Buharija da napiše ovu zbirku hadisa:

1. Prijedlog poznatog učenjaka i jednog od El-Buharijevih učitelja Ishaka b. Rahevejha, koji je, na jednom skupu učenjaka kome je prisustvovao i El-Buhari, rekao: "Kako bi bilo da neki od vas napiše jednu sažetu zbirku u koju će sabrati isključivo vjerodostojne hadise." "Taj mi se prijedlog", veli El-Buhari, "dopao, te sam odlučio da pišem El-Džami'us-sahih."⁴²¹

2. San u kojem je usnio da stoji pred Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., i rashlađuje ga lepezom koju je držao u ruci. Tumači snova su mu ovaj san protumačili tako što bi on trebalo da štiti Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis od podvala i laži. "To je bio razlog", veli El-Buhari, "da

⁴²⁰ Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 356. str., i Š. Kurdić, cit. djelo. str. 138.

⁴²¹ Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi", 1/88. str., i dr. Omer Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/147. str.

sam odlučio da pišem svoj El-Džami'us-sahih.”⁴²²

Imam El-Buhari je pisanje svog El-Džamius-sahiha započeo u džamiji Allahova Poslanika, s.a.v.s., dok je još boravio u Medini. Na njemu je radio punih 16 godina. Nije ni jedan hadis zabilježio u ovu zbirku dok ga ne bi temeljito izučio, o njemu konsultirao poznate učenjake svoga vremena, a potom se okupao i klanjao dva rekata namaza zamolivši Uzvišenog Allaha da ga nadahne pravim rješenjem. Sve je to činio iz velike opreznosti, nastojeći da u svoje djelo uvrsti samo ono što je sasvim ispravno i vjerodostojno.⁴²³

Pri izboru hadisa, El-Buhari je bio veoma kritičan. Naročito je bio kritičan kod muan'an مَعْنَن predaja. Za razliku od Muslima i drugih učenjaka, koji su se kod preuzimanja ovakvih predaja zadovoljili time da su prenosioci koji ih prenose sa عَنْ živjeli u isto vrijeme, El-Buhari je uvjetovao i njihov susret.⁴²⁴ Dakle El-Buhari, bez obzira na to što su svi prenosioci pouzdani i precizni i što su živjeli u isto vrijeme, nije prihvatio ni jedan ovakav hadis dok se ne bi uvjerio i da se svaki od njih susreo sa svojim prethodnikom i od njega hadis izravno čuo.

Osim toga, El-Buhari u svoj Džami'us-sahih bilježi najvjerodostojnije hadise, koje su od Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenijeli najpouzdaniji prenosioci. Učenjaci svrstavaju pouzdane prenosiocce hadisa u pet kategorija.

U prvoj su najpošteniji i najprecizniji i oni koji su uz učitelja proveli najduže vremena slušajući hadise.

U drugoj kategoriji su oni prenosioci koji po kvalitetu nešto slabiji od prve kategorije, i tako redom. El-Buhari je sve musned-hadise svog El-Džamius-sahiha zabilježio isključivo od prve kategorije pouzdanih prenosilaca, muallak-hadise od druge i nešto malo od treće, dok ni jedan hadis ne bilježi od četvrte i pete kategorije pouzdanih prenosilaca, iako su i oni pouzdani.⁴²⁵

El-Buhari je El-Džamiu-sahih napisao u 97 dijelova (kitaba), Kitabe je podijelio na poglavlja (babove), kojih ima 3.730, a prema nekima 3.450.⁴²⁶

⁴²² Isti izvori.

⁴²³ M. Handžić “Uvod u tefsirsku i hadisku nauku”, 82. str., i Š. Kurdić, cit. djelo, str. 138.

⁴²⁴ Es-Sujuti “Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi”, 1/70. str.

⁴²⁵ Dr. Ekrem Dija Umeri “Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti”, 238. i 239. str.

⁴²⁶ Hasan Škapur “Sahihul-Buhari, prijevod i komentar”, 1/5. str. i Revija “Rabitatul-alemil-islami”, novembar 1981., broj 1., str. 63.

Kao vrhunski hadiski stručnjak, šerijatski pravnik i teolog, El-Buhari je djelo obogatio kur'anskim citatima, šerijatskopравnim odgovorima, brojnim drugim mudrostima, logičkim stavovima i zaključcima. Prema onome što u sebi sadrži, El-Buharijev El-Džamius-sahih ne može se smatrati samo hadiskom zbirkom u klasičnom smislu riječi. Ona je i šerijatsko djelo i komentar na hadise koji su u njemu sadržani.

Za razliku od drugih učenjaka, El-Buhari nije imao namjeru samo po temama sabrati hadise sa njihovim senedima. On je uz hadise želio pojasniti i njihova značenja, iz njih izvući pravna rješenja i mudrosti. Zbog toga, nazive poglavlja formulira u vidu pitanja ili šerijatskopравnih odgovora na pitanja. Ili ih formulira tako što nazivom poglavlja pojašnjava hadise koji su u njemu sadržani. Tako, na primjer, prvo poglavlje svog El-Džamius-sahiha formulira u vidu pitanja: "Kakav je bio početak objave Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.?", a onda u njemu donosi hadise koji daju odgovor na to pitanje.⁴²⁷

Na takav način je formulirao mnoga poglavlja u svojoj zbirci hadisa, a onda je naveo hadise koji daju odgovor na ta pitanja. On mnoga poglavlja u svojoj zbirci hadisa formulira u formi šerijatskopравnih rješenja, a onda donosi hadise kojima to rješenje argumentira. Na primjer: "Poglavlje kada čovjek stane na lijevu stranu imama pa ga imam premjesti iza sebe na svoju desnu stranu - punovažan im je namaz."⁴²⁸

Nazivom poglavlja El-Buhari je iznio šerijatski stav po ovom pitanju, a onda je naveo hadis koji argumentira taj stav. On kaže: "Ispricao nam je Kutejbe b. Seid i rekao da mu je prenio Davud od Amra b. Dinara, on od Kurejba, oslobođenog roba Ibn Abbasa, a ovaj od Ibn Abbasa, r.a, da je rekao: 'Jedne noći klanjao sam za Vjerovjesnikom, s.a.v.s., i stao mu na lijevu stranu pa me je Allahov Poslanik, s.a.v.s., uhvatio straga za glavu, i postavio na svoju desnu stranu, potom klanjao i opet legao. Kasnije mu je došao mujezin pa je on ustao i klanjao (sabah), a nije ponovo uzimao abdest'."⁴²⁹

Također je nazivom poglavlja "Džunup će uzeti tejemum ako se boji bolesti, smrti ili žeđi" iznio šerijatski stav po tom pitanju, a onda ga argumentirao, prvo hadisom koji je naveo bez seneda, a potom i

⁴²⁷ Vidi: "Metnul-Buhari bi hašijetis-Sindi", 1/5. str. i Hasan Škapur "Sahihul –Buhari prijevod i komentar", 1/19. str.

⁴²⁸ Vidi: "Metnul-Buhari bihašijetis-Sindi", 1/133. str. i Hasan Škapur "Sahihul –Buhari prijevod i komentar", 1/565. str.

⁴²⁹ Isti izvori.

hadisima sa spojenim senedima koje je donio u tom poglavlju.⁴³⁰

Ovakav način pisanja hadiskih zbirki veoma je koristan, ali je nepraktičan. Koristan je zbog toga što nam autor, uz hadise, ukratko pojašnjava i njihov smisao, i nudi meritorna rješenja i odgovore na mnoga pitanja. Nepraktičan je zbog toga što nam autor ne bilježi sve hadise o određenoj temi na jednom mjestu, nego ih bilježi parcijalno u više poglavlja, i što uz hadise bilježi i mnoge muallak i mutabea-predaje, kako bi svoj stav učinio što argumentiranijim.

Uvjeti El-Buharija

Imam El-Buhari lično nigdje ne naglašava da je sebi postavio neke uvjete kojih će se držati prilikom pisanja svoje zbirke hadisa, kao što to nisu naglasili ni drugi autori hadiskih zbirki. Međutim, neki hadiski učenjaci i teoretičari su iz naziva njegove zbirke zaključili da je El-Buhari, osim uvjeta koje smo već spomenuli, pri sastavljanju ove zbirke postavio sebi još neke uvjete.

Puni naziv El-Buharijeve zbirke hadisa glasi: „El-Džamius-sahihul-musnedul-muhtesaru min ehadisi resulillahi ve sunenihi ve eijeamihi.”

الْبَاقِ الصَّحِيحُ الْمُسْنَدُ الْمُخْتَصَرُ مِنْ أَحَادِيثِ رَسُولِ اللَّهِ وَ سُنَنِهِ وَأَيَّامِهِ.

To su sljedeći uvjeti:

1. da u zbirku želi sabrati hadise iz cjelokupne tematike islama - o vjerovanju, nauci obredoslovlju, nasljednom, kaznenom i bračnom pravu, o međuljudskim odnosima, o Vjerovjesniku, s.a.v.s., njegovim moralnim i tjelesnim osobinama, njegovim vojnim pohodima, o tefsiru, o vrlinama ashaba i dr. On se, dakle, ne želi ograničiti samo na hadise iz oblasti fikha i šerijatskog prava, kao što su to učinili Ebu Davud, En-Nesai i Ibn Madže u svojim zbirkama hadisa. Ovo zaključuju iz prve riječi u nazivu njegove zbirke “El-Džami’u”, koja ima značenje univerzalnog;

2. da u zbirku želi sabrati isključivo vjerodostojne hadise. To zaključuju iz druge riječi u nazivu njegove zbirke “Es-sahihu”, kao i iz nekih El-Buharijevih izjava. El-Buhari kaže: “U svoj sam El-Džami’i

⁴³⁰ Vidi: “Metnul-Buhari bihašijetis-Sindi”, 1/72. str. i Hasan Škapur “Sahihul –Buhari prijevod i komentar”, 1/307. str.

uvrstio isključivo ono što je vjerodostojno, a izostavio sam mnoge vjerodostojne hadise iz bojazni da djelo ne bude preopširno.”⁴³¹

Neki teoretičari tvrde da je El-Buhari, iz 600.000 hadisa koje je poznao, izdvojio kao vjerodostojno ono što je u njegovu El-Džamius-sahihu, a sve ostalo odbacio kao nepouzdan. Ovakve tvrdnje najbolje demantira spomenuta El-Buharijeva izreka, kao i ova u kojoj El-Buhari kaže: “Pamtim 100.000 vjerodostojnih, i 200.000 hadisa koji nisu vjerodostojni.”⁴³²

Takve tvrdnje demantira i izjava Ahmeda b. Hanbela: “Ima 700.000 vjerodostojnih hadisa i više.”⁴³³ Svi su zabilježeni u postojećim hadiskim zbirkama, od kojih su mnoge još u rukopisu; i

3. da u svoj El-Džamius-sahih želi sabrati hadise sa potpunim senedima. To zaključuju iz treće riječi u nazivu njegove zbirke “el-musnedu.” Što se tiče ovog uvjeta, hadiski učenjaci smatraju da El-Buhari tu nije bio dosljedan. On je pored musned-hadisa u svoju zbirku zabilježio dosta muallak i munkati’-hadisa, tj. hadisa bez seneda ili sa nepotpunim ili prekinutim senedima.

Zbog čega je to El-Buhari učinio, hadiski učenjaci pokušavaju dati odgovor. Oni vele da je to El-Buhari učinio iz sljedećih razloga:

a) Imajući u vidu da je želio da iz hadisa koje je spomenuo izvuče pravna rješenja i odgovore na pojedina pitanja, on je bio primoran da jedan hadis, kroz djelo, više puta ponavlja. Ako je neki hadis spomenuo jedanput sa potpunim senedom, koliko god ga puta kasnije ponovi, on mu izostavi sened. Činio je to čisto radi uštede vremena.

b) Imajući u vidu da je on često svoje stavove o pojedinim pitanjima formulirao kroz nazive poglavlja, da bi ih učinio što argumentiranijim, on je uz hadise sa potpunim senedom bilježio i hadise bez seneda ili sa nepotpunim senedom, kao i odlomke iz Kur’ana.

c) Nekim hadisima koje nije čuo izravno od svojih učitelja namjerno je izostavljao senede ili pojedine ravije u njima da bi time skrenuo pažnju na to. Isto je to činio i sa hadisima koji nisu ispunjavali njegove kriterije. Ibn Hadžer el-Askalani kaže: “Proučavajući El-Džamius-sahih ustanovio sam da je El-Buhari, ukoliko bi o jednoj temi imao hadise koji ispunjavaju njegove kriterije, on bi ih zabilježio

⁴³¹ Es-Sujuti “Tedribur-ravi”, 1/98. str.

⁴³² Ez-Zehebi “Tezkiretul-huffaz”, 2/556. str.

⁴³³ Vidi: Es-Sujuti “Tedribur-ravi”, 1/100. str.

sa potpunim senedima. Ukoliko o jednoj temi ne bi imao hadisa koji ispunjavaju njegove kriterije, on bi onda o toj temi zabilježio hadise koji ne ispunjavaju njegove kriterije, ali bi im izostavio senede kako bi na to upozorio.”⁴³⁴

- d) Da je želio napisati sažetu zbirku vjerodostojnih hadisa. To zaključuju iz četvrte riječi u nazivu njegove zbirke el-muhtesaru. To potvrđuju njegove riječi: “Bilježe El-Hazimi i El-Ismaili da je je El-Buhari kazao: ‘Ono što sam izostavio od vjerodostojnih hadisa je daleko više, da djelo ne bude preopširno.’”⁴³⁵

Osim nabrojanih uvjeta, neki učenjaci, kao što je El-Hakim, smatraju da je uvjet kod El-Buharija i Muslima bio i taj da nisu prihvatili ni jedan hadis koji iz generacije u generaciju, od početka do kraja seneda, ne prenose najmanje dva prenosioca.⁴³⁶ Kao, na primjer, hadis:

“Niko od vas neće istinski vjerovati sve dotle dok mu ja ne budem draži od roditelja, djece i cijeloga svijeta.”

Ovaj su hadis iz generacije ashaba prenijeli: Enes b. Malik i Ebu Hurejre, iz generacije tabi'ina - Katade i Abdul-Aziz b. Suhejb, prenijeli su ga od Katadea, Šu'be i Seid, a od Abdul-Aziza Ismail b. Uleje i Abdul-Varis, a od svakog njih ga dalje prenose grupe prenosilaca.

Međutim, prema mišljenju većine hadiskih učenjaka, El-Buhari i Muslim nisu nikada postavili takav uvjet. Većinu hadisa u svojim zbirkama oni bilježe od po jednog prenosioca u svakoj generaciji.⁴³⁷

Hadisi El-Džamius-sahiha

Kako ističu hadiski učenjaci, El-Buhari je u svoj El-Džamius-sahih zabilježio tri vrste hadisa ⁴³⁸: musned⁴³⁹, muallak⁴⁴⁰ i mutabea⁴⁴¹.

Učenjaci imaju različita mišljenja u pogledu broja hadisa El-

⁴³⁴ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh “El-Vad'u fil-hadis”, 2/149. str.

⁴³⁵ Vidi: Es-Sujuti “Tedribur-ravi”, 1/99. str.

⁴³⁶ Uporedi: Omer b. Hasan Osman Felateh “El-Vad'u fil-hadis”, 2/151. str.

⁴³⁷ Hafiz Ebu Bekr Muhammed b. Musa el-Hazimi “Šurutul-eimetil-hamse”, 29. str.

⁴³⁸ Uporedi: Dr. Ekrem Dija Umeri “Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti”, 239. str.

⁴³⁹ Musned je onaj hadis čiji je sened od početka do kraja spojen i doseže do Allahova Poslanika, sallallahu aljehi ve sellem.

⁴⁴⁰ Muallak je onaj hadis u čijemu je senedu na početku ispušten jedan ili više prenosilaca uzastopno. Dobio je ovakav naziv usljed toga što se njegov sened vezuje samo za gornju stranu, a prekinut je u njegovu donjem dijelu, tako da izgleda kao da “visi.”

⁴⁴¹ Mutabea je isti hadis što ga je prenio samo jedan ravija, ali sa drugim senedom.

Buharijeva El-Džamius-sahiha.

Ebu Zekerija Jahja b. Šeref en-Nevevi (umro 676. god. po Hidžri) i Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. god. po Hidžri) smatraju da u El-Buharijevu El-Džamius-sahihu ima ukupno, sa ponovljenim, 7.275 hadisa. Bez ponovljenih, u njemu ima ukupno 4.000 hadisa.⁴⁴²

Ibn Hadžer el-Askalani smatra da u El-Buharijevu El-Džamius-sahihu ima ukupno 9.082 hadisa, računajući ponovljene. Bez ponovljenih, u El-Buharijevu El-Džamius-sahihu ima ukupno 6.321. hadis.⁴⁴³ Od tog broja je ukupno 7.397 musned-hadisa, računajući i hadise koji su više puta ponovljeni. Bez ponovljenih, u El-Buharijevu El-Džamius-sahihu ima ukupno 2.602 musned-hadisa. Osim musned-hadisa, El-Buhari u El-Džamius-sahihu bilježi i 1.341 muallak-hadis i 344 mutabea-predaje.⁴⁴⁴ Od ukupnog broja muallak-hadisa koji su zabilježeni u El-Džamius-sahihu, samo 159 njih je El-Buhari citirao sa nepotpunim senedom ili bez seneda, dok je ostale u početku naveo sa senedima, a kasnije ih je spominjao bez seneda.⁴⁴⁵

Kasnije će Ibn Hadžer el-Askalani svim muallak-hadisima, koje je El-Buhari u El-Džamius-sahihu citirao bez seneda, pronaći njihove senede i sa njima ih navesti u djelu koje je nazvao "Et-Tevfik." Osim toga, on je napisao zasebno djelo u kome je zabilježio sve muallak, mevkuf i mutabea-predaje El-Buharijeva El-Džamius-sahiha, kojima je pronašao senede u drugim djelima i naveo ih sa senedima u djelu koje je nazvao Ta'likut-ta'lik. Potom je to djelo sažeo, tako što je izostavio senede tih hadisa, u djelo koje je nazvao "Et-Tešvik ila faslil-muhim minet-ta'lik."⁴⁴⁶

Svi Musned-hadisi El-Buharijeva El-Džamius-sahiha su, prema mišljenju svih hadiskih učenjaka, vjerodostojni. U to nema nikakve sumnje.

Što se tiče muallak-hadisa i mutabea-predaja, njegove zbirke možemo podijeliti na dvije vrste:

1. Muallak-hadisi i mutabea-predaje koje je El-Buhari prenio riječima u aktivnom značenju: *قَالَ*, *حَدَّثَ*, *أَخْبَرَ*, *رَوَى*, *أَمَرَ*, *نَهَى* i sl., koje

⁴⁴² Vidi: Es-Sujuti „Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi”, 1/102. str

⁴⁴³ Hasan Škapur „Sahihul – Buhari, prijevod i komentar „, 1/5. str.

⁴⁴⁴ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri „Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti”, 239. str.

⁴⁴⁵ Isti izvor.

⁴⁴⁶ Es-Sujuti „Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi”, 1/117. str.

ukazuju na odlučnost i sigurnost (صِغَةُ الْجَزْمِ); oni su, također, prema mišljenju većine učenjaka, vjerodostojni.

2. Muallak hadisi i mutabea predaje koje El-Buhari prenio riječima u pasivnom značenju: أُمِرَ , رُوِيَ , أَخْبَرَ , قِيلَ i sl., dakle riječima koju ukazuju na nesigurnost i slabost (صِغَةُ التَّمَرِيزِ), ne smatraju se ni vjerodostojnim a ni slabim hadisima. Ne smatraju se vjerodostojnim zbog toga što se ovakvim riječima prenose slabi hadisi, a ni slabim zbog toga što ih je El-Buhari uvrstio u svoju zbirku sahih hadisa.⁴⁴⁷ Kao da je El-Buhari ovim riječima želio skrenuti pažnju učenjacima koji će doći poslije njega da se malo pozabave ovim hadisima.

Hadiski učenjaci su se na svaki hadis El-Buharijeva "El-Džamius-sahiha" kritički osvrnuli, naročito na muallak i mutabea-predaje. Kritički su se osvrnuli i na prenosiocima u senedima hadisa. Za nešto manje od 80 bili su mišljenja da ne ispunjavaju uvjete vjerodostojnosti, kao što su bili mišljenja i da je El-Buhari u "El-Džamius-sahiha" zabilježio hadise od oko 80 prenosilaca koji nisu pouzdani.

Što se tiče hadisa na koje su učenjaci imali primjedbe, već smo spomenuli da su se one odnosile na muallak-hadise i mutabea-predaje, zbog nepotpunosti njihova seneda. Te primjedbe je Ibn Hadžer el-Askalani otklonio time što je pronašao njihove senede. Osim toga, prenosioci na koje su učenjaci imali primjedbe bili su uglavnom El-Buharijevi učitelji, čije je biografije, karakterne i moralno-psihičke osobine i njihovo ukupno stanje El-Buhari bolje poznao od svih drugih učenjaka, jer je sa njima živio, sa njima se družio i od njih učio.

Ibnul-Dževzi je u svojim kritikama išao toliko daleko da je jedan hadis iz El-Buharijeva El-Džamius-sahiha uvrstio o svoju zbirku apokrifnih hadisa El-Mevdu'atul-kubra, smatrajući ga apokrifnim. To je hadis:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ بِهَدِيَّةٍ فَبُجِّلَسَاتُهُ شُرَكَائِهِ فِيهَا. (رواه البخاري)

Ibn Abbas kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Kad neko od vas dobije kakav poklon, oni što su se zadesili s njim u društvu imaju udjela u njemu."

Es-Sujuti je u djelu "El-Kavlul-hasen fiz-zebbi anis-sunen" demantirao Ibnul-Dževziju, argumentirano mu dokazavši da nije bio u

⁴⁴⁷ Isti izvor 1/117., 118. i 120. str.

pravu. Hadis koga je on kao apokrifan uvrstio u spomenutu zbirku apokrifnih hadisa - sa senedom je prenesen od Aiše, a onaj što je u El-Buharijevu El-Džamius-sahihu je od Ibn Abbasa. To znači da se radi o dva različita hadisa koji imaju isti smisao, kod jednog su i metn i sened pouzdani, a kod drugog je metn pouzdan, a sened je slab.⁴⁴⁸

Djela nastala kao rezultat izučavanja El-Džamius-sahiha

Ni jedno djelo, izuzev Kur'ani-Kerima, nije bilo toliko u žiži interesiranja učenjaka svih specijalnosti kao što je bio El-Buharijev El-Džamius-sahih. Kroz povijest, učenjaci različitih profila i specijalnosti proučavaju ovo djelo sa raznih aspekata. Činili su to da bi ga učinili što razumljivijim i dostupnijim.

Muhammed b. Ismail el-Haseni, u djelu Ithaful-kari bi ma'rifeti džuhudi ve e'amalil-ulemai ala Sahihil-Buhar, spominje 375 djela koja su nastala kao rezultat izučavanja El-Buharijeva El-Džamius-sahiha. To su:

1. Komentari
2. Mustahredži
3. Mustedreci
4. Medžami'i
5. Mefatihi
6. Etrafi
7. Sulasijati i
8. Muhtesari (sažeci).

Od svake od spomenutih vrsta djela, spomenut ćemo po nekoliko koja su najznačajnija.

⁴⁴⁸ Isti izvor, 1/122. str.

1. Komentari El-Džami'us-sahiha

Mnogi hadiski učenjaci, da bi hadise El-Buharijeva "El-Džamius-sahiha" učinili što razumljivijim i što shvatljivijim, komentirali su njegovu zbirku. Nije moguće precizno utvrditi koliko je komentara napisano, ali se posigurno zna da ih ima mnogo, od kojih su najznačajniji:

1. Fethul-bari šerhu sahihul-buhari - koji je napisao Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. god. po Hidžri). Ovaj komentar je štampan u Bejrutu Darul-ma'rife u 13 tomova;

2. Umdetul-kari fi šerhil-Buhari - koji je napisao Bedruddin el-Ajni el-Hanefi (umro 855. god. po Hidžri);

3. Iršadus-sari ila Sahihil-Buhari - koji je napisao Ahmed b. Muhammed b. Ebu Bekr el-Kastalani (umro 922. god. po Hidžri);

4. Et-Tenkih - koji je napisao imam Bedruddin ez-Zerkeši (umro 794. god. po Hidžri); i

5. Et-Tevših, koji je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. god. po Hidžri).⁴⁴⁹

2. Mustahredži الْمُسْتَحْرَجَاتُ

Mustahredži su djela u kojima si zabilježeni hadisi neke zbirke, ali sa sasvim drugim senedima. Kada je riječ o mustahredžima El-Džamius-sahiha, to su djela u kojima su zabilježeni hadisi El-Buharijeva El-Džamius-sahiha, ali sa savim drugim senedima. Obično senedi mustahredža i senedi El-Džamius-sahiha počinju od istog učitelja ili se sastaju kod nekog zajedničkog ravije iznad, pa makar i kod ashaba.

Što se tiče redoslijeda u Mustahredžu, on je, što se tiče broja dijelova (kitaba) i broja poglavlja, identičan zbirci na koju je napisan. Dakle, redosljed, broj dijelova (kitaba) i broj poglavlja u mustahredžu El-Džamius-sahiha je potpuno isti kao i u El-Džamius-sahihu. Na El-Buharijevu zbirku hadisa napisano je oko desetak mustahredža, od kojih su najznačajniji sljedeći:

⁴⁴⁹ Vidi: Dr. Ekrem Dija Umeri „Buhusu fi tarihis-sunnetil-mußerrefeti”, 240. str. , i dr. Mustafa es-Sibai “Es-Sunne ve mekanetuha fit-tešri'il-islami”, 447. str.

1. Mustahredž ala Sahihil-Buhari - koji je napisao hafiz hadisa Ebu Bekr Ahmed b. Ibrahim b. Ismail el-Isma'ili edž-Džirdžani (umro 371. god. po Hidžri);

2. Mustahredž ala Sahihil-Buhari - koji je napisao hafiz hadisa Ebu Abdullah Muhammed b. El-Abbas b. Ahmed b. Muhammed b. Asim b. Bilal, poznat kao Ibn Ebu Zuhel (umro 378. god. po Hidžri);

3. Mustahredž ala Sahihil-Buhari - koji je napisao hafiz hadisa Ahmed Muhammed b. Ebu Hamid Ahmed b. Husejn b. El-Kasim el-Gatrif b. El-Džehm el-Gatrfi (umro 377. god. po Hidžri);⁴⁵⁰

4. Mustahredž ales-Sahihajni, koji je napisao Ebu Nuajm el-Asbehani (umro 430. god. po Hidžri);

5. Mustahredž ales-Sahihajni - koji je napisao Ebul-Ahrem (umro 344. god. po Hidžri); i

6. Mustahredž ales-Sahihajni - koji je napisao Ebu Bekr el-Berikani (umro 425. god. po Hidžri).

3. Mustedreci المُستَدْرَكَاتُ

Riječ mustedrek u arapskom jeziku znači nadopuna. U hadiskoj terminologiji, mustedrek je naziv za djelo u kome su zabilježeni hadisi koji ispunjavaju uvjete autora neke od zbirke hadisa a on ih nije uvrstio u svoju zbirku. U Mustedreku ales-Sahihajni zabilježeni su hadisi koji ispunjavaju uvjete El-Buharija i Muslima, a njih dvojica ih nisu zabilježili u svojim sahihima. Navest ćemo najpoznatije.

1. El-Mustedrek ales-Sahihajn, koji je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamdevejh El-Hakim ed-Dabi en-Nejsaburi (umro 405. god. po Hidžri).

On je u njemu po poglavljima zabilježio hadise koji ispunjavaju uvjete El-Buharije i Muslima, a njih dvojica ih nisu zabilježili u svojim zbirkama. Ebu Abdullah El-Hakim je, u svome Mustedreku, ustvari, zabilježio tri vrste hadisa:

a) sahih-hadise koji su vjerodostojni prema kriterijima El-Buharije i Muslima, a njih dvojica ih nisu uvrstili u svoje sahihe;

b) sahih-hadise koji su vjerodostojni prema kriterijima ostalih

⁴⁵⁰ Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 115. str. i Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 21 str.

učenjaka, osim El-Buharija i Muslima; i

c) hadise koji, prema njegovu mišljenju, nisu vjerodostojni, a uvrstio ih je u Mustedrek, kako bi na njih upozorio.

El-Hakimov El-Mustedrek je štampan u Indiji, u četiri velika toma. Uz tekst hadisa, u njemu su štampana i pojašnjenja Ez-Zehebija pod nazivom Telhisul-Mustedrek.⁴⁵¹ Obzirom na Hakimov relativno blag kriterij kod ocjenjivanja hadisa, nužno je gledati da li se Ez-Zehebi slaže sa njegovom ocjenom hadisa ili ne.

2. Kitabul-mustedrek ales-Sahihajni – koji je napisao Ebu Zerr Ibn Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ufejz el-Ensari el-Herevi (umro 434. god. po Hidžri).

3. Kitabul-Ilzamat – koji je napisao Ebul-Hasan Ali b. Omer b. Ahmed b. Mehdi ed-Darekutni (umro 385. god. po Hidžri).

Ed-Darekutni je u njemu, po musnedima ashaba, zabilježio hadise koji su vjerodostojni prema kriterijima El-Buharija i Muslima, a njih dvojica ih nisu uvrstili u svoje Sahihe. Sadržan je u jednom tomu.

4. Kitabul-ehadisil-džijadil-muhtare mimma lejse fis-sahihajni ev ehadihima, koji je napisao Dijaudin Ebu Abdullah Muhammed b. Abdul-Vahid el-Makdisi (umro 643. god. po Hidžri).

On je u njemu zabilježio hadise koji ispunjavaju uvjete El-Buharije i Muslima, ili jednog od njih dvojice, a oni ih nisu zabilježili u sahihima. Hadisi su u njemu ustrojeni po musnedima, a musnedi abecednim redom. Ovo djelo je napisano u 80 dijelova i nije dovršeno.

Ibn Tejmije i Ez-Zerkeši smatraju da su hadisi ovog djela vjerodostojniji od hadisa El-Hakimova Mustedreka.⁴⁵²

4. Medžamii الْمَجَامِيعُ

Medžamii su djela u kojima su objedinjeni hadisi dviju ili više hadiskih zbirki, onim redoslijedom kako su napisani u tim zbirkama. Kad je riječ o medžamiima na dva sahiha, to su djela u kojima su objedinjeni hadisi dvaju sahiha, El-Buharijeva i Muslimova. Ovakvih djela ima mnogo a najpoznatija su sljedeća:

1. El-Džem' u bejnes-Sahihajn, poznato pod nazivom, Mešarikul-

⁴⁵¹ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 116. i 117. str.

⁴⁵² Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 18. i 19 str.

Envarin-nebevijjeti min sihahil-ahbari-mustafevijjeti, koje je napisao El-Hasan b. Muhammed es-Sagani (umro 650. god. po Hidžri);

2. El-Džem'u bejnes-Sahihajni, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Nasr Fetuh el-Humejdi (umro 488. god. po Hidžri); i

3. El-Džem'u bejnes-Sahihajni, koje je napisao Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj el-Munziri (umro 656. god. po Hidžri).

U ovim djelima su objedinjeni hadisi El-Buharijeva i Muslimova Sahiha.

Osim spomenutih djela, ima i onih u kojima su objedinjeni hadisi iz svih šest hadiskih zbirki. To su:

1. El-Džem'u bejnel-usulis-sitte, poznato pod nazivom Et-Tedžridu lis-sihai ves-suneni, koje je napisao Ebul-Hasan Rezin b. Muavija el-Andalusi (umro 535. god. po Hidžri);

2. El-Džem'u bejnel-usulis-sitte, poznato pod nazivom Džami'ul-usul min ehadisir-Resul, koje je napisao Ebul-Sa'dat, poznat kao Ibnul-Esir (umro 606. god. po Hidžri); i

3. Džem'ul-fevaidi min Džamiil-Usuli ve medžmeiz-Zevaidi, koje je napisao Muhammed b. Muhammed b. Sulejman el-Magribi (umro 1094. god. po Hidžri).

U ovom djelu su objedinjeni hadisi iz 14 hadiskih zbirki: Iz El-Kutubus-Sitte, Malikova Muvettaa, Ed-Darimijina Sunena, Ahmed b. Hanbelova Musneda, Ebu Ja'laova Musneda, El-Bezareva Musneda i tri Et-Taberanijeva El-Mu'džema.⁴⁵³

5. Mefatihi i Feharisi وَأَلْفَاظُ الْمَفَاتِيحِ

Da bi olakšali pristup hadisima pojedinih hadiskih zbirki, u posljednje vrijeme je sve više hadiskih učenjaka koji pišu djela pod nazivom El-Mefatihi (ključevi) i El-Feharisi (katalozi), u kojima, abecednim redom, bilježe hadise pojedinih hadiskih zbirki ili više njih, navodeći pored svakog hadisa naziv zbirke, poglavlje i stranicu na kojima se on nalazi.

Ovo je čitaocima i istraživačima umnogome olakšalo traženje ha-

⁴⁵³ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi" 117. i 118. str.

disa. Ovakvih djela ima mnogo a najznačajnija su:

1. Miftahus-Sahihajni, koji je napisao Muhammed b. Mustafa Et-Tevakidi (umro 1312. god. po Hidžri).

U njemu je abecednim redom sabrao početne dijelove El-ehadisul-kavlja, koji se nalaze u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu i

2. Miftahu kunuzis-sunneti, koje je napisao holandski orijentalista Arnd Jan Wensinck, na engleskom jeziku, pa ga je Muhammed Fuad Abdul-Baki, 1933. godine, preveo i priredio na arapski jezik.

On je, po poglavljima koja je postavio abecednim redom, sabrao hadise iz 24 hadiske zbirke. Među njima je i El-Buharijev Sahih. Pored svakog hadisa je kraticama naveo nazive zbirke te poglavlja u kojima se on nalazi, odnosno dio i stranicu ako se radi o musnedima i mu'džemima.⁴⁵⁴

6. Kutubul-etraf كُتُبُ الْأَطْرَافِ

To su djela u kojima hadiski stručnjaci spominju samo dijelove hadisa na temelju kojih se mogu pronaći kompletni hadisi. Ova djela su uglavnom napisana po musnedima ashaba, koji su ustrojeni abecednim redom. U okviru jednog musneda su navedeni dijelovi hadisa koje je on prenio u spomenutim zbirkama, a iza svakog hadisa kraticama su spomenuti nazivi zbirke, dio i stranica ili, pak, naziv poglavlja, u kojima se on nalazi.

Kada je riječ o djelima atrafus-sahihajn, u njima su, na spomenuti način, zabilježeni dijelovi hadisa koji se nalaze u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu. Poznata su sljedeća djela ove vrste:

1. Atrafus-sahihajn, koji je napisao Ebu Mes'ud Ibrahim b. Muhammed b. Ubejd ed-Dimeški (umro 401. god. po Hidžri);

2. Atrafus-sahihajn, koji je napisao Ebu Muhammed Halef b. Muhammed b. Ali b. Hamdun el-Vasiti (umro 401. god. po Hidžri). Ovo djelo je napisano u četiri toma;

3. Atrafus-sahihajn, koji je napisao Ebu Nuajm el-Asbehani (umro 430. god. po Hidžri); i

4. Atrafus-sahihajn, koji je napisao Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. god. po Hidžri).⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 121. str.

⁴⁵⁵ Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife ", 125. str.

7. Sulasijati السُّلَاسِيَّاتُ

To su djela u kojima se hadiski učenjaci posebno osvrću na 22 hadisa iz El-Buharijeva Sahiha i u čijim se senedima - između imama El-Buharija i Allahova Poslanika, s.a.v.s. - nalaze samo po trojica prenosilaca.

Napisano je oko desetak djela u kojima se navedeni hadisi proučavaju, komentiraju i pojašnjavaju. Evi nekoliko takvih djela:

1. Šerhu sulasijatil-Buhari, koje je napisao El-Emravi (umro 831. god. po Hidžri);
2. Šerhu sulasijatil-Buhari, koje je napisao Er-Rumi (umro 939. god. po Hidžri); i
3. Šerhu sulasijatil-Buhari, koje je napisao Ali el-Kari (umro 939. god. po Hidžri).⁴⁵⁶

8. Muhtesari (sažeci) الْمُخْتَصَرَاتُ

To su sažeci ili skraćene verzije El-Buharijeva El-Džamius-sahiha, iz kojih su autori izbacili sve one hadise koji se kroz El-Buharijevu zbirku više puta ponavljaju, a ubilježili samo one koji nisu ponovljeni. Najpoznatiji su sljedeći muhtesari El-Buharijeva Sahiha:

1. Muhtesar ala Sahihil-Buhari, koji je napisao Džemaludin el-Kurtubi (umro 939. god. po Hidžri);
2. Muhtesar ala Sahihil-Buhari, koji je napisao Husejn ez-Zubejdi (umro 789. god. po Hidžri). Kod nas ga je preveo Mehmedalija Hadžić a idao El-Kalem u jednom tomu; i
3. Muhtesar ala Sahihil-Buhari, koji je napisao Bedruddin el-Halebi (umro 789. god. po Hidžri).

Na ove muhtesare, skraćene verzije El-Buharijeva El-Džamius-sahiha, napisani su brojni komentari.⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ Uporedi: Š. Kurdić, cit. djelo, 145. str.

⁴⁵⁷ Uporedi: Š. Kurdić cit. djelo, str.146.

MUSLIMOV EL-MUSNEDUS-SAHIH

Poznati hadiski učenjak Ebul-Husejn Muslim b. El-Hadždžadž b. Muslim el-Kušejri en-Nejsaburi rođen je 204., neki kažu 206. godine po Hidžri u Nejsaburu.⁴⁵⁸ Po rodnom mjestu prozvan je En-Nejsaburi, dok je ime El-Kušejri dobio po plemenu iz koga potiče.

Muslim se veoma rano počeo interesirati za nauku. Posebnu naklonost, još u mladosti, pokazuje prema hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s. Veoma rano pristupa kružocima hadisa, koje su vodili učenjaci njegova kraja. Do svoje 14. godine odslušaio je predavanja svojih mjesnih učitelja, a potom je krenuo u svijet. Boravio je u mnogim znatvenim centrima. Bio je u Horasanu, Reju, Iraku, Hidžazu i Egiptu. Tamo se susreo sa brojnim hadiskim učenjacima i autoritetima, i od njih slušao hadis.

Njegovi učitelji

Tokom svoga boravka u najvećim naučnim centrima toga vremena, Muslim je slušao hadis od brojnih učitelja i hadiskih učenjaka. Evo imena nekih od njih:

- Horasan: Ebu Zekerijja Jahja b. Jahja b. Bukejra b. Abdur-Rahman et-Temimi, Ebu Jakub Ishak b. Ibrahim b. Rahevejh, učitelj imama El- Buharija i drugi;

- Rej: Ebu Džafer Muhammed b. Mihran el-Džemmal, Ebu Gassan Muhammed b. Amr b. Bekr er-Razi Zunejdž i drugi;

- Irak: Ahmed B. Hanbel, Ebu Abdur-Rahman Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Ka'nebi el-Basri i drugi;

- Hidžaz: Seid b. Mensur b. Šu'be el-Hurasani i Ebu Mus'ab Ahmed b. Ebu Bekr b. Haris b. Zurare b. Mus'ab el-Medeni ez-Zuhri; i

- Egipat: Amr b. Sevda b. El-Esved el-Misri, Ebu Hafs Harmale b. Jahja b. Abdullah b. Harmale b. Imran el-Misri i drugi.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Vidi: Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadis", 314. str.

⁴⁵⁹ Ebu Amr b. Es-Salah "Sijanetu Sahihi Muslim", 58. str.

Otkako je El-Buhari došao u Nejsabur, Muslim se od njega nije odvajao. On je El-Buharija visoko cijenio i poštovao. Kada su ga gotovo svi učenjaci izolirali, Muslim je ostao uz njega. Od njega je Muslim najviše naučio iz hadisa.

Imam Muslim je redovno prisustvovao kružoku iz hadisa, koji je držao El-Buharijev učitelj Muhammed b. Jahja ez-Zuheli. Jednog dana, Ez-Zuheli reče prisutnim: "Koji god od vas slijedi El-Buharijevo mišljenje o tome je li Kur'an stvoren ili nije, neka napusti naš kružok." Muslim napusti kružok, ode kući, sakupi sve hadise koje je od njega čuo i vrati mu ih. Nakon toga, više od njega nije prenosio hadise.⁴⁶⁰

Njegovi učenici

Po povratku u rodni kraj, Muslim počinje držati kružoke iz hadisa, kojima prisustvuje velika masa svijeta. Naročito ga je slušala omladina. Njegovim kružocima su prisustvovali i mnogi čija će imena kasnije ostati trajno zabilježena u hadiskoj nauci, poput Ebu Hatima Muhammeda b. Idrisa b. Munzira er-Razija, Ebu Imrana Musaa b. Haruna b. Abdullaha b. Mervana el-Bagdadija el-Bezzara - poznatog muhaddisa Iraka autora jednog od Musneda, Ebu Bekra b. Huzejmea - autora poznatog Sahiha, Ebul-Fadla Ahmeda b. Selemea en-Nejsaburija, Ebu Ahmeda Muhammeda b. Abdul-Vehhaba b. Habiba el-Ferraa el-Abdija, Ebu Hatima Mekijja b. Abdana et-Temimija - muhaddisa Nejsabura, Ebu Hamida Ahmeda b. Muhammeda eš-Šerkija, Ebu Alija el-Husejna b. Muhammeda b. Zijada el-Kabbanija, Ibrahima b. Ebu Taliba, Ebu Amra el-Mustemlija, Saliha b. Muhammeda b. Amra b. Habiba Džezrea, Ebu Avanea el-Isfajinija, Ebul-Abbasa Muhammeda b. Ishaka b. Ibrahima es-Sekafija es-Siradža, Ebu Muhammeda Nasra b. Ahmeda Nesrika, Seida b. Amra el-Berrdeija i drugih.⁴⁶¹

El-Hakim Ebu Abdullah, u djelu Kitabul-Muzekkin li ruvatil-ahbar, kaže: "Čuo sam hafiza Ebu Abdullaha b. El-Ahrema kada je kazao: 'Muslim je umro u Nejsaburu uoči ponedjeljka, a ukopan u ponedjeljak 25. redžepa 261. god po Hidžri u 55. godini života'."⁴⁶²

Njegovi biografi u vezi s njegovom smrću bilježe interesantnu priču. Oni kažu: "Dok je jednom prilikom Muslim držao predavanje,

⁴⁶⁰ Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 356. str.

⁴⁶¹ Isti izvor, 58., 59., i 60. str.

⁴⁶² Ebu Amr b. Es-Salah "Sijanetu Sahihi Muslim", 64. str.

neko ga je upitao za jedan hadis, koji Muslimu nije bio poznat, te je otišao kući, upalio svjetiljku i cijelu noć tragao za tim hadisom. Usput je jeo hurme koje mu je neko darovao. Pred sabah je pronašao traženi hadis, a i posuda sa hurmama bila je prazna. Kažu da su mu te hurme naudile. Počeo je pobolijevati i od te bolesti je preselio na Ahiret.”⁴⁶³

Muslimovo mjesto u hadiskoj nauci

U hadiskoj nauci Muslimu pripada visoko mjesto. Slovio je kao imam, hafiz, hudždže, el-hakim i šejhul-islam u hadisu. On je hadisku nauku svestrano poznavao. Nije bilo grane u hadiskoj nauci iz koje nije napisao bar jedno djelo. On je, uz imama El-Buharija, najveći autoritet hadiske nauke svih vremena. Neki učenjaci smatraju da je Muslim u nekim granama hadiske nauke nadmašio i svoga učitelja El-Buharija.

Ebu Amr b. Hamdan veli da je pitao Ibn Ukdea ko je učeni-ji, El-Buhari ili Muslim, i koji od njih dvojice zna više hadisa, pa je ovaj odgovorio: “Muhammed je bio alim, a i Muslim je bio alim.” – “Nakon mog insistiranja da mi kaže ko je od njih dvojice ipak učeniji, on reče: ‘Muhammed je činio greške prilikom preuzimanja hadisa, iz knjiga, od stanovnika Šama. On je znao jednog te istog prenosioca, na jednom mjestu, spomenutog po imenu, a na drugom mjestu po nadimku, misleći da se radi o dvojici prenosilaca. Muslim je rijetko pravio takve pogreške.”⁴⁶⁴

Ebul-Fadl Ahmed b. Seleme en-Nejsaburi (umro 286. god. po Hidžri) kaže da su Ebu Zur’a er-Razi (umro 264. god. po Hidžri) i Ebu Hatim er-Razi (umro 277. god. po Hidžri), u pogledu poznavanja vjerodostojnih hadisa, stavljali Muslima ispred svih učenjaka njihova vremena.⁴⁶⁵

Ebu Kurejš smatra da su na ovome svijetu samo četiri istinska hafiza hadisa, a među njih je ubrojao i Muslima.⁴⁶⁶

Hafiz hadisa Ebu Jakub Ishak b. Mensur et-Temimi je jednom prilikom, obrativši se Muslimu, rekao: “Neće nestati dobra sve dok te Allah drži među muslimanima.”⁴⁶⁷

⁴⁶³ Ebu Amr b. Es-Salah “Sijanetu Sahihi Muslim”, 65. str.

⁴⁶⁴ Ez-Zehebi “Tezkiretul-huffaz”, 2/589. str.

⁴⁶⁵ Ebu Amr b. Es-Salah “Sijanetu Sahihi Muslim”, 63. str.

⁴⁶⁶ Ez-Zehebi “Tezkiretul-huffaz”, 2/589. str.

⁴⁶⁷ Ebu Amr b. Es-Salah “Sijanetu Sahihi Muslim”, 63. str.

Njegova djela

Muslim je iza sebe ostavio veliki broj djela. Neki vele da je više od 20 djela napisao samo iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti. Od djela koja je napisao, najpoznatija su:

1. El-Musnedu-sahih
2. El-Musnedul-kebiru aler-ridžali
3. Kitabul-Džami'u alel-ebvabi
4. Kitabul-esmai vel-kuna
5. Kitabut-temjiz
6. Kitabul-ilel
7. Kitabul-vuhdan
8. Kitabul-efrad
9. Kitabul-ekran
10. Kitabu sualati Ahmed b. Hanbel
11. Kitabu hadisi Amr b. Šuajb
12. Kitabul-intifai bi ihabis-siba'i
13. Kitabu mešajih Malik
14. Kitabu mešajihis-Sevri
15. Kitabu mešajih Šu'be
16. Kitabun men lejse lehu illa ravin vahidin
17. Kitabul-muhadremin
18. Kitabu evladis-sahabe
19. Kitabu evhamil-muhaddisin
20. Kitabut-tabekat
21. Kitabu ifradiš-šamijjin
22. Kitabu tabekatu-tabi'in.⁴⁶⁸

Tokom daljnijeg izlaganja bit će malo više riječi o njegovom najznačajnijem djelu "El-Musnedus-sahih."

⁴⁶⁸ Ez-Zehabi "Tezkiretul-huffaz", 2/590. str., i "Sahihu Muslim bi šerhin-Nevevi", vidi I. dio, Muslimova biografija.

El-Musnedus-sahih المُسْنَدُ الصَّحِيحُ

Najznačajnije djelo koje je Muslim napisao, a koje mu je kroz povijest donijelo ugled i slavu u znanstvenom svijetu, bez ikakve sumnje je njegov El-Musnedus-sahih, više poznat kao Muslimov Sahih. To je zbirka vjerodostojnih hadisa, koja je po vjerodostojnosti odmah iza El-Buharijeve. Neki je učenjaci izravnavaju sa El-Buharijevom, a neki joj, opet, daju prednost u odnosu na El-Buharijevu zbirku hadisa.

Učenjaci Magriba stavljaju Muslimovu zbirku ispred El-Buharijeve. Od učenjaka istoka, to su učinili prije njih Ebu Zur'a er-Razi, Ebu Hatim er-Razi i Ebu Ali en-Nejsaburi, El-Hakimov učitelj.⁴⁶⁹ Ebu Ali en-Nejsaburi kaže: "Pod ovim nebeskim svodom nema pouzdanije zbirke od Muslimova Sahiha." Na šta je Ebu Ali en-Nejsaburi mislio kad je izgovorio ove riječi, mnogim učenjacima ni teoretičarima ni do danas nije jasno.

Neki učenjaci, poput hafiza Seida el-Alaija, vele da je ove riječi Ebu Ali el-Husejn b. Ali b. Jezid en-Nejsaburi (umro 349. god. po Hidžri) izgovorio prije nego je do njega doprla El-Buharijeva zbirka hadisa, što Es-Sujuti apriori odbija. Nemoguće je zamisliti, naglašava Es-Sujuti, da jednom učenjaku poput Ebu Alija en-Nejsaburija bude nedostupna El-Buharijeva zbirka hadisa, koja je nastala prije Muslimove. Osim toga, njegov je zemljak i učitelj Ebu Bekr b. Huzejme (umro 311. god. po Hidžri) rekao: "Od svih zbirki najbolja je zbirka Muhammeda b. Ismaila." Također, njegov zemljak i savremenik Ebu Abdullah b. El-Ahrem je rekao: "El-Buhariju i Muslimu je promaklo veoma malo vjerodostojnih hadisa."

Dakle, ako je El-Buharijeva zbirka bila dostupna i El-Buharijevu učitelju Ebu Bekru b. Huzejmeu i savremeniku Ebu Abdullahu b. El-Ahremu, nelogično bi bilo da nije bila dostupna i Ebu Aliju en-Nejsaburiju.

Neki, poput Ibn Hadžera el-Askalanija, smatraju da Ebu Ali en-Nejsaburi ovim nije preferirao Muslimovu zbirku nad El-Buharijevom, nego je mislio da, uz El-Buharijevu zbirku, pod ovim nebeskim svodom nema pouzdanije zbirke od Muslimove.

Neki, pak, učenjaci, poput Es-Sujutije, smatraju da je Ebu Ali en-Nejsaburi preferirao Muslimovu zbirku nad El-Buharijevom zbog

⁴⁶⁹ Vidi: Dr- Ekrem Dija el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", 240. str.

toga što je Muslim svoju zbirku pisao u svom rodnom mjestu u prisustvu svojih učitelja od kojih je slušao hadise, dok El-Buhari nije bilježio hadise u prisustvu svojih učitelja, nego je mnoge od njih za-
bilježio kasnije, po pamćenju.⁴⁷⁰

Muslim je svoj El-Musnedu-sahih napisao po temama. Na njemu je radio punih 15 godina. Njegova zbirka hadisa, ne računajući ponovljene, sadrži 4.000 hadisa, neki kažu 3.030 hadisa. Sa onima koji se kroz djelo više puta ponavljaju, Muslimov El-Musnedus-sahih, prema mišljenju nekih učenjaka, ima ukupno 8.000, prema mišljenju nekih – 10.000, a prema mišljenju nekih - 12.000 hadisa.⁴⁷¹

On je hadise svoje zbirke izabrao iz 300.000 hadisa koje je poznao. Muslim kaže: “Ja sam ovaj svoj El-Musnedus-sahih napisao iz 300.000 koje sam čuo.”⁴⁷² To ne znači da je ostale odbacio kao nepouz dane.

Kad je završio svoju zbirku, dao ju je na uvid poznatom učenjaku i svome savremeniku Eb- Zur’a er-Raziju da je pregleda. Sve hadise na koje mu je skrenuo pažnju da u sebi imaju nedostataka, ukoliko je to argumentirao, Muslim je izbacio, a sve ostale na koje nije bilo primjedbi - zadržao.

Muslim kaže i ovo: “Nisam ništa bez argumenata uvrstio u svoj Musned, niti sam išta bez argumenata iz njega izostavio.”⁴⁷³

Ovo je samo potvrda s kakvom su oprežnošću ovi istinski velika-
ni prilazili hadisu i s kakvom su se oprežnošću odnosili prema njemu.

· Uvjeti Muslima

Ni Muslim, kao ni El-Buhari, nije nigdje posebno naglasio da li je sebi postavio uvjete kojih će se pridržavati prilikom pisanja svoje zbirke. Učenjaci su - na osnovu naziva i izučavanja njegove zbirke El-Musnedus-sahiha, došli do zaključka da je on sebi, ipak, postavio neke uvjete kojih će se pridržavati tokom sastavljanja svoje zbirke. To su:

⁴⁷⁰ Es-Sujuti “Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi”, 1/94. str.

⁴⁷¹ Es-Sujuti “Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi”, 1/94. str., i dr. Ekrem Dija Umeri “Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrife”, 240. str., i dr. Muhammed Adžadž Hatib “Usulul-hadisi”, 316. str.

⁴⁷² Ebu Amr b. Es-Salah “Sijanetu Sahihi Muslim”, 67. str.

⁴⁷³ Ebu Amr b. Es-Salah “Sijanetu Sahihi Muslim”, 68. str.

1. da on u svoju zbirku želi zabilježiti isključivo hadise sa potpunim senedima do Allahova Poslanika, s.a.v.s., i da u nju ne želi bilježiti riječi ašhaba i tabi'ina, niti muallak-predaje.⁴⁷⁴ A ima namjeru da zabilježi izvjestan broj mutabea i ševahid-predaja. Imam Ebu Amr b. Salah kaže: "Muslimov uvjet prilikom sastavljanja njegova Sahiha bio je da će svaki hadis, kojeg u njega bude zabilježio, imati potpun i spojen sened do Allahova Poslanika, s.a.v.s., i da će svaki hadis biti prenesen od pouzdanih prenosilaca od početka do kraja seneda, te da neće biti protivurječan drugim pouzdanim prenosiocima i da neće imati skivenih nedostataka";⁴⁷⁵

2. da u svoju zbirku želi zabilježiti isključivo vjerodostojne hadise. Muslim kaže: "Nisam sve vjerodostojne hadise koje sam poznao unio u svoju zbirku. U nju sam unio samo one hadise koji ispunjavaju uvjete vjerodostojnosti prema mišljenju svih učenjaka";⁴⁷⁶

3. da mu je namjera napisati univerzalnu zbirku hadisa koja će sadržavati hadise iz svih oblasti islama. Svako ko je imao proliku da čita Muslimov Sahih mogao se uvjeriti da se Muslim nije ograničio na neke teme, nego su u njegovoj zbirci zastupljene sve teme iz oblasti islama;

4. kod muan'an-predaja, Muslim nije uvjetovao susret prenosilaca, nego se zadovoljavao time da je svaki od prenosilaca živio u isto vrijeme kad i njegov prethodnik od koga je preuzeo hadis; i

5. Muslim je želio sve predaje jednog hadisa sabrati na jednom mjestu,⁴⁷⁷ što njegovu zbirku čini pristupačnijom čitaocima.

Stepen hadisa

Ebu Zekerijja Jahja b. Šeref en-Nevevi kaže: "Na početku predgovora svoga Sahiha Muslim ističe da u njegovu Sahihu postoje tri kategorije hadisa:

1. hadisi koje su prenijeli hafizi, mutkini – najsigurniji i najpouzdaniji prenosiooci,

2. hadisi koje su prenijeli čestiti prenosiooci hadisa, a koji su osred-

⁴⁷⁴ Vidi: Dr. Ekrem Dija el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefa", 241. str.

⁴⁷⁵ Vidi: "Sahihu Muslim bi šerhin-Nevevi", 1/15. str.

⁴⁷⁶ Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi", 1/98. str.

⁴⁷⁷ Vidi: Dr. Ekrem Dija el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", 241. str.

nji što se tiče pamćenja i preciznosti,

3. hadisi koje su prenijeli slabi prenosioci i prenosioci koje su neki ostavljali.⁴⁷⁸

Ovakva Muslimova klasifikacija hadisa u njegovu Sahihu izazvala je velike nedoumice i zbunjenost kod mnogih hadiskih učenjaka i teoretičara, i bila je povod brojnim polemikama i raspravama, kako kod klasika, tako i kod savremenih učenjaka hadisa. Mnogi nisu mogli da shvate šta je svrha ovakvih Muslimovih riječi kada se ima u vidu da je Muslim sebi postavio kao uvjet da će u svoju zbirku zabilježiti isključivo vjerodostojne hadise.

Ibn Salah kaže: “Mnogi su Muslimu zamjerali što je u svoj Sahih bilježio hadise od druge i treće kategorije prenosilaca, jer oni nisu onakvi kakvi se traže kod vjerodostojnih hadisa. Ja bih njima odgovorio na sljedeći način:

a) prenosioci druge i treće kategorije, od kojih Muslim bilježi hadise, su slabi, prema mišljenju drugih učenjaka, dok su oni, prema mišljenju Muslima, pouzdani prenosioci. Kad Muslim kaže da je u svoj Sahih bilježio hadise i od slabih prenosilaca, time misli na pouzdane prenosiocice koje su drugi smatrali slabim;

b) Kadi-Ijad i Es-Sujuti smatraju da je Muslim sve musned-muttasil-hadise zabilježio isključivo od prve kategorije najpouzdanijih prenosilaca. Ako više nije imao, po određenoj temi, hadisa od prve kategorije, onda je mutabea i ševahid-predaje bilježio od druge kategorije pouzdanih prenosilaca. A tek onda kada ne bi imao ni jednog hadisa od druge kategorije, bilježio bi od treće kategorije.

Osim toga, Muslim je kod mutabea i ševahid-predaja pribjegavao kraćem senedu. On je bilježio hadise sa kraćim senedima iako ravnije u njima nisu bile najpouzdanije, zbog toga što je te iste hadise već ranije zabilježio sa dužim senedima i pouzdanijim prenosiocima kod musned, muttasil-hadisa;

c) ako se u senedu ponekog hadisa i nađe slab prenosilac, on je postao slab nakon što je Muslim od njega preuzeo hadis, kao što je slučaj sa Ahmedom b. Abdur-Rahmanom b. Ebu Abdullahom b. Vehbom koji je živio u Egiptu. Kad je Muslim od njega preuzeo hadise, on je bio potpuno zdrav i pouzdan. Nakon što je Muslim napustio Egipat, on je postao mentalno rastrojen. To što je on kasnije obolio

⁴⁷⁸ Vidi: En-Nevevi "Šerhu Sahihi Muslim", 1/23. str.

nimalo ne umanjuje vrijednost hadisa koji su od njega preuzeti dok je bio zdrav i normalan.”⁴⁷⁹

Ebu Abdullah el-Hakim en-Nejsaburi smatra da je Muslim imao namjeru da u svoju zbirku zabilježi hadise od sve tri kategorije prenosilaca. Međutim, kad je završio sa hadisima prve kategorije prenosilaca, zatekla ga je smrt tako da nije stigao zabilježiti hadise od druge i treće kategorije.⁴⁸⁰

S njegovim mišljenjem mnogi se ne slažu. Zasigurno se zna da je Muslim za života završio svoj Sahih i da ga je dao Ebu Zur’a er-Raziju da ga pregleda i iznese svoje primjedbe i sugestije, što je on i učinio, o čemu smo ranije govorili.

Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh smatra da je Muslim u svoj Sahih zabilježio hadise samo od prve dvije kategorije prenosilaca, i to musned-hadise od prve, a mutabea i ševahid-predaje od druge, i to nakon što je iscrpio hadise od prve kategorije, dok od treće kategorije prenosilaca nije zabilježio ni jedan hadis.

Također, on smatra da je moguće naći kompromis između ovih različitih mišljenja, tako što tvrdi da je Muslim u svoju zbirku namjeravao zabilježiti isključivo vjerodostojne hadise, svejedno da li bili vjerodostojni sami po sebi (li zatihi), ili vjerodostojni zbog mnoštva predaja (li gajrihi).⁴⁸¹

Ovo mišljenje čini nam se najispravnijim, posebno ako se ima u vidu da se svi učenjaci slažu da su, poslije Kur’ana, El-Buharijev i Muslimov Sahih najpouzdanije knjige, a i cijeli ih ummet prihvata kao vjerodostojne.⁴⁸²

Kao potvrda ovome mišljenju, mogu nam poslužiti i riječi Imamul-Haremejna,⁴⁸³ koji je kazao: “Kad bi se čovjek zakleo da bi se razveo sa ženom ukoliko bi u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu bilo hadisa koje Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije izgovorio, ne bi bio obavezan da se razvede.”⁴⁸⁴

⁴⁷⁹ Uporedi: En-Nevevi “Šerhu Sahuhi Muslim”, 1/24. i 25. str.

⁴⁸⁰ Es-Sujuti “Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi”, 1/96. str.

⁴⁸¹ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh “El-Vad’u fil-hadisi”, 2/156. str.

⁴⁸² Vidi: “En-Nevevi “Šerhu Sahihi Muslim”, 1/14. str.

⁴⁸³ Imamul-Haremejni je Ebu Meali Abdul-Melik b. Ebu Muhammed Abdullah b. Jusuf el-Džuvejni, rođen je u mjestu El-Džuvejn pored Nejsabura. On je istaknuti šerijatski pravnik šafijskog mezheba. Napisao je “Nihajetul-muttalib” iz šerijatskog prava i “Šemail” iz usulil-fikha. Umro je u Nejsaburu 478. god. po Hidžri.

⁴⁸⁴ Es-Sujuti “Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi”, 1/132. str.

Međusobne odlike El-Buharijeva i Muslimova Sahiha

Ranije smo isticali da većina hadiskih, i uopće islamskih učenjaka, El-Buharijevu zbirku hadisa stavlja ispred Muslimove, a da neki daju prednost Muslimovoj zbirci hadisa nad El-Buharijevom. Ako smo već konstatirali da su i jedna i druga pouzdane, u čemu se ogledaju te određene prednosti jedne zbirke nad drugom?

Prema mišljenju hadiskih učenjaka, El-Buharijeva zbirka odlikuje se nad Muslimovom u sljedećem:

1. imam El-Buhari bilježi hadise od 430 prenosilaca, od kojih Muslim nije zabilježio ni jednog hadisa. Od tog broja, hadiski učenjaci imali su primjedbe na njih 80. Muslim je zabilježio hadise od 610 prenosilaca, od kojih El-Buhari nije zabilježio ni jedan hadis. Od tog broja, hadiski učenjaci imali su primjedbe na 160 prenosilaca;

2. većina prenosilaca kod El-Buharija na koje su hadiski učenjaci imali primjedbe - uglavnom su njegovi učitelji, koje je on najbolje poznao. Dok je većina kritiziranih prenosilaca kod Muslima živjela prije njega;

3. El-Buhari bilježi veoma mali broj hadisa od prenosilaca koji su kritizirani, dok Muslim od takvih prenosilaca bilježi daleko više hadisa;

4. El-Buhari bilježi sve musned-muttasil-hadise svoga Sahiha od prve kategorije pouzdanih prenosilaca, a mutabea i ševahid-predaje prenosi od druge. Muslim prenosi i neke musned-muttasil-hadise i od druge kategorije prenosilaca;

5. El-Buhari kod muan'an-predaja uvjetuje susret prenosilaca, a Muslim se zadovoljava time da su živjeli u isto vrijeme.

6. broj hadisa kod El-Buharija kojima je osporavana vjerodostojnost manji je nego kod Muslima. Kod El-Buharija takvih hadisa ima oko 80, dok kod Muslima ima oko 120;

7. prema mišljenju većine hadiskih učenjaka, El-Buhari je veći poznavalac hadisa i hadiskih znanosti od Muslima;

Muslimova zbirka se nad El-Buharijevom odlikuje u sljedećem:

1. Muslim je sve hadise u okviru jedne teme sabrao na jednom

mjestu i nije ih parcijalno iznosio u više tema, kao što je to činio El-Buhari i

2. Muslim na jednom mjestu donosi više predaja i više verzija jednog hadisa, što nije slučaj kod El-Buharija.⁴⁸⁵

Komentari Muslimova Sahiha

Muslimov Sahih je mnogo puta komentiran. To pokazuje koliku su pažnju hadiski učenjaci pridavali ovom značajnom djelu. Muvefik b. Abdullah b. Abdul-Kadir navodi oko 48 većih i manjih komentara i muhtesara Muslimova Sahiha. Ovdje ćemo spomenuti neke od njih:

1. Šerhu Muslim, koji je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail b. Muhammed el-Esfehani (umro 520. god. po Hidžri);

2. El-Mufhim fi šerhi Muslim, koji je napisao imam Abdul-Gafir b. Ismail el-Farisi. (umro 529. god. po Hidžri);

3. Šerh Muslim, koji je napisao imam Ebul-Kasim Ismail b. Muhammed b. El-Fadl b. Ali b. Ahmed b. Tahir el-Ilmi el-Asbehani (umro 535. god. po Hidžri);

4. El-Mu'lim fi šerhi Muslim, koji je napisao Ebu Abdullah el-Mazeri Muhammed b. Ali b. Omer el-Maliki (umro 536. god. po Hidžri);

5. Šerhu Muslim, koji je napisao Imaduddin Abdur-Rahman b. Abdul-Ali el-Misri (umro 624. god. po Hidžri);

6. El-Mufsihul-Mufhim i El-Muvedihul-Mu'lim li meani Sahihi Muslim, koje je napisao Ebu Amr Osman b. Abdur-Rahman eš-Šehrezuri (umro 646. god. po Hidžri);

7. Šerhu Muslim, koji napisao Šemsudin Ebu Muzfir Jusuf b. Fergeli Sebt b. El-Dževzi (umro 654. god. po Hidžri);

8. El-Minhadž fi šerhi Sahih Muslim b. Hadždžadž, koji napisao Ebu Zekerijja Jahja b. Šeref en-Nevevi (umro 676. god. po Hidžri);

9. Šerhu Muslim, koji je napisao Omer b. Abdur-rahim Jahja b. Ibrahim el-Kureši en-Nablisi (umro 734. god. po Hidžri);

10. Ikmalul-ikmal, koji je napisao Ebur-Ruh Isa b. Mes'ud er-Razi el-Maliki (umro 744. god. po Hidžri). Ovaj komentar je u 12 tomova;

⁴⁸⁵ Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi", 1/92 – 95. str.

11. Šerh Muslim, koji je napisao Ibnul-Muhendis Abdullah b. Muhammed es-Salihi el-Hanefi (umro 769. god. po Hidžri);

12. Šerh Muslim, koji je napisao Muhammed b. Mahmud el-Berberri (umro 786. god. po Hidžri);

13. Ikmalul-ikmalul-mu'lim, koji je napisao imam Muhammed b. Hilfe b. Omer el-Veštani (umro 827. god. po Hidžri). Štampan je u Kairu 1328. god. po Hidžri u sedam tomova;

14. Fadlul-mun'im fi šerhi Sahihi Muslim, koji je napisao Šemsudun Muhammed b. Ataullah er-Razi eš-Šafi (umro 829. god. po Hidžri);

15. Šerh Muslim, koji je napisao Tekijudin Ebu Bekr b. Muhammed b. Abdul-Mu'min el-Hisni (umro 829. god. po Hidžri);

16. Minhadžul-Ibtihal bi šerhi Muslim b. El-Hadždžadž, koji je napisao Šihabudin Ahmed b. Muhammed b. Ebu Bekr el-Kibtalani (umro 923. god. po Hidžri);

17. Šerhu Sahih Muslim, koji je napisao Abdur-Reuf el-Menavi (umro 1031. god. po Hidžri);

18. Inajetul. Mun'im li šerhi Sahih Muslim, koji je napisao Abdullah b. Muhammed Jusuf-efendi Zade (umro 1167. god. po Hidžri); i

19. Fethul-Mulhim bi šerhi Sahihi Muslim, koji je napisao Šebir Ahmed ed-Dejbendi (umro 1302. god. po Hidžri).⁴⁸⁶

Mustahredži Muslimova Sahiha

Mustahredži Muslimova Sahiha su hadiska djela koja sadrže iste hadise koji se nalaze u Muslimovu Sahihu, ali sa sasvim drugim senedima. Učenjaci su tragali za drugim i drukčijim senedima hadisa Muslimove zbirke. Činili su to s ciljem da bi hadise Muslimova Sahiha učinili još vjerodostojnijim i pouzdanijim. Jer, ako je jedan hadis čulo više ljudi i prenijelo sa više seneda - taj hadis je autentičniji.

Na Muslimov El-Musnedus-sahih napisano je više mustahredža, od kojih su najznačajniji:

1. El-Muharredžu ala Sahihi Muslim, koji je napisao Ebu Džafer Ahmed b. Hamdan en-Nejsaburi (umro 311. god. po Hidžri);

2. El-Musnedus-Sahih, koji je napisao Ebu Bekr Muhammed b.

⁴⁸⁶ Ebu Amr b. Es-Salah "Sijanetu Sahihi Muslim", 9 -17. str.

Muhammed b. Redža el-Isferajini es-Sindi en-Nejsaburi (umro 286. god. po Hidžri). U njemu je sabrao hadise koji su vjerodostojni prema kriterijima Muslima, ali sa sasvim drugim senedima;

3. El-Musnedus-sahihu ala kitabi Muslim, koji je napisao Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah el-Dževzeki en-Nejsaburi eš-Šafii (umro 388. god. po Hidžri);

4. El-Mustahredž ala kitabi Muslim, koji je napisao hafiz hadisa Ebu Nuajm Ahmed b. Abdullah el-Asbehani (umro 430. god. po Hidžri);

5. El-Muharredž ala Sahihi Muslim, koji je napisao Ebul-Velid Hassan b. Muhammed b. Ahmed b. Harun el-Kureši el-Emevi en-Nejsaburi (umro 349. god. po Hidžri);

6. El-Muharredž ala Sahihi Muslim, koji je napisao hafiz hadisa Ebu Muhammed el-Asbehani, poznat kao Ebuš-Šejh; i

7. El-Muharredž ala Sahihi Muslim, koji je napisao Ebu Hamid Ahmed b. Muhammed b. Šarik eš-Šariki (umro 355. god. po Hidžri).

Osim spomenutih, mustahredže na Muslimov Sahih još su napisali i Ebu Imran Musa b. El-Abbas el-Džuvejni, Ebun-Nasr et-Tusi, Ebu Zerr el-Herevi, Ebu Muhammed el-Hallal, Ebu Ali el-Masirdži, Ebu Mes'ud Sulejman b. Ibrahim el-Esbihani i Ebu Bekr el-Bezdi.⁴⁸⁷

Muhtesari Muslimova Sahiha

Muhtesari Muslimova Sahiha su sažeci ili skraćene verzije Muslimova Sahiha. To su djela u kojima su pojedini hadiski učenjaci saželi Muslimov Sahih tako što su iz njega izbacili senede i hadise koji su u zbirci više puta ponavljani. Napisani su mnogi muhtesari, a mi ćemo ovdje spomenuti samo neke od njih:

1. Muhtesarul-Musnedis-sahihi, koji je napisao hafiz hadisa Ebu Avane Jakub b. Ishak el-Isferajini (umro 326. god. po Hidžri);⁴⁸⁸

2. Muhtesaru Sahihi Muslim, koji je napisao Zekijudin Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj b. Selame el-Munziri ed-Dimeški (umro 656. god. po Hidžri).⁴⁸⁹ Kod nas ga je preveo na bosanski jezik Šefik

⁴⁸⁷ Ebu Amr b. Es-Salah "Sijanetu Sahihi Muslim", 87-89. str.

⁴⁸⁸ Isti izvor, 88. str.

⁴⁸⁹ Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 4/1437. str.

Kurdić i skupina iz El-Kalema.

3. El-Mufhim fi šerhi muhtesari Muslim, koji je napisao Ebul-Abbas Ahmed b. Ibrahim el-Kurtubi (umro 656. god. po Hidžri);⁴⁹⁰

4. Šerhu muhtesari Sahih Muslim, koji je napisao Fahrudin Ebu Amr Osman b. Ali b. Ibrahim b. Ismail, poznat kao El-Hatib Džebrin (umro 730. god. po Hidžri);

5. Šerhu muhtesari Sahih Muslim, koji je napisao Osman b. Abdul-Melik el-Kurdi el-Misri (umro 738. god. po Hidžri); i⁴⁹¹

6. Šerhu Zevaidi Muslim alel-Buhari, koji je napisao Siradžudina Omer b. Ali b. El-Mulekkin eš-Šafii (umro 804. god. po Hidžri).⁴⁹²

⁴⁹⁰ Ebu Amr b. Es-Salah "Sijanetu Sahihi Muslim", 11. str.

⁴⁹¹ Isti izvor, 12. str.

⁴⁹² Isti izvor, 13. str.

ET-TIRMIZIJEV DŽAMI'

Istaknuti učenjak i imam u hadisu Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre b. Musa b. Ed-Dahak es-Sulemi et-Tirmizi⁴⁹³ rođen je u mjestu Bevdž, u okolini grada Tirmiza, u Horasanu, 209. godine po Hidžri. Neki tvrde da je rođen u Tirmizu 200. godine.⁴⁹⁴ Živio je u vrijeme najvećeg procvata islamskih i drugih znanosti. Kao i mnoge učenjake prije njega, i Et-Tirmizi veoma rano počinje interesirati nauka. Posebnu naklonost pokazuje prema hadiskim znanostima. Gotovo sva djela koja je napisao su iz oblasti hadisa.

Bistrina uma i pamćenje hadisa

Još kao dječak, Et-Tirmizi se među svojim vršnjacima isticao izuzetnom oštroumnosti i bistrinom. Bio je simbol oštroumnosti u svome vremenu. Ako bi za nekoga željeli, u to vrijeme, da kažu da je izuzetno bistar i oštrouman, govorili bi „Bistar kao Et-Tirmizi.”

Takav njegov kvalitet naročito je došao do izražaja u pamćenju hadisa. Ahmed b. Abdullah b. Davud veli da mu je Et-Tirmizi ispričao slijedeće: „Dok sam jednom prilikom putovao za Mekku, sreo sam jednog šejha. Upitao sam prisutne ko je on i kada su mi rekli ko je, ja sam ga zamolio da me presluša hadise koje su mi od njega prenijeli. Imao sam napisane dvije njegove omanje zbirke i obično sam ih nosio sa sobom. Pošto je pristao da me presluša, ja sam te dvije zbirke izvadio kako bih mu pročitao hadise koje sam u njih zabilježio. Kada sam ih izvadio, vidio sam da to nisu bile te dvije zbirke, nego druge. Tad sam počeo da hadise citiram napamet. Kada sam završio, on me upitao da li sam te hadise pred polazak obnovio. Kad sam mu rekao da nisam, nego da ih od ranije pamtim, on se zadivio. Tom prilikom mi je saopćio još 40 hadisa i kada sam ih poslije toga sve ponovio, on je rekao: ‘Sličnog tebi još nisam vidio’ .”

⁴⁹³ Muhammed Muhammed Ebu Zehve “El-Hadisu vel-muhaddisun”, 360. str.

⁴⁹⁴ Dr. Mustafa es-Sibai “Es-Sunne ve mekanetuha fit- tešriil-islami”, 453. str.

Et-Tirmizijevi učitelji

Tragajući za hadisom, Et-Tirmizi je obišao sve znanstvene centre toga vremena. Boravio je u Šamu, Hidžazu, Iraku i Horasanu. Na tom putu je sreo brojne znamenite učenjake, od kojih je učio i slušao hadise. Slušao je hadise od Kutejbea b. Seida, Ebu Mus'aba, Ibrahima b. Abdullaha el-Herevija, Ismaila b. Musaa es-Sudija, Ishaka b. Musaa, Mahmud b. Gajlana, Suvejda b. Nasra, Alija b. Hadžera, Seida b. Abdur-Rahmana, Muhammeda b. Beššara, Ahmeda b. Meni'a, Muhammeda b. El-Musennaa, Sufjana b. Veki'a, Muhammeda b. Abdul-Melika b. Ebu Ševariba, Abdullaha b. Muavije el-Džumehija, Ebu Davuda, Muslima b. Hadždžadža, Muhammeda b. Ismail el-Buharija i mnogih drugih.⁴⁹⁵ Najviše je naučio od Imami Buharije, uz kojega je proveo dosta vremena. El-Buhari ga je izuzetno cijenio. Jednom prilikom mu je rekao: "Ja sam više naučio od tebe nego što si ti naučio od mene."⁴⁹⁶ Da bi mu priznao učenost, Buharija je od Et-Tirmizija prenio dva hadisa, priznajući ga time za svoga učitelja.

Et-Tirmizi je među učenjacima bio izuzetno cijenjen. Smatrali su ga imamom u hadisu.

Et-Tirmizijevi učenici

Kao što je bila praksa gotovo svih učenjaka da nakon naukovanja drže kružoke iz oblasti u kojima su bili stručni, bila je i kod Et-Tirmizija. Nakon završetka naukovanja, on drži kružoke iz hadisa i pojedinih grana hadiske nauke.

Od njega su hadis učili mnogi čija će imena ostati trajno zapisana u hadiskoj nauci, kao što su: Ahmed b. Abdulah el-Mervezi, Ahmed b. Jusuf en-Neseft, Davud b. Nasr, Muhammed b. Ahmed b. Mahbub el-Mahbubi, El-Hejsem b. Kulejb eš-Šaši, Muhammed b. Munzir b. Šukr, Ebul-Haris Esed b. Hamdevjeh, Davud b. Nasr b. Suhejl el-Bezdevi, Abd b. Muhammed b. Mahmud en-Neseft, Mahmud b. Numejr i njegov sin Muhammed b. Mahmud, Muhammed b. Mekki b. Fevdž, Ebu Džafer Muhammed b. Sufjan b. En-Nadr, Muhammed b. El-Munzir b. Seid el-Herevi, Muhammed b. Ismail el-Buhari i mnogi drugi.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Ez-Zehbi "Tezkiretul-huffaz", 2/634. str. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 360. str.

⁴⁹⁶ Ebu Ali Muhammed b. Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi", 1/340. str.

⁴⁹⁷ Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 9/387. str. i Muhammed Muhammed Ebu

Smrt Et-Tirmizija

Imam Ebu Isa et-Tirmizi živio je 70 godina. Pred kraj života je oslijepio. Neki vele da je oslijepio plačući za El-Buharijem.

Prema mišljenju većine njegovih biografa, umro je u rodnom mjestu 279. godine po Hidžri.⁴⁹⁸ Neki drže da je umro u Tirmizu 277. godine.

Njegova djela

Imam Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre et-Tirmizi svestrano je poznao hadisku nauku. Posebno se istakao u poznavanju skrivenih nedostataka i mahana u hadisu. U toj oblasti je, prema mnogima, nadmašio i svoga učitelja El-Buharija. Napisao je oko deset značajnih djela iz hadisa i drugih oblasti, od kojih su mu najpoznatija sljedeća:

1. El-Džami', više poznato kao Sunen, preveo ga na bosanski jezik autor ovih redaka,
2. El-Ilelul-kebir
3. Eš-Šemailu-l-Muhammedije, sažetak kod nas preveo Husejn Omerspahić.
4. Kitabut-Tefsir
5. Kitabut-Tarih
6. Kitabuz-Zuhd
7. Kitabul-Esmai vel-Kuna.⁴⁹⁹

Et-Tirmizijev Džami' جَامِعُ التِّرْمِذِيِّ

Najznačajnije djelo koje je Et-Tirmizi ostavio iza sebe jeste, bez ikakve sumnje, njegov Džami' ili Sunen. To je njegova poznata zbirka hadisa koja je uvrštena među šest najpouzdanijih hadiskih zbirki, poznatih pod zajedničkim nazivom El-Kutubu-s-sitte.

Neki je po vjerodostojnosti stavljaju na treće mjesto, odmah iza

⁴⁹⁸ Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 360. str.

⁴⁹⁹ Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sunne ve mekanetuha fit- tešriil-islami", 453. str.

⁴⁹⁹ Ebu Ali Muhammed b. Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi", 1/340. i 341. str.

El-Buharijeva i Muslimova Sahiha.

Hadiski učenjaci se razilaze u pogledu tačnog naziva ove zbirke hadisa. El-Hatib el-Bagdadi smatra je Tirmizijinim Sahihom, El-Hakim el-Džamius-Sahihom, veliki broj učenjaka je naziva samo Džamiom, a u narodu je poznata kao Tirmizijin Sunen. Prema mišljenju većine učenjaka, najadekvatniji naziv za ovu zbirku jeste El-Džami', a evo i zašto. Sahihi su hadiske zbirke u kojima su svi hadisi vjerodostojni; u Et-Tirmizijevoj zbirci, međutim, nisu svi hadisi takvi. Suneni su zbirke u kojima su hadisi isključivo iz oblasti šerijatskih propisa, a u ovoj zbirci ima hadisa i iz drugih oblasti - akaida, ahlaka, tefsira, kao što ima i hadisa koji govore o Poslanikovu životu, životu ashaba i sl. A zbirke u kojima su zabilježeni hadisi iz svih oblasti i koje, da kažemo, imaju univerzalni karakter - nazivaju se džami'ima. Dakle, u Et-Tirmizijevoj zbirci su zabilježeni hadisi iz svih oblasti islama.⁵⁰⁰

Nigdje nije zabilježeno šta je posebno motiviralo Et-Tirmizija da napiše ovakvu zbirku, osim da je to uradio iz prevelike ljubavi prema hadisu.

Uvjeti Et-Tirmizija

Et-Tirmizi nije nigdje naglasio koji su to principi koje je trebalo da slijedi prilikom pisanja ove svoje zbirke. Tek čitajući djelo možemo doći do zaključaka da je Et-Tirmizi sebi ipak postavio okvirne uvjete kojih se želi pridržavati tokom pisanja svoje zbirke. To su:

- Et-Tirmizi je sve hadise koje je zabilježio u ovoj zbirci ocijenio, i ukazao na stepen njihove vjerodostojnosti. Ako je neki hadis slab, on iznosi uzroke njegove slabosti. Osvrće se i na ravije u senedima hadisa, ukazujući na njihove karakterne vrline ili, pak, mahane, te navodi mišljenja ostalih učenjaka o njima.⁵⁰¹

- da se neće ograničiti isključivo na vjerodostojne – sahih-hadise. On, uz njih, u zbirku ima namjeru da bilježi još i dobre - hasen, i slabe – daif-hadise;

- uz hadise koje je čuo izravno od svojih učitelja, on želi da zabilježi i hadise koje nije izravno čuo od njih, ali su ih fikhski učenjaci koristili kao argumente u rješavanju pojedinih fikhskih pitanja, bez obzira na

⁵⁰⁰ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/161. i 162. str.

⁵⁰¹ Isti izvor, 2/ 162., 163. i 164. str.

to da li su bili vjerodostojni ili ne;

- ako je hadis došao u više predaja, Et-Tirmizi navodi više tih predaja, a potom kritičkom analizom ukazuje šta u tim predajama nedostaje ili šta je u njima suvišno;

- ako je isti ili sličan hadis prenesen od drugih ashaba, Et-Tirmizi navodi imena tih ashaba. On, na primjer, kaže "U ovom značenju su hadisi preneseni još i od toga i toga ashaba"; i

- uz hadise, on navodi i mišljenja učenjaka, fakiha po određenim pitanjima za koje su vezani hadisi.

Učenjaci o Et-Tirmizijevu Džami'u

Imajući u vidu sve navedeno, Ebu Bekr Ibnul-Arebi je u djelu *Aridatul-ahvezi Šerh Džami'it-Tirmizi* rekao: "Znajte, Allah vam vaša srca osvijetlio da je Buharijev Sahih druga izvorno napisana zbirka po poglavljima, Malikov Muveta je prva. Na njima su utemeljene sve ostale hadiske zbirke kao što su: Muslimov Sahih, Et-Tirmizijev Džami' i druge. Međutim, ni jedna od njih nije ravna Et-Tirmizijevoj zbirci. U njoj su zastupljene 24 naučne discipline."⁵⁰²

Abdulah b. Muhammed el-Ensari veli: "Po mom mišljenju, Et-Tirmizijeva zbirka je korisnija i od Buharijeve i od Muslimove. Buharijeva i Muslimova zbirka su dostupne samo stručnjacima i poznavaocima hadiske nauke, a Et-Tirmizijeva je dostupna i običnom svijetu."⁵⁰³

Nakon što je Et-Tirmizi završio svoj Džami', dao ga je na uvid učenjacima Horasana, Hidžaza i Iraka. Sam Et-Tirmizi veli: "Kada sam završio svoj Džami', dao sam ga na uvid učenjacima Hidžaza, Iraka i Horasana da ga pogledaju i iznesu svoje primjedbe i sugestije o njemu. Svi su bili zadovoljni i oduševljeni ovom zbirkom. Rekli su: U čijem se domu nađe ova zbirka kao da je u njemu Vjerovjesnik, s.a.v.s., koji govori."⁵⁰⁴

⁵⁰² Ebu Ali Muhammed b. Abdur-Rahman b. Abdur-rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi", 1/356. str.

⁵⁰³ El-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi", 87. str.

⁵⁰⁴ Isti izvor, 355. str.

Hadisi Džami'a

U Et-Tirmizijevu Džami'u ima ukupno oko 4.000 hadisa. Tačnije 4.228 hadisa.⁵⁰⁵ On u zbirku nije zabilježio isključivo vjerodostojne hadise. Osim vjerodostojnih, zabilježio je i dobre i slabe hadise. Apokrifnih hadisa, prema mišljenju većine hadiskih učenjaka, u ovoj zbirci nema.

Istina, Ibnul-Dževzi je u djelu El-Mevdu'atul-Kubra iz Et-Tirmizijeve zbirke zabilježio 23 tri hadisa, smatrajući ih apokrifnim. Učenjaci su argumentirano pobili Ibnul-Dževzija i dokazali da on nije upravu i da takvih hadisa u Et-Tirmizijevoj zbirci nema.⁵⁰⁶

Prema mišljenju nekih hadiskih teoretičara, svi hadisi Et-Tirmizijeva Džami'a mogu se svrstati u četiri kategorije:

1. vjerodostojni hadisi koji ispunjavaju uvjete Buharije i Muslima;
2. vjerodostojni hadisi prema kriterijima Ebu Davuda i En-Nesajja;
3. dobri - hasen hadisi koji nemaju mahana i
4. slabi - daif hadisi u kojima su nedostaci očiti.⁵⁰⁷

Za razliku od njegovih prethodnika, Et-Tirmizi je iznio svoju ocjenu, za svaki hadis, u njegovu Džami'u. U ocjeni hadisa uvodi nove stručne termine koji prije njega nisu bili poznati.

Za njega kažu da je prvi počeo da ocjenjuje hadise sa hasen (dobar), iako se u tome ne slažu svi učenjaci. Neki vele da je takvu ocjenu za hadis prvi uveo Ali b. El-Medini, El-Buharijev učitelj. Et-Tirmizi je prvi počeo ocjenjivati hadise dvostrukom ili trostrukom ocjenom: sahihun hasenun **صَحِيحٌ حَسَنٌ** hasenun sahihun **صَحِيحٌ حَسَنٌ** i sahihun hasenun garibun **صَحِيحٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ**.

On nije objasnio šta je takvim ocjenama želio, pa su učenjaci pokušali da ukažu na njihovo značenje. Ibn Salah, En-Nevevi i Es-Sujuti kažu da je Et-Tirmizi takvim ocjenama mislio na jedno od sljedećih značenja:

a) da je dotični hadis došao u dvije predaje pa je jedna od njih dvije sahih, a druga hasen,

⁵⁰⁵ Vidi: Et-Tirmizi "Džami'-sunen", 7/566. str.

⁵⁰⁶ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/193-330. str.

⁵⁰⁷ Isti izvor 2/165. str. i Ahmed Šakir "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi", 88. str.

- b) da je sened tog hadisa sahih, a metn da je hasen i obrnuto,
- c) da je sam Et-Tirmizi u dilemi da li je taj hadis sahih ili je hasen,
- d) da je taj hadis različito ocijenjen od hadiskih stručnjaka, jedni ga smatraju sahihom, a drugi hasenom.
- e) da je dotični hadis po stepenu ispod sahiha, a iznad hasena. Garib znači da je dotični hadis u jednoj od generacija prenio samo jedan prenosilac.⁵⁰⁸

Rivajeti Et-Tirmizijevog Džami'a

Hafiz hadisa Ebu Džafer b. Ez-Zubejr kaže: "Et-Tirmizijevu zbirku su od Et-Tirmizija prenijela šestorica. To su:

1. Ebul-Abbas Muhammed b. Ahmed Mahbub,
2. Ebu Seid El-Hejsem b. Kulejb eš-Šaši,
3. Ebu Zerr Muhammed b. Ibrahim,
4. Ebu Muhammed el-Hasan b. Ibrahim el-Kattan,
5. Ebu Hamid Ahmed b. Abdullah et-Tadžir, i
6. Ebul-Hasan el-Fezari."⁵⁰⁹

Komentari Et-Tirmizijevog Džami'a

Et-Tirmizijeva zbirka hadisa je više puta komentirana. Najznačajniji su sljedeći komentari:

1. Aridatul-Ahvezi alet-Tirmizi, od Ebu Bekra Muhammeda b. Abdullaha b. Ahmeda, poznatog kao Ibnul-Arebi el-Meafiri el-Endalusi el-Ešbili (umro 543. god. po Hidžri), štampan u Egiptu;
2. El-Munkihuš-šezzi fi šerhit-Tirmizi, od hafiza hadisa Ebu Bekra Muhammeda b. Muhammeda b. Muhammeda, poznatog kao Ibn Sejđin-Nasa (umro 659. god. po Hidžri). On ovaj komentar nije završio. Završio je oko dvije trećine u deset tomova, a onda ga je smrt prekinula u tome;
3. Šerhu-Et-Tirmizi, od hafiza hadisa Zejnuddina Abdur-Rahima b. El-Husejna el-Irakija (umro 806. god. po Hidžri). On je, ustvari,

⁵⁰⁸ Vidi: Es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevavi", 1/161., 162., 163. i 164. str.

⁵⁰⁹ El-Mubarekfuri "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi", 1/360. i 361. str.

dovršio komentar Ibn Sejjidin-Nasa. Es-Sujuti smatra da ga ni on nije dovršio;

4. Šerhut-Et-Tirmizi, od hafiza hadisa Ebul-Fredža Zejnudina Abdur-rahmana b. Šihabudina Ahmeda b. Hasana b. Redžeba el-Hanbelija el-Bagdadija (umro 795. god. po Hidžri);

5. Šerhut-Tirmizi, od hafiza hadisa Siradžudina Amra b. Reslana el-Belkinija (umro 805. god. po Hidžri);

6. Kutul-Muktezi ala Džami'it-Tirmizi, od hafiza hadisa Dželaluddina Abdur-Rahmana b. El-Kemala Ebu Bekra b. Muhammeda b. Sabika es-Sujutija (umro 911. god. po Hidžri);

7. Šerhut-Tirmizi, Muhammeda b. Tahira b. Alija es-Siddikija el-Fetenija (umro 980. god. po Hidžri);

8. Šerhut-Tirmizi, Ebul-Hasana b. Abdul-Hadisa es-Sindija el-Medenija (umro 1139. god. po Hidžri). Ovaj komentar je štampan u Egiptu;

9. Šerhut-Tirmizi, Ebut-Tajjiba Muhammeda b. Abdul-Hadija es-Sindija el-Hanefija (umro 1138. godine po Hidžri); i

10. Tuhfetul-Ahvezi bišerhi Džami'i-t-Tirmizi od Abdur-Rahmana el-el-Mubarekforija el-Hindija, štampan 1355. godine po Hidžri.

EBU DAVUDOV SUNEN

Imam i hafiz hadisa Ebu Davud Sulejman b. Eš'as b. Ishak b. Bešir b. Šeddad b. Amr el-Ezdi es-Sidžistani rođen je 202. godine po Hidžri, u Sidžistanu, u Afganistanu. Ebu Ubejd el-Adžiri kaže: "Čuo sam ga kada je kazao: 'Rođen sam 202. godine po Hidžri, a 220. godine po Hidžri u Bagdadu sam klanjao dženazu Affanu' ." ⁵¹⁰

Ebu Davud se zatekao u Bagdadu kada je umro poznati hadiski učenjak Affan b. Muslim b. Abdullah el-Bahili Ebu Osman es-Saffar el-Basri, za koga Ali b. El-Medini kaže: "Kad god bi posumnjao samo u jedno slovo nekog hadisa, on bi taj hadis odbacio." ⁵¹¹

Neki tvrde da je Ebu Davud rođen u Sidžistanu, selu nedaleko od Basre u Iraku. Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi veli: "Čuo sam Muhammeda b. Ebu Nasra kada je kazao: 'Imam Ebu Davud Es-Sidžistani je porijeklom iz Sidžistana, sela pored Basre, a nije porijeklom iz Sidžistana u Horasanu' ."

El-Makdisi je kazao i ovo: "Četiri stotine tridest i neke godine po Hidžri reče mi jedan stanovnik grada Herata u Horasanu: 'Čuo sam Muhammeda b. Jusufa kada je rekao: Ebu Hatim Es-Sidžistani je također porijeklom iz pokrajine Sidžistan kod Basre, a nije iz Sidžistana u Horasanu.'"

Ranije spomenuti Muhammed b. Ebu Nasr kaže da se raspitivao među stanovnicima Basre za mjesto Sidžistan u okolini Basre, i niko od njih nije čuo za to mjesto. Da je Ebu Davud uistinu porijeklom iz Sidžistana (pokrajine u Horasanu u Afganistanu, koja je osvojena u vrijeme hilafeta Omera b. El-Hattaba⁵¹²) iz plemena Ezda koje vodi porijeklo iz Jemena, a čiji je utemeljitelj Ezd b. Gavs b. Nebt b. Malik b. Zejd b. Kehlan b. Sebbe⁵¹³ - potvrđuje i sljedeća činjenica: Ebu Davudov sin Abdullah b. Sulejman b. Eš'as je sa, sinom Ishaka b. Rahevejha, boravio u Nejsaburu radi izučavanja hadisa. Niko mu od tamošnjih hafiza hadisa nije osporio porijeklo

⁵¹⁰ Ez-Zehebi "Tezkiretul-Huffaz", 2/591.

⁵¹¹ Ibn Hadžer el-Askalani „Takribut-tehzib“ str. 240.

⁵¹² Šihabuddin Ebu Abdullah Jakut b. Abdullah el-Hamevi Er-Rumi el-Bagdadi "Mudžemul-buldan", 3/138. str.

⁵¹³ Izuddin b. El-Esir el-Džezeri "El-Lubab fi tehzibil-ensab", 1/46. str.

iz Sidžistana u Horasanu.⁵¹⁴

Ebu Davud rano pokazuje veliki interes za znanost. Posebno se interesirao za hadis i fikh, šerijatsko pravo. To će se kasnije pokazati kroz sva njegova djela, a naročito kroz njegov Sunen, u kome su gotovo podjednako zastupljene obje ove grane znanosti.

Nakon što je odslušao predavanja iz hadisa i šerijatskog prava od svojih mjesnih učitelja u Sidžistanu, odlazi od kuće i obilazi sve značajne znastvene centre toga vremena. Boravi u Hidžazu, Šamu, Horasanu, Iraku, Egiptu, na Arabijskom poluotoku i u Bagdadu. U Bagdadu je boravio više puta. Prvi put je u Bagdad došao kad je imao 18 godina, a posljednji put je njemu boravio 272. godine po Hidžri.

Nakon ugušenja pobune crnih robova u Iraku, gradonačelnik Basre El-Muvefik, brat halife (El-Mu'temida Ahmeda b. Mutevekkila), pozvao ga je u Basru. Ebu Davudov sluga Ebu Bekr b. Džabir kaže: "Jedne večeri dok smo bili u Bagdadu, poslije klanjanja akšamskog namaza neko zakuca na vrata džamije. Izidoh da vidim ko je, kad neki sluga reče: 'Ovo je emir Basre Ebu Ahmed el-Muvefik. Traži dozvolu da uđe.' Ja se vratih i obavijestih Ebu Davuda ko traži dozvolu da uđe kod njega. Naravno, on mu dozvoli. Nakon što je gradonačelnik Basre ušao i sjeo, priđe mu Ebu Davud i upita ga: 'Kakva je potreba gradonačelnika (Basre) natjerala da dođe u (Bagdad) u ovo doba?' On reče: 'Došao sam ti zbog troje: Prvo da te pozovem da pređeš u Basru i tamo nastaviš svoj život kako bi učenici iz svih krajeva svijeta, koji žele učiti hadis, mogli dolaziti kod tebe i izučavati hadis. Drugo, da mojim sinovima predaješ sunen, i treće, želim da njima sunen predaješ posebno, jer ti je poznato da se vladareva djeca ne mogu miješati sa djecom običnih ljudi.' Kad to ču, on reče: 'Prvo dvoje prihvatam, a treće ne mogu. To ne dolazi u obzir. Kad se radi o traženju nauke, tu su svi jednaki, i ugledni i slabašni.'

Ibn Džabir veli da su kasnije i vladareva djeca prisustvovala predavanjima sa ostalom djecom, ali su između njih i ostale djece stavljali paravan."⁵¹⁵ On se, dakle, odazvao njegovu pozivu i prešao u Basru. U njoj je ostao do kraja života.⁵¹⁶

⁵¹⁴ Šihabuddin Ebu Abdullah Jakut b. Abdullah el-Hamevi er-Rumi el-Bagdadi "Mudžemul-buldan", 3/192. str.

⁵¹⁵ Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/129. str.

⁵¹⁶ Vidi: Dr. Muhammed Adžadž Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu" str. 320., i Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/593. U knjizi "Velikani hadiskih znanosti" na str. 177. dr.

Ebu Davud je umro u Basri 16. ševvala 275. godine po Hidžri, u 73. godini života. Pred smrt je oporučio da ga okupa Hasan b. El-Musenna. Ukopan je pored kabura poznatog hadiskog učenjaka Sufjana es-Sevrija.⁵¹⁷

U mjestima u kojima je boravio susreo je brojne hadiske učenjake, hafize hadisa i šerijatske pravnike, od kojih je slušao i učio hadis i šerijatsko pravo.

Njegovi učitelji

Ibn Hadžer el-Askalani ističe da je Ebu Davud imao oko 300 učitelja od kojih je slušao hadis. Kasnije će on mnoge hadise koje je od njih naučio uvrstiti u svoj Sunen i druga svoja djela.⁵¹⁸ Od svih njegovih učitelja, najpoznatiji su:

- Bagdad: imam Ahmed b. Hanbel (umro 240. godine po Hidžri) i Ebu Zekerija Jahja b. Mein (umro 233. godine po Hidžri);

- Haraan: hafiz hadisa Ebu Džafer en-Nufejl (umro 234. godine po Hidžri);

- Hims: Hajve b. Šurjeh el-Himsi (umro 224. godine po Hidžri);

- Damask: Safvan b. Salih b. Safvan b. Dinar es-Sekafi (umro 237. godine po Hidžri) i Hišam b. Ammar b. Nusajr (umro je u Damasku 245. godine po Hidžri);

- Horasan: Ishak b. Rahevejh (umro 238. godine po Hidžri);

- Egipat: Ahmed b. Salih el-Misri Ebu Džafer, više poznat kao Ibnut-Taberi (umro 248. godine po Hidžri);

- Belh: Kutejbe b. Seid (umro 240. godine po Hidžri);

- Basra: Amr b. Merzuk el-Bahili el-Basri (umro 224. godine po

Š. Kurdić je spomenuo da je Ebu Davud u Basru došao po želji abbasijskog halife El-Vasika što je, po mome mišljenju, veoma diskutabilno imajući u vidu da i Ez-Zehebi i dr. Adžadž Hatib navode da je Ebu Davudu poziv da pređe u Basru upućen nakon ugušenja revolucije crnih robova u Iraku, a koju je ugušio upravo El-Muvefik. Osim toga, halifa El-Vasik Billahi Harun b. Mu'tesam b. Rešid, koji je izabran za halifu 227. godine po Hidžri, progonio je i ubijao učenjake koji nisu htjeli da prihvate mišljenje da je Kur'an, stvoren. Koliko nam je poznato, Ebu Davud nije nikada bio pristalica takvog mišljenja, pa je nelogično da ga halifa El-Vasik pozove u Basru. (Vidi: Dr. Jusuf el-Iš "Tarihul-asri-hilafetil-abbasije", od 115. – 118. str.)

⁵¹⁷ Vidi: Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/593. str., i Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 4/173. str.

⁵¹⁸ Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 4/172.

Hidžri), Musedded b. Muserhid el-Esedi el-Basri (umro 228. godine po Hidžri).

- Mekka: Seid b. Mensur b. Šu'be el-Hurasani el-Mervezi (umro 227. godine po Hidžri), Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Ka'nebi Ebu Abdur-Rahman el-Medeni (umro 220. godine po Hidžri) i Sulejman b. Harb b. Budžejl el-Ezdi el-Vašihi (umro 224. godine po Hidžri);

- Kufa: Hasan b. Rebi' b. Sulejman el-Bedželi Ebu Ali el-Kufi el-Burani (umro 222. godine po Hidžri) i

- Halep: Ebu Tevbe Rebi' b. Nafi' el-Halebi (umro 234. godine po Hidžri).

Osim spomenutih učitelja, Ebu Davud je slušao hadise i od mnogih drugih istaknutih hadiskih učenjaka, kao što su: Amr b. Avn (umro 225. godine po Hidžri), Ebu Abdur-Rahman Osman b. Muhammed b. Ebu Sefine (umro 239. godine po Hidžri), Jahja b. Mein (umro 233. godine po Hidžri), Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail b. Ibrahim el-Džufi el-Buhari (umro 256. godine po Hidžri),⁵¹⁹ Ebu Hasan Ali b. Abdullah b. Džafer b. Nedžih b. El-Medini el-Basri, El-Buharijev učitelj (umro 234. godine po Hidžri), Ibrahim b. Beššar er-Remadij Ebu Ishak el-Basri (umro 230. godine po Hidžri) i dr.⁵²⁰

Njegovi učenici

El-Hatib El-Bagdadi kaže: "Ebu Davud je u posljednje vrijeme živio u Basri. Prije nego se nastanio u Basri više puta je boravio i u Bagdadu. On je u Bagdadu i Basri dugi niz godina predavao svoj Sunen. Njegovim kružocima, dok bi predavao Sunen, svakodnevno je prisustvovala masa svijeta. Iz tih njegovih kružoka ponikli su mnogi hadiski kapaciteti i autoriteti hadiske nauke." Evo nekih njegovih učenika koji danas slove kao velikani hadisa i hadiskih znanosti:

- Ahmed b. Hanbel, poznati hadiski učenjak, autor poznatog Musneda i utemeljitelj hanbelijske pravne škole, odnosno mezheba. On je, ustvari, Ebu Davudov učitelj, ali je od Ebu Davuda namjerno prenio jedan hadis, priznavši ga time za svoga učitelja. Veliki hadiski

⁵¹⁹ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", str. 257.

⁵²⁰ Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakk el-Abadi "Avnul-Ma'bud šerh suneni Ebu Davud", 1/9. i 10. str., Bejrut 2003. Darul-fikr, prvo izdanje. Uporedi: Dr. Š. Kurdić, Velikani hadiskih znanosti, 178. str.

autoriteti su to uobičavali činiti sa svojim učenicima onda kada bi nekome od njih željeli odati priznanje za njegovu učenost. Slično tako je postupio i El-Buhari sa svojim učenikom Ebu Isaom Muhammedom b. Isaom et-Tirmizijem. Ebu Davud se ovim priznanjem posebno ponosio;

- hafiz hadisa Ebu Isa Muhammed b. Isa et-Tirmizi (umro 270. godine po Hidžri), autor Džami'e, jedne od šest poznatih hadiskih zbirki El-kutubus-sitte.

- hafiz hadisa Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai (umro 303. godine po Hidžri), autor Sunena, također jedne od šest poznatih hadiskih zbirki El-kutubus-sitte.

Od ostalih njegovih učenika najpoznatiji su: hafiz hadisa Ebu Ali b. Ahmed b. Amr el-Lu'lu' el-Basri (umro 275. godine po Hidžri), hafiz hadisa Ebu Bekr Muhammed b. Bekr b. Muhammed b. Abdur-Rezzak b. Dase el-Basri, hafiz hadisa Ebu Isa Ishak b. Musa b. Seid er-Rumeli Verrak Ebu Davud, hafiz hadisa Ebu Seid Ahmed b. Muhammed b. Zijda b. Bišr (poznat kao Ibnul-A'rabi), hafiz hadisa Ebu Bišr ed-Dulabi, Abdullah b. Sulejman b. Eš'as b. Ishak el-Ezdi es-Sidžistani, zatim Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed b. Harun el-Hallal, Muhammed b. Džafer el-Firjabi, Muhammed b. Muhalled b. Atar el-Hatib, Ebu Avane Jakub b. Ishak el-Isferjini, Ismail b. Muhammed es-Saffar, Harb b. Ismail, Ahmed b. Selman en-Nedždžar (on je, prema mišljenju Ibn Kesira, posljednji prenosilac koji je od Ebu Davuda prenio hadis).⁵²¹

Učenjaci o Ebu Davudu

Nesporno je da je Ebu Davud među najvećim poznavacima hadisa i hadiskih znanosti i vrsnih poznavaca fikha, šerijatskog prava. Najveći hadiski učenjaci i kritičari ga svrstavaju među najveće autoritete hadisa i hadiskih znanosti, odmah uz Alija b. Abdullaha b. El-Medini, El-Buharija, Muslima i Ahmeda b. Hanbela. On slovi kao imam, hafiz, hudždže i el-hakim u hadisu i hadiskim znanostima.

Hafiz hadisa Ebu Imran Musa b. Harun b. Ubejdullah b. Mervan el-Bagdadi el-Bezzar (214.-294.) kaže: "Uzvišeni Allah je Ebu Davuda

⁵²¹ Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakk el-Abadi "Avnul-Ma'bud šerh suneni Ebu Davud", 1/9. i 10. str. Uporedi: Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", na str. 178. Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 4/170. i 171. str., i Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/591. i 592. str.

na ovome svijetu stvorio za hadis, a na budućem svijetu za Džennet. Ja od njega boljeg nisam vidio.”⁵²²

Poznati hadiski učenjak, hafiz hadisa i autor poznate hadiske zbirke Mustedrek, Ebu Abdullah El-Hakim kaže: “Ebu Davud je, nema sumnje, predvodnik hadiskih učenjaka svoga vremena.”⁵²³

Ebu Hatim b. Hibban kaže: “Ebu Davud je jedan od imama ovoga svijeta što se tiče razboritosti, znanja, pamćenja, predanosti Allahu i temeljitosti.”⁵²⁴

Jahja b. Šeref en-Nevevi kaže: “Učenjaci su jednoglasni u pohvali Ebu Davuda, da je on čovjek savršene memorije, ogromna znanja, temeljit, pobožan, pronicljiva shvatanja, kako u hadisu tako i u drugim disciplinama.”⁵²⁵

Hafiz hadisa Ahmed el-Herevi kaže: “Ebu Davud je jedan od hafiza islama za hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., njegove znanosti, njegove senede i u poznavanju skrivenih nedostataka. On je bio na najvišem stupnju pobožnosti i čestitosti. On je, bez sumnje, jedan od hadiskih vitezova u svome vremenu. Od njega su hadise slušali u Egiptu, Hidžazu, Iraku i Horasanu.”⁵²⁶

Hafiz hadisa Ebu Abdullah b. Mende kaže: “Četvorica su bilježili i razdvajali potvrđene od slabih i ispravne od pogrešnih hadisa, a to su El-Buhari, Muslim, Ebu Davud i En-Nesai.”⁵²⁷

Teško je apsolvirati sve pohvale koji su o ovom hadiskom velikanu izrečene. Međutim, mislim da je i ovo što je rečeno dovoljno da nam pokaže o kavom je hadiskom stručnjaku riječ. Dovoljno je kazati da je on hadis učio i od El-Buharijevih i Muslimovih učitelja, kao što su Ahmed b. Hanbel, Osman b. Ebu Šejbe, Kutejbe b. Seid i dr.⁵²⁸

⁵²² Vidi: Ez-Zehebi “Tezkiretul-huffaz”, 2/592.str.

⁵²³ Ibn Hadžer el-Askalani “Tehzibut-tehzib”, 4/172. Dr. Š. Kurdić “Velikani hadiskih znanosti”, na str. 185.

⁵²⁴ Ahmed Sa’d Ali “Ebu Davudov Sunen” (predgovor), Kairo 1952., prvo izdanje.

⁵²⁵ Isti izvor.

⁵²⁶ Isti izvor.

⁵²⁷ Ibn Hadžer el-Askalani “Tehzibut-Tehzib” 4/172. i dr. Š. Kurdić “Velikani hadiskih znanosti”, na str. 184.

⁵²⁸ Muhammed Muhammed Ebu Zehve “El-Hadisu vel-muhaddisun”, str. 359.

Djela Ebu Davuda

Ebu Davud je iza sebe ostavio mnoga djela iz oblasti islama i šerijatskog prava, a posebno iz oblasti hadisa. Neki autori navode da je napisao 12 djela⁵²⁹, a neki da ih je iza sebe ostavio 17.⁵³⁰

Osim Sunena, njegovog najznačajnijeg djela koje ga je proslavilo među hadiskim i fikhskim učenjacima, značajna su sljedeća:

- *Kitabul-merasil*
- *En-Nasihuh vel-Mensuh*
- *Kitabul-kaderi*
- *Kitabuz-zuhd*⁵³¹
- *Kitabu Er-Reddu ala ehliil-kaderi*
- *Kitabul-mesaili*.

Osim nabrojanih, Ebu Davud je napisao još djela, među kojima, svakako, najznačajnije mjesto zauzima njegov Sunen, o kome će ovdje biti posebno govora.

Ebu Davudov Sunen سُنَنِ ابِي دَاوُدَ

Ebu Davudov Sunen je, prema mišljenju nekih hadiskih učenjaka poput Ibn Hadžera el-Askalanija i Es-Sujutija, sa aspekta pouzdanosti i autentičnosti hadisa, treća zbirka hadisa među poznatih šest hadiskih zbirki El-Kutubus-sitte. Prva je El-Buharijev Sahih, druga je Muslimov Sahih, treća je Ebu Davudov Sunen, četvrta je Et-Tirmizijev Džami', peta je En-Nesaijev Sunen i šesta je Ibn Madžin Sunen.

El-Dželebi, pak, u svom djelu Kešful-zunun kaže: "Džami'us-sahih, imama i hafiza hadisa Ebu Isaa Muhammeda b. Isaa et-Tirmizija, treća je po redu zbirka među El-Kutubus-Sitte, odmah poslije El-Buharijeva i Muslimova Sahiha." Prema njegovu mišljenju, ona je pouzdanija od Ebu Davudova i En-Nesaijeva Sunena. S njim se u tome slaže i Abdurahman el-Mubarekfuri.⁵³²

⁵²⁹ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu", 321. str.

⁵³⁰ Dr. Š. Kurdić „Velikani hadiskih znanosti”, na str. 179.

⁵³¹ M. Handžić "Uvod u tefsarsku i hadisku nauku", str. 89. i dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", str. 179.

⁵³² Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh

Kakvo mjesto zauzima Ebu Davudov Sunen u hadiskoj nauci i šta o njemu misle najveći autoriteti hadiske nauke, svjedoče nam i sljedeće izjave:

Hafiz hadisa Ebu Tahir es-Selefi prenio je sa senedom od Hasana b. Muhammeda b. Ibrahima, koji je kazao: "U snu sam vidio Allahova Poslanika, s.a.v.s., gdje kaže: 'Ko želi da se čvrsto drži tradicije, neka čita Ebu Davudov Sunen.'"⁵³³

Ibnus-Subki, u djelu Et-Tabekat, kaže: "Ebu Davudov Sunen je jedna od hadiskih zbirki islama koju šerijatski pravници bez sustezanja nazivaju sahihom."⁵³⁴

Prenosi se od Jahjaa b. Zekerijaa b. Jahjaa es-Sadžija da je kazao: "Izvor islama je Allahova Knjiga, a njegov potporanj je Ebu Davudov Sunen."⁵³⁵

Hafiz hadisa Ebu Sulejman El-Hattabi (umro 388. god. po Hidžri) u djelu Mealimus-suneni kaže: "Znaajte, Allah vam se smilovao da je Ebu Davudov Sunen plemenita knjiga; iz oblasti vjere njoj ravna nije napisana. Prihvaćena je od svih ljudi. Postala je sudijom među različitim grupacijama učenjaka i različitim generacijama šerijatskih pravnika bez obzira na mezheb. Za svakog je on izvor i svako se iz njega može napajati. Na njega se oslanjaju i Iraćani, i Egipćani, i stanovnici zapadnih zemalja i većina u svijetu."⁵³⁶

Prije Ebu Davuda, hadiski učenjaci su uglavnom pisali džami'ie i musnede koji su, osim hadisa o propisima vjere, sadržavale i druge teme o odgoju, kazivanja, savjete, dok Ebu Davudov Sunen sadrži isključivo hadise koji tretiraju šerijatske propise.⁵³⁷

Ibnul-Arebi kaže: "Kad čovjek iz domena nauke ne bi posjedovao drugog djela Ebu Davudov Sunen bi mu bio dovoljan za sticanje znanja."⁵³⁸

Hafiz hadisa Ez-Zehebi kaže: "Imam Ebu Davud je, uz svoje vođstvo u hadisu i hadiskim znanostima, bio jedan od najvećih šerijat-

Džami'it-Tirmizi", 1/364. str.

⁵³³ Isti izvor, 1/124. str.

⁵³⁴ Isti izvor.

⁵³⁵ Isti izvor, vidi: Fz-Zehebi „Tezkiretul-huffaz“, 2/593. str.

⁵³⁶ Muhammed Abdul-Aziz el-Huli „Miftahus-Sunneti“, 86. str. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun“, 359. str.

⁵³⁷ Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/124 i 125. str.

⁵³⁸ Isti izvor, i dr. Š. Kurdić „Velikani hadiskih znanosti“, na str. 185.

skih pravника, fakiha što jasno potvrđuje ova njegova zbirka. Bio je jedan od darovitih učenika Ahmeda b. Hanbela, sa kojim se dugo družio i pitao ga o najtananim pitanjima šerijatskog prava. Inače je pripadao pravcu selefija u slijeđenju sunneta.”⁵³⁹

Ebu Bekr Muhammed b. Ishak es-Sagani i Ibrahim el-Harbi su kazali: “Ebu Davud je ovladao hadisom kao što je Davud, a.s, ovladao gvožđem koje mu je učinjeno mehkim.”⁵⁴⁰

Ebu Ismail el-Herevi kaže: “Sunen Ebu Davuda je, po mom mišljenju, korisniji od Sahiha El-Buharija i Muslima, zato što se njima mogu koristiti samo stručnjaci, a koristi Sunena su dostupni svakom čovjeku.”⁵⁴¹

Muhammed b. Mahled kaže: “Od momenta kada je Ebu Davud napisao svoju zbirku hadisa i pročitao je ljudima, ona je muhaddisima postala kao Mushaf koji su slijedili i nisu mu oponirali, a uz to su mu priznali izuzetnu memoriju i vođstvo u njegovom vremenu.”⁵⁴²

Ovo su samo neke od mnogobrojnih pohvala koje su izrečene o Ebu Davudovu Sunenu, ali su nam one sasvim dovoljne da shvatimo o kakvoj se hadiskoj zbirci radi.

Uvjeti Ebu Davuda

Šta je motiviralo Ebu Davuda da napiše upravo ovakvu zbirku hadisa, nigdje nije posebno naglašeno. Međutim, proučavajući i analizirajući Ebu Davudov Sunen, učenjaci zaključuju da su ga dva motiva ponukala da napiše ovakvo djelo:

1. prevelika ljubav prema hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s.
2. želja da napiše djelo u kome će sabrati hadise koji se odnose na šerijatske propise.

Također, Ebu Davud nigdje nije objelodanio da li je sebi postavio uvjete kojih će se držati prilikom pisanja svoga Sunena. Međutim, iz Sunena, a posebno iz njegova pisma upućenog stanovnicima Mekke, da se zaključiti da je on postavio neke uvjete kojih se želi pridržavati tokom pisanja Sunena. Oni se mogu sažeti u sljedećih nekoliko tačaka:

⁵³⁹ Isti izvor, str. 185.

⁵⁴⁰ Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadisi“, str. 257. i dr. Š. Kurdić „Velikani hadiskih znanosti“, na str. 185.

⁵⁴¹ Dr. Š. Kurdić „Velikani hadiskih znanosti“, str. 184.

⁵⁴² Isti izvor.

1. da će u svoju zbirku zabilježiti isključivo hadise koji se odnose na šerijatske propise i neće bilježiti hadise iz drugih oblasti. On kaže: "U Sunen sam pisao isključivo hadise koji tretiraju propise, a nisam pisao hadise o pobožnosti, o vrijednosti djela i slično.",⁵⁴³

2. da će u svoju zbirku u svakom poglavlju zabilježiti najvjero-dostojnije hadise koje poznaje. Ukoliko ne bude imao takvih hadisa, onda hadise po vjerodostojnosti bliske njima. A ukoliko u nekom poglavlju ne bude imao ni jednih ni drugih, onda slabe hadise, jer je i slab hadis, prema njegovu mišljenju, vrjedniji od bilo čijeg mišljenja;

3) ukoliko bude primoran da navede slabe hadise, da će na njih ukazati i navesti uzroke slabosti svakog od njih;

4. da ni u jednom poglavlju ove svoje zbirke neće spomenuti mnogo hadisa. Ograničit će se na onoliko hadisa koliko bude nužno da se iz njih pronađe argument za određeni šerijatski propis. Učinit će to kako bi djelo bilo što svrsishodnije i korisnije, i kako ne bi bilo preglomazno ukoliko bi u svako poglavlje zabilježio sve vjerodostojne hadise koje poznaje;

5. da u djelo neće bilježiti više predaja jednog hadisa, nego će se ograničiti samo na jednu, kako djelo ne bi bilo preopširno. Ukoliko je naveo više predaja nekog hadisa, onda je to učinio zbog toga što neke posjeduju tekst koje ne posjeduju druge;

6. da će u zbirku uglavnom bilježiti hadise sa potpunim senedima. Mursel-hadise je odvojio u poseban dio na kraju svoga Sunena. Ovaj dio je među hadiskim učenjacima poznat pod nazivom "Kitabul-merasil." Neki ovaj dio smatraju zasebnim dijelom. Neki izdavači Ebu Davudova Sunena ispuštali su ovaj dio iz Sunena smatrajući ga zasebnim dijelom. Neki su ga i štampali kao zasebnu knjigu pod nazivom Kitabul-merasil;

7. da će u Sunenu dugačke hadise sažimati i skraćivati, navodeći samo njihov najbitniji dio kao argument za neko šerijatsko pravno pitanje ili propis;

8. da u Sunen neće navoditi mišljenja ashaba i tabi'ina kao argumente za neko šerijatskopravno pitanje, radije će u tu svrhu koristiti slabe hadise;

9. da u Sunen neće bilježiti ništa od prenosilaca koje su hadiski

⁵⁴³ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/158. str.

učenjaci i kritičari jednoglasno odbacili i

10. da će u Sunen bilježiti hadise sa kraćim senedima. Ukoliko jedan hadis bude imao dva seneda - duži, čije su ravije preciznije, i kraći, čije su ravije manje precizne - on će dati prednost predaji sa kraćim senedom.⁵⁴⁴

Hadisi njegova Sunena

Ebu Davud je znao veliki broj hadisa. Ebu Bekr b. Dase kaže: "Čuo sam Ebu Davuda kada je kazao: 'Zapisao sam od Allahova Poslanika, s.a.v.s., 500.000 hadisa. Od tog broja sam odabrao ono što sam uvrstio u ovu zbirku (Sunen). U nju sam sabrao 4.800 hadisa.'"⁵⁴⁵ Prema tome, Ebu Davudov Sunen, ako se iz njega izuzmu ponovljeni hadisi - sadrži ukupno 4.800 hadisa.⁵⁴⁶ Sa ponovljenim, Ebu Davudov Sunen ima ukupno 5.274 hadisa.⁵⁴⁷

Ebu Davud je u svoju zbirku bilježio isključivo hadise koji govore o propisima Šerijata. On ih je struktuirao prema fikhskim temama, i to prvo po knjigama-kitabima, a kitabe po poglavljima - babovima. Njegova zbirka ima 40 kitaba, a to su: Kitabut-tahare, Kitabus-sala, Kitabu salatil-istiska, Kitabu salatil-seferi, Kitabut-tetavvu'i, Kitabu šehri ramadan, Kitabus-sudžudi, Kitabul-vitri, Kitabuz-zekati, Kitabul-lukata, Kitabul-menasik, Kitabun-nikah, Kitabut-talak, Kitabus-savm, Kitabul-džihadi, Kitabu idžabil-edahi, Kitabul-vesaja, Kitabul-feraidi, Kitabul-haradži vel-imareti vel-fej'i, Kitabul-dženaiz, Kitabul-ejman ven-nuzur, Kitabul-bej', Kitabul-akdije, Kitabul-ilm, Kitabul-ešribe, Kitabul-et'ime, Kitabut-tibb, Kitabu-itk, Kitabul-hurufi vel-kira'ati, Kitabul-hammami, Kitabul-libasi, Kitabut-teredždžuli, Kitabul-hatemi, Kitabul-fiteni, Kitabul-Mehdi, Kitabul-melahimi, Kitabul-hududi, Kitabud-dijjati, Kitabus-Sunne i Kitabul-edebi.⁵⁴⁸

Svi su ovi kitabi podijeljeni na poglavlja, tako da Ebu Davudov Sunen ima ukupno 1.871 poglavlje.⁵⁴⁹

⁵⁴⁴ Ebu Davud Sulejman b. Eš'as es-Sidžistani "Risaletu Ebi-Davud ila ehli Mekke", od 21-25. str., i dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vađ'u fil-hadisi", 2/158. str.

⁵⁴⁵ Ebu Bekr Muhammed b. Musa el-Hazimi (584) "Šurutul-eimmetil-hamse", str.72. i Muhammed Abdul-Aziz el-Huli "Miftahus-Sunneti", str. 86.

⁵⁴⁶ Dr. Ekrem Dija' el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", 242. str.

⁵⁴⁷ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", str. 321.

⁵⁴⁸ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", str. 103.

⁵⁴⁹ Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", na str. 180.

U svom Sunenu, Ebu Davud bilježi tri kategorije hadisa: sahih, hasen i daif.⁵⁵⁰ U njemu nije ukazao na stepen hadisa. Naknadno je to učinio u pismu koje je uputio stanovnicima Mekke. Naime, dok je jedne prilike boravio u Mekki, njeni stanovnici ga upitaše: “Jesi li u svako poglavlje tvoje zbirke uvrstio najvjerodostojnije hadise koje si poznavao?” On im tada ne dade odgovor, nego im, pošto se vrati, napisao pismo koje je u hadiskoj literaturi poznato pod nazivom *Risaletu Ebi-Davud il ehli Mekke*, u kome im, između ostalog, napisao:

Pitali ste me za hadise koji se nalaze u mom Sunenu, jesu li u svakom poglavlju uvršteni oni najpouzdaniji koje sam znao? Znaite da su svi takvi, osim u nekim slučajevima kada je jedan hadis došao u dvije pouzdane verzije, pa je u jednoj čvršći sened a u drugoj je nešto slabiji sened, ali su mu ravije jače memorije, te sam u knjigu zapisao drugu verziju. Ovakvih hadisa u cijeloj knjizi ima desetak. U svakom sam poglavlju uglavnom zabilježio po jedan ili dva hadisa i ako sam o određenim temama znao mnogo vjerodostojnih hadisa. Učinio sam to da bi djelo bilo korisnije za upotrebu i da ne bi bilo preglomazno. Ako sam, u jednom poglavlju, jedan hadis naveo u dvije ili, možda, u tri verzije, učinio sam to zato što neka od njih sadrži nešto što u prvoj nema. Ukoliko bi o nekoj temi imao duži hadis, ja bih ga sažeo, pošto bi dug hadis onaj koji ga čuje slabije shvatio i ne bi iz njega dobro mogao razumjeti šerijatske poruke. Te sam ga zbog toga sažeo.

Što se tiče mursel-hadisa, njih je ranija ulema, poput Sufjana es-Sevrija, Malika, El-Evzaija koristila kao šerijatske argumente. Kad je došao Eš-Šafi, on je počeo da polemizira o njima, a u tome su mu se pridružili i Ahmed b. Hanbel i drugi. Ali, ako o jednoj temi ne postoji musned, nego samo mursel-hadis, onda se i on može upotrijebiti kao šerijatski argument, iako nije jak kao muttasil-hadis. U Sunen nisam ništa zabilježio od prenosilaca hadisa koje su hadiski učenjaci odbacili. Ako sam u njega zabilježio pokoji munker-hadis, ja sam na njega ukazao da je munker. Također sam u knjizi ukazao i na hadise koji su puno slabi.

*Hadisi o kojima nisam ništa spomenuo - dobri su za upotrebu, ali su jedni pouzdaniji od drugih. Svaki hadis mog Sunena koji se odnosi na propise Šerijata - ima dobar sened.*⁵⁵¹

⁵⁵⁰ Dr. Ekrem Dija' El-Umeri "Buhusu fi tarih-sunnetil-mušerreffi", 242. str.

⁵⁵¹ Ebu Davud Sulejman b. Fš'as es-Sidžistani "Risaletu Ebi-Davud ila ehli Mekke", od 21-25. str. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 413. i 414.

Na temelju onoga kako ih je Ebu Davud objasnio u njegovu pismu upućenom stanovnicima Mekke, hadise Ebu Davudova Sunena možemo svrstati u pet kategorija:

1. vjerodostojni hadisi koje su zabilježili i El-Buhari i Muslim u Sahihima. Ovakvih hadisa je najviše u njegovu Sunenu i oni imaju isti tretman kao i hadisi dvaju sahiha;

2. vjerodostojni hadisi koji ispunjavaju kriterije El-Buharije i Muslima, ali ih njih dvojica nisu zabilježeni u svojim sahihima;

3. vjerodostojni hadisi koji su vjerodostojni prema kriterijima ostalih učenjaka, osim El-Buharija i Muslima.

Ebu Abdullah b. Mende kaže: "Ovakvih hadisa ima veoma mnogo. Sam je El-Buhari rekao: 'Pamtim 200.000 vjerodostojnih i 200.000 hadisa koji nisu vjerodostojni'".⁵⁵² U većini hadiskih izvora stoji da je El-Buhari rekao da zna napamet 100.000 vjerodostojnih hadisa i 200.000 hadisa koji nisu vjerodostojni.⁵⁵³ Muslim kaže: "Svoj El-Musnedus-sahih sam sastavio iz 300.000 hadisa koje sam čuo."⁵⁵⁴ Kad se sve sabere, njih dvojica su u svojim sahihima zabilježili tek negdje oko 10.000 vjerodostojnih hadisa.⁵⁵⁵ Daleko veći broj vjerodostojnih hadisa izostavili su iz bojazni da im djela ne bi bila preglo-mazna;

4. dobri (salih) hadisi. Ranije smo istakli da je sam Ebu Davud u pismu stanovnicima Mekke rekao: "Oni hadisi o kojima nisam ništa rekao su dobri (salih) za upotrebu." Da li je time Ebu Davud mislio da su samo dobri za upotrebu radi izvlačenja pouke, za što mogu poslužiti i slabi hadisi, ili je mislio da su dobri za upotrebu kao šerijatski argumenti, zašto mogu poslužiti samo vjerodostojni i hasen-hadis - sporno je među učenjacima.

Es-Sujuti, u djelu *Tedribur-ravi*, ističe da je Ebu Davud time mislio da su oni dobri za upotrebu radi izvlačenja pouke, a ne kao šerijatski argumenti, što bi značilo da obuhvataju i slabe hadise. Ibn Kesir kaže: "Preneseno je od Ebu Davuda da je kazao: 'Oni hadisi o kojima nisam ništa rekao su dobri, hasen-hadisi'". Ukoliko bi ovo što tvrdi Ibn Kesir bilo pouzdano, onda bi sve dileme, veli Muhammed

⁵⁵² Vidi: Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi "Šurutul-eimmetis-sitte", str. 13.

⁵⁵³ Vidi: Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehu", 310. str.

⁵⁵⁴ Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi "Šurutul-eimmetis-sitte", str. 14.

⁵⁵⁵ Isti izvor.

Muhammed Ebu Zehve, bile otklonjene,⁵⁵⁶

5. Slabi (daif) hadisi. Ebu Davud je bilježio slabe hadise samo onda kada za određeno pitanje ili temu nije imao boljih hadisa. On je i slab hadis smatrao boljim od bilo čijeg mišljenja. Ebu Davud je ukazao na hadise koji su puno slabi, poput munker-hadisa, i objasnio uzroke njihove slabosti. Uglavnom, on, kao što je i sam istakao, u svoj Sunen nije bilježio hadise od prenosilaca koje su hadiski učenjaci jednoglasno odbacili.

Da li u Ebu Davudovu Sunenu ima apokrifnih, mevdu'-hadisa?

Ibnul-Dževzi, koji inače slovi kao jedan od strožijih hadiskih kritičara, u svojoj zbirci apokrifnih hadisa *El-Mevdu'atul-kubra*, spomenuo je četiri hadisa, koji se nalaze u Ebu Davudovu Sunenu, kao apokrifne. Evo tih hadisa.

1. Prenio je Ibnu-Dževzi, sa senedom do El-Begavija, koji je kazao: "Ispričao nam je Hašim b. Haris Er-Remadij; kaže: 'Ispričao nam je Ubejdullah b. Amr prenijevši od Abdul-Kerima, on od Ibn Džubejra, on od Ibn Abbasa, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., koji je kazao:

Pred Sudnji dan će živjeti narod koji će sijede (kose i brade), poput golubijih prsa, bojiti u crno. Oni neće ni osjetiti džennetskog mirisa'".⁵⁵⁷

Ibnul-Dževzi ovaj hadis smatra apokrifnim i odbacuje ga iz sljedećih razloga:

a) on smatra da ga iz cijele jedne generacije prenosi samo Abdul-Kerim b. Ebu Muharik, koji je kao prenosilac odbačen,

b) ovaj hadis je došao i drugim putem, ali mu sened zastaje na Ibn Abbasu,

c) potvrđeno je da je čitava skupina ashaba Allahova Poslanika, s.a.v.s., u crno bojala sijede kose i brade. Da je to zabranjeno, oni to sigurno ne bi činili.

- Hafiz hadisa Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti

⁵⁵⁶ Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 413.

⁵⁵⁷ Vidi: Ebu Tajib Muhammed Šemsul-Hakkil-Azim Abadi "Avnul-ma'budi šerh Suneni Ebu Davudi", 11/207. str.

opovrgava sve ove Ibnul-Dževzijeve tvrdnje i dokazuje da je spomenuti hadis vjerodostojan i ispravan. On veli da je Ibn Hadžer el-Askalani kazao: "Pogriješio je Ibnul-Dževzi. Abdul-Kerim od koga je Ebu Davud prenio spomenuti hadis - nije Abdul-Kerim b. Ebu Muharik. Ebu Davud je spomenuti hadis prenio od Abdul-Kerima el-Džezerija, a on je pouzdan prenosilac i od njega su hadisi zabilježeni i u Sahihima.

Ovako glasi sened spomenutog hadisa u Ebu Davudovu Sunenu:

Ebu Davud kaže: "Prenio nam je Ebu Tevbe, koji kaže: 'Obavijestio nas je Ubejdullah prenijevši od Abdul-Kerima el-Džezerija, on od Seida b. Džubejra, a on od Ibn Abbasa koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

"Pred Sudnji dan će živjeti narod koji će sijede (kose i brade) poput golubijih prsa, bojiti u crno. Oni neće ni osjetiti džennetskog mirisa."⁵⁵⁸

Osim toga, nijedan učenjak Ilmul-Džerha vet-ta'dila nije nigdje spomenuo da je Abdul-Kerim b. Ebu Muharik prenosio hadise od Seida b. Džubejra, a u Ebu Davudovu "Sunenu" Abdul-Kerim el-Džezeri prenosi od njega.

- Isti ovaj hadis i sa istim senedom zabilježili su i: Ahmed b. Hanbel u Musnedu, En-Nesai i El-Bejheki u sunenima, Ibn Hibban u Sahihu, El-Hakim u Mustedreku i Dija el-Makdisi u djelu El-Muhtare.

- Sve predaje u kojima stoji da su ashabi bojili sijede kose i brade u crno - potrebno je preispitati. Kad bi sve te predaje i bile i valjane, to bi značilo da spomenuti ashabi nisu znali za hadis u kome se zabranjuje bojenje sijede kose i brade u crno, ili su to radili prije nego je uslijedila Vjerovjesnikova zabrana.⁵⁵⁹

2. Prenio je Ibnul-Dževzi od Ibn Adijja- koji je kazao: "Ispričao nam je Ahmed b. Ali b. El-Musenna, koji kaže: 'Ispričao nam je Ammar b. Zurbij: 'Nama je ispričao Nadr b. Hafs b. Nadr b. Enes prenijevši od svoga oca, on od njegova djeda, a on od Enesa, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

"Enese, ljudi će naseljavati prijestolnice. Jedna od tih prijestolnica zvat će se Basra ili (je kazao) Busejra. Ako do nje dođeš i u njoj se

⁵⁵⁸ Vidi: Isti izvor.

⁵⁵⁹ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/178-180. str.

nastaniš, kloni se njene džamije, njene čaršije i njene stiske, drži se (mislim da je kazao) njena predgrađa. U njoj će biti propadanja tla i pretvaranja (u životinje).” ‘Zbog ovoga sam se’, veli on, ‘nastanio u predgrađu.’”⁵⁶⁰

Ibnul-Dževzi kaže: “Ovaj hadis nije pouzdan.” Abdan veli: “Ammar, (koji je u njegovu senedu) je lažov.”

Es-Sujuti demantira i Ibnul-Dževzija i dokazuje da je spomenuti hadis u Ebu Davudovu Sunenu vjerodostojan. On kaže: “Spomenuti hadis je Ebu Davud u Sunenu zabilježio sa sasvim drugim senedom u kome nema spomenutog Ammara. U Ebu Davudovu Sunenu sened i metn spomenutog hadisa glasi:

‘Ispričao nam je Abdullah b. Sabbah; kaže - Obavijestio nas je Abdul-Aziz b. Abdus-SAhmed; kaže - Nas je obavijestio Musa el-Hannat, poznat mi je samo od Musaa b. Enesa, a on od Enesa b. Malika, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

Enese, ljudi će naseljavati prijestolnice. Jedna od tih prijestolnica zvat će se Basra ili (je kazao) Busejra. Ako pored nje prođeš ili se u nju nastaniš, izbjegavaj njeno neobrađeno slano tlo, njeno tlo obraslo travom, njenu pijacu i kapije njenih vladara, a drži se njena predgrađa. U njoj će se dogoditi proapdaanje tla, kamena kiša, strašan potres. U njoj će ljudi zanočiti kao ljudi, a osvanuti kao majmuni ili svinje ‘.’”⁵⁶¹

Kao što vidimo, i sened i metn hadisa koji se nalazi u Ebu Davudovu Sunenu razlikuju od seneda i metna hadisa koji je naveo Ibnul-Dževzi kao apokrifan. Što je najvažnije, u njegovu senedu nema ravije po imenu Ammar, za koga je Abdan rekao da je lažov.

- Nakon što je ovaj hadis zabilježio u svom Sunenu, on o njemu nije ništa rekao, a to znači, kako stoji u njegovu pismu upućenom stanovnicima Mekke, da ga on smatra salihom, dobrim hadisom.

- Osim spomenutih, postoji još jedan sened ovoga hadisa do Enesa b. Malika, kojim je ovaj hadis zabilježio Et-Taberani u El-Mu’džemul-evsatu.

- Preneseni su hadisi sa sličnim značenjem i od Ibn Mesuda i Huzejfea, koji također daju jačinu spomenutom hadisu.⁵⁶²

⁵⁶⁰ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/178-180. str.

⁵⁶¹ Vidi: Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-Azim Abadi "Avnul-ma'budi šerh Suneni Ebu Davudi", 11/327. str.

⁵⁶² Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/181-183. str.

3. Ibnul-Dževzi kaže: "Prenio je Ebu Ma'sher, on od Hišama b. Urvea, on od svoga oca, on od Aiše, a ona od Vjerovjesnika, s.a.v.s., koji je kazao:

"Ne režite meso nožem, to je postupak nearapa, nego ga kidajte zubima to je i ukusnije i prijatnije."⁵⁶³

Ibnul-Dževzi je ovaj hadis okarakterizirao apokrifnim i uvrstio ga u svoju zbirku apokrifnih hadisa. Učinio je to iz dva razloga:

- U njegovom lancu prenosilaca je Ebu Ma'sher Nedžih b. Abdur-Rahman, koji je po ocjeni većine hadiskih kritičara slab prenosilac. El-Buhari je za njega kazao da je on svojim prenošenjem protivurječio pouzdanijim prenosiocima. Jahja b. Mein kaže da on kao prenosilac ne vrijedi ništa. En-Nesai za njega kaže da je slab prenosilac. Ali b. El-Medini kaže da je veoma slab prenosilac i sl.

Es-Sujuti je demantirao Ibnul-Dževzija i iznio svoje neslaganje s njim u tome da je spomenuti hadis apokrifan. On kaže: "Tačno je to da je u senedu ovog hadisa Ebu Ma'sher Nedžih b. Abdur-Rahman i tačno je da ga većina učenjaka smatra slabim ravijom. Međutim, svi koji ga ocjenjuju slabim ravijom, oni su to učinili zbog njegove nepreciznosti, a ne zbog njegovih karakternih slabosti. Oni vele da je on bio nepismen i da je od svojih učitelja dobro pamtio hadise. Međutim, griješio je prilikom prenošenja hadisa od drugih koji mu nisu bili učitelji. Osim toga, neki hadiski kritičari o njemu su se i pohvalno izrazili. Hušejm za njega kaže: 'Ja nisam vidio Medineliju sličnog njemu. Bio je veoma oštrouman.' Ebu Nuajm kaže: 'Bio je Ebu Mašer (Nedžih b. Abdur-Rahmane es-Sindi el-Medeni) veoma oštrouman i hafiz.'" ⁵⁶⁴

- Što spomenuti hadis protivurječi pouzdanom hadisu koji su zabilježili El-Buhari i Muslim u Sahihima od Amra b. Umejjea, koji je obavijestio da je "vidio Vjerovjesnika, s.a.v.s., kako ovčiju plečku sječe nožem koji držaše u ruci. Pošto zauči ezan za namaz, on ostavi plečku i nož kojim je sjekao i ode na namaz. Klanjao je namaz a nije zbog toga ponovo abdestio."⁵⁶⁵

Es-Sujuti i ovdje pobija Ibnul-Dževzija: "Spomenuti hadis je zabilježio Ebu Davud u Sunenu i za njega kazao da nije jak hadis. On

⁵⁶³ Vidi: Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-Azim Abadi "Avnul-ma'budi šerh Suneni Ebu Davudi", 11/200. str.

⁵⁶⁴ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadisi", 2/186. str.

⁵⁶⁵ Vidi: El-Buhari "Sahih, sa dodatkom Es-Sindija", 3/297. str.

nije iznio uzroke njegove slabosti, što bi značilo da on nije puno slab hadis. Ebu Davud je naglasio da je za hadise koji su puno slabi pojašnio uzroke njihove slabosti.”

Što se tiče njegove protivurječnosti pouzdanijem hadisu koji Bilježe El-Buhari i Muslim, Es-Sujuti kaže da se u spomenutom hadisu zabrana odnosi na korištenje noža prilikom jedenja mladog i mehkog mesa, dok se prilikom jedenja zrela i tvrda mesa može koristiti nož.⁵⁶⁶

Ebu Tajjib Muhammed Šemsu-Hakkil-Azim Abadi smatra da nema kolizije između hadisa koji bilježi Ebu Davud i hadisa koji bilježe El-Buhari i Muslim. Osobama koje su u mogućnosti kidati meso zubima, to je bolje i prijatnije pa makar meso bilo i zrelo i tvrdo. One, pak, osobe kojima to predstavlja poteškoću mogu se poslužiti nožem. U hadisu koji bilježi Ebu Davud, zabrana se odnosi na korištenje noža iz oholosti, kao što su to činili Perzijanci, a ne odnosi se na njegovo korištenje kada je to neophodno.⁵⁶⁷

4. Prenio je Ibnul-Dževzi sa senedom El-Ukajlija, koji kaže: “Ispričao nam je Abdullah b. Ebu Mejsere: ‘Nama je ispričao Musa b. Ismail: ‘Nama je ispričao Bekkar b. Abdul-Aziz b. Ebu Bekre: ‘Meni je ispričala moja tetka Kebša da je Ebu Bekre zabranjivao da se hidžama obavlja utorkom tvrdeći da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

“To je dan u kome se povećava krvni pritisak kod čovjeka. U njemu ima vremensko razdoblje u kome se krv ne može zaustaviti.”

Ibnul-Dževzi je ovaj hadis također okarakterizirao kao apokrifan i uvrstio ga u svoju zbirku apokrifnih hadisa. Okarakterizirao ga je apokrifnim zbog Ebu Bekra Bekkara b. Abdul-Aziza, koji se nalazi u njegovu senedu, a koji kao prenosilac, prema mišljenju Jahja b. Kattana, ne vrijedi ništa.

Es-Sujuti pobija tu Ibnul-Dževzijevu tvrdnju i dokazuje da je ovaj hadis salih - dobar: “Spomenuti hadis je zabilježio Ebu Davud u Sunenu. On u Ebu Davudovu Sunenu glasi ovako: ‘Ispričao nam je Musa b. Ismail: ‘Obavijestio me je Ebu Bekre Bekkar b. Abdul-Aziz: ‘Obavijestila me je tetka po ocu Kejjisa (Kebša bint Ebu Bekre, neki kažu Kejsa) bint Ebu Bekre da je njen otac zabranjivao svojoj po-

⁵⁶⁶ Uporedi: Ebu Hasan Ali b. Muhammed b. Arrak el-Kinani "Tenzihuš-šer'atil-merfua anil-ahbari-š-šeniati-l-mevdua", 2/248. str.

⁵⁶⁷ Vidi: Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-Azim Abadi "Avnul-ma'budi šerh Suneni Ebu Davud", 10/200. str.

rodici da hidžamu obavljaju utorkom tvrdeći da je Allahov Poslanik, s.a.v.s. rekao:

“Utorak je dan u kome se povećava krvni pritisak (kod čovjeka). U njemu je vremensko razdoblje u kome se krv ne može zaustaviti.”⁵⁶⁸

O ovom hadisu Ebu Davud nije ništa rekao, nego je prešutio da iznese njegovu ocjenu. To znači da je hadis salih, dobar. Ebu Davud, u pismu koje je uputio stanovnicima Mekke, kaže: “Oni hadisi o kojima sam šutio i nisam ništa rekao su salih, dobri.”⁵⁶⁹

- Prenosilac Ebu Bekr Bekkar b. Abdul-Aziz nije tako slab kako iznose Jahja b. Mein i Ibnul-Dževzi. Mnogi učenjaci su se o njemu pohvalno izrazili. Jahja b. Mein za njega kaže da je salih, dobar prenosilac. Ibn Adij kaže: “Nadam se da nije loš prenosilac. Od njega je El-Buhari zabilježio neke hadise kao ševahide u El-Džami’us-Sahihu.”

- Od njega je imam El-Buhari zabilježio hadise u svom Et-Tarihu. Da je on toliko slab, El-Buhari od njega ne bi bilježio hadise ni kao ševahide u El-Džami’us-Sahihu, a ne bi ni u Et-Tarihu.⁵⁷⁰

Na osnovu svega gore spomenutog, Es-Sujuti tvrdi da u Ebu Davudovu Sunenu nema ni jednog apokrifnog, mevdu’-hadisa. S njim se u tome slaže i većina hadiskih učenjaka.

Rivajeti Ebu Davudova Sunena

Mnogi su slušali od Ebu Davuda njegov Sunen i od njega ga prenijeli onako kako su ga čuli. Najpoznatija su sljedeća četiri rivajeta Ebu Davudova Sunena:

1. rivajet imama i hafiza u hadisu Ebu Alija b. Ahmeda b. Amra El-Lu’luja el-Basrija. Ovo je najvjerodostojni rivajet Ebu Davudova Sunena. Izdiktirao mu ga je izravno Ebu Davud;

2. rivajet hafiza hadisa Ebu Bekra Muhammeda b. Bekra b. Muhammeda b. Abdur-Rezzaka b. Dasea el-Basrija et-Temmara. Ovaj rivajet je najpotpuniji i najbolji poslije onog prvog. Drugi rivajet se, u odnosu na prvi, razlikuje u tome što su u njemu neke stvari spomenute nešto kasnije nego u drugom. Drugi rivajet je raširen u zemljama Magriba;

⁵⁶⁸ Isti izvor, 10/273. str.

⁵⁶⁹ Vidi: Ebu Davud “Risaletu Ebi Davud ila ehli Mekke”, str. 27.

⁵⁷⁰ Dr. Omer b. Hasan Osman Felateh “El-Vad’u fil-hadisi”, 2/188. i 189. str.

3. rivajet imama i hafiza hadisa Ebu Isaa Ishaka b. Musaa b. Seida er-Rumelija Verraka Ebu Davuda (njegov rivajet približan rivajetu Ibn Dasea) i

4. rivajet imama i hafiza hadisa Ebu Seida Ahmeda b. Muhammeda b. Zijada b. Bišra, poznatog kao Ibn A'rabija. Ovaj rivajet nešto zao- staje u odnosu na prva tri.

Sva četvorica prenosilaca Ebu Davudova Sunena su njegovi uče- nici. Ima i drugih rivajeta ovog djela, ali su ova četiri najpoznatija i najraširenija.⁵⁷¹

Komentari Ebu Davudova Sunena

Ebu Davudov Sunen su, nakon što ga je Ebu Davud napisao i ispredavao mnogim generacijama, komentirali mnogi hadiski učenja- ci. Najznačajniji su:

1. El-Addul-mevdud - napisao ga je hafiz hadisa Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj el-Munziri (umro 656. godine po Hidžri);

2. Mealimus-Suneni - napisao ga je imam u hadisu Ebu Sulejman Hamed b. Muhammed b. Ibrahim b. Hattab el-Busti El-Hattabi (umro 388. godine po Hidžri).⁵⁷² Ovaj komentar je izdat u dva toma. Sažeo ga je Ebu Mahmud Ahmed b. Muhammed b. Ibrahim el-Makdisi (umro 769. godine po Hidžri) i taj sažetak nazvao "Udžaletul-alimi min kitabil-mealimi";

3. Intihaus-suneni vektifaus-suneni - napisao ga je Šihabuddin Ebu Muhammed Ahmed b. Muhammed b. Ibrahim b. Hilal el-Makdi- si, učenik hafiza El-Mizzija (umro 765. godine po Hidžri);

4. Mirkatus-suud ila suneni Ebi Davud - napisao ga je hafiz hadisa Dželaluddin Ebu Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri);

5. Fethul-vedud ala suneni Ebi Davud - napisao ga je Ebu Hasan es-Sindi b. Abdul-Hadi el-Medeni (umro 1139. godine po Hidžri);

6. Avnul-ma'bud šerh suneni Ebi Davud - napisao ga je Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-Azim Abadi. Ovaj je komentar izdat prvi put u Bejrutu 2003. godine i

⁵⁷¹ Vidi: Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-Azim Abadi "Avnul-ma'budi šerh Suneni Ebu Davudi", 1/11. str.

⁵⁷² Ez-Zehebi "Tezkiretul-hufaz 3/1020. str.

7. El-Menhalul-azbil-mevrud šerh suneni Ebi Davud - napisao ga je šejh Mahmud el-Hattab es-Subki.

Osim spomenutih, Ebu Davudov Sunen komentirali su i: Jahja b. Šeref en-Nevevi, Siradžuddin Omer b. Ali b. Mulekkin, Kutbuddin Ebu Bekr b. Ahmed el-Jemeni (umro 652. godine po Hidžri), njegov komentar sadrži četiri toma, Velijuddin Ebu Zur'a Ahmed b. El-Hafiz Ebul-Fadl Zejnuddin el-Iraki (umro 826. godine po Hidžri), hafiz hadisa Alauddin Mugaltaj b. Kalidž (umro 762. godine po Hidžri), Šihabuddin Ahmed b. Husejn er-Remli el-Makdisi (umro 844. godine po Hidžri), hafiz hadisa Šihab b. Reslan (njegov komentar je sadržan u osam tomova) i El-Belkini.⁵⁷³

Muhtesari - sažeci Ebu Davudova Sunena

Mnogi hadiski učenjaci su sažimali Ebu Davudov Sunen u skraćene zbirke. Najpoznatiji su sljedeći sažeci ove zbirke:

1. El-Mudžteba, od hafiza hadisa Abdul-Azima b. Abdul-Kavijja el-Munzirija (umro 656. godine po Hidžri).⁵⁷⁴

2. El-Muhtesaru, od Muhammeda b. Hasana el-Belhija (7. stoljeće),

3. Tehzibu Suneni Ebi Davud, od Ibn Kajjim el-Dževzijje (umro 751. godine po Hidžri). On je u njemu revidirao El-Munzirijev sažetak i veoma ga lijepo prokomentirao, istaknuvši da je hafiz hadisa El-Munziri stručno i lijepo sažeo Ebu Davudov Sunen.⁵⁷⁵

⁵⁷³ Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", na str. 183.

⁵⁷⁴ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun”, str. 414.

⁵⁷⁵ Vidi: Muhammed Abdul-Aziz el-Huli "Miftahus-Sunneti", 87. str., dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", na str. 183. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 414.

EN-NESAIJEV SUNEN

Imam Ebu Abdullah Šemsuddin ez-Zehebi (umro 748. godine po Hidžri) kaže: "Poznati hafiz hadisa, imam i šejhul-islam Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb b. Ali b. Sinan b. Bahr en-Nesai el-Horasan, autor Sunena, rođen je 215. godine po Hidžri." Neki kažu da je rođen 214. godine po Hidžri, a neki, čak, da je rođen 225. godine po Hidžri.⁵⁷⁶ Sam En-Nesai je jednom prilikom rekao. "Najvjerovatnije je da sam rođen 215. godine, jer je moje prvo putovanje Kutejbeu b. Seidu bilo 35. godine po Hidžri."⁵⁷⁷

Rođen je u mjestu Nisau ili Neseu u Horasanu. Otuda neki ovoga istaknutog hadiskog učenjaka zovu En-Nesai, neki En-Nesei, a oboje je, prema mišljenju El-El-Mubarekforija, ispravno.⁵⁷⁸ A neki ga nazivaju En-Nesevi, promijenivši hemze u vav.⁵⁷⁹

Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Bennai kaže: "Nisa' je grad u Horasanu. Istoimeni gradovi postoje još i u Perziji, u pokrajini Korman, koja se nalazi između Mekrana, Sidžistana i Horasana,⁵⁸⁰ i Hemedanu.⁵⁸¹

Imam i hafiz hadisa En-Nesai se veoma rano počinje baviti naukom. Već u 15. godini života, a 30. godine po Hidžri, kako navodi većina autora, on odlazi kod poznatog učenjaka Kutejbe b. Seida radi slušanja i učenja hadisa. Uz njega ostaje godinu i dva mjeseca.⁵⁸²

Nakon što je En-Nesai odslušao predavanja od učenjaka svoga kraja Horasana, on odlazi u svijet s ciljem da traži nauku. Posebno ga interesirao hadis i fikh, šerijatsko pravo, a iz domena šerijatskog prava šafijski mezheb. Obišao je sve znanstvene centre toga vremena. Slušao je hadis od najpoznatijih učenjaka toga vremena u Horasanu,

⁵⁷⁶ Vidi: Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 202. str.

⁵⁷⁷ Vidi: Ebu Ali Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/132. str.

⁵⁷⁸ Vidi: Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/124 -128. str.

⁵⁷⁹ Muhammed Muhammed Ebu Zehve, "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 357.

⁵⁸⁰ Ebu Abdullah Jakut b. Abdullah el-Hamevi er-Rumi el-Bagdadi, "Mu'džemul-buldan", 4/404. str.

⁵⁸¹ Isti izvor, 5/282. str.

⁵⁸² Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/ 698. str., ranije cit. djelo.

Hidžazu, Iraku, Šamu, na Arapskom poluotoku i u Egiptu. Veoma rano se nastanio u Egiptu i u njemu je ostao do pred sam kraj života.

Ibn Junus kaže: "En-Nesai je veoma rano došao u Egipat. U njemu je on napisao mnoga značajna djela i u njemu su od njega mnogi preuzeli hadise tih djela." Bio je imam i hafiz u hadisu, pouzdan i siguran. Ebu Abdullah El-Hakim kaže: "Jednom prilikom sam čuo hafiza hadisa Alija b. Omera kada je kazao: 'En-Nesai je u nauci nadmašio sve učenjake Egipta svoga vremena. Najbolje je od svih znao razlučiti vjerodostojne od slabih hadisa, i najbolje je od svih njih poznao ravije hadisa.'" Pošto dostiže takav nivo znanja, mnogi mu pozavidješe, te je pod njihovim pritiskom morao, 302. godine po Hidžri, napustiti Egipat i preseliti se u mjesto Er-Remle u Palestini.⁵⁸³

Nakon što je stigao u Er-Remlu, En-Nesai je ubrzo otišao u Damask. Tamo je primijetio da mnogi ljudi imaju pogrešno mišljenje o Aliji b. Ebu Talibu. Da bi ih pravilno usmjerio u tom pogledu, napisao je djelo *Hasaisul-Ali*, u kome je iznio sve najljepše o Aliji, svakako utemeljeno na pouzdanim hadisima i riječima ashaba. Ebu Bekr el-Me'muni kaže: "Upitao sam ga za razloge zbog kojih je napisao djelo *Hasaisul-Ali*, pa je kazao: 'Kad sam stigao u Damask, primijetio sam da mnogi ljudi imaju pogrešno mišljenje o Aliji, pa sam napisao djelo *Hasaisul-Ali*, ne bi li ih Allah pomoću njega uputio u tom pogledu.'" ⁵⁸⁴ Mnogi su zamjerali En-Nesaiju, kada je napisao djelo *Hasaisul-Ali*, to što je o Aliji napisao djelo prije nego o Ebu Bekru i Omeru. On je spomenuo isti razlog koji je spomenuo Ebu Bekru el-Me'muniju. Nakon toga je En-Nesai napisao i djelo *Fadijilul-sahabe*, o ostalim ashabima.⁵⁸⁵

Dok je, u džamiji u Damasku, prisutnim učenicima čitao spomenuto djelo - neki izvori navode da je to bilo u Er-Remli u Palestini - dođoše mu Muavijine pristalice i zahtijevaše od njega da nešto napiše o vrlinama Muavije. Pošto odbi, oni na njega fizički navališe i počеше ga tući dok ga ne istjeraše iz džamije. Potom su ga, kako stoji u nekim predajama, na njegov zahtijev odnijeli u Mekku, u kojoj je umro i pokopan između Safe i Merve. Prema nekim predajama, koje su, prema mišljenju Ez-Zehebija, ispravnije, En-Nesai je umro u Palestini⁵⁸⁶ u

⁵⁸³ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani "Takribut-tehzib", na str. 38. i 39., ranije cit. djelo, i Ebu Ali Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/133. str., cit. djelo.

⁵⁸⁴ Isti izvor.

⁵⁸⁵ Vidi: Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/ 699. str.

⁵⁸⁶ Isti izvor, 2/700. i 701. str.

ponedeljak 13. safera 303. godine po Hidžri.⁵⁸⁷ Živio je, kako ističe Ez-Zehabi, oko 88 godina.⁵⁸⁸

Njegovi učitelji

En-Nesai je svoje znanje iz hadisa, *Ilmul-Džerha vet-ta'dila* (Nauka o karakternim mahanama i vrlinama ravija), šerijatskog prava i drugih oblasti sticao kod velikog broja učenjaka. On je imao toliko učitelja da ih je gotovo nemoguće sve nabrojati. Zato ćemo se ograničiti samo na one najpoznatije:

Kutejbe b. Seid, Ishak b. Rahevejh, Ebu Davud es-Sidžistani, Mahmud b. Gajlan, Ali b. Hašrem⁵⁸⁹, Hišam b. Ammar, Isa b. Zahbe, Muhammed b. Nadr el-Mervezi, Ebu Kurejb, Suvejd b. Nasr eš-Šah, i dr.⁵⁹⁰ Ebu Zekerijja Jahja b. Musa, Ali b. Hudžr, Ahmed b. Meni' el-Bagdadi, Isa b. Hammad, Osman b. Ebu Šejbe, Ibrahim b. Jusuf, Abdur-Rahman b. Ibrahim Duhajm, Muhammed b. Abdullah b. Ammar el-Mevsili, Ebu Seid el-Ešedždž, Omer b. Osman el-Himsi i drugi.⁵⁹¹

Većina spomenutih hadiskih autoriteta bili su i El-Buharijevi i Muslimovi učitelji, te se zbog toga spisak En-Nesaijevih učitelja još više proširio, pošto je živio blizu 40 godina nakon njih dvojice.

Njegovi učenici

Nakon što je usavršio znanje iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti, a posebno iz oblasti *Ilmul-džerha vet-ta'dila*, dugi niz godina je u Egiptu i drugim mjestima u kružocima držao predavanja iz ovih oblasti. Njegovim kružocima je prisustvovala velika masa svijeta. Iz tih kružoka će poniknuti mnogi budući velikani hadiskih znanosti, kao što su:

Ebu Bišr ed-Dulabi, Ebu Kasim et-Taberani, Muhammed b. Harun b. Šuajb, Ebu Hatim b. Hibban, Ebu Džafer el-Ukajli, Ebu Ali

⁵⁸⁷ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 1/39. str. i Ebu Ali Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/133. i 134. str.

⁵⁸⁸ Isti izvor.

⁵⁸⁹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 350. str.

⁵⁹⁰ Vidi: Ez-Zehabi "Tezkiretul-huffaz", 2/ 698. str.

⁵⁹¹ Vidi: Dr. Š. Kurdić „Velikani hadiskih znanosti“, na str. 203. i 204.

en-Nejsaburi, Ebu Seid Junus i Ibn Adijj.

Zatim, učenici koji su od njega prenijeli njegov Sunen: Njegov sin Abdul-Kerim, Ahmed b. Nasr en-Nejsaburi, Ebu Džafer et-Tahavi, Ebu Šuajb es-Susi, Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed b. Ishak b. Es-Sunni, Ebu Ali Hasan b. Hudr el-Esjuti, Hasan b. Rešik el-Askeri, hafiz hadisa Ebu Kasim Hamza b. Muhammed b. Ali el-Kinani, Ebu Hasan Muhammed b. Abdullah b. Zekerijja b. Habvejh, Muhammed b. Muavija b. Ahmer el-Endalusi, Muhammed b. Kasim el-Endalusi, Ali b. Ebu Džafer et-Tahavi, Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed el-Muhendis.⁵⁹²

Njegovo mjesto u hadiskoj nauci

En-Nesai slovi kao imam, hafiz i šejhul-islam u hadisu. Ubrajaju ga u najveće autoritete, učenjake i kritičare hadiske nauke. U nekim naučnim disciplinama, kao što je znanost o karakternim i drugim vrijednostima i slabostima prenosilaca hadisa "Ilmul-džerhi vet-ta'dil", nadmašuje i svoje prethodnike: El-Buharija, Muslima, Et-Tirmizija i Ebu Davuda. Svaki od njih, kako ističe Ebu Džafer b. Zubejr, u nečemu nadmašuje ostale. El-Buharijev i Muslimov Sahih zaista zadivljuju, El-Buharijeva zbirka će oduševiti one koji žele da proniknu u šerijatsko pravo, Ebu Davudova zbirka će oduševiti one koji žele da upoznaju hadise iz propisa Šerijata. U njoj će, iz te oblasti, naći ono što neće naći u drugim zbirkama. U Et-Tirmizijevoj zbirci će naći, iz oblasti hadiskih znanosti, ono što neće naći u drugim zbirkama. En-Nesai je u tome slijedio najtanahnije i najbolje metode. Ebu Hasan el-Muafiri kaže: "Ako pogledaš sve ono što su zabilježili hadiski učenjaci, vidjet ćeš da je ono što je zabilježio En-Nesai daleko bliže vjerodostojnosti od onoga što su zabilježili drugi."⁵⁹³

Ibn Adijj kaže: "Čuo sam fakiha Mensura i Ahmeda b. Muhammeda b. Selamea et-Tahavija kada su kazali: "Ebu Abdur-Rahman (En-Nesai) je jedan od muslimanskih imama."

Muhammed b. Sa'd el-Barvedi kaže: Spomenuo sam En-Nesaija

⁵⁹² Ebu Ali Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori „Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/132. str., Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun", str.358., Ez-Zehebi „Tezkiretul-huffaz", 2/ 698. str. i dr. Š. Kurdić „Velikani hadiskih znanosti", na str. 204.

⁵⁹³ Vidi: Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai "Sunen sa komentarom Es-Sujutija i glosom Es-Sindija", str. 4.

Kasimu el-Murtezau, pa je rekao: "On je imam, ili zaslužuje da bude imam."

Ebu Ali en-Nejsaburi kaže: "En-Nesai je, bez sumnje, imam." Drugom prilikom je kazao: "Ja sam, što kod kuće što na putovanju, sreo četvoricu istinskih imama u hadisu. U Nejsaburu dvojicu - Muhammeda b. Ishaka i Ibrahima b. Ebu Taliba, u Egiptu En-Nesaija i u Ehvazu Abdana."

Ebu Husejn b. El-Muzafer kaže: "Čuo sam naše učitelje u Egiptu kako priznaju da je Ebu Abdur-Rahman en-Nesai kao imam (u hadisu) ispred njih. Opisivali su njegov ibadet noću i danju, njegovu strpljivost prilikom obavljanja hadža i u borbi na Allahovu Putu, njegovu ustrajnost u prakticiranju tradicije i običaja i njegova izbjegavanja da sjedi sa vladarima. Takav je bio sve do smrti kad je pao kao šehid."

Ebu Abdullah El-Hakim kaže: "Čuo sam više puta hafiza hadisa Alija b. Omera b. Ahmeda ed-Darekutnija kada je rekao: 'En-Nesai je iznad svih učenjaka hadisa svoga vremena. Posebno u Imul-džerhu vet-ta'dilu, znanosti o karakternim i drugim slabostima i vrijednostima prenosilaca hadisa.'" Kazao je i ovo: "Čuo sam Alija b. Omera kada je kazao: 'En-Nesai je najvrsniji poznavalac fikha, šerijatskog prava među učenjacima Egipta svoga vremena, i među njima najveći poznavalac vjerodostojnih i slabih hadisa i među njima najbolji poznavalac prenosilaca hadisa.'"

Imam Ez-Zehebi i Tadž es-Subki kažu: "En-Nesai je bolje pamtio hadise od Muslima, autora Sahiha."

Ali b. Omer b. Ahmed ed-Darekutni kaže: "Fikhski učenjak Ebu Bekr b. el-Haddad puno je prenosio hadis. Prenosio ga je samo od Ebu Abdur-Rahmana en-Nesaija. Rekao je: "Zadovoljan sam da mi on bude dokaz pred Allahom."⁵⁹⁴

Ebu Seid b. Junus, u djelu Et-Tarih, kaže: "En-Nesai je bio imam, hafiz i postojan u hadisu."⁵⁹⁵

Hafiz hadisa Ebu Abdullah Šemsuddin ez-Zehebi (748) En-Nesaija oslovljava kao šejhul-islama u hadisu. Rijetki su hadiski učenjaci koji su nosili ovu laskavu titulu i priznanje. Ovu titulu je dobio i Ibn Hadžer el-Askalani. Ovo što je spomenuto o En-Nesaiju donekle

⁵⁹⁴ Ebu Ali Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi", 1/131.-133. str.

⁵⁹⁵ Ez-Zehebi, Tezkiretul-huffaz, 2/ 701. str.

nam može dati predstavu o ovom hadiskom velikanu. O kakvom se autoritetu radi, govori nam i činjenica da su mu još u to doba njegovi savremenici u Egiptu pozavidjeli na učenosti, te je pod pritiskom njihove zavisti morao napustiti Egipat. Sličnu sudbinu je doživio i imam El-Buhari od svojih sunarodnjaka.

Njegova djela

Imam i hafiz hadisa En-Nesai je bio veoma plodonosan hadiski stručnjak. Napisao je brojna djela. Dr. Adžadž el-Hatib ističe da je En-Nesai napisao 15-ak djela.⁵⁹⁶ Gotovo su sva iz hadisa i hadiskih znanosti. Dr. Faruk Hamade nabraja u doktorskoj disertaciji 30 En-Nesaijevih naslova.⁵⁹⁷ Najznačajnija su:

1. Es-Sunenul-Kubra – Veliki Sunen
2. Es-Sunenus-Sugra – Mali Sunen, poznat kao El-Mudžteba
3. Kitabul-kuna
4. Kitabud-duafau vel-metrukin
5. Kitabut-temjiz
6. Kitabut-tabekat
7. Kitabul-džerhi vet-ta'dili
8. Tefsirul-Kur'anil-kerim
9. FeAdijjlul-Kur'anil-kerimi
10. Hasaisul-Ali
11. Amelu jevmin ve lejletin
12. Fedalus-sahabeti idr.⁵⁹⁸

Od svih djela koja je napisao En-Nesai, bez sumnje najznačajnije je Sunen. On mu je donio reputaciju među hadiskim učenjacima svih vremena, pa i među muslimanima općenito. Zato ćemo se ovdje posebno na njega osvrnuti.

⁵⁹⁶ Vidi: Dr. Adžadž el-Hatib, Usulul-hadis, str. 325.

⁵⁹⁷ Vidi: dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", na str. 206.

⁵⁹⁸ Isti izvor.

En-Nesaijev Sunen سُنَنِ النَّسَائِي

Imam En-Nesai je napisao dvije zbirke hadisa, dva sunena: Es-Sunenul-kubra – Veliki Sunen i Es-Sunenus-sugra – Mali Sunen. Prvo je napisao Veliki Sunen. To je jedna pozamašna zbirka hadisa u kojoj je zabilježio veliki broj hadisa, kako vjerodostojnih - sahih, tako i dobrih - hasen i slabih - daif.

Nakon što je napisao Veliki Sunen, jedan primjerak je poklonio gradonačelniku Er-Remle. Kad ga je pregledao, upitao je En-Nesaiju: “Jesu li svi hadisi u njemu vjerodostojni?” – “Nisu”, odgovorio je En-Nesai, “on sadrži vjerodostojne, dobre i hadise približne njima.” Kad to ču, on mu reče: “Izdvoji nam iz njega samo vjerodostojne hadise u zasebnu zbirku.” En-Nesai prihvati prijedlog gradonačelnika Er-Remle i napisa Mali Sunen - Es-Sunenus-sugra i nazva ga *El-Mudžteba mines-suneni*. Neki vele da ga je nazvao *El-Mudžtena mines-suneni*, što ima isto značenje.⁵⁹⁹ Zato, kada učenjaci uopćeno kažu En-Nesaijev Sunen, uvijek misle na Mali Sunen, Es-Sunenus-sugra ili El-Mudžteba.

En-Nesaijevi uvjeti prilikom pisanja Sunena

Kao i njegovi prethodnici, ni En-Nesai nije nigdje naglasio šta ga je motiviralo da napiše Veliki i Mali Sunen, osim da je to učinio iz ljubavi prema hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s. Niti je igdje naglasio kakve je sebi postavio uvjete prilikom njihova pisanja, posebno prilikom pisanja Malog Sunena, zvanog El-Mudžteba. Međutim, na temelju naziva zbirke, kao i na temelju svega onoga što u sebi sadrži, učenjaci izvode zaključak da je on, ipak, postavio sebi izvjesne uvjete. Oni se mogu sažeti u nekoliko tačaka:

1. Da En-Nesai u svoju zbirku želi sabrati isključivo hadise koji se odnose na propise Šerijata, da ne želi napisati univerzalnu zbirku koja će sadržavati hadise iz svih oblasti. To se da zaključiti iz naziva njegove zbirke hadisa Sunen. On je hadise u Sunenu zabilježio po poglavljima fikha.⁶⁰⁰

2. Da u svoju zbirku Es-Sunenul-sugra želi zabilježiti vjerodo-

⁵⁹⁹ Vidi: dr. Adžadž el-Hatib "Usulul-hadis", str. 325., i Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai "Sunen sa komentarom Es-Sujutija i glosom Es-Sindija." 5. str.

⁶⁰⁰ Nuridin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", str. 259., cit. djelo.

stojne hadise. To se da zaključiti iz naziva koji je dao ovoj zbirci - El-Mudžteba mines-suneni (Odabrani hadisi iz Velikog Sunena), kao i njegovih riječi: "Što se tiče El-Mudžteba, u njemu su svi hadisi vjerodostojni."

3. Sve hadise koji čine osnov njegove knjige, En-Nesai bilježi isključivo od prve tri generacije prenosilaca, samo mutabea i ševahid-predaje bilježi od četvrte generacije. El-Hazimi kaže: "Ebu Davud i En-Nesai su hadise koji čine osnov njihovih zbirki zabilježili od prve tri generacije prenosilaca, samo su mutabeat i ševahid-predaje bilježili i od četvrte generacije. Međutim, En-Nesaijev Sunen je, što se tiče vjerodostojnosti, ispred Ebu Davudova Sunena, zbog toga što je on bio strožiji od Ebu Davuda kod prihvatanja hadisa."⁶⁰¹

4. En-Nesai je prihvatao hadise od svih prenosilaca koje ravije nisu jednoglasno odbacile kao nepouzidane. Ovdje se misli, kako naglašava hafiz hadisa Ebul-Fadl b. Hadžer, da je prihvatao hadise od svih prenosilaca koje ravije jednoglasno nisu odbacile u jednoj generaciji. On je smatrao da u svakoj generaciji prenosilaca ima onih rigoroznih prenosilaca i učenjaka, ima umjerenih, a ima i prenosilaca koji su bili veoma blagi u ocjeni prenosilaca. Na primjer:

- U jednoj generaciji imamo Šu'bea b. Hadždžadža (umro 160. godine po Hidžri) i Sufjana es-Sevrija (umro 161. godine po Hidžri). Šu'be je bio strožiji u ocjeni prenosilaca i u prihvatanju hadisa od Sufjana es-Sevrija.

- U drugoj generaciji imamo Jahja b. Meina (umro 233. godine po Hidžri) i Ahmeda b. Hanbela (umro 241. godine po Hidžri). Jahja b. Mein je bio strožiji od Ahmeda b. Hanbela.

- U trećoj generaciji imamo Ebu Hatima Muhammeda b. Idriza b. Munzira er-Razija (umro 277. godine po Hidžri) i Ebu Abdullaha Muhammeda b. Ismaila el-Buharija (umro 256. godine po Hidžri). Ebu Hatim je strožiji od El-Buharija.

- U četvrtoj generaciji imamo Jahja b. Seida el-Kattana (umro 298. godine po Hidžri) i Abdur-Rahmana b. Mehdiya (umro 298. godine po Hidžri). Jahja b. Seid el-Kattan je bio strožiji od Abdur-Rahmana b. Mehdiya.

En-Nesai nije odbacivao ravije dok ih svi, iz jedne generacije, ne

⁶⁰¹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 410., cit. djelo.

bi odbacili kao nepouzidane. En-Nesai kaže: “Ja sam odbacivao samo one prenosiocce koji su jednoglasno od svih učenjaka (jedne generacije) odbačeni kao nepouzdanici. Tako, na primjer, nisam odbacivao prenosioca koga je Abdur-Rahman b. Mehdi smatrao pouzdanim, a Jahja b. Seid el-Kattan slabim, pošto je Jahja poznat kao strog kritičar. Odbacio bih ga samo u slučaju da ga oba odbace kao nepouzdana.”⁶⁰²

5. On je nakon Buharije i Muslima učenjak koji je sebi postavio najstrožije uvjete prilikom odabira hadisa u svoju zbirku El-Mudžteba. Odbacio je hadise mnogih prenosilaca od kojih su Ebu Davud i Et-Tirmizi zabilježili hadise u svojim zbirkama. Čak je odbacio hadise i mnogih prenosilaca od kojih su El-Buhari i Muslim zabilježili hadise u svojim Sahihima.⁶⁰³

Ebul-Fadl b. Tahir kaže: “U Mekki sam upitao imama u hadisu Ebul-Kasima Mis’ada b. Alija Ez-Zendžanija za jednog raviju, pa ga je ocijenio pouzdanim. Ja mu rekoh da ga En-Nesai smatra slabim. On reče: ‘Sine moj, En-Nesai ima rigoroznije kriterije u ocjeni prenosilaca hadisa od El-Buharija i Muslima’.”⁶⁰⁴

6. En-Nesai u El-Mudžteba nije bilježio hadise sa diskutabilnim senedima. Prenio je Ahmed b. Mahbub er-Remli od En-Nesaija da je kazao: “Kad sam odlučio da pišem svoj Sunen, ja sam klanjao istihara namaz za svaki hadis za koji sam imao izvjesnih dilema u pogledu nekih prenosilaca. Za koji god mi je hadis srce pretegnulo da ga ostavim, ja ga nisam zabilježio u svoju zbirku.”⁶⁰⁵

Hafiz hadisa Ahmed b. Nasr, ed-Darekutnijev učitelj, kaže: “Ko bi se to još mogao strpiti na onome na čemu se strpio En-Nesai. On je kod sebe imao hadise Ibn Lehi sa biografijama svih prenosilaca i nije ih (iz spomenutog razloga) zabilježio u svom Sunenu.”⁶⁰⁶

7. U svom Sunenu navodi cjelokupne hadise i ne iznosi ih parcijalno, kao što je to činio El-Buhari u Sahihu, niti ih sažima i skraćuje, kao što je to činio Ebu Davud u Sunenu.

8. On u svom Sunenu bilježi hadise sa potpunim senedima. Samo

⁶⁰² Vidi: dr. Omer Hasan Osman Felate “El-Vad’u fil-hadis”, 2/168. str., i uporedi: Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai “Sunen sa komentarom Es-Sujutija i glosom Es-Sindija”, str. 3.

⁶⁰³ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve “El-Hadisu vel-muhaddisun”, str. 410., cit. djelo.

⁶⁰⁴ Vidi: dr. Omer Hasan Osman Felate “El-Vad’u fil-hadis”, 2/168. str., cit. djelo

⁶⁰⁵ Isti izvor „2/166. str.

⁶⁰⁶ Isti izvor.

je u dva slučaja zabilježio muallak-predaje. El-Buhari u Sahihu bilježi veliki broj muallak-hadisa.

8. Na jednom mjestu bilježi sve seneđe jednog hadisa, onako kao što je to činio i imami Muslim u Sahihu.⁶⁰⁷

Hadisi njegova Sunena

En-Nesai je u svoj Sunen, El-Mudžteba, zabilježio ukupno 5.761 hadis.⁶⁰⁸ Prema mišljenju nekih hadiskih učenjaka, njegov Sunen je peta zbirka hadisa El-Kutubus-site. Prva je El-Buharijev Sahih, druga je Muslimov Sahih, treća je Et-Tirmizijev Džami', četvrta je Ebu Davudov Sunen, a peta En-Nesaijev Sunen.⁶⁰⁹

Neki ga, pak, učenjaci, poput Ez-Zehebija, stavljaju na četvrto mjesto, odmah poslije El-Buharijeve, Muslimove i Ebu Davudove zbirke. Neki ga, po vjerodostojnosti, preferiraju na treće mjesto, odmah poslije El-Buharijeva i Muslimova Sahiha, zbog toga što je En-Nesaijev Sunen, kako ističu Ez-Zehebi i Et-Tekkij es-Subki, poslije dva sahiha, zbirka sa najmanje slabih hadisa.⁶¹⁰ Neki učenjaci Magriba daju prednost En-Nesaijevu Sunenu i nad El-Buharijevim Sahihom,⁶¹¹ zbog toga što, poslije El-Buharijeve i Muslimove zbirke hadisa, ima najmanje slabih hadisa, neki učenjaci, ističe hafiz hadisa Ebul-Fadl b. Hadžer, En-Nesaijevu zbirku hadisa nazivaju Sahihom. Sahihom je nazivaju: Ebu Ali en-Nejsaburi, Ebu Ahmed b. Adijj, Ebu Hasan ed-Darekutni, Ebu Abdullah El-Hakim, Ibn Minde, Abdul-Ganij b. Seid, Ebu Ja'la el-Halili, Ebu Ali b. Es-Seken, Ebu Bekr el-Hatib i dr.⁶¹²

Prema onome kako ističe Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi (umro 507. godine po Hidžri),⁶¹³ hadise En-Nesaijeva Sune-

⁶⁰⁷ Nuridin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis“, str. 259.

⁶⁰⁸ Vidi: dr. Adžadž el-Hatib „Usulul-hadis“, str. 325.

⁶⁰⁹ Ebu Ali Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori „Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šerh Džami'it-Tirmizi“, 1/109. str.

⁶¹⁰ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve „El-Hadisu vel-muhaddisun“, str.358.

⁶¹¹ Isti izvor.

⁶¹² Vidi: dr. Omer Hasan Osman Felate „El-Vad'u fil-hadis“, 2/167. str. i Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai „Sunen sa komentarom Es-Sujutija i glosom Es-Sindija“, str. 5.

⁶¹³ Vidi: Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi „Šurutul-eimmetil-sitte“, str. 13. i 14. On smatra da se hadisi Ebu Davudove i zbirke učenjaka poslije njega (En-Nesaijeve, Et-Tirmizijeve i Ibn Madžine) mogu podijeliti na tri kategorije: 1. Sahih- hadisi koji su zabilježeni i u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu, 2. Vjerodostojni hadisi koji ispunjavaju kriterije njih dvojice a oni ih ne bilježe u Sahihima, i 3. Ostali hadisi koji ne spadaju u spomenute dvije kategorije. Treća kategorija podrazumijeva ostale sahih-hadise, koji su sahih prema ocjeni

na, zvanog Es-Sunenus-sugra i poznatog kao El-Mudžteba, možemo svrstati u pet kategorija:

1. sahih-hadisi koji su zabilježeni u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu. Ovakvih je hadisa najviše u ovoj zbirci;
2. hadisi koji ispunjavaju kriterije El-Buharije i Muslima, a njih dvojica ih nisu zabilježili u svojim zbirkama. I ovakvih hadisa ima dosta u ovoj zbirci;
3. sahih-hadisi koje nisu zabilježili El-Buhari i Muslim u sahihima, niti isunjavaju njihove kriterije, ali ih drugi učenjaci, među koje spada i En-Nesai, ocjenjuju sahih-hadisima;
4. hasen - dobri hadisi, kojih nema mnogo u ovoj En-Nesaijevoj zbirci hadisa i
5. slabi - daif hadisi kojih ima sasvim malo u ovoj En-Nesaijevoj zbirci. To je zbog toga što je En-Nesai bio veoma strog u ocjeni prenosilaca hadisa.

En-Nesai smatra da su svi hadisi njegove zbirke vjerodostojni. On kaže: "U mom Velikom Sunenu, Es-Sunenu-kubra, uglavnom su vjerodostojni hadisi, a ima ih i slabih. Što se tiče El-Mudžteba, u njemu su svi hadisi vjerodostojni."⁶¹⁴

Ima li u En-Nesaijevu Sunenu apokrifnih hadisa?

I pored toga što En-Nesai slovi kao veoma strog kritičar, Ibnul-Dževzi je četiri predaje jednog hadisa koje je zabilježio i En-Nesai u Sunenu, zvanom El-Mudžteba, okarakterizirao apokrifnim i uvrstio ih u svoju zbirku apokrifnih hadisa El-Mevdu'atul-kubra. To su:

1. Prenio je Ibnul-Dževzi, sa senedom od Ebul-Kasima Ubejdullaha b. Ahmeda b. Alija es-Sajdalanija, koji je kazao: "Ispričao nam je Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. Zijad: 'Nama je ispričao Ali b. Harb: 'Nama je ispričao Muhammed b. Fudajl: 'Nama je ispričao Jezid b. Ebu Zijad prenijevši od Mudžahida, a on od Abdullaha b. Amra, da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

"Ko popije i najmanju količinu alkohola, sedam dana mu neće biti primljen ni jedan namaz. Ako bi umro u tih sedam dana. umro bi kao

ostalih učenjaka, osim El-Buharije i Muslima, hasen -dobre i daif - slabe hadise.

⁶¹⁴ Vidi: dr. Omer Hasan Osman Felate "El-Vad'u fil-hadis", 2/167. str. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 409.

nevjernik. A ako se napije (do te mjere) da u pijanstvu počne ostavljati farzove, u tom slučaju mu namaz neće biti primljen četrdeset dana. Ukoliko bi u tih četrdeset dana umro, umro bi kao nevjernik.”⁶¹⁵

2. On je ovaj hadis sa drugim senedom prenio i od Ed-Darekutnija, koji je kazao: “Ispričao nam je Muhammed b. Kasim b. Zekerija: ‘Ispričao nam je Abbad b. Jakub: ‘Saopćio nam je Amr b. Sabit, prenijevši od A’meša, on od Mudžahida, a on od Abdullaha b. Amra, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

“Ko pije alkohol, četrdeset mu noći namaz neće biti primljen. Ako bi u u tom periodu, dok mu je alkohol u venama - umro, umro bi kao nevjernik.”⁶¹⁶

3. Isti je hadis prenio preko Ibrahima b. Abdullaha es-Missisija, a on od Ibn Omera.

4. Isti je hadis prenio i preko Ataa b. Saiba od Ibn Omera, s tom razlikom što u ovom nije spomenuto nevjerstvo.

Ibnul-Dževzi je prvu predaju spomenutog hadisa okarakterizirao apokrifnom, zato što je u njenom senedu Jezid b. Ebu Zijad, u koga se, prema njegovu mišljenju, sumnjalo da je sklon laži.

Drugu predaju spomenutog hadisa Ibnul-Dževzi je okarakterizirao apokrifnom zato što je prenesena preko Abbada b. Ja’kuba od Amra b. Sabita, a u obojicu se, prema njegovu mišljenju, sumnjalo da su skloni laži.

Treću predaju spomenutog hadisa Ibnul-Dževzi je okarakterizirao apokrifnom zato što je prenesena preko Ibrahima b. Abdullaha el-Missisija, koji je, prema njegovu mišljenju, krao hadise.

Četvrtu predaju spomenutog hadisa Ibnul-Dževzi je okarakterizirao apokrifnom zato što je prenesena preko Ataa b. Saiba, koji je, prema njegovu mišljenju, bio umno poremećen.⁶¹⁷

Es-Sujuti se ne slaže sa Ibnul-Dževzijom i on je opovrgao njegove tvrdnje. On, nakon što je spomenuo prvu predaju, kaže: “Ovaj hadis je zabilježio En-Nesai. Hoće reći da, iako nije vjerodostojan, ovaj hadis ne može biti apokrifan jer ga je zabilježio En-Nesai, koji je poznat kao veoma strog hadiski kritičar.”

⁶¹⁵ Vidi: Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuaib en-Nesai “Sunen sa komentarom Es-Sujutija i glosom Es-Sindija”, 8/316. str.

⁶¹⁶ Vidi: Isti izvor.

⁶¹⁷ Vidi: dr. Omer Hasan Osman Felate “El-Vad’u fil-hadis”, 2/167. str. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve “El-Hadisul vel-muhaddisun”, str. 372 i 373. cit. djelo.

Jezida b. Ebu Zijada, za koga Ibnul-Dževzi kaže da se u njega sumnjalo da je sklon laži, Jahja b. Mein i Ali b. El-Medini kažu da hadisi koje je on prenio ne mogu biti šerijatsko-pravni argumenti. Ibnul-el-Mubarek za njega kaže da ga kao raviju odbacuje. En-Nesai je za njega kazao da je od prenosilaca čije su hadise učenjaci odbacivali, ali ni jedan od njih nije kazao da je lažov ili da je sklon laži. Prema tome, ovaj hadis može biti slab, ali nije apokrifan.

Nakon što je spomenuo drugu predaju, Es-Sujuti je svoje neslaganje sa ocjenom Ibnul-Dževzija argumentirao predajom koju je Et-Taberani zabilježio sa senedom od Abdullaha b. Amra, koji je kazao: "Nalazim u objavljenoj knjizi sljedeće: 'Ko bude pio alkohol pa ako se i ne napije neće mu biti primljen namaz sedam dana, ako u tom periodu umre, umrijet će kao nevjernik.'"

Nakon što je spomenuo treću i četvrtu predaju spomenutog hadisa, koju je Ibnul-Dževzi okarakterizirao apokrifnom, Es-Sujuti kaže: "Spomenutu predaju Ataa b. Saiba zabilježili su je i Et-Tajalisi i Ahmed b. Hanbel u Musnedima i Et-Tirmizi u Džami'u, također od Ataa b. Saiba. Što se tiče predaje Ibn Omera, preko Ibrahima b. Abdullaha el-Missisija, bilježi je i Ahmed b. Hanbel u Musnedu sa senedom u kome sve ravije ispunjavaju uvjete sahih-hadisa En-Nesaija. El-Hakim ga ocjenjuje sahih-hadisom. Osim toga, spomenuta predaja ima i ševahide koje je osnažuju."⁶¹⁸

Komentari njegova Sunena

Kao što su to činili i sa drugim hadiskim zbirkama, tako su hadiski učenjaci i En-Nesaijevom Sunenu, El-Mudžtebau, posvetili izuzetnu pažnju. Oni su ga pomno izučavali, kritički se osvrćući na svakog raviju u senedu i na svaku riječ u metnu njegovih hadisa. Oni su posebnu pažnju posvetili onim hadisima En-Nesaijeva Sunena koji se smatraju novim, jer ih El-Buhari, Muslim, Et-Tirmizi i Ebu Davud nisu zabilježili u svojim zbirkama hadisa.

Hadiski učenjaci su više puta komentirali ovu zbirku hadisa. Najpoznatiji su sljedeći komentari:

1. Zehrur-riba al-el-mudžteba, koju je napisao hafiz hadisa Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri). Iako se radi o kratkom komentaru, veoma je važan

⁶¹⁸ Vidi: Isti izvor 2/374. i 375. str., i Es-Sujuti "El-Lali'ul-mesnua fil-ehadisil-mevdu'a", 2/202-205. str.

i koristan za sve istraživače i ljude koji se bave naukom, a posebno hadisom.

2. Šerhu Suneni En-Nesai, koji je napisao Muhammed b. Abdul-Hadi es-Sindi el-Hanefi (umro 1138. godine po Hidžri). Ovaj komentar je nešto opširniji od Es-Sujutijeva. U njemu je Es-Sindi pojašnio sve ono što je smatrao potrebnim za čitaoce, učenike, studente i profesore. Oba ova komentara izdata su skupa sa En-Nesaijevim Sunenom.

3. Šerh Zevaidi En-Nesai, koji je napisao Siradžuddin Omer b. Ali b. Mulekkin eš-Šafi'i. U ovom djelu Ibn Mulekkin je komentirao samo hadise koji su novi u odnosu na El-Buharijevu, Muslimovu, Et-Et-Tirmizijevu i Ebu Davudovu zbirku. Ovaj komentar je sadržan u jednoj knjizi.⁶¹⁹

⁶¹⁹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str.410. i 411. i Muhammed Abdul-Aziz el-Huli "Miftahus-sunne", str. 79. i 80.

IBN MADŽEOV SUNEN

Imam i hafiz hadisa Ebu Abdullah Muhammed b. Jezid b. Madže er-Rebei el-Kazvini, u hadiskoj literaturi je poznat kao Ibn Madže. Madže je bio nadimak njegova oca, a ne nadimak njegova djeda ili ime njegove majke, kako to neki tvrde.⁶²⁰ Neki, pak, misle da je ispravnije da je Madže ime njegove majke, a ne nadimak njegova djeda ili oca.⁶²¹

Ibn Madže je rođen u Kazvinu 209. godine po Hidžri. Kazvin je poznati grad u Iraku, kako tvrdi El-Kettani⁶²², ili grad u istoimenoj pokrajini u sjeverozapdanom Iranu, kako tvrde neki.⁶²³ Po rodnom gradu je Ibn Madže dobio nadimak El-Kazvini, a nadimak Er-Rebei⁶²⁴ dobio je po nekom od plemena Er-Rebi'a, čije porijeklo neki vezuju za Rebi'a b. Nezara, neki za Rebi'a el-Ezda, neki za Rebi b. Malika, neki za Rebi'a b. Rišdana b. Kajsa i sl.⁶²⁵

Ibn Madže još kao dječak pokazuje veliki interes za nauku. Posebno su ga zanimali hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., i tefsir Kur'ana. Ta njegova prevelika ljubav prema hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s., i prema tefsiru Kur'ana, učinit će da će on postati najveći muhaddis Kazvina u njegovo vrijeme, i glavni šejh u Tefsiru.⁶²⁶

Tragajući za naukom obišao je sve znastvene centre svoga vremena. Putovao je u Irak, Mekku, Hidžaz, Egipat, Šam, Rej, Basru, Kufu i druge pokrajine.⁶²⁷ On je hadise slušao i zapisivao od mnogih znamenitih učenjaka u pokrajinama u koje je putovao i u kojima je boravio.

Ibn Madže je umro u ponedjeljak 2. ramazana 273. godine po

⁶²⁰ Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 10. str. i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadis", 326.str., i dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", na str. 167.

⁶²¹ Vidi: Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šer džamit-Tirmizi", 1/137. str.

⁶²² Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 10. str. i Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šer džamit-Tirmizi", 1/136. str.

⁶²³ Vidi: dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", na str. 167., cit. djelo.

⁶²⁴ Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori kaže da se Er-Rebei čita sa fathom na harfovima *ra* i *ba*. Vidi: "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šer džamit-Tirmizi", 1/136. str.

⁶²⁵ Vidi: Izuddin b. Esir el-Džezeri "El-Lubab fi tehzipil-ensab", 2/15. i str.

⁶²⁶ Vidi: dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadis", 326. str.

⁶²⁷ Vidi: Ez-Zehabi "Tezkiretul-huffaz", 2/636. str., dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadis ulumuhi ve mustalehuhi", 326.str. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 361.

Hidžri, u 64. godini života. Ukopan je u Kazvinu u utorak 23. ramazana. Dženazu mu je klanjao njegov brat Ebu Bekr. Za njegov ukop su se pobrinuli njegova dva brata, Ebu Bekr i Abdullah, i sin mu Abdullah.⁶²⁸

Njegovi učitelji

Ibn Madže je u svojim višegodišnjim putovanjima i izučavanjima hadisa i hadiskih znanosti i tefsira učio od brojnih učitelja i istaknutih stručnjaka iz hadisa i tefsira. Kao najznačajnija imena među njegovim učiteljima spominju se:

- Damask: Hišam b. Ammar, Duhajm b. Velid el-Hallal, Abbas b. Velid el-Hallal, Abdullah b. Ahmed b. Bešir b. Zekvan, Mahmud b. Halid, Abbas b. Osman, Osman b. Ismail b. Imran ez-Zuheli, Hišam b. Halid, Ahmed b. Ebul-Havari i dr.

- Egipat: Ebu Tahir b. Serh, Muhammed b. Rumha, Junus b. Abdul-A'la i dr.

- Hims: Muhammed b. Musaffa, Hišam b. Abdul-Melik el-Jezeni, Amr b. Osman, Jahja b. Osman i dr.

- Irak: Ebu Bekr b. Ebu Šejbe, Ahmed b. Abde, Ismail b. Ebu Musa el-Fezari, Ebu el-Hejseme Zuhejr b. Harb, Suvejd b. Seid, Abdullah b. Muavija el-Džumehi i dr.

Osim spomenutih hadiskih učenjaka, Ibn Madže je hadis slušao i učio i od: Muhammeda b. Abdullaha b. Numejra, Džebarea b. El-Mugallisa, Ibrahima b. Munzira el-Hazimija, Davuda b. Rušejda i dr.⁶²⁹

Njegovi učenici

Kao što su to činili njegovi prethodnici, i Ibn Madže, nakon završetka svoga naukovanja, počeo je da drži predavanja iz hadisa i hadiskih znanosti, te iz tefsira Kur'ana. Njegovim kružocima je svakodnevno prisustvovao veliki broj omladine. Iz tih kružoka će stasati mnoga značajna imena koja će postati veliki autoriteti u hadiskoj nauci:

Ali b. Seid b. Abdullah el-Gudani, Ibrahim b. Dinar el-Džureši el-Hemdani, Ahmed b. Ibrahim el-Kazvini, djed hafiza Ebu Ja'laa el-Halilija, Ebu Tajjib Ahmed b. Revh el-Meš'arani, Ishak b. Muhammed el-Kazvini, Džafer b. Idris, Husejn b. Ali b. El-Berranijad, Sulejman b. Jezid el-Kazvini, Muhammed b. Isa es-Saffar, Ebu Hasan Ali b.

⁶²⁸ Vidi: Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šer džamit-Tirmizi", 1/136. str.

⁶²⁹ Vidi: Šihabuddin Ebu Abdullah Jakut b. Abdullah el-Hamevi er-Rumi el-Bagdadi "Mu'džemul-buldan", 4/344. str. i hafiz Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/636. str. i dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 168. str.

Ibrahim b. Seleme el-Kattan el-Kazvini, hafiz hadisa Ebu Amr Ahmed b. Muhammed b. El-Hakim el-Medeni el-Asbehani, Muhammed b. Isa el-Ebheri i dr.⁶³⁰

Učenjaci o Ibn Madži

Bez ikakve sumnje, imam i veliki hafiz u hadisu i mufesir⁶³¹, kako ga oslovljava Ez-Zehebi, Ibn Madže el-Kazvini je među velikanima hadisa i hadiskih znanosti.

Za njega je hafiz hadisa Ebu Ja'la Halil b. Abdullah el-Halili el-Kazvini (umro 446. godine po Hidžri), kazao: "On je veoma pouzdan. U pogledu njegove pouzdanosti svi se slažu. Na njega se može pozvati. On je vrstan poznavalac i dobro je pamtio. Autor je djela iz Sunneta, Tefsira i Povijesti. Veliki je znalac u ovoj oblasti (hadisu)."⁶³²

Hafiz Ibn Kesir kaže: "Sunen Ibn Madžin najbolje govori o njegovu djelu, njegovu znanju, njegovoj temeljitosti i svestranosti, i njegovoj dosljednosti u primjeni Sunneta, kako u temeljnim tako i u sporednim stvarima."⁶³³

Imam i hafiz hadisa Ebul-Ali Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-el-Mubarekfori kaže: "Poznati hafiz hadisa Ibn Madže el-Kazvini je imam u hadisu, znalac hadiskih znanosti i u sve-mu što je u vezi sa hadiskim znanostima."⁶³⁴

Ibn Hadžer el-Askalani kaže za Ibn Madžu da je, uistinu, bio poznavalac hadisa i hadiskih znanosti.⁶³⁵

Djela Ibn Madže

Ibn Madže el-Kazvini, prema onome kako stoji u literaturi koja je meni bila dostupna, nije napisao mnogo djela. Spominje se da je napisao svega tri djela: Sunen, Tefsir i Tarih. Međutim, i ta tri djela su mu bila dovoljna da mu obezbijede visoko mjesto u hadiskoj nauci, a postao je poznat i u tefsirskoj nauci i u povijesti.

⁶³⁰ Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 9/531. str., Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/636. str. i Šihabuddin Ebu Abdullah Jakut b. Abdullah el-Hamevi, Er-Rumi el-Bagdadi "Mu'džemul-buldan", 4/344. str.

⁶³¹ Vidi: Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/636. str.

⁶³² Vidi: Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 9/531. str. i dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", str.173.

⁶³³ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", str. 361. i dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", str. 173.

⁶³⁴ Vidi: Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tufetul-ahvezi šer džamit-Tirmizi", 1/136. Iste riječi dr. Š. Kurdić citira od Ibn Halikana. Vidi: "Velikani hadiskih znanosti", str. 174.

⁶³⁵ Vidi: Hadžer el-Askalani "Tehzibut-tehzib", 9/531. Str.

Njegova dva djela Tefsir i Tarih nisu danas dostupna čitateljstvu. Kako stvari stoje, izgleda da su vremenom zagubljena. Međutim, brojni ih autori spominju u svojim djelima. Da su uistinu postojala, svjedoče nam riječi dvojice eminentnih hadiskih stručnjaka i hafiza hadisa El-Makdisija i El-Mizzija.

Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi kaže: "Ja sam vidio njegov Tarih. Na njegovu kraju stoji da je napisan rukom njegova učenika Džafera b. Idrisa."⁶³⁶

Što se tiče tefsira, hafiz hadisa El-Mizzi je na jednom mjestu kazao: "Pronašao sam samo dva dijela Tefsira Ibn Madže."⁶³⁷

Najznačajnije djelo koje je Ibn Madže el-Kazvini napisao bez sumnje je njegov Sunen. On mu je obezbijedio reputaciju koju uživa u hadiskoj nauci. Mi ćemo se ovdje posebno na njega osvrnuti.

Ibn Madžin Sunen

Ibn Madžin Sunen je posljednja od poznatih šest hadiskih zbirki El-Kutubus-sitte. S obzirom na to da je on u svoju zbirku bilježio, osim sahih i hasen-hadisa, i daif-hadise, sve do 6. stoljeća po Hidžri njegova zbirka hadisa nije bila uvrštena kao šesta zbirka. Do tada su učenjaci smatrali Muvetta šestom hadiskom zbirkom među El-Kutubus-sitte, imama Malika b. Fnesa, čija je zbirka, što se tiče vjerodostojnosti hadisa, bolja i pouzdanija od Ibn Madžine.

Ibn Madžin Sunen kao šestu zbirku El-Kutubus-sitte, umjesto Malikova Muvettaa, prvi je uvrstio - u djelu Etraful-Kutubis-sitte - Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi (448 – 507. po h). Isto je to učinio i u djelu Šurutul-eimmetis-sitte. Nakon njega je to isto uradio Hafiz hadisa Ebu Muhammed Abdul-Ganij b. Abdul-Vahid el-Makdisi (umro 600. godine po Hidžri) u djelu El-Ikmal fi esmair-ridžal.⁶³⁸

Nakon njih, to isto su učinili i ostali hadiski učenjaci, osim Ebu Hasana Rezina b. Muavije es-Serkastija (umro 535. godine po Hidžri), koji je, u djelu Et-Tedžridul-lis-sihahis-sitte, i dalje Malikov Muvetta smatrao šestom zbirkom El-Kutubus-Sitte.

U tome ga je podržao i imam Ebu Sa'dat el-Mubarek b. Muhammed, poznat kao Ibnul-Esir el-Džezeri (umro 606. godine po Hidžri) u djelu Džami'ul-usul.⁶³⁹

⁶³⁶ Isti izvor.

⁶³⁷ Vidi: dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", str. 169.

⁶³⁸ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 418. i 419. str.

⁶³⁹ Vidi: dr. Muhammed Adžadž El-Hatib "Usulul-hadis ulumuhu ve mustalehu", 327. str.

Učenjaci su dali prednost Ibn Madžeovoj zbirci u odnosu na Malikov Muvetta, iako je Malikov Muvetta, što se tiče vjerodostojnosti hadisa, bolja i pouzdanija zbirka, zbog velikog broja novih hadisa koje sadrži njegova zbirka u odnosu na El-Buharijevu, Muslimovu, Et-Tirmizijevu, Ebu Davudovu i En-Nesaijevu zbirku hadisa. U Malikovu Muvettau je takvih hadisa bilo vrlo malo.⁶⁴⁰

Neki su hafizi hadisa, poput Ibn Salaha, En-Nevevija, Salahuddina el-Alajja Ibn Hadžera el-Askalanija, bili mišljenja da bi bilo bolje da šesta zbirka El-Kutubus-sitte bude Sunen Ed-Darimija u kome je veoma malo hadisa koji su preneseni od slabih prenosilaca i vrlo malo munkera i šazz-hadisa.⁶⁴¹

Neki učenjaci su predlagali da umjesto šest, bude sedam hadiskih zbirki. Zatim su kao šestu i sedmu predlagali Malikov Muvetta i Ibn Madžin Sunen, a neki Ibn Madžin Sunen i Ed-Darimijev Sunen.⁶⁴²

Njegovi uvjeti prilikom pisanja Sunena

Kaže dr. Omer b. Hasan Osman Felateh: "Nisam našao nikakav pisani trag ni od Ibn Madžea niti od njegovih učenika u kome su izneseni motivi koji su rukovodili Ibn Madžea da napiše ovakvu zbirku hadisa. Također nisam našao nikakav pisani trag u kome je Ibn Madže iznio uvjete kojih će se držati prilikom pisanja svog Sunena. Jedino što sam pronašao napisano o njegovim uvjetima jesu riječi Ebul-Fadla Muhammed b. Tahira el-Makdisija u djelu Šurutul-eimetis-sitte: "Uvjet-Ibn Madžea sličan je uvjetima Ebu Davuda, Et-Tirmizija i En-Nesaija."⁶⁴³

Ono što ja mogu zaključiti, veli dr. Felateh, jeste da se Ibn Madže, prilikom pisanja Sunena, držao uglavnom istih uvjeta kojih su se držali i njegovi prethodnici, a kojih će se držati i učenjaci poslije njega, a to su:

1. da u svoju zbirku želi sabrati isključivo hadise koji se odnose na propise Šerijata, tj. da ne namjerava napisati univerzalnu zbirku koja će sadržavati hadise iz svih oblasti islama. To se da zaključiti iz naziva njegove zbirke hadisa Sunen. On je hadise u Sunenu zabilježio po poglavljima fikha;

2. da će u svoju zbirku zabilježiti hadise sa potpunim senedima, ne

⁶⁴⁰ Vidi: Isti izvor.

⁶⁴¹ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 418. str. i dr. El-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 11. str.

⁶⁴² Vidi: dr. El-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 11. str.

⁶⁴³ Vidi: dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadis", 2/170. str.

uvjetujući pri tome da su sve ravije u njima pouzdane. Otuda u njegovoj zbirci ima svih kategorija hadisa;

3. da će u svoj Sunen zabilježiti hadise koji govore o islamskim propisima ne vodeći računa o tome mogu li ti hadisi po svom kvalitetu poslužiti kao dokaz na kome se može temeljiti šerijatski propis; i

4. on sebi nije postavio kao uvjet da svi prenosoci u senedima hadisa moraju biti pouzdani, nego bilježi hadise od svih kategorija prenosilaca, čak i od onih koje su učenjaci jednoglasno odbacili, poput prenosilaca koji su krali hadise i prenosilaca u koje su sumnjali da su skloni laži.

Es-Sujuti, u komentaru En-Nesaijeva Sunena, Zehrur-riba alel-mudžteba, kaže: "Ibn Madže je u svojoj zbirci bilježio hadise od prenosilaca koji su osumnjičeni za laž i krađu hadisa. Neki od hadisa koje je zabilježio poznati su samo preko takvih prenosilaca kao što su Habib b. Ebu Habib, poznat kao Malikov pisar, El-Ala b. Zejd, Davud b. El-Mahber, Abdul-Vehhab b. Ed-Dahhak, Ismail b. Zijda el-Kufi, Abdus-Selam b. Jahja b. Ebu Džunub i dr",⁶⁴⁴

5. da će hadise ustrojiti po knjigama - kitabima, a kitabe po poglavljima. Ibn Madžin Sunen ima 32 kitaba i 1.500 poglavlja⁶⁴⁵ i

6. da će u svoju zbirku bilježiti uglavnom kraće hadise i to po svega nekoliko hadisa u poglavlju, kako bi djelo bilo dostupnije i praktičnije za upotrebu.

Hadisi Ibn Madžina Sunena

Ibn Madže je u svoj Sunen zabilježio ukupno 4.341 hadis. Od toga, 3.002 hadisa bilježe i njegovi prethodnici El-Buhari, Muslim, Et-Tirmizi, Ebu Davud i En-Nesai u svojim zbirkama, svi ili poneko od njih, dok je 1.339 hadisa, u Ibn Madžinu Sunenu, sasvim novih u odnosu na prethodne zbirke.

Hadise Ibn Madžina Sunena možemo podijeliti na nekoliko kategorija:

1. sahih-hadisi koje su i El-Buhari i Muslim zabilježili u svojim zbirkama. Takvih hadisa ima mnogo u Ibn Madžinu Sunenu;

2. vjerodostojni hadisi koji su vjerodostojni prema kriterijima El-Buharija i Muslima, ali ih oni nisu zabilježili u svojim zbirkama;

3. vjerodostojni hadisi, koji su vjerodostojni prema kriterijima

⁶⁴⁴ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 419. str. i dr. Omer b. Hasan Osman Felatch "El-Vad'u fil-hadis", 2/170 -173. str.

⁶⁴⁵ Vidi: Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/ 636. str.

ostalih učenjaka, osim El-Buharija i Muslima, a među njih spada i Ibn Madže;

4. dobri - hasen hadisi kojih također ima mnogo u Ibn Madžinom Sunenu;

5. slabi - daif hadisi, kojih ima mnogo u Ibn Madžinom Sunenu, mnogo više nego u bilo kojoj prethodnoj zbirci hadisa;

6. veoma slabi hadisi, kojih također ima mnogo u Ibn Madžinoj zbirci hadisa i

7. apokrifni, mevdu'-hadisi kojih, prema mišljenju Ibnul-Dževzija, ima oko 23 u Ibn Madžinoj zbirci hadisa.⁶⁴⁶

Što se tiče onih 3.002 hadisa Ibn Madžina Sunena, koje su zabilježili i ostali autori zbirke El-Kutubus-sitte, oni su, uglavnom, upotrebljivi. Većina ih je sahih ili hasen, a vrlo malo ih je slabih. Ako među njima ima pokoji slab hadis, ta slabost kod njih nije tako drastična da se ne mogu koristiti. Međutim, imajući u vidu da ih Ibn Madžini prethodnici bilježe sa sasvim drugim senedima, to ih međusobno osnažuje.

Nove, pak, hadise, koji nisu zabilježeni u prethodnih pet zbirki, učenjaci različito ocjenjuju. Od ocjene hafiza hadisa El-Mizzija (umro 742. godine po Hidžri), koji smatra da su, maltene, svi ti hadisi slabi, pa do ocjene Ibn Hadžera el-Askalanija, koji je mišljenja da je El-Mizzijeve riječi bolje primijeniti na ravije, a ne na hadise. Nije ih ispravno shvatiti da se odnose na hadise, jer, kao što sam istakao, među novim hadisima koje je zabilježio Ibn Madže, osim slabih ima i vjerodostojnih i dobrih hadisa.⁶⁴⁷

Muhammed Fuad Abdul-Baki se slaže sa vrdnjom Ibn Hadžera kada je kazao: "U Ibn Madžeovom Sunenu ima ukupno 1.339 novih hadisa, koji nisu zabilježeni u prethodnih pet zbirki El-Kutubus-sitte. Od tog broja, 420 hadisa je sa senedom čije su ravije pouzdane, dakle pouzdanoga seneda, 199 hadisa ima dobar sened, 613 hadisa ima slab sened, a 99 hadisa imaju veoma loše sened, u kojima su veoma loši prenosioci ili, čak, prenosioci koji su bili skloni laži."⁶⁴⁸

Komentari Ibn Madžina Sunena

Ibn Madžin Sunen su komentirali mnogi hadiski učenjaci. Najznačajniji komentari su:

1. Ma temessu ilejhil-hadže ala Suneni ibn Madže, koji je napisao

⁶⁴⁶ Ko želi znati koji su to hadisi, neka vidi: dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadis", 2/38.-465. str.

⁶⁴⁷ Vidi: Ibn Hadžer el-Askalani "Tehzibut-Tehzib", 9/532. str

⁶⁴⁸ Vidi: dr. Omer b. Hasan Osman Felateh "El-Vad'u fil-hadis", 2/171. str.

Siradžuddin Omer b. Ali b. Mulekkin eš-Šafi'i (umro 804. godine po Hidžri). On je u osam tomova prokomentirao nove hadise koje je je Ibn Madže zabilježio u Sunenu, a koji nisu zabilježeni u prethodnih pet hadiskih zbirk.

2. Ed-Dejbadže šerh Suneni Ibn Madže, koji je napisao Muhammed b. Musa ed-Dimjeri (umro 808. godine po Hidžri). Ovaj komentar je u pet tomova. Autor je umro prije nego ga ih redigirao.

3. Misbahuz-zudžadže ala suneni Ibn Madže, koji je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri).

4. Kifajetul-hadže fi šerhi Sunenn Ibn Madže, koji je napisao Ebul-Hasan Muhammed b. Abdul-Hadi es-Sindi el-Medeni (umro 1139. godine po Hidžri).

5. Indžahul-hadže šerh Sunen Ibn Madže, koji je napisao Abdul-Ganij Ibnuš-šejh Ebu Seid el-Medždi ed-Dihlevi.

6. Jedan dio njegova Sunena u pet tomova prokomentirao je hafiz hadisa Alauddin Mugaletaj Ibn Kajidž (umro 762. godine po Hidžri). Također je Ibn Madžin Sunen prokomentirao hafiz hadisa Burhanuddin Ibrahim b. Muhammed el-Halebi, unuk Ibnul-A'džemija (umro 841. godine po Hidžri).⁶⁴⁹

7. Komentar Ibn Madžina Sunena od mehmeda Handžića. Koji je obradio dr. Zuhdija Hasanović u svojoj doktorskoj disertaciji.

⁶⁴⁹ Vidi: Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetul-ahvezi šer džarnit-Tirmizi", 1/134. i 135 str. i Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 420. str.; Dr. Ekrem Dija Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mußerrefeti", str. 244.; Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", str.171-172.

HADISKE ZBIRKE KOJE SU NASTALE POSILIJE 3. STOLJEĆA PO HIDŽRI

Svih šest hadiskih zbirki, poznatih pod nazivom El-Kutubus-Sitte, nastale su u 3. stoljeću po Hidžri. Zbog toga su to stoljeće nazivali zlatnim stoljećem hadiske nauke. Međutim, imajući u vidu da sve dotad napisane zbirke hadisa nisu obuhvatile sve hadise Allahova Poslanika, s.a.v.s., hadiski učenjaci, ni nakon 3. stoljeća po Hidžri, ne prestaju s radom na bilježenju i sabiranju hadisa. Njihov način i pristup na tom planu ne razlikuje se od načina njihovih prethodnika. Neki od njih, poput El-Buharija i Muslima, u svoja djela bilježe isključivo vjerodostojne hadise i svoja djela nazivaju sahihima. Neki u svoja djela nastoje zabilježiti vjerodostojne hadise koji ispunjavaju kriterije El-Buharija i Muslima, a koje njih dvojica nisu zabilježili u svojim zbirkama, ili, pak, hadise nekog drugog učenjaka od njegovih prethodnika, i svoje zbirke nazivaju mustedrecima ili ilzamatima. Neki u svoja djela nastoje zabilježiti isključivo hadise koji tretiraju fikhška pitanja i šerijatske propise, bilježeći u svoje zbirke sahih, hasen i daif-hadise. Svoja djela nazivaju sunenima.

Neki učenjaci nastoje da u svoja djela bilježe hadise kataloškim redom, po abecedi, ashaba i hadiskih učitelja koji su ih prenijeli i svoje zbirke nazivaju mu'džemima. Neki, pak, učenjaci nastojali su da u jednu zbirku objedine hadise iz dvije ili više hadiskih zbirki. Te dvije zbirke oni su nazivali medžmei'ima ili medžami'ima. Neki su opet nastojali da u zasebne zbirke saberu isključivo hadise koji sadrže propise islama. Te svoje zbirke obično su nazivali El-Ahkam i sl.

Neki učenjaci su nastojali sabrati hadise, sa svim njihovim putevima i senedima, na jednom mjestu, bilježeći u njih samo dijelove hadisa na osnovu koji prepoznamo cijeli hadis, a onda uz njih navode senede u kojima su došli i izvore u kojima su zabilježeni. Ta svoja djela su nazivali etrafima.

Neki su bilježili one hadise koje autori pojedinih zbirki nisu zabilježili u svojim djelima. Takva djela nazivali su Ez-Zevaid. Neki su bilježili isključivo hadise koji su upotrebljavani, na primjer, u fikhu, ili tefsiru, ili nekom drugom zasebnom djelu. Ovu vrstu djela obično nazivaju tahridžima.

Dakle, sav trud učenjaka nakon 3. stoljeća uglavnom je bio baziran na sabiranju hadisa koji nisu obuhvaćeni u zbirkama nastalim do kraja 3. stoljeća po Hidžri, ili na dotjerivanju, valorizaciji, sažimanju, komentiranju i doradi dotad nastalih zbirki hadisa, kako bi one bile što praktičnije i jednostavnije za korištenje. Mi ćemo se ovdje osvrnuti na dvije zbirke isključivo vjerodostojnih hadisa koje su nastale u tom periodu.

Zbirke sahih-hadisa

Do sada je bilo riječi o dvjema zbirkama sahih-hadisa: El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu. Mnogi imami i hafizi hadisa istakli su da El-Buhari i Muslim u svojim sahihima nisu obuhvatili sve vjerodostojne hadise koji postoje, niti su imali takvu namjeru. Imam El-Buhari kaže: „Ja sam u svoj El-Džami’us-sahih bilježio isključivo vjerodostojne hadise. Međutim, mnogo sam vjerodostojnih hadisa izostavio iz bojazni da djelo ne bude preglomazno.” Imam El-Buhari kazao je i ovo: „Znam napamet 100.000 vjerodostojnih i 200.000 hadisa koji nisu vjerodostojni.”⁶⁵⁰ Imam Muslim kaže: “Nisam sve vjerodostojne hadise koje sam poznao zabilježio ovdje (u svoj El-Musnedus-sahih). U njega sam zabilježio samo one vjerodostojne hadise koji su vjerodostojni prema mišljenju svih.”⁶⁵¹

Hadiski učenjaci su, nakon njih, nastojali da u svoje zbirke obuhvate što veći broj vjerodostojnih hadisa, kako onih koji se nalaze u njihovim sahihima, tako onih koje oni nisu zabilježili u svojim zbirkama. Činili su to i Et-Tirmizi u Džami’u i Ebu Davud, En-Nesai i Ibn Madže u sunenima, iako sebi nisu postavili uvjet da će u svoje zbirke zabilježiti samo vjerodostojne hadise.

Međutim, s kraja 3. i početkom 4. stoljeća po Hidžri javlja se plejada učenjaka koji u svoje zbirke namjeravaju sabrati i zabilježiti isključivo vjerodostojne, sahih-hadise. To su:

- hafiz hadisa Muhammed b. Ishak b. Huzejme en-Nejsaburi (umro 311. godine po Hidžri),

- hafiz hadisa Ebu Muhammed Abdullah b. Ali b. El-Džarud en-Nejsaburi (umro 307. godine po Hidžri),

- hafiz hadisa Ebu Avane Jakub b. Ishak b. Ibrahim b. Jezid el-

⁶⁵⁰ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel-muhaddisun", 391. str.

⁶⁵¹ Vidi: Isti izvor.

Isfrajini en-Nejsaburi (umro 316. godine po Hidžri),

- hafiz hadisa Ebu Hamid Ahmed b. Muhammed b. Hasan en-Nejsaburi, više poznat kao Ibnul-Šerkijj (umro 325. godine po Hidžri),

- hafiz hadisa Kasim b. Asbeg el-Andelusi (umro 340. godine po Hidžri),

- hafiz hadisa Ebu Ali Seid b. Osman b. Seid b. Es-Seken el-Bagdadi (umro 353. godine po Hidžri),

- Ebu Hatim b. Hibban el-Busti (umro 354. godine po Hidžri),

- Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Hamdevjeh El-Hakim en-Nejsaburi (umro 405. godine po Hidžri),

- hafiz hadisa Ebu Abdullah Muhammed b. Abdul-Vahid b. Ahmed b. Abdur-Rahman es-Sa'di em-Makdisi ed-Dimeški (umro 643. godine po Hidžri) i dr.⁶⁵²

IBN HUZEJMIN SAHIH

Imam i hafiz hadisa Ebu Bekr Muhammed b. Ishak b. Huzejme b. Mugire b. Salih b. Bekr es-Sulemi en-Nejsaburi rođen je u mjesecu saferu 223. godine po Hidžri u Nejsaburu. Veoma rano počinje da sluša hadis od svojih mjesnih učitelja Ishaka b. Rahevejha (238.) i Muhammeda b. Humejda (230. godine po Hidžri). Od njih dvojice je slušao hadise, ali ih od njih nije prenio jer je bio veoma mali kada ih je slušao.⁶⁵³

Želio je putovati u Merv, kako bi od Kutejbea b. Seida i drugih učenjaka učio hadis. Zatražio je dozvolu od oca, ali mu je on uvjetovao da prvo nauči Kur'an napamet.

Ibn Huzejme kaže: "Pošto sam naučio Kur'an napamet, obratih se ocu za dozvolu, a on mi reče: 'Ostat ćeš još dok nam ne klanjaš sa hatmom.' Kad sam ispunio i to, on mi dozvoli, te sam otputovao u Merv. Dok sam u Mervu slušao hadis od Muhammeda b. Hišama, tj. Hušejmova učenika, javiše mi da je umro Kutejbe b. Seid. Umro je 240. godine po Hidžri."⁶⁵⁴

⁶⁵² Vidi: Dr. Ekrem Dija-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", str. 245. i 246., Muhammed Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim el-Mubarekfori "Mukaddimetu Tuhfetull-ahvezi šer džamit-Tirmizi", 1/329. i 330 str. i dr. El-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 16 -20. str.

⁶⁵³ Vidi: Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/ 721. str.

⁶⁵⁴ Vidi: dr. Muhammed Mustafa el-A'zami "Ibn Huzejmin Sahih, predgovor", 8. str.

Tako je Ibn Huzejme u 17. godini počeo svoja putovanja u traganju za hadisom.

Njegovi učitelji

Ebu Bekr Muhammed b. Ishak b. Huzejme obišao je sve naučne centre toga vremena i od brojnih učenjaka učio hadis, fikh i druge discipline: u Mervu slušao je hadis od Muhammeda b. Hišama i dr.; u Reju od Muhammeda b. Mehrana i dr.; u Šamu od Musaa b. Sehla er-Remlija i dr.; na Arapskom poluotoku od Abdul-Džebbara b. Alaa i dr.; u Egiptu od Junusa b. Abdul-A'laa i dr.; u Vasiu od Muhammeda b. Harba i dr.; u Bagdadu od Muhammeda b. Ishaka El-Hakimija i dr.; u Basri od Nasra b. Alija el-Ezdija el-Džehdamija i dr.; u Kufi od Ebu Kurejba Muhammeda b. Alaa el-Hemdaniya i drugih.

Osim spomenutih, on je hadis slušao i od Ebu Abdullaha Muhammed b. Ismaila el-Buharija, Ebul-Husejna Muslima b. Hadždžadža el-Kušejrija, Ez-Zuhelija, Mahmuda b. Gajlana, Utbea b. Abdullaha el-Jahmedija, El-Mervezija, Ahmeda b. Meni'a Ebu Kudamea es-Serhasija, Bišra b. Muaza, Ebu Kurejba, Abdul-Aziza b. Alaa i drugih.

Njegovi učenici

Od njega su hadise preuzeli njegovi učitelji El-Buhari, Muslim, bilježili su ih u drugim djelima, osim Sahiha, i Muhammed b. Abdullah b. Abdul el-Hakim. Uradili su to da bi mu odali priznanje za njegovu učenost.

Od ostalih njegovih učenika koji su od njega učili i prenosili hadise poznati su i: njegov unuk Ebu Tahir Muhammed b. Fadl b. Muhammed b. Ishak b. Huzejme, Ahmed b. El-Mubarek el-Mustemli, Ibrahim b. Ebu Talib, Ebu Ali en-Nejsaburi, Ishak b. Seid en-Nesevi, Ebu Amr b. Hamdan, Ebu Hamid Ahmed b. Muhammed b. Balivejh, Ebu Bekr Ahmed b. Mehran el-Mukri, Muhammed b. Ahmed b. Busajr i drugi.

Ibn Huzejmina odvažnost

Ebu Bekr Muhammed b. Ishak b. Huzejme bio je alim u pravom smislu te riječi. Nikoga se, osima Allahae nije bojao i uvijek je zastupao istinu ma na koga se ona odnosila. Ebu Bekr b. Balivejh kaže:

„Čuo sam Ibn Huzejmea kada je rekao: ‘Jednom prilikom sam bio kod emira Ismaila b. Ahmeda. Ispričao je jedan hadis prenijevši ga od svoga oca i u njegovu senedu načinio previd. Ja sam mu na to ukazao. Pošto iziđoh od njega, kadija Ebu Zer mi reče: ‘Još od prije 20 godina mi znamo da je u ovom hadisu pogreška, ali se niko od nas nije usudio da mu to kaže.’ Ja mu rekoh: ‘Meni nije dopušteno da slušam hadis Allahova Poslanika u kome se griješi i izokreću riječi a da na to ne upozorim.’”

Njegova plemenitost i darežljivost

Ibn Huzejme bio je izuzetno plemenit i darežljiv čovjek. Dijelio je od svega što je imao. Za njega vele da jednu košulju nikada nije dva puta obukao. Obukao bi je jednom, a onda bi je nekome darovao. Njegov unuk Muhammed b. Fadl kaže: „Moj djed Ebu Bekr nije gomilao imetak. Dijelio ga je učenicima ne obraćajući pažnju da li im daje deset ili dvadeset.”⁶⁵⁵

El-Hakim kaže: “Ibn Huzejme je jednom prilikom u bašči napravio gozbu na koju je pozvao sve siromašne i bogate iz Nejsabura. Za tu gozbu su iz grada donesena sva jela i slatkiši, tako da u gradu nije ništa ostalo. Na gozbi je bila velika masa svijeta. Takve gozbe su priređivali još samo veliki vladari. To se dogodilo 309. godine po Hidžri.”⁶⁵⁶

Njegova pobožnost i učenost

Ebu Bekr Ibn Huzejme bio je izuzetno moralan, pobožan i učen čovjek. Zauzima visoko mjesto među učenjacima u hadisu i šerijatskom pravu. Posebno je vidno mjesto zauzimao u hadiskoj nauci.

Ebu Bekr Muhammed b. Džafer kaže: „Neko je jednom prilikom upitao Ibn Huzejmea odakle mu toliko znanje. On odgovori: ‘Allahov Poslanik s.a.v.s., je rekao:

“Voda zemzem je za ono za što se naumi.”

Nikada se nisam napio zemzema, a da nisam zamolio Allaha da me opskrbi korisnim znanjem.”⁶⁵⁷

⁶⁵⁵ Vidi: Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 2/ 722. str.

⁶⁵⁶ Vidi: Isti izvor, 2/729. str.

⁶⁵⁷ Vidi: Isti izvor, 2/721. str.

Ebu Osman el-Hajri kaže: „Ispricao nam je Ibn Huzejme: ‘Kad god sam odlučio nešto napisati, prije toga bih klanjao istiharu namaz. Tek kad bi mi se pokazalo da je to dobro, počeo bih s pisanjem.’”⁶⁵⁸

Ebu Osman ez-Zahid kaže: “Allah je mnoge nedaće od stanovnika Nejsabura otklonio zaslugom Ibn Huzejmea.”

Ibn Huzejme je, kao i još neki islamski velikani, imao izuzetno jaku memoriju. Sve što bi jednom zapisao upamtio bi. Ali b. Hašrem je prenio od imama Ishaka b. Rahevejha koji je kazao: „Pamtim 70.000 hiljada hadisa.” A onda se obrati Ebu Bekru Ibn Huzejmeu i upita: „A koliko ih pamti šejh?” On odgovori: “Sinko moj, nisam nikada ništa zapisao a da to nisam istovremeno i zapamtio.”⁶⁵⁹

Prenio je Abdur-Rahman b. Muhammed b. Muhammed b. Salih: „Obavijestio me je moj otac prenijevši od Ebu Hatima Muhammeda b. Hibbana et-Temimija da je kazao: ‘Nisam sreo osobu koja je bolje vladala Sunnetom i bolje pamtila tekst vjerodostojnih hadisa od Ibn Huzejmea. Izgledalo je kao da mu je cjelokupan Sunnet pred očima.’”⁶⁶⁰

Kazao je Ali en-Nejsaburi: “Nisam vidio ravnog Ibn Huzejmeu.” Hamd b. Abdullah el-Muaddil kaže: „Čuo sam Abdullaha b. Halida el-Asbehanija kada kaže: ‘Upitan je Abdur-Rahman b. Ebu Hatim za Ibn Huzejmea, pa je rekao: ‘Teško vama! On se može raspitivati o nama, a mi o njemu ne možemo. On je imam koji se slijedi.’”⁶⁶¹

Slične riječi je o njemu izrekao i imam Ed-Darekutni: „Ibn Huzejme je bio bez premca. Bio je imam i pouzdan čovjek.”⁶⁶²

Daleko bi nas odvelo kada bismo iznijeli sve ono što je o Ibn Huzejmeu pohvalno rečeno od hadiskih i drugih učenjaka. Mislim da nam je i ovo dovoljno da shvatimo o kakvom se čovjeku i hadiskom velikanu radi.

Njegova djela

Ibn Huzejme je bio veoma plodonosan autor i pisac. Napisao je, kako ističe Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Hamdevjeh El-

⁶⁵⁸ Isti izvor, 2/721. str.

⁶⁵⁹ Isti izvor, 2/723. str.

⁶⁶⁰ Isti izvor, 2/723. str.

⁶⁶¹ Isti izvor, 2/729. str.

⁶⁶² Isti izvor, 2/728. str.

Hakim en-Nejsaburi (umro 405. godine po Hidžri), u knjizi Ulumul-hadis, više od 140 naslova iz raznih oblasti, ne računajući određena pitanja koja sačinjavaju još oko 100 manjih djela.⁶⁶³

Dr. Muhammed Mustafa el-A'zami, u predgovoru Ibn Huzejmina Sahiha, kaže: "Mi, u datom momentu na osnovu raspoložive literature, nismo o njegovim djelima, pa čak ni o njihovim nazivima mogli mnogo toga saznati. Sznali smo samo za njegova tri djela:

1. Kitabut-tevhid, koji je nešto ranije izdat,
2. Sahih, ovo što je sačuvano od njega ukupno četiri toma, i
3. Kitab Še'nud-duai ve tefsirul-ed'ijetil-me'sure an Resulillahi, s.a.v.s., koji je sačuvan u biblioteci Ez-Zahirijje u Damasku.

IbnHuzejme je imao običaj da u svojim djelima spominje nazive i drugih svojih djela. Isto je to učinio i u djelima Et-Tevhid i Sahih. Proučivši pomno ova dva djela, ja sam u mogućnosti da vam ponudim nazive 34 njegova djela koji su u njima spomenuta, a to su:

1. Kitabul- ešribe	13. Kitabud-duai
2. Kitabul-imame	14. Kitabud-da'vat
3. Kitabul-ehval	15. Kitabu zikri neimil-Dženneti
4. Kitabul-ejman	16. Kitabu zikri niamil-Ahire
5. Kitabul-ejman ven-nuzur	17. Kitabus-sadekat
6. Kitabul-birr ves-sille	18. Kitabus-sdaekat min kitabili-kebir
7. Kitabul-bej'	19. Kitabu sifati nuzulil-Kur'an
8. Kitabut-tefsir	20. Kitabul-muhtesar min kitabis-salah
9. Kitabut-tevbe	21. Kitabus-salatil-kebir
10. Kitabut-tevekkul	22. Kitabus-salati
11. Kitabul-dženaiz	23. Kitabus-sijami
12. Kitabul-džihad	

⁶⁶³ Isti izvor, 729. str.

24. Kitabut-tibbi ver-rukka	30. Kitabut-libas
25. Kitabuz-zihar	31. Kitabu me'anil-Kur'an
26. Kitabut-fitni	32. Kitabut-menasik
27. FeAdijjlu Ali b. Ebu Talib	33. Kitabut-vere'
28. Kitabut-kader	34. Kitabut-vesaja."
29. Kitabut-kebir	

Dr. El-A'zami nastavlja: "Nakon što sam imena ovih djela izvukao iz spomenuta dva djela, nameće mi se pitanje: Da li je Ibn Huzejme napisao ova djela kao zasebna, ili su ovo nazivi dijelova iz velikog djela, ili su, pak, neki naslovi njegovih zasebnih velikih djela?

Čini mi se da bi ovo treće moglo biti ispravno, imajući u vidu da je metod mnogih autora bio da svoja djela pišu na ovaj način."⁶⁶⁴

Ibn Huzejmin Sahih

Najznačajnije djelo koje je Ibn Huzejme napisao je njegov Sahih. On ga nije nazvao Sahihom, kao što to nisu učinili ni El-Buhari, ni Muslim ni Ibn Hibban. El-Buhari je svoju zbirku hadisa nazvao *El-Džami'ul-musnedus-sahihul-muhtesaru min umuri resulillahi ve sunenihi ve ejjamihi*.

Muslim je svoju zbirku hadisa nazvao *El-Musnedus-sahihu*. Ibn Hibban je svoju zbirku hadisa nazvao *El-Musnedus-sahihu alet-tekasimi vel-envai*.

Ibn Huzejme je svoju zbirku nazvao:

مُخَصَّرُ الْمُخَصَّرِ مِنَ الْمُسْنَدِ الصَّحِيحِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Muhtesarul-muhtesari minel-musnedis-sahihi anin-Nebijji, s.a.v.s. (Sažetak sažetka Musedis-sahiha od Vjerovjesnika, s.a.v.s.).

Ovako ga je nazvao Ez-Zehebi u djelu Sijeru a'lamin-nubela.

On će, međutim, kasnije, kako u narodu tako i među ulemom, postati više poznat kao Ibn Huzejmin Sahih. Kao što su i spomenute zbirke više postale poznate kao El-Buharijev Sahih, Muslimov Sahih

⁶⁶⁴ Vidi: dr. Muhammed Mustafa el-A'zami „Ibn Huzejmin Sahih, predgovor“, 12., 13. i 14. str.

ili Ibn Hibbanov Sahih.

Na osnovu onoga što je Ibn Huzejme više puta naglašavao kroz svoja djela, kao i iz samog naziva njegove zbirke hadisa Muhtesarul-muhtesari minel-musnedis-sahihi anin-Nebijji, s.a.v.s. - da se zaključiti da je Ibn Huzejme napisao dvije zbirke hadisa: El-Musnedul-Kebir i ovu zbirku koja je ustvari rezime njegovog Velikog musneda.

Ravije njegova Sahiha

Ne zna se zasigurno ko je tačno prenio Ibn Huzejmin Sahih od njega. Međutim, pretpostavlja se da je ova zbirka hadisa od Ebu Bekra Ibn Huzejmea prenesena sa ovim senedom: od njega njegov unuk Ebu Tahir Muhammed b. Fadl, od njega Ebu Osman Ismail b. Abdur-Rahman, od njega Ebu Muhammed Abdul-Aziz b. Ahmed, a od njega Ebu Hasan Ali b. Muslim. Mi ćemo se ovdje na svakog od njih četverice kratko osvrnuti.

1. Njegov unuk, poznati muhadis Ebu Tahir Muhammed b. Fadl b. Muhammed b. Ishak b. Huzejme b. El-Mugire es-Sulemi en-Nejsaburi. On je u Nejsaburu posljednji slušao hadise od svoga djeda Ibn Huzejmea.

El-Hakim kaže: "Ja sam mu 368. godine organizirao kružok na kome će učenicima predavati Sahih. Ušao sam u sobu u kojoj su bile knjige njegova djeda Ebu Bekra b. Huzejmea. Iz nje sam mu iznio 250 dijelova Sahiha koje je od djeda zapisao. Odabrao sam mu deset dijelova rekavši mu da ostale ostavi kod mene na čuvanje. Nije to prihvatio, nego ih je od mene uzeo i razdijelio svijetu. Ja sam otišao. Poslije se on razbolio. Godine 384. prevrnuo je u pameti. Kad sam mu ponovo došao, on nije znao ništa. Umro je 387. godine po Hidžri.

2. Muhaddis i mufessir, šejhul-islam Ebu Osman Ismail b. Abdur-Rahman b. Ahmed b. Ismail b. Ibrahim b. Abid b. Amir en-Nejsaburi es-Sabuni, rođen 373. godine po Hidžri. Prenosio je hadise od Ebu Tahira, Ibn Huzejmina unuka, Abdur-Rahmana b. Šurjeha i Ebu Seida Abdullaha b. Muhammeda b. Abdul-Vehhaba. Umro je 449. godine po Hidžri.

3. Imam i hafiz Ebu Muhammed Abdul-Aziz b. Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Sulejman et-Temimi ed-Dimeški el-Kettani, muhaddis Damaska, rođen je 389. a umro 466. godine po Hidžri. Slušao

je hadise od Ebu Osmana Ismaila b. Abdur-Rahmana b. Ahmeda b. Ismaila b. Ibrahima b. Abida b. Amira en-Nejsaburija es-Sabunija.

4. Ebu Hasan Ali b. Muslim es-Sulem, fakih šafijskog mezheba, rođen je 452. a umro 533. godine po Hidžri. Slušao je hadise od Ebu Muhammed Abdul-Aziz b. Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Sulejman et-Temimija ed-Dimeškija el-Kettanija.

Ovo je taj sened kojim je postojeći primerak Ibn Huzejmina Sahiha prenesen od Ebu Bekra Ibn Huzejmea.⁶⁶⁵

Uvjeti Ibn Huzejmea kod pisanja Sahiha

Kao ni učenjaci prije njega, ni Ibn Huzejme nije nigdje objelodanio uvjete kojih će se držati prilikom pisanja svoga Sahiha. Međutim, iz naziva njegove zbirke "Muhtesarul-muhtesari minel-musnedis-sahihi anin-Nebijji, s.a.v.s.", kao i iz sadržaja njegove zbirke, da se zaključiti da je Ibn Huzejme ipak sebi postavio određene uvjete kojih će se držati tokom pisanja svoje zbirke. To su:

1. da želi napisati manju zbirku hadisa. Dakle, da mu nije namjera da u nju unese sve hadise koje je poznao. To se da zaključiti iz riječi muhtesar u nazivu njegove zbirke;

2. da će u svoj Sahih sve hadise zabilježiti sa potpunim senedima. To se da zaključiti iz riječi musnedi;

3. da u svoj Sahih želi zabilježiti isključivo vjerodostojne, sahih-hadise. To se može zaključiti iz riječi sahihi u nazivu njegove zbirke;

4. iz njegove zbirke se da vidjeti da je hadise želio zabilježiti po poglavljima, a ne po musnedima ashaba ili kataloški po mu'džemima. Njegov Sahih sadrži ukupno 887 poglavlja i

5. da će pojedine hadise bilježiti u više poglavlja, odnosno da će različite predaje jednog hadisa zabilježiti u više poglavlja. To se da zaključiti iz njegovih riječi koje se često ponavljaju kroz njegovu zbirku: Različite senede ovoga hadisa sam izdiktirao u tom i tom poglavlju, ili hadise na ovu temu sam izdiktirao i u tom i tom poglavlju.⁶⁶⁶

⁶⁶⁵ Vidi: dr. Muhammed Mustafa el-A'zami „Ibn Huzejmin Sahih, predgovor“, 27. i 28. str.

⁶⁶⁶ Vidi: dr. Muhammed Mustafa el-A'zami „Ibn Huzejmin Sahih“, predgovor 19. str.

Hadisi njegova Sahiha

Da li je Ibn Huzejmin Sahih u cijelosti sačuvan ili nije, sporno je među hadiskim učenjacima. Neki od njih smatraju da mu nedostaje jedan dio s početka knjige "O čistoći", pošto je u štampanom primjerku njegove zbirke prvo poglavlje "O abdestu." Neki kažu da njegovoj zbirci nedostaje jedan dio s kraja.

Bilo kako bilo, štampana zbirka Ibn Huzejmina Sahiha broji ukupno 3.079 hadisa. Prema onome što je bila namjera Ibn Huzejmea, to bi trebalo da budu biti svi vjerodostojni hadisi, jer je on želio napisati zbirku vjerodostojnih hadisa. Ahmed Šakir kaže: "Ibn Huzejmin Sahih, Ibn Hibbanov El-Musnedus-sahihu alet-takasim vel-envai i El-Hakimov Mustedrek ales-sahihajni su tri najvažnije zbirke isključivo vjerodostojnih hadisa napisane nakon El-Buharijeva i Muslimova Sahiha."⁶⁶⁷

Neki, pak, hadiski teoretičari smatraju da Ibn Huzejmin Sahih, osim vjerodostojnih, sahih-hadisa ima i dobrih - hasen i slabih - daif. Međutim, u njegovoj zbirci je vrlo malo daif-hadisa. I to što ih ima, svi su uglavnom sa neznatnim slabostima. Drastično slabih hadisa u Ibn Huzejminom Sahihu nema.⁶⁶⁸

Prema mišljenju učenjaka, Ibn Huzejmin Sahih treća je zbirka vjerodostojnih hadisa. Prva je El-Buharijev Sahih, druga je Muslimov Sahih, treća je Ibn Huzejmin Sahih, četvrta je Ibn Hibbanov Sahih, a peta je El-Hakimov Mustedrek ales-sahihajn.

Ibn Huzejmin Sahih je štampan uz recenziju i valorizaciju poznatog učenjaka našeg vremena dr. Muhammeda Mustafe el-A'zamija, i uz asistenciju poznatog muhaddisa našeg vremena Muhammeda Nasirudina el-Albanija.

Smrt Ibn Huzejmea

Imam Ebu Bekr b. Huzejme umro je u oči subote 2. zul-kadea 311. godine po Hidžri. Ukopan je u jednoj sobi njegove kuće koja će kasnije biti priključena mezarju. Dženazu mu je klanjao njegov sin Ebu Nasr. Živio je 89 godina.⁶⁶⁹

⁶⁶⁷ Isti izvor.

⁶⁶⁸ Isti izvor, 22. str.

⁶⁶⁹ Vidi: dr. Muhammed Mustafa el-A'zami „Ibn Huzejmin Sahih, predgovor“, 11. str.

IBN HIBBANOV SAHIH

Poznati hadiski učenjak, imam i hafiz hadisa Ebu Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban b. Muaz b. Ma'bed b. Seid Et-Temimi el-Busti ed-Darimi es-Sidžistani rođen je u Bustu, u istočnom Sidžistanu (današnji Afganistan), 270. godine po Hidžri, 884. po Isau, a.s. Nadimak Busti dobio je po svom rodnom mjestu Bustu, nadimak Et-Temimi po plemenu Temim iz koga potiče, dok nadimak Es-Sidžistani po pokrajini iz koje potiče.

Veoma rano se počinje zanimati za nauku, posebno za hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s. Uključuje se u kružoke svojih mjesnih učitelja i sluša hadis. U želji da što je moguće više produbi svoja saznanja iz hadisa, napušta rodni kraj i odlazi oko 300. godine po Hidžri i u druge pokrajine. Njegovo putovanje u potrazi za naukom, posebno za hadisom, trajalo je više od 30 godina. Boravio je u Nejsaburu, Sidžistanu, Hertu, Sindžu, Mervu, Nesau, Šašu, Buhari, Džurdžanu, Basri, Bagdadu, Kufi, Tarsusu, Himsu, Damasku, Bejrutu, Remli, Jerusalemu, Egiptu i drugim mjestima.

Njegovi učitelji

U predgovoru svoga Sahiha, Ibn Hibban sam kaže da je zapisivao hadise od preko 2.000 učitelja. Evo najpoznatijih:

- Merva: Ebu Abdur-Rahman Abdullah b. Mahmud b. Sulejman i Ebu Jahja Muhammed b. Jahja b. Halid el-Medeni.
- Sindž: Ebu Ali Husejn b. Muhammed b. Mus'ab es-Sindži i Ebu Abdullah Muhammed b. Nasr el-Hurekani.
- Nese: Hasan b. Sufjan Muhammed b. Jusuf en-Nesai i Muhammed b. Mahmud b. Adijj en-Nesai.
- Nejsabur: Muhammed b. Ishak b. Ibrahim es-Siradž i Muhammed b. Abdur-Rahman b. Širevejh el-Ezdi;
- Ergijan: Muhammed b. El-Musejeb b. Ishak el-Ergijani;
- Džurdžan: Imran b. Musa b. Medžaši' el-Džurdžani i Ahmed b.

Muhammed b. Abdul-Kerim el-Vezzan el-Džurdžani;

- Rej: Abbas b. Fadl b. Azan el-Mukri i Ali b. Hasan b. Muslim er-Razi;

- Keredž: Hafiz hadisa Ahmed b. Umareb. Hadždžadž i Hasan b. Ebu Ishak el-Asbehani;

- Basra: Fadl b. Hubab el-Džumehi, Ahmed b. Amr ez-Zejbeki, Bekr b. Ahmed b. Seid el-Tahi, Zekerijja b. Jahja es-Sadži, Muhammed b. Ali es-Sajrefi, Abdul-Kerim b. Omer El-Hattabi, Muhammed b. Ibrahim el-Bedri i Muhammed b. Azar el-Harisi;

- Vasitu: Džafer b. Ahmed b. Sinan el-Kattan, Ahmed b. Musa i Halil b. Muhammed el-Vasiti;

- Bagdad: Hamid b. Muhammed b. Šuajb el-Belhi, El-Hejsem b. Halef ed-Duri, Ahmed b. Hasan b. Abdul-Džebbar es-Sufi i Abdullah b. Muhammed b. Abdul-Aziz el-Begavi;

- Kufa: Ebu Abdullah b. Zejdan el-Bedželi;

- Mekka Mukerremi: Muhammed b. Ibrahim b. Munzir en-Nejsaburi i Mufeddal b. Muhammed b. Ibrahim el-Džundi;

- Mevsil: hafiz hadisa Ebu Ja'la el-Mevsili, Harun b. El-Miskin el-Beledi, Zejd b. Ali b. Abdul-Aziz b. Hibban el-Mevsili i Revh b. Abdul-Mudžib el-Mevsili;

- Halep: Ahmed b. Davud b. Muhsin b. Hilal el-Missisi;

- Antakija: hafiz hadisa Vasif b. Abdullah;

- Tarsus: Muhammed b. Jezid ed-Dureki;

- Adana: Muhammed b. Ilan el-Adani;

- Bejrut: Muhammed b. Abdullah b. Abdus-Selam el-Bejruti;

- Hims: Muhammed b. Abdullah b. Fadl el-Kilai er-Rahib;

- Damasku: hafiz hadisa Ahmed b. Umejir b. Dževha ed-Dimeški, Džafer b. Ahmed b. Asim el-Ensari ed-Dimeški i Hadžib b. Erkin el-Fergani;

- Bejtul-Makdis: Abdullah b. Muhammed b. Muslim el-Hatib el-Makdisi;

- Remla: Muhammed b. Hasan Ebu Bekr b. Kutejbe el-Askalani

- Fustat (Egipat): imam i hafiz hadisa Ahmed b. Šuajb en-Nesai, Seid b. Davud b. Merdan el-Misri i Ali b. Hasan b. Sulejman el-Mudadel.⁶⁷⁰

Njegovi učenici

Mnogo je učenika koji su od Ibn Hibbana slušali, učili i kasnije prenijeli hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s. Ovdje ćemo spomenuti samo neke od njih koji su kasnije postali poznati učenjaci i hafizi hadisa. To su:

- hafiz hadisa Ebu Abdullah b. Minde, autor mnogih djela (umro 395. godine po Hidžri), hafiz hadisa Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamdevejh b. Nuajm el-Hakim ed-Dabi en-Nejsaburi, autor poznatog El-Mustedreka ales-Sahihajn (umro 405. godine po Hidžri);

- Ebu Ali Mensur b. Abdullah b. Halid ez-Zuheli (umro 402. godine po Hidžri), Ebu Hasan Muhammed b. Harun ez-Zevzeni, Ebu Muaz Abdur-Rahman b. Muhammed b. Rizkullah es-Sidžistani, Muhammed b. Ahmed en-Nukai;

- hafiz hadisa Ali b. Omer ed-Darekutni (umro 385. godine po Hidžri), hafiz hadisa Ebu Abdullah Muhammed el-Buhari, čiji je nadimak Gendžar (umro 412. godine po Hidžri), Ebu Seid Abdur-Rahman el-Istrabazi (umro 495. godine po Hidžri), Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Hašnam eš-Šuruti, prenio djelo Revdatul-ukala i

- Ebu Seleme Muhammed b. Muhammed b. Davud eš-Šafi'i, Džafer b. Šuajb b. Muhammed es-Semerkandi, Hasan b. Mensur el-Esbidžani, Hasan b. Muhammed b. Sehl el-Farisi i dr.⁶⁷¹

Hadiski učenjaci o njemu

Ebu Abdullah El-Hakim kaže: "Ebu Hatim el-Busti je bio kadija, vrstan učenjak, poznavalac jezika, šerijatskog prava, hadisa i retorike. Ubrajan je u umne ljude. Napisao je djela iz hadisa kakva prije njega nije niko napisao."

Ebu Sa'd el-Idrisi kaže: "Ibn Hibban je bio kadija Semerkanda,

⁶⁷⁰ Alauddin Ali b. Belban el-Farisi "El-Ihsan bi tertibi Sahih Ibn Hibban" 1/6. -10. str.

⁶⁷¹ Isti izvor, 11. str.

veliki pravnik ove vjere, hafiz hadisa i veliki poznavalac medicine, astronomije i drugih znanosti. Napisao je El-Musnedus-sahih, Et-Tarih i Kitabud-duafai. U Semerkandu je tumačio ljudima vjeru.”⁶⁷²

Ibnus-Sem’ani za njega veli da je bio imam svoga vremena i da je putovao od Šaša (Taškenta) do Aleksandrije.⁶⁷³

El-Hatib el-Bagdadi kaže da je bio pouzdan, izuzetno pronicljiv i autor brojnih djela.

Ibnul-Esir također veli da je Ebu Hatim Muhammed b. Hibban el-Busti bio imam svoga vremena i da je napisao brojna djela kakva prije njega nije niko napisao.⁶⁷⁴

Njegova djela

Ibn Hibban je među onim hadiskim učenjacima koji su iza sebe ostavili ogroman broj djela iz hadisa, fikha i drugih oblasti. Njegov učenik, poznati hadiski učenjak i autor čuvenog El-Mustedreka ales-sahihajn - Ebu Abdullah El-Hakim kaže: “Niko kao on iza sebe nije ostavio toliki broj napisanih djela iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti.” Ovdje ćemo spomenuti većinu:

1. El-Musnedus-sahih alet-takasim vel-enva’, poznato kao Ibn Hibbanov Sahih.
2. Kitabus-sikat - on je u njemu sabrao imena većine muhaddisa, fakih, na čije se predaje u hadiskoj nauci može osloniti. On je prvo ukratko spomenuo Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., biografiju, potom biografije četvorice prvih halifa, potom imena ostalih ashaba, poredavši ih kataloški po abecedi. Nakon njih spominje tabi’ine, etbait-tabine i tako redom, sve do njegova vremena.

Devet dijelova ovoga djela štampano je u izdanju “Matbeati Adijjretil-mearif” u Hajdarabadu u Indiji;

3. Ma’rifetul-medžruhin ved-duafau minel-muhaddisin - ovo djelo je štampano pod ovim nazivom i ako ga Ibn Hibban, u uvodu svoga djela Es-Sikat, spominje pod nazivom Ed-Duafau lil-ileli. U njemu Ibn Hibban spominje prenosioce hadisa koji su imali neki nedostatak pa su od hadiskih kritičara spomenuti kao nepouzdan;

⁶⁷² Ez-Zehebi ”Tezkiretul-huffaz”, 3/921. str.

⁶⁷³ Muhammed Muhammed Ebu Zehve ”El-Hadisu vel-muhaddisin”, 425. str.

⁶⁷⁴ Vidi Alauddin Ali b. Belban el-Farisi ”El-Ihsan bi tertibi Sahih Ibn Hibban”, 10. str.

4. Kitabu Mešahiril-ulemail-emsar - u kome Ibn Hibban spominje 1.602 biografije najpoznatijih učenjaka iz Mekke, Medine, Basre, Kufe, Bagdada, Vasita, Horasana, Šama, Egipta i Jemena. Ovo djelo je klasificirano prema generacijama ashaba, tabi'ina, a onda etbai-tabi'ina. Djelo je štampano u Kairu 1959. godine;
5. Kitabu Revdatil-ukalai ve nuzhetil-fudala - u ovom djelu Ibn Hibban piše o lijepom ponašanju, lijepim osobinama i moralnim vrlinama kojima treba da se okiti svaki musliman i muslimanka. Djelo je štampano u Kairu 1328. godine po Hidžri;
6. Kitabul-uzme;
7. Muhtesar fil-hududi;
8. Esmaus-sahabe;
9. Tefsirul-Kur'an - djelo je u rukopisu, nalazi se u Univerzitetskoj biblioteci u Istanbulu, pod brojem 1.910, i biblioteci El-Mahmudijje u El-Medini el-Muneveri pod brojem 15;
10. Hadisul-akran - u rukopisu, nalazi se u biblioteci Ez-Zahirije u Damasku pod brojem 1/53;
11. Kitabu Šuabul-iman - smatra se da je Ibn Hibban prvi pisao o ograncima imana, poslije njega su to činili i drugi, poput El-Halimija i El-Bejhekija;
12. Kitabus-sahabe, u pet dijelova;
13. Kitabut-tabi'in, u 12 dijelova;
14. Kitabu Etbaitabi'in, u 15 dijelova;
15. Kitabu Tebeul-etba, u sedam dijelova;
16. Kitabu Tebeut-tebei, u 20 dijelova;
17. Kitabul-Fasli bejnen-nakleti, u deset dijelova;
18. Kitabu Ilelu ve evhamut-tavarihi, u deset dijelova;
19. Kitabu men inferede bihi ehlul-Medineti mines-suneni, u deset dijelova;
20. Kitabu men inferede bihi ehlu Mekkete mines-suneni, u deset dijelova;
21. Kitabu Garaibul-ahbar, u 20 dijelova;
22. Kitabu ma garebel-kufijun anil-Basrijin, u deset dijelova;

23. Kitabu ma garebel-Basrijun anil-kufijin, u osam dijelova;
24. Kitabul-Fasli vel-vasli, u deset dijelova;
25. Kitabu Mevkufu ma rufi'a, u deset dijelova;
26. Kitabu Edebur-rehale, u dva dijela;
27. Kitabu Ilelu menakibi Ebu Hanife ve misalihi, sadržano u deset dijelova;
28. Kitabu Ilelu mes-stenede ilijhi Ebu Hanife, u deset dijelova;
29. Kitabu ma halefes-Sevri fihi Šu'bete, u tri dijela;
30. Kitabu Ilelu hadisiz-Zuhri, u 20 dijelova;
31. Kitabu Menakibu Malik b. Enes, u dva dijela;
32. Kitabu Ilelu hadisi Malik, u deset dijelova;
33. Kitabu Manakibuš-Šafi'i, u dva djela;
34. Kitab El-Mu'džemu alel-muduni, u deset dijelova;
35. Kitabul-naklin minel-Hidžazijin, u deset dijelova;
36. Kitabul-naklin minel-Irakijin, sadržano u 20 dijelova;
37. Kitabul-Džem'i bejnel-ahbaril-mutedide, u dva dijela;
38. Kitabu Vasfu-muaddil vel-muaddel, u dva dijela;
39. Kitabu ma inde Šu'be an Katadetin ve Lejse inde Seidin an Katadetin, u dva dijela;
40. Kitabu Usama men jurefu bil-kuna, u tri dijela;
41. Kitabu Kuna men ju'refu bil-usama, u tri dijela;
42. Kitamut-Temjizi bejnel-hadisin-Nadr El-Hidani ven-nadril-Hazzaz, u dva dijela;
43. Kitabul-Fasli bejne hadisil-Eš'as b. Malik ve Eš'as b. Suvar, u dva dijela;
44. Kitabul-Fasli bejne hadisi Mensur b. el-Mu'temir ve Mensur b. Zazan, u tri dijela;
45. Kitabul-Fasli bejne Mekhuluš-Šami ve Mekhulul-Ezdi, u jednom dijelu;
46. Kitabu ma esnede Džunade an Ubade, u jednom dijelu;
47. Kitabul-Fasl bejne hadisi Sevr b. Jezid ve Sevr b. Zejd, u jednom

dijelu.

48. Kitabu ma džeale Abdullah b. Omere Ubejdullahe b. Omere, u dva dijela;

49. Kitabu ma džeale Šejbanu Sufjane ev Sufjanu Šejbane, u tri dijela;

50. Kitabul-Ebvabil-muteferrika, u 30 dijelova;

51. Kitabul-Fasli bejne haddesena ve ahberena, u jednom dijelu;

52. Kitabut-Tarih - spada među veća djela. Zbog toga je iz njega izuzeo Es-Sikat i Ed-Duafa', kako bi ih učinio praktičnim za primjenu (pogledaj predgovor djela Es-Sikat).

53. Kitabu vasful-ulumi ve envaiha, u 30 dijelova.⁶⁷⁵

Postoje još neka manja djela koja je spomenuo u okviru svojih većih djela. Međutim, i ovo nam je dovoljno kako bismo se uvjerili da se radi o izuzetnom hadiskom stručnjaku i plodonosnom autoru.

Ibn Hibbanov Sahih

Najznačajnije Ibn Hibbanovo djelo je, bez sumnje, njegov Sahih. Njegov puni naziv je El-Musnedus-sahihu alet-tekasimi vel-envai min gajri vudžudi kat'in fi senediha vela subuti džerhin fi nakiliha.⁶⁷⁶

Ibn Hibban je svoj Sahih ustrojio na sasvim novi, kompliciraniji način, koji do tad nije bio poznat u praksi hadiskih učenjaka. Nije ga ustrojio ni po poglavljima, niti po musnedima, kako su ustrojavane dotadšnje zbirke hadisa. On ovu zbirku dijeli na pet tematskih cjelina:

1. Naredbe - ono što je Uzvišeni Allah naredio Svojim robovima da čine. Ova tematska cjelina ima 110 poglavlja.

2. Zabrane - ono što je Uzvišeni Allah zabranio Svojim robovima da čine. Ova tematska cjelina ima također 110 poglavlja.

3. Obavijesti - ono što je neophodno znati. Ova tematska cjelina ima 80 poglavlja.

4. Ibahat - dopuštenja. Ova tematska cjelina ima 50 poglavlja.

5. Djela koja je samo Vjerovjesnik, s.a.v.s. radio. Ova tematska

⁶⁷⁵ Vidi: Alauddin Ali b. Belban el-Farisi "El-Ihsan bi tertibi Sahih Ibn Hibban", od 11-15. str.

⁶⁷⁶ Vidi: Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 234. i 235. str.

cjelina ima 50 poglavlja.

U uvodu u Sahih navodi razloge zbog kojih je ovako ustrojio ovu zbirku. Ističe da ju je namjerno učinio kompliciranom i zamršenom kako bi primorao ljude da što više pamte hadise napamet.

Zbog ovakve ustrojenosti, njegova zbirka hadisa postala je veoma nepraktična i teška za korištenje. To je uočio Emir Alaudin Ali b. Belban el-Farisi (umro 937. godine po Hidžri), te je njegovu zbirku hadisa ustrojio po fikhskim poglavljima, nazvavši je, tako ustrojenju, *El-Ihsan fi takribi Sahih Ibn Hibban*.⁶⁷⁷

Pod ovim nazivom je štampan Ibn Hibbanov Sahih. Osim što je, ustrojivši zbirku po poglavljima, učinio pristupačnijom čitaocu, Alaudin b. Ali b. Belban el-Farisi je napravio i katalog hadisa zbirke, poredavši u njemu hadise po abecedi, što je upotpunosti olakšalo njeno korišćenje.

Također je i hafiz hadisa Zejnuddin el-Iraki (umro 806. godine po Hidžri) u djelu *Atrafu Sahih Ibn Hibban*, kataloški poredao hadise ovog djela, shodno početnim dijelovima hadisa. Isto je to učinio i Ibn Hadžer el-Askalani u djelu *Ithaful-mehera bi atrafil-ašare*. On je, u ovom djelu, dijelove hadisa iz deset hadiskih zbirki - Malikova Muvettaa, Šafi'ina Musneda, Ahmed b. Hanbelova Musneda, Ed-Darimijna Musneda, Ibn Huzjemina Sahiha, Ibnul-Džarudova Munteka'a, Ibn Hibbanova Sahiha, El-Hakimova Mustedreka, Ebu Avaneova Mustahredža, Et-Tahavijeva djela Šerh Meanil-asar i Ed-Darekutnijeva Sunena - poredao kataloški po abecedi.⁶⁷⁸

Ibn Hibbanov Sahih sadrži, kako ističu neki autori, ukupno 7.495 hadisa.⁶⁷⁹ Međutim, izdata zbirka Ibn Hibbanova Sahiha, koju ja posjedujem, a koja je izdata pod nazvom *El-Ihsan fi tertibi Sahih Ibn Hibban*, u četiri toma, a šest dijelova, sadrži ukupno 4.460 hadisa.

Većina hadiskih učenjaka smatra da su hadisi u Ibn Hibbanovu Sahihu vjerodostojni. Međutim, Ibn Hadžer el-Askalani sa dozom skeptičnosti gleda na Ibn Hibbanov i Ibn Huzejmin Sahih kada je riječ o autentičnosti njihovih hadisa. Gleda skeptično na njih zbog toga što njih dvojica nisu pravili razliku između hasen i sahih-predaja, pa im i hasen ulaze u sahih-predaje.

Neki uučenjaci smatraju Ibn Hibbana blagim u ocjeni prenosilaca

⁶⁷⁷ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel- muhaddisun", 425. str.

⁶⁷⁸ Vidi: dr. Mahmud Et-Tahhan "Usulut-tahridž ve dirasetul-esanidi", 48. str.

⁶⁷⁹ Vidi: Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 235. str.

hadisa. Ibn Hibban smatra da se svaki prenosilac smatra poštenim i čestitim ukoliko hadiski učenjaci o njemu nisu ništa negativno kazali.⁶⁸⁰

Ibn Hibban je - što se može vidjeti iz samog naziva njegove zbirke hadisa *El-Musnedus-sahihu alet-tekasimi vel-envai min gajri vudžudi kat'in fi senediha vela subuti džerhin fi nakiliha* -⁶⁸¹, prilikom pisanja Sahiha postavio sebi određene uvjete kojih se držao, a to su:

1. da u svoj Sahih namjerava zabilježiti hadise sa potpunim senedima;
2. da u njega želi zabilježiti isključivo vjerodostojne hadise;
3. da zbirku namjerava ustrojiti na dijelove i cjeline, a ne na poglavlja;
4. da u zbirku hadisa neće bilježiti hadise sa prekinutim senedima;
5. da u nju neće bilježiti hadise od prenosilaca o kojima su učenjaci izrekli negativnu ocjenu;
6. da prenosilac od koga bilježi hadis u svoj Sahih mora ispunjavati pet uvjeta - da je pobožan i odan u vjeri, da je iskren u govoru i da je po tome poznat među ljudima, da u potpunosti razumije ono što prenosi, da ima potrebno znanje o značenju hadisa i da je njegovo prenošenje oslobođeno svake vrste tedlisa.⁶⁸²

“Od svakog prenosioca koji je ispunio ovih pet uvjeta”, veli Ibn Hibban, “bilježio sam hadise u svoj Sahih. Od onih prenosilaca kojima je nedostajao jedan ili više od spomenutih uvjeta, ja nisam bilježio hadise u svoj Sahih.”

Hafiz hadisa Nuruddin Ali b. Ebu Bekr El-Hejsemi (umro 807. godine po Hidžri) u djelu Mevariduz-zem'an ila zevaidi Ibn Hibban izostavio je sve predaje koje se nalaze i u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu, a ostavio samo one predaje koje su nove, a koje njih dvojica ne spominju.

⁶⁸⁰ Vidi: Muhammed Muhammed Ebu Zehve "El-Hadisu vel- muhaddisun", 426. str

⁶⁸¹ Vidi: Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 234. i 235. str.

⁶⁸² Vidi: Alauddin Ali b. Belban el-Farisi "El-Ihsan bi tertibi Sahih Ibn Hibban", 16. str.

Ibn Hibbanova smrt

Ebu Hatim Muhammed b. Hibban el-Busti je, kako je istaknuto u većini izvora, umro u rodnom Bustu, u Sidžistanu, uoči petka, 22. ševvala 354. godine po Hidžri.⁶⁸³

Ukopan je poslije džume namaza na sofi koju je sagradio u blizini svoje kuće u Bustu.⁶⁸⁴ Neki autori vele da je ukopan u svojoj kući, koja će kasnije postati škola za njegove učenike, dom za siromašne učenike i biblioteka koju je uvakufio za sve one koji su žedni znanja!⁶⁸⁵

⁶⁸³ Vidi: Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 3/922 str.

⁶⁸⁴ Vidi: Alauddin Ali b. Belban el-Farisi "El-Ihsan bi tertibi Sahih Ibn Hibban", 18. str.

⁶⁸⁵ Vidi: Dr. Š. Kurdić "Velikani hadiskih znanosti", 238. str.

NAJZNAČAJNIJE GRANE HADISKE NAUKE

Ranije smo istakli da je hadiska nauka veoma opširna. Sastavljena je iz više grana i zasebnih naučnih disciplina.

Poznati hadiski autoritet i imam El-Hazimi kaže: "Hadiska nauka se sastoji iz 100 i više naučnih disciplina, svaka od njih je toliko prostrana da predstavlja zasebnu nauku. Kada bi čovjek cijeli svoj život proveo u studioznom izučavanju bilo koje od njih, ne bi je mogao upotpunosti upoznati."

Mi ćemo se tokom daljnjeg izlaganja ukratko osvrnuti na četiri najznačajnije hadiske discipline, tek toliko da imamo kakvu-takvu predstavu o njima. A u okviru svake od tih disciplina osvrnut ćemo se na njene najznačajnije grane:

- Nauku o prenosiocima hadisa,
- Nauku o terminologiji hadisa
- Nauku o razumijevanju hadisa i
- Nauku o metodama primanja i predavanja hadisa.

ZNANOST O PRENOSIOCIMA HADISA

عِلْمُ رُؤَاةِ الْحَدِيثِ

Svaki hadis sastoji se iz dva dijela: iz seneda - niza prenosilaca koji su ga prenijeli i metna - teksta hadisa. Sened hadisa je veoma važan za hadis. Bilježi Muslim u Sahihu od Abdullaha b. El-El-Mubareka, koji je kazao: "Sened je od vjere, da nije seneda što god bi ko htio govorio bi."

Ebu Ali el-Džejjani kaže: "Uzvišeni Allah je ovaj ummet odlikovao troma, koje nije dao nijednom narodu prije: senedima, genealogijom i analizom." Sufjan b. Ujejne kaže: "Jednom prilikom nam Ez-Zuhri citira hadise sa senedom. Rekoh: 'Daj nam ih bez seneda, a Ez-Zuhri će na to: 'Zar se želiš na krov popeti bez stepenica?' -

Sufjan Es-Sevri kaže: "Senedi su vjernikovo oružje."⁶⁸⁶

Izvornost i vjerodostojnost teksta hadisa ovisi od valjanosti seneda kojim je taj hadis prenesen, odnosno o pouzdanosti i kvalitetu prenosilaca hadisa u tom senedu. Zbog toga su hadiski učenjaci posebnu pažnju pridavali izučavanju prenosilaca hadisa. Znanosti o prenosiocima hadisa smatraju najvažnijim granama hadiske nauke. Dijele ih na dva dijela:

1. znanosti koje se bave identitetom prenosilaca hadisa.

الْعُلُومُ الَّتِي تُبَيِّنُ شَخْصَ رِوَاةِ الْحَدِيثِ

2. znanosti koje se bave stanjem prenosilaca hadisa.

الْعُلُومُ الَّتِي تُبَيِّنُ حَالَ رِوَاةِ الْحَدِيثِ

Znanosti koje se bave identitetom prenosilaca hadisa

Ove vrste znanosti su veoma važne. One nam pružaju sve relevantne podatke na osnovu kojih utvrđujemo identitet prenosilaca hadisa. Možemo ih podijeliti na dvije zasebne grane:

1. Znanost o imenima prenosilaca hadisa **عِلْمٌ بِأَسْمَاءِ الرِّوَاةِ**
2. Znanost o biografijama prenosilaca hadisa **عِلْمٌ بِتَارِيخِ رِوَاةِ الْحَدِيثِ**

Znanost o imenima prenosilaca hadisa

Ova vrsta znanosti je veoma značajna grana hadiske nauke. Ona se bavi proučavanjem sljedećih detalja kod prenosilaca hadisa:

1. Imena i njihovih nadimaka po ocu, majci, sinu ili kćeri **الْأَسْمَاءُ وَالْكُنَى**
2. njihovih neodređenih imena **الْمُبَهَّمَاتُ**
3. prenosioce koji su spominjani različitim imenima

مَنْ ذَكَرَ بِأَسْمَاءِ الْمُخْتَلَفَةِ

⁶⁸⁶ Dželaludin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-Nevavi", 2/160. str.

4. njihovih primenaka i primenaka hadiskih učenjaka

الْقَابُ الرُّوَاةِ وَالْمُحَدِّثِينَ

5. prenosiolaca koji se ne vezuju za svoje očeve

مَنْسُوبُونَ إِلَى غَيْرِ آبَائِهِمْ

6. genealogije prenosilaca i hadiskih učenjaka

أَنْسَابُ الرُّوَاةِ وَالْمُحَدِّثِينَ

7. prenosiolaca i učenjaka iz reda oslobođenih robova i šticećenika

الْمَوَالِي مِنَ الرُّوَاةِ وَالْعُلَمَاءِ

8. mjesta, gradova ili pokrajina u kojima su prenosiooci rođeni ili živjeli

أَوْطَانُ الرُّوَاةِ وَبُلْدَانِهِمْ

9. posebnih imena i nadimaka koje su neki prenosiooci imali

الْأَسْمَاءُ الْمَفْرَدَةُ وَالْكُنَى وَالْأَلْقَابُ

10. prenosilaca koji su imali ista imena, genealogije i sl., a radilo se o različitim osobama وَنَحْوَهَا

11. imena i genealogija prenosilaca koja su imala isti oblik ali su se različito izgovarala الْمُوْتَلَفُ وَالْمُخْتَلَفُ مِنَ الْأَسْمَاءِ وَالْأَنْسَابِ

12. njihovih međusobno sličnih imena اَلْمُتَشَابِهُ i

13. njihovih recipročno sličnih imena اَلْمُتَشَابِهُ اَلْمَقْلُوبُ

Mi ćemo se tokom daljnjeg izlaganja osvrnuti na svaki od spomenutih detalja pojedinačno.

1. Imena prenosilaca i njihovi nadimci

po djeci i roditeljima - الْأَسْمَاءُ وَالْكُنَى

Precizno poznavanje imena prenosilaca i hadiskih učenjaka, te njihovih nadimaka po ocu, majci, sinu ili kćeri od izuzetne je važnosti u očuvanju hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s. Mnogi lažljivci, koji su izmišljali hadise na Allahova Poslanika, s.a.v.s., razotkriveni su tako što su izmišljene hadise pripisivali raviji čije su ime poznavali, ali nisu znali njegov pravi nadimak po ocu, majci, sinu ili kćeri, te su u tome

griješili. Ili su poznavali pravi nadimak ravije ali nisu znali njegovo pravo ime i tu su pravili greške.

Njihovo poznavanje je važno i zbog samih prevaranata, mudellisa, koji su prenoseći hadis od nekog ravije katkad ga oslovljavali po imenu, katkad po imenu njegova oca ili djeda, a katkad, opet, po kun'ji, njegovu nadimku po ocu, majci, sinu ili kćeri, kao bi izgledalo da je on hadis slušao od više prenosilaca.

Bilježi El-Hakim od Ebu Jusufa, on od Ebu Hanife, on od Musa b. Ebu Aiše, on od Abdullaha b. Šeddada, on od Ebul-Velida, a on od Džabira, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao:

“Ko klanja za imamom, imamovo učenje je i njegovo učenje.”

Ali b. El-Medini ukazuje da se u senedu ovoga hadisa radi o svjesnom ili nesvjesnom previdu. Neki je prenosilac upotrijebio nadimak Abdullaha b. Šeddada po sinu “Ebul-Velid” - kao zasebnog prenosioca. Bez previda, sened spomenutog hadisa glasi ovako:

Prenio je El-Hakim od Ebu Jusufa, on od Ebu Hanife, on od Musaa b. Ebu Aiše, on od Abdullaha b. Šeddada Ebu Velida, a on od Džabira da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao:

“Ko klanja za imamom, imamovo učenje je i njegovo učenje.”

Imamo drugi primjer suprotan ovome.

U En-Nesaijevom Sunenu stoji da je neki prenosilac u senedu hadisa strpao dvojicu prenosilaca pod jedno ime, prenijevši: “Od Ebu Usamea Hammada b. Saiba”, a ispravno je: “od Ebu Usamea, a on od Hammada b. Saiba”, jer je Ebu Usami ime Hammad b. Usame, a njegovom učitelju Hammad b. Jusuf b. Saib Ebu Nadr el-Kelbi.⁶⁸⁷

Učenjaci su imenima prenosilaca hadisa i njihovim kunijama - nadimcima po ocu, majci, sinu i kćeri, oduvijek poklanjali posebnu pažnju. Nastojali su svakom prenosioocu utvrditi njegovo pravo ime i nadimak.

Ibn Salah dijeli prenosioce hadisa, u vezi s njihovim imenima i nadimcima, u deset kategorija, koje svodi na sljedećih pet:

1. prenosioци i učenjaci, čija su imena nepoznata a samo im je poznat **كُنْيَة** nadimak, po ocu, majci, sinu ili kćeri, kao, na primjer: Ebu

⁶⁸⁷ Vidi: Šemsud-din Muhammed b. Abdur-Rahman Es-Sehavi “Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Irakī”, 3/202. str.

Bekr b. Abdur-Rahman b. Haris b. Hišam el-Mahzumi.

Neki smatraju da je on jedan od poznate sedmorice šerijatskih pravnika i fakiha Medine. Kao što vidimo, nadimak mu je Ebu Bekr, ime oca Abdur-Rahman, ime djeda Haris, pradjeda Hišam, a imena - nema.

Muslim, u djelu El-Kuna vel-esma, veli da mu je ime Ebu Bekr, a nadimak po sinu Ebu Abdur-Rahman.

Prenio je Ebu Bilal el-Eš'ari od Ebu Bekra b. Abdur-Rahmana da je kazao: "Ja nemam imena. Kod mene su i ime i nadimak isti."

2. Prenosioci koji su poznati samo po nadimku, kao što su ashabi: Ebu Unas i Ebu Muvejhibe, te ravije - Ebul-Ebejd, koji je prenio hadise od Enesa b. Malika, Ebu Harb b. Ebu Esved ed-Dueli, Ebu Harib el-Mevkifi i dr.

3. Prenosioci koji imaju po dva nadimka po djetetu, kao na primjer, Ibn Džurejdž: Ebu Halid i Ebu Velid. Zatim, Abdullah el-Umeri koji je imao nadimak Ebul-Kasim, pa je taj nadimak ostavio, a sebi uzeo drugi – Ebu Abdur-Rahman.

4. Prenosioci koji su poznati po nadimku, a ime im je sporno među učenjacima, kao što slučaj sa ashabom Ebu Hurejrom. On je poznat po nadimku Ebu Hurejre, dok mu je ime i ime oca sporno među učenjacima. U pogledu njegova imena i imena njegova oca, kako ističe Ibn Abdul-Berrr, ima oko 20-ak različitih mišljenja.

5. Prenosioci koji su poznati po imenu, a nisu poznati po nadimku, kao što su ashabi: Talha b. Ubejdullah Et-Tejmi, Abdur-Rahman b. Avf ez-Zuhri, Hasan b. Ali b. Ebu Talib el-Hašimi, Sabit b. Kajs b. Šemas, Abdullah b. Zejd, Ka'b b. Udžre, Abdullah b. Džafer b. Ebu Talib i Abdullah b. Amr b. As. Oni su poznati po imenima, a nisu poznati po kun'jama - nadimcima.⁶⁸⁸

Hadiski učenjaci su o ovome pisali zasebna djela. Djela ove vrste ima mnogo a najpoznatija su:

- Kitabul-Kuna, koje je napisao Ali b. El-Medini (umro 234. godine po Hidžri);

- Kitabul-Esma vel-kuna, koje je napisao Ahmed b. Hanbel (umro 241. god po Hidžri);

⁶⁸⁸ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", od 154 - 156. str.

- Kitabul-Kuna, koje je napisao Muhammed b. Ismail b. Ibrahim el-Džu'fi el-Buhari (umro 256. godine po Hidžri);

- Kitabul-Kuna vel-esma, koje napisao Muslim b. Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi (umro 261. godine po Hidžri) i

- Kitabu esmail-muhaddisin ve kunahum, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Makdisi (umro 301. godine po Hidžri).

Dr. Ekrem Dija-Umeri, u djelu Buhusu fi tarihus-sunnetil-mušerrefeti, spominje oko 22 djela ove vrste.⁶⁸⁹

2. Neodređena imena - المبهات

Bili su česti slučajevi prilikom prenošenja hadisa da nekom prenosiocu hadisa nije bilo poznato ime ravije od koga je hadis čuo. U tim slučajevima, oni takve ravije najčešće oslovljavaju sa, na primjer, neki čovjek, ili neka žena, ili neko, ili je taj i taj, ili amidža tog i tog, ili supruga tog i tog, gdje su umjesto njegovog imena upotrebljavali neku neodređenu riječ ili sintagmu. Svakako, ovo je predstavljalo veliki nedostatak hadisu i bez obzira na kvalitet ostalih prenosilaca u njegovu senedu - činilo ga slabim hadisom.

Hadiski učenjaci su uložili maksimum truda da bi otklonili ovakve nedostatke u senedima hadisa. Činili su to tako što su tragali za drugim senedima takvih hadisa u kojima je obično spomenuto ime te nepoznate osobe. Evo jednog primjera.

Ibn Abbas kaže: "Jednom prilikom dođe neki čovjek Vjerovjesniku, s.a.v.s., i reče: "Moja sestra se zaklela da će bosonoga i pješke hodočastiti Kabu..."

Iz predaje ovoga hadisa, koju bilježe Buharija i Muslim u Sahihima, saznajemo da je taj neki čovjek, koga je Ibn Abbas spomenuo neodređeno, bio Ukbe b. Amir el-Džuheni. El-Buhari i Muslim bilježe sa senedom od Ukbea b. Amira, koji je kazao: "Moja sestra⁶⁹⁰ se zavjetovala da će bosonoga i pješke hodočastiti Allahovu kuću i zamolila

⁶⁸⁹ Vidi: Dr. Ekrem Dija' el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", od 126 -129. str.

⁶⁹⁰ Ukbe b. Amir nije spomenuo ime sestre koja se zavjetovala da će hodočastiti Kabu bosonoga i pješke, što predstavlja drugu nepoznanicu koja baca sjenu na spomenuti hadis. Da bi jedan hadis bio vjerodostojan, on ne smije imati nikakvih nedorečenosti i nepoznanica, ni u metnu ni u senedu. Srećom, El-Iraki i Kutubuddin el-Kastalani su otklonili i ovu nepoznanicu saznajući da se u hadisu radi o Amirovoj sestri, koja se zvala Ummu-Hiban bint Amir.

me da o tome upitam Allahova Poslanika, s.a.v.s. Kad sam ga o tome upitao, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: 'Neka i pješači i jaše.'⁶⁹¹

Tamo gdje nisu uspjeli da pronađu pravo ime nepoznate osobe u senedu hadisa, hadis se smatrao slabim i neupotrebljivim, bez obzira na sve njegove druge kvalitete.

Učenjaci su i u ovoj blasti napisali mnoga djela u koja su sabrali sve prenosioce, koji su u senedima hadisa spominjani pod nejasnim i neodređenim imenima. Potom su uz svakog, do tada nepoznatog prenosioca, spomenuli njegovo ime ukoliko su do njega došli. Uz imena su navodili i predaje iz kojih su saznali njegovo ime. Evo nekoliko djela ove vrste.

- *Kitabul-gavamidi vel-mubhemati*, koje je napisao Abdul-Ganij b. Seid el-Ezdi el-Misri (umro 404. godine po Hidžri).

- *Esmaul-mubheme*, koje je napisao Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri). On je neodređena imena u njemu poredao abecednim redom.⁶⁹²

- *Kitabul-gavarnid vel-mubhemat*, koje je napisao Ebu Kasim Halef b. Abdul-Melik b. Mesud b. Musa b. Beškeval el-Ensari el-Endalusi (umro 578. god po Hidžri). Ovo djelo je napisano u deset dijelova.⁶⁹³

- *Išarat ilel-mubhemat*, koje je napisao Ebu Zekerija Jahja b. Šeref en-Nevevi (umro 676. god po Hidžri). Njegovo djelo je, ustvari, sažetak djela El-Hatiba el-Bagdadija.⁶⁹⁴

3. Prenosioci koji su spominjani različitim

imenima - مِنْ ذِكْرِ الْأَسْمَاءِ الْمُخَلَّفَةِ

Ova naučna disciplina bavi se utvrđivanjem stvarnog identiteta onih prenosilaca koji su nazivani raznim imenima i opisivani raznim atributima. Poznavanje stvarnog identiteta ove vrste prenosilaca je od izuzetne važnosti iz nekoliko razloga:

- kako slab prenosilac ne bi bio okarakteriziran kao pouz-

⁶⁹¹ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", str. 151. i 152., Darul-fikr.

⁶⁹² Vidi: Ebu Abdullah Šemsudin Muhammed Ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 3/1140. str.

⁶⁹³ Vidi: Isti izvor, 4/1339. 1340. i 1341. str.

⁶⁹⁴ Opširnije o djelima iz ove oblasti vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani „Er-Risaletul-Musetarife“, na str. 91., 92. i 93.

dan, ili pouzdan prenosilac kao slab, kao što se to desilo Hamzi b. Muhammedu. On je Muhammeda b. Saiba okarakterizirao pouzdanim prenosiocem, misleći da se radi o Muhammedu b. Saibu b. Bišru, a ne znajući da se radilo o Hammadu b. Saibu Ebu Nadru el-Kelbiju, koga su hadiski učenjaci odbacili. To mu se desilo zato što su Hammada b. Saiba el-Kelbija nazivali i Muhammadom;

- kako mudellisi - prevaranti ne bi jednog te istog prenosioca, nazivajući ga čas jednim čas drugim imenom, čas imenom čas kun'jom - predstavljali kao dvojicu.

Prenio je El-Hakim od Ebu Jusufa, on od Ebu Hanife, on od Musa b. Ebu Aiše, od Abdullaha b. Šeddadaa, on od Ebul-Velida, a on od Džabira, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: Ko klanja za imamom, imamovo učenje je i njegovo učenje.

Ali b. El-Medini je ukazao da se ovdje radi o svjesnom ili nesvjesnom previdu nekog od prenosilaca u senedu, koji je nadimak Abdullaha b. Šeddada Ebul-Velida u senedu spomenuo kao sasvim drugog prenosioca. Bez previda, sened ovog hadisa glasi ovako:

Prenio je El-Hakim od Ebu Jusufa, on od Ebu Hanife, on od Musaa b. Ebu Aiše, on od Abdullaha b. Šeddada Ebu Velida, a on od Džabira, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: Ko klanja za imamom, imamovo učenje je i njegovo učenje.

- Kako mudellisi – prevaranti ne bi dvojicu prenosilaca predstavljali kao jednog, želeći da sened hadisa predstave kraćim. U En-Nesaijevom Sunenu stoji da je neki od prenosilaca u senedu spomenutog hadisa, kazavši: "...od Ebu Usamea Hammad b. Saiba", predstavio dvojicu prenosilaca – Ebu Usamu i Hammad b. Saiba kao jednog raviju, a ispravno je: "...od Ebu Usamea, a on od Hammada b. Saiba." Dakle, Ebu Usama se zvao Hammad b. Usama, a njegov učitelj Hammad Muhammed b. Jusuf b. Saib Ebu Nadr el-Kelbi.⁶⁹⁵

I iz ove oblasti napisana su mnoga zasebna djela u kojima su hadiski učenjaci nastojali da utvrde pravi identitet prenosilaca koji su spominjani sa više imena i atributa. Najznačajnija su sljedeća djela:

- Idahul-eškal - koje je napisao Abdu-Gina b. Seid el-Ezdi el-Misri (umro 404. godine po Hidžri).

- Mevdiu evhamil-džem'i vet-tefrik - koje je napisao Ebu Bekr

⁶⁹⁵ Vidi: Šemsuddin Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi "Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Iraki", 3/200 str.

Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri).

4. Nadimci prenosilaca i hadiskih

učenjaka - الْقَابُ الرُّوَاةِ وَالْمُحَدِّثِينَ

Hadiski učenjaci nastojali su saznati svaki detalj o prenosiocima hadisa. Tako su posebnu pažnju posvetili primencima koje su imali pojedini prenosioци hadisa i hadiski učenjaci. Poznavanje njihovih primenki važno je zbog toga što su neki prenosioци ili hadiski učenjaci poznati samo po tim primencima. Drugi su, opet, više poznati po primenku nego po imenu. El-Hakim kaže: “Mnogo je ashaba koji su više poznati po primenku nego po imenu, kao što su, na primjer, Zul-Jedejn, Zuš-Šimalejn, Zul-Gurre, Zul-Esabi’ i slično.”

Također su i mnogi tabii’ini, kao i učenjaci poslije njih postali poznati više po primencima nego po imenima. Hafiz Abdul-Ganij b. Seid el-Misri kaže: “Dva izuzetno značajna čovjeka postali su poznati po ružnim primencima. Muavija b. Abdul-Kerim, koji je poznat po primenku Ed-Dal (zalutali). Taj primenak je dobio pošto je skrenuo s puta i zalutao putujući za Mekku. Abdullah b. Muhammed, poznat po primenku Ed-Daif (slab). Dobio ga je zato što je bio dosta slabšnog tijela.”

Ebu Bekr Muhammed b. Džafer el-Basri imao je primenak Gunder, po kome je postao poznat. Dao mu ga je Ibn Džurejdž, nakon što je ovaj u razgovoru sa njim podigao ton. Ibn Džurejdž mu reče: “Šuti, gunderu.” To je, po hidžazskom narječju, značilo: “Šuti, galamdžijo!”

Muhammed b. Beššar el-Basri, jedan od Buharijevih i Muslimovih učitelja, imao je nadimak Bundar (bogat). On je po njemu postao poznat među hadiskim učenjacima. Ovaj nadimak mu je dat zbog toga što je prenio puno hadisa.

Ebu Džafer el-Hadremi imao je nadimak Mutajjin (blatnjavi). On kaže: “Jednog dana sam se ublatnjavio igrajući se sa djecom. Naide Ebu Nuajm Fadl b. Dukejn i uzviknu: ‘O mutajjine (o blatnjavi), već je vrijeme da prisustvuješ medžlisi i slušaš hadise.’” Kad sam nakon nekoliko dana”, veli Ebu Džafer, “otišao kod njega, on je već bio umro.”⁶⁹⁶

⁶⁹⁶ Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, str. 157. i 158.

Primenci se dijele na one koji imaju lijepo i one koji imaju ružno značenje. Hadiski učenjaci isticali su primenke ružnog značenja samo s ciljem da bi se što bolje utvrdio identitet pojedinih prenosilaca, a ne da bi ih kudili.

Hadiski učenjaci su napisali zasebna djela o prenosiocima i hadiskim učenjacima koji su imali primenke. Najznačajnija su sljedeća djela:

- *Medžmeul-adab fi mu'džemil-esmai vel-elkab*, koji je napisao Ebul-Velid b. El-Ferdi (umro 403. godine po Hidžri);

- *Kitabul-kuna vel-elkab*, koje je napisao Ebu Abdullah el-Hakim en-Nejsaburi (umro 405. godine po Hidžri);

- *El-Elkab vel-kuna*, koje je napisao Ebu Bekr Ahmed b. Abdur-Rahman eš-Širazi (umro 411. godine po Hidžri);

- *Muntehal-kemal fi ma'rifetil-elkabir-ridžal*, koje je napisao Ebu Fadl Ali b. Husejn el-Feleki (umro 427. godine po Hidžri);

- *Fethul-bab fil-kuna vel-elkab*, koje je napisao Ebu Kasim Abdur-Rahman b. Mende (umro 470. godine po Hidžri)⁶⁹⁷ i

- *Nuzhatul-elbab fil-elkab*, koje je napisao hafiz Ahmed b. Ali Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri).

5. Prenosioci koji se ne vezuju za

svoje očeve - *مُنْسُوْبُوْنَ إِلَى غَيْرِ آبَائِهِمْ*

Poznavanje imena oca prenosioaca veoma je važno da bi se utvrdio stvarni identitet svakog od njih. Neki su prenosiooci vezivani za njihove majke, djedove, nane, ili osobe u čijoj su kući odgajane. Oni koju su se predstavljali kao poznavosi hadisa, a u osnovi su bivali neznalice i prevaranti – mudellisi, koristili su svaku priliku da se pred ljudima ističu. Oni su manipulirali sa takvim prenosiocima, vezujući ih nekad za majku, nekad za djeda, nekad za nanu, a nekad, opet, za oca, kako bi pokazali svijetu kako su oni slušali hadise od više učitelja, a ustvari radilo bi se o jednoj te istoj osobi.

Utvrđivanjem stvarnog identiteta svakog od prenosilaca hadisa, hadiski učenjaci su spriječili bilo kakve vrste manipulacije i na taj na-

⁶⁹⁷ Vidi: Dr. Ekrem Dija' el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", na str. 128. i 129.

čin štiti izvornost Poslanikovih, s.a.v.s., hadisa. Prenosioci, s obzirom na to za koga su vezivani, dijele u četiri kategorije:

1. prenosioci koje su vezivali za majku, kao što su ashabi: Muaz, Avf i Muavviz - sinovi Afre, učesnici bitke na Bedru.⁶⁹⁸ Otac im se zvao Haris b. Rifa'a el-Ensari. Zatim Ibn Umri Maktum, drugi mujezin Allahova Poslanika, s.a.v.s., koji se, prema mišljenju nekih, zvao Abdullah b. Zaide, a prema mišljenju drugih Amr b. Kajs. Tu je i Bilal b. Hamame, prvi mujezin Allahova Poslanika, s.a.v.s. Otac mu se zvao Rebah.

Tabi'ini - Muhammed b. Hanefije. Otac mu je Alija b. Ebu Talib, ali je on više poznat po majci Hanefiji, koju su tako zvali jer je bila iz porodice Benu-Hanefije, iako joj je bilo ime Havla. Zatim, Ismail b. Uleje, poznati hafiz hadisa, čijem je ocu bilo ime Ibrahim. Majka mu Uleja bila je kćerka Hassana, Benu-Šejbanova šticenika;

2. prenosioci koje su vezivali za nanu ili prananu, kao što su: Ja'la b. Mun'je, poznati ashab Allahova Poslanik, s.a.v.s. Mun'ja mu je bila nana, očeva majka. Zatim, Bešir b. Hasije. Otac mu se zvao Ma'bed, a Hasija mu je pranana;

3. prenosioci koje su vezivali za djeda, kao što su Ebu Ubejde b. Džerrah, jedan od desetorice ashaba kojima je Allahov Poslanik, s.a.v.s., obećao Džennet. On se zvao Amir, otac mu se zvao Abdullah, a djed Džerrah. Hadiskim učenjacima je više poznat kao Ebu Ubejde b. Džerrah. Zatim, poznati hadiski učenjak i hafiz hadisa Ibn Džurejdž, koji se zvao Abdul-Melik, otac mu se zvao Abdul-Aziz, a djed Džurejdž. I još poznati fikhski učenjak i šerijatski pravnik Ahmed b. Hanbel eš-Šejbani. Otac mu se zvao Muhammed, a djed Hanbel; i

4. prenosioci koje su vezali za nekoga ko im uopće nije ni u rodu, kao što je slučaj sa ashabom Mikdadaom b. Esvedom. Otac mu se zvao Amr. Dovodili su ga u vezu sa Esvedom b. Abda Jegusa ez-Zuhrija, njegova očuha, zbog toga što ga je posinio i što je u njegovoj kući odrastao. I kao što je slučaj sa Hasan b. Dinarom, koga su također vezali za njegova očuha Dinara. Otac mu se zvao Vasil. Ovaj

⁶⁹⁸ Muaz b. Afra, Avf b. Afra i Muavviz b. Afra sinovi su Afre bint Ubejd b. Sa'lebe b. Nedždžar i Harisa b. Rifa'e el-Ensarija. Učesnici su Bitke na Bedru. Avf i Muavviz su u njoj pali kao šehidi, dok je Muaz živio, prema mišljenju nekih, do Osmanova hilafeta. On je ranjen na Bedru, a umro u Medini. Prema mišljenju drugih, on je živio do Alijina hilafeta, te je kao šehid pao u Bici na Sifinu.

drugi je jedan od slabih prenosilaca hadisa.

En-Nevevi tvrdi da je iz ove oblasti značajno djelo napisao hafiz hadisa Alauddin Mugaltaj, koje se sastojalo od 63 lista.⁶⁹⁹

6. Genealogije prenosilaca i hadiskih

učenjaka - *أَسْبَابُ الرِّوَاةِ وَالْمُحَدِّثِينَ*

Da bi se utvrdio stvarni identitet prenosilaca hadisa i hadiskih učenjaka i da bi se mogli razlikovati jedni od drugih, nužno je poznavanje njihove genealogije. Zbog nepoznavanja genealogije prenosilaca može se desiti da jednog prenosioca zamijenimo drugim, kao što se to desilo Ibn Hazmu. On je vjerodostojan hadis: Kur'an smije dotaknuti samo čista osoba.⁷⁰⁰, proglasio slabim zato što je ne poznajući genealogiju ravije Sulejmana b. Davuda el-Havlanija, koji je po uzdan, proglasio slabim prenosiocem misleći da se radi o Sulejmanu b. Davudu el-Jemaniju, čije su hadise hadiski učenjaci jednoglasno odbacivali.

Obično se prenosioci genetski vezuju za plemena, narode ili krajeve iz kojih potiču. Napimjer: El-Kureši, El-Hašimi, El-Hazredži, Et-Tejmi, El-Medeni, El-Bagdadi i Eš-Šami, ili za zanimanje kojim su se bavili: El-Hazzai, El-Haddad, El-Džezzar i sl.

Neki se prenosioci genealoški ne vezuju za svoje pleme, mjesto rođenja, grad ili zanimanje. Nego se vezuju za plemena, ili mjesta u kojima su često odsjedali, ili, pak, za zanimanja ljudi sa kojima su često sjedili.

Evo nekoliko primjera: Sulejman b. Tarhan et-Tejmi nije rođen u plemenu Tejmu, nego je kod njih često odsjedao. Ebu Halid ed-Dalani nije rođen u dolini Dalan, nego je tu često svraćao te je prozvan Ed-Dalani. Halid El-Hazzai nije bio po zanimanju obučar, nazvan je El-Hazzai (obučar) zbog toga što je često sjedio kod obučara i sl.

Hadiski učenjaci su o genealogiji prenosilaca napisali brojna djela od kojih izdvajamo:

- El-Ensab, koje je napisao Ebu Seid Abdul-Kerim b. Muhammed

⁶⁹⁹ Vidi: Dželaludin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-Nevavi", 2/334 -339 str., i Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", str. 158. i 159.

⁷⁰⁰ Vidi: Muhammed Nasirudin el-Albani „Sahihul-džamius-sagir ve zijadetihi", 2/1284 str.

b. Ebu Muzaffer Mensur b. Muhammed b. Abdul-Džebbar et-Tejmi es-Sem'ani (umro 562. god po Hidžri);

- El-Lubab fi tehzibil-ensab, koje je napisao Izuddin b. Esir el-Džezeri (umro 630. godine po Hidžri). Djelo je izdato u Bejrutu u tri velika toma;

- Lubbul-lubab fi tahriril-Ensab, koje je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri).⁷⁰¹

7. Prenosioci i učenjaci iz reda oslobođenih

robova i štićenika - **أَمْوَالِي مِنَ الرِّوَاةِ وَالْفُلَمَاءِ**

Obično se prenosiooci i ulema hadisa genetski vezuju za plemena ili narode iz kojih potiču, kao: El-Kurejši, El-Hazredži, Ed-Devsi i sl. Međutim, neke su prenosioce vezivali za određena plemena ili narode iz kojih ne potiču, nego su bili njihovi oslobođeni robovi, ili štićenici. Kod ove vrste prenosilaca, hadiski učenjaci obavezno naglašavaju da je taj i taj prenosilac bio oslobođeni rob ili štićenik tog i tog plemena i naroda ili osobe.

Veoma je važno poznavati ko je od prenosilaca hadisa bio oslobođeni rob ili štićenik u kom plemenu, ne samo zbog identiteta njegove ličnosti, nego i zbog samog karaktera njegove ličnosti. Štićenništvo se ostvarivalo na jedan od tri načina:

a) tako što je neko bio rob, pa ga je neko iz nekog plemena ili naroda otkupio i oslobodio. Evo dva primjera: Tabi'in Ebul-Bahteri bio je rob pa ga je poglavica plemena Taj' oslobodio. Zato hadiski učenjaci obavezno ističu da je Ebul-Bahtari Seid b. Fejruz et-Tai mevla (oslobođeni rob) plemena Taj'. Isto tako ističu i za Abdur-Rahmana b. Hurmuza el-A'redža el-Hašimija da je mevla (oslobođeni rob) porodice Benu-Hašim, jer su ga oni otkupili i oslobodili;

b) tako što je neko od predaka nekog od prenosilaca hadisa primio islam zahvaljujući nekome iz određenog plemena, kao, na primjer: Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail b. Ibrahim b. Mugire el-Džufi el-Buhari, poznati hadiski učenjak. Neko je od njegovih dalekih predaka bio vatropoklonik pa je islam primio zahvaljujući Aliju

⁷⁰¹ Opširnije o djelima iz ove oblasti vidi: Muhammed b. Džafer el-Ketani „Er-Risaletul-Musetarife”, na str. 93. i 94.

b. Jemanu b. Ahnesu el-Džu'fiju. Zbog toga El-Buhariju u imenu dodaju i El-Džufi iako rodbinski nije vezan sa tim plemenom; i

c) tako što je je sa rodbinom nekog od prenosilaca hadisa ili hadiskog učenjaka neko pleme bilo u savezništvu. Na primjer: Poznati fikhski učenjak Malik b. Enes el-Asbehi je porijeklom iz plemena El-Asbeh, a imenu su mu dodavali i Et-Tejmi zbog toga što je pleme Benu-Tejmi bilo saveznik sa njegovim djedom Malikom b. Amirom.

Mnogi ljudi koji su bili robovi pa oslobođeni, ili šticenici neke osobe ili plemena, postali su velikani hadiske nauke, koji su nadmašili one koji su porijeklom iz uglednih plemena i naroda.

Imam Muhammed b. Šihab ez-Zuhri kaže: "Otišao sam halifi Abdul-Meliku b. Mervanu, a on me upita: 'Ez-Zuhri, odakle si ti došao?' Rekoh: 'Iz Mekke.' 'Ko trenutno ima najveći ugled među stanovnicima Mekke?' Rekoh: 'Ata b. Ebu Rebah.' 'Je li Arap ili je oslobođeni rob?', upita on. Rekoh: 'On je oslobođeni rob.' 'A čime je postigao toliki ugled među njima?', ponovo će on. Rekoh: 'Svojom pobožnošću i brojem hadisa koje je prenio.' 'Pobožni i oni koji dosta pamte i prenose hadisa i trebaju biti cijenjeni i poštovani.', reče halifa. 'A ko je najugledniji među stanovnicima Jemena?', upita on. Rekoh: 'Tavus b. Kejsan.' 'Je li on Arap ili je oslobođeni rob?', upita on. 'I on je oslobođeni rob.', odgovorih. 'A čime je on postigao takav ugled?', upita on. 'Onim čime ga je postigao i Ata b. Ebu Rebah.', odgovorih, a on reče: 'Neka, i treba ga cijeniti i poštovati.' 'A ko je najugledniji među stanovnicima Egipta?', upita halifa. Rekoh: 'Jezid b. Ebu Habib.' 'Je li on Arap ili je oslobođeni rob?', upita on. Rekoh: 'I on je oslobođeni rob.' 'A ko je najugledniji među stanovnicima Šama?', upita on. Rekoh: 'Mekhul.' 'Je li on Arap ili je oslobođeni rob?', upita on. 'Oslobođeni rob. Oslobodila ga je neka žena iz plemena Huzejl.' - odgovorih. 'A ko je najugledniji među stanovnicima Arapskog poluostrva?' Rekoh: 'Mejmun b. Mihran.' 'Je li on Arap ili je oslobođeni rob?' - upita on. 'Oslobođeni rob.' - odgovorih. 'A ko je najugledniji među stanovnicima Horasana?' - upita on. Rekoh: 'Ed-Dahhak b. Muzahim.' 'Je li on Arap ili je oslobođeni rob?' - upita on. 'Oslobođeni rob.' - odgovorih. 'A ko je najugledniji u Basri?' - upita on. Rekoh: 'Hasan b. Ebu Hasan el-Basri.' 'Je li on Arap ili je oslobođeni rob?' - upita on. 'Oslobođeni rob.' - odgovorih. 'A, bolan ne bio, ko je najugledniji među stanovnicima Kufe?' - ponovo će on. Rekoh: 'Ibrahim En-Nehai.' 'Je li on Arap ili je i on oslobođeni rob?' - upita on. 'On je Arap, odgovorih.

On reče: ‘Bolan ne bio, Ez-Zuhri, ti si od mene otklonio brigu. Tako mi Allaha, oslobođeni robovi će biti ugledniji od Arapa do te mjere da će oni sa minbera govoriti, a Arapi će slušati.’”⁷⁰²

8. Mjesta, gradovi i pokrajine u kojima su prenosiooci rođeni i živjeli - **أَوْطَانُ الرُّوَاةِ وَبُلْدَانُهُمْ**

Predislamski Arapi prakticirali su da u svojim imenima spominju samo njihovu pripadnost plemenima iz kojih su poticali. Oni nisu spominjali pripadanost mjestima njihova rođenja. Dolaskom islama, muslimani često sele iz jednog mjesta u drugo, iz jednog grada u drugi i iz jedne pokrajine u drugu. Oni od tada u svojim imenima počinju spominjati i svoju pripadnost selu, gradu ili pokrajini u kojoj su rođeni. Obično su oni koji su rođeni u selu isticali svoju pripadnost tom selu, a ponekad i gradu i pokrajini. Oni što su rođeni u gradu pa potom preselili u drugi grad ili pokrajinu – obavezno su svoju pripadnost vezivali za rodni grad i pokrajinu ili za grad i pokrajinu u koju su preselili. Često su je vezivali i za oba grada i obje pokrajine. Tako su, na primjer, prenosioocu koji je rođen u Šamu, a potom preselio u Irak, u imenu spomenuli i Eš-Šami i El-Iraki.

Poznavanje mjesta rođenja i mjesta preseljenja prenosilaca hadisa važno je zbog toga da bismo lakše saznali ko su njihovi učitelji od kojih su slušali hadise. Hadiski učenjaci su, na primjer, osporili hadise Junusu b. Muhammedu el-Mueddebu, koje prenio od Lejsa, zbog toga što su živjeli u različitim pokrajinama. Na pitanje El-Mervezija gdje je od Lejsa slušao hadise, on je odgovorio: “Možda sam ih slušao na hadžu, a možda i u Bagdadu, nakon što je stigao u Bagdad.”

Njegovo precizno nepoznavanje u kome je mjestu slušao od Lejsa hadise bacilo je sjenu na vjerodostojnost hadisa koje je od njega prenio. Poznavanje mjesta rođenja i preseljenja prenosilaca hadisa bitno je i radi utvrđivanja identiteta prenosilaca hadisa koji imaju isto ime.

Također je bitno radi saznanja da li je neki prenosilac slušao hadise od nekog šejha dok je bio u svome mjestu ili ih je od njega slušao nakon što se preselio u drugo mjesto radi ponekad različitih interpretacija pojedinih hadisa. Na primjer: Ne postoje različite interpretacije

⁷⁰² Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis”, str. 161. 162. i 163. str, i vidi: Šemsudin Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi „Fethul-mugis šerh elfijetil-hadis lil-Iraki”, 3/355 -358. str.

hadisa među prenosiocima koji su slušali hadise od Ma'mera dok je boravio u svom mjestu, ali ih ima među prenosiocima koji su od njega hadise slušali kada je preselio u Basru. On je u svom rodnom mjestu predavao hadise iz zbirke u kojima ih je zapisao od svojih učitelja, a u Basri ih je predavao napamet. Otuda je došlo do različitih interpretacija istih hadisa.⁷⁰³

Hadiski učenjaci su o pripadanošima prenosilaca pojedinim mjestima, gradovima i pokrajinama, plemenima i narodima pisali u zasebnim djelima. Najznačajnija djela iz ove oblasti su sljedeća:

- *El-Lubab fi tehzibil-ensab*, koje je napisao Izuddin b. Esir el-Džezeri (umro 630. godine po Hidžri). Djelo je izdato u Bejrutu u tri velika toma;

- *Lubbul-Lubabi fi tahriril-Ensab*, koje je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri) i

- *Mu'džemul-buldan*, koje je napisao Šihabuddin Ebu Abdullah Jakut b. Abdullah el-Hamevi er-Rumi el-Bagdadi (umro 626. godine po Hidžri ili 1228. po Isau, a.s.).⁷⁰⁴

9. Pojedina imena, nadimci po ocu, majci, sinu i kćerki i primenci - الأَسْمَاءُ الْمَفْرَدَةُ وَالْكُنَى وَالْأَنْقَابُ

Mnogo je prenosilaca i učenjaka koja imaju ista imena, kao što su, na primjer, Alija, Ka'b; nadimke po ocu majci, sinu ili kćeri, kao što su, na primjer, Ebu Abdullah, Ebu Muhammed, i primenke, kao što su, na primjer, Ed-Dal, Ed-Daif i sl.

Međutim, ovdje će biti govora o pojedinim imenima, nadimcima po ocu, majci, sinu ili kćerki i primencima koje imaju samo pojedine osobe.

Evo nekoliko imena koja su imali samo pojedinci:

- Sudejj - nosi ga samo Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab Sudejj b. Adžlan Ebu Uname;

- Šekel - nosi ga samo Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab Šekel b. Humejd i

⁷⁰³ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", str. 163. i 164.

⁷⁰⁴ Vidi: Muhammed b. Džafer el-Ketani "Er-Risaletul-Musetarife" na str. 93. i 94.

- Šemgun - nosi ga samo Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab Šemgun b. Zejd Ebu Rjehane.

Primjer primenka kojeg nose samo pojedine osobe:

- Sefina (lađa) - ovaj primenak nosi samo jedan od štićenika Allahova Poslanika, s.a.v.s. Dobio ga je zbog toga što je na putovanja nosio puno prtljaga. Kad bi se kretao, izgledao je poput lađe, te su ga zbog toga nazvali (sefina) lađa;

- Mindil (maramica) - imao ga je samo Amr b. Ali el-Anezi.

Primjer nadimaka po, ocu, majci, sinu li kćeri koje su imale samo pojedine osobe:

- Ebu Selil - imao ga je samo Darb. b. Nufejr.

- Ebul-Ušera – imao ga je samo tabi'in Usame b. Malik ed-Darimi.

Poznavanje pojedinih imena, nadimaka, i primenaka značajno je zbog toga što kad neko spomene to ime, nadimak ili primenak -odmah se zna o kome je prenosiocu riječ. Kad neko, na primjer, kaže "Ispričao mi je Šemgun...", odmah se zna da je riječ o Vjerovjesnikovu ashabu Šemgunu b. Zejdu Ebu Rjehaneu.

Kad neko, na primjer, kaže "Ispričao mi je Sefin", odmah se zna da je riječ o Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., štićeniku.

A kad neko, na primjer, kaže "Ispričao mi je Ebul-Ušera...", odmah se zna da je riječ o tabi'inu Usami b. Maliku ed-Darimiju.

Najznačajnije djelo iz ove oblasti je:

- El-Esmaul-mufrede, koje je napisao Ebu Bekr b. Revh Ahmed b. Harun el-Birdidži (umro 301. godine po Hidžri).

10. Različiti prenosioci istih imena, genealogija

i slično - الْمُتَقَرِّقُ مِنَ الْأَسْمَاءِ وَالْأَنْسَابِ وَنَحْوَهَا

Česti su slučajevi da nađemo na više prenosilaca hadisa sa istim imenima i genealogijama. Da ne bi dolazilo do zamjena identiteta prenosilaca hadisa, veoma je važno poznavati ovu vrstu prenosilaca. Važno je i zbog toga da se pouzdan prenosilac ne bi okarakterizirao slabim i slab prenosilac pouzdanim, što bi promijenilo i karakter samih hadisa koje oni prenose. Ibn Salah je spomenuo četiri kategorije ove vrste prenosilaca:

1. prenosioci kod kojih su njihova imena ista kao kod njihovih očeva. Na primjer: Enes b. Malik b. Nadr el-Ensari el-Hazredži - koji je deset godina služio Allahova Poslanika, s.a.v.s. - i Enes b. Malik el-Kušejri el-Ka'bi Ebu Umejje (neki kažu Ebu Umjeme), Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ashab koji je kasnije preselio u Basru;

2. prenosioci kod kojih su njihova imena, imena njihovih očeva i imena njihovih djedova - ista. Na primjer: Ahmed b. Džafer b. Hamdan el-Kutaj'i, Ahmed b. Džafer b. Hamdan el-Basri, Ahmed b. Džafer b. Hamdan ed-Dijenevri i Ahmed b-Džafer b. Hamdan et-Tersusi;⁷⁰⁵

3. prenosioci kod kojih su nadimci, po ocu, majci, sinu i kćeri i pripadanosti mjestu - isti. Na primjer: Ebu Imran Abdul-Melik b. Habib el-Basri el-Dževni i Ebu Imran Musa b. Sehl el-Basri; i

4. prenosioci kod kojih isti nazivi po mjestu iako se radi o različitim mjestima. Na primjer: Muhammed b. Salih es-Servi et-Taberi, koji je iz mjesta Sarija u Taberistanu, i Muhammed b. Hafs es-Servi, koji je iz grada Serva u Erdebilu u Azerbejdžanu.

Hadiski učenjaci su u zasebnim djelima pisali o ovim kategorijama prenosilaca. Najznačajnija djela ove vrste su:

- *El-Muttefek vel-mufterek*, koje je napisao Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah el-Dževzeki (umro 382. godine po Hidžri). On je prvi o ovoj temi napisao zasebno djelo;

- *El-Mufterekul-kebir*, koje je napisao također Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah el-Dževzeki. Napisao ga je, kako stoji u Ez-

⁷⁰⁵ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulurnil-hadis", str. 166.

Zehebijeom djelu "Tezkiretul-hufaz", u 300 dijelova⁷⁰⁶ i

- *Muvedihu evhamil-džem'i vet-tefrik*, koje je napisao El-Hatib el-Bagdari (umro 463. godine po Hidžri).

11. Imena i genealogije prenosilaca, koji se isto pišu a različito izgovaraju

المَوْءَلَفُ وَالْمُخَلَّفُ مِنَ الْأَسْمَاءِ وَالْأَنْسَابِ

Problem pravilnog čitanja imena kod istovjetnosti u pisanju a različitosti u izgovoru bio je izražen u vrijeme dok još nisu bile uspostavljene tačke i hareketa u arapskom pismu. Na primjer, imena Hizam حِزَامُ i Haram حَرَامُ isto su pisani, a različito izgovarani. Oba su se imena pisala bez tačaka i bez hareketa, kao حرام i imala su različita značenja. Tačnost njihova izgovora znala se samo preko usmenih predaja. Ebul-Esved ed-Dueli (umro 69. godine po Hidžri), prvi je izmislio hareketa u arapskom pismu, dok je tačke kojima se razlikuju slična slova prvi uspostavio Nasr b. Asim el-Lejsi (umro 89. godine po Hidžri).⁷⁰⁷

Imena ove vrste, čija se tačnost utvrđivala usmenim predajama, mogu se podijeliti na dvije vrste:

1. imena čija se tačnost utvrđivala u svim zbirkama i hadiskim djelima, kao što je spomenuto ime حرام koje su Kurejšije izgovarale kao Hizam, a ensarije kao Haram, i nadimak El-Edrei koji odražava pripadnost mjestu Edreu. Kao, na primjer, Ebu Džafer Muhammed b. Ubejdullah el-Edrei. Zatim, i nadimak El-Ezrei, koji odražava pripadnost jednoj pokrajini u Šamu, koja se zove Ezre.' Kao, na primjer, Ishak b. Ibrahim el-Ezre'i;

2. imena čija se tačnost utvrđivala samo u određenim zbirkama, na primjer u El-Buharijevu Sahihu i Malikovu Muvettaau. Tako se imena Muhammed b. Arare b. El-Birind, i Ali b. Hišam b. El-Berrid, El-Birind i El-Berrid, bez hareketa i tačaka isto pišu i različito izgovaraju.

Važno je poznavati preciznost i tačnost izgovora ove vrste imena i naziva da ne bi dolazilo do zabune i zamjene prenosilaca hadisa. O

⁷⁰⁶ Vidi: Ebu Abdullah Šemsudin Muhammed ez-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 3/1014. str.

⁷⁰⁷ Vidi: Mehmed Handžić „Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 33-35. str.

ovoj temi napisana su brojna djela, od kojih ćemo spomenuti:

- *Tašhifatul-muhaddisin*, koje je napisao Ebu Ahmed Hasan b. Abdullah el-Askeri (umro 382. godine po Hidžri);

- *El-Mu'telef vel-muhtelef*, koje je napisao Ed-Darekutni (umro 385. godine po Hidžri);

- *El-Mu'telef vel-muhtelef*, koje je napisao Ebu Velid Abdullah b. Muhammed el-Kurtubi, poznat kao Ibnul-Ferdi (umro 403. godine po Hidžri);

- *El-Mu'telef vel-muhtelef fi esmair-ridžali*, koje je napisao Abdul-Ganij b. Seid el-Ezdi (umro 404. godine po Hidžri); i

- *El-Ikmal fi ref'il-irtabi anil-Mu' telefi vel-muhtelefi minel-esma vel-kuna vel-ensab*, koje je napisao Ali b. Hibetullah b. Makula (umro 475. godine po Hidžri). Djelo je napisano u osam dijelova.⁷⁰⁸

Dr. Ekrem Dija-Umeri je u djelu *Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti* spomenuo nazive oko 13 dijela iz ove oblasti.

12. Međusobno slična imena

prenosilaca i učenjaka - **الْمُتَشَابِه**

Ova grana znanosti o identitetima prenosilaca hadisa bavi se sljedećim vrstama prenosilaca hadisa:

1. prenosiocima čija se imena i imena njihovih očeva isto pišu, ali se kod nekih od njih ime oca različito izgovara. Na primjer, ime Musa b. Ali **مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ**. Mnogo je prenosilaca sa ovim imenom, a samo se kod jednog od njih ime oca drukčije izgovara pa se umjesto Ali izgovara kao Ulejj. To je slučaj sa Musaom b. Ulejjom, čije je puno ime Musa b. Ulejj b. Rebah el-Lahmi Ebu Abdur-Rahman el-Basri (umro 163. godine po Hidžri);

2. prenosiocima čija su imena i imena njihovih očeva potpuno ista kao i genealogija, s tim što im se genealogija različito izgovara. Na primjer, Muhammed b. Abdullah el-Muharremi i Muhammed b. Abdullah el-Mahremi;

3. prenosiocima čija su imena i imena njihovih očeva potpuno ista, s tim što im je genealogija različita. Na primjer, Sevr b. Jezid el-

⁷⁰⁸ Dr. Ekrem Dija Umeri „Buhusu fi tarihus-sunnetil-mušerrefeti”, 129 - 131. str.

Kilai i Sevr b. Jezid ed-Dejli;

4. prenosiocima čiji su nadimci po ocu, majci, sinu ili kćeri i genealogija iste, s tim što im se genealogije različito izgovaraju. Na primjer, Ebu Amr eš-Šejbani i Ebu Amr es-Sejbani;

5. prenosiocima kod kojih su imena različita, a imena njihovih očeva ista. Na primjer: Amr b. Zurare i Omer b. Zurare; i

6. prenosiocima kod kojih su i imena i genealogije iste, s tim što se imena različito izgovaraju, kao na primjer, Hajjan el-Esedi i Hannan el-Esedi.⁷⁰⁹

Hadiski učenjaci su o ovim kategorijama prenosilaca napisali zasebna djela od kojih su najznačajnija:

- *Telhisul-mutešabih fir-resmi ve himajeti ma eškele minhu ala bevadirit-tashif vel-vehm*, koje je napisao El-Hatib El-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri);

- *Tali-telhis*, koje je napisao također El-Hatib El-Bagdadi⁷¹⁰ i

- *El-Muštebih fi esmair-ridžal*, koje je napisao Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebi (umro 748. godine po Hidžri). Dva puta je izdato u dva toma. Posljednje izdanje je bilo u Kairu 1962. godine.⁷¹¹

13. Recipročno slična imena - التَّشَابُهُ الْمُقْلُوبُ

Ova se naučna disciplina bavi proučavanjem onih prenosilaca hadisa i hadiskih i drugih učenjaka koji imaju slična recipročna imena. To znači da ime kod jednog prenosioca ili učenjaka odgovara imenu oca kod drugog, a ime oca drugog prenosioca ili učenjaka odgovara njegovu imenu. Na primjer: Jedan od njih se zove Jezid b. Esved, a drugi Esved b. Jezid. Jedan od Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., ashaba koji je od njega prenio puno hadisa zvao se Enes b. Malik, a utemeljitelj malikijske pravne škole zvao se Malik b. Enes.

Ovu vrstu imena kod prenosilaca hadisa i hadiskih i drugih učenjaka važno je poznavati zbog toga što se previđa najčešće dešavaju kod ovakve vrste imena. Dešavali su se i najvećim autoritetima kao

⁷⁰⁹ Šemsud-din Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi „Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Iraki”, 3/259-263. str. i Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, 171. str.

⁷¹⁰ Dr. Ekrem Dija Umeri „Buhusu fu tarihus-sunnetil-mušerrefeti”, str. 131.

⁷¹¹ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib „Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehu”, str. 257.

što je El-Buhari. On je u djelu "Et-Tarih", umjesto da kaže Muslim b. Velid, kazao Velid b. Muslim. Na ovaj njegov previd ukazao je Ebu Hatim er-Razi u djelu "Hata'ul-Buhari fi tarihihi" (Buharijeva greška u njegovu djelu Et-Tarih).⁷¹² Najznačajnije djelo napisano iz ove oblasti je Ref'ul-irtijabi fil-maklubi minel-esmai vel ensabi, koje je napisao Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri).⁷¹³

⁷¹² Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis”, na str. 172.

⁷¹³ Isti izvor.

ZNANOST O POVIJESTI PRENOSILACA HADISA

Ova naučna disciplina hadiske nauke je veoma značajna. Ona se bavi proučavanjem:

1. biografija prenosilaca hadisa **تَارِيخُ الرُّوَاةِ**
2. generacija prenosilaca **طَبَقَاتُ الرُّوَاةِ**
3. ashaba **الصَّحَابَةُ**
4. tabi'ina **التَّابِعُونَ**
5. etbaut-tabi'ina **اتِّبَاعُ التَّابِعِينَ**
6. braće i sestara iz reda prenosilaca **مِنْ الرُّوَاةِ الْأَخُوَّةُ وَالْأَخَوَاتُ**
7. vršnjaka koji su prenosili jedni od drugih **رِوَايَةُ الْأَقْرَانِ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ**
8. starijih prenosilaca koji prenose od mlađih **الْكَبِيرُ الَّذِينَ يَرَوُونَ عَنِ الْأَصَاغِرِ**
9. prenosilaca koji prenose od istog šejha, jedan je živio prije a drugi kasnije **السَّابِقُ وَاللَّاتِّحِقُ**
10. očeva koji su prenosili od sinova **رِوَايَةُ الْأَبَاءِ عَنِ الْأَبْنَاءِ**
11. sinova koji su prenosili od očeva **رِوَايَةُ الْأَبْنَاءِ عَنْ آبَائِهِمْ**

1. Povijest prenosilaca **تَارِيخُ الرُّوَاةِ**

Povijest prenosilaca hadisa ima za cilj da nam pruži podatke o prenosiocima hadisa - godinu njihova rođenja i smrti, vremena njihovih putovanja radi izučavanja hadisa i hadiskih znanosti, povijest njihovih boravaka u pojedinim mjestima, o mjestima rođenja i življenja

i događajima u tim mjestima u vrijeme njihova boravka i življenja u njima, podatke o imenima njihovih učitelja i godinama njihova rođenja i smrti, o imenima njihovih učenika i mjestima povijesti kad su od njih slušali hadise, te podatke o tome jesu li od njih slušali hadise prije nego je neki od njih posenilio ili poslije toga, itd.⁷¹⁴

Hadiski učenjaci su ovu vrstu znanosti nazivali različito. Neki su je zvali Ilmu-tarih, neki Tarihur-ruvat, neki Vefejatur-ruvat i sl. Većina učenjaka koji su živjeli nakon 5. stoljeća po Hidžri zvali su ovu vrstu znanosti Et-tavarihu vel vefejati.⁷¹⁵

Kada nastaje ova vrsta znanosti

Povijest o prenosiocima hadisa nastaje paralelno sa prenošenjem hadisa. Prilikom preuzimanja hadisa, učenjaci se raspituju o detaljima iz života prenosilaca. Raspitivali su se o godinama njihova rođenja i smrti, o godinama njihova boravka u pojedinim mjestima. Raspitivali su se o njihovim učiteljima i o vremenu njihova slušanja od pojedinih učitelja. Raspitivali su se o njihovim mjestima rođenja, boravka i življenja, kako njihovim tako i njihovih učitelja itd.

Povijest prenosilaca postala je efikasno sredstvo u suzbijanju i razotkrivanju laži na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Sufjan es-Sevri kaže: "Kad su pojedini prenosici počeli da lažu, mi smo im primijenili povijest."⁷¹⁶

Hadiski učenjaci su povijesnim činjenicama razotkrivali lažove koji su izmišljali hadise na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Evo nekoliko primjera koji će nam pokazati kako su to činili.

Ufejr b. Ma'dan el-Kilai kaže: "Došao nam je Imran b. Musa u Hims.⁷¹⁷ Mi se okupismo u džamiji oko njega, a on nam počeo pričati hadise. Kazao je: 'Pričao nam je jedan od vaših dobrih šejhova...' Pošto to više puta spomenu, ja ga upitah: 'A ko je taj naš dobri šejh? Reci nam kako se zove, da vidimo da li nam je poznat.' On reče: 'Zove se Halid b. Ma'dan.' 'A koje si se godine susreo sa njim?' - ponovo upitah. On reče: 'Sa njim sam se susreo 108. godine po Hidžri.' 'A gdje si se sa njim susreo?' - ponovo ga upitah. On reče: 'Susreo

⁷¹⁴ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu", str. 253.

⁷¹⁵ Vidi: Isti izvor na str. 253, fusnota 1.

⁷¹⁶ Vidi: Šemsudin Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi "Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Iraki", 3/283 str.

⁷¹⁷ Hims je grad u Šamu u današnjoj Siriji.

sam se sa njim u Bici na Armeniji.' Rekoh: 'Boj se Allaha i ne laži! Halid b. Ma'dan je umro 104. godine (po Hidžri), a ti tvrdiš da si se sa njim susreo četiri godine nakon njegove smrti.'"⁷¹⁸

Upitao je Ismail b. Ajjaš jednog prenosioca. "Koje si godine (te hadise) zapisao od Halida b. Ma'dana?" On reče: "Zapisao sam ih od njega 113. godine (po Hidžri)." Ismail b. Ajjaš mu reče: "Tvrdiš da si (te hadise) od Halida b. Ma'dana zapisao sedam godina nakon njegove smrti.""⁷¹⁹

El-Hakim kaže: "Pošto nam dođe Muhammed b. Hatim el-Kešši i poče pričati hadise koje je čuo od Abda b. Humejda, ja ga upitah za godinu njegova rođenja. Kad mi reče da je rođen 260. godine (po Hidžri), ja se okrenuh svojim prijateljima i rekoh: 'Ovaj šejh tvrdi da je od Abda b. Humejda slušao hadise 13 godina nakon njegove smrti.'"

Godine 209. po Hidžri, Ebu Halid es-Seka' je ustvrdio kako je slušao hadise od Enesa b. Malika i da je vidio Abdullaha b. Omera. Čuvši to, Ebu Nuajm upita: "A koliko tvrdi da mu je godina?" – "On smatra da ima 125 godina", odgovoriše prisutni. Ebu Nuajm reče: "Ibn Omer je umro 50 godina prije njegova rođenja.""⁷²⁰

Na isti način su razotkrivani i ostali lažovi na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Bivalo je slučajeva da neki prenosilac prenosi hadis od šejha sa kojim je živio u isto vrijeme, ali su živjeli u različitim pokrajinama. Detaljnom analizom i ispitivanjem se, međutim, uspostavi da on nije nikada putovao u mjesto u kome je živio taj šejh, niti je šejh dolazio u njegovo mjesto, niti su se igdje susreli.

Hadiski učenjaci su ulagali ogromne napore da o svakom prenosiocu hadisa saznaju sve detalje iz njegove povijesti. Tako je kod njih nastala ogromna građa koju su kasnije složili i zabilježili u zasebna djela. Neki učenjaci su o povijesti prenosilaca hadisa pisali onim redosljedom kako su umirali. Većina njih u tim djelima prvo spomenu godinu kada je prenosilac hadisa umro, a onda donose njegovu biografiju. Najčešće su hadiski učenjaci, uz godine smrti, bilježili i biografske podatke. Od djela koja su napisana iz oblasti povijesti prenosilaca, najznačajnija su sljedeća:

⁷¹⁸ Vidi: Isti izvor 3/282. i vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”- str.132.

⁷¹⁹ Vidi: Isti izvor- 3/282.

⁷²⁰ Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, 132. i 133. str.

- *Et-Tarihul-kebir*, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail el-Džu'fi el-Buhari (umro 256. godine po Hidžri). Ovo djelo je izdato i Indiji u osam dijelova;

- *Kitabul-vefejat*, koje je napisao Abdul-Baki b. Kani' el-Bagdadi (umro 351. godine po Hidžri). U njemu je obradio ravije i učenjake koji su živjeli do 346. godine po Hidžri;

- *Tarihu mevlidil-ulemai ve vefejatihim*, koje je napisao Muhammed b. Abdullah b. Zuberr er-Rib'i ed-Dimeški (umro 379. godine po Hidžri). Prema mišljenju Es-Sehavija, on je u njemu obradio učenjake koji su živjeli do 338. godine po Hidžri;

- *Es-Sabik vel-lahik fi tebaudi ma bejne vefati ravijejni an šejhin vahidin*, koje je napisao El-Hatib El-Bagdadi (umro 463. god po Hidžri);⁷²¹.

- *Kitabul-vefejat*, koje je napisao Ebu Kasim abdur-Rahman b. Minde (umro 470. godine po Hidžri).

- *Džamiul-vefejat*, koje je napisao Ebu Muhammed Hibetullah b. Ahmed el-Ekfani (umro 524. godine po Hidžri).

Povijest prenosilaca pisana prema mjestima njihova življenja

U samom početku, hadiski učenjaci su općenito istraživali biografske i povijesne podatke o svim učenjacima i prenosiocima hadisa. U drugoj polovini 3. stoljeća po Hidžri, neki od njih zanimaju se za učenjake i ravije koji su živjeli u jednom mjestu ili jednom gradu. Najčešće je njihovo zanimanje bilo za mjesta u kojima su oni živjeli, jer su u njima najbolje poznavali ljude. Otuda su podaci u djelima koja obrađuju biografske podatke i predaje ljudi jednog mjesta - daleko konkretniji i precizniji od podataka u djelima koja obrađuju općenito biografske podatke i predaje svih prenosilaca i učenjaka hadisa.

Iako se ova vrsta djela smatraju povijesnim djelima određenih mjesta, ona umnogome sadrže i podatke o svim značajnim ljudima koji su tokom povijesti živjeli u njima. O povijesti prenosilaca i učenjaka hadisa prema mjestu njihova življenja nastaju brojna djela. Dr. Ekrem

⁷²¹ Dr. Ekrem Dija-Umeri je spomenuo još tri djela iz ove oblast. Vidi: „Buhusu fi tarih-sunnetil-mušerrefe”, na str. 135. i 136.

Dija-Umeri ih je spomenuo oko 40-ak,⁷²² od kojih ćemo izdvojiti:

- *Et-Tarih fi ridžali-muhadisine bi Merv*, koje je napisao Ebu Ali Muhammed b. Ali b. Hamza el-Ferahijani (umro 247. godine po Hidžri);

- *Tarihu Kazvin*, koje je napisao Ibn Madže el-Kazvini (umro 273. godine po Hidžri);

- *Tarihu Vasi*, koje je napisao Ebu Husejn Eslem b. Sehl Behšel el-Vasiti (umro 288. godine po Hidžri);

- *Tarihu Belh*, napisao Ebu Ali Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Belhi (umro 394. godine po Hidžri);

- *Tarihu Nejsabur*, napisao Abdullah b. Ali b. Džarud en-Nejsaburi (umro 320. godine po Hidžri);

- *Tarihu Hims*, napisao Abdus-SAmed b. Seid b. Ali el-Himsi (umro 324. godine po Hidžri);

- *Tabekatul-ulema vel-muhaddisin min ehlil-Mevsil*, napisao Ebu Zekerijja Jezid b. Muhammed b. Ijas el-Ezdi (umro 334. godine po Hidžri);

- *Tarihu Misr*, koje je napisao Ebu Seid Abdur-Rahman b. Ahmed b. Jusuf es-Sade fi el-Misri (umro 347. godine po Hidžri);

- *Tarihu Bagdad*, koje je napisao El-Hatib El-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri);

- *Tarihu Asbehan*, koje je napisao Ebul-Kasim Abdur-Rahman b. Muhammed b. Ishak b. Mende (umro 470. godine po Hidžri).

2. Generacije prenosilaca طَبَقَاتُ الرِّوَاةِ

Neki su učenjaci svoja istraživanja iz povijesti prenosilaca hadisa strukturirali po generacijama الطبقات obrađujući u okviru jedne generacije povijesne podatke prenosilaca koji su pripadali toj generaciji. Jednom generacijom smatraju se oni prenosiooci hadisa koji su bili približne starosne dobi, a koji su živjeli u isto vrijeme i istodobno slušali hadise od istih učitelja hadisa. Ponekad dva prenosioaca mogu biti iz različitih generacija u okviru jedne generacije. Primjer Enesa b. Malika el-Ensarija i Ebu Bekra es-Siddika. Njih dvojica pripada-

⁷²² Vidi: Isti izvor, od 137 - 142. str.

ju generaciji ashaba, ali su okviru ashaba različitih generacija, pošto Ebu Bekr pripada generaciji starijih ashaba, a Enes generaciji mlađih ashaba.

Hadiski učenjaci su sve ravije hadisa svrstali u 12 generacija. Prema Ibn Hadžeru el-Askalaniju, to su sljedeće generacije:

1. ashabi, Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., savremenici, koji su sa njim živjeli u isto vrijeme, sa njim se družili i od njega učili;

2. stariji tabi'ini i muhadremi. Na čelu ove generacije je Seid b. El-Musejjeb;

3. srednji tabi'ini, na čijem su čelu Hasan el-Basri i Muhammed b. Sirin;

4. generacija koja slijedi iza srednje generacije tabi'ina, na čijem su čelu Muhammed b. Šihab ez-Zuhri i Katade b. Diame b. Katade es-Sedusi;

5. mlađi tabi'ini koji su zatekli jednog ili dvojicu ashaba kao što su El-A'meš i drugi;

6. tabi'ini koji su živjeli u isto vrijeme kada i mlađi tabi'ini, s tim što oni nisu zatekli ni jednog ashaba, kao na primjer, Ibn Džurejdž;

7. stariji etbait-tabi'ini, kao što su Malik b. Enes i Sufjan es-Sevri;

8. srednja generacija etbait-tabi'ina, kao što su Sufijan b. Ujejne i Ibn Uleje;

9. mlađi etbait-tabi'ini, kao što su Zejd b. Harun, Eš-Šafij, Ebu Davud et-Tajalisi i Abdur-Rezzak;

10. generacija starijih prenosilaca (tebeil etbait-tabi'in), koji su hadise preuzeli od etbait-tabi'ina, kao što su Ahmed b. Hanbel i drugi;

11. generacija srednjih prenosilaca (tebeil etbait-tabi'in), koji su hadise preuzeli od etbait-tabi'ina, kao što su Ez-Zuheli i El-Buhari; i

12. generacija mlađih prenosilaca (tebeil etbait-tabi'in), koji su hadise preuzeli od etbait-tabi'ina, kao što su Et-Tirmizi, Ebu Davud i En-Nesai.

Prva i druga generacija živjele su u 1. stoljeću. Treća, četvrta, peta, šesta, sedma i osma, živjele su u 2., dok su preostale četiri živjele u 3. stoljeću po Hidžri.⁷²³

⁷²³ Ibn Hadžer el-Askalani "Takribut-tehzib", 9. i 10. str.

Mnogi hadiski učenjaci su napisali zasebna djela o generacijama prenosilaca hadisa. Najznačajnija su:

- *Kitabut-tabekat*, napisao Muhammed b. Omer el-Vakidi (umro 207. godine po Hidžri);
- *Tabekat men reva anin-Nebijji*, koje je napisao El-Hejsem b. Adijj (umro također 207. godine po Hidžri);
- *Tabekatul-fukahau vel-muhaddisin*, koje je također napisao El-Hejsem b. Adijj (umro 207. godine po Hidžri);
- *Et-Tabekatul-kubra*, napisao Muhammed b. Sa'd (168-230. god po Hidžri). Ovo djelo je štampano u Londonu 1322. god po Hidžri u 13 tomova. Također je štampano i u Bejrutu;
- *Tabekatur-ruvat*, napisao Halifa b. Hajat el-Asferi (240. god po Hidžri). Ovo djelo je štampano u Damasku u dva toma;
- *Kitabut-tabekat*, napisao Muslim b. Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi (umro 261. godine po Hidžri). U ovom se djelu Muslim ograničio samo na generacije ashaba i tabi'ina, i nije iznio njihove biografske podatke nego je samo spomenuo njihova imena;⁷²⁴
- *El-Muntehab nin zejlil-muzejjel min tarihis-sahabe vet-tabi'in*, napisao Ebu Džafer Muhammed b. Džerir et-Taberi (umro 310. godine). Ovo djelo je štampano kao prilog uz djelo *Tarihul-umemi vel-muluki*, koje je također napisao Et-Taberi; i
- *El-Munteka min kitabit-tabekat*, koje je napisao Ebu Arube Husejn b. Muhammed b. Mevdud el-Harani (umro 318. godine po Hidžri).⁷²⁵ Od ovog djela je do nas dopro samo njegov drugi dio.⁷²⁶

3. Ashabi أَصْحَابُهُ

Neki učenjaci su se u svojim izučavanjima i istraživanjima ograničili isključivo na generaciju Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., ashaba. Upoznati život i povijesne podatke ashaba Allahova Poslanika, s.a.v.s., u ha-diskoj nauci veoma je važno. Bez poznavanja ashaba nije moguće

⁷²⁴ Vidi: Dr. Ekrem Dija-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", na str. 79.

⁷²⁵ Dr. Ekrem Dija-Umeri je spomenuo oko 20 djela iz ove oblasti. Vidi: "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", na str. 73., 74., i 75.

⁷²⁶ Dr. Ekrem Dija-Umeri smatra da je od svih 20 djela iz ove oblasti, koja je on spomenuo, do nas sačuvano samo posljednjih pet. Za ostala se ne zna gdje su. Vidi: "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefe", od 75-81. str.

razlučiti mursel od musned hadisa.

Ko se smatra ashabom? U pogledu definicije ashaba Allahova Poslanika, s.a.v.s., učenjaci imaju različita mišljenja. Enes b. Malik smatra da viđenje Allahova poslanika, s.a.v.s., nije dovoljno da bi se neko mogao smatrati ashabom. Upitan da li je još iko, osim njega, od ashaba živ, Enes b. Malik je odgovorio: "Ostali su neki beduini koji su ga vidjeli, ali od onih koji su se sa njim družili, nije ostao niko drugi osim mene."⁷²⁷

Da bi se neko smatrao ashabom, prema mišljenju Seida b. Musejjeba, morao je uz Vjerovjesnika, s.a.v.s., provesti najmanje godinu ili dvije i sa njim učestvovati u najmanje jednoj ili dvije bitke.

Ibn Salah ističe da učenjaci usuli-fikha smatraju da jezički pojam ashaba označava osobu koja se dugo vremena družila sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., sa njim puno sjedila i od njega znanje uzela. El-Buhari u Sahihu kaže: "Ashabom se smatra svaki musliman i muslimanka koji su vidjeli Allahova Poslanika, s.a.v.s."

Ahmed b. Hanbel kaže: "Ashabom Allahova Poslanika, s.a.v.s., smatra se svaka osoba koja se, nakon što je primila islam, družila sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., mjesec, dan, sahat, ili ga je bar samo vidjela."⁷²⁸

Hadiski i drugi učenjaci koji su svoja izučavanja i istraživanja ograničili na generaciju ashaba, nastojali su da o svakom ashabu saznaju što više detalja. Zanimali su se za njihova imena, njihovo porijeklo, njihov način življenja, njihova stanja, njihove godine i mjesta rođena, i mjesta u kojima su živjeli, bitke u kojima su učestvovali, mjesta u kojima su preselili na ahiret, te godine njihove smrti i dr. Rezultate svojih proučavanja i istraživanja oni su bilježili u zasebna djela. Tako o ashabima nastaju djela veoma rano. Prvi o ashabima pišu: Ebu Ubejde Ma'mer b. El-Musenna (umro 208. godine po Hidžri), potom Muhammed b. Sa'd (umro 230. godine po Hidžri), pa Halifa b. Hajat (umro 240. godine po Hidžri) i drugi.

Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berrr kaže: "Ne mislim da su pripadnici i ulema ijedne druge vjere sa toliko žara nastojali upoznati savremenike svojih poslanika i vjerovjesnika - koji su spona između vjerovjesnika i njihovih ummeta - kao što su to činili muslimani i

⁷²⁷ Vidi: Ibn Salah "Ulumul-hadisi", 264. str.

⁷²⁸ Vidi: Dr. Ekrem Dija' el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", na str. 61.

njihova ulema.” Oni su o ashabima napisali desetke djela, od kojih su najznačajnija:

- *Ma'rifetu men nezele mines-sahabe sairel-buldan*, napisao Ali b. El-Medini (umro 233. godine po Hidžri). Djelo je napisano u deset dijelova;

- *Tesmijetu evladil-ašere ve gajrihim mines-sahabe*, napisao također Ali b. El-Medini;

- *Tarihus-sahabe*, napisao Muhammed b. Ismail el-Buhari (umro 256. godine po Hidžri);

- *Tesmijetu ashabi Resulillah*, napisao Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre Et-Tirmizi (umro 279. godine po Hidžri);

- *Istiaf fi esmail-ashab*, koje je napisao Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berr en-Nimeri (umro 463. godine po Hidžri).

Ibn Abdul-Berr je u ovom djelu skupio ono što je o ashabima bilo ranije zapisano. U predgovoru ovog djela on je spomenuo oko 15 takvih izvora, iz kojih je preuzeo ono što je unio u ovo svoje djelo. Osim toga, on je naglasio da je koristio i druge izvore koje ovdje nije spomenuo. Ibn Abdul-Berr je nastojao, što se može primijetiti iz naziva djela, da obuhvati sve ashabe, ali u tome nije uspio. Ostalo je još puno ashaba koji nisu obuhvaćeni u ovom djelu. U ovom djelu je obradio povijesne i biografske podatke oko 3.500 ashaba. Obradio ih je abecednim redom, te je time ovo djelo učinio lahko dostupnim istraživačima;

- *Usdul-gabe fi ma'rifetis-sahabe*, napisao Izudin Ali b. Muhammed el-Džezeri, poznat kao Ibnul-Esir (umro 630. godine po Hidžri).

Ibnul-Esir je u spomenutom djelu iznio povijesne i biografske podatke o 7.500 ashaba. Naravno, preuzeo je one iz prethodnog djela, dok su ostali, u odnosu na prethodno djelo, sasvim novi. I on je po abecedi obradio biografije ashaba, s tim što je, u pogledu tog ustroja, bio nešto precizniji u odnosu na Ibn Abdul-Berru;

- *El-Isabe fi temjizis-sahabe*, napisao Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri).

Ibn Hadžer el-Askalani je u spomenuto djelo uvrstio sve biografije ashaba koje su prije njega njegovi prethodnici zabilježili u svojim djelima. Osim tih, on je - crpivši druge izvore iz oblasti hadisa, povijesti i šire - obradio i biografske i povijesne podatke mnogih ashaba

koji nisu bili obuhvaćeni u prethodnim djelima. Također je spomenuo one koji nisu ashabi ali su greškom spomenuti među njima;

- *Hajatus-sahabe*, napisao Muhammed Jusuf Kan Dehlevi el-Hindi (umro 1363. godine po Hidžri).

Ovo djelo je izuzetno vrijedno. Muhammed Jusuf Kan ed-Dehlevi je u njemu obradio život mnogih ashaba kako bi nam, u pogledu prakticiranja vjere, mogli biti uzor. On je sve detalje iz njihova života do kojih je došao obradio po temama, a ne po abecedi. Na primjer, Poglavlje o podnošenju tegoba u ime Allaha, Poglavlje o džihadu, Poglavlje o Hidžri i slično.

Dr. Ekrem Dija-Umeri spominje oko 40-ak ljudi koji su napisali djela o ashabima Allahova Poslanika, s.a.v.s.⁷²⁹

Na bosanski jezik su iz života ashaba prevedena djela "Ljudi oko Poslanika" i "Deseterica ashaba kojima je obećan Džennet."

Ibnu-Salah kaže: "Neko je Ebu Zur'a er-Razija upitao o broju prenosilaca koji su od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenijeli hadise, pa je rekao: 'Ko to može utvrditi?' Sa Vjerovjesnikom, s.a.v.s., je na oproštajnom hadžu bilo prisutno 40.000 ashaba. U pohodu na Tebuk sa njim je bilo 70.000 ashaba."

U jednom hadisu stoji sljedeće: "Kad je Allahov Poslanik, s.a.v.s., preselio na Ahiret, ostavio je 114.000 ashaba."⁷³⁰

4. Tabi'ini أَتَابِعُونَ

Prema mišljenju Ebu Abdullaha el-Hakima, tabi'inom se smatra svaka osoba koja je, kao musliman, vidjela ashabe Allahova Poslanika, s.a.v.s. El-Hakim je svrstao tabi'ine u 15 generacija, od kojih ćemo ovdje spomenuti samo dvije, prvu i posljednju.

U prvu generaciju tabi'ina ubrajaju se oni koji su zatekli desetoricu ashaba kojima je Allahov Poslanik, s.a.v.s., za života obećao Džennet, kao što je Kajs b. Ebu Hazim, koji je od svih 20-orice slušao i prenio hadise. On je jedini tabi'in koji je hadise prenio od svih desetorice ashaba kojima je Vjerovjesnik, s.a.v.s., obećao Džennet.

U posljednju generaciju tabi'ina ubrajaju se oni koji su sreli u Basri

⁷²⁹ Vidi: Isti izvor, od 62-66. str.

⁷³⁰ Vidi: Ibn Salah "Ulumul-hadisi", 268. str.

Enesa b. Malika, ili u Kufi-Abdullaha b. Ebu Evfaa ili u Medini Saiba b. Jezida. Njih trojica su od ashaba koji su umrli posljednji. Ebu Hanife je u posljednjoj generaciji tabi'ina, jer je od ashaba sreo Abdullaha b. Unejsa, Abdullaha b. Džez'a ez-Zubejdija, Enesa b. Malika, Džabira b. Abdullaha i Aišu bint Adžred, i od njih prenio hadise. Inače, hadiski učenjaci svrstavaju sve tabi'ine u tri generacije:

1. generacija starijih tabi'ina
2. generacija srednjih tabi'ina i
3. generacija mlađih tabi'ina.

U tabi'ine ubrajaju i muhadremine. To su one osobe koje su živjele u Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., vrijeme, ali se sa njim nisu susrele, zato što u njegovo vrijeme nisu bile primile islam nego su ga primile poslije njegove smrti, ili zato što su živjele daleko od njega. Imami Muslim je spomenuo 20-ak muhadremina, kao što su: Amr b. Mejmun el-Evdi (umro 74. godine po Hidžri), Suvejd b. Gafele (umro 80. godine po Hidžri) i Ebu Osman Abdur-Rahman b. Mull en-Nehdi (umro 95. godine po Hidžri).⁷³¹

Burhan el-Halebi je o njima napisao zasebno djelo pod nazivom *Tezkiretut-talibil-muallem bimen kale innehu muhadrem*, u kome je obradio biografije više od 150 muhadremina.⁷³²

Poznavanje tabi'ina je od izuzetne važnosti kako bi se mogli razlikovati tabi'ini od ashaba, i tabi'ini od etbait-tabi'ina, a samim tim razlučiti musned od mursel-hadisa.

Od tabi'ina, prvi je umro Ebu Zejd Muamer b. Jezid, koji je ubijen 30. godine po Hidžri, a posljednji Halef b. Halife b. Said el-Ešdže'i 180. godine po Hidžri.

Vrijednost tabi'ina

Tabi'ini su druga generacija poslije Allahova Poslanika, s.a.v.s. Prva su ashabi. Tabi'ini su od ashaba preuzeli znanje o islamu. Otuda su oni najvrednija generacija poslije ashaba. To potvrđuju i Kur'an i hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s.

⁷³¹ Vidi: Ibn Salah "Ulumul-hadisi" 273. str.

⁷³² Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis" od 135 - 137. str.

Uzvišeni Allah kaže:

*Allah je zadovoljan prvim muslimanima, muhadžirima i ensarijama i svima onima koji ih slijede dobra djela čineći ih, a i oni su zadovoljni Njime; za njih je On pripremio džennetske bašče kroz koje će rijeke teći, i oni će vječno i zauvijek u njima boraviti. To je veliki uspjeh.*⁷³³

Bilježi Muslim, sa senedom od Abdullaha b. Mes'uda, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

“Najbolji ljudi su moje pokoljenje, zatim oni koji će doći iza njih, pa oni koji će doći iza njih.”⁷³⁴

O tome ko je najbolji tabi'in, sporno je među islamskim učenjacima. Neki vele da je najbolji Seid b. Musejeb. Drugi vele da je najbolji Uvejs el-Kareni. Muslim u Sahihu bilježi od Omera b. El-Hattaba, koji je kazao: “Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao:

“Najbolji među tabi'inima bit će onaj, koji će se zvati Uvejs.”

Kompromisno rješenje između ova dva sporna mišljenja nađeno je tako što su kazali da je Seid b. Musejeb vredniji po znanju, a Uvejs el-Kareni po pobožnosti.

Od žena tabi'ina najbolje su: Hafsa bint Sirin, Amra bint Abdur-Rahman i Ummud-Derda es-Sugra.

Ova generacija je odigrala ogromnu ulogu u širenju znanja. Na tom polju su se najviše istakli:

- Meka: Tavis b. Kejsan (umro 106. godine po Hidžri) i Ata b. Ebu Rebah (umro 114. godine po Hidžri);

- Medina: Seid b. Musejeb (umro 90. godine po Hidžri), Urve b. Zubejr (umro 94. godine po Hidžri), Ebu Seleme b. Abdur-Rahman (umro 94. godine po Hidžri), Ubejdullah b. Abdullah b. Utbe (umro 94. godine po Hidžri), Haridže b. Zejd (umro 100. godine po Hidžri), Sulejman b. Jesar (umro 100. godine po Hidžri) i Kasim b. Muhammed (umro 106. godine po Hidžri) - poznati su kao sedmorica fakiha, šerjatskih pravnika Medine;⁷³⁵

- Kufa: Alkame b. Kajs en-Nehai (umro 60. godine po Hidžri) i

⁷³³ Et-Tevba, 100. ajet.

⁷³⁴ Bilježi ga Muslim u “Sahihu”, Babul-fedaili, 16/85 str., Bejrut 1972., Darul-fikr, drugo izdanje.

⁷³⁵ Vidi: Ibn Salah “Ulumul-hadisi”, 273. str.

Mesruk b. Edžde' el-Hamdani (umro 62. godine po Hidžri);

- Basra: Hasan el-Basri (umro 110. godine po Hidžri) i Muhammed b. Sirin (umro 110. godine po Hidžri);

- Šam: Ebu Idris el-Havlani (umro 80. godine po Hidžri) i Kabisa b. Zuvejb el-Huzai (umro 80. godine po Hidžri); i

- Egipat: Bukejr b. Abdullah el-Ešedždž (umro 120. godine po Hidžri) i Jezid b. Ebu Habib (umro 128. godine po Hidžri).

Izvjесne greške u vezi tabi'ina

Kaže Nurudin Itr: "Desile su se izvjesne greške u vezi tabi'ina pa ćemo spomenuti njih nekoliko tek toliko da bi upozorili one koje traže znanje:

a) El-Hakim je neke ljude svrstao u tabi'ine, a nema potvrde da je ijedan od njih slušao hadise od ashaba, kao što su Ibrahim b. Suvejd en-Nehai, Bukejr b. Ebu Semit i Sabit b. Adžlan;

b) opet je neke ljude uvrstio u etbait-tabi'ine, a oni su sreli neke ashabe, kao što su Ebu Zinad Abdullah b. Zekvan, koji je od ashaba sreo Enesa b. Malika i Ebu Uamea b. Sehla, i Hišama b. Urvea, koji je od ashaba sreo Abdullaha b. Omera i Džabira b. Abdullaha;

c) Ibn Salah veli: Neki su ljudi ubrojani u tabi'ine, a oni su ashabi. Još čudnije od toga je to što je El-Hakim Ebu Abdullah u tabi'ine uvrstio dva poznata ashaba - Nu'mana b. Mukarrina i Suvejda b. Mukarrina."⁷³⁶

Iako je većina učenjaka o tabi'inima pisala skupa sa ostalim generacijama prenosilaca, neki su se učenjaci u svom pisanju ograničili uglavnom na generacije ashaba i tabi'ina, a neki, opet, isključivo na generaciju tabi'ina. Evo nekoliko djela ove vrste:

- *Kitabut-tabekat*, napisao Muslim b. Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi (umro 261. godine po Hidžri). On se u ovom djelu ograničio na ashabe i na tabi'ine;

- *Tabekatut-tabi'in*, napisao Ebu Hatim er-Razi (umro 277. godine po Hidžri); i

- *Zejlul-muzejjel min tarihis-sahabe vet-tabi'in*, napisao Muhammed b. Džerir Et-Taberi (umro 310. godine po Hidžri).⁷³⁷

⁷³⁶ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", 135 -139. str.

⁷³⁷ Vidi: Dr. Ekrem Dija el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", 74., 75. i 79. str.

5. Etbait-tabi'ini - أَتْبَاعُ التَّابِعِينَ

Etbait-tabi'inima smatraju se sljedbenici islama koji su vidjeli tabi'ine. Važno je poznavanje generacije etbait-tabi'ina da bi se moglo ustanoviti kad je sened jednog hadisa prekinut, a kada nije. Iz hadisa Abdullaha b. Mesuda: "Najbolji ljudi su moje pokoljenje, zatim oni koji će doći iza njih, pa oni koji će doći iza njih."⁷³⁸, saznajemo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., na treće mjesto po važnosti svrstao generaciju etbait-tabi'ina. Na prvom mjestu su ashabi, pa tabi'ini, a na trećem mjestu su etbait-tabi'ini.

Iz generacije etbait-tabi'ina ponikli su mnogi znameniti imami, hadiski učenjaci, šerijatski pravnici i drugi, poput Malika b. Enesa el-Esbehija, Abdur-Rahmana b. Amra el-Evzaija, Sufjana b. Seida es-Sevrija, Šu'bea b. Hadždžadža el-Itkija, Ibn Džurejdža i drugih.

Zatim njihovi učenici: Jahja b. Seid el-Kattan, Abdullah b. El-Mubarek, i Muhammed b. Hasan eš-Šejbani, koji je od Malika prenio njegov Muvetta.⁷³⁹

Od djela koja sadrže saznanja o generaciji etbait-tabi'ina su djela napisana po generacijama, od kojih su najznačajnija sljedeća:

- *Tabekatul-fukaha vel-muhaddisin*, napisao El-Hejsem b. Adij (umro 207. godine po Hidžri);

- *Et-Tabekatul-kubra*, napisao Muhammed b. Sa'd (168 - 230. godine po Hidžri). Ovo djelo je štampano u Londonu 1322. god po Hidžri u 13 tomova. Također je štampano i u Bejrutu; i

- *Tabekatur-ruvat*, napisao ga je Halifa b. Hajat el-Asferi (240. godine po Hidžri). Ovo djelo je štampano u Damasku u dva toma.⁷⁴⁰

6. Braća i sestre iz reda prenosilaca مِنْ الرِّوَاةِ الْإِخْوَةُ وَالْأَخَوَاتُ

Ponekad više braće i sestara učestvuju u prenošenju hadisa od Allahova Poslanika, s.a.v.s., ali jedan bude poznatiji od ostalih. Isto je tako i sa generacijama poslije ashaba.

Istraživači koji ne poznaju ostalu braću i sestre kao prenosioce,

⁷³⁸ Bilježi ga Muslim u „Sahihu” 16/85 str.

⁷³⁹ Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, 140. str.

⁷⁴⁰ Vidi: Dr. Ekrem Dija el-Umeri „Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti”, 74., 75. str.

kada naiđu na imena druge braće mogu smatrati da se radi o previdu. Od ashaba, na primjer u prenošenju hadisa učestvuju braća: Omer b. El-Hattab i Zejd b. El-Hattab i Abdullah b. Mesud i Utbe b. Mesud.

Omer b. El-Hattab je kao prenosilac poznatiji od Zejda b. El-Hattaba, a Abdullah je kao prenosilac poznatiji od Utbea. Istraživači koji ih ne poznaju obojicu kao prenosioc, kada u senedu hadisa, na primjer, naiđu na riječi "...od Zejda b. El-Hattaba..." i "...od Utbea b. Mesuda..." mogu misliti da se radi o greškama i previdima nekih prenosilaca, koji su, umjesto imena Omera b. El-Hattaba spomenuli Zejda b. El-Hattaba i umjesto Abdullaha b. Mes'uda spomenuli Utbea b. Mes'uda.

Isto tako mogu misliti i kod ashaba: Zejda b. Sabita i Jezida b. Sabita, jer je Zejd b. Sabit poznat kao prenosilaac, a Jezid b. Sabit nije.⁷⁴¹

Također, neko od istraživača može pomisliti i kad je riječ o braći iz generacije tabi'ina: Amru b. Šurahbilu i Erkamu b. Šurahbilu. Amr b. Šurahbil je poznat kao prenosilac, a Erkam b. Šurahbil - nije.

Među ashabima su, od braće i sestara, spominjali više puta i po tri prenosioca, kao što su: Alija b. Ebu Talib, Džafer b. Ebu Talib i Ukajl b. Ebu Talib. Među njima je, kao prenosilac, najpoznatiji Alija b. Ebu Talib. Zatim, Sehl b. Hunejf, Abd b. Hunejf i Osman b. Hunejf. Sehl b. Hunejf je od njih najpoznatiji.

Zatim, Amr b. Šuajb, Omer b. Šuajb i Šuajb b. Šuajb. Amr b. Šuajb je među njima najpoznatiji.

Od braće i sestara, među prenosiocima je bivalo po dvojica trojica, četvorica, pa i više. Najviše ih je, kako ističe Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti, spominjano po devetorica.

Što se tiče dvojice i trojice od braće i sestara među prenosiocima, mi smo ih već spomenuli. Evo primjera gdje su od braće i sestara bila četvorica prenosilaca hadisa: Suhejl b. Ebu Salih, Abdullah b. Ebu Salih, poznat kao Abbad, Muhammed b. Ebu Salih i Salih b. Ebu Salih.

Primjer petorice, od braće i sestara, prenosilaca: Sufjan b. Ujejne, Ibrahim b. Ujejne, Adem b. Ujejne, Imran b. Ujejne i Muhammed b. Ujejne.

⁷⁴¹ Ebul-Fajd Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Farisi el-Herevi "Dževahirul-usul fi ilmi hadisir-Resul" 133. str.

Primjer šestorice, od braće i sestara, prenosilaca: Salim b. Abdullah, Abdullah b. Abdullah, Hamza b. Abdullaha, Ubejdullah b. Abdullah Zejd b. Abdullah, Vakid b. Abdullah i Abdur-Rahman b. Abdullah b. Omer b. El-Hattab. Tabi'ini Omer b. El-Hattabovi unuci⁷⁴² i Muhammed b. Sirin, Enes b. Sirin, Na'bed b. Sirin, Jahja b. Sirin, Hafsa bint Sirin i Kerima bint Sirin.

Primjer sedmerice prenosilaca od braće i sestara: En-Nu'man b. Mukarrin, Sinan b. Mukarrin, Suvejd b. Mukarrin, Abdur-Rahman b. Mukarrin, Akil b. Mukarrin i Ma'kil b. Mukarrin. Ime sedmog nije spomenuto.⁷⁴³

Od prenosilaca braće i sestara, spomenuto ih je najviše devetero. Njih je spomenuo Es-Sujuti.

Mnogi hadiski učenjaci su pokušali da prenosiocima iz reda braće i sestara izdvoje u zasebna djela. Obično su ovakva djela nazivali El-Ihvetu vel-ehavat miner-ruvat, ili El-Uhuve miner-ruvati vel-ulemai.

Djela iz ove oblasti napisali su i Ali b. El-Medini, Muslim, Ebu Davud, En-Nesai, Ebu Abbas es-Siradž, El-Džiabi i Ed-Dimjati. Posebno djelo "O djeci hadiskih učenjaka" napisao je Ebu Bekr b. Merdevjeh.⁷⁴⁴

7. Vršnjaci koji su prenosili jedni od

drugih - *الْأَقْرَانُ رَوَايَةُ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ*

Akranima - vršnjacima nazivaju se prenosioci hadisa koji su iste ili približne dobi starosti a koji u senedu prenose jedan od drugoga. Učenjaci dijele ovakve predaje na dvije vrste:

- predaje u kojima dva vršnjaka prenose jedan od drugoga, kao što su radili ashabi Ebu Hurejre i Aiša. Njih dvoje su vršnjaci i prenose jedno od drugog.

Ebu Abdullah El-Hakim kaže: "Ispričao nam je Ebul-Abbas Muhammed b. Jakub: 'Ispričao nam je Hasan b. Ali b. Affan El-Amiri: 'Ispričao nam je Ebu Usame: 'Ispričao nam je Ubejdullah b.

⁷⁴² El-Hakim Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah En-Nejsaburi „Kitabu ma'rifeti uluul mil-hadisi", 153. str.

⁷⁴³ Ibn Kesir "El-Baisul-hasis šerhu ihtisari ulumul-hadis", 198., i 199. str.

⁷⁴⁴ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", str. 141. i vidi: Šemsudin Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi "Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Iraki", 3/163-169. str.

Omer prenijevši od Muhammeda b. Jahjaa b. Habbana, on od Abdur-Rahmana el-A'redža, on od Ebu Hurejrea, a on od Aiše koja je kazala:

فَقَدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنَ الْفَرَّاشِ فَجَعَلْتُ أَطْلُبُهُ بِيَدَيَّ فَوَقَعْتُ
يَدَيَّ عَلَى بَاطِنِ قَدَمَيْهِ وَهُوَ سَاجِدٌ وَهُوَ يَقُولُ: إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمَعَاذِكَ مِنْ
عُقُوبَتِكَ. لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ. (رواه الترمذي)

“Jedne večeri sam izgubila Vjerovjesnika, s.a.v.s., i počela sam rukom da ga (u mraku) tražim. Moja ruka dotaknu njegova stopala dok je bio na sedždi i dok je izgovarao: ‘Euzu biridake min sahatike ve bimuafatike min ukubetike la uhsi senaen alejke Ente kema esnejte ala nefsike (Utječem se Tvojim zadovoljstvom od Tvoje srdžbe i Tvojim izbjavljanjem od Tvoje kazne, ja ne umijem da Te pohvalim, Ti si onakav kako Si sam o Sebi pohvalu izrekao).” (Et-Tirmizi)

Ebu Abdullah El-Hakim kaže: “Ispričao nam je Ebu Bekr b. Ebu-Nasr ed-Dareburdi u Mervu: ‘Ispričao nam je Abdullah b. Ruh el-Meadijjni: ‘Ispričao nam je Osman b. Omer: ‘Ispričao nam je Ebu Amir el-Hazzaz prenijevši od Sejjara Ebul-Hakema, on od Eš-Ša’bija, on od Alkamea, a on od Aiše, koja je rekla Ebu Hurejreu: ‘Jesi li ti ispričao od Allahova Poslanika, s.a.v.s., da je rekao da će neka žena biti kažnjena zbog mačke?’ ‘Jesam, ja sam to ispričao. Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je to rekao.”⁷⁴⁵

Zatim tabi’ini: Ez-Zuhri i Omer b. Abdul-Aziz, koji su vršnjaci i prenosili su hadise jedan od drugog. Također su i Malik b. Enes i El-Evzai vršnjaci i prenosili su hadise jedan o drugog;

- predaje u kojima jedan vršnjak prenosi hadise od ovoga drugog, ali ih ovaj drugi ne prenosi od njega, kao, na primjer, Sulejman et-Tejmi i Mus’ir. Njih dvojica su vršnjaci i Sulejman et-Tejmi je prenosio od Mus’ira, ali se ne zna da je Mus’ir prenio ijedan hadis od Sulejmana et-Tejmija.

Važno je poznavati vršnjake među prenosiocima hadisa zato da istraživač koji naiđe na senede u kojima vršnjaci prenose jedan od drugog - ne pomisli da se radi o greški ili previdu, pa da umjesto عن između njih dva ubaci و , kao, na primjer, da umjesto: “Prenosi taj i taj od Ebu Hurejrea, on od Aiše”, on rekne: “Prenosi taj i taj od Ebu Hurejrea i Aiše”.

⁷⁴⁵ El-Hakim Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nejsaburi “Kitabu ma’rifeti ulumul-hadisi”, 216. str.

Hadiski učenjaci su o prenosiocima akranima napisali zasebna djela u kojima su izdvojili sve akrane, vršnjake i njihove predaje.

Od ove vrste djela najznačajnija su sljedeća:

- Et-Ta'ridž alet-tedbidž, nazivaju ga i El-Muhridž minel-mudbidž, napiso ga je Ed-Darekutni (umro 385. godine po Hidžri) i

- El-Efnan fi rivajetil-akran, napisao hafiz Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Džafer b. Hajjan el-Ensari Ebu Šejh (umro 369. godine po Hidžri).⁷⁴⁶

8. Stariji prenosiooci koji prenose od mlađih

prenosilaca - الْأَكْبَرُ الَّذِينَ يَرَوْنَ عَنِ الْأَصَاغِرِ

Mnogo je slučajeva u kojima stariji prenosiooci prenose od mlađih, ili u kojima ugledniji prenosilac prenosi od manje uglednog prenosiooca. Jedan učenjak ne može biti smatran muhaddisom sve dotle dok hadise ne bude uzimao i od starijih i uglednijih, i od ravnih sebi, i od mlađih i manje uglednih od sebe.

Poznavanje prenosilaca i predaja starijih prenosilaca od mlađih značajno je zbog toga da se ne bi pomislilo da se radi o ispreturanim senedima. Mi smo navikli da uglavnom mlađi i manje ugledni prenosiooci hadisa prenose od starijih i uglednih, pa kada nađemo na obrnute slučajeve, možemo pomisliti da se radi o ispreturanim senedima.

Predaje koje stariji i ugledni prenose od mlađih i manje uglednih prenosilaca možemo podijeliti na tri kategorije:

- predaje koje po godinama stariji prenosiooci prenose od mlađih prenosilaca, kao što su predaje koje su Ez-Zuhri (umro 124. godine po Hidžri) i Jahja b. Seid el-Ensari (umro 143. godine po Hidžri) prenijeli od Malika b. Enesa el-Esbehija (umro 179. godine po Hidžri);

- predaje koje ugledniji prenosiooci prenose od manje uglednih, kao kad prenose učitelji od učenika ili alimi od običnih prenosilaca. Na primjer: Imam Malik b. Enes prenio je od Abdullaha b. Dinara, i Ahmed b. Hanbela i Ishak b. Rahevejha prenijeli su od Ubejdullaha b. Musaa el-Abesija; i

- predaje koje istodobno i stariji i ugledniji prenose od mlađih i

⁷⁴⁶ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", str. 141. i 142., i vidi: Šemsuddin Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi "Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Iraki", 3/160., 162. i 163. str.

manje uglednih, kao što su predaje koje ashabi prenose od tabi'ina.⁷⁴⁷ Na primjer: Ubade b. Samit i drugi ashabi prenose od Ka'ba el-Ahbarija vijesti o ranijim narodima. I ashab Saib b. Jezid prenosi od tabi'ina Abdur-Rahmana b. Abdul-Kari'a, a on od Omera b. El-Hattaba da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao:

“Ko zaspi i ne prouči hizb ili dio hizba Kur'ana, pa to uradi između sabahskog i podnevnog namaza bit će mu upisano kao da ga je proučio noću.”⁷⁴⁸

9. Prenosioci koji prenose od istog šejha; jedni su

السايق والأجوف - živjeli prije, a drugi poslije

Mnogo je primjera iz kojih se vidi da su hadis prenosila od jednog učitelja dvojica ili više prenosilaca koji su živjeli u različitim vremenskim razdobljima. Na primjer: Od Malika b. Enesa el-Esbehija, poznatog imama koji je živio (od 93-179. god. po Hidžri), hadise su prenijeli i Muhammed b. Muslim b. Šihab ez-Zuhri (umro 124. godine po Hidžri) i Ahmed b. Ismail es-Sehmi (umro 259. godine po Hidžri), a između smrti njih dvojice je razdoblje od 135 godina.

Također su Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail b. Ibrahim el-Džufi el-Buhari (umro 256. godine po Hidžri) i Ebu Husejn Ahmed b. Ebu Nasr b. Ahmed b. Omer en-Njesaburi el-Haffaf (umro 395. godine po Hidžri) prenijeli hadise od istog šejha, a između smrti njih dvojice je razdoblje od 139 godina.

El-Hatib El-Bagdadi je ovu disciplinu nazvao dražesnom, dok Ibn Salah smatra da poznavanje dvojice prenosilaca koji prenose od jednog šejha, a od kojih je jedan u odnosu na drugog živio veoma davno, otklanja kod istraživača svaku dilemu u pogledu takvih seneda, kako ne bi mislili da je između njih dvojice ispušten prenosilac i da je sened prekinut.⁷⁴⁹

O biografijama ove vrste prenosilaca hadisa pisali su mnogi učenjaci, poput hafiza Ez-Zehebija i El-Hatiba El-Bagdadija.

⁷⁴⁷ Dželaludin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti. „Tedribur-ravi fi šerhi takribun-nevaa vi“, 2/od 243-245. str. i Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis“, od 142–144. str.

⁷⁴⁸ Bilježi ga Muslim u „Sahihu.”

⁷⁴⁹ Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis“, str. 144. i 145. i vidi: Šemsudin Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi „Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Iraki“, 3/183-186. str.

Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri) napisao je o biografijama ove vrste prenosilaca djelo pod nazivom: Es-Sabiku vel-lahiku fi tebaudi ma bejne vefati ravijejn an šejhin vahidin.⁷⁵⁰

10. Očevi koji su prenijeli hadise od

sinova - **الآباء الذين رووا عن الأبناء**

Nisu rijetki slučajevi u hadiskoj nauci da su očevi prenijeli hadise od svojih sinova. Evo primjera za to: Ashab Abbas b. Abdul-Muttalib je prenio od svoga sina, također ashaba Fadla b. Abbasa sljedeće: “Sastavio je Allahov Poslanik, s.a.v.s., dva namaza na Muzdelifi.” Također je Omer b. El-Hattab prenosio hadise od sina Abdullaha.

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ وَائِلِ بْنِ دَاوُدَ عَنْ ابْنِهِ تَوْفِ
عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلَمَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ بِسُوقٍ
وَتَمَرٍ. (رواه الترمذي)

Et-Tirmizi veli: “Ispričao nam je Ibn Ebu Omer: ‘Obavijestio nas je Sufjan b. Ujejne, on je prenio od Vaila b. Davuda, on od svoga sina Nevfa, on od Zuhrija, a on od Enesa b. Malika: ‘Kad se Vjerovjesnik, s.a.v.s., oženio Safijom bint Hujje, pripremio je za gozbu jelo od finog brašna i hurmi.’”⁷⁵¹

Vail b. Davud je od sina Nevfa b. Vaila prenio 18 hadisa. A Ebu Omer Hafs b. Omer ed-Devri el-Mukri je od svog sina Ebu Džafera Muhammeda b. Hafsa prenio 16 hadisa.

Od svojih sinova hadise su prenijeli i ovi prenosiooci: Omer b. Junus el-Jemami od sina Muhammeda b. Junusa, Muhammed b. Jahja ez-Zuheli od svoga sina Jahjaa b. Muhammeda, Jahja b. Džafer b. A’jun od svoga sina Husejna b. Jahjaa, Junus b. Ebu Ishak es-Subej’ od svoga sina Israila b. Junusa, Ebu Bekr b. Ajjaš od svoga sina Ibrahima b. Ebu Bekra i dr.

Neki hadiski učenjaci su pokušali da u zasebna djela registriraju ravije koji su prenijeli hadise od svojih sinova, iznoseći njihove biografije i biografije sinova od kojih su prenijeli hadise. Jedan od njih

⁷⁵⁰ Dr. Ekrem Dija’ el-Umeri “Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti”, na str. 135.

⁷⁵¹ Et-Tirmizi “Džami’-Sunen”, 4/14. str.

bio je i Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri). Napisao je djelo *Rivajetul-abai an ebnaihim*.

11. Sinovi koji su prenijeli hadise od

očeva - *الْأَبْنَاءُ الَّذِينَ رَوَوْا عَنْ آبَائِهِمْ*

Sasvim je bilo logično da mlađi prenose hadise od starijih, a sinovi od svojih roditelja. Mnogo je hadisa koje su prenijeli sinovi od svojih roditelja. Ove vrste predaja možemo podijeliti na dvije vrste:

1. Predaje koje su sinovi prenijeli samo od svojih očeva i ovakvih predaja je veoma mnogo. Primjer:

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدَّثَنَا هَنَادٌ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَا: حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي الْعُسْثَرَاءِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمَا تَكُونُ الذَّكَاءُ إِلَّا فِي الْحَلْقِ وَاللِّبَةِ؟ قَالَ: لَوْ طَعَنْتَ فِي فَخِذِهَا لَأَجُزَأَ عَنْكَ.

Et-Tirmizi kaže: "Ispricali su nam Hennad i Muhammed b. El-A'la: 'Nama je ispričao Veki' prenijevši od Hammada b. Selemea: 'Ispricao nam je Ahmed b. Meni': 'Ispricao nam je Jezid b. Harun: 'Nama je ispričao Hammad b. Seleme prenijevši od Ebu Ušeraa, a on od svoga oca, koji je kazao: 'Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, da li se (šerijatsko) klanje obavlja samo u predjelu grla i dijela vrata?' On reče: 'Ako (životinju kopljem ili strijelom) ubodeš i u but, to ti je dovoljno.'"⁷⁵²

Ebu Ušera' se, prema mišljenju većine, zvao Usama b. Malik, a njegov otac Malik b. Kihtm.

2. Predaje koje sinovi prenose od svojih očeva i svojih djedova. Ovakvih predaja je mnogo manje nego prvih, a i njih ima dosta. Poznata su četiri seneda ove vrste:

a) Amr b. Šuajb b. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. As od svoga oca, od svoga djeda. Ovim senedom su preneseni mnogi hadisi, od kojih je većinu zabilježio Ahmed b. Hanbel u Musnedu i Ebu Davud, Et-Tirmizi, En-Nesai i Ibn Madže u sunenima.

El-Buhari kaže: "Primijetio sam da su Ahmed b. Hanbel, Ali b. El-Medini, Ebu Ubejd i većina učenjaka poslije njih koristili ovaj

⁷⁵² Et-Tirmizi "Džami'-Sunen", 4/375. str.

sened "Amr b. Šuajb od svoga oca, a on od njegova djeda", i niko ga nije odbacivao.

b) Behz b. El-Hakim b. Muavije b. Hajde el-Kušejri od svoga oca, od svoga djeda. Ovim senedom su preneseni mnogi hadisi od kojih je većinu zabilježio Ahmed b. Hanbel u Musnedu, a neki su hadisi sa ovim senedom zabilježeni i u četiri spomenuta sunena.

c) Talha b. Musarrif b. Amr b. Ka'b el-Jami od svoga oca, od svoga djeda. Njegov djed je Amr b. Ka'b, neki vele Ka'b b. Amr je, prema mišljenju većine, ashab, dok je njegov otac Musarrif prenosi-lac čije je stanje nedovoljno poznato, medžhul. Od njega je prenosio Ebu Davud.

d) Kesir b. Abdullah b. Amr b. Avf el-Muzeni od svoga oca, od svoga djeda. Od njega je Et-Tirmizi zabilježio pet hadisa. On ih svih pet smatra dobrim, hasen-hadisima zbog drugih seneda kojima su preneseni. Mnogi ih učenjaci smatraju slabim, daif-hadisima.

Mnogi hadiski učenjaci napisali su iz ove oblasti zasebna djela, kao što su: Ibn Ebu el-Hejseme, Ebu Nasr el-Vaili es-Sedžži, hafiz El-Alai, El-Hatib el-Bagdadi i drugi.⁷⁵³ Jedno od najznačajnijih djela iz ove oblasti je Rivajetul-ebnai an abaihim - napisao Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri).⁷⁵⁴

⁷⁵³ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", str. 146 -148.

⁷⁵⁴ Eiz-Zehebi "Tezkiretul-huffaz", 3/1140. str.

ZNANOSTI KOJE SE BAVE STANJEM PRENOSILACA HADISA

Ovo je veoma važna vrsta znanosti o prenosiocima hadisa. Ona ima za cilj da nam pruži sve relevantne podatke o stanju prenosilaca hadisa. Ona nam pruža:

1. Nauka o tome od kojih se prenosilaca Hadis prihvata, a od kojih ne prihvata. **صِفَةُ مَنْ تُقْبَلُ رَوَايَتُهُ وَمَنْ تُرَدُّ**

2. Nauka o slabostima i dobrim osobinama (karakternostima) prenosilaca hadisa **عِلْمُ الْجُرْحِ وَالتَّعْدِيلِ**

Osobine prenosilaca od kojih se hadisi prihvataju i oni od kojih se hadisi odbacuju -

صِفَةُ مَنْ تُقْبَلُ رَوَايَتُهُ وَمَنْ تُرَدُّ

Ova vrsta znanosti bavi se proučavanjem uvjeta koje mora ispuniti svaki prenosilac hadisa da bi se od njega hadisi prihvatili i bili valjani šerijatski argumenti.

Neki su učenjaci za to postavljali više, a neki manje uvjeta. Svi ti uvjeti, prema mišljenju većine uleme, svode se na dva ključna.

1. **الْعَدَالَةُ** Čestitost i poštenje kod ravije podrazumijeva sljedeće:

a) islam - to podrazumijeva da je prenosilac u momentu prenošenja hadisa bio musliman. Hadisi se ne mogu prihvatati od nemuslimana;

b) punoljetnost - to podrazumijeva da je prenosilac u momentu prenošenja hadisa bio punoljetan. Hadisi se ne mogu prihvatiti od maloljetnika i djece;

c) pamet - to podrazumijeva da je prenosilac u momentu prenošenja hadisa bio umno zdrav. Hadisi se ne mogu prihvatiti od umno poremećenih osoba;

d) bogobojaznost - to podrazumijeva da se prenosilac hadisa striktno čuva velikih i malih grijeha i novotarija u vjeri. Hadisi se ne mogu prihvatiti od onih koji su bili skloni činjenju velikih i koji su ustrajavali u činjenju malih grijeha. Izuzetak od ovoga čine oni prenosioci koji se iskreno pokaju.

Uzvišeni Allah veli:

*I oni koji se mimo Allaha drugom bogu klanjaju, i koji, one koje je Allah zabranio, ne ubijaju, osim kad pravda zahtijeva, i koji ne bludniče; - a ko to radi, iskusit će kaznu, kazna će mu na onom svijetu udvostručena biti i vječno će u njoj ponižen ostati; ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova hrđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i samilostan je.*⁷⁵⁵

Da li su se hadisi mogli prihvatiti od prenosilaca sklonih novotarijama u vjeri, sporno je među islamskim učenjacima. Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da se hadisi ne mogu prihvatiti od osobe sklone novotarijama ni nakon njenog pokajanja, ukoliko ona u vjeru uvodi novotarije koje izvode iz vjere, a razilaze se u pogledu prihvatanja hadisa od osobe sklone novotarijama u vjeri nakon njena pokajanja, čije novotarije ne izvode iz vjere.

Neki učenjaci smatraju da će se od ovakvih osoba prihvatiti hadisi nakon njihova pokajanja, pod uvjetom da nisu pobornici laži. Neki učenjaci, poput El-Dževzedžanija, smatraju da će se od tih osoba prihvatiti hadisi, ukoliko ti hadisi ne podržavaju njihove novotarije;

e) iskrenost - to podrazumijeva da prenosilac hadisa uvijek govori samo istinu. Hadisi se ne mogu prihvatiti od osobe koja je sklona laži pa makar i ne lagala na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Čak ukoliko bi se osoba sklona laži pokajala Allahu, od nje se hadisi ne bi mogli prihvatiti iz razloga što ne možemo biti sigurni da laže ili istinu govori i u momentu dok izgovara riječi pokajanja;

f) lijepo ponašanje - to podrazumijeva da se prenosilac vlada u duhu općevažećih propisa i normi ponašanja. Hadisi se ne mogu prihvatiti od osobe čiji postupci izlaze iz okvira općih normi ponašanja. Na primjer, od osobe koja pored puta mokri, od osobe koja putem jede, od osobe koja se putem kikoće i sl.

2. الضَّبْطُ preciznost - podrazumijeva da prenosilac precizno upam-

⁷⁵⁵ El-Furkan, 68.- 70. ajet.

ti hadise ukoliko ih prenosi napamet, ili da ih precizno zapisuje i čita, ukoliko ih prenosi u pismenoj formi. Ukoliko, pak, hadise prenosi po značenju, mora ispuniti sve uvjete koje je nužno ispuniti da bi hadise mogao prenositi po značenju.

Hadiski učenjaci su provjeravali preciznost prenosilaca tako što su hadise koje su oni prenijeli od nekog šejha poredili sa predajama tih hadisa koje su, od tog šejha, prenijeli ostali pouzdani prenosiooci. Ukoliko bi ustanovili da su hadisi koje je prenio taj prenosilac potpuno identični hadisima koje su od istog šejha prenijeli drugi pouzdani prenosiooci, oni bi tog raviju proglašavali preciznim.

Hadisi su se prihvatili od svih prenosilaca koji su ispunjavali spomenute uvjete. Od onih prenosilaca kod kojih je nedostajao makar jedan od spomenutih uvjeta, hadisi se nisu prihvatili nego su se proglašavali neupotrebljivim. Neko je upitao Šu'bea b. Hadždžadža: "Od kojih se prenosilaca hadisi neće prihvatiti?" On reče: "Od onih koji prenesu, od poznatih prenosilaca, ono što je poznatim prenosiocima nepoznato. Od onih u koje se sumnja da su skloni laži. Od onih koji prilikom prenošenja puno prave greške. Od onih koji su prenijeli hadise za koje su učenjaci rekli da pogrešni."⁷⁵⁶

Ovdje postoji još jedno sporno pitanje među islamskom ulemom a to je: Da li neko može hadise prenositi uz naknadu, i da li se hadisi koji su preneseni za naknadu mogu prihvatiti ili ne?

Većina učenjaka je na stanovištu da hadise nije dozvoljeno prenositi za naknadu. Ukoliko to neko čini, te hadise ne treba prihvatati. Izuzetak su oni učenjaci koji su primorani da to čine iz nužde, kao što je bio slučaj sa El-Buharijevim učiteljima Abdul-Azizom el-Mekijjem i Ebu Nuajmom Fadlom b. Dekinom.

Ebu Nuajm kaže: "Zamjerali su mi što sam primao naknadu za svoj rad na planu prenošenja hadisa, a nisu znali da ja u svojoj kući ni hljeba nisam imao, a imao sam trinaestero čeljadi."

Dakle, hadisi su se mogli prihvatiti od pouzdanih prenosilaca i učenjaka koji su bili nužni da za prenošenje hadisa uzimaju naknadu. Dokaz za to je činjenica da je El-Buhari prihvatio hadise od ove dvojice svojih učitelja.

Iskreći učenjaci i prenosiooci kojima nije bila nužda nisu ni uzimali naknadu za svoj trud oko prenošenja hadisa. Evo dva primjera za to.

⁷⁵⁶ Dr. Subhi es-Salih "Ulumul-hadisi ve mustalehu", str. 126.

Džafer b. Jahja El-Berrmeki kaže: "Ja nisam vidio muhadisa sličnog Isau b. Junusu. Ponudili su mu 100.000 da im priča hadise, ali je on odbio, rekavši: 'Ne, tako mi Allaha neću da učenjaci pričaju kako sam se hranio na račun Sunneta.'"

El-Evzaijini učenici, jednom prilikom, donesoše El-Evzaiji poklon. Kad su se iskupili radi dersi, El-Evzai im reče: "Birajte jedno od dvoje: Ako hoćete da od vas primim poklon, onda vam neću pričati hadise, a ako hoćete da vam pričam hadise, onda vam moram odbiti poklone." Naravno, oni su izabrali ovo drugo.

Od prenosilaca koji su prenosili hadise uz naknadu a nisu bili u nuždi, hadiski učenjaci nisu prihvatili hadise.⁷⁵⁷

Pokazatelji smanjene preciznosti kod prenosilaca

- Neće se primati hadisi od onih prenosilaca koji pristanu na insinucije, a to je da mu neko pročita hadis kojeg on nije prenio i rekne mu "Ovo je od onoga što si ti prenio" - i on to prihvati i ne uspije razlučiti da to nije od onoga što je on prenio.

- Neće se primati hadisi od onih prenosilaca koji, prilikom prenošenja hadisa, protivurječe drugim prenosiocima hadisa. Šu'be kaže: "Neobični hadisi dolaze samo od neobičnih ljudi." Ovakvi hadisi upućuju na slabu memoriju ravije koji ga je prenio.

- Neće se primati hadisi ni od prenosilaca koji prilikom prenošenja hadisa mnogo zaboravljaju. Česti zaboravi dokaz su slabog pamćenja i takav se prenosilac ne može smatrati preciznim.

- Ibn el-Mubarek, Ahmed b. Hanbel i El-Humejdi smatraju da se hadisi neće primati ni od onih prenosilaca koji prilikom prenošenja naprave propust ili grešku, pa ih neko upozori na to i dokaže im da su pogriješili, ali oni ostanu dosljedni onome što su prenijeli. Od ovakvih se hadisi neće ni prenositi ni zapisivati.

- Neće se primati hadisi ni od onih prenosilaca koji olahko prenose hadise iz kopije, a koju nisu uporedili sa njenim originalom. Takvi prenosioci ne možemo smatrati preciznim.⁷⁵⁸

⁷⁵⁷ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", od 70 -78. str.

⁷⁵⁸ Isti izvor, 78. str.

Podjela prenosilaca sa stanovišta poznavanja ili nepoznavanja njihovih osobina

Prenosioce hadisa, u pogledu poznavanja ili nepoznavanja njihovih karakteristika, možemo podijeliti na dvije kategorije:

1. ravije čije su osobine poznate **مَعْرُوفُ الْوَصْفِ**.

Ovu vrstu prenosilaca dijelimo na dvije kategorije:

- prenosioци sa karakternim i drugim vrijednostima i
- prenosioци sa karakternim i drugim slabostima.

Hadiski učenjaci su se sa svakom od spomenutih kategorija odnosili shodno njihovu saznanju o njima, na bazi *Ilmul-džerha vet-ta'dila*, i u duhu kategorije u koju su svrstavani, a o čemu će nešto kasnije biti više riječi.

2. Ravije čije osobine nisu poznate **مَجْهُولُ الْوَصْفِ**

Ibn Hadžer el-Askalani dijeli ovu vrstu prenosilaca također na dvije kategorije:

- ravije čiji je identitet nepoznat **مَجْهُولُ الْعَيْنِ**

- ravije čije je stanje nepoznato **مَجْهُولُ الْحَالِ**

Na obje spomenute kategorije mi ćemo se ovdje pojedinačno osvrnuti i iznijeti ono što je najnužnije znati o njima.

Ravije čiji je identitet nepoznat **مَجْهُولُ الْعَيْنِ**

El-Hatib el-Bagdadi kaže: "Prema mišljenju hadiskih učenjaka, ravijom čiji je identitet nepoznat smatra se svaki prenosilac koji se nije posebno istakao u traženju nauke, koji je nepoznat hadiskim učenjacima, i čiji su hadisi poznati samo preko jednog ravije."

Dakle, ravijom nepoznatog identiteta, medžhulul-ajni, smatraju svakog prenosioца od koga je hadise prenosio samo po jedan prenosilac. Naprimje, Amr-Zu-Murra i Džebbara et-Taia smatraju prenosioцима nepoznatog identiteta, medžhulul-ajni, zbog toga što je od njih dvojice hadise prenio samo Ebu Ishak es-Subej.'

Prenosilac nepoznatog identiteta, medžhulul-ajni, smatrat će se ravijom poznatog identiteta, ma'ruful-ajni, onda kada se ustanovi da su od njega hadise prenijela najmanje dvojica i više istaknutih učenjaka, s tim što se ni to neće smatrati potvrdom njegove čestitosti i poštenja. To znači da će se on i dalje tretirati nepoznatim, ali ovoga puta nepoznatim u pogledu njegova stanja, medžhulul-hali. Ovako misli većina hadiskih učenjaka.

Od ravije nepoznatog identiteta, medžhulul-ajni, primat će se hadis samo u slučaju kada ispuni dva uvjeta:

- kad o njemu pozitivnu ocjenu izrekne neki meritoran učenjak. Uvjet je da takvu ocjenu nije izrekao neko ko je od njega preuzeo hadis, i

- kad o njemu izrekne pozitivnu ocjenu i onaj koji je od njega preuzeo hadis, ukoliko je riječ o stručnjaku iz oblasti Ilmul-džerha vet-ta'dila.

Ravije čije je stanje nepoznato مَجْهُولُ الْحَالِ

Ravijom čije je stanje nepoznato, medžhulul-hali, koga još nazivaju i skrivenim الْمُسَوَّرُ ravijom, smatra se svaki prenosilac čije su karakterne i druge osobine nepoznate.

Većina hadiskih učenjaka od ove vrste prenosilaca nije prihvatala hadise sve dotle dok se ne objelodane njihove karakternosti u pogledu njihove pouzdanosti, čestitosti, poštenja i preciznosti. Pa ukoliko se pokažu pouzdanim, čestitim, poštenim i preciznim, od njih bi prihvatili hadise. Neki učenjaci su od njih privatali hadise bez obzira na to što im je stanje nepoznato.⁷⁵⁹

⁷⁵⁹ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", od 70 - 83. str.

NAUKA O SLABOSTIMA I KARAKTERNIM OSOBINAMA PRENOSILACA

عِلْمُ الْجُنْحِ وَالتَّعْدِيلِ

Jedna od najznačajnijih grana nauke o prenosiocima hadisa svakako je Ilmul-džerhi vet-ta'dili. Ova grana znanosti sastoji se iz dvije komponente: iz džerha i ta'dila. Džerh ima za cilj otkriti i ukazati na sve karakterne i druge slabosti prenosilaca hadisa, dok ta'dil ima za cilj otkriti i ukazati na dobre karakterne osobine i druge vrijednosti prenosilaca hadisa.

Na osnovu onoga što se o raviji hadisa sazna, prenosilac se ocjenjuje pouzdanim ili nepouzdanim prenosiocem.

S druge strane, na osnovu toga da li su ravije u senedu jednog hadisa pouzdane ili nisu - razlučujemo koji se hadisi mogu prihvatiti a koje ne mogu.

Šerijatska utemeljenost iznošenja slabosti i vrijednosti prenosilaca

Opća šerijatska načela upućuju na to da su muslimani dužni čuvati izvornost tradicije Allahova Poslanika, s.a.v.s. Najefikasniji način očuvanja tradicije Allahova Poslanika, s.a.v.s., ostvaruje se otkrivanjem stvarnog stanja prenosilaca hadisa, i isticanjem njihovih slabosti i dobrih osobina u karakteru. Da je dozvoljeno traganje za mahanama i vrlinama prenosilaca hadisa i njihovo javno iznošenje, potvrđuju nam i Kur'an i Hadis. Uzvišeni Allah kaže:

*O vjernici, ako vam kakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite da u neznanju nekome zlo ne učinite, pa da se zbog onoga što ste učinili pokajete.*⁷⁶⁰

I navedite dva svjedoka, dva muškarca vaš, a ako nema dvojice muškaraca, onda jednog muškarca i dvije žene, koje prihvatite kao

⁷⁶⁰ El-Hudžurat, 6. ajet.

*svjedoke; ako jedna od njih dvije zaboravi, neka je druga podsjeti.*⁷⁶¹

“Koje prihvatite” znači: Čije vjerovanje i čestitost prihvatite. Ako je potrebna vjera i čestitost kod svjedoka, kako su tek potrebni kod onih koji prenose hadise Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Hadis se prihvata samo od pouzdanih i čestitih prenosilaca. A da bi se znalo koji su prenosioци pouzdani a koji nisu, trebalo je otkriti sve njihove i slabosti i vrijednosti.

I sam Allahov Poslanik, s.a.v.s., kada je to bilo neophodno, iznosio je i mahane i vrline ljudi.

El-Buhari u Sahihu bilježi sa senedom od Aiše, koja je kazala:

إِسْنَادَ رَجُلٍ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِتَذَنُوا لَهُ بُسَ أَخَوُ الْعَشِيرَةِ أَوْ ابْنُ الْعَشِيرَةِ. فَلَمَّا دَخَلَ الْآنَ لَهُ الْكَلَامُ. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتَ الَّذِي قُلْتَ ثُمَّ أَثْنْتَ لَهُ الْكَلَامَ؟ قَالَ أَيُّ عَائِشَةَ إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ أَوْ وَدَعَهُ النَّاسُ إِيْقَاءَ فَحْشِهِ.

“Jednom prilikom, neki čovjek zatraži dozvolu da uđe kod Allahova Poslanika, s.a.v.s. Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: ‘Gadan li je.’ ili je rekao: ‘Loš li je to čovjek.’ Pošto uđe, Vjerovjesnik, s.a.v.s., sa njim blago pričaše. Kad je otišao rekao: ‘Allahov Poslaniče, rekao si to što si rekao, a onda si sa njim blago pričao.’ Na to će Allahov Poslanik, s.a.v.s.:

“Aiša, najgori je onaj čovjek kojega ljudi ostave, ili izoliraju, bojeći se njegova zla.”⁷⁶²

Ovaj slučaj hadiski učenjaci uzimaju kao podlogu da je, u interesu očuvanja vjere, dozvoljeno iznositi loše karakteristike ljudi.

Bilježi Et-Tirmizi u Džamiju, sa senedom od Ebu Hurejrea koji je kazao:

نَزَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنَزَلًا. فَجَعَلَ النَّاسُ يَمْرُونَ. فَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ هَذَا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ فَأَقُولُ: فُلَانٌ. فَيَقُولُ: نَعَمْ عَبْدُ اللَّهِ هَذَا. وَيَقُولُ: مَنْ هَذَا؟ فَأَقُولُ: فُلَانٌ. فَيَقُولُ: بُسَ عَبْدُ اللَّهِ هَذَا. حَتَّى مَرَّ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ فَقُلْتُ: هَذَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ. فَقَالَ: نَعَمْ عَبْدُ اللَّهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ هَذَا.

⁷⁶¹ El-Bekara, 282. ajet.

⁷⁶² El-Buhari. Džamius-sahih sa glosom Es-Sindija, 59. str.

“Jednom prilikom smo sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., odsjeli u jednome mjestu. Ljudi (sa svih strana) prolaziše ispred nas, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., počeo me pitati: ‘Ko je ovaj, o Ebu Hurejre?’ ‘To je taj i taj.’ - odgovorih. On reče: ‘Divan li je ovo čovjek!’ Potom upita: ‘Ko je ovaj?’ ‘To je taj i taj.’ - odgovorih. On reče: ‘Loš li je ovo čovjek!’ - i sve tako dok, ispred nas, ne prođe Halid b. El-Velid. Pošto prođe, on upita: ‘Ko je ovaj? Ovo je Halid b. El-Velid.’ - odgovorih, a on reče: ‘Divan je Allahov rob Halid b. El-Velid! On je jedan od Allahovih mačeva!’”⁷⁶³

Ove Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi hadiski učenjaci uzimaju kao podlogu da je, u interesu očuvanja vjere, dozvoljeno iznositi dobre i loše osobine kod ljudi.⁷⁶⁴

Nastanak i razvoj ove vrste znanosti

Znanost o dobrim karakternim osobinama i slabostima prenosilaca hadisa **عِلْمُ الْبَرِّ وَالْعَدْلِ** javlja se veoma rano. Javlja se uporedo sa prenošenjem hadisa u islamu. Već smo vidjeli da je i sam Allahov Poslanik, s.a.v.s., javno govorio o slabostima i dobrim karakternim osobinama ljudi. Isto su to činili i mlađi Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., ashabi.

Svoj sud o ravijama hadisa javno su iznosili sljedeći ashabi: Ubade b. Es-Samit (umro 34. godine po Hidžri), Ibn Abbas (umro 68. godine po Hidžri), Enes b. Malik (umro 93. godine po Hidžri) i drugi.

Kasnije će to, po ugledu na njih, činiti i tabi'ini poput: Seida b. Musejbeba (umro 94. godine po Hidžri), Eš-Ša'bija (umro 104. godine po Hidžri), Ibn Sirin (umro 110. godine po Hidžri), El-A'meša (umro 148. godine po Hidžri) i dr.

Potom, po ugledu na njih, svoj sud o prenosiocima hadisa počinju javno iznositi i Šu'be (umro 160. godine po Hidžri), imam Malik b. Enes (umro 179. godine po Hidžri), i dr.

Najistaknutiji učenjaci Ilmul-džerha vet-ta'dila, u 2. stoljeću po Hidžri, su: Ma'mer (umro 154. godine po Hidžri), Hišam ed-Destivai (umro 154. godine po Hidžri), El-Evzai (umro 157. godine po Hidžri), Sufjan es-Sevri (umro 161. godine po Hidžri), Hammad b. Seleme (umro 167. godine po Hidžri), Lejs b. Sa'd (umro 175. godine po Hidžri).

⁷⁶³ Vidi: Et-Tirmizi „El-Džamii-Sunenu“, 7/510. str.

⁷⁶⁴ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu”, 261. str.

Zatim, poslije njih dolazi čitava generacija učenjaka Ilmul-džerha vet-ta'dila, koja javno iznosi slabosti i dobre karakterne osobine prenosilaca hadisa poput: Abdullaha b. El-Mubareka (umro 181. godine po Hidžri), El-Fezarija (umro 185. godine po Hidžri), Veki'a b. Džerraha (umro 197. godine po Hidžri), Ibn Ujejne (umro 198. godine po Hidžri).

Potom, slabosti i vrline prenosilaca javno iznose dvojica najvećih autoriteta iz ove oblasti: Jahja b. Seid el-Kattan (umro 198. godine po Hidžri) i Abdur-Rahman b. Mehdi (umro 198. godine po Hidžri).

Poslije njih dolazi generacija učenjaka poput: Ebu Davuda et-Tajalisi (umro 204. godine po Hidžri), Jezida b. Haruna (umro 206. godine po Hidžri), Abdur-Rezzaka b. Hemmama (umro 211. godine po Hidžri) i Ebu Asima en-Nabila Dahhaka b. Muhalleda (umro 212. godine po Hidžri).

Poslije toga dolazi period u kome nastaju prva pisana djela iz Ilmul-džerha vet-ta'dila. Prvi koji su javno počeli zapisivati svoj sud o prenosiocima bili su:

Muhammed b. Sa'd (umro 230. godine po Hidžri), Jahja b. Mein (umro 233. godine po Hidžri), Ali b. El-Medini (umro 234. godine po Hidžri) i Ahmed b. Hanbel (umro 241. godine po Hidžri).

Poslije njih nastupa generacija El-Buharija (umro 256. godine po Hidžri), Muslima (umro 261. godine po Hidžri) i ostalih.⁷⁶⁵

Kada su hadiski učenjaci počeli javno isticati slabosti i nedostatke prenosilaca hadisa, neki im to prigovoriše misleći da oni time ogovaraju ljude. Tako, kada je Abdullah b. El-Mubarek javno rekao za Muallaa b. Hilala da izmišlja hadise, neki mu sufija reče: "Ebu Abdur-Rahmane, ne ogovaraj čovjeka?" – "Ćuti, reče on! Ako ove stvari ne budemo objašnjavali, kako će se raspoznati istina od laži."

Abdullah, sin Ahmeda b. Hanbela kaže: "Jednom prilikom, pobožnjak Ebu Turab en-Nahši dođe mome ocu, a on mu počeo objašnjavati: Taj i taj je slab prenosilac, a taj i taj je pouzdan. Kad to ču, Ebu Turab mu reče: Šejhu, ne ogovaraj ulemu! Otac se obazrije na mene, a onda mu reče: Teško tebi, ovo nije ogovaranje, ovo je savjet."

Jednom prilikom, Ebu Bekr b. Hallad reče Jahjau b. Seidu el-Kattanu: "Zar se ne bojiš da ti ovi ljudi čije si hadise odbacio ne budu

⁷⁶⁵ Dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sunnetu ve mekanetuha fit-tešri'il-islami“, 110. str.

tužitelji kod Allaha?” On reče: “Da mi oni budu tužitelji na Sudnjem danu draže mi je nego da mi tužitelj bude Allahov Poslanik, s.a.v.s., i da rekne: Zašto moj hadis nisi štitio od podvala i laži?”

U interesu očuvanja hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., hadiski učenjaci javno ističu sve ono što su znali o prenosiocima hadisa, bilo to pozitivno i negativno. Na tom putu nisu se nikoga bojali, niti su ikoga štedjeli, pa makar se radilo i o njihovim najbližim.

Poznatog učenjaka, El-Buharijeva učitelja, Alija b. El-Mediniya (živio od 161-234. god po Hidžri) jednom prilikom su upitali o njegovu ocu. On je prvo rekao: “O njemu pitajte nekoga drugog a ne mene!” Pošto su na tome insistirali, on reče: “Pošto se radi o vjeri, on je slab prenosilac.”

Abdur-Rahman b. Mehdi kaže: “Upitao sam Šu’bea, Ibn el-Mubareka, Sufjana es-Sevrija i Malika b. Enesa šta da radim sa ravijom na koga se sumnja da je sklon laži? Oni rekoše: Iznesi to javno o njemu, jer je hadis vjera.”

Jahja b. Seid el-Kattan kaže: “Upitao sam Sufjana es-Sevrija, Šu’bea, Malika b. Enesa i Sufjana b. Ujejneha o čovjeku koji kao prenosilac nije siguran, a o kome su me pitali ljudi, pa su mi rekli: Obavijesti ih da on nije siguran.”

Ovako je, uporedo sa rivajetom, nastajala i znanost o dobrim osobinama i slabostima prenosilaca hadisa Ilmul-Džerhi vet-ta’dili.⁷⁶⁶

Metode učenjaka u opisu stanja prenosilaca

Pošto je šerijatske propise bilo jedino moguće saznati prenošenjem – rivajetom, učenjaci su posebnu pažnju posvetili onima koji su ih prenosili. Oni su se zanimali za stanje svih prenosilaca hadisa, posebno su tragali za pouzdanim prenosiocima koji su pamtili hadise. Njihov cilj je bio razdvojiti ono što je izvorno i vjerodostojno od onoga što je patvoreno i slabo. Dakle, njihovo javno iznošenje slabosti i vrlina prenosilaca bilo je samo sredstvo za ostvarenje tog cilja.

Zato su učenjaci bili veoma obazrivi i pravedni u opisu stanja prenosilaca. O njima su iznosili samo ono što je nužno da se iznese u vezi njihove čestitosti i preciznosti. Drugi nedostaci prenosilaca nisu

⁷⁶⁶ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu”, od 260-264. str.

ih se puno ticali. Učenjake su u opisu stanja prenosilaca krasili određeni principi:

1. pravednost i nepristrasnost prilikom donošenja suda o prenosiocima hadisa. Oni su o prenosiocima iznosili i pozitivne i negativne osobine. Muhammed b. Sirin kaže: "Ja bih tvom bratu učinio nasilje ako bih o njemu iznio samo ono što je loše kod njega, a ne bih spomenuo i ono što je dobro kod njega."

Jednom prilikom je Šube b. Hadždžadž prenio jedan hadis. Neko mu reče: "Ovaj hadis su drugi drukčije prenijeli." "Ko ga je drugačije prenio?", upitao je on. "Sufjan es-Sevri.", odgovorili su. Kad je to čuo, reče: "Ostavite ovo što ja prenosim, Sufjan je od mene bolje pamtio hadise";

2. preciznost u istraživanju i prilikom donošenja suda o prenosiocima hadisa. Ako malo pomnije promotrimo riječi učenjaka Ilmul-džerha vet-ta'dila, primijetiti ćemo da su oni bili veoma precizni u opisu stanja prenosilaca hadisa. Ako je neki od prenosilaca pred kraj života posenilio, oni precizno navode vrijeme njegove senilnosti.

Ili ako je neki od njih bio sklon previdima, oni precizno navode uzroke njegovih previda. Posebno su pravili razliku između prenosilaca koji su bili slabi zbog propusta u vjeri i onih koji su bili slabi zbog nepreciznosti i loše memorije;

3. učtivost pri iznošenju karakternih i drugih slabosti kod prenosilaca hadisa. Oni su se strogo pridržavali naučnih kriterija prilikom donošenja suda o prenosiocima hadisa.

El-Muzeni kaže: "Jednom prilikom čuo me je imam Eš-Šafi'i kad sam za jednog raviju rekao: 'Taj i taj je lažov!' - pa mi je rekao: 'Ibrahime, nemoj govoriti tako! Kad govoriš o ljudima, onda biraj riječi. Nemoj govoriti *lažov*, nego reci, na primjer: 'Hadisi koje je prenio taj i taj ne vrijede ništa.'"

4. uopćenost pri iznošenju vrlina, a detaljnost pri iznošenju slabosti kod prenosilaca. Ako posmatramo učenjake Ilmul-Džerha vet-ta'dila primijetiti ćemo da oni ne obrazlažu pozitivan sud o prenosiocima, a obrazlažu samo negativan sud o njima. Oni nikada ne govore, na primjer, taj i taj prenosilac redovno klanja, redovno posti, ni s kim se ne svađa i sl. Kad je riječ o pozitivnoj ocjeni, oni samo kažu, na primjer, taj i taj prenosilac je pouzdan, iskren, čestit i sl. Ali kada iznose negativnu ocjenu, oni obavezno naglašavaju zbog čega

ga negativno ocjenjuju, pa kažu, na primjer, taj i taj prenosilac je bio sklon laži, ili taj i taj prenosilac je bio sklon grijehu u vjeri, ili taj i taj prenosilac je loše pamtio i sl.

Prema mišljenju većine hadiskih učenjaka, ako bi za ispravan sud o jednom raviji bilo dovoljno isticanje samo jedne njegove negativne osobine - onda nije dopušteno da se o njemu iznese više njegovih slabosti.

Uvjeti koje mora ispuniti jedan kritičar koji iznosi slabosti i vrline prenosilaca - شُرُوطُ الْجَارِحِ وَالْمَعْدِلِ

Svaki kritičar koji se bavi iznošenjem slabosti i vrlina prenosilaca mora ispunjavati sljedeće uvjete:

1. mora posjedovati znanje, i biti bogobojazna i iskrena. Ukoliko ne posjeduje sve navedeno, ne može donositi sud o drugima. Hafiz hadisa Ibn Hadžer el-Askalani smatra da ne treba prihvatiti sud o karakternostima i slabostima prenosilaca od osobe koja nije bogobojazna, iskrena, čestita i oprezna pri donošenju suda o prenosiocima hadisa;

2. mora poznavati uzroke El-Džerha vet-ta'dila. Ibn Hadžer el-Askalani, u djelu Šerhun-Nuhbe, kaže: "Kritike i pohvale prihvatit će se samo od onih učenjaka koji poznaju uzroke El-Džerha vet-ta'dila, a neće se prihvatiti od onih koji ih ne poznaju i koji paušalno iznose ocjene o prenosiocima bez temeljitije analize i ispitivanja.";

3. mora poznavati finese arapskog govora kako ne bi bio upotrijebljen neki izraz u pogrešnom značenju i da ne bi, prilikom iznošenja slabosti, bio upotrijebljen neki izraz koji ne ukazuje na to; i

4. mora uvažavati preporuke svake čestite i pravedne osobe, bilo da je muškarac ili žena, slobodna osoba ili rob.

Sud o vrlinama i slabostima prenosilaca prihvatit će se i onda kada ga izrekne samo jedna osoba koja ispunjava spomenute uvjete El-Džerha vet-ta'dila. Neki vele da će se prihvatiti ukoliko ga izreknu najmanje dvije takve osobe.

Većina učenjaka, pak, smatra da je dovoljno da sud o raviji iznese i samo jedna osoba spomenutih kvaliteta.

Sud o karakternostima i slabostima prenosilaca hadisa ne mogu

donositi oni koji i sami posjeduju određene slabosti, niti oni koji su pokazali pristrasnost prema nekim prenosiocima.

Koja god osoba ne bude ispunjavala spomenute uvjete, od nje se ne mogu prihvatiti ni sud ni ocjene koje izrekne o nekom prenosiocu.

Uvjeti za prihvatanje negativnih ili pozitivnih

ocjena o prenosiocima hadisa - شُرُوطُ الْجَرِّحِ وَالتَّعْدِيلِ

Ukoliko neko ko ispunjava spomenute uvjete izrekne negativnu ili pozitivnu ocjenu o raviji hadisa, prihvatit će se pod određenim uvjetima:

1. megativno izrečena ocjena o raviji hadisa mora biti obrazložena. Kod pozitivno izrečenih ocjena nema tog uvjeta. Ovako smatra većina hadiskih učenjaka i hadiskih kritičara.

Ibnus-Salah kaže: “Prema ispravnom mišljenju, koje zastupa većina učenjaka, pozitivan sud o prenosiocima hadisa bit će prihvaćen bez obrazloženja i iznošenja razloga zbog kojih je donesen. To zbog toga što ima mnogo pozitivnih stvari kod prenosilaca hadisa, te bi iznošenje svega što je pozitivno kod njega pričinjavalo ogromne poteškoće. Koliko bi samo trebalo i vremena i prostora da bi se sve što je pozitivno kod jednog ravije navelo!

El-Hatib el-Bagdadi je u djelu El-Kifaje jedno poglavlje formulirao ovako: “Neke vijesti učenjaka koji su obrazložili svoj negativan sud o prenosiocima hadisa.” U ovom poglavlju stoji sljedeće: “Neko je upitao Šu’bea: Zbog čega si ti odbacio hadise od tog i tog ravije? On je odgovorio: Zbog toga što sam ga vidio kako spava na tovarnom konju?”;

2. prihvatit će se negativan sud i bez obrazloženja ukoliko je on izrečen o nekom raviji o kome niko ništa nije pozitivno rekao. Naročito će se prihvatiti takav sud ako ga je o njemu izrekao meritoran stručnjak i

3. neće se prihvatiti negativan sud o nekom raviji ukoliko je izrečen od osobe koju su također neki hadiski učenjaci negativno ocijenili. Kad je El-Ezdi za Ahmeda b. Šebiba rekao da kao prenosilac nije poželjan, Ibn Hadžer el-Askalani reče: “Ne osvrćite se na njegovu ocjenu o Ahmedu b. Šebibu. El-Ezdi kao prenosilac nije poželjan.”⁷⁶⁷

⁷⁶⁷ Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, od 83-91. str. i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu”, od 260- 270. str.

Oprečne ocjene o prenosiocima - والتَّعْدِيلُ تَعَارُضُ الْجَرْحِ

Kako će se postupiti u situaciji kada jednog te istog raviju hadiski učenjaci ocjenjuju različito - jedni ga smatraju slabim, a drugi pouzdanim ravijom - sporno je među hadiskim učenjacima. O ovome postoje tri mišljenja:

1. u ovakvim situacijama će se prihvatiti ocjena onih koji tog raviju smatraju slabim, pa makar onih koji ga smatraju pouzdanim bilo i mnogo više. Razlog tome je što oni koji o njemu govore pozitivno ispoljavaju njegove osobine koje su svakome vidljive, dok oni koji o njemu govore negativno ispoljavaju njegove osobine koje su za ove prve skrivene i nepoznate. Ovakvo mišljenje zastupaju i Ibnus-Salah i El-Hatib El-Bagdadi;

2. neki učenjaci smatraju da će se u ovakvim situacijama prihvatiti ocjena onih koji tog raviju smatraju pouzdanim. Međutim, ovo mišljenje većina učenjaka odbacuje i

3. neki učenjaci, pak, smatraju da će se u ovakvim situacijama razmotriti ocjene i jednih i drugih, a prihvatit će se one ocjene koje budu argumentiranije.

Prema mišljenju većine hadiskih učenjaka i kritičara, prvo mišljenje je najispravnije i prema njemu treba postupati u takvim situacijama.⁷⁶⁸

Kako se utvrđuje pouzdanost ravije

Postoji više načina na osnovu kojih se utvrđuje pouzdanost prenosilaca. Evo nekoliko njih:

1. Da jednog raviju najmanje dvojica eminentinih i meritornih stručnjaka iz oblasti Ilmul-džerha ocijene pouzdanim ravijom. Ovaj način utvrđivanja pouzdanosti i čestitosti prenosilaca hadisa opće je prihvaćen od strane svih učenjaka;

2. da je neki prenosilac hadisa općepoznat među hadiskim učenjacima kao pouzdan i čestit, kao na primjer: Malik b. Enes, Šu'be, Sufjan es-Sevri, Sufjan b. Uzejne, Lejs b. Sa'd, Abdullah b. el-Mubarek, Veki' i drugi slični njima.

⁷⁶⁸ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehu", 269. i 270. str.

El-Hatib El-Bagdadi u djelu El-Kifaje kaže da se o ovakvim prenosiocima ne treba ni raspitivati niti ih treba provjeravati. Raspitivanje i provjeravanje potrebno je o prenosiocima koji su nepoznati među hadiskim učenjacima.

Neko upita Ahmeda b. Hanbela za Ishaka b. Rahevejha kakav je kao prenosilac hadisa? On reče: “Zar za se o ovakvim kao što je on treba raspitivati? On je, prema mome mišljenju, jedan od priznatih imama među muslimanima”;

3. da ga bar jedan meritoran stručnjak iz oblasti Ilmul-džerha vet-ta'dila ocijeni pouzdanim i čestitim ravijom. Ovako misle El-Hatib El-Bagdadi, Ibnus-Salah i drugi hadiski stručnjaci. Oni smatraju da, kako god kod prihvatanja predaja nije uvjet da ih prenosi veći broj prenosilaca, isto tako ni kod ocjene prenosilaca hadisa nije uvjet da je o njemu veći broj učenjaka izrekao pozitivan sud. Da bi se on smatrao pouzdanim, dovoljno je da to učini samo jedan stručnjak. Neki učenjaci se, u ovome, ne slažu sa njima. Oni smatraju da je neophodno da pozitivan sud o jednom raviji izreknu najmanje dvojica stručnjaka da bi se on mogao smatrati pouzdanim; i

4. da među hadiskim učenjacima slovi kao osoba koja je bila angažirana u traganju za hadisom. Dakle, jedan prenosilac će se smatrati pouzdanim sve dotle dok mu neko ne dokaže neku slabost u vezi s njegovom čestitošću ili preciznošću. Ovako misle El-Džezeri, El-Mizzi, Ez-Zehebi, Es-Sehavi i drugi učenjaci.⁷⁶⁹

Da li je prenošenje od nekoga pouzdanog, potvrda i njegove pouzdanosti

Da li prenošenje pouzdanog ravije od nekog šejha predstavlja potvrdu pouzdanosti toga šejha, sporno je među hadiskim učenjacima. U tom pogledu postoje tri mišljenja:

1. to ne predstavlja potvrdu njegove pouzdanosti, jer su česti slučajevi gdje su pouzdani prenosioци prenijeli hadise od nepouzdanih prenosilaca;

2. neki učenjaci smatraju da je prenošenje pouzdanog prenosioца od nepouzdanog prenosioца potvrda njegove pouzdanosti radi toga što bi pouzdani prenosilac da je znao za kakvu slabost kod njega - to objelodanio;

⁷⁶⁹ Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, od 92 -95. str.

3. neki, pak, učenjaci smatraju, da ukoliko jedan pouzdan prenosilac nije imao običaj da prenosi hadise od nepouzdatih prenosilaca, pa prenese od nekog takvog - to će za njega biti potvrda njegove pouzdanosti. U protivnom - neće. Ovo je odabrano mišljenje prema mišljenju većine usul-fikhsih i nekih hadiskih učenjaka.

Izrazi džerha vet-tadila الفاظ الجرح والتعديل

Hadiski stručnjaci iz ove oblasti uspostavili su posebne stručne izraze kojima su izražavali svoj sud o prenosiocima hadisa. Oni su sve prenosioce hadisa, shodno stepenu njihove pouzdanosti ili slabosti, svrstavali u kategorije. Prvi učenjak koji je tako nešto uradio bio je Abdur-Rahman b. Ebu Hatim er-Razi (umro 327. godine po Hidžri). Napisao je djelo pod nazivom *El-Džerh vet-ta'dil*, u kome iznosi svoj sud o prenosiocima hadisa. Djelo je izdato u devet tomova. On je u ovome djelu sve ravije hadisa svrstao u osam kategorija. Od njih osam, četiri su kategorije prenosilaca o kojima su izrečene pozitivne, a četiri kategorije prenosilaca o kojima su izrečene negativne ocjene.

Kategorije prenosilaca o kojima su izrečene pozitivne ocjene

1. Među najpouzdanije prenosioce hadisa, poslije ashaba, spadaju oni prenosiooci koje su hadiski učenjaci ocijenili izrazima: **ثِقَّةٌ** pouzdan, **مُتَقَرِّنٌ** precizan, **ثَبَّتٌ** čvrst, siguran. Od ove kategorije prenosilaca prihvataju sve hadise i oni su valjani kao šerijatskopравни argumenti.

2. Prenosiooci hadisa koje su hadiski učenjaci ocijenili izrazima: **صَدُوقٌ** veoma iskren, **مَحَلَّةٌ صِدْقٌ** iskren, **لَا بَأْسَ بِهِ** besprijekoran je i nije loš. Hadise od ove kategorije prenosilaca zapisuju i promatraju. Hadisi koje su prenijeli ovakvi prenosiooci su hasenun.

3. Prenosiooci hadisa za koje su hadiski učenjaci upotrijebili izraz **شَيْخٌ** učitelj. Od njih hadise zapisuju i promatraju, s tim što su po rangu ispod druge kategorije.

4. Prenosiooci hadisa za koje su hadiski učenjaci upotrijebili izraz **صَالِحُ الْحَدِيثِ** valjan u hadisu. Od njih hadise zapisuju tek radi daljnjeg proučavanja.⁷⁷⁰

⁷⁷⁰ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 97. str.

Kategorije prenosilaca o kojima su izrečene negativne ocjene

1. Prenosioci hadisa koji su od hadiskih učenjaka ocijenjeni izrazom **لَيِّنُ الْحَدِيثِ** tolerantan u hadisu. Od njih zapisuju hadise samo radi daljnjeg proučavanja.

2. Prenosioci hadisa koji su od hadiskih učenjaka ocijenjeni izrazom **لَيْسَ بِقَوِيٍّ** nije čvrst. Od njih zapisuju hadise tek radi daljnjeg proučavanja, ali su slabiji od prve kategorije.

3. Prenosioci hadisa koji su ocijenjeni izrazom **ضَعِيفُ الْحَدِيثِ** slab prenosilac hadisa. Njihove hadise učenjaci ne odbacuju i pišu se radi daljnjeg proučavanja.

4. Prenosioci hadisa koji su od hadiskih učenjaka ocijenjeni izrazima: **مَتْرُوكُ الْحَدِيثِ** prenosilac čiji se hadisi odbacuju **ذَاهِبُ الْحَدِيثِ** prenosilac čiji su hadisi neprihvatljivi **كَذَّابٌ** lažov. Od njih hadise ne prihvataju niti zapisuju.

Sa ovakvom Er-Razijevom podjelom složili su se i Ibnus-Salah, Ebu Zekkerija Jahja b. Šeref en-Nevevi i drugi hadiski učenjaci.

Poslije njih dolazi plejada učenjaka koji dopunjavaju Er-Razija i u pogledu kategorija prenosilaca, i u pogledu uspostavljanja još nekih izraza koji će se koristiti u ocjeni prenosilaca hadisa, kao što su Ez-Zehebi, El-Iraki, Es-Sehavi i Ibn Hadžer el-Askalani.

Ibn Hadžer el-Askalani svrstava sve prenosioce hadisa u 12 kategorija.⁷⁷¹

⁷⁷¹ Isti izvor.

Kategorije prenosilaca hadisa prema mišljenju Ibn Hadžera el-Askalanija -

مَرَاتِبُ التَّعْدِيلِ وَالْجُرُوحِ

Ibn Hadžer el-Askalani je sve ravije hadisa, u pogledu stepena njihove pouzdanosti, svrstao u 12 kategorija, od kojih su prvih šest kategorija prenosiooci koji su pozitivno ocijenjeni i čije hadise prihvataju, a šest posljednjih kategorija su prenosiooci koji su negativno ocijenjeni i čije hadise odbacuju. Evi tih 12 kategorija:

1. ashabi - oni su svi pouzdani i najpouzdanija su kategorija prenosilaca. To jasno potvrđuju i Kura'n i Hadis. Uzvišeni Allah kaže:

*Allah je zadovoljan prvim muslimanima, muhadžirima i ensarijama i svima onima koji ih slijede dobra djela čineći, a i oni su zadovoljni Njime; za njih je On pripremio džennetske bašče kroz koje će rijeke teći, i oni će vječno i zauvijek u njima boraviti. To je veliki uspjeh.*⁷⁷²

Bilježi Muslim sa senedom od Abdullaha b. Mesuda, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُوهُمْ.

“Najbolji ljudi su moje pokoljenje, zatim oni koji će doći iza njih, pa onih koji će doći iza njih.”⁷⁷³

2. prenosiooci o kojima su pohvale izrečene u superlativu kao, na primjer, أَضْبَطُ النَّاسِ najpouzdaniji, أَثْقَى النَّاسِ najprecizniji, ili ponavljanjem istog izraza dva puta, kao na primjer, ثِقَّةٌ ثِقَّةٌ pouzdan, pouzdan, ili upotrebom dvaju različitih izraza, kao, na primjer, ثِقَّةٌ حَافِظٌ pouzdan, hafiz i sl.;

3. prenosiooci hadisa koji su ocijenjeni sa: ثِقَّةٌ pouzdan, ili مُتَقِنٌ precizan, ili ثَبْتُ čvrst, siguran, ili عَدْلٌ čestit;

4. prenosiooci koji su ocijenjeni izrazima: صَدُوقٌ veoma iskren, ili لَا بَأْسَ بِهِ nije loš, ili لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ besprijekoran. Ova kategorija je nešto slabija od treće;

5. prenosiooci koji su ocijenjeni kao: صَدُوقٌ الْحَفِظُ veoma je iskren, ali je lošeg pamćenja صَدُوقٌ بِهِمْ iskren je, ali je sklon previdu, ili أَهْلُ الْوَهْمِ sklon fikcijama ili يُخْطِئُ griješi, ili تَغَيَّرَ بَآخِرُهُ posenilio pred kraj života i sl. U ovoj kategoriji su i one ravije na koje sumnjaju da su skloni novotarijama tj. da su protežirali šiizam, kaderizam, murdžizam, džehmizam i sl.;

⁷⁷² Et-Tevba, 100. ajet.

⁷⁷³ Bilježi ga Muslim u Sahihu, Babul-fedaili, 16/85 str.

6. prenosiooci koji su vrlo malo prenijeli hadisa, a koji su ocijenjeni kao: **مَقْبُولٌ** prihvatljiv, ili **لَيِّنُ الْحَدِيثِ** tolerantan u hadisu;

7. prenosiooci od kojih su prenijeli mnogi, ali ih niko nije držao pouzdanim prenosiocima. Oni su obično ocijenjeni izrazima: **مُسْتَوْرٌ** tajanstven, ili **مَجْهُولُ الْحَالِ** nepoznatog stanja;

8. prenosiooci koji su nepouzđani i kod kojih je slabost očita. Oni su, obično, ocijenjeni izrazom: **ضَعِيفٌ** slab;

9. prenosiooci od kojih je hadise prenio samo po jedan prenosilac, a koje niko nije smatrao pouzdanim. Oni su, obično, ocijenjeni izrazom: **مَجْهُولٌ** nepoznat;

10. prenosiooci koje nikada niko nije ocijenio pouzdanim, a uz to je slabost kod njih veoma izražena. Oni su obično ocijenjeni izrazima: **مَتْرُوكٌ** ostavljen, ili **مَتْرُوكُ الْحَدِيثِ** ostavljenih hadisa;

11. prenosiooci u koje su neki sumnjali da su bili skloni laži. Oni su ocjenjivani izrazom: **مُتَّهَمٌ بِالْكَذِبِ** osumnjičen za laž; i

12. prenosiooci koji su ocijenjeni izrazima: **كَذَّابٌ** lažov ili **وَضَّاعٌ** izmišljač hadisa.⁷⁷⁴

Prema mišljenju Es-Sehavija, ukoliko su sve ravije u senedu jednog hadisa iz prve četiri kategorije, takvi hadisi su vjerodostojni i prihvataju ih kao valjane argumente u propisima šerijata. Međutim, ukoliko se u senedu nađe jedan ili više prenosilaca iz pete ili šeste kategorije, takvi hadisi ne mogu biti valjani argumenti, ali će biti zapisivani radi daljnjeg izučavanja i ispitivanja.

Ukoliko se, pak, u senedu jednog hadisa nađu ravije iz sedme i osme kategorije, takvi hadisi ne mogu valjati kao šerijatskopravni argumenti, ali će biti zapisivani i korišćeni radi izvlačenja pouke. Međutim, ukoliko se u senedu jednog hadisa nađe jedan ili više prenosilaca iz 9., 10., 11. ili 12. kategorije, oni se, prema mišljenju Es-Sahavija, ne mogu koristiti ni kao šerijatskopravni argumenti, niti se mogu koristiti radi izvlačenja pouke, niti će se zapisivati.

Hadise u čijem se senedu nađe jedan ili više prenosilaca iz 11. i 12. kategorije, haram ih je prenositi osim u slučaju kada hoćemo da ukažemo na njihovu lažnost i patvorenost.⁷⁷⁵

⁷⁷⁴ Ibn Hadžer el-Askalani "Takribut-tehziḅ", 9. i 10. str.

⁷⁷⁵ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", od 101 – 103. str.

Najpoznatija djela iz Ilmul-džerha vet-ta'dila

Još od druge polovice 2. stoljeća po Hidžri, hadiski učenjaci počeli su pisati djela iz ove oblasti. Od učenjaka prvi su ih napisali: Jahja b. Me'in (od 157-233. godine po Hidžri), Ali b. El-Medini (od 161-234. godine po Hidžri) i Ahmed b. Hanbel (od 164-241. godine po Hidžri). Iz Ilmul-Džerha vet-ta'dila napisano je oko 40-ak djela u kojima su iznesene ocjene prenosilaca hadisa.

Pristup učenjaka u pisanju djela iz ove oblasti razlikovao se od jednog do drugog:

a) Neki su se u svojim djelima ograničili isključivo na slabe prenosioce, od kojih hadisi nisu bili prihvaćeni. Od djela ove vrste najznačajnija su

- *Ed-Duafau vel-kezzabune vel-metrukune min ashabil-hadis*, napisao Ebu Osman Seid b. Amr el-Berrze'i (umro 292. godine po Hidžri);

- *Ed-Duafau vel-metrukun*, napisao Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai (umro 303. godine po Hidžri);

- *Ed-Duafau*, napisao Ebu Džafer Muhammed b. Amr el-Ukajli (umro 322. godine po Hidžri);

- *Ma'rifetul-medžruhine minel-muhaddisin*, napisao Muhammed b. Ahmed b. Hibban el-Busti (umro 354. godine po Hidžri);

- *El-Kamil fi duafair-ridžali*, napisao Abdullah b. Adij el-Džirdžani (umro 365. godine po Hidžri);

- *Ed-Duafau vel-metrukun*, napisao Ed-Darekutni (umro 385. godine po Hidžri);

- *Ed-Duafau*, napisao Ebu Abdullah el-Hakim (umro 378. godine po Hidžri);

- *Ed-Duafau*, napisao Ebu Nuajm el-Asbehani (umro 430. godine po Hidžri);

- *Mizanul-i'tidal*, napisao Šemsudin Muhammed b. Ahmed ez-Zehbi (umro 748. godine po Hidžri); i.

- *Lisanul-mizan*, napisao Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri).

Ova dva posljednja su kapitalna djela ove vrste. Posebno posljednje u kome su biografije i ocjene svih slabih prenosilaca koji su sadržani u "Mizanul-i'tidalu" i još 14.343 nova prenosioaca.

b) Neki učenjaci su se u svojim djelima ograničili isključivo na po-

uzdane prenosiocima, od kojih su hadisi prihvatani. Od djela ove vrste najznačajnija su

- *Es-Sikat*, napisao Ahmed b. Abdullah b. Salih el-Idžli (umro 261. godine po Hidžri);

- *Es-Sikat*, napisao Muhammed b. Ahmed b. Hibban el-Busti (umro 354. godine po Hidžri);

- *Mešahiru ulemail-emsari*, napisao ga također Muhammed b. Ahmed b. Hibban el-Busti (umro 354. godine po Hidžri) i

c) neki, pak, hadiski učenjaci su u svojim djelima pokušali da obrađe biografije i ocjene i pouzdanosti i nepouzdanosti prenosilaca. Oni su napisali brojna djela, od kojih kao najznačajnija izdvajamo

- *Kitabul-džerhi vet-ta'dili*, napisao Ibrahim b. Jakub Es-Sa'di el-Dževzedžani (umro 259. godine po Hidžri);

- *El-Džerhu vet-ta'dilu*, napisao Ahmed b. Abdullah b. Salih el-Idžli (umro 261. godine po Hidžri);

- *Ruvatul-I'tibar*, napisao Muslim b. Hadždžadž en-Nejsaburi (umro 261. godine po Hidžri);

- *El-Džerhu vet-ta'dilu*, napisao Abdullah b. Ali b. Džarud (umro 320. godine po Hidžri);

- *El-Džerhu vet-ta'dilu*, napisao Abdur-Rahman Ebu Hatim er-Razi (umro 327. godine po Hidžri);

- *Kitabu sikatil-muhaddisine ve duafaihim*, napisao Ebul-Areb Muhammed b. Ahmed b. Temim el-Kajrevani (umro 333. godine po Hidžri);

- *Er-Ref'u vet-tekmil fil-džerhi vet-ta'dil*, napisao ga je Ebul-Hasenat Muhammed Abdul-Hajj el-Kindi el-Hindi (umro 1304. godine po Hidžri).

U ovu vrstu djela ubrajaju se i sva djela poznata pod nazivom Et-Tarih, o kojima je nešto ranije bilo riječi.⁷⁷⁶

Djela o prenosiocima od kojih su hadisi preneseni u El-Kutubus-sitte

Prva djela napisana o prenosiocima hadisa imala su univerzalan karakter. Ona nisu vezivana za određeno djelo, ili zbirku, ili određenu ličnost, nego su sadržavala biografije i ocjene prenosilaca iz svih zbirki.

Imam Muslim b. Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi (mro 261.

⁷⁷⁶ Vidi: Dr. Ekrem Dija' el-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mußerrefeti", na od 89-105. str. i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu", 279. str.

godine po Hidžri) prvi je napisao djelo u kome namjeravao iznijeti biografije i ocjene učenika jednog učitelja. Konkretnije, biografije i ocjene učenika Urvea b. Zubejra (umro 93. godine po Hidžri). On je djelo nazvao *Ridžalu Urve*. Još su poneki na ovakav način iznosili biografije jednog učenika ili prenosilaca određenog djela sve do 3. stoljeća po Hidžri, kad nastaje šest poznatih hadiskih zbirki El-Kutubus-sitte.⁷⁷⁷ Od tada, učenjaci masovno počinju pisati ovakva djela u kojima iznose biografije i ocjene prenosilaca određenih hadiskih zbirki. Najpoznatija su:

- *Kitab men reva anhumul-Buhari*, napisao Abdullah b. Adijj el-Džurdžani (umro 360. godine po Hidžri);

- *Kitabu zikru esmait-tabi'in ve men badehum mimmen sahat rivajetuhu mines-sikat indel-Buhari*, napisao Ed-Darekutni (umro 385. godine po Hidžri);

- *Kitabut-ta'dili vet-tedžrihi limen reva anhul-Buhari fis-sahihi*, napisao Ebu Velid Sulejman b. Halef el-Badži el-Endalusi (umro 474. godine po Hidžri);

- *Kitabut-Ta'rif biridžalil-Muvetta*, napisao Muhammed b. Jahja b. El-Haza' et-Temimi (umro 416. godine po Hidžri);

- *Kitabu fi ridžali Sahihi Muslim*, napisao Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Mendževjeh el-Asfihani (umro 428. godine po Hidžri);

- *Tesmijetuš-šujuhi Ebu Davudi*, napisao Abu-Ali Husejn b. Muhammed b. Ahmed el-Džejjani (umro 498. godine po Hidžri);

- *Kitabur-ridžalil-Buhari ve Muslim*, napisao Ebu Abdullah el-Hakim en-Nejsaburi (umro 404. godine po Hidžri); i

- *Kitabul-Džem'u bejnes-sahihajni*, napisao Ebu Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi (umro 507. godine po Hidžri).

Pisanje djela u kojima se iznose biografije i ocjene prenosilaca hadisa od kojih su preneseni hadisi u četiri sunena,⁷⁷⁸ ili šest poznatih zbirki El-Kutubus-Sitte - počinje mnogo kasnije. Prva djela te vrste nastaju pred kraj 6. i početkom 7. stoljeća po Hidžri.

Prvo djelo ove vrste - u kome su obrađene biografije i ocjene svih prenosilaca od kojih su hadisi preneseni u El-Kutubus-Sitte - napisao je Abdul-Ganij b. Abdul-Vahid b. Ali b. Surur Tekijuddin Ebu Muhammed el-Makdisi el-Džemali (umro 600. godine po Hidžri). On je ga je nazvao *El-Kemal fi esmair-ridžala* napisano je u deset tomova.

⁷⁷⁷ To su: Buharijev i Muslimov Sahih, Et-Tirmizijev Džami' i Ebu Davudov, En-Nesaijev i Ibn Madžeov Sunen.

⁷⁷⁸ To su Ebu Davudov, Et-Tirmizijev, En-Nesaijev i Ibn Madžeov Sunen.

Ono će postati osnova svim budućim djelima koja su napisana u ovoj oblasti. Na bazi ovoga, kasnije nastaju brojna djela o prenosiočima hadisa od kojih su hadisi preneseni u šest hadiskih zbirki El-Kutubus-sitte, a od kojih su najznačajnija sljedeća:

- *Tehzibul-Kemal fi esmair-ridžal*, napisao Ibn Šahne (umro 715. godine po Hidžri);

- *Tehzibul-Kemal fi esmair-ridžal*, napisao Ebu Hadždžadž Jusuf b. Ez-Zekki el-Mizzi (umro 742. godine po Hidžri). On je ovdje, ustvari, revidirao El-Makdisijevo djelo *El-Kemal fi esmair-ridžal*,

- *Tehzibut-tehzibil-kemal*, napisao hafiz Ez-Zehebi (umro 748. godine po Hidžri). On je u njemu, ustvari, sažeo El-Mizzijevo djelo *Tehzibul-kemal fi esmair-ridžal*,

- *Ikmalu tehzibi-kemal*, napisao El-Mugaltaj (umro 763. godine po Hidžri). On je na već spomenuto Ez-Zehbijjevo djelo još dosta novoga dodao;

- *Tehzibut-tehzib*, napisa Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri). U njemu je revidirao dosta toga što je spomenuto u ranijim djelima i dodao mnoga toga što nisu sadržavala ranije napisana djela i

- *Takribut-tehzib*, napisao, također, Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri). Kada je napisao svoje djelo Tehzibut-Tehzib, njegovi učenici su se požalili da je preopširno i komplicirano za korištenje. On je tada za njih napisao sažetak djela Tehzibut-Tehzib, koje se sastoji od 12 tomova. Kasnije ga je rezimirao u jedan tom ne izostavivši ništa što je značajno. Taj sažetak je nazvao Takribut-tehzib.⁷⁷⁹

⁷⁷⁹ Dr. Ekrem Dija' El-Umeri "Buhusu fi tarihis-sunnetil-mušerrefeti", od 118-124. str., i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu", 255. str.

ZNANOST O TERMINOLOGIJI HADISA

عِلْمُ مُصْطَلَحِ الْحَدِيثِ

Cjelokupna nauka o hadisu dijeli se na dvije osnovne znanosti: Prva znanost, ili *عِلْمُ الْحَدِيثِ رَوَاةً*, prema mišljenju Ibnul-Ekfanija, sastoji se od izreka Allahova Poslanika, s.a.v.s., njegovih djela, njihovih preciznih pamćenja, prenošenja i čuvanja.

Neki, pak, učenjaci smatraju da ova definicija Ibnul-Ekfanija ne obuhvata sve, jer se u njoj ne spominje ono što je Allahov Poslanik, s.a.v.s., šutnjom odobrio, niti vijesti koje govore o njegovim fizičkim i moralnim osobinama, niti riječi ashaba i tabi'ina. Prema tome, odabrana i potpunija definicija bi glasila: "Ilmul-hadisi rivajeten je znanost koja se bavi riječima Allahova Poslanika, s.a.v.s., njegovim djelima, njegovim odobrenjima i vijestima koje govore o njegovim moralnim i fizičkim osobinama, njihovim preciznim pamćenjem, prenošenjem, zapisivanjem i čuvanjem i riječima ashaba i tabi'ina."⁷⁸⁰ Svrha prve vrste znanosti je sabrati Vjerovjesnikove, s.a.v.s., hadise i pomno ih sačuvati.

Druga znanost, ili *عِلْمُ الْحَدِيثِ دِرَاةً*, sastoji se od pravila po kojima se poznaju razne osobine mētna i seneda, kao i od pravila po kojima se poznaju načini i uvjeti prenošenja i prepričavanja hadisa, kao i svojstva njegovih prenosilaca.⁷⁸¹ Svrha druge vrste znanosti je pružiti saznanja na osnovu kojih saznamo koji se hadis može primiti a koji ne može.

Druga vrsta znanosti, osim spomenutog naziva, zove se još i *علم الحديث*, kao što stoji El-Irākijevoj Elfijji. *أصول الحديث* ili *علوم الحديث* ili *مصطلح الحديث* ili *علم الحديث* ili *أصول الحديث* ili *علوم الحديث* ili *مصطلح الحديث* ili *علم الحديث*, kao što stoji El-Irākijevoj Elfijji. A to sve označava znanost o terminologiji hadisa.

O terminologiji hadisa i o pravilima koja se odnose na prenošenje hadisa nastala su brojna značajna djela. Prvi koji je o tome napisao

⁷⁸⁰ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", od 22. i 23. str.

⁷⁸¹ Vidi: Mehmed Handžić „Uvod u Tefsirsku i hadisku nauku”, 72. str.

zasebno djelo je Ebu Muhammed er-Ramehurmuzi (umro 360. godine po Hidžri). On je napisao djelo *El-Muhaddisul-fasil bejner-ravi vel-vai*. U njemu nije obuhvatio sve ono što je nužno i potrebno iz ove oblasti.

Nakon njega, o ovoj vrsti hadiske nauke piše Ebu Abdullah el-Hakim en-Nejsaburi (umro 405. godine po Hidžri). Nakon El-Hakima, o ovoj vrsti znanosti piše Ebu Nuajm (umro 430. godine po Hidžri). Nakon njih je poznati učenjak i historičar El-Hatib El-Bagdadi (umro 463. godine po Hidžri), napisao svoje djelo o pravilima prenošenja hadisa *El-Kifaje fi ma'rifeti usuli ilmir-rivaje* i drugo djelo o postupcima kod prenošenja hadisa *El-Džami'u li adabir-ravi ves-sami*.⁷

Nakon El-Hatiba El-Bagdadija, iz ove oblasti pišu mnogi učenjaci. Nastala su mnoga značajna djela, od kojih ćemo izdvojiti:

- *El-Ilmau ila usulir-rivajeti ves-sema*, napisao Kadija Ijad b. Musa el-Jahsubi (umro 544. godine po Hidžri);

- *Ma la jeselul-muhaddise džehlulu*, napisao Ebu Hafs Omer b. Abdul-Medžid el-Mejamendži (umro 580. godine po Hidžri);

- *Ulumul-Hadisi*, napisao Ebu Amr Osman b. Abdur-Rahman Ibn Salah eš-Šehrezuri (umro 643. godine po Hidžri). Ovo njegovo djelo je poznato pod nazivom *Mukaddimetu Ibnus-Salah*. U ovom djelu on je sabrao sve glavne teme iz El-Hatibovih djela, i tome dodao još iz drugih djela što je trebalo. Sva kasnija djela o ovoj nauci su ili komentari, ili skraćene verzije ovog Ibnus-Salahovog djela. Neki su ga i u stihove prepjevali, kao El-Iraki i Es-Sujuti.

Od djela koja su nastala kao skraćene verzije Ibnus-Salahova djela, najpoznatije je Nuhbetul-fiker fi mustalehi ehlil-eseri, koje je napisao Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri). Osim spomenutih, još su značajna i: Et-Takrib od En-Nevevija, Šerhut-Takrib od Es-Sujutija, koje se zove i *Tedribur-Ravi šerhu takribun-nevavi*, i *Tevdžihun-nezari ila usulil-eseri* od Tahira El-Džezairija, *Et-Teznib fiz-zaidi alet-takrib* od Es-Sujutija.⁷⁸² Od savremenih skraćenih djela poznato je *Tejsiru mustalehil-hadisi* od dr. Mahmuda Et-Tahana.

⁷⁸² Dželaludin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-Nevavi", 1/5-10. str., i Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 73. i 74. str.

VRSTE HADISA I NJIHOVA PODJELA

Ranije smo istakli da riječ hadis u arapskom jeziku ima više značenja. Ona može, ovisno od određenog semantičko-stilskog konteksta, značiti: govor, razgovor, saopćenje, vijest, obavijest, priču, pripovijest, predanje, tradiciju i sl. Ali, u hadiskoj nauci ova riječ se upotrebljava u smislu ukupnosti Poslanikove tradicije; odnosi se na sve ono što je posljednji Allahov Poslanik, s.a.v.s., prije i u toku svoje vjerovjesničke misije rekao, uradio, odobrio, kao i sve obavijesti koje govore o njegovu rođenju, djetinstvu, osobnosti, te svim ostalim njegovim tjelesnim, karakternim i drugim osobinama.

S obzirom na to da postoje brojne vrste hadisa, kao i mnogo stručnih naziva u hadiskoj terminologiji koje je prilično teško razumjeti bez zasebnoga metodološkog pristupa, mi ćemo ih ovdje, radi njihova lakšeg značenjskog određenja i poimanja, razdijeliti u nekoliko zasebnih srodnih tematskih cjelina.

PODJELA HADISA S OBZIROM NA NAČIN NA KOJI SU PRENESENI

Hadise, s obzirom na način na koji su do nas doprli, odnosno na broj prenosilaca koji su ih prenijeli, možemo podijeliti na dvije osnovne vrste:

1. mutevatir-hadise **الْأَحَادِيثُ الْمَتَوَاتِرَةُ**
2. ahad-hadise **الْأَحَادِيثُ الْأَحَادُ**

Tokom daljnjeg izlaganja, mi ćemo se posebno osvrnuti na svaku od spomenutih vrsta i ukazati na njihove podvrste.

Mutevatir-hadisi **الْأَحَادِيثُ الْمَتَوَاتِرَةُ**

Riječ *mutevatir* je particip aktivni arapskog glagola **تَوَاتَرَ**, što znači uzastopno, sukcesivno, neprekidno. Prema tome, riječ mutevatir znači uzastopan, sukcesivan, neprekidan.

Ovaj naziv i ova podjela više se spominje u usuli-fikhu negoli u usuli-hadisu, jer nije zadaća usuli-hadisa ustanoviti da li koji hadis daje potpuno uvjerenje ili ne.

Hadiski učenjaci su ovako definirali mutevatir-hadis:

الْحَدِيثُ الْمَوَاتِرُ هُوَ مَا رَوَاهُ عَدَدٌ كَثِيرٌ تُحِيلُ الْعَادَةُ تَوَاطُؤَهُمْ عَلَى الْكَذِبِ

“Mutevatir je onaj hadis kojeg je prenio toliki broj prenosilaca da isključuje svaku mogućnost njihova dogovora u neistini.”⁷⁸³

Mehmed-ef. Handžić ovako definira mutevatir-hadis:

“Mutevatir je onaj hadis koji pripovijeda od početka pa do kraja njegova seneda toliki broj ljudi da uopće ne možemo posumnjati u njegovu istinitost.”⁷⁸⁴

Dr. Omer Nakičević je za mutevatir-hadis spomenuo sljedeću definiciju:

“Mutevatir je takav hadis koji prenosi veliki broj ljudi u svim generacijama – da ga je od Vjerovjesnika, s.a.v.s., čulo više ashaba, a od njih, također u nizu, veliki broj ljudi u svim generacijama, tako da je nemoguće posumnjati u njegovu istinitost.”⁷⁸⁵

Da bi se jedan hadis mogao smatrati mutevatirom, neophodno je da ispunjava sljedeće uvjete:

1. treba biti prenesen od velikog broja prenosilaca. Ostalo je sporno među hadiskim učenjacima koliki je to minimum prenosilaca da bi se jedan hadis mogao smatrati mutevatirom. U tom pogledu imamo nekoliko mišljenja:

- Neki učenjaci smatraju da je minimum četvorica prenosilaca. Ovakvo mišljenje oni temelje na kur’anskom ajetu:

A onima koji čedne žene potvaraju, a potom ne dovedu četiri svjedoka, udarite njima osamdest udara biča! I ne primajte od njih nikada nikakva svjedočenja! A takvi su zbilja smutljivci.⁷⁸⁶

Ako je uvjet za primjenu precizirane šerijatske kazne da posvjedoče četvorica, također je uvjet da najmanje četvorica prenosilaca prenesu hadis da bi se mogao smatrati mutevatirom.⁷⁸⁷

- Kadija Ebu Bekr el-Bakilani smatra da je minimum peterica pre-

⁷⁸³ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 19. str., i Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadis”, 301. str.

⁷⁸⁴ Vidi: M. Handžić “Uvod u tefsirsku i hadisku nauku”, 92. str.

⁷⁸⁵ Vidi: Dr. Omer Nakičević “Uvod u hadiske znanosti hadis I”, 101. str.

⁷⁸⁶ En-Nur, 4. ajet.

⁷⁸⁷ Uporedi: Nurudiin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi”, 381. str.

nosilaca. Prema negovu mišljenju, četverica ne daju uvjerenje. On se poziva na sljedeći ajet:

*A oni koji potvore žene svoje i ne bude im svjedoka, osim njih samih, svjedočit će svaki od njih četiri puta zakletvom Allahom da je on od onih što istinu govore, a peti put da je na njega prokletstvo Allahovo, ako bude od onih što lažu!*⁷⁸⁸

Četiri svjedočenja Allahom, u ovom ajetu, prema njegovu mišljenju, nisu dovoljna da daju uvjerenje; tek peti put, izazivanjem prokletstva, na sebe stiče se to uvjerenje.

- Neki, poput El-Istiharija i Es-Sujutija, misle da je minimum deset prenosilaca, pošto se mnoštvom smatra deset pa nadalje.

- Neki smatraju da je minimum 12 prenosilaca. Oni se, pri tome, pozivaju na 12 starješina, koje je Allah sinovima Israilovim poslao.

*Allah je uzeo zavjet sinova Israilovih, i dvanaest starješina njima smo poslali.*⁷⁸⁹

- Neki, među kojima je i Ebul-Huzejl, smatraju da je minimum 20 prenosilaca. Oni se, pri tome, pozivaju na ajet:

*O vjerovjesniče, podstiči na borbu vjernike, ako među vama ima dvadeset snježnih, nadvladat će dvije stotine.*⁷⁹⁰

- Neki smatraju da je minimum 40. Pri tome se pozivaju na ajet:

O Vjerovjesniče, Allah ti je dovoljan i onima koji te od vjernika slijede!

Vele da je ovaj ajet objavljen kada Muhammed, s.a.v.s., imao svega 40 godina.

- Neki kažu da je minimum 70, pozivajući se na ajet:

*I Musa odabra iz naroda svoga sedamdeset ljudi za susret s Nama.*⁷⁹¹

- Neki smatraju da je minimum 314 prenosilaca, povezujući to sa učesnicima Bitke na Bedru.⁷⁹²

- Neki smatraju da je minimum da bude onoliko prenosilaca ko-

⁷⁸⁸ En-Nur, 6. ajet.

⁷⁸⁹ El-Maida, 12. ajet.

⁷⁹⁰ El-Enfal, 65. ajet.

⁷⁹¹ El-A'raf, 155. ajet.

⁷⁹² Vidi: Halil Ibrahim Mulahatir „El-Hadisul-mutevaturu“, 24. i 25. str.

liko je ashaba dalo zakletvu Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., na Hudejbiji pod drvetom. Prema riječima Seida b. El-Musejbeba, 1.500 ashba dalo je zakletvu pod drvetom. Džabir b. Abdullah tvrdi da ih je bilo 1.400. Neki tvrde da ih je bilo 490.⁷⁹³

2. spomenuti minimum prenosilaca treba biti prisutan u svakoj generaciji u senedu hadisa. To je, prema odabranom mišljenju, najmanje po deset u svakoj generaciji. Ukoliko bi samo u jednoj generaciji broj prenosilaca bio manji od spomenutog, hadis se ne bi smatrao mutevatirom, pa makar ih u ostalim generacijama bilo i više od toga. Tako, na primjer, hadis:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ , koga neki smatraju mutevatirom, nije mutevatir jer ga je iz generacije ashaba prenio samo Omer b. El-Hattab.⁷⁹⁴

- Sastav prenosilaca treba biti takve prirode da isključuje svaku mogućnost njihova dogovora na neistini. To podrazumijeva da su ravije iz različitih mjesta i pokrajina, da su različitih zanimanja i da pripadaju različitim mezhebima.⁷⁹⁵

- Ono što se pripovijeda, potrebno je da se izravno čulo ili vidjelo.⁷⁹⁶

Mutevatir-hadis nam daje sto-postotnu sigurnost kao da smo ono što nam se u njemu prenosi vidjeli vlastitim očima ili, pak, čuli vlastitim ušima, tako da u to ne ostavlja ni najmanje sumnje.

Vrste mutevatir-hadisa

Učenjaci hadisa i usuli-fikha dijele mutevatir-hadise uglavnom sa stanovišta njegova sadržaja. Međutim, osim ove osnovne podjele, mutevatir-hadise je moguće podijeliti i sa drugih stanovišta, kao:

- sa stanovišta njihove poznatosti i
- sa stanovišta njihovih seneda.

⁷⁹³ Vidi:Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekr Ibn Kajjim el-Dževzije „Zadul-Mead fi hedji hajril-ibad“, 2/136. str.

⁷⁹⁴ Nurudin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi“, 383. str. fusnota br. 1.

⁷⁹⁵ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan „Tejsiru mustalehil-hadisi“, 20. str.

⁷⁹⁶ Uporedi: Es-Sujuti “El-Izharul-mutenasire fil-ahbaril-mutevatiire”, 9. str., i dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 20. str.

Podjela mutevatir-hadisa sa stanovišta njihova sadržaja

Hadiski i usuli-fikhski učenjaci, kada je riječ o njihovom sadržaju, mutevatir-hadise dijele na dvije osnovne vrste:

1. mutevatir-hadise čiji je i tekst i smisao mutevatir **المُواتِرُ اللَّفْظِيُّ** i
2. mutevatir-hadise čije je samo smisao mutevatir, makar se tekst nešto i razlikovao **المُواتِرُ الْمَعْنَوِيُّ**

Primjer za prvu vrstu:

مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مُقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

“Ko slaže na mene namjerno, neka pripremi sebi mjesto u Džehenemu.”

Ovaj hadis su doslovno prenijela 72 ashaba.⁷⁹⁷

Primjer za drugu vrstu su hadisi koji govore o podizanju ruku prilikom dove. U oko 100 hadisa govori se o podizanju ruku prilikom dove. U svim hadisima je suština ista, da ruke prilikom učenja dove treba podići, iako se forme, tj. načini dizanja ruku, razlikuju.

Podjela mutevatir-hadisa sa stanovišta njihove poznatosti

Mutevatir hadise, sa stanovišta njihove poznatosti među učenjacima, možemo podijeliti na dvije vrste:

1. opći mutevatir **المُواتِرُ الْعَامُّ**, i
2. posebni mutevatir **المُواتِرُ الْخَاصُّ**

Općim mutevatir-hadisima nazivamo one mutevatir-hadise koji su poznati svim učenjacima, kako hadiskim tako i usuli-fikhskim, fikhskim i ostalim učenjacima. U ovu kategoriju mutevatir-hadisa spadaju oni koji govore o Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., rođenju u Mekki, o početku objave u Mekki, o njegovoj Hidžri u Medinu, o tome da je poslat i ljudima i džinima, o njegovom dolasku s Kur'anom i sl. Mutevatir-hadisi ovog sadržaja su poznati svim učenjacima pa i običnim masama.

⁷⁹⁷ Vidi: Es-Sujuti “El-Ėzharul-mutenasire fil-ahbaril-mutevatiire”, 16., i 17. str.

Posebnim mutevatir-hadisima nazivamo one mutevatir hadise koji su poznati samo učenjacima jedne oblasti; ponekad samo hadiskim učenjacima, u nekim slučajevima samo fikhskim učenjacima. Hadiski učenjaci su najbolje poznavali hadise i zato nije čudo da su neki hadisi bili poznati samo njima. U ovu kategoriju mutevatir-hadisa spadaju oni koji govore o kamenovanju bludnika i bludnice, koji su u braku, o šefa'atu, o viđenju Uzvišenog Allaha na Sudnjem danu, o Siratu, o Havdu, o kaburskom azabu, o Mizanu o Isaovu silasku pred Kijametski dan, o pojavi Dedžala i Mehdijsa pred Kijametski dan i sl.

Podjela mutevatir-hadisa sa stanovišta njihovih seneda

Mutevatir-hadise, sa stanovišta njihovih seneda, također možemo podijeliti na dvije osnovne vrste i to:

1. mutevatir seneda - مُوَاتَرُ الْإِسْنَادِ i
2. mutevatir generacija - مُوَاتَرُ الطَّبَقَةِ

Mutevatirom seneda nazivamo one mutevatir-hadise koji su preko pojedinaca doprli do nas, ali koji imaju veliki broj seneda, te ih mnoštvo seneda čine mutevatirom. U ovu kategoriju mutevatir-hadisa ubrajaju se hadisi koji su i tekstom i smislom mutevatir, kao i oni čiji je samo smisao mutevatir a koji su došli preko velikog broja seneda.

Mutevatirom generacija nazivamo one mutevatir-hadise koji su do nas preneseni s generacije na generaciju. Zbog mnoštva ljudi koji su ih prenijeli u svakoj generaciji, nije potrebno ispitivati senede ovakvih hadisa. U ovu kategoriju mutevatir-hadisa ubrajaju se svi hadisi koji govore o broju rekata pet dnevnih namaza, o načinu njihova klanjanja, o njihovim vremenima, o propisima posta, o propisima hadža i slično.⁷⁹⁸

Zbirke mutevatir-hadisa

Koliko tačno ima mutevatir hadisa, niko nije mogao precizno utvrditi. Zbog nepoznavanja njihova tačnog broja, učenjaci su u vezi s tim imali različita mišljenja. Ibn Ebud-Demm, Ibn Hibban i El-Hazimi, na primjer, tvrde da uopće nema mutevatir-hadisa.

Naš rahmetli prof. Husejn Đozo je u knjizi "Islam u vremenu"

⁷⁹⁸ Vidi: Halil Ibrahim Mulahatir "El-Hadisul-mutevatiru", od 42-46. str.

ustvrdio da postoji samo jedan mutevatir-hadis i to:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

“Djela se prosuđuju prema namjeri.”

Ibnus-Salah i El-Herevi tvrde da mutevatir-hadisa ima veoma malo, dok Ibn Hadžer el-Askalani tvrdi da mutevatir-hadisa ima veoma mnogo.⁷⁹⁹

Što se tiče onih koji tvrde da uopće nema mutevatir-hadisa, takva tvrdnja je neosnovana i rezultat je njihova nepoznavanja. Ibnus-Salah kad je ustvrdio da ima mutevatir-hadisa ali da ih je veoma malo, mislio je na mutevatir-hadise koji su i po tekstu i po smislu mutevatir, dok je Ibn Hadžer el-Askalani, kad je ustvrdio da ima mnogo mutevatir hadisa, mislio i na jedne i druge, i na mutevatir-hadise koji si i tekстом i smislom mutevatir i na one koji su samo smislom mutevatir.⁸⁰⁰

Da uistinu ima mnogo mutevatir-hadisa dokaz za to su i zbirke mutevatir-hadisa od kojih su najpoznatije:

1. *El-Ezharul-mutenasire fil-ahbaril-mutevatire*, koju je napisao Dželaluddin Ebul-Fadl Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti, (rođen 848. a umro 911. god. po Hidžri). U ovoj zbirci, mutevatir hadisi su napisani po temama. U njoj je Es-Sujuti sabrao 110 mutevatir-hadisa i to sa punim senedima.⁸⁰¹

2. *Katful-Ezharod* Es-Sujutija. To je, ustvari, njegov sažetak pret-hodne zbirke. Sažeo ju je tako što je izbacio senede hadisa, a zadržao njihov tekst.

3. *Nazmul-mutenasir minel-hadisil-mutevatir*, koju je napisao Muhammed b. Džafer el-Kettani. U njegovoj zbirci ima ukupno 310 mutevatir-hadisa.

4. *Ithafu zevil-feadilil-muštehere bima vekaa minez-zijadati alel-Ezharil-mutenasire fil-ehadisil-mutevatire*, šejha Abdul-Aziza el-Gimarija. On je u ovoj zbirci zabilježio mnoge mutevatir-hadise koje su ispustili Es-Sujuti i El-Kettani. Njegova zbirka sadrži ukupno 288 mutevatir-hadisa.⁸⁰²

⁷⁹⁹ Vidi: Isti izvor na 49. i 50. str.

⁸⁰⁰ Vidi: Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, 384. str.

⁸⁰¹ Vidi: Isti izvor, 78. str.

⁸⁰² Nurudiin Itr ”Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi”, 384. i 385. str. i Halil Ibrahim Mulahatir „El-Hadisul-mutevatiru”, od 65. str.

Ahad-hadisi الْأَحَادِيثُ الْأَحَادُ

Riječ ahad je plural arapske riječi ehadun, što znači jedan. Ahad-hadisima se, dakle, nazivaju svi hadisi koji su preneseni preko pojedinaca. Hadiski učenjaci ovako definiraju ahad-hadis:

الْأَحَادُ هُوَ كُلُّ حَدِيثٍ الَّذِي لَمْ يُجْمَعْ فِيهِ شُرُوطُ التَّوَاتُرِ

”Ahadom se naziva svaki hadis koji ne ispunjava uvjete mutevatir-hadisa.”⁸⁰³

Ahad hadisi se dijele na sljedeće vrste:

- 1 mešhur الْمَشْهُورُ
2. aziz الْعَزِيزُ
3. garib⁸⁰⁴ الْغَرِيبُ
4. mutabeat الْمُتَابِعَةُ
5. šahid⁸⁰⁵ الشَّاهِدُ

Ukratko ćemo se osvrnuti na svaku od spomenutih vrsta, s kako bismo o svakoj spomenutoj vrsti imali pravu predstavu.

Mešhur الْمَشْهُورُ الْحَدِيثُ

Riječ *mešhur* je particip pasivni arapskog glagola شَهَرَ a znači biti čuven, biti raširen, biti poznat. Hadiski učenjaci ovako definiraju mešhur-hadis:

الْمَشْهُورُ هُوَ مَا رَوَاهُ ثَلَاثَةٌ فَأَكْثَرُ فِي كُلِّ طَبَقَةٍ، مَا لَمْ يَبْلُغْ حَدَّ التَّوَاتُرِ

Mešhur je onaj hadis koji iz generacije u generaciju prenose po trojica i više prenosilaca ali koji ne dostiže rang mutevatira.⁸⁰⁶

Neki ovu vrstu hadisa nazivaju još i mustefidom. الْمُسْتَفِيدُ

⁸⁰³ Vidi: Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani „Nuzhetul-nezari šerhu Nuhbetul-fikeri fi muu stalehi ehli-l-eseri”, 26. str.

⁸⁰⁴ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan ”Tejsiru mustalehil-hadisi”, 22. str.

⁸⁰⁵ Vidi: Nuruddin Itr ”Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, 380. str.

⁸⁰⁶ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan ”Tejsiru mustalehil-hadisi”, 23. str. i Ibn Hadžer el-Askalani ”Šerh Nuhbetul-fiker fi mustalehati ehli eser”, 30. str.

Za razliku od mutevatir-hadisa, koji je uvijek na najvišem stupnju vjerodostojnosti i nije ga potrebno provjeravati, mešhur ne mora biti uvijek vjerodostojan. On može biti vjerodostojan ako ispuni uvjete sahih-hadisa. Može biti dobar ako ispuni uvjete hasen-hadisa, a može biti i slab ukoliko mu nedostaje jedan ili više uvjeta sahih-hadisa.

Primjer mešhur-hadisa koji je po stepenu vjerodostojan:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةُ فَلْيَغْتَسِلْ (رواه البخاري)

Prenosi Ibn Omer da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

“Kad neko od vas hoće (petkom) na džumu neka se okupa.” (El-Buhari)

Primjer mešhur-hadisa koji je po stepenu hasen-dobar:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ (ابن ماجه)

Prenosi Ibn Abbas da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

“Ne smiješ nekome nanijeti štetu, niti ko tebi smije učiniti štetu.” (Ibn Madže)

Primjer mešhur-hadisa koji je po stepenu slab:

رُوي عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّغِيرِ.

Prenosi se od Enesa da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

“Tražite nauku pa makar i u Kini.”

Iako je ovaj hadis došao u više predaja, sve su one slabe.⁸⁰⁷

Ibn Hibban za njega kaže da je bez osnova, a Es-Sujuti ga je uvrstio u svoju zbirku apokrifnih hadisa.⁸⁰⁸

Osim ove, postoji još jedna vrsta mešhur hadisa, mešhur-hadis po upotrebi. To je onaj hadis koji ne ispunjava spomenute uvjete; dakle, ne prenose ga iz generacije u generaciju po trojica ili više prenosilaca, ali je postao mešhur-poznat zbog njegove česte upotrebe.

Evo nekoliko mešhur-hadisa ove vrste:

⁸⁰⁷ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 386., i 387. str.

⁸⁰⁸ Vidi: Es-Sujuti "El-Laliul-mesnu fil-ehadisil-mevdua", 1/ 193. str.

- Primjer hadisa koji je postao mešhur samo među hadiskim učenicima:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : قَتَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ يَدْعُو عَلَى رِغْلٍ وَذُكُوانٍ وَيَقُولُ : عُصِيَّةُ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ . (رواه الشيخان)

Enes b. Malik kaže: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., je mjesec dana nakon ruku'a učio Kunut-dovu na sabahskom namazu proklinjući Ri'l i Zekvan i govorio:

"(Pleme) Usajja⁸⁰⁹ je iskazalo neposlušnost prema Allahu i Njegovu Poslaniku."⁸¹⁰ (El-Buhari i Muslim)

- Primjer hadisa koji je postao mešhur među hadiskim i ostalim učenicima, a i među običnim svijetom:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ . (رواه الشيخان)

Ebu Hurejre veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

"Musliman je muslimanu brat, ne smije mu nasilje učiniti niti ga smije poniziti i omalovažiti."⁸¹¹

- Primjer hadisa koji je postao mešhur samo među fikhskim učenicima:

رَوَى كَثِيرٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَوْفٍ الْمُزَنِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الصَّلَاحُ جَانِبٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ، إِلَّا صَلَاحًا حَرَمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا . وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلَّا شَرْطًا حَرَمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا . (رواه الترمذي و قال هذا حديث حسن صحيح)

Prenio je Kesir b. Abdullah b. Amr b. Avf El-Muzeni od svoga oca, a on od njegova djeda da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

"Izmirenje među muslimanima je dozvoljeno, osim izmirenja kojim se zabranjuje dozvoljeno ili dozvoljava zabranjeno. Muslimani su se dužni pridržavati (dogovorenih) uvjeta, osim onih kojima se zabra-

⁸⁰⁹ Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selem, je mjesec dana u Kunut-dovi proklinjao plemena Usajje i Zekvan koji su poubijali učiace kod Bunara Me'une. (Opširnije o ovome vidi "Zapečaćeni Džennetski napitak", 323. str.).

⁸¹⁰ Vidi: "Sahihul-Buhari" - Buharijeva zbirka hadisa, 3/262. str.

⁸¹¹ Vidi: En-Nevevi "Šerhu Sahihi Muslim", 16/120. str.

njuje dozvoljeno ili dozvoljava zabranjeno.” (Et-Tirmizi)

- Primjer hadisa koji je postao mešhur samo među usuli-fikhskim učenjacima:

عَنْ عَمْرِو بْنِ الْمَاصِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أخطأَ فَلَهُ أَجْرٌ. (رواه الشيخان)

Amr b. El-As je čuo Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je kazao:

“Ako se sudija prilikom suđenja bude trudio (da pravedno presudi) pa ispravno presudi, imat će dvije nagrade. A ako se sudija prilikom suđenja bude trudio (da pravedno presudi) pa pogriješi, imat će jednu nagradu.”⁸¹² (El-Buhari i Muslim)

- Primjer hadisa koji je postao mešhur samo među pedagozima:

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي (رواه السَّمْعَانِي فِي أَدَبِ الْعُلَمَاءِ)

Ibn Mes'ud veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

“Moj me Gospodar odgojio i najljepši mi odgoj dao.”⁸¹³

- Primjer hadisa koji je postao mešhur među običnim svijetom:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا وَمَنْ عَشَنَّا فَلَيْسَ مِنَّا. (رواه مسلم في الإيمان)

Ebu Hurejre veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

“Nije od nas onaj koji ustane protiv nas s oružjem, niti je od nas onaj koji nas vara.”⁸¹⁴ (Muslim)

I ova vrsta mešhur-hadisa može biti, kao i prva, različita stepena vjerodostojnosti. Može biti sahih, hasen, daif, a može biti i apokrifan.⁸¹⁵

Hadiski učenjaci su pokušali sabrati u zasebne zbirke hadise koji su, zbog prevelike upotrebe u narodu, postali mešhur. Ove nekoliko naziva takvih zbirki hadisa:

⁸¹² Vidi: Isti izvor, 12/13. str.

⁸¹³ Vidi: Es-Sujuti "El-Džami'us-sagir fi ehadisil-beširin-nezir", 14. str.

⁸¹⁴ Vidi: "Šerhu Sahihi Muslim", 2/108. str.

⁸¹⁵ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", ,od 385- 388. str.

1. *El-Mekasidul-hasene fi bejani kesirin minel-ehadisil-muštehere alet-elsine*, koju je napisao hafiz hadisa Šemsudin Ebul-Hajr Muhammed b. Abdur-Rahman es-Schavi (umro 902. god. po Hidžri). Zbirka je štampana u Egiptu i Bagdadu 1956. u izdanju Mektebetul-Handži. U njoj su hadisi ustrojani abecednim redom. Zbirka sadrži ukupno 1.356 hadisa.

2. *Kešful-hafai ve muzilu-ilbasi ammeš-štehere minel-ehadisi ala elsinetin-nasi*, koju je napisao muhaddis Ismail b. Muhammed el-Adžluni (umro 1162. god po Hidžri). Zbirka je štampana u dva toma u Bejrutu 1351. h. godine, Daru ihjait-turasil-arebi u drugom izdanju. Sadrži 3.281 hadis. Hadisi su u njoj ustrojani abecednim redom.

3. *Kitabu temjizit-tajjibi minel-habisi fima jeduru ala elsinetin-nasi minel-hadisi*, koju je napisao imam Abdur-Rahman b. Ali b. Muhammed, poznat kao Ibnud-Dejbe eš-Šejbani. Zbirka je štampana u Bejrutu, u izdanju Darul-kutubil-arebi.⁸¹⁶

Aziz-hadis الْحَدِيثُ الْعَزِيزُ

Riječ *aziz* u arapskom jeziku, između ostalih značenja, ima značenje i rijedak. Otuda je ova vrsta hadisa nazvana azizom zato što su ovakvi hadisi veoma rijetki. Hadiski učenjaci definiraju aziz-hadis ovako:

الْعَزِيزُ هُوَ الَّذِي لَا يَرَوِيهِ أَقَلُّ مِنْ اثْنَيْنِ فِي جَمِيعِ طَبَقَاتِ السَّنَدِ

“Aziz je onaj hadis kojeg u svakoj generaciji seneda prenose najmanje po dvojica prenosilaca.”⁸¹⁷

Evo jednog primjera aziz-hadisa:

لَا يَوْمُنُ أَحَدَكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ .

“Neće ni jedan od vas istinski vjerovati sve dotle dok mu ja ne budem draži od njegovog oca, djeteta i cijelog svijeta.”

Ovaj hadis je zabilježio El-Buhari od Ebu Hurejrea, a i El-Buhari i Muslim od Enesa. Od Enesa su ga prenijeli Katade i Abdul-Aziz

⁸¹⁶ Isti izvor, 389. str. i Dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 25. str.

⁸¹⁷ Vidi: Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 26. str., i hafiz hadisa Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani “Nuzhtul-nezari šerhu nuhbetul-fikeri fi mustalehi ehlil eseri”, 24. str.

b. Suhejb. Od Katadea su ga prenijeli Šu'be i Seid, a od Abdul-Aziza Ismail b. Uleje i Abdul-Varis, a od svakog od njih pa nadalje prenijela ga je skupina prenosilaca

Neki učenjaci smatraju aziz-hadisom onaj hadis kojeg su iz generacije u generaciju prenijela po dvojica prenosilaca, ni više ni manje. Međutim, ovakva definicija aziz-hadisa nije prihvaćena od većine muhaddisa. Ibn Hibban tvrdi da ove vrste aziz-hadisa uopće nema.⁸¹⁸ Ima onih aziz-hadisa koje su u svakoj generaciji seneda prenijela najmanje po dvojica prenosilaca, ali je i njih veoma mali broj. Zbog toga, hadiski učenjaci nisu ni pokušali da ih bilježe u zasebne zbirke.⁸¹⁹

Kao i mešhur-hadisi, aziz-hadisi mogu biti različitih vrijednosti. Mogu biti vjerodostojni, mogu biti dobri, slabi, a mogu biti i apokrifni. Kojeg će biti stepena ovisi od niza faktora, a najviše od kvaliteta prenosilaca koji su ih prenijeli.

Ukoliko neki aziz-hadis bude ispunjavao uvjete vjerodostojnog hadisa, on će biti vjerodostojan; ukoliko ih, pak, ne bude ispunjavao, on će biti ili dobar ili slab. Ako u njegovu senedu prenosilaca ima neko sklon laži, takav hadis će biti apokrifan⁸²⁰

Garib-hadis الْحَدِيثُ الْغَرِيبُ

Riječ garib u arapskom jeziku znači usamljen, sam, odvojen. Hadiska nauka ovako definira garib-hadis:

الْغَرِيبُ هُوَ مَا يَنْفَرِدُ بِرِوَايَتِهِ رَاوٍ وَاحِدٌ

“Garib hadis je onaj hadis kojega je (bar u jednoj generaciji) prenio samo jedan prenosilac.”⁸²¹

Dakle, garib je onaj hadis kojeg je u svakoj generaciji u senedu prenio po jedan prenosilac, ili se u nekim generacijama našao samo po jedan prenosilac, ili se, pak, u samo jednoj generaciji našao jedan prenosilac, makar ih u ostalim generacijama bilo i više.⁸²²

Garib-hadis se, s obzirom na to u kome se dijelu seneda nalazi

⁸¹⁸ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", od 393. str.

⁸¹⁹ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 27. str.

⁸²⁰ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", od 394. str.

⁸²¹ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 28. str.

⁸²² Vidi: Isti izvor.

samo jedan prenosilac, dijeli na dvije vrste:

1. opći garib **الْغَرِيبُ الْمَطْلُوقُ**
2. relativni garib **الْغَرِيبُ النَّسْبِيُّ**

Opći garib je onaj hadis koji je iz generacije ashaba prenio samo jedan prenosilac. Primjer zato je hadis:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

“Djela se prosuđuju prema namjeri.”

Ovaj hadis iz generacije ashaba prenosi samo Omer b. El-Hattab. Iako ga i u ostalim generacijama prenosi po jedan prenosilac, on je nazvan općim garibom zbog jednog ashaba, a ne zbog ostalih pojedinaca u senedu. Ovaj hadis nazivaju još i **الْفَرْدُ الْمَطْلُوقُ**.

Relativni garib je onaj hadis koji prenosi više ashaba, a potom ga u nekoj od sljedećih generacija prenosi samo jedan prenosilac. Primjer:

رَوَى مَالِكٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ
(رَوَاهُ الشَّيْخَانُ)

Prenio je Malik od Ez-Zuhrija, a on od Enesa: “Kad je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ušao u Mekku na glavi je imao kacigu.” Ovaj hadis je od Ez-Zuhrija prenio samo Malik.⁸²³

Vrste relativnog gariba **الْغَرِيبُ النَّسْبِيُّ**

Postoji nekoliko vrsta relativnog gariba:

1. garib koga je prenio jedan pouzdan prenosilac. U ovu vrstu ubrajamo sve hadise za koje su hadiski učenjaci rekli, na primjer, ovaj hadis je od pouzdanih prenosilaca prenio samo taj;

2. garib koga je prenio samo jedan prenosilac od također jednog ravije, kao kada kažu da ga je prenio samo taj od toga.

3. garib koga su prenijeli stanovnici jednog grada ili strane, od stanovnika drugog grada ili strane, kao, na primjer, kada kažu da su ga prenijeli samo stanovnici Mekke, ili prenijeli su ga samo stanovnici Šama.⁸²⁴

⁸²³ Vidi: Isti izvor, 29. str.

⁸²⁴ Isti izvor,, 30. str.

Još jedna podjela garib-hadisa

Učenjaci su garib-hadis, sa stanovišta neobičnosti njegova seneda ili metna, podijelili na dvije vrste:

1. garib-hadis čiji su i metn (tekst) i sened (niz) prenosilaca neobični. To je onaj hadis čiji je metn prenio samo jedan prenosilac i
2. garib-hadis čiji je samo sened neobičan, a nije neobičan njegov metn. To je onaj hadis čiji je tekst prenijela skupina ashaba, a koji u drugoj verziji prenosi samo jedan prenosilac od jednog sasvim drugog ashaba. Za ovu vrsu gariba imam Et-Tirmizi kaže: "Ovaj hadis je u ovoj verziji garib."⁸²⁵

Zbirke garib-hadisa

Neki učenjaci su pokušali izdvojiti garib-hadise u zasebna djela. Imamo nekoliko djela ove vrste, od kojih su najznačajnija sljedeća:

1. *Garaibu Malik*, koje je napisao Ebul-Hasan Ali b. Omer b. Ahmed ed-Darekutni (umro 385. god. po Hidžri). U njemu su sadržani garib-hadisi iz Malikova Muvettaa;
2. *El-Efrad*, djelo koje je također napisao Ed-Darekutni; i
3. *Es-Sunen elleti teferede bikulli sunnetin minha ehlul-belde*, koje je napisao Ebu Davud Sulejman b. Eš'as b. Ishak el-Ezdi es-Sidžistani (umro 275. god. po Hidžri).⁸²⁶

Mutabe المُتَابِعَةُ

Riječ *mutabea* u arapskom jeziku znači: produžavanje, nastavljajnje; nizanjem predikata tačno opisivanje nekoga ili nečega i sl.

U hadiskoj nauci: "Mutebeom nazivamo hadis, koji pripovijeda smo jedan prenosilac, za koji se ustanovi da ga prenosi još koji prenosilac."⁸²⁷

Mutabea se dijeli na dvije vrste:

1. potpuna mutabea الْمُتَابِعَةُ التَّامَّةُ, i

⁸²⁵ Isti izvor.

⁸²⁶ Isti izvor, 31. str.

⁸²⁷ Uporedi: M. Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 104. str.

2. nepotpuna mutabea الْمُتَابَعَةُ الْقَاصِرَةُ

Potpuna mutabea je ona koju od istog ravije pripovijeda još neki prenosilaca. Evo primjera za to:

الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَلَكَ وَلَا تَفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ. فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا
الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ.

Imam Eš-Šafi je, u djelu "El-Umm", prenio od Malika, on od Abdullaha b. Dinara, a on od Ibn Omera da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

"Mjesec može imati dvadeset i devet dana, zato s postom ne počinjite dok ne ugledate mlađak i ne prestajite s postom dok ga ne ugledate. A ukoliko bude oblačno, vi upotpunite trideset dana."

Ovaj hadis je Eš-Šafi sam prenio od Malika, pa su ovaj hadis učenjaci smatrali Eš-Šafijevim garibom. Poslije su učenjaci ustanovili da je i Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebi ovaj hadis prenio od Malika. Ovu mutabeu je zabilježio El-Buhari u Sahihu.⁸²⁸

Nepotpuna mutabea je ona koju drugi prenosilac prenosi od pripovjedačeva učitelja ili nekog drugoga prenosioca iznad u nizu -. Spomenuti hadis zabilježio je i Ibn Huzejme u Sahihu od Asima b. Muhammeda, on od svoga oca Muhammeda b. Zejda, a on od svoga djeda Abdullaha b. Omera, u kome na kraju stoji:

"...upotpunite trideset dana."

Muslim je, u Sahihu, ovaj hadis zabilježio od Ubejdullaha b. Omera, on od Nafi'a, a on od Ibn Omera, u kome na kraju stoji:

"...predvidite trideset dana."⁸²⁹

الشَّاهِدُ Šahid

Riječ šahid, u pluralu ševahid, u arapskom jeziku znači svjedočenje, dokaz, kopija. Hadiski učenjaci ovako definiraju šahid:

الشَّاهِدُ هُوَ حَدِيثٌ مَرْوِيٌّ عَنْ صَحَابِيٍّ آخَرٍ يُشَابِهُ الْحَدِيثَ الَّذِي يُظَنُّ تَفَرُّدَهُ سِوَاءَ شَابِهِهِ
فِي اللَّفْظِ وَالْمَعْنَى أَوْ فِي الْمَعْنَى فَقَطْ.

⁸²⁸ Ibn Hadžer "Nuzhetun-nezar", 36. str. i dr. Subhi es-Salih "Ulumul-hadisi ve mustalehu", 241. str.

⁸²⁹ Isti izvor.

“Šahid je hadis koji je prenesen od drugog ashaba, a koji tekstom i smislom ili, pak, samo smislom liči hadisu za koga se mislilo da ga je prenio samo jedan ashab.”⁸³⁰

Evo jednog primjera za šahid.

قَالَ الْبُخَارِيُّ: حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَيَْادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَافْطَرُوا لِرُؤْيَيْهِ فَإِنْ غُيِبَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ.

El-Buhari kaže: ‘Ispricao nam je Adem: ‘Ispricao nam je Šu’be: ‘Nama je ispricao Muhammed b. Zijad: ‘Čuo sam Ebu Hurejrea kada je kazao da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao, (ili je kazao da je Ebul-Kasim, s.a.v.s., rekao):

“Počnite s postom kad ugledate mlađak, a i prestanite s postom kada ga ugledate. Ukoliko bude oblačno, vi (u tom slučaju) upotpunite tridest dana šabana.”

Ovaj hadis je šahid zato što se njegov tekst razlikuje od teksta hadisa koji je prenio Eš-Šafii od Malika, a koji smo naveli kao primjer za mutabeu, a i drugi ga je ashab prenio. Eš-Šafijevu predaju je od ashaba prenio Ibn Omer, a ovu Ebu Hurejre.

Da bismo što bolje shvatili razliku između mutabee i šahida, spomenut ćemo riječi rahmetli Mehmeda ef. Handžića. On kaže: “Hadis koji pripovjeda samo jedan prenosilac nazivamo garibom, a i ferdom. Ako se nakon ispitivanja i istraživanja nađe da još koji prenosilac pripovjeda dotični hadis onda se to zove mutabea الْمُتَابِعَةُ a ovaj drugi hadis se naziva mutabiom الْمُتَابِع. Ako se kod drugog ravije ne mogne naći baš isti hadis, onda se traži da li se nalazi bar donekle sličan, pa ako se nađe, onda se takav hadis zove šahidom الشَّاهِدُ. Ispitivanje se neda i istraživanje u ovu svrhu zove se i’tibarom (الإِعْتِبَارُ).”⁸³¹

⁸³⁰ Vidi: Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, od 395. str.

⁸³¹ Vidi: M. Handžić “Uvod u tefsirsku i hadisku nauku”, 104. str.

Podjela hadisa s obzirom na stepen vjerodostojnosti

Hadiski učenjaci, u osnovi, sve hadise dijele na dvije kategorije: na one koji se prihvataju i na one koji se odbacuju.

Kasnije su hadiski učenjaci sve hadise koji se prihvataju podveli pod dvije vrste: sahih-hadise i hasen-hadise, dok su sve hadise koji se odbacuju podveli pod kategoriju daif-hadisa.

Mi ćemo se ovdje ukratko osvrnuti na svaku od spomenutih vrsta, sa posebnim osvrtom na vrste hadisa koje svaki od spomenutih naziva obuhvata.

Sahih-hadis الْحَدِيثُ الصَّحِيحُ

Riječ *sahih* u arapskom jeziku znači istinit, ispravan, vjerodostojan, autentičan, punovažan, pravovaljan i sl. Hadiski učenjaci ovako definiraju sahih-hadis:

الصَّحِيحُ هُوَ مَا أَتَى سَنَدُهُ بِثِقَلِ الْعَدْلِ الصَّابِرِ عَنْ مِثْلِهِ إِلَى مُنْتَهَاهُ مِنْ غَيْرِ شُذُوذٍ وَلَا عِلَّةٍ.

“Sahih je onaj hadis koji kontinuirano prenosi pošten i precizan prenosilac od istoga takvog ravije sve do kraja seneda, te koji ne protivurječi drugim pouzdanim predajama i koji u sebi nema skrivenih nedostataka.”⁸³²

Shodno spomenutoj definiciji, da bi jedan hadis bio sahih on mora ispuniti pet uvjeta:

1. اِتِّصَالَ السَّنَدِ da mu je niz prenosilaca sastavljen, neprekinut. To znači da je svaki prenosilac u nizu prenosilaca čuo taj hadis od prethodnog prenosioca. Ovaj uvjet treba da se nalazi od početka do kraja seneda;

2. عَدَالَةُ الرُّوَاةِ da su svi prenosiooci u senedu hadisa čestiti i pošteni. To podrazumijeva da je svaki prenosilac

a) musliman, shodno riječima Uzvišenog Allaha: ...s kojima ste kao svjedocima zadovoljni.⁸³³ Sa nemuslimanom kao svjedokom mu-

⁸³² Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 34. str. i uporedi: Es-Sujuti "Tedribur-ravi", 1/63. str. i Ibn Hadžer "Nuzhetun-nezar", 29. str.

⁸³³ El-Bekara, 282. ajet.

sliman ne može biti zadovoljan. A ako ne može sa njim biti zadovoljan kao sa svjedokom, kako može biti zadovoljan da mu on prenosi vjeru. Dakle, uvjet je da su svi prenosioci u senedu hadisa muslimani.

b) punoljetan - maloljetna osoba je po šerijatu oslobođena i obaveza i odgovornosti. Imajući u vidu da je hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s., vjera, on se ne može prihvatiti od maloljetne osobe;

c) pametan - umno bolesna osoba, isto kao i maloljetna, nema odgovornosti, te se ni od nje hadis ne može prihvatiti.

d) bogobožan - shodno riječima uzvišenog Allaha:

*O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite, da u neznanju nekome zlo ne učinite, pa da se zbog onoga što ste učinili pokajete.*⁸³⁴

Bogobožnim se smatra onaj koji ne laže, ne čini velike grijeha i ne ustrajava u činjenju manjih grijeha. Hadiski učenjaci nisu prihvatili hadis niti od jednog prenosioca za kojeg su utvrdili da je makar jednom u životu slagao, ili da je svjesno učinio neki haram ili propustio farz, ako se nije iskreno pokajao. Od osobe koja je bila sklona laži nisu prihvatili hadise ni nakon njenog pokajanja.

e) da ne krši norme islamskog ponašanja - većina hadiskih učenjaka nije prihvatila hadis od čovjeka koga su vidjeli da, na primjer, ulazi lijevom nogom u džamiju ili da obavlja malu nuždu na putu i sl.⁸³⁵

3. الرُّوَاةُ ضَبُطٌ da su svi prenosioci u senedu hadisa tačni i precizni - do te mjere da su u stanju sve što jedanput čuju doslovno upamtiti, ukoliko usmeno prenose, odnosno tačno i bez grešaka zapisati ukoliko to čine pismenim putem, i to doslovno drugom prenijeti.

4. عَدَمُ الشُّذُوذِ da nijedan prenosilac u njegovu senedu ne protivurječi drugom pouzdanom raviji. Ukoliko se desi da jedan prenosilac o istoj temi ili događaju priča drukčije od drugog pouzdanog ravije, ili, pak, ravije koji je pouzdaniji od njega - hadis koji on priča će automatski postati slab ukoliko se ne nađe neko kompromisno objašnjenje među njima.

5. عَدَمُ الْعِلَّةِ da preneseni hadis nema kakvih mahana ili nedostataka koji se na prvi pogled ne primjećuju. Bilo je dosta slučajeva da hadis ispuni sve prethodne uvjete vjerodostojnosti, a onda neki

⁸³⁴ El-Hudžurat, 6. ajet.

⁸³⁵ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", od 71. i 72. str.

hadiski ekspert otkrije u njemu kakav skriveni nedostatak zbog koga hadis postane slab. Na primjer: Svi su hadisi koje je prenio Hasan el-Basri od Omera b. El-Hattaba zbog ovog uzroka postali slabi i ako na prvi pogled izgledaju vjerodostojni. Učenjaci su otkrili da je Hasan el-Basri, koji je vremenski dočeka Omera b. El-Hattaba, imao svega dvije godine kad je Omer b. El-Hattab umro, a dijete od dvije godine nije bilo u stanju upamtiti te hadise.

Svaki hadis koji ispuni spomenutih pet uvjeta smatra se sahih-hadisom. Hadiski, usuli-fikhski i fikhski učenjaci jednoglasni su u mišljenju da je sahih-hadis argument po kome je svaki musliman dužan postupiti, svejedno da li je prenesen pojedinačnom ili, pak, mutevatir-predajom.⁸³⁶

Vrste sahih-hadisa

Učenjaci dijele sahih-hadis na dvije vrste:

1. **لِذَاتِهِ صَحِيحٌ** to je hadis koji je sam po sebi vjerodostojan, odnosno hadis koji ispunjava gore spomenute uvjet. Primjer za hadis koji je sam po sebi vjerodostojan:

قَالَ الْبُخَارِيُّ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الْغُرْبِ بِالطُّورِ.

El-Buhari kaže: "Ispričao nam je Abdullah b. Jusuf: 'Obavijestio nas je Malik prenijevši od Ibn Šihaba, on od Muhammeda b. Džubejra b. Mut'ima, a on od svoga oca, koji je kazao: 'Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je na akšamskom fardu učio suru Et-Tur.'" Ovaj hadis je sahih jer ispunjava svih pet uvjeta vjerodostojnog hadisa, i

2. **صَحِيحٌ لغيره** hadis koji je vjerodostojan zbog drugog hadisa, odnosno hadis koji ne ispunjava spomenute uvjete, ali je došao u više predaja, te je zbog mnoštva tih predaja postao sahih. Naime, ova vrsta sahih-hadisa je, u osnovi, hasen-hadis, pa čak nekada i dif ali je došao u mnogo predaja koje ga uzdižu na rang sahih-hadisa.⁸³⁷

⁸³⁶ Isti izvor, 226. str.

⁸³⁷ Vidi: Dr Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi", 306. str.

Kategorije sahih-hadisa

Nisu svi sahih-hadisi na istom stupnju vrijednosti. Postoji razlika i među njima. Jedni su pouzdaniji od drugih. Hadiski učenjaci ih rangiraju ovako:

1. najbolja vrsta sahih-hadisa su oni koje su i El-Buhari i Muslim zabilježili (sa potpunim senedima) u svojim sahihima. Za ovu vrstu vjerodostojnih hadisa, hadiski učenjaci koriste izraze: **مُتَّقٍ عَلَيْهِ** a to znači da se El-Buhari i Muslim slažu da je hadis vjerodostojan, **رَوَاهُ الشَّيْخَانِ** da ga bilježe dva šejha - El-Buhari i Muslim;
2. sahih-hadisi koje je zabilježio samo El-Buhari u Sahihu;
3. sahih-hadisi koje je zabilježio samo Muslim u Sahihu;
4. sahih-hadisi koji ispunjavaju kriterije vjerodostojnosti El-Buharija i Muslima, a oni ih nisu zabilježili u svojim Sahihima;
5. sahih-hadisi koji ispunjavaju kriterije vjerodostojnosti samo El-Buharija, a on ih nije zabilježio u svome Sahihu;
6. sahih-hadisi koji ispunjavaju kriterije vjerodostojnosti Muslima, a on ih nije zabilježio u svome Sahihu, i
7. sahih-hadisi koje su drugi učenjaci, osim Buharije i Muslima, ocijenili sahihom.

Hasen-hadis الْحَدِيثُ الْحَسَنُ

Riječ *hasenun* u arapskom jeziku znači: lijep, dobar, izvrstan, krasan. U hadiskoj terminologiji, hadiski učenjaci različito definiraju pojam hasen-hadisa.

Prema mišljenju El-Hattabija, hasen je onaj hadis čiji se ishod zna, čiji su prenosioci poznati, na kome obitava većina hadisa, te koji je prihvatila većina učenjaka i po njemu postupila većina fakiha.

Et-Tirmizi smatra hasenom svaki hadis u čijem se senedu ne nađe osoba osumnjičena za laž, koji ne protivurječi pouzdanijim hadisima i koji je prenesen u više predaja.

Na temelju onoga što je Ibn Hadžer el-Askalani rekao, hasen se može definirati ovako:

الْحَسَنُ هُوَ مَا اتَّصَلَ سَنَدُهُ بِثِقَلِ الْعَدْلِ الَّذِي خَفَّ ضَبْطُهُ عَنْ مِثْلِهِ إِلَى مُنْتَهَاهُ مِنْ غَيْرِ شُدُودٍ وَلَا عِلَّةٍ.

“Hasen hadis je onaj koji kontinuirano prenosi čestit i pošten niz prenosilaca, slabije preciznosti, od istog takvog do kraja seneda, koji ne prutivurječi pouzdanijem prenosiocu i koji u sebi nema skrivenih nedostataka.”

Hasen-hadis ispunjava sve uvjete sahih-hadisa, s tim što ravije kod hasena nisu na onom stepenu, što se tiče preciznosti, kao što su kod sahiha.

Vrste hasen-hadisa

Hadiski učenjaci dijele hasen-hadis na dvije vrste:

1. **Ḥaṣṣan li-ẓāṭih** hadis koji je sam po sebi dobar, odnosno hadis koji ispunjava spomenute uvjete hasen-hadisa. Evo jednog primjera ove vrste hasen-hadisa:

قال الترمذي: حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَيْعِيُّ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي بِحَضْرَةِ الْعَدُوِّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ رَثُّ الْهَيْئَةِ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ فَرَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: أَقْرَأُ عَلَيْكُمُ السَّلَامَ، وَكَسَرَ جَنْفَ سَيْفِهِ فَضَرَبَ بِهِ حَتَّى قُتِلَ. (رواه الترمذي وقال هذا حديث حسن غريب)

Et-Tirmizi kaže: “Ispričao nam je Kutejbe: ‘Ispričao nam je Dža’fer b. Sulejman Ed-Dube’i, prenijevši od Ebu Imrana el-Dževnija, a on od Ebu Bekra b. Ebu Musaa el-Eš’arija, koji je kazao: ‘Čuo sam svoga oca kada, pred bitku s neprijateljem, reče: ‘Džennetska vrata su ispod sjene mačeva.’ Na to će neki čovjek neugledne vanjštinne: ‘A jesi li to ti izravno čuo od Allahova Poslanika, s.a.v.s.?’ ‘Jesam!’ - odgovori on. On se tad vrati svom društvu, nazva im oproštajni selam, slomi korice svoga mača i nastavi da udara njime dok ne poginu.”

Ovaj hadis je hasen (dobar) jer su sve ravije u njegovu senedu pouzdani, osim Džafera b. Sulejmana ed-Dabija. On je manje pouzdan prenosilac, te su hadisi koje on prenosi hasen-hadisi,⁸³⁸

⁸³⁸ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 47. str.

2. *ḥaṣṇ liḡayriḥ* hadis koji je hasen zbog drugih hadisa. Dakle, to je, u osnovi, slab hadis koji je došao u više predaja, te ga one uzdižu na stepen hasen-hadisa. Evo primjera hadisa koji je hasen li gajrihi:

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدٍ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَامِرٍ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي فِزَارَةَ تَزَوَّجَتْ عَلَى ثَعْلَيْنِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَرْضَيْتِ مِنْ نَفْسِكَ وَمَالِكَ بِثَعْلَيْنِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: فَاجَازَهُ. (رواه الترمذي)

Et-Tirmizi kaže: “Obavijestio nas je Šu’be prenijevši od Asima b. Ubejdullaha koji je kazao: ‘Čuo sam Abdullaha b. Amira b. Rebi’a kada je prenio od svoga oca sljedeće: ‘Neka se žena iz plemena Benu-Fezare odluči vjenčati prihvativši sandale kao vjenčani dar (mehr).’ Allahov Poslanik, s.a.v.s., (joj) reče: ‘Jesi li zdao voljna sandalama, kao vjenčanim darom koji ti je ponuđen?’ ‘Jesam.’ - odgovori ona, a Vjerovjesnik, s.a.v.s., odobri takvo vjenčanje.”

Iako je Asim b. Ubejdullah koji je u senedu ovog hadisa, slab prenosilac zbog lošeg pamćenja, Et-Tirmizi je ovaj hadis ocijenio hasenom zbog toga što je on došao sa više seneda i od drugih ashaba: Omera b. El-Hattaba, Ebu Hurejrea, Aiše i Ebu Dardaa.⁸³⁹

Prema mišljenju ogromne većine hadiskih, fikhskih i usuli-fikhskih učenjaka, hasen-hadis je, kao i sahih, potpuno valjan argument na kome se temelje propisi islama.⁸⁴⁰

Hadiske zbirke koje sadrže mnogo hasen-hadisa

Za razliku od sahih-hadisa, koje su pojedini učenjaci bilježili u zasebne zbirke, hasen-hadis niko nije ni pokušavao izdvajati u zasebne zbirke. Međutim, pojedine hadiske zbirke obiluju velikim brojem hasen-hadisa. Od postojećih hadiskih zbirki, najviše hasen-hadisa sadrže:

1. Et-Tirmizijev Džami’
2. Ebu Davudov Sunen
3. Ed-Darekutnijev Sunen

⁸³⁹ Isti izvor, 52. ajet.

⁸⁴⁰ Isti izvor, 46. str.

4. En-Nesaijev Sunen
5. Ibn Madžin Sunen
6. Musned Ahmeda b. Hanbela.
7. Musned Ebu Ja'laa El-Mevsilija (umro 307. god. po Hidžri) i dr.

Daif-hadis الضَعِيفُ الْحَدِيثُ

Riječ *daifu* arapskom jeziku znači slab, nemoćan, bolestan, nepotpun, nevjerodostojan. Hadiski učenjaci definiraju daif-hadis ovako:

الضَّعِيفُ هُوَ مَا لَمْ يُجْمَعْ صِفَةُ الْحَسَنِ بِفَقْدِ شَرْطٍ مِنْ شُرُوطِهِ.

“Slab - daif je onaj hadis koji ne posjeduje attribute hasen-hadisa zbog toga što mu nedostaje jedan ili više uvjeta hasen-hadisa.”⁸⁴¹

Evo jednog primjera daif (slabog) hadisa:

أَخْرَجَ التِّرْمِذِيُّ بِطَرِيقٍ حَكِيمٍ الْأَثَرُ عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ الْهَجِيمِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَتَى حَاتِئًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبْرِهَا أَوْ كَاهِنًا، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Zabilježio je Et-Tirmizi, preko El-Hakima El-Esrema, od Ebu Temimea el-Hudžejmija, on od Ebu Hurejrea, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao:

“Ko spolno opći sa ženom dok ima mjesečnicu, ili ko opći sa ženom u stražnjicu, ili ko ode gitaru, zanijekao je ono što je objavljeno Muhammedu, s.a.v.s.”

Et-Tirmizi za ovaj hadis kaže: “Poznat mi je samo preko El-Hakima El-Esrema od Ebu Temimea el-Hudžejmija.”

El-Buhari ovaj hadis smatra slabim hadisom sa stanovišta njegova seneda u kome je El-Hakim El-Esrem, koga su učenjaci ocijenili slabim prenosiocem.⁸⁴²

Jedan hadis može biti slab zbog prekida u senedu, ili zbog nekog

⁸⁴¹ Isti izvor, 63. str.

⁸⁴² Vidi: Et-Tirmizi "Džami'-sunen", 1/298. i 299. str.

drugog uzroka, kao što su: poremećaj u metnu ili u senedu ili negativno izrečenog suda o prenosiocima. Negativan sud o prenosiocima može biti izrečen zbog deset stvari, od kojih se pet vezuju za njihovo poštenje, a pet za njihovu preciznost.

Stvari koje se vezuju za poštenje ravije

Hadiski učenjaci izricali su negativan sud o prenosiocima zbog stvari koje se vezuju za njihovo poštenje - adalet:

1. zbog laži
2. zbog sumnje da lažu
3. zbog griješenja u vjeri
4. zbog njihove sklonosti novotarijama i
5. zbog njihove anonimnosti

Stvari koje se vezuju za preciznost ravije

Također, hadiski učenjaci su izricali negativan sud o prenosiocima zbog pet stvari koje se vezuju za njihovu preciznost - dabt:

1. zbog čestog griješenja prilikom prenošenja hadisa
2. zbog lošeg pamćenja
3. zbog nemarnosti
4. zbog čestih previda
5. zbog njihove protivurječnosti pouzdanim prenosiocima.⁸⁴³

Imajući u to vidu, sve daif - slabe hadise možemo svrstati u dvije kategorije:

1. daif -hadise koji su slabi zbog prekida u senedu i
2. daif-hadise koji su slabi zbog nekog drugog uzroka.

Daif-hadisi koji su slabi zbog prekida u senedu

Ima više vrsta slabih hadisa koji su postali daif zbog toga što im je prekinut sened. Ovisno o tome o kakvom se prekidu radi - da li u senedu nedostaje jedan prenosilac ili, pak, nedostaje više prenosila-

⁸⁴³ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan „Tejsiru mustalehil-hadisi“, 88. i 89. str.

ca, da li prenosioci nedostaju uzastopno u jednom dijelu ili na više mjesta u senedu, te da li je sened prekinut na početku, u sredini ili na kraju svoga niza – daif-hadise možemo podijeliti na slijedeće vrste:

1. muallek-hadis الْحَدِيثُ الْمَعْلُوقُ
2. mursel-hadis الْحَدِيثُ الْمُرْسَلُ
3. mu'dal-hadis الْحَدِيثُ الْمُنْقَضُ
4. munkati'-hadis الْحَدِيثُ الْمُنْقَطِعُ
5. mudelles-hadis الْحَدِيثُ الْمُدَلَّسُ

Mi ćemo se u toku daljnjeg izlaganja posebno osvrnuti na svaku od spomenutih vrsta daif-hadisa.

1. Muallek-hadis الْحَدِيثُ الْمَعْلُوقُ

Riječ muallak u arapskom jeziku ima više značenja. Može značiti obješen, viseći, ovisan, uvjetovan isl. U hadiskoj nauci muallek-hadisi su definirani ovako:

الْمَعْلُوقُ هُوَ مَا حُذِفَ مِنْ مُبَدَأِ إِسْنَادِهِ رَأَوْ فَاكْتَرَّ عَلَى التَّوَالِي

“Muallek-hadis je onaj hadis iz čijeg je seneda s početka, uzastopno, ispušten jedan ili više prenosilaca.”⁸⁴⁴

Dobio je ovakav naziv zbog toga što se njegov sened vezuje samo za gornju stranu - ashabe, a prekinut je u njegovu donjem dijelu, ispred tabi'ina, tako da izgleda kao da “visi.”

Muallek-hadisima se nazivaju i oni hadisi čiji je sened upotpunosti izostavljen, kao, na primjer, kada kažemo: Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s., to i to, kao i hadisi čiji je sened izostavljen do ashaba ili tabi'ina, kao, na primjer, kada El-Buhari kaže: “Ebu Musa je rekao: ‘Pokrio je Allahov poslanik, s.a.v.s., svoja koljena kada mu je došao Osman.’” El-Buhari je izostavio cijeli sened ovoga hadisa do ashaba Ebu Musaa el-Eša'rija.

Muallek-hadis spada u kategoriju slabih hadisa koji se odbacuju iz razloga što mu nedostaje jedan od uvjeta koji se traže kod sahih-hadisa i hasen-hadisa, a to je spojenost seneda. Izuzetak su muallek-hadisi u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu, koji se prihvataju, jer im

⁸⁴⁴ Dr. Mahmud et-Tahhan ”Tejsiru mustalehil-hadisi”, 69. str.

je svima naknadno pronađen njihov kompletan sened.

2. Mursel-hadis **الْحَدِيثُ الْمُرْسَلُ**

Riječ mursel je particip pasivni arapskog glagola **أُرْسِلَ** a znači: poslan, otpremljen, prenesen, emitiran i sl. Hadiski učenjaci ovako definiraju mursel-hadis:

الْمُرْسَلُ هُوَ مَا سَقَطَ مِنْ آخِرِ إِسْنَادِهِ مَنْ بَعْدَ التَّابِعِي.

“Mursel je hadis u čijem senedu nakon tabi’ina nedostaje jedan prenosilac.”⁸⁴⁵

Usuli-fikhski i fikhski učenjaci murselom smatraju svaki hadis čiji je sened prekinut bez obzira na koji je način uslijedio njegov prekid. Isto tako smatra i El-Hatib El-Bagdadi. Evo jednog primjera mursel-hadisa:

قَالَ مُسْلِمٌ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا حُجَيْنُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُرَابَّةِ. (رواه مسلم في صحيحه في كتاب البيوع)

Muslim kaže: “Ispričao mi je Muhammed b. Rafi: ‘Ispričao nam je Hudžejn: ‘Nama je ispričao El-Lejs prenijevši od Ukajla, on od Ibn Šihaba, a on od Seida b. El-Musejjeba da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranio prodaju voća na stablu.”

U senedu ovoga hadisa nedostaje ashab koji ga je čuo od Allahova Poslanika. Ovaj hadis tabi’in Seid b. El-Musejjeb izravno prenosi od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a on ga nije mogao od njega čuti pošto nije ni zatekao Allahova Poslanika, s.a.v.s.⁸⁴⁶

Neki hadiski učenjaci dijele mursel-hadise na tri vrste:

1. opći mursel **الْمُرْسَلُ الْعَامُّ**
2. mursel ashaba **مُرْسَلُ الصَّحَابَةِ** i
3. skriveni mursel **الْخَفِيُّ الْمُرْسَلُ**

⁸⁴⁵ Ibn Hadžer el-Askalani “Nuzhetun-nezar”, 41. str., dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 71. str. i Es-Sujuti “Tedrivur-ravi”, 1/195. str.

⁸⁴⁶ Isti izvor, 71. str.

Opći mursel الْمُرْسَلُ الْعَامُّ

“Općim murselom naziva se hadis kojeg tabi’in izravno prenosi od Allahova Poslanika, s.a.v.s., a ne spomene ime ashaba od kojega ga je čuo.”

Evo jednog primjera općeg mursela:

قَالَ الشَّافِعِيُّ: أَخْبَرَنَا سَعِيدٌ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ الْأَعْرَجُ عَنْ مُجَاهِدٍ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَطْهَرُ مِنَ التَّلْبِيَةِ لَيْلِكَ اللَّهُمَّ لَيْلِكَ . . .

Eš-Šafi veli: “Obavijestio me je Seid, prenijevši od Ibn Džurejdža, koji je kazao: ‘Obavijestio me je Humejd el-A’redž prenijevši od Mudžahida, koji je kazao: ‘Vjerovjesnik, s.a.v.s., je Telbiju izgovarao naglas: ‘Lebbejkallahumme lebbejk!’s”

Ovdje Mudžahid prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je učio Telbiju naglas, a on je tabi’in i nije vidio Allahova Poslanika, s.a.v.s., a ne spominje ime ashaba koji mu je to prenio.⁸⁴⁷

Mursel ashaba الْمُرْسَلُ الصَّحَابِيُّ

“Murselom ashaba naziva se hadis kojeg od Allahova Poslanika, s.a.v.s., prenosi ashab koji ga od njega nije izravno mogao čuti, zbog toga što je u tom momentu bio dijete, ili je kasno primio islam, ili je bio odsutan, a ne spominje ime ashaba koji mu ga je ispričao.”

Primjer za ovu vrstu mursel-hadisa:

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ الْمَعْنَى وَاحِدًا قَالَا: أَخْبَرَنَا أَبُو أَحْمَدَ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ يَحْيَى قَالَ: عَبْدٌ هُوَ ابْنُ عَبَّادٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَرَضَ أَبُو طَالِبٍ فَجَاءَتْهُ فُرَيْشٌ وَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَ أَبِي طَالِبٍ مَجْلِسُ رَجُلٍ. فَقَامَ أَبُو جَهْلٍ كَيْ يَنْتَعَهُ. قَالَ: وَشَكُوهُ إِلَى أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي مَا تُرِيدُ مِنْ قَوْمِكَ؟ قَالَ: إِنِّي أُرِيدُ مِنْهُمْ كَلِمَةً تَدِينُ لَهُمْ بِهَا الْعَرَبُ وَتُؤَدِّي إِلَيْهِمُ الْعَجَمُ الْجَزْئِيَّةَ. قَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً؟ قَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً. قَالَ: يَا عَمَّ قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالُوا: إِلَهًا وَاحِدًا مَا سَمِعْنَا

⁸⁴⁷ Nuruddin Ibr. "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 346. str.

بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ. قَالَ: فَتَرَلَّ فِيهِمُ الْقُرَّانُ: (ص وَالْقُرَّانِ ذِي الذِّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ) إِلَى قَوْلِهِ (مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ) .

Et-Tirmizi kaže: "Ispricali su nam Mahmud b. Gajlan i Abd b. Humejd, u istom smislu: 'Obavijestio nas je Ebu Ahmed: 'Nas je obavijestio Sufjan, prenijevši od A'meša, on od Jahjaa, Abd veli on je sin Abbada, on od Seida b. Džubejra, a on od Ibnul-Abbasa da je kazao: 'Razbolio se Ebu Talib te mu dođoše Kurejšije, a dođe mu i Vjerovjesnik, s.a.v.s. Htjede sjesti pored Ebu Taliba, ali ga u tome spriječi Ebu Džehl stavši ispred njega. Tad ga Kurejšije počеше optuživati Ebu Talibu. Čuvši njihove optužbe reče: 'Bratiću moj, šta ti želiš od tvoga naroda?' Reče: 'Želim da izgovore rečenicu zbog koje će im se pokoriti svi Arapi i nearapi davati glavarinu.' 'Želiš samo jednu rečenicu?'- upita. 'Želim (od njih) samo jednu rečenicu. Amidža, samo izgovorite: La ilahe illellah.' Oni će na to: 'Zar (sve bogove) svodi samo na jednog Boga? Mi za ovo nismo čuli u vjeri predaka naših, ovo nije ništa drugo već namještena laž.' Pa im je objavljeno iz Kur'ana: *Sad, Tako mi Kur'ana slavnog, doista su bahati i inadžije oni koji neće da vjeruju!* Do riječi: *Za ovo nismo čuli u vjeri predaka naših, ovo nije ništa drugo već namještena laž.*

Ibn Abbas priča o ovome događaju, a kada se ovo desilo, imao je samo godinu. Rođen je tri godine prije Hidžre, a te iste godine je, šest mjeseci nakon što su muslimani izišli iz izolacije, umro Ebu Talib.⁸⁴⁸ To znači da Ibn Abbas nije bio sudionik tog događaja, a nije spomenuo ime ashaba koji mu je to ispričao.

SKRIVENI MURSELُ الْخَفِيِّ الْمُرْسَلُ

"Skrivenim murselom naziva se hadis koji prenosi tabi'in od nekoga s kim je živio u istom vremenu, ali ga od njega nije čuo jer sa njim nije imao susreta."⁸⁴⁹

Evo primjera takvog mursela:

رَوَى عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رَحِمَ اللَّهُ حَارِسَ الْحَرَسِ .

⁸⁴⁸ Ibn Hadžer el-Askalani "El-Isabe fi temjizis-sahabe", 2/330. str.

⁸⁴⁹ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis", 363. str.

Omer b. Abdul-Aziz prenosi od Ukbea b. Amira da je Allahov Poslanik, s.a.v.s. rekao:

“Smilovao se Allah onome koji bdije nad vojskom.”

El-Mizzi tvrdi da Omer b. Abdul-Aziz nije imao susreta sa Ukbeom b. Amirom.⁸⁵⁰

Kod ovakvih vrsta hadisa moguće je otkriti da se radi o murselu na jedan od sljedećih načina:

- ukoliko se ustanovi da prenosilac uopće nije imao susreta sa ravijom od koga prenosi taj hadis,
- ukoliko se ustanovi da dotični prenosilac nije uopće slušao hadise od spomenutog ravije,
- ukoliko se ustanovi da konkretno taj hadis nije čuo od njega, i
- ukoliko je taj hadis došao i u drugim predajama, a u njima je spomenut prenosilac između njega i spomenutog ravije.⁸⁵¹

Postupanje po mursel-hadisima

U pogledu postupanja u duhu sve tri spomenute vrste mursel-hadisa, islamski učenjaci imaju različite stavove.

Većina hadiskih, i mnogi fikhski i usuli-fikhski učenjaci smatraju da mursel-hadis spada u kategoriju hadisa koji se ne prihvataju i koje treba odbaciti.

Ebu Hanife, Malik i Ahmed b. Hanbel smatraju da je mursel hadis pouzdan ukoliko ispunjava sve ostale uvjete sahiha i da spada u kategoriju hadisa koji se prihvataju. Prema njihovu mišljenju, tabi'ini su uglavnom svi pouzdani i zasigurno ni jedan od njih ne bi Allahovu Poslaniku, s.a.v.s., pripisao ono u što nije siguran.

Eš-Šafi smatra da se mursel-hadis može smatrati pouzdanim i podvesti pod kategoriju hadisa koji se prihvaćaju ukoliko ispuni određene uvjete:

- da je prenosilac koji ga vezuje za Poslanika, s.a.v.s., stariji tabi'in,
- da je prenosilac koji taj hadis prenosi od tabi'ina pouzdan,

⁸⁵⁰ Isti izvor, 366. str.

⁸⁵¹ Isti izvor.

- da se s njim slažu hafizi hadisa i da mu u tome ne protivurječe,
- da je taj isti hadis drugim putem prenesen u potpunom senedu do Poslanika, s.a.v.s.

Većina učenjaka smatraju mursel ashaba pouzdanim ukoliko ispunjava spomenute kao i ostale uvjete vjerodostojnog hadisa.

Zbirke mursel-hadisa

Imajući na umu da su hadiski učenjaci vodili računa o svakom detalju svakog hadisa, prilazili su mu i sa raznih aspekata. Mnogi od njih su pokušali da sve mursel-hadise sabere u zasebna djela. Tako je nastalo nekoliko zbirki mursel-hadisa, od kojih su najpoznatije:

1. *Kitabul-Merasil*, od Ebu Davuda Sulejmana b. Eš'asa b. Ishaka es-Sidžistani (umro 275. god. po Hidžri),

2. *Kitabul-Merasil*, od Ibn Ebu Hatima er-Razija (umro 327. god. po Hidžri), i

3. *Džamiut-tahsil li ahkamil-merasil*, hafiza hadisa Salahudina Ebu Seida Halila b. Kejkeldija el-Alajja⁸⁵² (umro 761. god. po Hidžri).

3. Mu'dal-hadis الْحَدِيثُ الْمُعْذَلُ

Riječ *mu'dal* je particip pasivni arapskog glagola *أَغْضَلَ*, što znači: zamoriti, iscrpiti, zbuniti. Hadiski učenjaci definiraju mu'dal-hadis ovako:

الْمُعْذَلُ هُوَ مَا سَقَطَ مِنْ إِسْنَادِهِ اثْنَانِ فَأَكْثَرُ عَلَى التَّوَالِي.

“Mu'dal je onaj hadis u čijem senedu uzatopno nedostaju dvojica ili više prenosilaca.”⁸⁵³

Svaki se hadis smatra mu'dalom kome u senedu nedostaju uzatopno dvojica ili više prenosilaca, svejedno na kom mjestu u senedu nedostajali, da li na početku, u sredini ili na kraju seneda. Ako mu nedostaju uzatopno dvojica prenosilaca na početku seneda, onda je

⁸⁵² Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis“, 348. str.

⁸⁵³ Dr. Mahmud et-Tahhan „Tejsiru mustalehil-hadisi“, 75. str., Ibn Hadžer el-Askalani „Nuzhetun-nezar“, 42. str. i Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis“, 355. str.

taj hadis istodobno i mu'dal i muallek.⁸⁵⁴ Evo dva primjera mu'dal-hadisa:

رَوَى الْحَاكِمُ فِي مَعْرِفَةِ عُلُومِ الْحَدِيثِ بِسَنَدِهِ إِلَى الْقَعْنَبِيِّ عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا يُكَلَّفُ مِنَ الْعَمَلِ
إِلَّا مَا يُطِيقُ.

El-Hakim je u djelu Marifetu ulumil-hadisi sa senedom prenio od El-Ka'nebija, a on od Malika da je do njega doprlo da je Ebu Hurejre kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

Robu sljeduje hrana i odjeća (kao i ostaloj čeljadi) i ne smije se opterećivati poslovima koje ne može izdržati.⁸⁵⁵

Iz predaje ovog hadisa, koja je zabilježena i u drugim izvorima, saznajemo da su u senedu između Malika i Ebu Hurejrea izostavljena, uzastopno, dvojica prenosilaca - Muhammed b. Adžlan i njegov otac.

رَوَى مَالِكٌ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: أَخْبَرُ مَا أَوْصَانِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ
وَضَعْتُ رِجْلِي فِي الْغُرْزِ أَنْ قَالَ: حَسَنَ خُلُقِكَ لِلنَّاسِ يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ.

Prenio je Malik od Muaza b. Džebela, koji je kazao: "Posljednje što mi je Allahov Poslanik, s.a.v.s., preporučio dok sam stavljao nogu u uzengiju (svoje jahalice) je:

"Lijepo postupaj sa ljudima, o Muaze b. Džebele."⁸⁵⁶

U senedu ovoga hadisa između Malika b. Enesa i Muaza b. Džebela takođe nedostaju uzastopno dvojica prenosilaca – tabi'in i ashab.

Mu'dal spada u kategoriju hadisa koji se odbacuju, jer je ova vrsta hadisa daleko lošija od mualleka, mursela ili munkati'a usljed nedostatka dvojice prenosilaca uzastopno. Inače, Sunen Seida b. Mensura i općenito sva djela Ibn Ebu Dun'ja'a puna su ove vrste hadisa.⁸⁵⁷

⁸⁵⁴ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 76. str.

⁸⁵⁵ Isti izvor, 75. str.

⁸⁵⁶ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 356. str., i Malik b. Enes "Muvetta" 2/209. str.

⁸⁵⁷ Isti izvor, 76. str.

4. Munkati'-hadis الْحَدِيثُ الْمُنْقَطِعُ

Riječ *munkati'* je particip aktivni arapskog glagola انْقَطَعَ što znači: prekinuti, prelomiti, presjeći.

Ibn Abdul-Berr smatra munkati'-hadisom općenito svaki hadis koji ima prekinut sened, bez obzira na kojem se mjestu u senedu taj prekid nalazi i na koji je način taj prekid uslijedio.

Primjereno ovoj definiciji, pod pojam munkati'-hadisa mogu se podvesti i mursel, mu'dal i muallak. Hadiski učenjaci ovako definiraju munkat'-hadis:

الْمُنْقَطِعُ هُوَ مَا لَمْ يَتَّصِلْ إِسْنَادُهُ عَلَى أَبِي وَجْهِ كَانَ إِنْقِطَاعُهُ.

“Munkati’ je svaki hadis čiji sened nije spojen bez obzira na kom mjestu je uslijedio njegov prekid.”⁸⁵⁸

Primjer munkati'-hadisa:

رَوَى عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ زَيْدِ بْنِ يُنَيْعٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنْ وَلَّيْتُمُوهَا أَبَا بَكْرٍ فَقَوِيٌّ آمِينَ.

Prenio je Abdur-Rezzak od Es-Sevrija, on od Ebu Ishaka, on od Zejda b. Jusej'a da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao:

“Ukoliko poslije mene hilafet povjerite Ebu Bekru, pa znajte da je on snažan i povjerljiv.”⁸⁵⁹

Ovaj hadis je munkati' jer u njegovu senedu između Es-Sevrija i Ebu Ishaka nedostaje jedan prenosilac. To je, kako se iz drugih predaja saznaje, Šerik.

Dakle, Es-Sevri nije ovaj hadis direktno čuo od Ebu Ishaka, nego mu ga je od njega prenio Šerik.

Hadiski učenjaci su jednoglasni u stavu da je munkati'-hadis slab hadis i da spada u kategoriju onih hadisa koji se odbacuju, iz razloga što se, osim toga što mu je sened prekinut, obično kod ovakvih hadisa ne zna ni pravo stanje izostavljenog ravije.⁸⁶⁰

⁸⁵⁸ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 77. str

⁸⁵⁹ Isti izvor, 78. str.

⁸⁶⁰ Isti izvor.

5. Mudelles-hadis الْحَدِيثُ الْمُدَّكَّسُ

Riječ *mudelles* je particip pasivni arapskog glagola دَكَّسَ, što znači: prevariti, krivotvoriti, falsificirati. U hadiskoj terminologiji tedlis definiraju ovako:

التَّدْلِيسُ هُوَ: إِخْفَاءُ عَيْبٍ فِي الْإِسْنَادِ وَتَحْسِينُ لُظَاهِرِهِ.

“Tedlis je prikrivanje nedostatka u senedu hadisa, a uljepšavanje njegove vanjštine.”⁸⁶¹

Shodno spomenutom, mudelles-hadis možemo definirati na sljedeći način:

Mudelles je svaki hadis u čijem je senedu svjesno prikriven kakav nedostatak, a ukrašena njegova vanjština.

Hadiski učenjaci dijele tedlis na dvije osnovne vrste:

- a) tedlisul-isnad i
- b) tedlisuš-šujuh.

a) Tedlisul-isnad

Tedlisul-isnadi se ostvaruje na jedan od četiri načina:

1. Kad jedan prenosilac prenese od nekog učitelja, od koga je inače slušao hadise, hadis koji od njega nije čuo, nego ga je čuo od drugog učitelja čije ime svjesno izostavi i još to prenese riječima قَالَ ili عَنْ i sl., iz kojih neko može zaključiti da je taj hadis od njega čuo i ako on izričito ne naglašava da ga je od njega čuo. Dakle nije rekao: Čuo sam tog i tog ili ispričao mi je taj i taj. Da je on ovaj hadis prenio tim izrazima, u tom slučaju on ne bi bio tretiran obmanjivačem nego bi bio smatran lažovom.

Evo jednog primjera ove vrste tedlisa:

رَوَى أَبُو عَوَانَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فُلَانٌ فِي النَّارِ يُنَادِي: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ.

Prenio je Ebu Avane od El-A'meša, on od Ibrahima Et-Tejmija,

⁸⁶¹ Isti izvor, 79. str.

on od svoga oca, a on od Ebu Zerra da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao:

“U Džehennemu će neki dozivati: O Milostivi, o Premilostivi.”

Ebu Avane veli: “Upitao sam El-A'meša, ‘Jesi li ti to čuo od Ibrahima?’ – ‘Nisam’, odgovorio je on, ‘nego mi je ispričao El-Hakim b. Džubejr, prenoseći to od njega.’”

To znači da je A'meš pokušao falsificirati sened ovoga hadisa time što je iz njega izostavio El-Hakima b. Džubejra i hadis prenio izravno od Ibrahima Et-Tejmija. Tek kad je upitan, on je spomenuo raviju koga je isпустиo. Ovakva se vrsta tedlisa zove i tedlisul-iskati.⁸⁶²

Ebul-Hasan b. El-Kattan kaže: “Zajedničko između ove vrste mudelles-hadisa i skrivenog mursela je to što, u oba slučaja, prenosilac prenosi hadis od nekoga od koga ga nije čuo, s tim što kod skrivenog mursela prenosio ca koji je taj hadis prenio - nije od tog šejha slušao nikada hadise, dok je prenosilac kod ove vrste mudellesa od tog šejha slušao druge hadise, ali hadis koji od njega prenosi od njega nije čuo.”⁸⁶³

2. Kad prenosilac koji je sklon obmani iz seneda svjesno izostavi slabog raviju od koga je taj hadis čuo, kako bi izgledalo da su ga prenijeli samo pouzdani prenosio ci.

Evo jednog primjera za to:

رَوَى بَنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي الْعِلَلِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ الَّذِي رَوَاهُ إِسْحَاقُ بْنُ رَاهَوِيَةَ عَنْ بَيْتَةَ حَدَّثَنِي أَبُو وَهْبٍ الْأَسَدِيُّ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ: لَا تَحْمَدُوا إِسْلَامَ الْمَرْءِ حَتَّى تَعْرِفُوا عُقْدَةَ رَأْيِهِ.

Ibn Ebu Hatim, u djelu “Ilal”, bilježi hadis koji je prenio Ishak b. Rahevejh od Bekijjea (b. Velida), koji je kazao: “Ispričao mi je Ebu Vehb el-Esed, on je prenio od Nafi’a, on od Ibn Omera:

“Ne hvali islamijet kod čovjeka sve dok ne upoznaš njegova razmišljanj.””

Ovdje je Bekijje b. Velid krivotvorio sened ovoga hadisa na taj način što je između Ebu Vehba el-Esedija i Nafi’a izbacio slabog raviju Ishaka b. Ebu Fevrea, kako bi izgledalo da ovaj hadis prenose samo pouzdane ravije. Da bi se to teže prepoznalo, on je raviju Abdullaha

⁸⁶² Vidi: Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, 358. str.

⁸⁶³ Dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 80. str

b. Amra el-Esedija spomenuo po njegovu nadimku Ebu Vehb, a ime mu je izostavio. Ova vrsta tedlisa se zove i tedlisut-tesvijeti.⁸⁶⁴

3. Kada neki od prenosilaca presiječe kontinuitet seneda na taj način što u nizu prenošenja upotrijebi dvosmislen izraz iz kojega se ne može zaključiti da li je on taj hadis čuo od osobe koju je spomenuo ili mu ga je neko drugi od nje prenio. Evo primjera za to:

El-Hakim je sa senedom zabilježio od Alije b. Hašrema da je kazao: "Bili smo kod Ibn Ujejne.", pa je počeo „Od Ez-Zuhrija...” Neko od prisutnih ga upita: "Jesi li to ti čuo od Ez-Zuhrija?", a on reče: "Ne, nisam to čuo od njega, niti od onoga ko je to čuo od Ez-Zuhrija, nego mi je ispričao Abdur-Rezzak, prenijevši od M'amera, a on od Zuhrija."

Ovdje je Ibn Ujejne u senedu izostavio dvojicu prenosilaca između njega i Ez-Zuhrija. Ovakva vrsta tedlisa se zove i tedlisul-kat'i.⁸⁶⁵

4. Kad neki od prenosilaca, prenoseći od svoga učitelja, uz njega doda još nekoga od koga nije čuo dotični hadis. Evo jednog primjera za to:

„Priča El-Hakim da se jednog dana dogovorila grupa učenika Hušejma da od njega više ne uzimaju hadise u kojima ima falsifikata. Pošto je to primijetio, Hušejm je prilikom svakog hadisa koji je citirao rekao: „Ispričali su nam Husajn i Mugire prenijevši od Ibrahima....” Pošto je završio sa citiranjem hadisa, Hušejm upita učenike: „Šta mislite, jesam li vas danas uspio prevariti?” 'Nisi!', odgovoriše oni, a on reče: „Ja od hadisa koje sam vam danas citirao od Mugirea nisam čuo ni jednog slova. Mugiru sam dodao uz Husajna.” Ova se vrsta tedlisa zove i tedlisul-atfi.⁸⁶⁶

b) Tedlisuš-šujuhi

Ova vrsta tedlisa ostvaruje se tako što prenosilac, prenoseći muđelles-hadis koji je čuo od svog učitelja, nekada svoga učitelja oslovi imenom, nekada nadimkom po djetetu, nekada opet njegovim nadimkom po mjestu rođenja ili plemenu, ili ga, pak, okarakterizira nečim po čemu je nepoznat kako ne bi bio prepoznatljiv.

⁸⁶⁴ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 81., i 82. str

⁸⁶⁵ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 359. str.

⁸⁶⁶ Isti izvor, 360. str.

Tako, na primjer, Haris b. Ebu Usame, prenoseći hadise od hafiza Ebu Bekra Abdullaha b. Muhammeda b. Ubejda b. Sufjana, koji je više poznat po nadimku Ibn Ebu Dun'ja, nekada rekne: "Kazao je Abdullah b. Ubejd", nekada, "kazao je Abdullah b. Sufjan", a nekada, opet, "kazao je Ebu Bekr Sufjan", kako bi izgledalo da je više prenosilaca prenijelo ovaj hadis.

Sve vrste mudelles-hadisa spadaju u kategoriju slabih hadisa, koji se odbacuju. Ipak je najslabija među njima ona kategorija koja je poznata pod nazivom tedlisut-tesvijeti.⁸⁶⁷

Tedlis se može prepoznati na jedan od dva načina:

1. Kada sam prenosilac prizna da je falsificirao sened hadisa, kao što je bio slučaj sa Ib- Ujejneom, koji je priznao da spomenuti hadis nije čuo od Ez-Zuhrija, niti od onoga koji je čuo od Ez-Zuhrija. Ovaj primjer je ranije spomenut.
2. Kada neki hadiski učenjak, nakon izučavanja i analiza, ustanovi da je sened hadisa falsificiran od nekog od prenosilaca u njemu i to objelodani.

Djela o tedlisu i mudellesima

Kao što su to činili i iz drugih oblasti, hadiski učenjaci su nastojali da objelodane sve muddelles hadise i imena prenosilaca koji su se služili falsificiranjem seneda, mudellise, i da ih bilježe u zasebna djela. Tako su nastala brojna hadiska djela o mudelles-hadisima ili mudellisinima, od kojih kao najznačajnija izdvajamo:

1. Et-Tebjinu li esmail-mudellisin, koje je napisao Muhammed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. god. po Hidžri). On je u njemu objelodanio imena prenosilaca koji su bili skloni falsificiranju seneda hadisa.

Osim spomenutog, on je napisao još dva djela iz ove oblasti u kojima je objelodanio mudelles-hadise i ukazao na vrste tedlisa u njima;

2. Et-Tebjinu li esmail-mudellisin, koje je napisao Ebul-Vefa Burhanuddin Ibrahim b. Muhammed b. Halil et-Tarablisi el-Halebi (umro 841. god. po Hidžri). Ovo djelo je odštampano; i

3. Ta'rifu ehlut-takdis bi meratibil-mevsufine bit-tedlis, koje je na-

⁸⁶⁷ Isti izvor, 362. str.

pisao Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (umro 852. god. po Hidžri).
I ovo je djelo odštampano.⁸⁶⁸

Daif-hadisi koji su slabi zbog nekog drugog uzroka

Pošto smo završili sa vrstama slabih hadisa, koji su slabi iz razloga što ne ispunjavaju prvi uvjet sahiha, osvrnut ćemo se na daif-hadise koji su slabi jer ne ispunjavaju neki od preostala četiri uvjeta sahih-hadisa, a koji se uglavnom vezuju za kvalitete prenosilaca, odnosno njihove vrline ili mahane.

Daif-hadise koji su slabi usljed nekog drugoga uzroka možemo podijeliti na:

- mud'if-hadis	الْحَدِيثُ الْمُضْعَفُ
- šazz-hadis	الْحَدِيثُ الشَّاذُّ
- munker-hadis	الْحَدِيثُ الْمُنْكَرُ
- maklub-hadis	الْحَدِيثُ الْمَقْلُوبُ
- muallel- hadis	الْحَدِيثُ الْمُعَلَّلُ
- mudtarib-hadis	الْحَدِيثُ الْمُضْطَرَبُ
- metruk-hadis	الْحَدِيثُ الْمَرْكُوكُ
- metruh-hadis	الْحَدِيثُ الْمَطْرُوحُ
- mevdu'-hadis.	الْحَدِيثُ الْمَوْضُوعُ

Tokom daljnjeg izlaganja, posebno ćemo se osvrnuti na svaku od spomenutih vrsta kako bismo imali jasnu predstavu o svakoj od njih.

1. Mud'if-hadis الْحَدِيثُ الْمُضْعَفُ

Riječ *mud'if* u arapskom jeziku znači slabašan, oslabljen. U hadiskoj terminologiji mudif definiraju ovako:

الْمُضْعَفُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي لَمْ يُجْمَعْ عَلَى ضَعْفِهِ بَلْ ضَعَفَهُ بَعْضُهُمْ وَقَوَاهُ آخَرُونَ إِمَّا فِي الْمَنْ أَوْ فِي السَّنَدِ .

⁸⁶⁸ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 84. str

“Mud’if je hadis koji nije jednoglasno, u pogledu njegova metna ili seneda, ocijenjen slabim. Neki hadiski učenjaci smatraju ga slabim a neki dobrim hadisom.”

A da bi se jedan hadis mogao okarakterizirati mud’ifom, prema mišljenju Es-Sehavija, uvjet je da ga većina hadiskih učenjaka smatra daifom ili, pak, da je podjednak broj učenjaka koji ga drže hasenom i onih koji ga smatraju daifom. To je iz razloga kako ne bi mnogi pouzdani hadisi samo zato što ih neko karakterizira takvima spali na stepen daif-hadisa.

Ovo je najbolja kategorija daif-hadisa, a samo ju je Ibn el-Dževzi ustanovio kao posebnu vrstu. Prema drugima, ona ne postoji, jer je oni podvode pod pojam daif-hadisa.⁸⁶⁹

2. Šazz-hadis الْحَدِيثُ الشَّاذُّ

Šazz je particip aktivni arapskog glagola شَذَّ što znači: izuzeti iz-dvojiti. Ibn Hadžer el-Askalani ovako definira šazz-hadis:

الشَّاذُّ هُوَ مَا رَوَاهُ الْمُتَّبِعُونَ مُخَالَفًا لِمَنْ هُوَ أَوْلَى مِنْهُ.

“Šazz je hadis kojeg je prenio prihvatljiv prenosilac, ali svojim prenošenjem protivrjeći pouzdanijem prenosiocu od sebe.”

Ovaj drugi hadis koji prenio pouzdaniji prenosilac naziva se mahfuzom.

Protivrječnost pouzdanog ravije pouzdanijem raviji može biti i u senedu i u metnu hadisa.

Primjer gdje je protivrječnost uslijedila u senedu hadisa:

رَوَى التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ مِنْ طَرِيقِ بْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَوْسَجَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ رَجُلًا تَوَفَّى عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَدَعْ وَارِثًا إِلَّا مَوْلَى هُوَ أَعْتَقَهُ.

Bilježe Et-Tirmizi, En-Nesai i Ibn Madže, preko Ibn Ujejne, od Amra b. Dinara, on od Avsedže, a on od Ibn Abbasa: “U vrijeme

⁸⁶⁹ Vidi: Nuruddin Itr ”Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, 279. str.

Allahova Poslanika, s.a.v.s., umro je neki čovjek koji nije ostavio ni jednog nasljednika osim roba kojega je oslobodio.”

I Ibn Džurejdž i drugi učenjaci su prenijeli ovaj hadis sa istim senedom. Protivurječio im je Hammad b. Zejd, koji je ovaj hadis prenio sa istim ovim senedom, osim što u njemu nije spomenuo Ibn Abbasa.

Ebu Hatim je predaju Ibn Ujejneha prihvatio kao ispravnu, dok je predaju Hammada b. Zejda okarakterizirao kao šazz-hadis.

Primjer gdje je protivurječnost uslijedila u metnu hadisa:

رَوَى أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مَرْفُوعًا: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْفَجْرَ فَلْيُضْطَجِعْ عَنْ يَمِينِهِ.

Prenose Ebu Davud i Et-Tirmizi preko Abdul-Vahida b. Zijada od El-A'meša, on od Ebu Saliha, a on od Ebu Hurejrea merfu-hadis:

“Kada neki od vas klanja sabah, neka malo prilegne na desnu stranu.”

El-Bejheki tvrdi da je ovdje Abdul-Vahid b. Zijad protivurječio većini koji su ovaj hadis prenijeli kao Vjerovjesnikov, s.a.v.s., postupak, a ne kao njegove riječi. Allahov Poslanik, s.a.v.s., imao je običaj malo prileći na desnu stranu nakon što klanja sabahski namaz. Dakle, hadis u čijemu prenošenju pouzdan prenosilac protivriječi drugome raviji, pouzdanijem od sebe, ili, pak, protivurječi većem broju pouzdanijem prenosilaca, naziva se šazz-hadisom, dok se ovaj drugi hadis, koji prenosi pouzdaniji prenosilac, naziva mahfuz-hadisom.

Šazz-hadis spada u kategoriju daif-hadisa koji se odbacuju, dok mahfuz-hadis, ukoliko ispunjava sve druge uvjete, spada u kategoriju hadisa koji se prihvataju.⁸⁷⁰

3. Munker-hadis الْحَدِيثُ الْمُنْكَرُ

Riječ munker je particip pasivni arapskog glagola أَنْكَرَ, što znači: nijekati, poricati, odbacivati, ne odobravati. Hadiski učenjaci se razilaze u pogledu definicije munker-hadisa. Najprihvatljivije su sljedeće dvije definicije:

1. definicija Ibn Hadžera:

⁸⁷⁰ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 117. i 118. str

الْمُنْكَرُ هُوَ مَا رَوَاهُ الضَّعِيفُ مُخَالَفًا لِمَا رَوَاهُ الثِّقَةُ.

“Munker je onaj hadis koji prenosi slab prenosilac, koji protivurječi onome što je prenio pouzdan prenosilac.” Ovaj drugi hadis koji pripovijedaju pouzdane ravije naziva se ma’rufom.

Primjer munker-hadisa shodno ovoj definiciji:

رَوَى النَّسَائِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي زَكِيرٍ يَحْيَى بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ قَيْسٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ مَرْفُوعًا: كُلُوا الْبَلَحَ بِالتَّمْرِ فَإِنَّ ابْنَ آدَمَ إِذَا أَكَلَهُ غَضِبَ الشَّيْطَانُ.

Zabilježili su En-Nesai i Ibn Madže predaju Ebu Zukejra Jahjaa b. Muhammeda b. Kajsa od Hišama b. Urvea, on od svoga oca, a on od Aiše kao merfu:

“Jedite nedozrele hurme sa zrelim hurmama. Kad god ih čovjek jede šejtan se rasrdi.”

En-Nesai kaže: “Ovo je munker-hadis; prenio ga je samo Ebu Zukejr koji je dobar šejh, ali ne dostiže rang pouzdanog ravije od koga bi se hadis mogao prihvatiti.”

2. Definicija nekih učenjaka:

الْمُنْكَرُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي فِي إِسْنَادِهِ رَأَوْ فَحُشَّ غَلْطُهُ أَوْ كَثُرَتْ غَفْلَتُهُ أَوْ ظَهَرَ فَسْقُهُ.

“Munker je onaj hadis u čijemu se senedu nađe prenosilac koji u prenošenju pretjerano mnogo griješi, ili prenosilac koji je puno nemaran, ili, pak, prenosilac koji javno čini vjerske prijestupe.”

Primjer munker-hadisa shodno ovoj definiciji:

رَوَى أَبُو أَبِي حَاتِمٍ مِنْ طَرِيقِ حَبِيبِ بْنِ حَبِيبِ الزَّيَّاتِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْعِزَّارِ بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَحَجَّ الْبَيْتَ وَصَامَ رَمَضَانَ وَفَرَى الصَّيْفَ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

Zabilježio je Ibn Ebu Hatim sa senedom od Hubejjiba b. Habiba ez-Zejjata, on od Ebu Ishaka on od El-Ajzara b. Hurjesa, on od Ibn Abbasa, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., koji je kazao:

“Ko bude obavljao namaz, davao zekjat, hodočastio Kabu, postio ramazan i dočekivao gosta, ući će u Džennet”.

Ebu Hatim kaže da je ovaj hadis munker jer su ga pouzdani prenosio prenijeli od Ebu Ishaka kao mevkuf-hadis.

Munker-hadis spada u kategoriju veoma slabih hadisa. Po slabosti je odmah iza mevdu'a i metruk-hadisa.

Razlika između munkera i šazz-hadisa

Razlika između šazza i munker-hadisa ogleda se u tome što šazz-hadis prenosi pouzdan prenosilac i protivurječi drugom pouzdanom, ili od sebe, pouzdanijem raviji, dok munker-hadis prenosi slab prenosilac i još protivurječi pouzdanom prenosioocu ili grupi pouzdanih prenosilaca.

Dakle, u obje ove vrste hadisa ravije protivurječe pouzdanim prenosiocima, s tim što je kod šazz-hadisa taj koji protivurječi pouzdanom raviji isto tako pouzdan prenosilac, dok je kod munkera taj što protivurječi pouzdanom raviji – slab prenosilac.⁸⁷¹

4. Maklub-hadis الْحَدِيثُ الْمَقْلُوبُ

Riječ *maklub* je particip pasivni arapskog glgaola قَلَبَ , što znači: okrenuti, prevrnuti. Hadiski učenjaci ovako definiraju maklub-hadis:

الْحَدِيثُ الْمَقْلُوبُ هُوَ مَا أُبْدِلَ لَفْظٌ بآخرٍ فِي سَنَدِهِ أَوْ مِنْهُ بِتَقْدِيمٍ أَوْ تَأْخِيرٍ أَوْ نَحْوِهِ.

“Maklub je onaj hadis u čijem je senedu ili metnu zamijenjena riječ drugom tako što je riječ koja je naprijed stavljena nazad i obrnuto, i slično tome.”

Maklub-hadis se dijeli na dvije osnovne vrste:

1. maklubus-senedi i
2. maklubul-metni.

Maklubus-senedi je hadis u kojemu prenosilac izvrši zamjenu u senedu, i to na jedan od dva načina:

- da stavi ime oca nekog ravije ispred njegovog imena, kao što imamo u hadisu Ka'ba b. Murree. Neki od prenosilaca ga prenosi od Murree b. Ka'ba; i

⁸⁷¹ Vidi: Isti izvor, 95. i 96. str.

- da prenosilac zamijeni jednog raviju potpuno drugim ravijom, kao što imamo slučaj u hadisu koji je prenesen od Salima, neki od prenosilaca ga prenosi od Nafi'a.

Evo primjera za ovu vrstu makluba:

رَوَى حَمَّادُ بْنُ عَمْرٍو النَّصَبِيُّ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مَرْفُوعًا: إِذَا لَقِيتُمُ الْمُشْرِكِينَ فَلَا تَبْدُءُوهُمْ بِسَلَامٍ.

Prenio je Hammad b. Amr en-Nesaibi od El-A'meša, on od Ebu Salih, a on od Ebu Hurejrea merfu'-hadis u kome stoji:

“Kad sretnete mušrike, vi ih prvi ne pozdravljajte.”

Ovaj hadis je maklub jer je u njegov sened Hammad ubacio El-A'meša, a poznato je da ga je prenio Hammad b. Amr en-Nesaibi od Sehl b. Ebu Salih od svoga oca, a on od Ebu Hurejrea. Ovako ga je Muslim zabilježio u svome Sahihu.

Maklubul-metni je hadis u čijem je tekstu neki prenosilac izvršio zamjenu također na jedan od dva načina:

- da je stavio nazad riječ koja je naprijed, a onu koja je nazad stavio naprijed, kao što imamo u poznatom hadisu:

“Sedam vrsta ljudi Allah će na Sudnjem danu staviti u hlad Aršur-Rahmana, kada drugog hlada neće biti. Jedna od tih vrsta je i onaj koji dijeli milostinju i prikrije je tako da mu ne zna desna, šta dijeli lijeva ruka.”

Ovo je maklub-hadis. Neki je prenosilac zamijenio riječi, pa je namjesto lijeve stavio desnu ruku, a na mjesto desne - lijevu ruku. A hadis ispravan glasi:

Tako da mu ne zna lijeva ruka šta dijeli desna ruka;

- da metn jednog hadisa stavi uz sened sasvim drugog hadisa, a sened tog hadisa stavi ispred metna ovoga prvog hadisa, s ciljem da se neko provjeri i ispita. Kao što su El-Buhariju uradili stanovnici Bagdada kada su uzeli 100 hadisa i ispremetali im metnove i senede, a potom ga upitali za te hadise. On je tekst svakog hadisa vratio njegovu senedu i ni u jednom nije pogriješio.

Maklub-hadis kod kojega je zamjena učinjena greškom ravije - spada u kategoriju daif-hadisa koji se odbacuju. Međutim, maklub-

hadisi kod kojih je zamjena izvršena namjerno, u cilju da se neko provjeri - ne spadaju u ovu kategoriju hadisa.

Pokušao je Muhammed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. god. po Hidžri) da maklub hadise u čijim je senedima došlo do preturanja prenosilaca, sabere u zasebno djelo koje je nazvao Rafiul-irtijab fil-maklubi minel-esmai vel-elkab.⁸⁷²

5. Muallel-hadis الْحَدِيثُ الْمُعَلَّلُ

Riječ *muallel* je particip pasivni عَلَّل arapskog glagola عَلَّل a znači: biti bolestan, biti slab, biti defektan. Hadiski učenjaci ovako definiraju muallel-hadis:

الْمُعَلَّلُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي أُطْلِعَ فِيهِ عَلَى عِلَّةٍ تَدْخُلُ فِي صِحَّتِهِ مَعَ أَنَّ الظَّاهِرَ السَّلَامَةُ مِنْهَا.

“Muallel je hadis u kojemu se zapazi kakav skriveni nedostatak koji skrnavi njegovu vjerodostojnost iako na prvi pogled izgleda ispravan.”⁸⁷³

Ovisno o tome gdje se nalazi skriveni nedostatak ili mahana, muallel-hadise možemo podijeliti na tri kategorije:

1. muallel-hadisi koji imaju skriveni nedostatak u senedu,
2. muallel-hadisi koji imaju skriveni nedostatak u metnu i
3. muallel-hadisi koji istodobno imaju skrivene nedostatke i u senedu i u metnu.

Što se tiče ove prve vrste hadisa, njih ima najviše, s tim što u nekim slučajevima skriveni nedostatak koji se nađe u senedu, osim toga što umanjuje vrijednost seneda, istodobno umanjuje i vrijednost metna. To obično biva onda kad postoji samo jedna predaja takvog hadisa.

Primjer za ovu vrstu muallel-hadisa:

رَوَى بَنُ جُرَيْجٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مَرْفُوعًا:
مَنْ جَلَسَ مَجْلِسًا كَثُرَ فِيهِ لَفْظُهُ فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ

⁸⁷² Isti izvor, 107., 108. i 109. str.

⁸⁷³ Isti izvor, 99. str.

وَأَتُوبُ إِلَيْكَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا كَانُ فِي مَجْلِسِهِ.

Ibn Džurejdž prenosi od Musa'a b. Ukbea, on od Suhejla b. Ebu Saliha, on od svoga oca, a on od Ebu Hurejrea, merfu'-hadis u kome stoji:

“Ko bude sjedio u društvu u kojemu bude nedolična govora, pa prije nego što ustane iz takvog društva rekne: “Slava Tebi moj Gospodaru, od Tebe tražim oprost i Tebi se kajem.”, bit će mu oprošteno ono što je pogriješio sjedeći u takvom društvu.”

Ovaj hadis je na prvi pogled vjerodostojan. Vjerodostojnim su ga ocijenili i mnogi hafizi hadisa. Međutim, u njemu je skriveni nedostatak koji skrnavi njegovu vjerodostojnost.

Ispravno je ono što je prenio Vuhejb b. Halid el-Bahili od Suhejla, on od Avna b. Ubejdullaha b. Utbea b. Mes'uda. Vuhejb je u njemu protivurječio Musau b. Ukbeu, a El-Buhari je Vuhejbov hadis ocijenio vjerodostojnijim. On tvrdi da mu je nepoznato da postoji drugi sened ovoga hadisa od Ibn Džurejdža, niti se sjeća da je Musa slušao hadise od Suhejla.

U situacijama kad postoji više predaja takvog hadisa, skriveni nedostatak u senedu, u tom slučaju, ne umanjuje stepen pouzdanosti metna. Primjer:

رَوَى بَنُ جُرَيْجٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي أَنَسٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسٍ بْنِ الْحَدَّاثَانِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: فِي الْإِبِلِ صَدَقَتُهَا وَفِي الْغَنَمِ صَدَقَتُهَا وَفِي الْبَعَرِ صَدَقَتُهَا.

Ibn Džurejdž prenosi od Imrana b. Ebu Enesa, on od Malika b. Evsa b. El-Hadesana, a on od Ebu Zerra da je kazao: “Čuo sam Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada veli:

“Zekat se daje na deve, na ovce i na krupnu stoku...”

Et-Tirmizi u djelu *Ilelul-kebir* veli: “Pitao sam Ebu Muhammeda (tj. El-Buharija) o ovome hadisu, pa je rekao da Ibn Džurejdž nije hadise slušao od Imrana b. Ebu Enesa.”

Međutim, iako je mahana prisutna u senedu ovoga hadisa, ona ne umanjuje vrijednost samog teksta hadisa iz razloga što je on došao drugim pouzdanim putevima preko Seida b. Selemea b. Ebu Hišama.’

Primjer muallel-hadisa u kojem je skriveni nedostatak ili mahana u metnu:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الطَّيْرَةُ مِنَ الشَّرِكِ وَمَا مِنَّا إِلَّا، وَلَكِنَّ اللَّهَ بُذِيبُهُ بِالتَّوَكُّلِ. (رواه الترمذي)

Abdullah b. Mesud veli da je Allahov poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vjerovanje u (dobre i loše) predznake je vrsta širka. U svakom od nas probudi se sugestija da povjeruje u (dobre i loše) predznake, a koju Allah odagna čvrstim osloncem na Njega."⁸⁷⁴

Prema mišljenju Sulejmana b. Harba, riječi: „U svakom od nas pobudi se sugestija da povjeruje u (dobre i loše) predznake.” ne spadaju u tekst hadisa. On smatra da su to riječi Abdullaha b. Mesuda. Naime, kada je Ibn Mesud izgovorio prvi dio hadisa: "Vjerovanje u (dobre i loše) predznake je vrsta širka.", od sebe je dodao: "U svakom od nas pobudi se sugestija da povjeruje u (dobre i loše) predznake", potom je citirao ostatak hadisa: "...a koju Allah odagna čvrstim osloncem na Njega, pa je prenosilac od Ibn Mesuda sve shvatio i prenio kao hadis."

Primjer muallal-hadisa u kojemu je skrivena mahana i u senedu i u metnu:

أَخْرَجَ النَّسَائِيُّ وَبْنُ مَاجَةَ عَنْ بَقِيَّةَ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَدْرَكَ رُكْعَةً مِنْ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ وَغَيْرِهَا فَقَدْ أَدْرَكَ. (رواه الترمذي)

En-Nesai i Ibn Madže u svojim sunenima bilježe od Bekijjea, koji je prenio od Junusa, on od Ez-Zuhrija, on od Salima, on od Ibn Omera, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je kazao: "Ko prispije na jedan rekat džume ili nekog drugog namaza, prispio je na taj namaz."

Mahana u senedu je što u svim ostalim predajama ovoga hadisa Ez-Zuhri prenosi od Ebu Selemea, a ne od Salima. Mahana u metnu je što ni u jednoj drugoj predaji ovoga hadisa ne stoji riječ „džume." U svim drugim predajama ovaj hadis glasi ovako:

"Ko prispije na jedan rekat namaza, prispio je na namaz."⁸⁷⁵

Zbirke muallal-hadisa

Hadiski eksperti koji su radili na otkrivanju skrivenih mahana i nedostataka u senedima i metnu hadisa, sve hadise u kojima su otkrili

⁸⁷⁴ Vidi; Et-Tirmizi "Džami'-sunen", 4/481. str.

⁸⁷⁵ Vidi; Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", od 424 - 427. str.

skrivena mahane i nedostatke - bilježili su kao slabe hadise u zasebna djela. Tako su nastale mnoge hadiske zbirke, a najpoznatije su:

1. *El-Ilelul-kebir*, ili *El-Ilelul-mufred*, od Ebu Isaa Muhammeda b. Isaa b. Sevrea et-Tirmizija (umro 279. god. po Hidžri);

2. *Ilelul-hadisi*, od imama Abdur-Rahmana b. Ebu Hatima er-Razija (umro 327. god. po Hidžri). Ovo djelo je štampano u dva toma;

3. *El-Ilelul-varide fil-ehadis-in-nebevijjeti*, od Ebul-Hasana Alija b. Omera b. Ahmeda b. Mehdija ed-Darekutnija (umro 385. god. po Hidžri).⁸⁷⁶ Većina ovih djela je štampana.

6. Mudtarib-hadis الْحَدِيثُ الْمُضْطَرِبُّ

Riječ *mudtarib* je particip aktivni arapskog glagola إِضْطَرَبَ, što znači poremetiti, zbrkati, zamrsiti. Hadiski učenjaci ovako definiraju mudtarib-hadis:

الْمُضْطَرِبُّ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي يُرَوَّى مِنْ قَبْلِ رَآوٍ وَاحِدٍ أَوْ أَكْثَرٍ عَلَى أَوْجِهٍ مُخْتَلِفَةٍ مُتَسَاوِيَةٍ لَا مُرَجَّحَ بَيْنَهَا وَلَا يُمَكِّنُ الْجَمْعُ.

“Mudtarib je onaj hadis koji je prenesen (od istog ravije ili više njih) u različitim oblicima i značenjima, gdje su sve predaje podjednako pouzdane, tako da nije moguće dati prednost jednim nad drugim, niti je apsolutno moguće među njima naći kompromisan smisao.”⁸⁷⁷

Iz spomenute definicije da se zaključiti da kod jednog hadisa moraju postojati dva uvjeta da bi se on mogao proglasiti mudtaribom:

- da su sve predaje tog hadisa na istom rangu pouzdanosti, tako da uopće nije moguće dati prednost jednoj od njih nad ostalima, te
- da su sve predaje došle u različitim značenjima, tako da nije moguće naći kompromis u značenju među njima.

Ukoliko bi, pak, predaje bile različitog stepena vjerodostojnosti, pri čemu bi se jedna mogla smatrati pouzdanijom u odnosu na ostale,

⁸⁷⁶ Isti izvor, 431. str.

⁸⁷⁷ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 110. str., a uporedi i Es-Sujuti "Tedribur-ravi", 1/262. str. i dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadis", 112. str.

ili ako bi se moglo pronaći kompromisno značenje među njima - u tom slučaju se taj hadis ne bi smatrao mudtaribom.

Postoje dvije vrste mudtarib-hadisa:

1. mudtarib-hadisi kod kojih je **اضْطَرَابُ** (poremećaj) u nizu prenosilaca **مُضْطَرِبُ السَّنَدِ**,

2. mudtarib-hadisi kod kojih je **اضْطَرَابُ** u tekstu hadisa **مُضْطَرِبُ الْمَنْ**.

Primjer mudtarib-hadisa kod kojeg je idtirab u senedu:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شِئْتُ. قَالَ: شَيْئِي هُوَ وَالْوَاقِعَةُ وَالْمُرْسَلَاتُ وَعَمَّ يَتَسَاءَلُونَ وَإِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ.

Ibn Abbas kaže da je, jednom prilikom, Ebu Bekr rekao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: "Allahov Poslaniče! Ti si osijedio?" On reče: "Osijedile su me sure Hud, El-Vaki'a, El-Murselat, Amme jetesaelun i Izeš-Šemsu kuvviret."⁸⁷⁸

Ed-Darekutni veli: "Ovaj hadis je mudtarib. Prenesen je isključivo preko Ebu Ishaka, i to na desetak različitih načina. Neki su ga prenijeli kao mursel. Neki su ga prenijeli sa potpunim senedom. Neki su ovo prenijeli kao riječi Ebu Bekra, neki kao riječi Sa'da, neki opet kao riječi Aise i sl. A svi načini su u pogledu pouzdanosti na istom rangi i nije moguće dati prednost nekom od njih nad ostalima, niti je moguće iznaći kompromis među njima."⁸⁷⁹

Primjer mudtarib-hadisa kod kojega je idtirab u metnu:

عَنْ شَرِيكَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ قَالَتْ: سَأَلْتُ أَوْ سِئَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الزَّكَاةِ فَقَالَ: إِنَّ فِي الْمَالِ لَحَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ آيَةُ الَّتِي فِي الْبَقَرَةِ (لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ) الْآيَةُ.

Prenio je Šerik od Ebu Hamze, on od Ša'bija, a on od Fatime, kćerke Kajsove, koja je kazala: "Upitala sam, ili (je rečeno) upitan je Vjerovjesnik, s.a.v.s., o zekatu, pa je rekao: U imovini ima i drugih obaveznih izdvajanja osim zekata, potom je proučio ovaj ajet iz sure El-Bekare: *Nije dobročinstvo u tome da okrećete lica svoja...*"⁸⁸⁰

⁸⁷⁸ Et-Tirmizi "Džami'-sunen", 7/107. str.

⁸⁷⁹ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 113. str

⁸⁸⁰ Et-Tirmizi "Džami'-sunen", 3/50. str.

U predaji ovoga hadisa, koju bilježi Ibn Madže, stoji:

عَنْ شَرِيكَ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَيْسَ فِي الْمَالِ حَقٌّ سِوَى الزَّكَاةِ.

Zabilježio je Ibn Madže preko Šerika od Ebu Hamze, on od Eš-Ša'bija, od Fatime bint Kajs da je čula Vjerovjesnika, s.a.v.s., kada kazao: U imovini nema nikakvih drugih obaveznih dijeljenja osim zekata.⁸⁸¹

El-Iraki veli da u tekstu ovih predaja postoji protivurječnost za koju nije moguće naći pomirljivo objašnjenje.

Zbrka (idtirab) u hadisima nekada dolaze od samo jednog prenosioca, kada on jedan te isti hadis prenosi na više načina, a nekada dolazi od skupine prenosilaca koji hadis od istog šejha prenose na različite načine.

Mudtarib se smatra slabim hadisom iz razloga što je različito zapamćen, a to ukazuje da se radi o nepreciznosti pojedinih prenosilaca, što bezuvjetno oslabljuje pouzdanost hadisa.

Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. god. po Hidžri) napisao je zasebno djelo o mudtarib hadisima koje je nazvao: Kitabul-mukterib fi bejani-mudtarib.⁸⁸²

7. Metruk-hadis الْحَدِيثُ الْمَتْرُوكُ

Riječ *metruk* je particip pasivni arapskog glagola تَرَكَ, što znači: napustiti, ostaviti, zanemariti. Hadiski učenjaci ovako definiraju metruk-hadis:

الْمَتْرُوكُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي فِي إِسْنَادِهِ رَأَى مِنْهُمْ بِالْكَذِبِ.

“Metruk je onaj hadis u čijem se senedu nalazi prenosilac u koga se sumnjalo da je sklon laži.”⁸⁸³

Evo jednog primjera metruk-hadisa:

⁸⁸¹ Vidi: Ebu Abdullah Muhammed b. Jezid Ibn Madže el-Kazvini "Sunen", 1/546. str.

⁸⁸² Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", od 112-114. str.

⁸⁸³ Isti izvor, 94. str.

رَوَى عَمْرُو بْنُ شَمِيرٍ الْجُعْفِيُّ الْكُوفِيُّ الشَّيْبِيُّ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي الطَّفِيلِ عَنْ عَلِيٍّ وَ عَمَّارٍ قَالَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْتَتُ فِي الْفَجْرِ وَيُكَبِّرُ يَوْمَ عَرَفَةَ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ وَيَقْطَعُ صَلَاةَ الْعَصْرِ آخِرَ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ .

Amr b. Šemir el-Džu'fi el-Kufi eš-Ši'ij, prenosi od Džabira, on od Ebu Tufejla, a on od Alije i Ammara, da su kazali: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., učio bi Kunut-dovu na sabahu, a Tekbirit-tešrik bi počinjao od sabaha na Dan Arefata, a prestao bi poslije ikindije posljednjega dana Bajrama."⁸⁸⁴

En-Nesai, Ed-Darekutni i drugi učenjaci vele za Amra b. Šemira da je metrukul-hadisi, t.j. da se na njega sumnjalo da laže.

Prenosilac može biti osumnjičen za laž u dva slučaja:

- ukoliko on sam prenosi neki hadis koji se kosi sa općeprihvaćenim principima i pravilima koja su postavili učenjaci, i

- ukoliko je u običnom govoru sklon laži, pa makar se ta njegova sklonost ne primjećivala kod prenošenja hadisa.

Ovakvi hadisi nazivaju se metruk-hadisima iz razloga što se oni u potpunosti odbacuju.

Ibn Hadžer el-Askalani kaže: "Najgora kategorija slabih hadisa je apokrifni hadis. Potom slijedi metruk-hadis, pa munker-hadis, pa mu-allel-hadis, pa mudredž-hadis, pa maklub-hadis, pa mudtarib-hadis."⁸⁸⁵

Metruh-hadis الْحَدِيثُ الْمَطْرُوحُ

Riječ *metruh* je particip pasivni arapskog glagola طَرَحَ , što znači: odbaciti, udaljiti, odstraniti. Hafiz Ez-Zehebi ovako definira ovu vrstu hadisa:

الْمَطْرُوحُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي نَزَلَ عَنِ الضَّعِيفِ وَارْتَفَعَ عَنِ الْمَوْضُوعِ .

"Metruh je onaj hadis koji je po stepenu ispod daifa, a iznad mevdu-hadisa."⁸⁸⁶

⁸⁸⁴ Isti izvor⁹⁴ . str.

⁸⁸⁵ Isti izvor, 95. str.

⁸⁸⁶ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 280. str

Hafiz hadisa Ez-Zehebi je kao primjer za ovu vrstu hadisa naveo:

رَوَى جُوَيْرُ بْنُ سَعِيدٍ عَنِ الضَّحَّاكِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ مَرْفُوعًا قَالَ: تَجِبُ الصَّلَاةُ عَلَى الْعَالَمِ إِذَا عَقَلَ وَالصَّوْمُ إِذَا أَطَاعَ.

Prenio je Džuvejbir b. Seid od Ed-Dahhaka, a on od Ibn Abbasa merfu' hadis u kome stoji da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: "Dječak je obavezan namazu onda kad počne shvatati, a postu onda kada bude ustanju postiti."⁸⁸⁷

Jahja b. Mein kaže za Džuvejbira da kao prenosilac ne vrijedi ništa. En-Nesai i Ed-Darekutni za njega kažu da je prenosilac čije hadise treba potpunosti odbaciti.

Prema mišljenju nekih učenjaka, metruh-hadis je isto što i metruk-hadis, samo što ima dva naziva. Neki opet drže da su oni približni, s tim što je metruk-hadis, ipak, gori od metruh-hadisa.

الحَدِيثُ الْمَوْضُوعُ Mevdu'-hadis

Riječ mevdu' je particip pasivni arapskog glagola وَصَعَ a znači: izmisliti, umetnuti, patvoriti. Hadiski učenjaci definiraju mevdu'-hadis ovako:

الْمَوْضُوعُ هُوَ الْكَذِبُ الْمُخْتَلَقُ الْمَصْنُوعُ الْمُنْسُوبُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

"Mevdu' je hadis koji je neko slagao, izmislio i krivotvorio, a potom pripisao Allahovu Poslaniku, s.a.v.s."⁸⁸⁸

Mevdu' je najgora kategorija daif-hadisa. Neki ga učenjaci smatraju zasebnom vrstom i ne podvode je pod kategoriju daif-hadisa.

Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da ovu vrstu hadisa nije dozvoljeno ni prenositi, osim u slučaju kada se želi ukazati na njegovu patvorenost.

Imami Muslim bilježi, u predgovoru svoga Sahiha, hadis u kome je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ.

⁸⁸⁷ Isti izvor.

⁸⁸⁸ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan „Tejsiru mustalehil-hadisi“, 89. str.

“Ko od mene bude prenosio hadis za koji se misli da je patvoren i on je jedan od lažova.”⁸⁸⁹

Mevdu'-hadisom se smatra svaki hadis u čijem se senedu otkrije prenosilac lažov.

Ako malo pomnije posmatramo, primijetiti ćemo da su postojale različite kategorije ljudi koje su učestvovala u izmišljanju hadisa. Svaka od njih bila je rukovođena drukčijim motivima i interesima. Neki su izmišljali hadise rukovođeni mržnjom prema islamu i cilj im je bio podvaliti islamu nešto što mu ne pripada. Neke su rukovodili čisto politički interesi. Mnogi su time željeli ostvariti lični prestiž i ugled, neki, opet, ekonomsku korist, a mnogi su izmišljali hadise u interesu pobožnosti, kako bi svijet podstakli na činjenje nekih lijepih i korisnih djela, ili ga, pak, odvratili time od nečega što je ružno i štetno.

Bez obzira na to kakvim su motivima i interesima bili rukovođeni, svi su oni podjednako učinili medvjedu uslugu hadisu i islamu, a sebi stekli epitet lažova na Allahova Poslanika, s.a.v.s., učinivši tako jedan od najtežih grijeha u islamu.

Znaci po kojima se mogu prepoznati apokrifni hadisi

Hadiski učenjaci su uložili ogromne napore dok su razdvojili ono što je u hadisima patvoreno i izmišljeno na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Sve patvorene hadise izdvojili su u zasebne zbirke i ukazali na njih. Osim toga, oni su ukazali na znakove po kojima se apokrifni hadisi mogu prepoznati. Ti znakovi obično bivaju u senedu ili u metnu, ili i u senedu i metnu zajedno.

Znaci u senedu hadisa

Znaci apokrifnog hadisa izraženi su veoma često u samom senedu hadisa. Njih ima mnogo a najizraženija su sljedeća tri:

1. Kad neko sam prizna da je izmišljao hadise, kao što je to, na primjer, učinio Nuh b. Ebu Merjem. Neko ga je upitao: “Kako to da ti prenosiš hadise, preko Ikrimea od Ibn Abbasa, o vrijednosti učenja pojedinih sura, kad niko od Ikriminih učenika od njega tu vrstu ha-

⁸⁸⁹ Vidi: "Sahihu Musli bi šerhin-Nevevi", 1/62. str.

disa ne pripovijeda?” On je rekao: “Primijetio sam da ljudi iz dana u dan sve više zapostavljaju učenje Kur’ana, pa sam izmišljao hadise o značaju učenja Kur’ana kako bi ih podstakao na to.”

2. Lažan hadis možemo prepoznati i otkriti na temelju povijesnih činjenica i datuma rođenja i smrti prenosilaca. Ufejr b. Ma’dan el-Kelai kaže: “Došao nam je, jednom prilikom, Omer b. Musa u Hims. Okupili smo se u džamiji da bismo ga poslušali. On nam je počeo citirati hadise riječima: ‘Ispričao nam je vaš dobri šejh’, on je prenio od toga i toga, citirajući sve hadise sa senedom preko njega. Pošto završi, ja ga upitah: ‘A ko je taj naš dobri šejh? Kaži nam njegovo ime.’ ‘To je Halid b. Ma’dan’, odgovorio je on. ‘A koje godine si se sa njim susreo i gdje?’ Reče: ‘Sreo sam ga 108. godine po Hidžri, za vrijeme pohoda na Ermeniju.’ Kad sam to čuo, ja sam mu rekao: ‘Boj se Allaha i ne izmišljaj! Halid b. Ma’dan umro je 104. godine po Hidžri, pa kako si se mogao sa njim sresti četiri godine nakon njegove smrti?’”

3. Ponekad nam neke okolnosti otkrivaju lažnost hadisa. Sejf b. Omer et-Temimi kaže: „Jednom prilikom sam se zadesio kod Sa’d a b. Turajfa kad mu je došao sin plačući. ‘Šta ti je?’, upitao ga je on. ‘Udarilo me je učitelj’, odgovori dječak. On će na to: ‘Danas ću ih ja ražalostiti! Ispričao mi je Ikrima, prenijevši od Ibn Abbasa, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao: “Najgori ljudi su učitelji vaše djece. Nemaju samilosti prema siročetu, a osorni su i grubi prema bijedniku.”’⁸⁹⁰

Znaci u metnu

1. Plitkournost u izrazu i značenju.

Muhammed, s.a.v.s., bio je najrječitiji čovjek. Govorio je isključivo književnim arapskim jezikom. Njegove riječi bile su jezgrovite, sadržajne i pune mudrosti i poruka. Mogućnost bilo kakve greške u izrazu i značenju bila je isključena. Kada se u tekstu hadisa i njegovu značenjskom smislu nađe nešto od toga, to ukazuje da bi se moglo raditi o patvorenom hadisu. Pod ovaj znak se mogu podvesti svi hadisi u kojima se za neznatna djela obećavaju velike nagrade i za sitne prijestupe prijeti teškim kaznama. Na primjer, “Ko kaže: La ilahe illellah, Uzvišeni mu Allah stvori pticu koja će imati sedamdeset hiljada jezika, a svaki će jezik na sedamdeset hiljada jezika za njega traži oprost.”

⁸⁹⁰ Dr. Mustafa es-Sibai "Es-Sune ve mekanetuha fi tešriil-islami", 98. str.

Tu spadaju i svi hadisi u kojima se za neko učinjeno djelo nagovještavaju nagrade peygambera. Na primjer: Ko klanja, toliko i toliko rekata duha namaza, imat će nagradu sedamdeset peygambera.

2. Ukoliko hadis protivurječi kur'anskim tekstu i nije moguće pronaći kompromis u značenju.

Primjer: "Vanbračno dijete neće ući u Džennet."

Ovaj hadis je u suprotnosti sa kur'anskim ajetom:

*I svaki grješnik će samo svoje breme nositi.*⁸⁹¹

3. Ukoliko protivurječi mutevatir-hadisima i nije ga moguće uskladiti s njima. Primjer: "Ukoliko do vas dopre hadis koji potvrđuje istinu, prenosite ga svejedno da li sam ga ja rekao ili nisam." Ovaj hadis je u koliziji sa mutevatir-hadisom:

"Ko na mene slaže namjerno, neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu." (Muslim)

4. Ukoliko se hadis kosi sa zdravim razumom, a nije mu moguće dati relevantno tumačenje. Na primjer: "Nuhova lađa je obišla oko Kabe sedam puta, a potom klanjala dva rekata kod Mekami Ibrahima."

5. Ukoliko se hadis kosi sa stvarnošću, na primjer: "Patlidžan je lijek za sve bolesti", i "Pogled u lijepo lice poboljšava vid."

6. Ukoliko se kosi sa općim principima vjere. Na primjer: "Kome se rodi dijete pa mu da ime Muhammed, ući će u Džennet i on i njegovo dijete."

7. Ukoliko pripadnik nekog mezheba prenosi hadis koji govori u prilog njegovu imamu, a kudi ostale imame. Na primjer: Kada sljedbenik hanefijskog mezheba priča da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U mom ummetu će se pojaviti čovjek koji će se zvati Ebu Hanife N'uman; to će biti svjetiljka moga ummeta." Ili: "Među mojim sljedbenicima će se pojaviti čovjek koji će se zvati Muhammed b. Idris" (Šafija) "on će za moj ummet biti štetniji nego Iblis."

Ovo su neki od znakova na temelju kojih se mogu prepoznati apokrifni hadisi.

Apokrifni hadis je, prema mišljenju svih učenjaka, najgora kategorija hadisa. Ovakvu vrstu hadisa nije dozvoljeno ni prenositi, osim u slučaju kada se želi ukazati na njega. Svi oni koji svjesno prenose apo-

⁸⁹¹ El-En'am, 164. ajet.

krifne hadise, tim činom sebe svrstavaju među one koji lažu ili učestvuju u širenju laži na Allahova Poslanika, s.a.v.s. A laž na Poslanika, bez sumnje, spada u najteže grijeha u islamu.⁸⁹²

Zbirke apokrifnih hadisa

Hadiski učenjaci su uložili ogromne napore da razotkriju sve apokrifne hadise i da ih odvoje od vjerodostojnih. Oni su apokrifne hadise koje su razotkrili bilježili u zasebne zbirke. Tako su nastale brojne zbirke, a najpoznatije su:

1. *Tezkiretul-Mevdu'at*, koju je napisao Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi (umro 507. god. po Hidžri);

2. *Kitabul-Mevdu'at minel-ehadisil-merfuat*, koju su nazvali i Kitabul-Ebatil, a koju je napisao Ebu Abdullah el-Husejn b. Ibrahim el-Hemdani el-Dževzeki (umro 543. god. po Hidžri);

3. *Kitabu Mevdu'atul-kubra*, koju je napisao hafiz hadisa Ebul-Fredž Abdur-Rahman b. Ali b. El-Dževzi (umro 597. god. po Hidžri). Ibnul-Dževzi je bio veoma rigorozan i strog u ocjeni hadisa, pa je mnoge hadise iz šest poznatih zbirki El-Kutubus-sitte uvrstio u svoju zbirku apokrifnih hadisa, što su brojni učenjaci, a naročito Es-Sujuti i Ibnul-Arrak demantirali;

4. *El-Mugni anil-hifzi vel-kitab*, koju je napisao Ebu Hafs Omer b. Bedr el-Mevsili (umro 622. god. po Hidžri);

5. *El-Laliul-mesnua fil-ehadisil-mevdu'a*, koju je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. god. po Hidžri);

6. *El-Fevaidul-medžmua fil-ehadisil-mevdu'a*, koju je napisao Muhammed b. Jusuf ed-Dimeški es-Salihi (umro 942. god. po Hidžri);

7. *Tenzihuš-šeriatil-merfua anil-ahbariš-šeniatil-mevdu'a*, koju je napisao Ebul-Hasan Ali b. Muhammed b. Arak el-Kinani (umro 963. god. po Hidžri);

8. *Tezkiretul-Mevdu'at*, koju je napisao Muhammed b. Tahir el-Feteni el-Hindi (umro 986. god. po Hidžri);

⁸⁹² Ebul-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrak el-Kinani „Tenzihüš-šeriatil-merfua anil-ahbariš-šeniatil-mevdu'a“ od 5-8. str., i Es-Sujuti „Tedribur-ravi“ od 274 - 289. str. i Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadisi“, od 290-296. str.

9. *El-Asarul-merfua fil-ehadisil-mevdu'a*, koju je napisao Ebul-Hasenat Abdul-Hajj el-Kindi el-Hindi (umro 1204. god. po Hidžri);

10. *El-Esrarul-merfua fil-ahbaril-mevdu'a*, koju je napisao Nuruddin Ali b. Muhammed b. Sultan, poznat kao El-Mualla Alil-Kari (umro 1014. god. po Hidžri);

11. *El-Fevaidul-medžmua fil-ehadisil-mevdu'a*, koju je napisao Muhammed b. Ali eš-Ševkani Ebu Abdullah (umro 1250. god. po Hidžri);

12. *El-Lu'luul-Mersu' fima kile la asle lehu ev asluhu mevdu*, koju je napisao Ebul-Muhasin el-Kavkadži (umro 1305. god. po Hidžri); i

13. *Tahzirul-muslimin minel-ehadisil-mevdu'a ala sejjidil-murselin*, koju je napisao Ebu Abdullah Muhammed el-Bešir ez-Zafir el-Ezheri (umro 1325. god. po Hidžri).⁸⁹³

Na našem je jeziku dr. Šefik Kurdić napisao djelo iz ove oblasti pod nazivom „Apokrifni hadisi.” Ona je štampana u izdanju izdavačke kuće „El-Kelimeh” iz Novog Pazara 2010. godine.

⁸⁹³ *Ebul-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrak el-Kinani „Tenzibiš-Šeriatil-merfua anil-ahbariš-šeniattil-mevdua”, predgovor, i dr. Mustafa es-Sibai „Es-Sune ve mekanetuha fi tešriil-islami”, 121. str.*

Podjela hadisa s obzirom na to dokle doseže njihov sened

Općenito, sve hadise, s obzirom na to dokle doseže njihov sened, možemo podijeliti na četiri vrste:

1. Hadisu-kudsi الْحَدِيثُ الْقُدْسِيُّ
2. Merfu'-hadis الْحَدِيثُ الْمَرْفُوعُ
3. Mevkuf-hadis الْحَدِيثُ الْمَوْكُوفُ
4. Maktu'-hadis الْحَدِيثُ الْمَقْطُوعُ

1. Hadisi-kudsi الْحَدِيثُ الْقُدْسِيُّ

Riječ hadis, kako smo ranije istakli, između ostaloga, znači i govor, a leksema kudsi znači: sveti; prema tome, sintagama hadisi-kudsi znači sveti govor. Hadiski učenjaci ovako definiraju hadisi-kudsiju:

الْحَدِيثُ الْقُدْسِيُّ هُوَ مَا يُقَالُ لَنَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ إِسْنَادِهِ إِيَّاهُ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

“Hadisi-kudsija je svaki hadis koji je od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenesen sa senedom do nas a on ga prenosi od Uzvišenog Allaha.”⁸⁹⁴

Dakle, hadisi-kudsije su, ustvari, Allahove (dž.š.) riječi, koje je Vjerovjesnik Muhammed, s.a.v.s., samo prenio. Te riječi se ne nalaze u Kur'anu. Ovdje je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u ulozi ravije, jer senedi kod hadisi-kudsija dosežu do Uzvišenog Allaha.

Hadisi-kudsije možemo razlikovati od hadisa po tome što sened kod hadisa doseže do Allahova Poslanika, s.a.v.s., dok se sened kod hadisi-kudsija produžava i veže za Allaha (dž. š.). Evo dva primjera hadisi kudsija:

أَخْرَجَ مُسْلِمٌ فِي صَحِيحِهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا رَوَى عَنْ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا

Bilježi Muslim u Sahihu od Ebu Zerra, koji je prenio od Vjerovjesnika, s.a.v.s., a on od Uzvišenog Allaha, da je kazao:

⁸⁹⁴ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 127. str.

“O, Moji robovi! Ja sam Šebi zabranio nasilje, pa sam ga i među vama učinio zabranjenim. Zato ne činite nasilje jedni drugima.”⁸⁹⁵

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي إِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأَ ذِكْرَتُهُ فِي مَلَأَ هُمْ خَيْرٌ مِنْهُمْ. وَإِنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا. وَلَنْ أَتَانِي يَمْشِي أَيْتُهُ هَرْوَلَةً. (رواه مسلم)

Ebu Hurejre veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao da je Uzvišeni Allah rekao: “Ja ću (prema robu) biti onakav kakvim Me Moj rob bude smatrao, i bit ću uz njega kad god Me spomene. Kad Me bude spomenuo u sebi i Ja ću njega spomenuti u Sebi. A kad me bude spomenuo u društvu i Ja ću njega spomenuti u društvu koje je bolje od njegova. Kad Mi se Moj rob približi koliko pedalj, Ja ću se njemu približiti koliko aršin, a kad se on Meni približi koliko aršin, Ja ću se njemu približiti koliko je razmak raširenih ruku. Kad rob prema Meni pođe idući, Ja ću prema njemu poći žureći.”⁸⁹⁶ (Muslim)

Razlika između Kur’ana i hadisi-kudsije

Ukoliko shvatimo da je hadisi-kudsija Allahov (dž. š.) govor, onda nam se nameće pitanje: Kakva je razlika između Kur’ana i hadisi-kudsije?

Učenjaci navode sljedeće detalje po kojima se hadisi-kudsija razlikuje od Kur’ana:

- Kur’an je i tekstom i smislom Allahov govor, a hadisi-kudsija je samo smislom Allahov govor, a taj smisao je Muhammed, s.a.v.s., iskazao svojim riječima;

- Kur’an je, kompletan, prenesen mutevatir-predajom, a sve hadisi-kudsije nisu prenesene mutevatir-predajama. Mnogo je hadisi-kudsija preneseno ahad-predajama;

- Kur’an je objavljivan preko Džibrila, a hadisi-kudsije je Muhammed, s.a.v.s., primao putem sna ili nadahnućem;

- Kur’an i po svome stilu i po sadržaju je mu’džiza, dok hadisi-

⁸⁹⁵ Isti izvor, 128. str.

⁸⁹⁶ Vidi: Nuruddin Itr ”Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadisi”, od 303. str.

kudsije nisu mu'džiza;

- samo učenje Kur'ana, bez obzira na to da li razumijemo njegovo značenje ili ne, jeste ibadet, a puko čitanje hadisi-kudsija nije ibadet i

- ko bi zanijekao samo jednu riječ, pa čak i samo jedno slovo iz Kur'ana, postao bi nevjernik, a onaj ko bi zanijekao hadisi-kudsije ne bi postao nevjernik, bio bi samo grješnik.

Hadisi-kudsije mogu biti na različitom stepenu vjerodostojnosti, kao i hadisi. Ovisno o tome da li ispunjavaju ili ne ispunjavaju uvjete vjerodostojnosti. Tako, postoje hadisi-kudsije koje su sahih, hasen, daif, a postoje i one koje su patvorene i apokrifne. To je otuda što su ljudi lagali i na Allaha (dž. š.), kao što su lagali i na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Zbog toga smo dužni prije korištenja hadisi-kudsija provjeravati njihov stepen kao i kod hadisa.⁸⁹⁷

Zbirke hadisi-kudsija

Nema mnogo hadisi-kudsija. Učenjaci smatraju da ih ima svega nekoliko stotina, a nalaze se u raznim hadiskim zbirkama. Neki hadiski učenjaci su pokušali sabrati hadisi-kudsije u zasebne zbirke. Postoji nekoliko značajnih zbirki, od kojih su najpoznatije:

1. *El-Erbeinel-Ilahije*, koju je napisao Ebul-Hasan Ali b. El-Mufeddal b. Ali b. Muferedž b. Hatim el-Makdisi el-Iskenderani el-Mekki (umro 611. god. po Hidžri). U ovu zbirku on je zabilježio 40 hadisi-kudsija;

2. *Miškatul-envar fima ruviye anillahi subhanehu ve teala minel-ahbar*, koju je napisao Muhjiddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Arebi el-Hatimi et-Tai el-Endalusi (umro 638. god. po Hidžri). On je u ovu zbirku sabrao 101 hadisi-kudsiju;

3. *El-Ithafatus-senijjeti bil-ehadisil-kudsijjeti*, koju je napisao Abdur-Reuf b. Ali el-Munavi. On je u njoj zabilježio 272 hadisi-kudsije.

4. *El-Ehadisul-kudsijje*, koju je izdao El-Medžlisul-a'la lišuunil-islamije, Kairo 1974., u kojoj su sabrane hadisi-kudsije iz šest poznatih hadiskih zbirki El-Kutubus-sitte. U njoj je sadržano 400 hadisi-kudsija.

⁸⁹⁷ Isti izvor 303. i 304. str., i dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 127. str.

2. Merfu'-hadisi الْحَدِيثُ الْمَرْفُوعُ

Riječ *merfu'* je particip pasivni arapskog glagola رَفَعَ, što znači: podignuti, navesti prenosioce tradicije sve do posljednjeg. Hadiski učenjaci definiraju merfu'-hadis na sljedeći način:

الْمَرْفُوعُ هُوَ مَا أُضِيفَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ أَوْ تَقْرِيرٍ أَوْ صِفَةٍ.

“Merfu’ je hadis u kome se riječi, djela, odobrenja ili osobine vezuje za Vjerovjesnika, s.a.v.s.”⁸⁹⁸

Sened kod ove vrste hadisa doseže do Allahova Poslanika, s.a.v.s. Primjer za to je kada neko od ashaba kaže:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s., to i to.”, ili

فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Allahov Poslanik, s.a.v.s., je radio to i to.”, ili

فِعْلٌ بِحَضْرَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا

“U prisustvu Vjerovjesnika, s.a.v.s., rađeno je to i to.”, ili

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا

“Bio je Allahov Poslanik, s.a.v.s., najljepšeg morala.”

Neki hadiski učenjaci dijele merfu'-hadise na dvije vrste:

1. حَقِيقَةُ مَرْفُوعٍ stvarni merfu i
2. حُكْمًا مَرْفُوعًا formalni merfu.

Stvarni merfu’ je onaj hadis čiji sened doseže do Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Formalni merfu’ je onaj hadis čiji sened doseže do ashaba, ali u njemu ashab govori o onome što je mogao saznati samo od Allahova Poslanika, s.a.v.s.

⁸⁹⁸ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 128. str. i Es-Sujuti "Tedribur-ravi", 1/183. str.

U merfu hukmen spada:

a) Kada jedan od Alejhisselamovih drugova kaže: “Mi smo to i to radili za vrijeme Alejhisselamova života.” Ovo se računa merfu’ hadisom stoga što se smatra da je Alejhisselam za to znao i da je to prešutivši odobrio.

b) Kad neki od Alejhisselamovih drugova rekne za nešto što se odnosi na vjeru: “To nam je naređeno” ili “To nam je zabranjeno” makar i ne spomenuo ko je to naredio ili zabranio, jer se zna da je naredbodavac u vjeri samo Alejhisselam.

c) Kad koji od Alejhisselamovih drugova kaže: “To i to je sunnet”, jer je samo Alejhisselamov sunnet u vjeri dokaz.

d) Kada jedan od Alejhisselamovih drugova kaže nešto o čemu se po pameti ne može govoriti kao npr. kada priča nešto Sudnjem danu, ili slično. Ova vrsta hadisa se računa merfu’ hadisma, jer se smatra, pošto se o tome po pameti ne može govoriti, da je dotični Alejhisselamov drug to od Alejhisselama čuo.⁸⁹⁹

3. Mevkuf-hadisi الْحَدِيثُ الْمَوْكُوفُ

Riječ *mevkuf* je particip pasivni arapskog glagola وَقَفَ, što znači: stati, zastati, zaustaviti. Hadiski učenjaci ovako definiraju mevkuf-hadis:

الْمَوْكُوفُ هُوَ مَا أُضِيفَ إِلَى الصَّحَابِيِّ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ أَوْ تَقْرِيرٍ.

“Mevkuf je hadis u kome se riječi, djela ili odobrenja pripisuju ashabu.”

To su, ustvari, riječi, postupci i odobrenja ashaba. Sened ove vrste hadisa doseže samo do ashaba. Primjer ove vrste hadisa je kada tabi’in rekne:

حِينَ قَالَ الرَّأْوِيُّ قَالَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ

Kada prenosilac rekne: “Kazao je Alija b. Ebu Talib”, ili

قَوْلَ الْبُخَارِيِّ: وَأَمَّ بْنَ عَبَّاسٍ وَهُوَ مُيَمَّمٌ

⁸⁹⁹ M. Handžić “Uvod u tefsirsku i hadisknu nauku”, 96. str.

Riječi El-Buharija: “Ibn Abbas je klanjao kao imam uzevši tejemum”, ili

قَوْلُ التَّابِعِيِّ: فَعَلْتُ كَذَا أَمَامَ أَحَدِ الصَّحَابَةِ وَلَمْ يُتَكَبَّرْ عَلَيَّ.

Riječi tabi'ina: “Uradio sam to i to pred ashabom i nije mi to osporio.”

Mevkuf-hadisi mogu imati različit stepen pouzdanosti, ovisno o tome ispunjavaju li uvjete sahiha ili ne ispunjavaju. A kada je mevkuf-hadis i dostigne stepen vjerodostojnosti, on ne može vrijediti kao argument na kome se mogu temeljiti šerijatski propisi, jer se radi o riječima i postupcima ashaba. A postupci ashaba ne mogu biti valjani argumeniti da bi se na njima mogli temeljiti propisi islama.

Jedan mevkuf-hadis može imati status merfu'-hadisa u sljedećim slučajevima:

1. kada ashab priča o davno prošlim događajima koje je mogao saznati samo od Vjerovjesnika, s.a.v.s.;

2. kada ashab priča o nečemu što će se desiti u budućnosti. Kao kada priča o neredima u budućnosti i stanjima pred Sudnji dan. Takve stvari je mogao saznati samo od Vjerovjesnika, s.a.v.s.;

3. kada ashab priča o pojedinim djelima za koje su predviđene posebne nagrade ili kazne. I takve stvari je mogao saznati samo od Allahova Poslanika, s.a.v.s.;

4. kada ashab nešto čini što nije mogao dokučiti idžtihadom. Na primjer, klanja namaz zbog pomračenja sunca ili mjeseca i sl. Takvo nešto on je mogao saznati samo od Allahova Poslanika, s.a.v.s. i

5. kada ashab priča da su to i to činili u vrijeme Allahova Poslanika, s.a.v.s. Iako ne naglašava da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., za to znao, može se pretpostaviti da oni nešto što od njega nisu vidjeli ili zašto on nije znao - ne bi činili.

4. Maktu'-hadisi الْحَدِيثُ الْمَقْطُوعُ

Riječ *maktu'* je particip pasivni arapskog glagola قَطَعَ, što znači: odsjeći, odrezati, prekinuti. Hadiski učenjaci su ovako definirali maktu'-hadis:

الْمَقْطُوعُ هُوَ مَا أُضِيفَ إِلَى التَّابِعِيِّ أَوْ مِنْ دُونِهِ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ.

“Maktu’ hadis je onaj hadis u kome se riječi ili djela pripisuju tabi’inu ili nekom prenosiocu prije njega.”⁹⁰⁰

Kod maktu’-hadisa sened doseže samo do tabi’ina, ili nekog ravije prije njega. Primjer maktu’-hadisa su riječi Hasana el-Basrija, koji je u pogledu klanjanja za čovjekom koji je sklon novotarijama, rekao:

صَلِّ وَ عَلَيْهِ بِدُعَاةٍ. (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

“Klanjaj za njim a on će biti odgovoran za svoje novotarije.”

Ova vrsta hadisa su, ustvari, riječi tabi’ina. Kao i sve druge vrste hadisa, tako i maktu’-hadis može, po stepenu svoje vjerodostojnosti, biti sahih, hasen, daif, a može biti i apokrifan. A kada je i sahih, treba imati na umu da su to samo riječi i postupci tabi’ina, na kojima se ne može temeljiti ni jedan šerijatskopравни propis.

Djela koja obiluju mevkuf i maktu’-hadisima

Hadiski učenjaci nisu mevkuf i maktu’ hadise bilježili u zasebna djela. Međutim, ima muhaddisa i mufessira koji su u svoja djela, osim riječi i postupaka Allahova Poslanika, s.a.v.s., puno bilježili i riječi i postupke ashaba i tabi’ina. Najznačajnija su sljedeća djela koja obiluju mevkuf i maktu’-hadisima, odnosno riječima i postupcima ashaba i tabi’ina:

1. *Musannef*, koji je napisao Abdur-Rezzak b. Hemmam es-San’ani (umro 211. god. go Hidžri);

2. *Musannef*, koji je napisao Ebu Bekr b. Ebu Šejbe (umro 235. god. po Hidžri);

3. *Tefsir*, koji je napisao Ibn Džerir et-Taberi (umro 310. god. go Hidžri); i

4. *Tefsir*, koji je napisao Abdur-Rahman b. Ebu Hatim er-Razi (umro 327. god. po Hidžri).⁹⁰¹

⁹⁰⁰ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi"- 133. str.

⁹⁰¹ Isti izvor, 135. str., i Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadisi", od 306. str.

Podjela hadisa o obzirom na kontinuiranost seneda

Prvi od pet uvjeta, koje mora ispuniti jedan hadis da bi se smatrao sahihom, jeste da mu je sened spojen. Sve hadise čiji je sened spojen možemo podijeliti na sedam vrsta:

1. muttesil-hadis	الْحَدِيثُ الْمُتَّصِلُ
2. musned-hadis	الْمُسْنَدُ الْحَدِيثُ
3. muanan-hadis	الْحَدِيثُ الْمُعْتَمَنُ
4. muennen-hadis	الْحَدِيثُ الْمُؤَنَّنُ
5. muselsel-hadis	الْمُسَلَّسُ الْحَدِيثُ
6. ali-hadis	الْحَدِيثُ الْعَالِي
7. nazil-hadis	الْحَدِيثُ النَّازِلُ

Ovdje ćemo se opširnije osvrnuti na svaku od spomenutih vrsta.

1. Muttesil-hadis الْحَدِيثُ الْمُتَّصِلُ

Riječ *muttasil* je particip aktivni arapskog glagola *إِتَّصَلَ*, što znači: biti povezan, biti spojen, biti sastavljen. Hadiski učenjaci ovako definiraju muttasil-hadis:

الْمُتَّصِلُ هُوَ مَا اتَّصَلَ سَنَدُهُ مَرْفُوعًا كَانَ أَوْ مَوْقُوفًا.

“Muttasil je onaj hadis čiji je sened spojen, bez obzira na to da li doseže do Allahova Poslanika, s.a.v.s., ili do ashaba.”⁹⁰² Ovaj se hadis naziva još i mevsul-hadisom.

Ako je sened jednog hadisa spojen i doseže do Allahova Poslanika, s.a.v.s., tad se taj hadis naziva još i muttesil-merfu-hadisom. Evo primjera muttasil-merfu'-hadisa:

رَوَى مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الَّذِي تَوَلَّيْتُمْ صَلَاةَ الْعَصْرِ كَأَنَّمَا وَتَرَأْتُمْ أَهْلَهُ وَمَالَهُ. (رواه مالك)

Prenio je Malik od Nafi'a, a on od Abdullaha b. Omera da je

⁹⁰² Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi." 136. str.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Koga prođe ikindijski namaz kao da je izgubio porodicu i imetak."⁹⁰³

A ako mu je sened spojen i doseže do ashaba, onda se takav hadis naziva i muttesil-mevkuf-hadisom. Primjer muttasil-mevkuf-hadisa:

رَوَى مَالِكُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: مَنْ أَسْلَفَ سَلَفًا فَلَا يَشْتَرِطُ إِلَّا قَضَاءَهُ.
(رواه مالك)

Prenio je Malik od Nafi'a da je čuo Abdullaha b. Omera, koji je kazao: "Ko nešto pozajmi, neka ne postavlja nikakvog uvjeta, osim uvjeta da zajmoprimalac vrati pozajmljeno."⁹⁰⁴

Postavlja se pitanje da li se jedan hadis čiji je sened spojen i doseže do tabi'ina može nazvati muttasilom. Iraki smatra da se takav hadis ne može uopćeno nazivati muttesilom. Može ukoliko se taj naziv vezuje za ime osobe za koju se veže sened. Na primjer: Ovaj hadis je muttesil do Seida b. Musijjeba, i sl.⁹⁰⁵

2. Musned-hadis الْمُسْنَدُ الْحَدِيثُ

Riječ *musned* je particip pasivni arapskog glagola اُسْنَدَ, što znači: pripisivati, prenijeti, spomenuti sve prenosioce. Hadiski učenjaci definiraju musned-hadis na sljedeći način:

الْمُسْنَدُ هُوَ مَا اتَّصَلَ سَنَدُهُ مَرْفُوعًا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

"Musned je onaj hadis čiji je sened od početka do kraja spojen i doseže do Vjerovjesnika, s.a.v.s..⁹⁰⁶

Primjer musned-hadisa:

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ سَعْدَانَ الْقُمِيِّ عَنْ أَبِي مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي مُدَلَّةٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمُ: الصَّائِمُ حَتَّى يُفْطِرَ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا اللَّهُ فَوْقَ الْعَمَامِ وَيَفْتَحُ لَهَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ

⁹⁰³ Vidi: Malik b. Enes "Muvetta", 1/23. str.

⁹⁰⁴ Isti izvor, 2/85. str.

⁹⁰⁵ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 136. str. i Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", 325. i 326. str.

⁹⁰⁶ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi"- 135. str. i Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi"- 326. str.

وَيَقُولُ الرَّبُّ: وَعِزَّتِي لَأَنْصُرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ.

Et-Tirmizi kaže: “Ispričao nam je Ebu Kurejb: ‘Obavijestio nas je Abdullah b. Numejr prenijevši od Sa’dana el-Kummija, on od Eb-Mudžahida, on od Ebu Mudillea, a on od Ebu Hurejrea, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

“Trima osobama dova neće biti odbijena: postaču dok ne iftari, pravednu vladaru i dova onoga kome je nepravda učinjena. Nju Allah podigne iznad oblaka i otvori joj nebeske kapije. Uzvišeni Gospodar rekne: ‘Tako mi Moje veličine, pomoći ću te pa makar nakon izvjesnog vremena!’”⁹⁰⁷

Kod ovoga hadisa sened je spojen od početka do kraja i doseže do Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Musned-hadis je istovremeno i muttesil-merfu’-hadis. Neki, pak, učenjaci, poput Ibn Abdul-Berra, musnedom nazivaju svaki hadis čiji sened doseže do Allahova Poslanika, s.a.v.s., bez obzira na to je li mu sened spojen ili nije.⁹⁰⁸

3. Muan’an-hadis الْمُعْتَمَنُ

Riječ *muan’an* je particip pasivni arapskog glagola عَمَّنَ, što znači: prenositi i pričati sa عَنْ. Hadiski učenjaci muan’an hadis definiraju ovako:

الْمُعْتَمَنُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي يُقَالُ فِي سَنَدِهِ: فَلَانَ عَنْ فَلَانٍ مِنْ غَيْرِ تَصْرِيحٍ بِالْحَدِيثِ أَوْ الْإِخْبَارِ أَوِ السَّمْعِ.

“Muan’an je hadis u čijemu senedu stoji: Taj i taj prenosilac je prenio od onoga ne naglasivši (je li mu to on) ispričao, ili ga je (o tome) obavijestio ili je to (od njega) čuo.”⁹⁰⁹

Drugim riječima, muan’an-hadisom naziva se svaki hadis u čijem je senedu u toku prenošenja upotrijebljen prijedlog عَنْ (od). Evo jednog primjera muan’an-hadisa:

⁹⁰⁷ Vidi: Et-Tirmizi “Džami’-sunen”- 7/342. str.

⁹⁰⁸ Vidi: Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi”- 327. str.

⁹⁰⁹ Isti izvor.

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ مَصُورٍ الْعَنْزِيُّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عُلْقَمَةَ اللَّيْثِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أُذُنِي مِنْ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ: طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرُ جَارَايَ فِي الْجَنَّةِ .

Et-Tirmizi veli: “Ispričao nam je Ebu Seid el-Ešedždž: ‘Obavijestio nas je Ebu Abdur-Rahman b. Mensur el-Anezi prenijevši od Ukbea b. Alkamea el-Ješkurijja koji je kazao: ‘Čuo sam Aliju b. Ebu Taliba kada je kazao: ‘Moje uši su čule iz usta Allahova Poslanika, s.a.v.s., kada je rekao:

“Talha i Zubejr će biti moji susjedi u Džennetu.”⁹¹⁰

Da li se sened hadisa u kome neko od prenosilaca prenosi sa عَنْ smatra spojenim ili se, pak, tretira prekinutim, sporno je među hadiskim i ostalim učenjacima.

1. neki učenjaci smatraju da će se takav sened smatrati prekinutim sve dok se ne dokaže njegova spojenost;

2. Većina hadiskih, fikhskih i usuli-fikhskih učenjaka smatraju takav sened spojenim ukoliko ispunjava sljedeće uvjete:

- da su sve ravije koji hadis prenose sa prijedlogom an (od) vremenski dočekale one od kojih su hadis preuzeli. El-Buhari i Ali b. El-Medini uvjetuju da je dokazano da su imali međusobni susret, te

- da ravije koje prenose hadis sa prijedlogom an nisu u svome karakteru mudellisi (oni koji su skloni obmanama).⁹¹¹

4. Muennen-hadis الْحَدِيثُ الْمُؤَنَّنُ

Riječ *muennen* je particip pasivni arapskog glagola اَنَّ , što znači: nastojati zadovoljiti i prenositi sa اَنَّ. Hadiski učenjaci muennen-hadis definiraju ovako:

الْمُؤَنَّنُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي يُقَالُ فِي سَنَدِهِ: حَدَّثَنَا فُلَانٌ أَنَّ فُلَانًا قَالَ . . .

“Munnen je onaj hadis u čijemu senedu tokom njegova prenoše-

⁹¹⁰ Vidi: Et-Tirmizi “Džami’-sunen”, 7/446. str.

⁹¹¹ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 87. str., i Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi”, 328. str.

nja neki prenosilac kaže: “Ispričao mi je taj i taj (da je) taj i taj kazao.”⁹¹²

Dakle, muennen-hadisom naziva se svaki hadis u čijem je senedu, prilikom prenošenja, upotrijebljena rječica أَنَّ (da je). Evo jednog primjera muennen-hadisa:

رَوَى مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ وَهُوَ يَسِيرُ فِي رُكْبٍ يَخْلِفُ بِأَبِيهِ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمُتْ.

Prenio je Malik od Nafi'a, a on od Ibn Omera (da je) Allahov Poslanik, s.a.v.s., tokom jednog putovanja, čuo Omera b. El-Hattaba kako se zaklinje ocem, pa je rekao:

“Uzvišeni Allah vam zabranjuje da se zaklinjete vašim roditeljima, ko se od vas bude htio zakleti, neka se kune samo Allahom ili neka šuti.”⁹¹³

Da bi se sened jednog muennen-hadisa mogao smatrati spojenim, prema mišljenju većine učenjaka, uvjet je da budu ispunjena ista ona dva uvjeta kao i kod muan'an-hadisa.

5. Muselsel-hadis الْحَدِيثُ الْمُسَلْسَلُ

Riječ *musel/sel* je particip pasivni arapskog glagola سَلَسَلَ, što znači spojiti, skopčati, jedan za drugim slijediti. Hadiski učenjaci definiraju muselsel-hadis na sljedeći način:

الْمُسَلْسَلُ هُوَ مَا تَتَّبَعَ رِجَالُ إِسْنَادِهِ عَلَى صِفَةٍ وَاحِدَةٍ أَوْ حَالٍ وَاحِدَةٍ لِلرَّوَايَةِ أَوْ لِلرِّوَايَةِ.

“Muselsel je onaj hadis u čijemu senedu ravije lančano ponavljaju neko svojstvo ili stanje koje se odnosi na nekog raviju ili samu predaju.”⁹¹⁴

Muselsel-hadisa imamo više vrsta, ovisno o tome koliko se svojstava ili stanja prenosilaca spominje u njima, odnosno koliko se stanja same predaje u njima spominje.

⁹¹² Vidi: Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi” 328. str. i dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 88. str.

⁹¹³ Vidi: Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi”, 329. str.

⁹¹⁴ Isti izvor, 330. str.

Stanja prenosilaca mogu se odnositi na njihove riječi, na njihova djela ili, pak, i na njihove riječi i njihova djela zajedno. Otuda musel-sel-hadis možemo podijeliti na tri vrste:

1. Musel-sel-hadis u kome se naglašava stanje nekog ravije.

Stanje ravije može se odnositi na njihove riječi, njegove postupke ili i na riječi i postupke zajedno.

a) Primjer musel-sel hadisa u kome se spomenuto stanje ravije odnosi na njegove riječi:

Jednom prilikom je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao Muazu b. Džebel:

يَا مُعَاذُ إِنِّي أَحْبَبْتُكَ فَقُلْ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ: اللَّهُمَّ اعْنِي عَلَيَّ ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ. (أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ)

“Muazu, ja te uistinu volim, poslije svakog namaza reci: ‘Allahu moj, pomози mi u spominjanju Tebe, u zahvaljivanju Tebi i u robovanju Tebi.’”⁹¹⁵ (En-Nesai)

Prilikom prenošenja ovog hadisa, svaki prenosilac je posebno naglasio riječi: “Ja te volim, pa reci.”

b) Primjer musel-sel-hadisa u kome se spomenuto stanje ravije odnosi na njegov postupak:

شَبَّكَ بِيَدِي أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ يَوْمَ السَّبْتِ.

Ebu Hurejre kaže: “Ebul-Kasim, s.a.v.s., uhvatio me je za ruku i rekao: “Uzvišeni Allah je stvorio Zemlju u subotu.””⁹¹⁶

Prilikom prenošenja ovog hadisa, svaki prenosilac uhvati za ruku onoga kome prenosi hadis, potom mu ga saopći.

c) Primjer musel-sel-hadisa u kome se spomenuto stanje ravije odnosi i na njegove riječi i na njegov postupak zajedno:

“Enes kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

لَا يَجِدُ الْعَبْدُ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ حُلُوهُ وَمُرَّةُ وَقَبْضَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى لَحْيَتِهِ وَقَالَ: آمَنْتُ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ حُلُوهُ وَمُرَّةُ. (أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ)

⁹¹⁵ Isti izvor, 331. str.

⁹¹⁶ Isti izvor.

“Rob neće osjetiti slast vjerovanja sve dotle dok ne bude vjerovao da i dobro i zlo, i slast i gorčina, bivaju (Allahovom) voljom i određenjem.” (El-Hakim)

Potom, Allahov Poslanik, s.a.v.s., prstima uze svoju bradu i reče: “Ja vjerujem da i dobro i zlo, i slast i gorčina, bivaju (Allahovom) voljom i određenjem.”

Prilikom prenošenja ovog hadisa svaki je prenosilac uhvatio prstima svoju bradu i izgovorio ove riječi.

2. Muselsel-hadis u kome se naglašavaju osobine nekog ravije. Te se osobine mogu odnositi na njegove riječi ili na njegove postupke.

a) Primjer muselsel-hadisa u kome se naglašene osobine ravije odnose na njegove riječi jeste hadis o učenju sure Es-Saff. Svaki je prenosilac naglasio riječi: Taj i taj je ovu suru učio ovako.

b) Primjer muselsel-hadisa u kome se naglašene osobine ravije odnose na njegove postupke: Kada neki prenosilac naglasi بِش je hadis čuo od dvojice Muhammeda, ili dvojice Damasklija, pa to sve ravije poslije njega posebno naglase.

3. Muselsel-hadis u kome se naglašavaju osobine koje se odnose na samu predaju.

Osobine koje se odnose na samu predaju mogu biti vezane za način njena prenošenja, ili za vrijeme njena prenošenja, ili, pak, za mjesto njena prenošenja.

Primjer muselsel-hadisa u kome se naglašavaju osobine koje se odnose na način prenošenja same predaje jeste: Kada svaki prenosilac u senedu hadisa rekne: „Čuo sam” ili „Obavijestio nas je.”

Primjer muselsel-hadisa u kome se naglašavaju osobine koje se odnose na vrijeme same predaje jeste hadis za koji neki prenosilac naglasi da je izgovoren na Bajram. Potom svi prenosilci nakon njega istaknu da je izgovoren na Bajram.

Primjer muselsel-hadisa u kome se naglašavaju osobine koje se odnose na određeno mjesto je hadis u kome se govori o primanju dove pored Kabe. Prilikom prenošenja ovog hadisa sve ravije to posebno naglase.

Neki učenjaci smatraju da bi se jedan hadis smatrao muselselom nije uvjet da se stanja ili osobine ponavljaju kroz cijeli sened. Dovoljno je da se one ponove kroz jednu ili dvije generacije u senedu.⁹¹⁷

⁹¹⁷ Vidi: Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi." 330-334. str. i dr. Mahmud et-

Zbirke muselsel-hadisa

Neki hadiski učenjaci su pokušali da muselsel-hadise izdvoje u zasebna djela. Tako su nastale brojne zbirke, od kojih su najpoznatije:

1. *El-Dževahirul-mufessalat fil-ehadisil-muselselat*, koju je napisao Ebul-Kasim b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Sulejman el-Evsi el-Ensari el-Kurtubi, poznat kao Ibnut-Tulejsan (umro 642. god. po Hidžri);

2. *El-Dževherul-mukeleleti fil-ahbaril-muselseleti*, koju je napisao Ebul-Hasan Ilmudin Ali b. Muhammed b. Abdus-Sahmed es-Sehavi (umro 643. god. po Hidžri);

3. *El-Azbul-selseli fil-hadisil-muselseli*, koju je napisao imam u hadisu Ebu Abdullah Šemsudin ez-Zehebi (umro 748. god. po Hidžri);

4. *El-Muselselatil-kubra*, koju je napisao hafiz hadisa Dželaluddin Abdur-rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. god. po Hidžri). On je u ovom djelu zabilježio 85 muselsel-hadisa; i

5. *El-Menahilus-selseleti fil-ehadisil-muselseleti*, Muhammed Abdul-Baki el-Ejubi. (umro 1364. god. po Hidžri). On je u ovom djelu zabilježio 212 muselsel-hadisa.⁹¹⁸

6. Ali-hadis الْحَدِيثُ الْعَالِي

Riječ *ali* je particip aktivni arapskog glagola عَلَا , što znači: biti visok, biti uzdignut, biti uznosit. Hadiski učenjaci ovako definiraju ali-hadis:

الْعَالِي هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي قَلَّ عَدَدُ رِجَالِهِ مَعَ الْإِتِّصَالِ بِالنِّسْبَةِ إِلَى سَنَدٍ آخِرٍ.

“Ali-hadis je onaj hadis čiji je sened (od početka do kraja) spojen i kratak u odnosu na drugi sened (tog hadisa).”⁹¹⁹

Evo jednog primjera ali-hadisa:

رَوَى مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 185-188. str.

⁹¹⁸ Muhammed b. Džafer el-Ketani "Er-Risaletul-Musetarife." 61. i 62. str., i Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", 334. str.

⁹¹⁹ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 181. str. i Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", 334. str.

قَالَ: الَّذِي يَجْرُ نُوبُهُ خِيَلَاءَ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (رواه مالك)

Prenio je Malik od Abdullaha b. Dinara, a on od Abdullaha b. Omera da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

“Ko iz oholosti bude nosio dugačku odjeću, Allah ga neće pogledati na Sudnjem danu.”⁹²⁰

Ovaj hadis je zabilježio Malik b. Enes u Muvettau, a u senedu između njega i Allahova Poslanika, s.a.v.s., samo su dvojica prenosilaca: Abdullah b. Dinar, tabi'in, i Abdullah b. Omera, ashab.

Što je sened jednog hadisa kraći, sve je manja mogućnost propusta i greški. Što je sened jednog hadisa duži, objektivne mogućnosti propusta i greški su sve veće. Zato su hadiski učenjaci tragali za kratkim senedima. Nije im bilo teško otići i po nekoliko desetaka milja daleko da bi hadis preuzeli izravno od nekog učenjaka a već ga je njima neko ranije prenio u mjestu njihova boravka.

Zbirke ali-hadisa

Hadiski učenjaci nisu se bavili mišlju da sve ali-hadise saberu u zasebne zbirke. Neki od njih pokušali su, u zasebne zbirke, sabrati sulasijate, tj. hadise u čijim se senedima nalaze samo po trojica prenosilaca. Tako su nastale zbirke pod nazivom Es-Sulasijati od kojih su najpoznatije sljedeće:

1. *Sulasijatul-Buhari*, koju je napisao Ebul-Fadl Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (umro 852. god. po Hidžri). U njoj je sabrao hadise iz El-Buharijeva El-Džamius-sahiha, u čijim se senedima između El-Buharija i Allahova Poslanika, s.a.v.s., nalaze samo po trojica prenosilaca;

2. *Sulasijati Ahmed b. Hanbel*, koju je napisao Es-Seffarini.

7. Nazil-hadis الْحَدِيثُ النَّازِلُ

Riječ *nazil* je particip aktivni نَزَلَ arapskog glagola نَزَلَ, što znači: biti nizak, biti spušten, biti ponižen. Hadiski učenjaci ovako definiraju nazil-hadis:

⁹²⁰ Vidi: Malik b. Enes "Muvetta", 2/216. str.

النَّازِلُ هُوَ الْحَدِيثُ الَّذِي كَثُرَ عَدَدُ رِجَالِهِ مَعَ الْإِتِّصَالِ بِالنَّسْبَةِ إِلَى سَنَدٍ آخَرَ.

“Nazil je onaj hadis čiji je sened (od početka do kraja) spojen i dugačak u odnosu na drugi sened (tog hadisa).”⁹²¹

Evo jednog primjera nazil-hadisa:

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ أَخْبَرَنَا قَبِيصَةُ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَدْخُلُ الْفُقَرَاءُ الْجَنَّةَ قَبْلَ الْأَغْنِيَاءِ بِخَمْسِ مِائَةِ عَامٍ نِصْفَ يَوْمٍ.

Et-Tirmizi kaže: “Ispričao nam je Mahmud b. Gajlan: ‘Obavijestio nas je Kabisa: ‘Nas je obavijestio Sufjan, prenijevši od Muhammeda b. Amra, on od Ebu Selemea, a on od Ebu Hurejrea, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

‘Siromasi će pet stotina godina prije imućnih ući u Džennet, tj. prije na pola dana.’”⁹²²

Ovaj hadis je zabilježio Et-Tirmizi u Džamii-sunenu, a između njega i Allahova Poslanika, s.a.v.s., u senedu je pet prenosilaca, a to su: Mahmud b. Gajlan, Kabisa, Sufjan, Muhammed b. Amr i Ebu Hurejre.

Prednost kraćem senedu daje se samo onda ako imamo dva pouzdana seneda, od kojih je jedan kratak, a drugi dugačak. Ukoliko bi duži sened bio pouzdan, a kraći nepouzdan, prednost bi se dala pouzdanom senedu bez obzira na to što je dugačak.

⁹²¹ Uporedi: Dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 181. str. i Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadisi”, 338. str.

⁹²² Et-Tirmizi “Džami-sunen”, 5/431. str.

Podjela prihvatljivih hadisa na važee i nevažee

Svi prihvatljivi hadisi, u koje se ubrajaju mutevatir, sahih i hasen-hadisi, mogu se podijeliti na važee مَعْمُولٌ بِهِ i nevažee غَيْرُ مَعْمُولٍ بِهِ

Važećim hadisima smatraju se svi hadisi koji ispunjavaju uvjete vjerodostojnosti a koji su na snazi, dok se nevažecim smatraju svi hadisi koji ispunjavaju uvjete vjerodostojnosti ali koji nisu na snazi. U važee hadise spadaju muhkem, muhtelif i nasih-hadisi, dok se u nevažee ubrajaju mensuh, šazz i munker-hadisi.

Muhkem-hadis الْحَدِيثُ الْمُحْكَمُ

Riječ *muhkem* je particip pasivni arapskog glagola اَحْكَمَ , što znači; učvrstiti, utvrditi, pojačati. Hadiski učenjaci ovako definiraju muhkem-hadis:

الْمُحْكَمُ هُوَ الْحَدِيثُ الْمَقْبُولُ الَّذِي سَلِمَ مِنْ مُعَارَضٍ مِثْلِهِ .

“Muhkem je onaj hadis koji ispunjava uvjete hadisa koji se prihvataju i koji nije u koliziji sa drugim hadisom po stepenu njemu ravnim.”⁹²³

Evo jednog primjera muhkem-hadisa:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهْوٍ وَلَا صَدَقَةٌ مِنْ غُلُولٍ . (رواه الترمذي)

Ibn Omer kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao:

“Namaz neće biti primljen bez (propisne) čistoće, niti će biti primljena sadaka (koja se podijeli) iz nepošteno stečene imovine.” (Et-Tirmizi)

Ovaj hadis je muhkem jer spada među hadise koji ispunjavaju uvjete prihvatljivosti, a uz to nije u koliziji ni sa jednim drugim pouzdanim hadisom.

Ovakvih hadisa je najviše, a veoma je malo onih koji su u koliziji

⁹²³ Dr. Mahmud et-Tahhan ”Tejsiru mustalehil-hadisi”, 56. str

sa drugim hadisima. Prema tome, ova vrsta hadisa je u kategoriji važećih hadisa, po kojima se postupa.

Muhtelif-hadis الْحَدِيثُ الْمُخْتَلِفُ

Riječ *muhtelif* je particip pasivni ش arapskog glagola اِخْتَلَفَ , što znači: biti oprečan, ne slagati se, ne podudarati se. Hadiski učenjaci muhtelif-hadis definiraju ovako:

هُوَ الْحَدِيثُ الْمَقْبُولُ الْمُعَارِضُ بِمِثْلِهِ مَعَ إِمْكَانِ الْجَمْعِ بَيْنَهُمَا .

“Muhtelif je onaj hadis koji ispunjava uvjete hadisa koji se prihvataju, ali je u koliziji sa hadisom prema stepenu njemu ravnom, s tim što je moguće naći pomirljivo tumačenje među njima.”⁹²⁴

Evo primjera muhtelif-hadisa:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا عَدْوَى وَلَا طِيْرَةَ (رواه مُسْلِمٌ)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je kazao: “Nema zaraze niti loših predznaka.” (Muslim)

i hadis:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِرٌّ مِنَ الْمَجْدُومِ فِرَارُكُمْ مِنَ الْأَسَدِ . (رواه البخاري)

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: “Bježite od gube kao što bježite od lava.” (El-Buhari)

Ova dva hadisa su vjerodostojni, ali su, na prvi pogled, u koliziji jedan s drugim. Učenjaci su našli pomirenje među njima tako što su ustvrdili da se zaraza ne širi sama po sebi nego se širi Allahovom odredbom. Međutim, boravak među zaraženim bolesnicima treba izbjegavati zbog toga što Uzvišeni Allah može osobi koja boravi među zaraženim bolesnicima dati bolest, pa bi ona mogla, izgubivši iz vida da Allah daje bolesti, povjerovati da joj je zaraza prešla od njih, što bi dovelo u opasnost njeno vjerovanje.⁹²⁵

Ovakvi hadisi su važeći, a nevažeći su oni koji su u koliziji sa pouzdanijim hadisima i nije ih moguće uskladiti s njima, kao što su

⁹²⁴ Isti izvor.

⁹²⁵ Uporedi: Isti izvor. 57. str.

šazz-hadisi i munker-hadisi, o kojima je već bilo riječi.

Postupak sa prividno kontroverznim hadisima

Kada se pred nama nađu dva prihvatljiva, dakle pouzdana hadisa koji su u međusobnoj koliziji, postupit ćemo sa njima na sljedeći način:

a) pokušat ćemo pronaći kompromisno objašnjenje među njima i ukoliko uspijemo, dužni smo postupati po njima;

b) ukoliko ustanovimo da je jedan od njih derogirajući, a drugi derogirani, postupit ćemo prema derogirajućem, a odbaciti derogirani hadis;

c) ukoliko ne uspijemo naći kompromisno objašnjenje, vidjet ćemo da li se nekom od njih može dati prevaga nad drugim, na bazi oko 50 ili više načina, na osnovu kojih se radi odmjeraivanje jednog hadisa nad drugim. Ukoliko to uspijemo, postupit ćemo prema hadisu koji je prevagnuo, a odbaciti onaj drugi koji prevagnut; i

d) ukoliko ne uspijemo naći kompromisno značenje među njima, niti uspijemo utvrditi da li je nasih jedan od njih dva, a drugi mensuh, niti mogemo dati prevagu jednog nad drugim, što je rijetka pojava – obustavit ćemo postupanje prema njima sve dok nam se ne objelodani prednost jednoga nad drugim. U protivnom ćemo oba odbaciti.⁹²⁶

Nasih-hadis i mensuh-hadis الْحَدِيثُ النَّاسِخُ وَالْمَنْسُوخُ

Riječ *nasih* je particip aktivni, a riječ *mensuh* je particip pasivni arapskog glagola نَسَخَ, što znači izbrisati, poništiti, ukinuti, derogirati. Prema tome, nasih je derogirajući, a mensuh derogirani hadis. Hadiski učenjaci definiraju derogaciju النَّسْخَ na sljedeći način:

النَّسْخُ هُوَ رَفْعُ الشَّارِعِ حُكْمًا مِنْهُ مُقَدِّمًا بِحُكْمٍ مِنْهُ مُتَأَخِّرٍ.

“Derogacija je čin kojim zakonodavac jedan propis stavlja izvan snage ili ga zamjenjuje drugim propisom.”⁹²⁷

⁹²⁶ Isti izvor, 58. str.

⁹²⁷ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tcjsiru mustalehil-hadisi." 59. str. i Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi." 313. str.

Prema tome, nasih, ili derogirajući, jest onaj hadis kojim je neki drugi hadis ili, pak, propis sadržan u njemu - stavljen izvan snage. Ovaj drugi se zove mensuh-hadis, ili derogirani hadis.

Nasih-hadis je važeći, a mensuh je nevažeći hadis, jer se po njemu ne postupa.

Nasih-hadisi se od mensuh-hadisa mogu prepoznati na slijedeće načine:

1. na osnovu riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Primjer za to je hadis kojeg bilježi Muslim u Sahihu sa senedom od Burejdea, u kome stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

كَلْتُ نَهْيَكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْآخِرَةَ.

“Bio sam vam zabranio da posjećujete mezare, sada ih posjećujte, jer oni podsjećaju na budući svijet”

Ovim su hadisom stavljeni izvan snage svi hadisi u kojima se zabranjuje posjeta mezarima. Oni su postali nevažeći.

2. Na osnovu riječi ashaba.

Primjer za to su riječi ashaba Džabira b. Abdullaha, koji je kazao:

كَانَ آخِرَ الْأَمْرِينِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَكَ الْأَوْضُوءَ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ. (رواه الترمذي وأبو داود والنسائي وابن ماجه)

“Posljednja odredba Allahova Poslanika, s.a.v.s., bila je da ne treba ponovo uzumati abdest nakon konzumiranja onoga što je bilo na vatri.”

Riječi Džabira b. Abdullaha ukazuju da su svi hadisi prema kojima je bilo obavezno ponovo uzimanje abdesta nakon što bi se nešto pojelo i popilo što je bilo na vatri - stavljeni izvan snage i postali nevažeći.

3. Na osnovu historijata izgovora hadisa.

Evo primjera iz kojih to možemo zaključiti:

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ. (رواه أبو داود)

Prenosi Šeddad b. Evs da je Allahov poslanik, s.a.v.s., rekao: "Post je pokvaren onom ko isisava i onome kome se isisava krv (kupicom)." (Ebu Davud)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَصَائِمٌ. (رواه الترمذي وأبو داود)

Ibn Abbas veli: "Dao je Vjerovjesnik je, s.a.v.s., da mu se (kupicom) isisa krv dok je bio u ihramu i dok postio." (Et-Tirmizi i Ebu Davud) Iz drugih predaja hadisa koji prenosi Šeddad b. Evs da se zaključiti da je te riječi Allahov poslanik, s.a.v.s., izgovorio u Mekki, neposredno nakon njezina oslobođenja, 8. godine po Hidžri, a Ibn Abbas je sa Vjerovjesnikom, s.a.v.s., bio na Oproštajnom hadžu 10. godine po Hidžri. Ovo je dokaz da je prvi hadis derogiran i stavljen izvan snage.⁹²⁸

4. Na osnovu konsenzusa-idžmaa islamskih učenjaka. To biva kada se učenjaci slože u mišljenju da je jedan hadis derogiran.

Na primjer:

مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوهُ. (رواه الترمذي وأبو داود)

"Ko pije alkohol, izbičujte ga do tri puta, a ko to uradi i četvrti put, vi ga pogubite."⁹²⁹ (Ebu Davud)

JOŠ NEKE VRSTE HADISA

Ovdje ćemo spomenuti još dvije vrste hadisa koji se nisu mogli podvesti ni pod jednu od ranije spomenutih podjela i naslova. To su:

1. mudredž-hadis الْحَدِيثُ الْمُدْرَجُ
2. musahhaf-hadis. الْحَدِيثُ الْمُصَحَّفُ

Mudredž-hadis الْحَدِيثُ الْمُدْرَجُ

Riječ mudredž je particip pasivni arapskog glagola أَدْرَجَ, što znači: umetnut, unesen, upisan. Hadiski učenjaci ovakod definiraju mudredž-hadis:

⁹²⁸ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi." 60. str., i Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku" od 113-115. str.

⁹²⁹ Isti izvor

الْمُدْرَجُ هُوَ مَا غَيَّرَ سِيَاقَ إِسْنَادِهِ أَوْ أَدْخَلَ فِي مَتْنِهِ مَا لَيْسَ مِنْهُ بِلاَ فَصْلٍ .

“Mudredž je onaj hadis kod kojega je izmijenjen kontekst seneda, ili je u tekst hadisa ubačeno nešto što mu ne pripada, a što nije ničim razdvojeno od teksta hadisa.”

Postoje dvije dvije vrste mudredž-hadisa:

1. mudredž-hadisi kod kojih je nešto umetnuto u sened مَدْرَجُ الْإِسْنَادِ
2. mudredž-hadisi kod kojih je nešto umetnuto u metn مَدْرَجُ الْمَتْنِ

Primjer mudredž-hadisa kod koga je nešto umetnuto u sened:

قَالَ أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْمُهْرِيُّ أَخْبَرَنَا بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ . وَسَمِعْتُ
أَخْرَجَ عَنْ أَبِي اسْحَاقَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ وَالْحَارِثِ الْأَعْوَرِ عَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ: فَإِذَا كَانَتْ لَكَ مِائَتَا دِرْهَمٍ وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا خُمْسٌ دَرَاهِمٍ . (رواه أبو داود)

Ebu Davud kaže: “Ispričao nam je Sulejman b. Davud el-Mehri: ‘Obavijestio nas je Ibn Vehb: ‘Mene je obavijestio Džerir b. Hazim, ovaj je spomenuo još nekoga, on je prenio od Ebu Ishaka, on od Asima b. Damrea i Harisa el-Avera, njih dvojica od Alije, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao: “Ukoliko posjeduješ dvjesto dirhema, koji su preko tvojih potreba stajali godinu, pet dirhema si dužan podijeliti na ime zekata.” Ebu Davud)

Ovdje je Džerir umetnuo u sened hadisa, koji preko Asima b. Damrea doseže samo do Alije, još jedan sened, u kojem Haris el-A’ver ovaj hadis preko Alije vezuje za Allahova Poslanika, s.a.v.s. Dakle, Džerir je u ovom hadisu umetnuo sened u sened.⁹³⁰

Primjer mudredž-hadisa u čiji je tekst ubačeno nešto što mu ne pripada:

مَا رَوَى الْخَطِيبُ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي قَطَنٍ وَشَبَابَةَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ
قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَسْبِغُوا الوُضُوءَ وَتِلْ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ .

El-Hatib El-Bagdadi prenosi od Šu’bea, on od Muhammeda b. Zijada, a on od Ebu Hurejrea, koji je kazao da je Allahov poslanik, s.a.v.s., rekao: “Temeljito uzimajte abdest; teško (neopranim) petama od vatre.”

⁹³⁰ Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadisi”, 417. i 418. str.

“Temeljito uzimajte abdest” jesu riječi Ebu Hurejrea, koje je neki prenosilac prenio kao Poslanikove riječi, jer ih nije ničim razdvojio od riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s. To se da zaključiti iz hadisa koji bilježi El-Buhari od Ebu Hurejrea, koji je kazao: “Temeljito uzimajte abdest, jer je Ebu Kasim kazao: “Teško (nepranim) petama od Vatre.”⁹³¹

Prenosilac može umetnuti u tekst hadisa ono što ne pripada u početku, u sredini i na kraju hadisa. Prethodni hadis je primjer u kome su riječi Ebu Hurejrea umetnute u tekst na početku hadisa.

Musahhaf-hadis الْحَدِيثُ الْمُصَحَّفُ

Riječ *musahhaf* je particip pasivni arapskog glagola صَحَّفَ, što znači: krivo napisati, iskrenuti, iskriviti. Hadiski učenjaci ovako definiraju musahhaf-hadis:

الْمُصَحَّفُ هُوَ تَغْيِيرُ الْكَلِمَةِ فِي الْحَدِيثِ إِلَى غَيْرِ مَا رَوَاهَا الثَّقَاتُ لَفْظًا أَوْ مَعْنَى.

“Musahhaf je onaj hadis u kojemu je promijenjen oblik neke riječi koju su prenijeli pouzdani prenosiooci te umjesto nje uvrštena sasvim druga riječ, sa istim ili, pak, drukčijim značenjem.”⁹³² Musahhaf-hadis možemo podijeliti na dvije vrste:

- musahhaf hadis kod kojega je promijenjen oblik riječi u senedu. Na primjer: Šu'be je prenio hadis od El-Avvama b. Muradžima, a Ibn Mein je umjesto: “od El-Avvama b. Muradžima”, zapisao: “od El-Avvama b. Muzahima”,

- musahhaf-hadis kod kojega je promijenjen oblik riječi u tekstu hadisa. Na primjer: Zejd b. Sabit kaže: “Vjerovjesnik, s.a.v.s., je sebi napravio sobu u džamiji.” Ibn Lehia je, umjesto riječi ihtedžere (napravio sobu) greškom zapisao ihtedžeme (isisavao krv). Time je on upotpunosti promijenio smisao hadisu, koji je njegovom greškom dobio sljedeći oblik: “Vjerovjesnik, s.a.v.s., je sebi dao (kupicom) isisati krv u džamiji.”

Najčešće greške ove vrste prave oni koji hadise nisu preuzeli od svojih učitelja, nego ih preuzimaju iz zapisanih stranica. Zbog toga mnogi hadiski učenjaci smatraju da hadise ne treba prihvatati od onih koji su ih preuzeli iz stranica.

⁹³¹ Dr. Mahmud et-Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 104. i 105. str.

⁹³² Isti izvor, 114. str.

ZNANOSTI O RAZUMIJEVANJU HADISA

مِنْ حَيْثُ دِرَآئَتِهِ عُلُومُ الْمَتَنِ

Za tekst hadisa, odnosno njegovo razumijevanje vezuju se četiri grane hadiske nauke:

1. znanost o neobičnim riječima u hadisima,
2. znanost o povodima izgovora pojedinih hadisa,
3. znanost o nasih i mensuh-hadisma i
4. znanost o prividno kontroverznim hadisima.

Mi ćemo se, inšaellahu teala, ukratko osvrnuti na svaku od njih.

1. Znanost o neobičnim riječima u hadisu

عِلْمٌ غَرِيبُ الْحَدِيثِ

Ova vrsta znanosti bavi se tumačenjem neobičnih pojmova i riječi u hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s. Islamski učenjaci su posvetili ogromnu pažnju objašnjenju nobičnih pojmova i riječi čije je značenje bilo nepoznato.

Poznavanje značenja neobičnih izraza i riječi prvi je korak prema pravilnom razumijevanju i shvatanju samog teksta hadisa iz kojih se crpe propisi Šerijata.

Treba napomenuti da za prve muslimane u hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s., nije bilo nepoznatih pojmova. Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio je najrječitiji Arap. On se najpravilnije izražavao. Allah ga je poslao narodu koji se ponosio svojim jezikom čijoj su se ljepoti i skladu divili. On je komunicirao sa raznim arapskim plemenima na različitim narječjima. Ako njegovim ashabima nešto ne bi bilo poznato, oni bi mu se obraćali i tražili objašnjenje, i on bi im objašnjavao.

Nakon smrti Allahova Poslanika, s.a.v.s., mnoga plemena i narodi masovno su prelazili islam. Arapski jezik su poznavali tek toliko da su mogli komunicirati sa muslimanima Arapima. Sasvim je logično da su u hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s., nailazili na brojne riječi

i izraze čije im je značenje bilo nepoznato. Hadiski učenjaci i lingvisti su uvidjeli potrebu da im pruže stručna objašnjenja i tumačenja neobičnih riječi i izraza, pa čak velikog broja cijelih hadisa čije je značenje nisu razumjeli.

Neko je upitao Ahmeda b. Hanbela za objašnjenje nekog pojma, a on reče: "Pitajte za objašnjenje one koji su u tome stručni. Ja hadise Allahova Poslanika, s.a.v.s., ne želim tumačiti po svome nahodanju pa da pogriješim."

Jednom prilikom, Ebu Kilabe el-Esmei upita nekog vrsnog lingvistu, rekavši: "Ebu Seide, šta znače riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: **الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقَبِهِ**" "Susjed ima pravo prvokupnje zbog blizine?"⁹³³ On reče: "Ja se ne bavim tumačenjem hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., međutim, Arapi smatraju da riječ **سَقَبٌ** ima značenje blizine."

Svi oni koji su se bavili tumačenjima neobičnih riječi, objašnjenja su prvo tražili u samim hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je prva osoba koja je objašnjavala neobične i nepoznate riječi. Bilježi El-Buhari u Sahihu sa senedom od Imrana b. Husajna da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, objašnjavajući bolesniku kako će klanjati namaz, kazao:

صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ.

"Klanjaj stojeći, ako nisi u mogućnosti klanjati stojeći, ti onda klanjaj sjedeći, a ako nisi u mogućnosti klanjati ni sjedeći, ti onda klanjaj ležeći na boku."

U predaji koju je zabilježio Ed-Darekutni u Sunenu od Alije, r.a., stoji: **صَلِّ عَلَى جَنْبِهِ الْأَيْمَنِ** ležeći na desnom boku. Iz ove predaje dakle, saznajemo da će onaj koji bude klanjao ležeći klanjati na desnom boku.⁹³⁴

Učenjaci bilježe u zasebna djela sve neobične riječi i nepoznate pojmove sa njihovim objašnjenjima. Prvi koji se počeo baviti tumačenjem neobičnih riječi i izraza u hadisima Allahova Poslanika, s.a.v.s., bio je Ebu Hasan Nadr b. Šumejl el-Mazini (umro 203. godine po Hidžri). On je jedan od učitelja El-Buharijeva učitelja Ishaka b. Rahevejha. Poslije njega, to je učinio Ebu Ubejde Ma'mer b. El-Musenna (umro 210. godine po Hidžri).

⁹³³ Bilježi ga el-Buhari u "Sahihu", u poglavlju "O pravu prvokupnje" i Ebu Davud, En-Nesai i Ibn Madže u sunenima.

⁹³⁴ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", od 310. do 311. str.

Poslije njih dvojice na tome rade i mnogi drugi učenjaci i lingvisti. Tako nastaju brojna djela iz te oblasti. Bolje rečeno, nastaju brojni hadiski leksikoni, od kojih kao najznačajnije izdvajamo:

1. *Garibul-Hadisi*, koji je napisao Ebu Ubejd Kasim b. Selam (živio od 157 - 224. godine po Hidžri). On kaže: "Ja sam na ovome djelu radio punih 40 godina. U njega sam uložio srž moga života." U ovom djelu je objasnio brojne neobične pojmove iz hadisa, Allahova Poslanika, s.a.v.s., ali ih nije obuhvatio sve. Nakon njega će to uraditi drugi učenjaci. Ovom djelu su izrečene brojne pozitivne kritike;

2. *El-Fa'ik fi garibil-hadisi*, koji je napisao Ebu Kasim Džarullah Mahmud b. Omer ez-Zamahšeri (živio od 467-538. godine po Hidžri). Ovo djelo je dosta opširnije i svrsishodnije od prvoga. Izdato je nekoliko puta u Hajdarabadu i Egiptu;

3. *En-Nihaje fi garibil-hadisi vel-eseri*, koje je napisao Medždudin Ebu Sa'dat el-Mubarek b. Muhammed b. Esir el-Džezeri poznat kao Ibnul-Esir (živio od 544-606. godine po Hidžri). Ovo je kapitalno djelo iz ove oblasti. Obuhvatilo je sve neobične riječi i izraze iz djela koja su Ibn Esirovi prethodnici napisali i još mnogo toga novoga. Djelo je strukturirano po abecedi, te je veoma praktično za upotrebu. Izdato je više puta u Egiptu i to u pet tomova.

2. Znanost o povodu izgovora

hadisa - عِلْمٌ بِأَسْبَابِ وَرُودِ الْحَدِيثِ

Poznavanje povoda izgovora pojedinih hadisa veoma je važno radi lakšeg razumijevanja samog teksta hadisa. Povodi izgovora hadisa su za hadis isto što je povod objave pojedinih ajeta za Kur'an.

Ponekad su ti povodi bivali spomenuti uz sami tekst hadisa, kao što je slučaj sa hadisom koji je prenio Omer b. El-Hattab: "Dok smo jednog dana bili kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., pred nas se pojavi neki čovjek u izrazito bijeloj odjeći, izrazito crne kose, na njemu se nije vidio trag od putovanja niti ga je iko od nas poznao. Priđe Vjerovjesniku, s.a.v.s., prisloni svoja koljena uz Vjerovjesnikova, s.a.v.s., koljena i stavi svoje šake na njegova stegna, a onda reče: 'Muhammede! Obavijesti me o islamu!' Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče:

"Islam je da posvjedočiš da je samo Allah Bog i da je Muhammed Njegov Poslanik, da obavljaš namaz, da dijeliš zekat, da postiš rama-

zan i da hodočastiš Kabu ukoilko budeš u mogućnosti.”⁹³⁵

Nekad, opet, povodi izgovora pojedinih hadisa nisu spomenuti uz hadis, nego su spomenuti samo u nekim njegovim predajama, kao što je, na primjer, hadis:

Bilježi Et-Tirmizi od Urvea, a on od Aiše, koja je kazala: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., je odredio da se zarada zaslužuje zbog odgovornosti i rizika.”⁹³⁶

Povod izgovoru ovih riječi saznajemo iz Ebu Davudove predaje ovog hadisa, koja glasi: “Neki je čovjek kupio roba, izvjesno je vrijeme radio s njim i ostvario dobit. Potom je kod njega otkrio mahanu (koja nije mogla nastati za to vrijeme). On ga optuži Vjerovjesniku, s.a.v.s., a on presudi da ga vrati prodavcu. Pošto ga vrati, prodavac reče: ‘Allahov Poslaniče, on je koristio mog dječaka?’, a Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: ‘On zaradu koju je ostvario zaslužuje zbog odgovornosti i rizika.’”⁹³⁷

Hadiski učenjaci su povodima izgovora hadisa pridavali veliki značaj. Oni su takve hadise zajedno sa njihovim povodima bilježili u zasebna djela. Najznačajnija sljedeća:

- *Esbabul-vurudil-hadisi*, koje je napisao ga je Ebu Hafs el-Ukberi (živio od 380-458. godine po Hidžri);

- *El-Leme’ fi esbabi vurudil-hadisi*, koje je napisao Ebu Abdur-Rahman Dželaluddin es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri); i

- *El-Bejanu vet-ta’rif fi esbabi vurudil-hadisiš-šerif*, koje je napisao Ibrahim b. Muhammed ed-Dimeški, poznat kao Ibn Hamma (umro 1120. godine po Hidžri).⁹³⁸ Ovo djelo je izdatu u Halepu u Siriji u dva toma. Kod nas je nešto o voj temi pisao Mirsad Mahmutović.

⁹³⁵ Bilježe ga El-Buhari i Muslim u sahihima.

⁹³⁶ Et-Tirmizi ”Džami’-Sunen”m 4/204 str.

⁹³⁷ Da je dječak podlegao dok je bio kod kupca to bi bilo na njegovu štetu.

⁹³⁸ Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis”, od 312. i 313. str., i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu”, 290. str.

3. Znanost o nasih i mensuh

hadisima - عِلْمُ بِنَاسِخِ الْحَدِيثِ وَمَنْسُوخِهِ

Derogacija je čin kojim se poništava, ukida ili opoziva zakonski propis novim propisom koji sadrži odredbu drukčiju od prijašnjeg propisa iako prijašnji propis ne spominje niti ga izričito opoziva. U konkretnom slučaju, derogacija je stavljanje jednog hadisa Allahova Poslanika, s.a.v.s., izvan snage drugim hadisom Allahova Poslanika. Prvi se zove derogirani - mensuh, a drugi derogirajući - nasih hadis.

Za šerijatsko pravo veoma je bitno poznavanje derogirajućih -nasih i derogiranih - mensuh hadisa. Jednom prilikom je Alija, r.a, prošao pored jednog kadije i upitao ga: "Znaš li ti nasih i mensuh-hadise?" "Ne znam.", odgovorio je on, a Alija mu reče: "Ti i sebe i druge bacaš u propast."

Raspoznavanje nasih od mensuh-hadisa dosta je težak i zahtjevan posao. Muhammed b. Šihab ez-Zuhri kaže: "Fikhske učenjake je zamorilo i nemoćnim ostavilo da upoznaju sve nasih i mensuh-hadise."

Učenjaci su uložili ogromne napore da spoznaju nasih i mensuh-hadise. Oni su sve hadise za koje su otkrili da pripadaju kategoriji nasih i mensuh - bilježili u zasebna djela. Osim hadisa, oni su podastirali dokaze na osnovu kojih su dolazili do zaključaka da su jedni nasih a drugi mensuh. Tako nastaje zasebna specijalnost hadiske nauke, poznata pod nazivom *Ilm Binasihul-hadisi ve mensuhihi*, a u okviru nje mnoga značajna djela od kojih su najpoznatija:

- *En-Nasih vel-mensuh*, koje je napisao Katade b. Diame es-Sedusi (živio od 61-118. godine po Hidžri). Ovo djelo, međutim, nije doprlo do nas;

- *Nasihul-hadisi ve mensuhihi*, koje je napisao hafiz hadisa Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed el-Esrem (261. godine po Hidžri);

- *Nasihul-hadisi ve mensuhihi*, koje je napisao Ebu Hafs Omer b. Ahmed el-Bagdadi, poznat kao Ibn Šahin (živio od 297-385. godine po Hidžri);

- *El-I'tibaru fin-nasih vel-mensuhi minel-asari*, koje je napisao Ebu Bekr Muhammed b. Musa el-Hazimi el-Hemzani (živio od 548-584. godine po Hidžri). Ovo djelo je izdavano nekoliko puta do sada. Napisano je po fikhskim temama, a El-Hemzani je, u okviru svakog

poglavlja, spomenuo kontroverzne hadise koje je stručno pojasnio i ukazao na to koji je od njih derogirajući - nasih, a koji derogirani - mensuh.⁹³⁹

4. Znanost o prividno kontraverznim i problematičnim hadisima - **عِلْمُ مُخْتَلَفِ الْحَدِيثِ وَشَكَايِهِ**

Ova vrsta znanosti bavi se tumačenjem hadisa koji su na prvi pogled kontroverzni i problematični. Dva vjerodostojna hadisa ne mogu biti kontroverzni. Oni tako mogu izgledati na prvi pogled, a kad se temeljito promotre - uvijek je moguće naći kompromisno tumačenje među njima. Ako se ne nađe, onda treba pogledati da jedan od njih dva nije derogiran drugim. Ukoliko jedan bude nasih - derogirajući a drugi mensuh – derogirani, postupa se po nasih - derogirajućem hadisu, a odbacuje se mensuh - derogirani hadis kao nevažeci. Međutim, ukoliko među njima ne bi bilo moguće naći kompromisno i pomirljivo tumačenje, a ne bi se radilo ni o derogirućem i derogiranom hadisu, onda ćemo pogledati koji je od njih dva pouzdaniji i dati prednost tom, a odbaciti ovaj drugi. Prvi hadis će se u tom slučaju smatrati mahfuz-hadisom, a drugi šazz-hadisom. A ako se ni to ne bi moglo ustanoviti, onda bi se oba hadisa morala odbaciti kao slabi i neupotrebljivi, bez obzira na to kakav bi im bio kvalitet prenosilaca u senedima.

Ova vrsta znanosti je od izuzetne važnosti, čak bi se moglo kazati da je ona jedna od najznačajnijih grana hadiske nauke. Njome su se bavili ne samo hadiski, nego i fikhski i usuli-fikhski učenjaci, pa i lingvisti. Ukoliko bi postojali kontroverzni i problematični hadisi, među kojima ne bi bilo moguće naći pomirljivo tumačenje - to bi bacilo veliku sjenu na sami hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s. Allahov Poslanik, s.a.v.s., koji ne govori ništa od sebe, nego sve što govori, govori po Objavi, ne može biti kontradiktoran u svojim izrekama.

Zapadni orijentalisti i neki neprijatelji islama kojima ova oblast nije bila dovoljno poznata okomili su se protiv hadisa kao drugog izvora šerijata, tvrdeći kako u njemu ima kontroverzi, a pozivajući se upravo na te, na prvi pogled, kontroverzne i problematične hadise.

⁹³⁹ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", od 313-315. str., i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib, "Usulul-hadisi, ulumuhi ve mustalehuhi", 287-290. str., i Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", od 113-115. str.

Hadiski i drugi učenjaci su dajući stručna i kompromisna tumačenja takvih hadisa pobili sve takve tvrdnje i otklonili sve dileme vezane za hadis Allahova Poslanika, s.a.v.s.

Kontradiktornost i problematičnost hadisa ispoljavaju se na sljedeće načine:

1. Da je hadis kontradiktoran Allahovoj Knjizi. Na primjer: Prenio je Sufjan b. Ujejne od Ez-Zuhrija, on od Ubejdullaha b. Abdullaha b. Utbea, a on od Ebu Hurejrea, Zejda b. Halida i Šibla koji su kazali: "Jednom prilikom ustade neki čovjek i reče Allahovu Poslaniku, s.a.v.s.: 'Allahov Poslaniče, zaklinjem te Allahom, presudi nam po Knjizi Uzvišenoga Allaha.' Potom ustade čovjek sa kojim je ovaj u sporu, a koji je nešto više znao i reče: 'Istinu je kazao, presudi nam u po Allahovoj Knjizi, i dopusti mi da kažem.' 'Reci što imaš.', reče on. On nastavi: 'Moj sin je bio nadničar kod ovoga i počinio je blud sa njegovom ženom. Ja sam mu na ime njegova iskupa dao stotinu ovaca i roba. Onda sam o tome pitao nekog učenog čovjeka pa mi je rekao da za taj čin moga sina sljeduje stotinu udaraca bičem, a njegovu ženu kamenovanje.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., reče: 'Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, ja ću među vama presuditi po Allahovoj Knjizi. Stotinu ovaca i sluga će ti biti vraćeni, tvom sinu će biti udareno stotinu bičeva i bit će protjeran na jednu godinu, a žena ovoga će biti kamenovana. Unejse, otiđi ženi ovoga i ako prizna, ti je kamenuj.' On je otišao i pošto je priznala, on ju je kamenovao."

Ovaj hadis na prvi pogled izgleda kontradiktoran Kur'anu. Od Allahova Poslanika, s.a.v.s., je traženo da među njima presudi po Allahovoj Knjizi. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao:

Tako mi onoga u čijoj je ruci moja duša ja ću među vama presuditi po Allahovoj Knjizi, a onda donosi presudu da se žena kamenuje, a da se mladić, nakon što mu udare stotinu udaraca bičem, protjera na godinu dana.

Oni koji po svaku cijenu nastoje da pronađu kakvu manjkavost ili nedostatak u hadisu Allahova Poslanika, s.a.v.s., vele: "Kako je Muhammed presudio po Allahovoj Knjizi kad se u njoj uopće ne spominje ni kamenovanje ni protjerivanje?" To je, prema njima, jasan dokaz da je ovaj hadis u koliziji sa Kur'anom, a samim tim i ništavan.

Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kutejbe je to objasnio ovako: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazavši da će među njima dovoji-

com presuditi po Allahovoj Knjizi riječi “Kitabullah” nije upotrijebio u smislu Allahove Knjige nego ih je upotrebio u smislu Allahova Propisa. Dakle, on je kazao da će među njima dvojicom presuditi po Allahovu propisu, što je i uradio. I Uzvišeni Allah je riječ Kitab u Kur'anu u nekoliko ajeta upotrijebio u smislu propisa. Evo takvih ajeta:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ. وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَُ

*I udate žene, osim onih koje zarobite; to su vam Allahovi propisi, a ostale su vam dozvoljene.*⁹⁴⁰

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ

*O vjernici! Propisuje vam se odmazda za ubijene...*⁹⁴¹

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ

*Propisuje vam se borba, mada vam nije po volji!*⁹⁴²

وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كُتِبَ عَلَيْنَا الْقِتَالُ

*Gospodaru naš, zašto si nam borbu propisao...*⁹⁴³

وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ

*Mi smo im u njemu propisali: glava za glavu, i oko za oko...*⁹⁴⁴

Prema tome, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je među ovom dvojicom presudio po Allahovu propisu koji je i danas važeći u šerijatskom pravu, a koji je utemeljen u Kur'anu, iz koga je tekst derogiran a propis ostao i dalje važeći kako smatra većina islamskih učenjaka.⁹⁴⁵

2. Da je hadis kontradiktoran drugom hadisu. Na primjer:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ قَائِمًا فَلَا تُصَدِّقُوهُ. مَا كَانَ يَقُولُ إِلَّا قَاعِدًا.

⁹⁴⁰ En-Nisa, 24. ajet.

⁹⁴¹ El-Bekara, 178. ajet.

⁹⁴² El-Bekara, 216. ajet.

⁹⁴³ En-Nisa, 77. ajet.

⁹⁴⁴ El-Maida, 45. ajet.

⁹⁴⁵ Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kutejbe "Te'vilul-muhtelefil-hadisi", 93. i 94. str.

Aiša kaže: "Ko vam bude pričao da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., mokrio stojeći, nemojte mu vjerovati. On je mokrio samo čučeci."⁹⁴⁶

عَنْ حَدِيثَةٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى سُبَاطَةَ قَوْمٍ فَبَالَ عَلَيْهَا قَائِمًا، فَأَيْتُهُ بِوَضُوءٍ
فَذَهَبَتْ لِأَخَّرِ عَنْهُ، فَدَعَانِي حَتَّى كُنْتُ عِنْدَ عَقْبِيهِ قَوْضًا وَمُسَحَّ عَلَى خَفِيهِ.

Huzejfe kaže: "Vjerovjesnik, s.a.v.s., je došao na mjesto gdje svijet baca smeće i mokrio stojeći. Donio sam mu vodu, potom se od njega udaljio. On me zovnuo da stojim iza njegovih leđa kako bih ga zaklonio. Kada je završio, uzeo je abdest potirući po mestvama."⁹⁴⁷

Na prvi pogled, između ovog i Aišinog hadisa postoji izvjesna kontradiktornost. U ovom hadisu Huzejfe tvrdi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., mokrio stojeći, a u prethodnom hadisu Aiša kaže: "Ko vam bude pričao da je Allahov Poslanik mokrio stojeći, nemojte mu vjerovati."

Učenjaci smatraju da je Aiša upravo s njene tačke gledišta, zato što prenosi ono što je vidjela u kući, dok se iz Huzejfinog hadisa vidi da je to bilo vani, gdje su bili samo on i Vjerovjesnik, s.a.v.s. Iz navedenih hadisa zaključujemo slijedeće:

Različito postupanje Allahova Poslanika, s.a.v.s., ukazuje da je dozvoljeno mokrenje i na jedan i na drugi način, pod uvjetom da smo sigurni da se nećemo uprskati mokraćom. Mokrenje čučeci je ipak pristojnije, ukoliko se u tome ne osjeća kakva poteškoća. El-Hakim i El-Bejheki prenose od Ebu Hurejrea da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., mokrio stojeći zato što nije mogao čučnuti od bola u nozi. Ibn Hadžer veli da je ova predaja pouzdana - ne bi bilo potrebe tragati za drugim pomirljivim značenjima među suprotstavljenim predajama. Međutim, prema ocjeni Ed-Darekutnija i El-Bejhekija, ova predaja je slaba.

Neki učenjaci vele da je, ipak, bolje čučnuti prilikom mokrenja, i to iz najmanje dva razloga:

- manja je mogućnost da se pri mokrenju onečistimo i

⁹⁴⁶ Bilježi ga Et-Tirmizi u Džami'u-Sunenu, 17/79 str., Ibnu-Hadžer el-Askalani u komentaru Buharijina Sahiha veli da niti jedan hadis u kojem se zabranjuje mokrenje stojeći nije došao pouzdanom predajom od Vjerovjesnika, s.a.v.s. Stoga, ne treba Tirmizijine riječi: "Hadis koji prenosi Aiša je nešto najbolje i najpouzdanije što je došlo o ovoj temi" shvatiti u smislu da on ovaj hadis ocjenjuje sahihom. Nego ih treba shvatiti u smislu: da od hadisa koji su došli o ovoj temi, a od kojih nijedan nije na ranghi sahiha, ovaj je najbolji i najpouzdaniji.

⁹⁴⁷ Hadis koji je prenio Huzejfe, osim Tirmizije, zabilježili su i El-Buhari i Muslim te, prema tome, on spada u kategoriju najpouzdanijih hadisa.

- pošto nevjernici uglavnom mokre stojeći, ne bi bilo loše da se i u tome razlikujemo od njih.

3. da je hadis u koliziji sa konsenzusom uleme i muslimana. Na primjer:

رَوَى الزُّهْرِيُّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ تَسْتَعِيرُ الْحُلِيَّ مِنْ أَقْوَامٍ فَتَبِيعَهُ فَأَخْبَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ فَأَمَرَ بِقَطْعِ يَدِهَا .

Prenio je Ez-Zuhri od Urvea, a on od Aiše: "...da je neka žena pozajmila nakit od nekih ljudi a onda ga prodala. Kad je o tome obaviješten Vjerovjesnik, s.a.v.s., on naredi da joj odsijeku ruku."

Ovaj hadis je u koliziji sa konsenzusom muslimana. Oni su jednoglasni u mišljenju da ne treba odsijecati ruku onome ko nešto uzme na zajam, pa proda, jer je on to dužan vratiti.

Ibn Kutejbe kaže: "Mi velimo da je ovaj hadis vjerodostojan ali da iz njega ne proizilaze nikakve obaveze. U njemu nije rečeno da joj je odsjekao ruku, nego je rečeno da je samo naredio da joj se odsiječe ruka. Dopušta se, dakle, da neko nešto naredi, a da se to ne izvrši. Prema mišljenju učenjaka, ovakva naredba ponekad se izdaje u svrhu upozorenja. Sličan ovome je i hadis koji je prenio Hasan od Semurea b. Džunduba da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao: "Onoga ko ubije svoga roba mi ćemo ubiti, a ko ga unakazi mi ćemo ga unakaziti."

Međutim, svi su ljudi složni u tome da se slobodan čovjek ne ubija zbog toga što ubije roba. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je ove riječi izrekao više u svrhu upozorenja vlasnicima robova da ne bi ubijali i masakrirali robove. Nikada nijedan slobodan čovjek nije ubijen zbog toga što je ubio roba.⁹⁴⁸

Hadiski, fikhski, usuli-fikhski učenjaci i lingvisti uložili su maksimum truda i umijeća kako ni jedan hadis ne bi ostavili problematičnim ili kontroverznim a da ga nisu objasnili. Sva svoja dostignuća u tom pogledu oni su bilježili u zasebna djela. Ako neko naiđe na bilo koji hadis koji na prvi pogled izgleda kontroverzan Kur'anu, ili drugom hadisu, ili, pak, konsenzusu uleme i muslimana, neka se pročita djela u kojima su ovakvi hadisi stručno objašnjeni od islamske uleme. Ovakvih djela ima mnogo, a kao najvažnija izdvajamo:

- *Ihtilaful-hadis* - napisao Muhammed b. Idris eš-Šafi'i (živio od

⁹⁴⁸ Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kutejbe „Te'vilul-muhtelefil-hadisi", 94 - 96. str.

150-204. godine po Hidžri);

- *Te'vilul- muhtelefil-hadisi* - napisao Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kutejbe en-Nejsaburi (živio od 213-276. godine po Hidžri). Izdato u Bejrutu 1972. Darul-džejl;

- *Muškilul-Asar* - napisao Ebu Džafer Ahmed b. Selame et-Tahavi (živio od 239-321. godine po Hidžri). Ovo djelo je najobuhvatnije i najkorisnije od svih drugih djela iz ove oblasti. Izdato je u četiri toma u Indiji 1333. godine po Hidžri.

- *Muškilul-hadisi ve bejanuhu* - napisao Ebu Bekr Muhammed b. Hasan b. Fevrek (umro 406. godine po Hidžri). Djelo je izdato u Bejrutu 1980.;

- *Muškilatul-ehadis-in-nebevijjeti ve bejanuha* - napisao Abdullah b. Ali en-Nedždi (umro 1353. godine po Hidžri). Izdato u Egiptu. Izdavač je Metbeatur-Rejhane.⁹⁴⁹

Znanost o skrivenim nedostacima u

hadisima - عِلْمُ بَعْلِ الْحَدِيثِ

Riječ *illetun* na arapskom jeziku znači: bolest, slabost, mahanu, pogrešku, nedostatak, nepotpunost i defektivnost. U hadiskoj terminologiji, *illetun* označava nevidljivi uzrok koji umanjuje i kvari vjerodostojnost hadisa, koji izgleda čist od toga. Grana hadiske znanosti koja se bavi razotkrivanjem tih nevidljivih uzroka i slabosti zove se Znanost o skrivenim nedostacima u hadisu عِلْمُ بَعْلِ الْحَدِيثِ ili عِلْمُ بَعْلِ الْحَدِيثِ الْحَدِيثِ

Da bi se jedan hadis smatrao vjerodostojnim, mora ispuniti pet uvjeta:

1. da mu je sened od početka do kraja spojen i da nema prekida u sebi,
2. da su mu svi prenosioci - ravije u senedu čestiti i pouzdani,
3. da su mu svi prenosioci, ravije u senedu precizni i tačni,
4. da ne protivurječi drugom pouzdanom hadisu, i
5. da nema nevidljivih nedostataka.

⁹⁴⁹ Nuruddin Itr „Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis”, od 315. i 319. str., i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehu”, 283-286. str.

Svaki hadis koji bi ispunio prva četiri uvjeta vjerodostojnosti bio bi podvrgnut studioznom promatranju i analizi da se vidi ima li u sebi kakvih nevidljivih uzroka i nedostataka koji ga slabe. Nevidljivi uzroci i nedostaci mogu biti:

- a) u metnu - tekstu hadisa,
- b) u senedu, nizu prenosilaca hadisa, i
- c) istodobno i u metnu i u senedu hadisa.

Nevidljivi uzroci i nedostaci u senedu hadisa su česti. Oni budu tako skriveni da ih mogu samo eksperti iz ove oblasti otkriti i prepoznati. Na primjer: Hadis, koji je prenio Ja'la b. Ubejd Et-Tenafusi od Sufjana Es-Sevrija, on od Amra b. Dinara, on od Ibn Omera, a on da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kazao:

“Ako se prodavac i kupac razidu, obojica imaju pravo izbora (da ostanu pri pazaru ili da odustanu od njega).”⁹⁵⁰

Ovdje je Ja'la napravio grešku kada je kazao da je Sufjan es-Sevri prenio od Amra b. Dinara. Hadiski učenjaci su je otkrili tako što su ustanovili da su svi Sufjanovi učenici prenijeli spomenuti hadis od Abdullaha b. Dinara, a samo ga je on prenio od Amra b. Dinara.⁹⁵¹

Nevidljivi uzroci i nedostaci u metnu - na primjer: Hadis koji je Ibrahim b. Tuhman prenio od Hišama b. Hasana, on od Muhammeda b. Sirina, on od Ebu Hurejrea, a Suhejl b. Ebu Salih od svoga oca, a on od Ebu Hurejera, koji je kazao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kada se neko od vas probudi noću, neka ne stavlja svoju ruku u posudu prije nego je opere tri puta, jer on ne zna gdje mu se ruka (tokom spavanja) nalazila. Zatim neka desnom rukom zahvati vodu iz posude i neka je sipa po svojoj lijevoj ruci.”

Ebu Hatim er-Razi smatra da je riječi “Zatim neka desnom rukom zahvati vodu iz posude i neka je sipa po svojoj lijevoj ruci” - Ibrahim Tuhman dodao od sebe kao objašnjenje i da njih nije izgovorio Allahov Poslanik, s.a.v.s.⁹⁵²

Nevidljivi uzroci i nedostaci istodobno i u metnu i u senedu. Na primjer, hadis koji je prenio Bekije od Junusa, on od Ez-Zuhrija, on

⁹⁵⁰ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu”, 294. str.

⁹⁵¹ Dželaludin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti “Tedribur-ravi fi šerhi takribin-Nevavi”, 1/254. str.

⁹⁵² Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib “Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu”, 294. str.

od Salima, on od Ibn Omera, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s., koji je kazao: "Ko stigne na jedan rekat džume i drugih namaza stigao je na namaz."

Ebu Muhammed Abdur-Rahman er-Razi veli: "Upitao sam svoga oca Ebu Hatima er-Razija za spomenuti hadis Bekijjea od Junusa pa je rekao: "Ovdje se radi o greški i u senedu i u metnu. Greška u senedu je što ga je Ez-Zuhri prenio od Salima, a ispravno je da ga je prenio Ebu Seleme, a ne od Salima. Što se tiče greške u metnu, ispravan hadis glasi:

"Ko stigne na jedan rekat namaza stigao je na namaz."

Riječ džum'a je dodata u hadisu. Nju Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije izgovorio."⁹⁵³

Djela o nevidljivim nedostacima u hadisima

Krajem 2. i početkom 3. stoljeća po Hidžri, hadiski učenjaci počinju da u zasebna djela bilježe hadise sa nevidljivim uzrocima i slabostima. Prva djela te vrste nisu bila napisana po temama. U njima su hadisi bili napisani onako kako su ih pojedini učenjaci prenijeli od svojih učitelja poput Jahja b. Meina i Alija b. El-Medinija. Nakon tog perioda, učenjaci pišu ovu vrstu djela po temama. Neki su ih pisali po musnedima ashaba, dok su ih neki pisali onim redoslijedom kojim su za hadise pitali svoje učitelje. Uz hadise su spominjali i skrivene slabosti u metnu i senedu na koje su im ukazali njihovi učitelji.

Učenjaci su veoma često, uz muallel-hadise, isticali i biografije pojedinih prenosilaca hadisa koji su spominjani u senedima tih hadisa i iznosili svoje ocjene o njima kao i datume njihovih rođenja, smrti i putovanja. Zbog toga, oni ta djela često spominju pod nazivom Et-Tarih vel-ilel, ili pod nazivom Er-Ridžalu vel-ilelu. Najznačajnija djela ove vrste, koja su do nas doprla, su:

- Et-Tarihu vel-ilelu, koje je napisao hafiz Jahja b. Mein (živio od 158-233. godine po Hidžri);

- *Ilelul-hadisi*, koje je napisao Ahmed b. Hanbel (živio od 164-241. godine po Hidžri);

- *El-Musnedul-muallelu* - napisao hafiz Jakub b. Šejbe es-Sedusi

⁹⁵³ Ebu Muhammed Abdur-Rahman er-Razi "Ilelul-hadisi", 1/172. str. i dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehu", 295. str.

el-Basri (živio od 182-262. godine po Hidžri); i

- *Kitabul-Ileli* - napisao Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre et-Tirmizi (živio od 209-279. godine po Hidžri) i druga djela koja su napisana prije 4. stoljeća po Hidžri.

Poslije toga su napisana još mnoga značajna djela o hadisima sa skrivenim uzrocima i slabostima od kojih su najznačajnija sljedeća:

- *Ilelul-Hadisi* - napisao Ebu Muhammed Abdur-Rahman er-Razi (živio od 240-327. godine po Hidžri). Ovo djelo je izdato u Kairu 1343. godine po Hidžri u dva toma i

- *El-Ilelul-varide fil-ehadis-in-nebevijjeti* - napisao hafiz Ali b. Omer ed-Darekutni (živio od 306-385. godine po Hidžri). Ovo je najobimnije djelo iz ove oblasti. Napisano je po musnedima u 12 dijelova.⁹⁵⁴

Znanost o metodama primanja i predavanja

hadisa - عِلْمُ بِطَرَقِ تَحْمِلِ الْحَدِيثِ وَأَدَائِهِ

U okviru ovog poglavlja ukratko ćemo se osvrnuti na sljedeće tri tematske cjeline:

1. podobnost prenosilaca da slušaju hadise,
2. podobnost prenosilaca da prenose hadise i
3. metode primanja i predavanja hadisa.

Ovo je veoma bitno poznavati prilikom odmjeravanja predaja koje su na prvi pogled u međusobnoj koliziji. U takvim situacijama, metode kojima su hadisi preneseni mogu biti od presudne važnosti da bismo jednoj predaji dali prednost nad drugom.

Podobnost prenosilaca da slušaju hadise

Većina hadiskih učenjaka ne uvjetuju slušanje i preuzimanje hadisa pripadnošću islamu i punoljetnošću. Da bi neko mogao prisustvovati kružocima i slušati hadise od učitelja, on ne mora biti ni musliman niti punoljetan. To dvoje je, između ostalog, uvjet kod pre-

⁹⁵⁴ Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu", 295. i 296. str.

nošenja hadisa.⁹⁵⁵ To znači da se mogu prihvatiti hadisi punoljetnog muslimana koje je slušao dok nije bio musliman ili koje je slušao kao maloljetnik. Dokaz za to su činjenice da su ashabi i učenjaci poslije njih prihvatili sve hadise koje su prenijeli mlađi ashabi poput Hasana, Husejna, Abdullaha b. Zubejra, Enesa b. Malika, Abdullaha b. Omera, Abdullaha b. Abbasa, Ebu Seida el-Hudrija, Mahmuda b. Rebi'a i drugih, ne praveći razliku između hadisa koje su slušali prije punoljetnosti i onih koje su slušali kad su postali punoljetni, kao što su prihvatili sve hadise i od ostalih ashaba ne postavljajući pitanje da li ih je neko od njih čuo prije nego je primio islam ili poslije.

Neki učenjaci smatraju da je za slušanje i primanje hadisa uvjet da je osoba punoljetna.

Učenjaci koji smatraju da hadise mogu slušati maloljetnici razilaze se u pogledu donje granice koja je nužna da bi neko od maloljetnika mogao prisustvovati kružocima i slušati hadise. U tom pogledu imamo tri mišljenja:

1. neki učenjaci, među kojima je i Adija Ijad, smatraju da je donja granica za to pet godina. Svoje mišljenje temelje na hadisu koji je zabilježio El-Buhari u Sahihu od ashaba Mahmuda b. Rebi'a, koji je kazao: "Upamtio sam kad mi je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kofu (vode) pljusnuo u lice, a tada sam imao pet godina";

2. hafiz hadisa Musa b. Harun el-Hammal smatra da dijete može pristupiti slušanju hadisa kad bude moglo razlikovati kravu od margarca. Dakle, kad se kod njega osjeti moć rasuđivanja i razlučivanja, i

3. neki kažu da dijete može početi sa slušanjem hadisa čim bude razumjelo govor i moglo davati odgovor na postavljena pitanja, pa makar imalo i manje od pet godina. To je znak da ono ima moć rasuđivanja i razlučivanja.

Mnogi hafizi i učenjaci hadisa podsticali su djecu da prisustvuju kružocima hadisa. Neki su, opet, poput El-A'meša, sakupljali djecu i dovodili ih u kružoke da slušaju hadise. I ovo je jedan od dokaza da djeca mogu početi slušati i primati hadis i prije punoljetnosti.

Što se tiče gornje granice za slušanje i primanje hadisa, i tu su podijeljena mišljenja. Učenjaci Šama smatraju da bi bilo lijepo početi sa izučavanjem i zapisivanjem hadisa prije 30. godine. Učenjaci Kufe smatraju da je lijepo početi sa izučavanjem i zapisivanjem hadisa prije

⁹⁵⁵ Dr. Mahmud et-Tahhan "Tejsirul-mustalehil-hadisi", 157. str.

20. godine. Ebu Abdullah ez-Zubejri kaže: "Lijepo je početi sa izučavanjem i zapisivanjem hadisa prije 20. godine, jer u tim godinama počinje intelektualno sazrijevanje. Do tih godina treba pamtit Kur'an i učiti propise Šerijata."

Sufjan es-Sevri i drugi učenjaci kažu: "Ako neko hoće da se bavi izučavanjem i zapisivanjem hadisa, on, prije toga, 20 godina treba sprovesti u ibadetu."

Učenjaci Basre smatraju da bi bilo lijepo početi sa izučavanjem i zapisivanjem hadisa prije 10. godine.

Većina učenjaka, pak, smatra, i ovo je ispravno mišljenje, da je lijepo početi sa slušanjem i izučavanjem hadisa što je moguće ranije.⁹⁵⁶

Jednom prilikom, neko je upitao El-A'meša: "Što će ti ta djeca oko tebe?" On je rekao: "Šuti, ovi će sačuvati vjeru!"⁹⁵⁷

Da djeca u ranim godinama mogu vrlo dobro pamtit, potvrđuje nam i slučaj kadije Abdullaha b. Muhammeda el-Asbehanija koji je kazao: "Naučio sam Kur'an napamet kad sam imao pet godina, a otac me je odveo kod učača Kur'ana Ebu Bekra kad sam imao četiri godine."

Podobnost prenosilaca da prenose hadise

Da bi se od nekoga mogli preuzeti hadisi, potrebno je da ta osoba, prema mišljenju većine hadiskih, fikhskih i usuli-fikhskih imama i učenjaka, ispunjava određene uvjete.

1. Da je musliman. Prema jednoglasnom mišljenju svih učenjaka, ne mogu se prihvatiti hadisi koje bi prenio nemusliman. Uzvišeni Allah kaže O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite, da u neznanju nekome zlo ne učinite, pa da se zbog onoga što ste učinili pokajete.⁹⁵⁸

Ako od nas Uzvišeni Allah zahtijeva da običnu vjest koja ne zadire u domen vjere dobro provjerimo ukoliko do nas dođe preko nepoštena čovjeka pa makar bio i musliman, kako tek treba biti oprezan sa vjestima iz domena vjere, ukoliko ih prenese nepošten čovjek ili, još gore, nevjernik! Njih ni pod kojim okolnostima ne smijemo prihvatati.

⁹⁵⁶ Isti izvor, str. 157 i 158.

⁹⁵⁷ Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 187. str.

⁹⁵⁸ El-Hudžurat, 6. ajet.

2. Da je osoba punoljetna i pametna. Hadisi se ne mogu prihvatati od maloljetnih i umno poremećenih osoba. One nemaju odgovornosti, što se vidi iz sljedećeg hadisa: Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ حَتَّى يَبْرَأَ وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ.

Pera (koja pišu odgovornost) podignuta su od tri osobe: Od umno poremećene sve dok ne ozdravi, od osobe koja spava dok se ne probudi i od djeteta dok ne postane punoljetno.⁹⁵⁹

Prema mišljenju Ebu Hanife, muškarac postaje punoljetan u periodu od 12. do 14., a žensko od 9. do 12. godine.

3. Da je čestita. Čestitost **الْعَدَالَةُ** podrazumijeva nekoliko stvari:

- bogobojažnost, tj. da se prenosilac hadisa striktno čuva od velikih i malih grijeha i novotarija u vjeri. Hadisi se ne mogu prihvatiti od onih koji čine velike grijehe, koji ustrajavaju u činjenju malih grijeha, osim ako se iskreno pokaju. Uzvišeni Allah veli:

I oni koji se mimo Allaha drugom bogu klanjaju, i koji, one koje je Allah zabranio, ne ubijaju, osim kad pravda zahtijeva, i koji ne bludniče; - a ko to radi, iskusit će kaznu, kazna će mu na onom svijetu udvostručena biti i vječno će u njoj ponižen ostati; ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova hrđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i samilostan je.⁹⁶⁰

Da li će se hadisi prihvatati od prenosilaca sklonih novotarijama u vjeri, sporno je među islamskim učenjacima. Učenjaci su jednoglasni u mišljenju da se hadisi ne mogu prihvatiti od osobe sklone novotarijama ni nakon njenog pokajanja, ukoliko je ona u vjeru uvela novotarije koje izvode iz vjere;

- iskrenost, tj. da prenosilaca hadisa uvijek govori samo istinu. Hadisi se ne mogu prihvatiti od osobe koja je sklona laži pa makar i ne lagala na Allahova Poslanika, s.a.v.s. Čak ukoliko bi se osoba sklona laži pokajala Allahu, od nje se hadisi ne nebi mogli prihvatiti iz prostog razloga što ne možemo biti sigurni da li laže ili istinu govori

⁹⁵⁹ Bilježe ga Ahmed b. Hanbel u Musnedu, Hakim u Mustedreku i Ebu Davud u Sunenu od ashaba Omera, Alije i Aiše. Vidi: Dr. Muhammed Adžadž el-Hatib "Usulul-hadisi, ulumuhu ve mustalehuhu", 230. str.

⁹⁶⁰ El-Furkan, 68., 69. i 70. ajet.

i u momentu dok izgovara riječi pokajanja;

- lijepo ponašanje, tj. da se prenosilac ponaša u duhu općevažećih propisa i normi ponašanja. Hadisi se ne mogu prihvatiti od osobe čiji postupci izlaze iz okvira općih normi ponašanja; na primjer od osobe koja pored puta mokri, koja putem jede i sl.; i

4. da je precizna i tačna. Preciznost **الْحَبْطُ** podrazumijeva da prenosilac precizno upamti hadise koje prenosi napamet, ili da ih precizno pročita ukoliko ih prenosi iz zbirke u kojoj su zapisani. A ukoliko hadise prenosi po značenju, da ispunjava sve neophodne vjete za to.

Hadiski učenjaci su provjeravali preciznost prenosilaca tako što su hadise koje su oni prenijeli od nekog šejha poredili sa predajama tih hadisa koje su, od tog šejha, prenijeli drugi pouzdani prenosiooci. Ukoliko bi ustanovili da se hadisi koje je prenio taj prenosilac potpuno identični hadisima koje su od istog šejha prenijeli drugi pouzdani prenosiooci, oni bi tog raviju proglašavali preciznim. Ukoliko bi ga smatrali nepreciznim o njemu su izricali sljedeće ocjene: **سَيِّئُ الْحِفْظِ** lošeg je pamćenja, **وَهْمٌ فِيهِ** sklon je previdima ili **خَطَا فِيهِ** sklon je pogreškama i slično.

Metode primanja i predavanja hadisa

U hadiskoj nauci postoje ustaljene metode koje su korištene prilikom primanja i predavanja hadisa. Neke od tih metoda utemeljio je sam Allahov Poslanik, s.a.v.s., a neke su uvedene kasnije. Vremenom su se one mijenjale i dopunjavale tako da ih danas ima osam. Neke od tih metoda i danas se primjenjuju u školstvu i znanstvenim istraživanjima. Evo tih osam poznatih metoda.

1. Metoda slušanja **السَّمْعُ**

Prenošenje i izučavanje hadisa metodom slušanja jedan je od najsigurnijih i najefikasnijih načina. Ova metoda prisutna je i danas na svim nivoima školovanja. To je metod kad učenici slušaju predavanja iz usta svoga učitelja, nastavnika ili profesora. Svejedno da li učitelj, kad je riječ, recimo, o hadisima, te hadise citira napamet ili ih čita iz zbirke u kojoj su oni registrirani i zapisani, ili ih, pak, diktira a oni zapisuju. U današnje vrijeme mogu se koristiti i tehnička pomagala za snimanje.

Svakom učeniku ili raviji hadisa koji je hadise slušao ovom metodom i na ovaj način bilo je dozvoljeno da kod njihovog prenošenja koristi izraze: سَمِعْتُ čuo sam, حَدَّثَنِي ispričao mi je, حَدَّثَنَا ispričao nam je, أَخْبَرَنِي obavijestio me je, أَخْبَرَنَا obavijestio nas je, أَنْبَأَنِي saopćio mi je, أَنْبَأَنَا saopćio nam je, قَالَ لِي kazao mi je, قَالَ لَنَا kazao nam je, ذَكَرَ لِي spomenuo mi je i ذَكَرَ لَنَا spomenuo nam je.

Prema mišljenju El-Hatiba El-Bagdadija, najispravnije je da onaj koji je primio hadis ovom metodom prilikom njegova prenošenja kaže: سَمِعْتُ فَلَانًا čuo sam toga ili حَدَّثَنَا فَلَانٌ ispričao nam je taj ili حَدَّثَنِي فَلَانٌ ispričao mi je taj ili أَخْبَرَنَا فَلَانٌ obavijestio nas je taj, ili أَنْبَأَنَا فَلَانٌ saopćio nam je taj.

Danas se prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom slušanja koriste izrazi: سَمِعْتُ čuo sam, حَدَّثَنِي ispričao mi je i حَدَّثَنَا ispričao nam je. Prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom čitanja – izrazi: أَخْبَرَنَا obavijestio nas je i أَخْبَرَنِي obavijestio me je. Prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom ovlaštenja (id-žazetom) – izrazi: أَنْبَأَنِي saopćio mi je i أَنْبَأَنَا saopćio nam je. Prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom slušanja u svrhu učenja i memoriranja, izrazi: قَالَ لِي kazao mi je, قَالَ لَنَا kazao nam je, ذَكَرَ لِي spomenuo mi je i ذَكَرَ لَنَا spomenuo nam je⁹⁶¹

Es-Sujuti, pak, smatra da je ispravnije, prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom slušanja, koristiti izraz سَمِعْتُ čuo sam, jer jedino ovaj izraz nije nikad korišten prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni nekom drugom metodom, dok su neki prenosioci koristili izraze: حَدَّثَنَا ispričao nam je i حَدَّثَنِي ispričao mi je i prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom ovlaštenja ili metodom korespondencije.

Ibnus-Salah kaže: “S druge strane, bolje je, prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom slušanja, koristiti izraze حَدَّثَنَا ispričao nam je i أَخْبَرَنَا obavijestio nas je, nego izraz سَمِعْتُ čuo sam, pošto izraz سَمِعْتُ čuo sam, ne upućuje na to da mu je to šejh prenio ili ispričao, dok u izrazima حَدَّثَنَا ispričao nam je i أَخْبَرَنَا obavijestio nas je - upućuju na takav zaključak.”⁹⁶²

⁹⁶¹ Dr. Mahmud Tahhan “Tejsiru mustalehil-hadisi”, 159. str.

⁹⁶² Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti “Tedribur-ravi fi šerhi takribin-NeN vavi”, 2/8. i 9. str.

2. Metoda čitanja pred učiteljem ili metoda

izlaganja - الْقِرَاءَةُ عَلَى الشَّيْخِ وَالْعَرْضُ

Ova metoda znači da učenik čita a šejh - učitelj sluša, svejedno da li učenik čitao lično ili čitao neko drugi a on slušao, i svejedno da li citirao šejhu ono što zna napamet ili mu čitao iz knjige, i svejedno da li šejh pratio ono što on govori iz memorije ili uzeo knjigu pa ga pratio.

Ova metoda primanja hadisa prihvaćena je od svih hadiskih učenjaka, sa izuzetkom nekolicine koji su bili prestrogi. Da li je ona ravna prvoj metodi ili nije, sporno je među hadiskim učenjacima i teoretičarima:

a) Malik, El-Buhari i većina učenjaka Hidžaza i Kufe smatraju da je ona na rangu metode slušanja,

b) većina učenjaka istoka smatra da je metoda čitanja ispod ranga metode slušanja. Ovo mišljenje je prihvatljivije i

c) preneseno je od Ebu Hanifea, Ibn Ebu Zi'ba i Malika da su smatrali da je za učitelja bolja metoda čitanja od metode slušanja, a nije bolja za učenika.

Prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni ovom metodom, koriste se izrazi: حَدَّثَنَا فُلَانٌ قَرَأَهُ عَلَيَّ ili قَرَأْتُ عَلَى فُلَانٍ čitao sam tom, ili ispričao nam je taj metodom čitanja pred njim, ili أَخْبَرَنَا فُلَانٌ قَرَأَهُ عَلَيَّ čitao sam tom, ili ispričao nam je taj metodom čitanja pred njim.

3. Metoda ovlaštenja, dozvole الْإِجَازَةُ

Idžaza je dopuštenje učeniku od njegova učitelja - šejha da prenosi ono što je od njega čuo, ili ono što je od njega zapisao ili, pak, ono što je učitelj napisao. Kao, na primjer, kada bi učitelj-šejh rekao nekom od svojih učenika: Dozvoljavam ti da od mene prenosiš El-Buharijev Sahih.

Ima više vrsta idžazeta:

a) Kada učitelj - šejh ovlasti određenog učenika da od njega prenosi određenu zbirku kadisa, kao kad bi rekao: Dozvoljavam ti da od mene prenosiš Muslimov Sahih. Ovo je najviši stupanj idžazeta - dozvole, ovlaštenja;

b) kada učitelj - šejh ovlasti nekog određenog učenika da od njega

prenosi nešto neodređeno. Kao, na primjer, da mu kaže: Ovlašćujem te da prenosiš sve što si čuo od mene;

c) Kada učitelj - šejh općenito ovlasti nekoga da od njega prenosi nešto. Kao, na primjer, kad kaže: Ovlašćujem svoje savremenike da od mene prenose ono što su od mene čuli;

e) Kada učitelj - šejh ovlasti nekog nepoznatog učenika da od njega prenosi neko neodređeno djelo. Na primjer, kada bi rekao: Ovlašćujem Muhammed b. Halida ed-Dimeškija da od mene prenosi sunen, a bude više osoba sa ovakvim imenom, a i on je učenicima ispredavao više sunena.

f) Kada učitelj - šejh ovlasti nekoga ko ne postoji da od njega prenosi. Na primjer: Ovlašćujem onoga koji se rodi od toga i toga da od mene prenosi.

Prema mišljenju većine hadiskih učenjaka i teoretičara, prvi oblik idžazeta – ovlaštenja je ispravan i dozvoljeno je primanje i upotreba hadisa koji su preneseni ovom vrstom idžazeta. Što se tiče ostalih oblika idžazeta, oni su veoma diskutabilni među učenjacima.

Prilikom prenošenja hadisa koji su preuzeti na ovaj način, koriste se sljedeći izrazi: حَدَّثَنَا أَجَارِي فُلَانٍ ovlastio me je taj i taj, ili حَدَّثَنَا فُلَانٌ إِجَازَةً, ili أَخْبَرَنَا فُلَانٌ إِجَازَةً obavijestio nas je taj ovlaštenjem, ili أَنْبَأَنَا فُلَانٌ saopćio mi je taj.

4. Metoda davanja, uručivanja المُنَاوَلَةُ

Metoda davanja podrazumijeva da učitelj - šejh svom učeniku dadne napisanu zbirku hadisa ili, pak, jedan hadis da ih prenosi od njega. Postoje dvije vrste davanja, munavele:

a) davanje, uručivanje, sa dozvolom prenošenja. Ovo je najviši stepen davanja. To biva kada učitelj - šejh dadne svome učeniku svoju zbirku hadisa na posudbu ili u vlasništvo, i rekne mu: Ovo sam ja prenio od toga pa to prenosi od mene, i

b) davanje, uručivanje, bez dozvole prenošenja. To biva kada učitelj - šejh dadne nekom svom učeniku svoju knjigu i rekne: Ovo je ono što sam ja čuo od toga.

Prema mišljenju hadiskih učenjaka, hadise koji su primljeni me-

tomod davanja, uručivanja - dozvoljeno je prenositi i prihvatati, dok hadise koji su primljeni metodom davanja, uručivanja, bez dozvole prenošenja - nije dozvoljeno ni prenositi ni prihvatati.

Prilikom prenošenja hadisa koji su primljeni metodom davanja, uručivanja, koriste se sljedeći izrazi: **تَوَلَّيْتُ** uručio mi je, kada se radi o uručivanju bez dozvole prenošenja, ili **أَجَازَ لِي** uručio mi je i ovlastio me da prenosim, kada se radi o uručivanju sa dozvolom prenošenja. Ovi izrazi, najadekvatniji su prilikom prenošenja hadisa koji su preuzeti ovom metodom. Još se koriste i i sljedeći izrazi: **حَدَّثَنَا** **أَخْبَرَنَا** ispričao nam je metodom uručivanja, ili **إِجَازَةً** obavijestio nas je metodom uručivanja sa dozvolom prenošenja.

5. Metoda korespondencije **الْمَكَاتِبَةُ**

Korespondencija se, kao metod preuzimanja i učenja hadisa, koristila u hadiskoj nauci. Ona se ogleda u tome da učitelj - šejh svojeručno napiše ili zaduži nekog da umjesto njega napiše hadise ili zbirku hadisa i preda je prisutnoj osobi, ili je, pak, pošalje odsutnoj osobi. Postoje dvije vrste korespondencije.

a) korespondencija sa ovlaštenjem za prenošenje. Na primjer, kada učitelj - šejh rekne: Pišem ti ovo uz ovlaštenje da to prenosiš od mene.

b) korespondencija bez ovlaštenja za prenošenje. Na primjer, kada učitelj - šejh napiše neki hadis, ili zbirku hadisa i pošalje je nekoj osobi, ali je ne ovlasti da to od njega prenosi.

Prema mišljenju hadiskih učenjaka, dozvoljeno je prenositi i koristiti hadise koji su preuzeti metodom korespondencije ako je praćena ovlaštenjem za prenošenje. Ova metoda je, prema njihovom mišljenju, ispravna, kao i metoda uručivanja sa dozvolom prenošenja.

Međutim, da li je dozvoljeno prenositi i prihvatati hadise koji su preneseni metodom korespondencije bez ovlaštenja za njihovo prenošenje, sporno je među hadiskim učenjacima. Neki učenjaci smatraju da je dozvoljeno, a neki da je zabranjeno, međutim ispravnije mišljenje je onih koji to dozvoljavaju.

Neki učenjaci kod korespondencije uvjetuju da učenik pozna rukopis svoga učitelja. Neki ni to ne uvjetuju, nego vele da je dovoljno povjerenje pošiljaoca da uvjeri primaoca da je to pisano rukom nje-

gova učitelja ili od njega ovlaštene osobe.

Nema sumnje da je korespondiranje praćeno ovlaštenjem za prenošenje - jaće od samog korespondiranja. Neki, čak, misle da je metoda korespondiranja sa ovlaštenjem za prenošenje - jaća i od metode ćitanja.

Prilikom prenošenja hadisa koji su preuzeti na ovaj naćin, koriste se izrazi: **كَتَبَ إِلَيَّ فَلَانٌ** pisao mi je taj, ili **حَدَّثَنِي فَلَانٌ كِتَابَهُ** isprićao mi je taj korespondencijom, ili **أَخْبَرَنِي فَلَانٌ كِتَابَهُ** obavijestio me je taj i taj korespondencijom.

6. Metoda obavještenja **الإعلام**

Metoda obavještenja podrazumijeva da učitelj obavijesti svog ućenika za neki hadis ili za svoju zbirku, i da ih je on ćuo od toga. Da li je dozvoljeno prenositi i koristiti hadise koji su preneseni metodom obavještenja, sporno je meću ućenjacima.

Većina hadiskih, fikhskih i usuli-fikhskih ućenjaka smatraju da je dozvoljeno njihovo prenošenje i prihvatanje zbog toga što se učitelj smatra sigurnim i pouzdanim. Njegova pouzdanost garantira da učitelj - šejh neće obavijestiti svoga ućenika o nećemu što nije njegovo i što nije pouzdano. A samim tim da je obavijestio ućenika o tome, prema njihovu mišljenju, to i podrazumijeva da mu dozvoljava da ih od njega prenosi i ako to nije i izjavio. Neki hadiski ućenjaci smatraju da ućeniku nije dopušteno da prenosi hadise, ako učitelj nije rekao da mu dozvoljava da ih prenosi od njega.

Prilikom prenošenja hadisa koji su preuzeti na ovaj naćin, koristi se izraz: **أَعْلَمَنِي شَيْخِي بِكَذَا** moj me je učitelj obavijestio o tome.

7. Metoda oporuke **الوصية**

Metoda oporuke je metoda koja je rijetko korištena prilikom prenošenja i izućavanja hadisa. Pod oporukom se podrazumijeva da učitelj - šejh oporući odrećenoj osobi, na samrti ili pred putovanje, neku svoju zbirku hadisa koju je on prenio od svojih ućitelja. Neki hadiski ućenjaci smatraju da ta osoba tu zbirku ili hadise iz nje može prenositi bez obzira što mu to nije naglasio, pošto je metoda oporuke slična metodi obavještenja, ili, bolje rećeno, metoda oporuke je jedan vid davanja, urućivanja. Većina ućenjaka, pak, smatra da ućeniku, ukoliko

mu učitelj nije dao ovlaštenje, nije dozvoljeno da hadise prenosi iz te zbirke. Ovo mišljenje je ispravnije i prihvatljivije.

Prilikom prenošenja hadisa koji su preuzeti metodom oporuke, koriste se sljedeći izrazi: **أَوْصَى إِلَيَّ فُلَانٌ بِكَذَا** Taj mi je oporučio tako, ili **حَدَّثَنِي فُلَانٌ وَصِيَّةً** ispričao mi je taj oporukom.

8. Metoda nalaženja **الْوَجْدُ**

Metoda nalaženja podrazumijeva da učenik nađe hadise napisane rukom učitelja od koga je prenio hadise i čiji mu je rukopis poznat, ali od njega hadise nije slušao niti od njega ima dozvolu, idžazet, da ih prenosi. Može se desiti da učenik nije ranije nailazio na takav rukopis, ali na osnovu nekih njegovih elemenata - kao što je, na primjer, metod izlaganja i sl. - zaključi da se radi o rukopisu tog ravije ili njegova učitelja. Na isti način se tretira i kada učenik nađe neki hadis u zbirkama poznatih sabirača hadisa.

Ova metoda je ispravna, pa se uveliko i danas koristi, naročito kada je riječ o rukopisima koji su pohranjeni u svjetskim bibliotekama. Onome ko nađe nešto od svoga učitelja, ili nekog sabirača hadisa, dozvoljeno je prenositi takve hadise, ali mu nije dopušteno da prilikom njihova prenošenja upotrebljava izraze: **عَنْ فُلَانٍ** od toga ili **أَخْبَرَنَا فُلَانٌ** obavijestio nas je taj. Ako bi, prilikom prenošenja hadisa koje je našao, upotrijebio spomenute izraze, on bi se smatrao prevarantom, mudellisom.

Osoba će, prilikom prenošenja hadisa preuzetih metodom nalaženja, koristiti izraze: **وَجَدْتُ بِحَظِّ فُلَانٍ** našao sam (ih) napisane rukom toga, ili **قَرَأْتُ بِحَظِّ فُلَانٍ** pročitao sam (ih) u rukopisu toga i sl.

Od svih osam spomenutih metoda primanja i predavanja hadisa, najvažnije su prve dvije. Njima su se služili hadiski učenjaci i prvi sakupljači hadiskih zbirki. Ostali načini su se javili kasnije.⁹⁶³

⁹⁶³ Vidi: Dr. Mahmud Tahhan "Tejsiru mustalehil-hadisi", 156-165. str., Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-Nevavi", 2/8-63. str., Nuruddin Itr "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadis", 188-196. str., i dr. Omer Nakičević "Uvod u hadiske znanosti Hadis I (predavanja za 1. godinu)", 75-83. str., Mehmed Handžić "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", 107. i 108. str.

Prenošenje hadisa po smislu

Svi hadiski, fikhski i usuli-fikhski učenjaci jednoglasni su u mišljenju da je hadise najbolje prenositi doslovno, onako kao su izgovoreni i to sa njihovim senedima preko kojih su preneseni. Razilaze se, međutim, u pogledu njihova prenošenja po smislu. Oni su svi jednoglasni u mišljenju da nezalicama i onima koji imaju skromno znanje iz hadisa i arapskog jezika nije dopušteno prenositi hadise po smislu, a razilaze se u tome da li ih je dozvoljeno prenositi po smislu onima koji su dobro upućeni u hadis i koji dobro poznaju arapski jezik.

Oni strožiji hadiski, fikhski i usuli-fikhski učenjaci smatraju da uopće nije nikome dozvoljeno da prenosi hadise po smislu. Oni smatraju da je hadis drugi izvor Šerijata i da se kao takav može prenositi samo doslovno; niukom slučaju ga nije dozvoljeno prenositi po smislu, jer se može desiti da neko pogrešno interpretira hadise i i na taj način oskrnavi Šerijat.

Većina, pak, hadiskih i ostalih učenjaka, među kojima su i četvorica imama – Ebu Hanife, Malik, Eš-Šafi i Ahmed b. Hanbel - smatraju da je hadis dozvoljeno prenositi po značenju onima koji se bave naukom. Dakle, većina učenjaka je na stanovištu da je onome ko dobro pozna hadis i arapski jezik dozvoljeno da hadise prenosi po smislu i da ih prevodi na druge jezike.

Neki vele da je prenošenje hadisa po smislu bilo sporno među učenjacima samo u vrijeme dok još hadisi nisu bili zapisani u zbirke, a sada kada su zapisani u zbirke - obavezno je doslovno prenošenje hadisa i nije ih dopušteno prenositi po smislu. Neki učenjaci i to danas dopuštaju. Međutim, i oni koji dopuštaju prenošenje hadisa po smislu smatraju da je onaj koji ga tako prenosi obavezan da nakon citiranog hadisa kaže: *أَوْ كَمَا قَالَ* „ili kako je rekao”, ili *أَوْ نَحْوَ هَذَا* „ili tome slično” itd.⁹⁶⁴

Danas kad vidim šta sve ljudi rade od hadisa kod nas u Bosni i Hercegovini, ja se priključujem onima koji smatraju da hadise nije dozvoljeno prenositi po smislu. Priključujem se i onima koji smatraju da ih nije dozvoljeno ni prevoditi, osim ljudima koji ispunjavaju već spomenute uvjete.

Veoma često u džamijama ili u medijima slušam citiranje hadisa

⁹⁶⁴ Nuruddin Itr “Menhedžun-nakdi fi ulumul-hadis”, 202. i 203. str.

koje pojedinci tako nakaradno citiraju ili prevode da ponekad ni hadise koje znam napamet ne mogu prepoznati. Jednom prilikom mi dođe jedan mladić i reče: "Pričali su mi neki ljudi da su čuli jednoga kada je rekao: 'Jednom prilikom su se Ebu Bekr i Omer razišli oko nečega, pa su odlučili da odu do Allahova Poslanika, s.a.v.s., i da ga o tome pitaju. Kad su došli kod Allahova Poslanika, s.a.v.s., a on kosi travu...' "

Kakve li samo neodgovornosti i kakvog li samo neznanja! Allahov Poslanik, s.a.v.s., u Medini nije imao šta kositi, niti je to ikada u životu radio. Zapadni orijentalisti i njihovi učenici iz muslimanskog korpusa često ubacuju sumnje i dileme oko hadisa zbog mogućnosti prenošenja hadisa po smislu. Kako neko, pitaju se oni, može promijeniti neki izraz koji je upotrijebio Allahov Poslanik, s.a.v.s., i ubaciti drugi od sebe?

Odgovor na ovakvu dilemu bio bi sljedeći: Prenosjenje hadisa po smislu dozvoljeno je samo izvršnim poznavaoima hadisa i arapskog jezika. Ashabi su bili najveći poznavaoči arapskog jezika i strogo su pazili da ne upotrijebe ni jedan izraz koji bi promijenio smisao Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., riječi. Ako bi to neko i učinio, drugi bi mu njevito regirali i ukazali na to.

Što se tiče prenosioca nakon njih, također su svi koji su prenosili hadise po značenju ispunjavali spomenute uvjete. Osim toga, da bi se jedan hadis prihvatao kao vjerodostojan, morao je, osim tri ključna uvjeta, ispuniti i još dva:

- 1) da neprotivurječi drugoj pouzdanoj predaji, i
- 2) da u sebi nema nevidljivih nedostataka i mahana.

Hadiski učenjaci su pravili poređenja među predajama i ako je neka od njih odstupala od drugih - ona se nije prihvatila. Dakle, ako bi onaj koji prenosi hadis po smislu u nečemu i pogriješio, ta se greška nije mogla potkrasti hadiskim i dugim učenjacima.

El-Esmei kaže: "Bojim se za svakog ko se počne baviti hadisom a ne pozna dobro arapski jezik da ne potpadne pod riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s.: "Ko slaže na mene, neka pripremi sebi mjesto u Džehennemu."

Hammad b. Seleme kaže: "Onaj koji se počne baviti hadisom, a ne pozna dobro arapski jezik, sličan je magarcu koji nosi prazne vreće."⁹⁶⁵

⁹⁶⁵ Isti izvor, na str. 206.

Riječi koje se ispuštaju prilikom pisanja hadisa radi čestog ponavljanja

Ibnul-Salah i drugi muhaddisi kažu da su hadiski učenjaci prakticirali da prilikom pisanja seneda hadisa, ispred riječi: حَدَّثَنَا ispričao nam je i حَدَّثَنِي ispričao mi je, أَخْبَرَنَا obavijestio nas je, أَخْبَرَنِي obavijestio me je, أَنَبَانَا saopćio nam je i أَنَبَانِي saopćio mi je - ispuštaju riječ قَالَ rekao je, kako se često ne bi ponavljala. Evo jednog primjera.

قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُقْبَرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الصَّوْمُ يَوْمَ تَصُومُونَ وَالْفِطْرُ يَوْمَ تُفْطِرُونَ وَالْأَضْحَى يَوْمَ تَضْحَوْنَ.

Et-Tirmizi kaže: "Ispričao nam je Muhammed b. Ismail i kazao: Obavijestio nas je Ibrahim b. Munzir; kaže: Nas je obavijestio Ishak b. Džafer b. Muhammed i kazao: Meni je ispričao Abdullah b. Džafer, prenijevši od Osmana b. Muhammeda, on od El-Makburija, a on od Ebu Hurejrea, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: Ramazan počinje onoga dana kada počnete postiti, Ramazanski bajram je onog dana kad prestanete postiti, a Kurban-bajram je onoga dana kada koljete kurbane."⁹⁶⁶

Kao što vidimo, u senedu ovog hadisa حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ na dva mjesta prije riječi أَخْبَرَنَا izostavljena je riječ قَالَ. Nju prilikom citiranja seneda treba obavezno dodavati. Tako će se sened ovoga hadisa citirati ovako:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ

Ovo pravilo je ustaljeno među hadiskim učenjacima i ono se na spomenuti način prakticira u svim senedima, bez obzira na to u kojima su zbirkama zabilježeni. Isto tako, neki hadiski učenjaci prakticiraju da riječi حَدَّثَنَا i أَخْبَرَنَا prilikom pisanja skraćuju pa ih pišu ovako نَحْنُ i نَا, ali ih je prilikom citiranja seneda obavezno izgovarati kompletno bez skraćivanja.

⁹⁶⁶ Et-Tirmizi "Džami'- Sunen", 3/91

Parcijalno citiranje hadisa

Pod parcijalnim citiranjem ili navođenjem hadisa mislimo na to da neko citira samo dio hadisa. Da li je ovo dozvoljeno ili nije, sporno je među hadiskim i drugim učenjacima. Jedan broj učenjaka, koji se protive prenošenju hadisa po smislu, to smatraju nedopuštenim. Pogotovu ako se citirani dio hadisa izdvaja iz njegova konteksta, koji samo kad je cjelokupan daje određeni smisao i značenje.

Većina učenjaka, kako klasika tako i savremenih hadiskih, smatra da je dopušteno citirati hadis parcijalno ukoliko njegovi dijelovi nisu smisaono neodvojivi jedan od drugoga, odnosno ukoliko svaki dio predstavlja misaonu cjelinu za sebe. To se tretira kao citiranje dvaju posebnih hadisa.

Ako analiziramo El-Buharijev Sahih vidjećemo da je on jedan te isti hadis provlačio kroz više poglavlja, citirajući od njega u svakom poglavlju ono što odgovara tom poglavlju. Na primjer:

بُني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله وإقام الصلاة وإيتاء الزكاة وصوم رمضان وحج البيت.

Islam se zasniva na pet temelja: na svjedočenju da je samo Allah Bog i da je Muhammed Njegov Poslanik, na klanjanju namaza, davanju zekata, postu ramazana i hodočašću Kabe.

El-Buhari provlači ovaj hadis Ibn Omera kroz pet poglavlja, citirajući u svakom poglavlju dio hadisa koji odgovara tom poglavlju, ali ga je u prvom od tih poglavlja spomenuo u cijelosti da bi ga čitalac i cijeloga upoznao.

METODE TRAŽENJA HADISA

Ponekad želimo da neko pitanje višestrano i temeljito proučimo, da pišemo ili govorimo o nekoj temi, a veoma često nismo u mogućnosti da pronađemo hadise koji su nam u vezi s tim potrebni. Ponekad, opet, čujemo ili pročitamo hadis koji nam se dopadne, pa bismo željeli znati u kojoj se hadiskoj zbirci nalazi i kakav mu je stepen, ali ne znamo kako da to učinimo.

Da bismo lakše pronašli hadise koji nas zanimaju i da bismo lakše dolazili do njihovog izvornog oblika, neophodno bi bilo poznavati metodologiju traženja hadisa.

U hadiskoj nauci postoji uža specijalnost koja se bavi metodologijom traženja hadisa a zove se **عِلْمُ الْإِسْرَافِ** ili **عِلْمُ الْإِسْرَافِ**.

Riječ tahridž je glagolska imenica arapskog glagola **خَرَجَ** a znači: obrazovanje, naobrazba, odgoj, izvlačenje, iznalaženje...

U hadiskoj terminologiji tahridž označava specijalnost koja se bavi metodama traženja hadisa u originalnim hadiskim izvorima i ustanovljavanje njihova stepena ukoliko za tim bude postojala potreba.⁹⁶⁷

Originalnim hadiskim izvorima smatraju se sljedeća djela:

1. hadiske zbirke u kojima su hadisi zabilježeni sa senedima, kao što su djela: El-Kutubus-sitte (šest najpoznatijih hadiskih zbirki), Malikov Muvetta, Ahmed b. Hanbelov Musned, tri Mu'džema - imama Et-Taberanija i dr.;

2. zbirke hadisa koje su nastale na temelju spomenutih hadiskih zbirki, bez obzira da li su hadisi u njima zabilježeni sa senedima ili bez seneda. Tu su sva djela koja su nastala kao sažeci (muhtesari) postojećih hadiskih zbirki, kao što je, na primjer, Tehzibu Suneni Ebu Davud, koje je napisao Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj el-Munziri (umro 656. god. po Hidžri);

3. djela u kojima su objedinjeni hadisi dviju ili više hadiskih zbirki, kao što su

- *El-Džem'u bejnes-sahihajni* - napisao Ebu Abdullah Muhammed

⁹⁶⁷ Dr. Mahmud Et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi." 12. str.

b. Ebu Nasr Fetuh el-Humejdi (umro 488. god. po Hidžri),

- *El-Džem'u bejnes-sahihajni* - napisao El-Hasan b. Muhammed el-Hakim (umro 650. god po Hidžri), i

- *Džamiul-usul min ehadisir-resul* - napisao Ebus-Sa'dat Ibnul-Esir (umro 606. god po Hidžri).

4. djela poznata pod nazivom Kutubul-etraf u kojima su sabrani početni dijelovi hadisa jedne ili više hadiskih zbirki. Na primjer, Tuhfetul-ešraf bi ma'rifetil-etraf, koje je napisao hafiz hadisa Ebul-Hadždžadž Jusuf b. Abdur-Rahman el-Mizzi (umro 742. god. po Hidžri). U njemu su sabrani početni dijelovi hadisa koji se nalaze u El-Kutubus-Sitte i dr.; i

5. Djela iz drugih oblasti islama u kojima su autori bilježili hadise sa senedima onako kako su čuli od svojih učitelja, kao što su Et-Taberijev Tefsir, Ibn Kesirov Tefsir, Es-Sujutijev *Ed-Durul-nensur fi tefsiril-Kur'ani bil-ma'sur*, Eš-Šafijevo djelo iz fikha *El-Umm*, te Et-Taberijeva *Historija* itd.⁹⁶⁸

Tragati za hadisima u originalnim, izvornim djelima dužnost je svakome ko se bavi islamskim naukama iz razloga što samo izvorna djela posjeduju senede hadisa. Bez seneda, hadisi su bezvrijedni. Bez seneda se ne može znati šta je pouzdano, a šta nije od predaja koje se vezuju za Muhammeda, s.a.v.s.

Ako se ima na umu da, prema mišljenju islamskih učenjaka, samo vjerodostojni (sahih) i dobri (hasen) hadisi mogu vrijediti kao argumenti na kojima se temelje islamski propisi, te da neke hadise kao što su apokrifni (mevdu'), nije dozvoljeno ni prenositi, osim u slučaju kada se želi ukazati na njihovu patvorenost - onda nam postaje jasno zbog čega je nužno tragati za izvornim oblicima hadisa.

Nastanak i razvoj teorije o traženju hadisa

U prvom periodu razvoja hadiskih znanosti ova naučna disciplina nije bila poznata. Ustvari, ona tada nije ni postojala. Razlozi za to su sljedeći:

- učenjaci i istraživači u tom vremenskom razdoblju dobro su poznavali hadis i hadiske znanosti. Dobro su poznavali hadiske zbirke i načine na koje su one napisane, a i mnoge su hadise pamtili sa sene-

⁹⁶⁸ Isti izvor.

dima, te im nije bilo teško da brzo pronađu hadise koji su ih zanimali;

- tokom vremena, hadiska nauka, kao i sve druge znanosti, sve se više razvija. Nastaju brojna djela koja prije nisu postojala, a i hadiskih zbirki je sve više. Također je sve više i onih djela u kojima se hadisi bilježe bez seneda. Učenjacima i istraživačima koji nisu bili stručni u oblasti hadisa to predstavlja sve veće poteškoće u pogledu traženja hadisa u originalnim hadiskim izvorima.

Primjećuju to neki hadiski učenjaci, i u želji da olakšaju onima koji nisu stručni u toj oblasti, počinju da tragaju za hadisima nekih djela u originalnim izvorima i bilježe ih u zasebne zbirke. Oni uz hadise navode i originalne zbirke u kojima su oni zabilježeni, a često ukazuju i na njihov stepen vjerodostojnosti. Ukoliko je neki hadis slab, oni iznose uzroke njegove slabosti. Tako nastaju prva djela iz oblasti *ilmut-tahridža*.

Prvi ko je dao svoj doprinos na tom planu bio je istaknuti učenjak i hafiz hadisa Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bagdadi (umro 463. god. po Hidžri).

On je pronašao u originalnim hadiskim zbirkama sve hadise koji se nalaze u djelu *El-Fevaidul-muntehabetis-sihahi vel-garaibi*, autora Ebul-Kasima el-Husejnija, te hadise istoimenog djela koje je napisao Ebul-Kasim el-Mahrevani.

Poslije njega je Muhammed b. Musa el-Hazimi (umro 548. god po Hidžri), napisao djelo *Tahridžu ehadisil-muhezzeb*, u kome je objelodanio izvore hadisa koji se nalaze u djelu Ebu Ishaka eš-Širazija El-Muhezzeb. To je poznato djelo šafijskog mezheba iz fikha.

Za njima se povode i drugi učenjaci i pišu djela iz ove oblasti. Tako nastaju brojna djela iz oblasti *ilmu-tahridža*.

Svaki je učenjak, koji je istraživao hadise u originalnim zbirkama, imao vlastite metode koje je na tom planu koristio. Ali ni jedan od njih nije iznosio svoje metode, nego ih je zadržavao za sebe. Naš savremenik dr. Mahmud et-Tahhan, koji je bio profesor hadisa na Univerzitetu "Muhammed b. Saud" u Rijadu, u djelu *Usulut-tahridž ve dirasetul-esanid* objelodanio je pet metoda koje se koriste u pronalaženju hadisa. On je prvi objelodanio te metode u zasebnom djelu. Mi ćemo ovo svoje istraživanje uglavnom temeljiti na tom njegovom djelu.

Najznačajnija djela iz oblasti ilmu-tahridža

Hadiski učenjaci su napisali desetke djela u kojima su zabilježili hadise nekih značajnih djela iz tefsira, fikha, akaida, povijesti islama i drugih grana, koje su pronašli u izvornim hadiskim zbirkama, i ukazali na njihove izvore i stepen.

Muhammed b. Džafer el-Kettani je u djelu "Risaletul-mustetarife" naveo nazive oko 40-ak takvih djela od kojih su najpoznatija:

1. *Tahridžu ehadisil-muhezzeb*, Ebu Ishaka eš-Širazija, koje je napisao Muhammed b. Musa el-Hazimi (umro 584. god. po Hidžri);

2. *Tahridžu ehadisil-muhtesartil-kebir*, Ibnul-Hadžiba, koje je napisao Ahmed b. Abdul-Hadi el-Makdisi (umro 744. god. po Hidžri);

3. *Nasbur-raje liehadisil-hidaje El-Merginaniya*, koje je napisao Abdullah b. Jusuf ez-Zejlei (umro 762. god. po Hidžri);

4. *El-Bedrul-munir fi tahridžil-ehadisi vel-asaril-vaki'a fiš-šerhil-kebir*, Er-Rafija, koje je napisao Omer b. Ali b. el-Mulekkin (umro 804. god. po Hidžri);

5. *El-Mugni an hamlil-esfari fil-esfari fi tahridži ma fil-ihjai minel-ahbari*, El-Gazalija, koje je napisao Abdur-Rahim b. El-Husejn el-Iraki (umro 806. god. po Hidžri);

6. *Et-Telhisul-habir fi tahridži ehadisi šerhil-vedžizil-kebir*, Er-Rafia, koje je napisao Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (umro 852. god. po Hidžri);

7. *Tuhfetur-ravi fi tahridži ehadisil-Bejdavi*, koje je napisao Abdur-Reuf b. Ali el-Munavi (umro 1031. god. po Hidžri) i

8. *Ed-Diraje fi tahridži ehadisil-Hidaje*, El-Merginaniya, koje je napisao Ibn Hadžer el-Askalani.

Mi ćemo se tokom daljeg izlaganja nešto opširnije osvrnuti na neka od spomenutih djela kako bismo imali bolju predstavu o njima.

1. Nasbur-raje ili ehadisil-Hidaje

Ovo kapitalno djelo napisao je hafiz hadisa Ebu Muhammed Abdullah b. Jusuf ez-Zejlei, porijeklom Abesinac (umro u Kairu 762. god. po Hidžri). On je u njemu, nakon što ih je pronašao u origi-

nalnim hadiskim zbirkama, zabilježio hadise koje je Ali b. Ebu Bekr el-Merginani (umro 593. god. po Hidžri) koristio kao šerijatske argumente u djelu El-Hidaje, inače poznatom fikhskom djelu hanefijskog mezheba.

Osim svakog hadisa on je naveo zbirke u kojima je on zabilježen i njegov stepen. Osim tih hadisa on je naveo i druge hadise o tim temama koji nisu spomenuti u djelu El-Hidaje i njih je označio riječima "Ehadisul-bab" (hadisi o istoj temi).

U pitanjima koja su sporna među islamskim pravnicima, on je, uz hadise iz El-Hidaje, spomenuo i hadise na kojima su ostali islamski pravnici, Malik b. Enes, Eš-Šafi i Ahmed b. Hanbel, temeljili svoja mišljenja i stavove. On je i uz te hadise spomenuo originalne izvore u kojima su zabilježeni i ukazao na njihov stepen vjerodostojnosti. Ove hadise je označio riječima "ehadisul-husum" (hadisi rivala).

Ez-Zejlei je, kao vrstan poznavalac hadisa i hadiskih znanosti, sve hadise koje je spomenuo u djelu temeljito proučio. Kad neki hadis proglašava slabim, on iznosi uzroke njegove slabosti i mišljenja hadiskih učenjaka i kritičara o njemu i prenosiocima u njegovu senedu.

Posebnu pažnju je posvetio hadisima koji su hadiski učenjaci različito ocijenili. Djelo Nasbur-raje napisano je po fikhskim temama onim redosljedom kao je napisano i djelo El-Hidaje. Najveći značaj ovoga djela je u tome što su u njemu sadržani svi hadisi na kojima su poznati pravnici Ebu Hanife, Malik, Eš-Šafi i Ahmed b. Hanbel temeljili svoje stavove i njihove ocjene.

Ovo djelo je do danas doživjelo dva izdanja; prvo u Indiji na početku ovog hidžretskog stoljeća, a drugo u Kairu 1938. godine u četiri toma.

2. Ed-Diraje fi tahridži ehadisil-Hidaje

Ovo je drugo djelo ove vrste. Napisao ga je poznati učenjak i hafiz hadisa Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (umro 852. god. po Hidžri). On je ustvari samo rezimirao djelo Nasbur-raje.

Ibn Hadžer el-Askalani kaže: "Kad sam završio djelo Telhisul-habir fi tahridži ehadisi šerhil-vedžizil-kebir, neki su me prijatelji zamolili da napišem sažetak djela Nasbur-raje, da ga malo pojednostavim, kako bilo bilo prikladno za šire mase. Ja sam to i učinio i napisao sam Ed-Diraje."

U ovome djeli nema velikih izmjena u odnosu na Nasbur-raje. Ono se odlikuje po tome što je mnogo jednostavnije i prikladnije za šire mase od djela Nasbur-raje.

Djelo Ed-Diraje fi tahridži ehadisil-Hidaje do danas je štampano dva puta, prvi put u Indiji, a drugi put u Kairu 1964. godine.

3. Telhisul-habir fi tahridži ehadisi šerhil-vedžizil-kebiri

Napisao ga je Ibn Hadžer el-Askalani. U njemu je pronašao spomenu izvora i ukazao na stepen vjerodostojnosti hadisa koji se nalaze u najznačajnijem fikhskom djelu šafijskog mezheba Šerhul-vedžizil-kebir, koje je 623. god po Hidžri napisao Ebul-Kasim Abdul-Kerim b. Muhammed er-Ra'f'i.

Ibn Hadžer el-Askalani je, ustvari, samo rezimirao djelo El-Bedulmunir fi tahridžil-ehadisi ve-asaril-vaki'a fiš-šerhil-kebiri, koje je napisao Siradžudin Omer b. Ali b. El-Mulekikin (umro 804. godine po Hidžri).

Osim Ibnul-Mulekkina prije Ibnul-Hadžera el-Askalanija objelodanili su originalne izvore hadisa iz djela Šerhul-Kebira i Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeši (umro 774. godine po Hidžri), Izudin b. Džema'a (umro 767. godine po Hidžri), Bedruddin b. Džema'a (umro 819. godine po Hidžri), Ebu Uname Muhammed b. Abdur-Rahman b. Nikkaš (umro 845. godine po Hidžri) i dr.

4. El-Mugni an hamlil-esfari fil-esfar fi tahridži ma fil-Ihjaj minel-ahbar

Napisao ga je hafiz hadisa Zejnuddin Abdur-Rahim b. El-Husejn el-Iraki (umro 806. godine po Hidžri). On je u ovome djelu objelodanio originalne izvore hadisa iz El-Gazalijeva djela Ihjau ulumud-din, i ukazao na njihov stepen vjerodostojnosti.

Značaj ovog djela ogleda se prevashodno u tome što se El-Gazali (umro 505. godine po Hidžri) veoma kasno počeo baviti hadisom, tj. nakon što je napisao Ihjau ulumud-din, pa se u njemu pozivao na mnoge hadise koji su slabi, bez osnova, pa, čak, i apokrifni.

El-Iraki je u ovome djelu pored svakog hadisa iz Ihjau ulumud-dina naveo originalne zbirke u kojima je zabilježen i ukazao na stepen

njegove vjerodostojosti.

Učinio je to tako što je hadise Ihjaul-ulumuddina, koji su zabilježeni u El-Buharijevu i Muslimovu Sahihu, samo prenio, pošto je u uvodu objasnio da će tako uraditi sa tim hadisima. Osim hadisa koje bilježe i drugi - osim El-Buharija i Muslima - on je naveo i zbirke u kojima su zabilježeni. Uz hadise je ukazao na njihov stepen vjerodostojnosti. Hadisima koji su slabi iznio je uzroke njihove slabosti.

Hadise koje nije našao o izvornim zbirkama označio je riječima, "la asle lehu" (neosnovan je). Često je za tu vrstu hadisa koristio i izraz "la a'rifuhu" (nepoznat mi je) i slično tome.

El-Mugni je štampano u fusnoti Ihjau ulumud-dina, i to kao sažetak (muhtesar), a ne kao kompletno djelo.

Metode traženja hadisa

Ranije smo spomenuli da je svaki učenjak koji se bavio traženjem hadisa imao svoje metode u radu. Sve do vremena dr. Mahmuda et-Tahhana veoma malo se znalo o metodama traženja hadisa. On je u djelu Usulut-tahridž ve dirasetul-esanid iznio pet metoda i načina na osnovu kojih možemo tragati za hadisima. Kad ćemo koju metodu upotrijebiti zavisi od toga šta nam je poznato od hadisa za kojima tragamo. Ono što je sigurno, jeste da mi na osnovu ovih pet metoda koje ćemo spomenuti možemo izvorno doći do svakog hadisa koji nas zanima. Evo tih metoda:

1. metoda traženja hadisa na temelju imena ashaba,
2. metoda traženja hadisa na temelju prve riječi u metnu (tekstu) hadisa,
3. metoda traženja hadisa na temelju bilo koje riječi u metnu (tekstu) hadisa,
4. metoda traženja hadisa na temelju smisla hadisa,
5. metoda traženja hadisa na temelju sumnje u stepen vjerodostojnosti hadisa.

Mi ćemo se tokom daljnjeg izlaganja osvrnuti pojedinačno na svaku od spomenutih metoda traženja hadisa, kako bi time omogućili svakom istraživaču da pomoću njih, bez većih poteškoća, izvorno dođe do hadisa koji ga budu zanimali.

1. Traženje hadisa na osnovu imena ashaba

Ovu metodu ćemo koristiti onda kada nam bude poznato ime ashaba koji željeni hadis prenosi. Veoma je čest slučaj da mnogi autori, nakon što navedu hadis na arapskom jeziku ili u prijevodu, uz hadis spomenu i ime ashaba od koga je on sa senedom prenesen. U slučaju kada budemo tragali za hadisom ili više njih čija su nam imena ashaba poznata, koristit ćemo djela u kojima su hadisi zabilježeni po imenima ashaba, ili hadiskih učitelja. To su sljedeće vrste djela:

- a) musnedi
- b) mu'džemi
- c) kutubul-etraf

Musnedi

Musnedi su hadiske zbirke u kojima su hadisi sabrani po imenima ashaba. Umjesto naslova, stoji ime ashaba, a onda ispod toga hadisi koji su od njega zabilježeni. Na primjer, naslov je "Ebu Hurejre", a onda ispod toga su zabilježeni hadisi koje je on prenio. Način traganja za hadisima u musnedima je sljedeći:

- prvo ćemo u djelu Musned pronaći ime ashaba od koga se taj hadis bilježi, a onda ćemo, čitajući hadise koje je on prenio, vidjeti ima li željenog hadisa. Traženje hadisa na temelju ove metode zahtijeva dosta vremena imajući u vidu da je u pojedinim musnedima zabilježeno i po nekoliko stotina hadisa od jednog ashaba koje treba sve pročitati, te

- ukoliko željeni hadis ne pronađemo u jednom musnedu, mi ćemo ga tražiti u drugom, trećem, četvrtom, i sve tako redom dok ne pregledamo sve musnede koji su nam dostupni.

Musneda ima veoma mnogo. Muhammed b. Džafer el-Kettani je, u djelu Er-Risaletul-mustetarife, spomenuo nazive 82 musneda i kazao da to nije njihov konačan broj. Često nam otežavajuća okolnost prilikom traženja hadisa u musnedima bude to što je i danas veliki broj musneda još u rukopisu i razasuti su po svjetskim bibliotekama. Evo nekoliko najznačajnijih:

1. Musned Ebu Davuda Sulejmana b. Davuda et-Tajalisija (umro 204. godine po Hidžri);

2. Musned Ebu Ishaka Ibrahima b. Nasra el-Muttavejja (umro 210. godine po Hidžri);
3. Musned Eseda b. Musaa el-Emevija (umro 212. godine po Hidžri);
4. Musned Ebu Muhammeda Ubejdullaha b. Musaa b. Ebul-Muhtara Bazama el-Absija (umro 213. godine po Hidžri);
5. Musned Ebu Bekra Abdullaha b. Ez-Zubejra el-Humejdija (umro 219. godine po Hidžri);
6. Musned Jahjaa b. Abdul-Hamida b. Abdur-Rahmana el-Kufija (umro 228. godine po Hidžri);
7. Musned Museddeda b. Muserhida el-Esedija el-Basrija (umro 228. godine po Hidžri);
8. Musned Abda b. Humejda (umro 249. godine po Hidžri);
9. Musned Ebu Zur'aa Ubejdullaha b. Abdul-Kerima b. Jezida b. Feruha el-Kurešija (umro 264. godine po Hidžri) i
10. Musned Ebu Ja'laa Ahmeda b. Alija el-Musennaa el-Mevsilija (umro 307. godine po Hidžri).⁹⁶⁹

Redoslijed po kojemu su imena ashaba poredana u musnedima razlikuju se od autora do autora. Neki autori su dali proritet ashabima koji su prvi primili islam. Neki su davali prednost onim ashabima koji su učestvovali u bitkama na Bedru, Uhudu itd. Neki su autori davali prednost odabranijim ashabima, pa su na prvo mjesto bilježili musned Ebu Bekra, pa Omera, pa Osmana, pa Alije. Potom musnedima preostale desetorice ashaba kojima je Allahov Poslanik, s.a.v.s., za života obećao Džennet itd. Neki su imena ashaba postavili abecednim redom i sl. Neki opet redaju ashabe po nazivima mjesta i pokrajina u kojima su rođeni ili u kojima su živjeli itd.

Mu'džemi

Mu'džemi su hadiske zbirke u kojima su hadisi sabrani po musnedima ashaba ili autorovih učitelja. U većini mu'džema imena ashaba i autorovih učitelja napisana su abecednim redom. Način traženja hadisa u mu'džemima je potpuno isti kao i u musnedima. Najznačajniji su sljedeći mu'džemi:

⁹⁶⁹ Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 46, 47., i 48. str.

1. Tri Mu'džema Ebul-Kasima Sulejmana b. Ahmeda et-Taberanija (umro 360. godine po Hidžri). El-Mu'džemul-kebir sadrži 60.000 hadisa, El-Mu'džemul-evsat sadrži 30.000 hadisa, i El-Mu'džemus-sagir sadrži oko 1.000 hadisa. On je u njemu zabilježio hadise od 1.000 svojih učitelja, a od svakog od njih po jedan hadis.⁹⁷⁰

Ibn Dihje kaže da je Et-Taberanijev 'El-Mu'džemul-kebir' najveći mu'džem koji postoji na ovome svijetu. Kad god neko općenito spomene mu'džem, time misli na El-Mu'džemul-kebi;

2. Mu'džemus-sahabe, koji je napisao Ebu Ja'la Ahmed b. Ali el-Mevsili (umro 307. godine po Hidžri); i

3. Mu'džemus-sahabe, koji je napisao Ahmed b. Ali b. Lal el-Hemdani (umro 398. godine po Hidžri).

Kutubul-atraf

Kutubul-atraf su hadiska djela u kojima su zabilježeni početni dijelovi hadisa jedne ili više hadiskih zbirki. Pored tih dijelova hadisa obično su navedeni nazivi originalnih hadiskih zbirki u kojima su ti hadisi zabilježeni. Ova su djela, kao i musnedi, napisana po musnedima ashaba, te je način traženja hadisa na temelju njih potpuno isti kao i u musnedima. Najznačajnija djela ove vrste su:

1. Tuhfetul-ešraf ala ma'rifetil-etraf, koje je napisao hafiz hadisa Ebul-Hadždžadž Jusuf b. Abdur-Rahman el-Mizzi (umro 742. godine po Hidžri). On je u ovome djelu zabilježio početne dijelove hadisa iz 12 hadiskih zbirki: El-Kutubus-Sitte, Ebu Davudova djela Merasil, Et-Tirmizijevih djela El-Ilel i Eš-Šemail, En-Nesaijevih djela Amelul-jevmi vel-lejleti i Eš-Šemail, i Mukaddimi tj. predgovoru Muslimova Sahiha. Djelo je, kao što smo spomenuli, strukturirano po musnedima ashaba;

2. Ithaful-meher bi etrafil-ašere, napisao ga je Ibnu-Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri). On je u njemu, po musnedima ashaba, zabilježio početne dijelove hadisa iz deset hadiskih zbirki: Malikova Muvettaa, Eš-Šafijeva Musneda, Ed-Darimijeva Musneda, Ahmed b. Hanbelova Musneda, Ibn Huzejmina Sahiha, Ibn Hibbanova Sahiha, El-Hakimova Mustedreka, Ibn Džarudova

⁹⁷⁰ Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 45. i 46. str.

Muntekaa, Ebu Avaneova Mustahredža i Ed-Darekutnijeva Sunena;

3. Zahairul-Mevaris fi delaleti ala mevdiiil-hadisi, koje je napisao Abdul-Gani en-Nabils (umro 1143. godine po Hidžri). U njemu je En-Nabils zabilježio početne dijelove hadisa iz sedam hadiskih zbirki: El-Kutubus-sitte i Malikova Muvettaa. Ovo djelo je šampano u Bejrutu u dva toma; i

4. Atraful-mesanidil-ašere, koje je napisao Ebu Abbas Ahmed b. Muhammed el-Busiri (umro 840. godine po Hidžri). On je u njemu zabilježio početne dijelove hadisa iz deset musneda: Musneda Ebu Davuda et-Tajalisija, Musneda Ebu Bekra el-Humejdija, Musneda Ibn Muserhida, Musned Muhammeda b. Jahjaa el-Adenija, Musneda Ishaka b. Rahevejha, Musneda Ebu Bekra b. Ebu Šejbea, Musneda Ahmeda b. Meni'a, Musneda Abda b. Humejda, Musneda Harisa b. Muhammeda b. Usamea i Musneda Ebu Ja'laa el-Mevsilija.

2. Traženje hadisa na temelju prve riječi u tekstu hadisa

Ovu ćemo metodu koristiti onda kada nam je poznat početak hadisa. Kod upotrebe ove metode koristit ćemo se onim djelima u kojima su hadisi zabilježeni po abecedi. Postoje tri vrste ovakvih djela:

a) djela koja su poznata pod nazivom El-Kutubul-musannefe fil-ehadisil-muštehere alel-elsineh,

b) djela poznata pod nazivom El-Mefatih vel feharis i

c) ostala djela u kojima su hadisi registrirani po abecedi.

Tokom daljnjeg izlaganja, osvrnut ćemo se na neka najznačajnija djela svake od spomenutih vrsta.

El-Kutubul-musannefe fil-ehadisil-muštehere

Kao što se iz naziva vidi, riječ je o djelima u kojima su zabilježeni hadisi koje narodne mase puno koriste i prenose. Autori ove vrste djela pokušali su da sve hadise koji su poznati narodnim masama saberu u zasebne zbirke, da pored njih navedu originalne zbirke u kojima su oni zabilježeni i da ukažu na njihov stepen vjerodostojnosti. Osim na hadise koji su slabi, oni najčešće ukazuju i na uzroke njihove slabosti.

Najčešće su hadisi u ovoj vrsti djela napisani abecednim redom, što istraživačima umnogome olakšava traženje hadisa.

Ako nam je poznat početak nekog hadisa, mi ćemo ga po abecedi tražiti u ovakvim djelima, i kad ga pronađemo, pored hadisa stoje izvor i stepen njegove vrijednosti. Ove vrste djela ima veoma mnogo, a najznačajnija su:

1. *Et-Tezkire fil-ehadisil-muštehere*, koje je napisao Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeši (umro 704. godine po Hidžri);

2. *El-Laliul-mensure fil-ehadisil-mešhure*, koje je napisao Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri);

3. *El-Mekasidul-hasene fi bejani kesirin minel-ehadisil-muštehere alel-elsine*, koje je napisao Muhammed b. Abdur-Rahman es-Sehavi (umro 902. godine po Hidžri);

4. *Ed-Durerul-muntessire fil-ehadisil-muštehere*, koje je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri);

5. *Temjizut-tajjibi minel-habisi fima jeduru ala elsinetin-nasi minel-hadisi*, koje je napisao Abdur-Rahman b. Ali eš-Šejbani (umro 944. godine po Hidžri);

6. *Teshilus-sebil ila kešfil-iltibas amma dare minel-ehadisi bejnen-nas*, koje je napisao Muhammed b. Ahmed el-Halili (umro 1057. godine po Hidžri); i

7. *Kešful-hafai ve muzilul-ilbas ameš-štehere minel-ehadisi ala elsinetin-nas*, koje je napisao Ismail b. Muhammed el-Adžluni (umro 1162. godine po Hidžri).

El-Mefatih vel-feharis

Sve je više hadiskih učenjaka koji nastoje da pojedine hadiske zbirke približe širim masama i traženje hadisa u njima na izvjestan način pojednostave. U djela, koja obično nazivaju miftahima (ključevima) i fehresima (katalogizima), oni bilježe početne dijelove hadisa pojedinih hadiskih zbirki abecednim redom. Pored hadisa navode nazive originalnih hadiskih zbirki, te poglavlja i naslove u kojima su u tim zbirkama zabilježeni. Ovakvih djela je sve više i više. Evo nekih od njih:

1. *Miftahus-sahihajn*, koje je napisao Muhammed b. Mustafa

Et-Tevakidi (umro 1312. godine po Hidžri). On je u njemu sabrao sve verbalne hadise el-hadisul-kavlije iz El-Buharijeva i Muslimova Sahiha. Napisao ih je abecednim redom prema prvoj riječi u tekstu hadisa. Pored svakog hadisa je naveo naziv zbirke, poglavlje i naslov, dio i stranicu na kojoj se on nalazi.

Pored hadisa on je, abecednim redom, popisao i imena ashaba od kojih su hadisi preneseni. Manjkavost ovoga djela je u tome što u njemu nisu registrirani praktični hadisi el-ehadisul-fi'lijje ova dva sahiha;

2. *Miftahut-tertib li ehadisil-El-Hatib*, koje je napisao Es-Sejjid Ahmed b. Es-Sejjid Muhammed b. Es-Sejjid es-Siddik el-Gimari. On je u njemu, abecednim redom, zabilježio početne dijelove hadisa koji se nalaze u djelu Tarihu Bagdad Ebu Bekra Ahmeda b. Alija b. Sabita el-Hatiba el-Bagadijja (umro 463. godine po Hidžri). Osim toga, u njemu je, abecednim redom, registrirao imena ashaba od kojih su ti hadisi preneseni. Pored hadisa naveo je dio i stranicu djela "Tarihu Bagdad" na kojoj se on nalazi.

Djelo Miftahut-tertib je značajno iz dva razloga:

a) što djelo Tarihu Bagdad, koje ima 14 svezaka i 7.000 stranica, sadrži mnogo hadisa koji se ne nalaze u drugim hadiskim zbirkama,

b) što ne postoji bilo kakav redoslijed po kome su hadisi bilježeni u njemu, pa ih je veoma teško pronaći bez djela Miftahut-tertib.

U djelu *Miftahut-tertib li ehadisil-El-Hatib* registrirano j abecednim redo oko 4.500 početnih dijelova hadisa iz El-Bagdadijeva djela "Tarihu Bagdad;

3. *El-Bugje fi tertibi ehadisul-Hil'je*, koje je napisao Es-Sejjid Abdul-Aziz b. Es-Sejjid Muhammed b. Es-Sejjid Siddik el-Gimari. On je u njemu na potpuno identičan način sabrao početne dijelove hadisa koji se nalaze u djelu Hil'jetul-evlijai ve tabekatul-esfijai Ebu Nuajma el-Asbehanija (umro 430. godine po Hidžri), a koje sadrži oko 5.000 hadisa.

On je početne dijelove hadisa djela Hil'jetul-evlija zapisao abecednim redom, a pored njih dio i stranicu na kojoj se malazi u djelu Hil'jetul-evlijai;

4. *Miftahul-Muvetta*, koje je napisao Muhammed Fuad Abdul-Baki. On je u njemu na spomenuti način zabilježio početne dijelove hadisa koji se nalaze u Muvettau' Malika b. Enesa;

5. *Fehrest li ehadisi Sahihi Muslim el-kavlje*, koje je napisao također Muhammed Fuad Abdul-Baki. On je u njemu na isti način, abecednim redom, zabilježio početne dijelove verbalnih hadisa el-ehadisul-kavlje, iz Muslimova Sahiha; i

6. *Fehrest li tertibi Sunen Ibn Madže*, napisao ga je također Muhammed Fuad Abdul-Baki. On je na isti način registrirao početne dijelove iz Ibn Madžina Sunena. Pored hadisa naveo je dio i stranicu na kojoj se koji od njih u Ibn Madžinu Sunenu nalazi.

Ostala djela u kojima su hadisi zabilježeni abecednim redom

Osim djela koja smo spomenuli, ima još mnogo djela ove vrste u kojima su hadisi zabilježeni abecednim redom prema prvoj riječi u tekstu hadisa. Mi ćemo ovdje spomenuti samo jedno od tih djela, a to je *El-Džamius-sagir fi ehadisil-beširin-nezir*, koje je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri).

On je u ovom djelu, abecednim redom, zabilježio hadise iz 24 hadiske zbirke: iz *El-Kutubus-Sitte*, iz tri Mu'džema Et-Taberanija, iz *El-Hakimova Mustedreka*, iz Ahmed b. Hanbelova *Musneda* i iz dodatka njegova sina Abdullaha, iz *El-Buharijevih djela El-Edebul-mufred i Et-Tarih*, iz *Ibn Hibbanova Sahiha*, iz *Seid b. Mensurova Sunena*, iz *Ebu Šejbeova Sunena*, iz *Abdur-Rezzakova Džami'a*, iz *Ebu Ja'laova Musneda*, iz *El-Bejhekijsva Sunena*, iz *Ed-Dejlemijsva Musneda*, iz *Ebu Nuajmova djela Hil'jetul-evlijai ve tabekatul-esfijai*, iz *El-Bejhekijsva djela Šuabul-iman*, iz *Ed-Darekutnjsva Sunena*, iz *Ibn Adijsva djela El-Kamil*, iz *El-Bagdadijsva Tariha* i još nekih manjih zbirki.

Es-Sujuti je, pored hadisa, kraticama označio izvor u kome se on nalazi i kraticama ukazao na njegov stepen vjerodostojnosti, a spomenuo je ime ashaba od koga je hadis zabilježen.

U uvodu je on pojasnio sve spomenute kratice. Vjerodostojne hadise je označio kraticom (صح), hasen-hadise kraticom (ح), a daif-hadise kraticom (ضعف).

Mahana je što je sve kategorije slabih hadisa, pa čak i apokrifne hadise podveo pod kategoriju daif-hadisa. Iz tog razloga nije dozvoljeno koristiti daif-hadise ovog djela dok se tačno ne ustanovi kojoj

kategoriji daif-hadisa pripada koji slabi hadis.

Treba imati na umu da Es-Sujuti spada u kategoriju blagih kritičara. Zbog toga se svi hadisi koje je on ocijenio vjerodostojnim ne mogu uvijek prihvatiti kao vjerodostojni. Ponekad je potrebno čuti i mišljenja drugih hadiskih učenjaka i hadiskih kritičara. U tom pogledu je preporučljivo konsultirati djelo Fejdul-kadir, komentar El-Džamius-sagira, u kome je El-Munavi na više mjesta iznio svoje neslaganje sa Es-Sujutijem u pogledu njegove ocjene hadisa, argumentirajući svaki put svoje mišljenje.

Od ostalih djela u kojima su hadisi zabilježeni abecednim redom, značajna su i djela El-Džamiul-kebir, od Es-Sujutija, kao i Et-Taberanijev El-Mu'džemul-kebir, u kome je štampan katalog u kome su hadisi poredani abecednim redom prema prvoj riječi u tekstu hadisa.

3. Traženje hadisa na temelju bilo koje riječi iz teksta hadisa

Ovom metodom ćemo se poslužiti onda kada nam je poznata bilo koja riječ iz teksta hadisa za kojim tragamo. Uvjet je da riječ koja nam je poznata bude imenica, glagol ili pridjev, da ne bude prijedlog ili čestica. Pri upotrebi ove metode kod traženja hadisa možemo se poslužiti samo jednim djelom. To je El-Mu'džemul-mufehres li elfazil-hadisi.

Ovaj značajni hadiski katalog je jedini ove vrste koji je izdat do danas. Na njemu je 33 godine radila grupa zapadnih orijentalista. Prvi od ukupno sedam tomova izdat je 1936. godine, a posljednji, sedmi, 1969. godine. Izdat je pod imenom Arnolda Jana Wensincka. Značaj ovoga djela je u tome što su u njemu parcijalno prema svakoj riječi, abecednim redom zabilježeni dijelovi hadisa koji se nalaze u devet hadiskih zbirki: El-Kutubus-sitte, Malikovu Muvettau, Ahmed b. Hanbelovu Musnedu i Ed-Darimijevu Sunenu.

Djelo je ustrojeno na način kako je ustrojen El-Mu'džemul-mufehres li elfazil-Kurani. Parcijalno su, abecednim redom, prema svakoj riječi, zabilježeni dijelovi hadisa na osnovu kojih je moguće prepoznati cijeli hadis, a pored njih, kraticama, naziv zbirke, te kitab, poglavlje, odnosno dio i stranica u djelima koja nisu napisana po po-

glavljima kao što su Ahmed b. Hanbelov i Ed-Darimijev Sunen, ili broj hadisa u djelima u kojima su hadisi numerirani, kao što je slučaj sa Malikovim Muvettaom i Muslimovim Sahihom. Ovo djelo, koje od neprocjenjive vrijednosti, ima nekoliko krupnih nedostataka. Prvi nedostatak je taj što u uvodu nije dato uputstvo o načinu njegova korištenja. Drugi nedostatak je što u njemu nisu obrađeni svi hadisi iz spomenutih devet hadiskih zbirki. Veliki broj hadisa je upotpunosti izostavljen. To predstavlja izvjesne poteškoće istraživačima i ljudima od nauke, koji nakon što pročitaju traženi hadis prema svakoj riječi u spomenutim djelima - ostaju bez rezultata i ne mogu ustvrditi da se on ne nalazi u devet spomenutih hadiskih zbirki. Treći mu je nedostatak što svi hadisi u njemu nisu registrirani prema svakoj riječi.

Na temelju ovoga djela, hadis pronalazimo tako što abecednim redom tražimo riječi koje su nam iz toga hadisa poznate. Kad nađemo riječ, ispod te riječi će biti naveden dio hadisa na temelju kojega možemo prepoznati cijeli hadis, a pored njega su kraticama spomenuti izvori i nazivi poglavlja u kojima je taj hadis zabilježen.

Bitnu poteškoću prilikom traganja za hadisom na temelju El-Mu'džemul-mufehresa predstavlja to što broj poglavlja i stranica navedenih u njemu ne odgovara broju poglavlja i stranica spomenutih zbirki koje mi posjedujemo. Međutim, vješt istraživač će se ipak u tome snaći.

4. Traženje hadisa na temelju njegova smisla

Ovu metodu ćemo koristiti onda kada nam je poznat smisao hadisa koji tražimo, ili kada želimo da dodemo do hadisa o određenoj temi. Prilikom traženja hadisa na temelju smisla, koristit ćemo hadiske zbirke i druga djela u kojima su hadisi zabilježeni po temama. Takvih djela imamo tri vrste:

- a) djela u kojima su hadisi iz svih oblasti islama,
- b) djela u kojima su hadisi koja tretiraju više pitanja, i
- c) djela u kojima su hadisi koji tretiraju pojedina pitanja.

A. Djela u kojima su hadisi iz svih oblasti islama

Hadiskih djela ove vrste ima veoma mnogo. Ona su poznata pod nazivima:

1. Džami'i الجوامع
2. Mustahredži na dževami'e الْمُسْتَخْرَجَاتُ عَلَى الْجَوَامِعِ
3. Mustedreci na džami'e عَلَى الْجَوَامِعِ الْمُسْتَدْرَكَاتُ
4. Medžami' الْمَجَامِعُ
5. Ez-Zevaidi, الرَوَائِدُ
6. Miftahu kunuzis-sunneh مِفْتَاحُ كُنُوزِ السُّنَّةِ

Tokom daljnjeg izlaganja osvrnut ćemo se na svaku od spomenutih vrsta i ukazati na najznačajnija djela od svake vrste.

1. El-Dževami الْجَوَامِعُ

Dževami' je množina riječi džami.' To je naziv za hadiske zbirke univerzalnog karaktera u kojima su zabilježeni hadisi iz svih oblasti islama: akaida, fikha, tefsira, sire, ahlaka, kaznenog prava, ibadata, bračnog prava, testamentalnog prava, vakufskog prava, o oblačenju o ishrani i sl.

Najpoznatije zbirke ove vrste su sljedeće:

1. *El-Džamius-sahih*, Ebu Abdullaha Muhammeda b. Ismaila b. Ibrahima el-Džufija el-Buharija.
2. *El-Musnedus-sahih*, Ebul-Husejna Muslima b. Hadždžadža el-Kušejrija en-Nejsaburija, i
3. *El-Džami'*, Ebu Isaa Muhammeda b. Isaa b. Sevrea et-Tirmizija.

2. Mustahredži na džami'e الْمُسْتَخْرَجَاتُ عَلَى الْجَوَامِعِ

Mustahredži na Džamie su hadiske zbirke u kojima su isti hadisi kao i u džami'ma, ali sa drugim senedima.

Kada je, konkretno, riječ o Mustahredžu na El-Džamius-sahih, to su djela u kojima su isti oni hadisi koji se nalaze u El-Džamius-sahihu ali sa sasvim drugim senedima. Obično senedi Mustahredža i senedi El-Džamius-sahiha počinju od istog učitelja ili se sastaju kod nekog zajedničkog ravije iznad, pa makar i kod ashaba.

Mustahredži, što se tiče redoslijeda, broja dijelova (kitaba) i broja

poglavlja, moraju biti identični sa zbirkom na koju se odnose. Dakle, redosljed, broj dijelova (kitaba) i broj poglavlja u Mustahredžu na El-Džamius-sahih mora biti isti kao i u El-Džamius-sahihu. Od mustahredža na džami'e najpoznatiji su:

1. *Mustahredž ala Sahihil-Buhari*, koji je napisao hafiz hadisa Ebu Bekr Ahmed b. Ibrahim b. Ismail el-Ismaili el-džirdžani (umro 371. god. po Hidžri);

2. *Mustahredž ala Sahihil-Buhari*, koji je napisao hafiz hadisa Ebu Abdullah Muhammed b. El-Abbas b. Ahmed b. Muhammed b. Asim b. Bilal b. Usm, poznat kao Ibn Ebu Zuhl, (umro 378. god. po Hidžri);

3. *Mustahredž ala Sahihil-Buhari*, koji je napisao hafiz hadisa Ahmed Muhammed b. Ebu Hamid Ahmed b. Husejn b. El-Kasim El-Gatrif b. El-Džehm El-Gatrfi (umro 377. god. po Hidžri);⁹⁷¹

4. *Mustahredž ales-Sahihajni*, koji je napisao Ebu Nuajm el-Asbehani (umro 430. god. po Hidžri) i

5. *Mustahredž ales-Sahihajni*, koji je napisao Ebul-Ahrem (umro 344. god. po Hidžri).

Način traženja hadisa na temelju njih je potpuno isti kao i kod Džami'a. Hadis čiji smisao znamo - pokušat ćemo pronaći u Mustahredžu. Ako ga pronađemo u njemu, onda treba da znamo da se on nalazi u istom poglavlju i u Džami'u.

3. Mustedreci na džami'e عَلَى الْجَوَامِعِ الْمُسْتَدْرَكَاتُ

Riječ *mustedrek* u arapskom jeziku znači nadopuna. U hadiskoj terminologiji mustedrek je naziv za djelo u kome su zabilježeni hadisi koji ispunjavaju uvjete autora neke od zbirke hadisa a on ih nije uvrstio u svoju zbirku.

U Mustedreku na dva għiha zabilježeni su hadisi koji ispunjavaju uvjete El-Buharija i Muslima, a njih dvojica ih nisu zabilježili u svojim sahihima. Najpoznatiji su sljedeći mustedreci:

1. El-Mustedrek ales-Sahihajn, što ga je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamdevejh El-Hakim ed-Dabi en-Nejsaburi (umro 405. god. po Hidžri). On je u njemu po

⁹⁷¹ Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 115. str. i Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 30. i 21. str.

poglavljima zabilježio hadise koji ispunjavaju uvjete El-Buharije i Muslima, a njih dvojica ih nisu zabilježili u svojim zbirkama.

Ebu Abdullah El-Hakim je u svome Mustedreku zabilježio tri vrste hadisa:

a) sahih-hadise koji su vjerodostojni prema kriterijima El-Buharije i Muslima, a njih dvojica ih nisu uvrstili u svoje Sahihe;

b) sahih-hadise koji su vjerodostojni prema kriterijima ostalih učenjaka osim El-Buharija i Muslima; i

c) hadise koji, prema njegovu mišljenju, nisu vjerodostojni, a uvrstio ih je u Mustedrek kako bi na njih upozorio.

El-Hakimov El-Mustedrek je štampan u Indiji u četiri velika toma. Uz tekst hadisa u njemu je štampana i ocjena hadisa od Ez-Zehabija pod nazvom Telhisul-Mustedrek;⁹⁷²

2. *Kitabul-mustedrek ales-Sahihajni*, što ga je napisao Ebu Zerr Ibn Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ufejir el-Ensari el-Herevi (umro 434. god. po Hidžri); i

3. *Kitabul-Ilzamat*, što ga je napisao Ebul-Hasan Ali b. Omer b. Ahmed b. Mehdi ed-Darekutni (umro 385. god. po Hidžri).

Ed-Darekutni je u njemu, po musnedima ashaba, zabilježio hadise koji su vjerodostojni prema kriterijima El-Buharija i Muslima, a njih dvojica ih nisu uvrstili u svoje sahihe. Sadržan je u jednom tomu.

4. Medžamii المجاميع

Medžami su djela u kojima su objedinjeni hadisi dviju ili više hadiskih zbirki, i to onim redoslijedom kojim su napisani u tim zbirkama. Kada je riječ u Medžamiima na dva sahiha, to su djela u kojima su objedinjeni hadisi dva sahiha. Ovakvih djela ima mnogo a najpoznatija su:

1. *El-Džem'u bejnes-Sahihajn*, poznato pod nazivom, Mešarikul-Envarin-nebevijeti min sihahil-ahbari-mustafevijeti, koje je napisao El-Hasan b. Muhammed el-Hakim (umro 650. god. po Hidžri);

2. *El-Džem'u bejnes-Sahihajni*, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Nasr Fetuh el-Humejdi (umro 488. god. po Hidžri);

⁹⁷² Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 116. i 117. str.

3. *El-Džem'u bejnes-Sahihajni*, koje je napisao Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj el-Munziri (umro 656. god. po Hidžri).

U ovim djelima su objedinjeni hadisi El-Buharijeva i Muslimova Sahiha. Pored ovih djela ima i onih u kojima su objedinjeni hadisi iz svih šest hadiskih zbirki. To su sljedeća djela:

1. *El-Džem'u bejnel-usulis-sitte*, poznato pod nazivom *Et-Tedžridu lis-sihahi ves-suneni*, koje je napisao Ebul-Hasan Rezin b. Muavija el-Andalusi (umro 535. god. po Hidžri);

2. *El-Džem'u bejnel-usulis-sitte*, poznato pod nazivom *Džami'ul-usul min ehadisir-Resul*, koje je napisao Ebul-Sa'dat, poznat kao Ibnul-Esir (umro 606. god. po Hidžri); i

6. *Džem'ul-fevaidi min Džamiil-Usuli ve medžmeiz-Zevaidi*, koje je napisao Muhammed b. Muhammed b. Sulejman el-Magribi (umro 1094. god. po Hidžri). U ovom djelu su objedinjeni hadisi iz 14 hadiskih zbirki: El-Kutubus-Sitte, Malikova Muvettaa, Ed-Darimijina Sunena, Ahmed b. Hanbelova Musneda, Ebu Ja'laova Musneda, El-Bezzareva Musneda i tri Et-Taberanijeva El-Mu'džema.⁹⁷³

5. Zevaidi الزوائد

Ez-Zevaidi su djela u kojima su zabilježeni hadisi neke zbirke koji se ne nalaze u ostalim hadiskim zbirkama, kao što je djelo Misbahuz-zudžadže ala zevaidi Ibnul-Madže, koje je napisao Ahmed b. Muhammed el-Busejri (umro 840. god. po Hidžri). On je u njemu zabilježio hadise iz Ibn Madžina Sunena, kojih nema u preostalim pet hadiskih zbirkama El-Kutubus-sitte.

U djelu *Medžmeuz-Zevaidi ve menbeul-fevaidi* je Ali b. Ebu Bekr El-Hejsemi (umro 807. god. po Hidžri) zabilježio hadise iz Ahmed b. Hanbelova Musneda, Ebu Ja'laova Musneda, El-Bezzarova Musneda i sve tri El-Mu'džema Et-Taberanija, kojih nema u šest hadiskih zbirki El-Kutubus-sitte.

⁹⁷³ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 117. i 118. str.

6. Miftahu kunuzis-sunneh مِفْتَاحُ كُنُوزِ السُّنَّةِ

To je hadiska enciklopedija koju je napisao holandski orijentalista Arnold Jan Wensinck. Napisao ju je na engleskom jeziku, potom je Muhammed Fuad Abdul-Baki ovo djelo preveo na arapski jezik, a štampano 1933. godine.

U ovom djelu su, parcijalno po poglavljima koja su struktuirana abecednim redom, zabilježeni hadisi iz 14 hadiskih zbirki: El-Kutubus-sitte Malikova Muvettaa, Ahmed b. Hanbelova Musneda, Musneda Ebu Davuda et-Tajalisija, Ed-Darimijeva Sunena, Musneda Zijada b. Alija, Ibn Hišamove Sire, El-Vakidijeva djela El-Megazi i Ibn Sa'dova djela Et-Tabekat.

Djelo je napisano po poglavljima. Poglavlja su poredana abecednim redom, a u okviru tih poglavlja zabilježeni su dijelovi hadisa iz 14 spomenutih zbirki. Pored svakog hadisa kraticama su navedene zbirke i poglavlja u kojima se on nalazi.

Mi ćemo pomoću ovoga djela tragati za hadisom na sljedeći način. Na temelju njegova smisla pokušat ćemo pretpostaviti u kom bi on poglavlju mogao biti zabilježen. Abecednim redom tražimo pertpostavljeno poglavlje i, kada ga nađemo, u okviru njega tražimo željeni hadis. Ukoliko nađemo željeni hadis, pored njega nam je kraticama označena originalna hadiska zbirka i poglavlje u kome je zabilježen.

Ako, na primjer, pored hadisa stoji: (بَخ، ك 3، ب 39), to znači da je hadis zabilježen u El-Buharijevu Sahihu u kitabu 3, u poglavlju 39. Tada u tabeli El-Buharijeva Sahiha, koji se nalazi na početku djela Miftahu kunuzis-sunneh, vidimo koji je to kitab 3. i koje je poglavlje 39. u okviru tog kitaba. Otvorimo ih u El-Buharijevoj zbirci, i u njima ćemo naći traženi hadis.

Hadis koji tretira više tema možemo tražiti u više poglavlja. Tako, na primjer, hadis: **بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ** Islam se temelji na pet stvari... možemo tražiti u poglavljima: O šehadetu, O Namazu, O postu, O zekatu i O hadžu.⁹⁷⁴

⁹⁷⁴ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 121. str.

B) Djela u kojima su hadisi koji tretiraju više pitanja

U ovu vrstu djela ubrajaju se ona djela koja se ne smatraju univerzalnim hadiskim zbirkama koje tretiraju sva pitanja iz oblasti islama, nego djela koja tretiraju više tih pitanja. Tu ubrajamo sljedeće vrste zbirke:

- a) suneni
- b) musannefi
- c) muvettai
- d) mustahredži na ovu vrstu djela

1. Suneni

Suneni su hadiske zbirke koje sadrže hadise koji se odnose na fikhška i šerijatska pitanja. Ranije smo spomenuli sunene koji spadaju među šest poznatih hadiskih zbirki El-Kutubus-sitte: Ebu Davudov, En-Nesaijev i Ibn Madžin Sunen. Ovdje ćemo spomenuti još neke značajne sunene, kao što su:

1. Sunen koji je napisao Muhammed b. Idris eš-Šafi (umro 204. godine po Hidžri);
2. Sunen koji je napisao Ebu Osman Seid b. Mensur b. Šu'be el-Mervezi (umro 227. godine po Hidžri);
3. Sunen koji je napisao Ebu Džafer Muhammed b. Es-Sabbah ed-Dulabi el-Bagdadi el-Bezzar (umro 227. godine po Hidžri);
4. Sunen koji je napisao Ebul-Velid Abdul-Melik b. Abdul-Aziz b. Džurejdž er-Rumi (umro 249. godine po Hidžri);
5. Sunen, koji je napisao Abdullah b. Abdur-Rahman ed-Darimi (umro 255. godine po Hidžri);
6. Sunen, koji je napisao Ebu Bekr Muhammed b. Jahja el-Hemdani (umro 347. godine po Hidžri);
7. Sunen koji je napisao Ebu Bekr Ahmed b. Sulejman b. El-Hasan b. Israil en-Nedžda el-Bagdadi (umro 348. godine po Hidžri);
8. Sunen, koji je napisao Ali b. Omer ed-Darekutni (umro 385. godine po Hidžri);

9. Sunen koji je napisao Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Fredž b. Lal el-Hemdani (umro 398. godine po Hidžri);

10. Sunen koji je napisao Ebul-Kasim Hibetullah b. El-Hasan b. Mensur et-Taberi (umro 418. godine po Hidžri) i

11. Sunen koji je napisao Ebu Bekr Ahmed b. El-Husejn El-Bejheki (umro 458. godine po Hidžri).⁹⁷⁵

2. Musannefi

Musannefi su hadiske zbirke koje, također, sadrže hadise koji tretiraju fikhška i šerijatska pitanja. Razlika između sunena i musannefa je u tome što suneni sadrže uglavnom merfu' hadise, dok musannefi, osim merfu' hadisa, sadrže još i mevkuf i maktu'-hadise. Dakle, musannefi, osim riječi Allahova Poslanika, s.a.v.s., sadrže i riječi ashaba i tabi'ina. Od ove vrste djela najznačajnija su:

1. Musannef koji je napisao Ebu Seleme Hammad b. Seleme el-Basri (umro 167. godine po Hidžri);

2. Musannef koji je napisao Ebu Sufjan Veki' b. El-Džerrah el-Kufi (umro 196. godine po Hidžri);

3. Musannef, koji je napisao Ebu Bekr Abdur-Rezzak b. Hemmam es-San'ani (umro 211. godine po Hidžri);

4. Musannef, koji je napisao Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebu Šejbe el-Kufi (umro 235. godine po Hidžri); i

5. Musannef, koji je napisao Bekijj b. Mahled el-Kurtubi (umro 276. godine po Hidžri).⁹⁷⁶

3. Muvettai

Muvettai su isto što i musannefi, samo se razlikuju u nazivu. Dakle, muvettai su hadiske zbirke koje sadrže hadise koji tretiraju fikhška i šerijatska pitanja, a koje uz Vjerovjesnike, s.a.v.s., riječi sadrže i riječi ashaba i tabi'ina. Od ove vrste hadiskih zbirki najpoznatije su:

1. Muvetta, koji je napisao Muhammed b. Abdur-Rahman b. Ebu Zi'b el-Medeni (umro 158. godine po Hidžri),

⁹⁷⁵ Vidi: Muhammed b. Džafer el-Kettani "Er-Risaletul-Musetarife", 26-38. str.

⁹⁷⁶ Vidi: Dr. Mahmud et-Tahhan "Usulut-tahridži ve dirasetul-esanidi", 134. i 135. str.

2. Muvetta, koji je napisao Ebu Abdullah Malik b. Enes el-Esbehi (umro 179. godine po Hidžri) i

3. Muvetta, koji je napisao Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Mervezi, poznat kao Abdan (umro 283. godine po Hidžri).

4. Mustahredži na ova djela

Ranije smo istakli da su mustahredži hadiska djela u kojima su zabilježeni hadisi neke zbirke sa sasvim drugim senedima. Mutshredža na ovu vrstu djela veoma je malo. Zapravo na Muvettae i musannefe nije napisan ni jedan mustahredž. Od sunena je samo napisan mustahredž na Ebu Davudov Sunen. Napisao ga je Kasim b. el-Esbehi.⁹⁷⁷

C) Djela u kojima su hadisi koji tretiraju pojedina pitanja

Od djela koja sadrže hadise koji tretiraju pojedina pitanja ili određene teme imamo ove vrste djela:

1. El-Edžza'u
2. Et-Tergibu vet-terhibu
3. El-Ahkam
4. Djela o pobožnosti, vrednotama, odgoju i moralu
5. Djela o posebnim temama
6. Djela iz drugih oblasti islama
7. Djela iz Ilmut-tahridža
8. Komentari određenih djela

1. El-Edžza'u

El-Edžza'u je plural riječi džuz'un, što znači dio. El-Edžzau'u su manje hadiske zbirke koje sadrže hadise koji se odnose na jedno pitanje ili jednu temu, ili, pak, hadise koje je prenio jedan prenosilaca. Ove vrste djela ima mnogo. Ovdje ćemo spomenuti samo neka od

⁹⁷⁷ Isti izvor, 135. i 136. str.

njih:

1. *Džuz'u ref'il-jedejini fis-salati*, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail b. Ibrahim el-Džu'fi el-Buhari (umro 256. godine po Hidžri). U njemu je on zabilježio hadise koji govore o podizanju ruku prilikom izgovora tekbira u namazu;

2. *Džuz'ul-kiraeti halfel-imam*, koje je također napisao El-Buhari. On je u njemu sabrao hadise koji govore u učenju za imamom u namazu;

3. *Džuz'u ma revahu Ebu Hanife anis-sahabe*, koje je napisao Ebu Ma'ser Abdul-Kerim b. Abdus-Ahmed et-Taberi (umro 478. godine po Hidžri). On je u njemu sabrao hadise koje je Ebu Hanife izravno prenio od Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., ashaba.

2. Et-Tergibu vet-terhibu

Et-Tergibu vet-terhibu je naziv za djela u kojima su tematski sabrani hadisi kojima se podstiče na dobro i odvraća od zla i zastrašuje. Ovakvih djela imamo dvije vrste: Ona u kojima su hadisi zabilježeni sa senedima i ona u kojima su hadisi sabrani bez seneda. Najznačajnija su:

1. E-Tergibu vet-terhibu, koje je napisao Ebu Hafs Omer b. Ahmed, poznat kao Ibn Šahin (umro 385. godine po Hidžri). U njemu je Ibn Šahin zabilježio hadise sa senedima.

2. E-Tergibu vet-terhibu, koje je napisao Zekijuddin Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj el-Munziri (umro 656. godine po Hidžri). U njemu je El-Munziri po temama zabilježio hadise bez seneda, ali je pored svakog hadisa spomenuo izvornu zbirku u kojoj se on nalazi i ukazao na njegov stepen vjerodostojnosti. Ovu El-Munzirijevu zbirku je sažeo Ibn Hadžer el-Askalani i ona je prevedena na bosanski jezik.

3. El-Ahkam

El-Ahkam su djela u kojima su tematski sabrani hadisi koji se odnose na pojedine propise Šerijata. Najpoznatija su:

1. *El-Ahkamul-kubra*, koje je napisao Ebu Muhammed Abdul-Hakk b. Abdur-Rahman el-Ešbili (umro 581. godine po Hidžri). On je napisao djelo i El-Ahkamus-sugra;

2. *El-Ahkam*, koje je napisao Abdul-Gani b. Abdul-Vahid el-

Makdisi (umro 600. godine po Hidžri);

3. *Umdetul-ahkam an sejjidil-enam*, koje je također napisao El-Makdisi;

4. *El-Munteka fil-ahkam*, koje je napisao Abdus-Selam b. Abdullah b. Tejmijje el-Harani (umro 652. godine po Hidžri);

5. *El-Ilmam bi ehadisil-ahkam*, koje je napisao Muhammed b. Ali, poznat kao Ibnu-Dekikul-Id (umro 702. godine po Hidžri); i

6. *Bulugul-meram min edilletil-ahkam*, koje je napisao Ahmed b. Ali b. Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri). Njegov komentar je "Subulus-selam" od kojeg je nešto prevedeno kod nas.

4. Djela o pobožnosti, vrednotama i odgoju

Mnogi učenjaci su u zasebna djela bilježili hadise o spomenutim temama. Ovakvih djela je napisano veoma mnogo, a najpoznatija su:

1. *Kitabuz-zuhd*, koje je napisao Abdullah b. El-Muba-rek El-Mervezi (umro 181. godine po Hidžri);

2. *Kitabuz-zikri ved-duai*, koje je napisao Ebu Jusuf Jakub b. Ibrahim el-Kufi, Ebu Hanifin učenik, (umro 182. godine po Hidžri);

3. *Kitabu Feadijlul-Kur'an*, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Idris eš-Šafi (umro 204. godine po Hidžri);

4. *Kitabuz-Zuhd*, koje je napisao imam Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel eš-Šejbani (umro 241. godine po Hidžri);

5. *Kitabu zemmid-dun'ja*, koje je napisao Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed el-Bagdadi Ibnu-Ebud-Dun'ja (umro 281. godine po Hidžri);

6. *Kitabu ahlak-in-nebijji*, koje je napisao Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Asbehani Ebuš-Šejh (umro 369. godine po Hidžri);

6. *Kitabu feAdijjlis-sahabe*, koje je napisao Ebu Nuajm el-Asbehani (umro 430. godine po Hidžri);

7. *Kitabu rijadus-salihin min kelami sejjidil-murselin*, koje je napisao Ebu Zekerijja Jahja b. Šeref en-Nevevi (umro 676. godine po Hidžri).

8. *Edebul-mufred* koje je napisao El-Buhari.

5. Djela o posebnim temama

Mnogi hadiski i drugi učenjaci pisali su djela u vezi s posebnom temama i u njima bilježili hadise isključivo o tim temama. Takvih djela je napisano veoma mnogo, a spomenut ćemo samo neka:

1. *Kitabul-Džihad*, koje je napisao Abdullah b. El-Mubarek El-Mervezi (umro 181. godine po Hidžri);

2. *Kitabul-ihlas*, koje je napisao Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, poznat kao Ibnu-Ebud-Dun'ja (umro 281. godine po Hidžri);

3. *Kitabul-fiteni vel-melahimi*, koje je napisao Ebu Abdullah Nuajm b. Hammad el-Mervezi (umro 228. godine po Hidžri);

4. *Kitabul-esmai ves-sifat*, koje je napisao Ebu Bekr Ahmed b. El-Husejn El-Bejheki (umro 458. godine po Hidžri); i

5. *tabu zemmil-kelam*, koje je napisao Ebu Ismail Abdullah b. Muhammed el-Ensari el-Herevi (umro 481. godine po Hidžri).

6. Djela iz drugih oblasti islama

Mnogi učenjaci su napisali djela iz drugih oblasti, a ne iz oblasti hadisa, u kojima su zabilježili hadise ili sa svojim originalnim senedima kako su ih oni čuli od svojih učitelja, ili hadise bez seneda, a onda su spomenuli ko ih je zabilježio. To su djela poput tefsira, fikha, i povijesti.

Ovakvih djela ima veoma mnogo, od kojih ćemo spomenuti samo neka, najznačajnija, kao što su:

1. *Džamiul-bejan an te'vili ajatil-Kur'an*, koje je napisao Ebu Džafer Muhammed b. Džerir et-Taberi (umro 310. godine po Hidžri). Ovo djelo je ustvari Et-Taberijev Tefsir;

2. *El-Mugni*, koje je napisao Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudame el-Makdisi (umro 620. godine po Hidžri). Ovo je djelo iz fikha hanbelijskog mezheba;

3. *Tefsir Ibn Kesir*, koji je napisao Ebul-Fida' Ismail b. Omer el-Kureši ed-Dimeški (umro 747. godine po Hidžri); i

4. *Ed-Durrul-mensur fi tefsiril- tabil-Azizi bil- me'sur*, koje je napisao Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr es-Sujuti (umro 911. godine po Hidžri).

7. Djela iz ilmut-tahridža

Ranije smo spomenuli da su hadiski učenjaci napisali desetke djela u kojima su zabilježili hadisi nekih značajnih djela iz oblasti tefsira, fikha, akaida, povijesti islama i drugih grana, a koje su pronašli u izvornim hadiskim zbirkama, ukazavši na njihove izvore i stepen. Ranije smo i naveli oko desetak značajnih djela te vrste, od kojih ćemo, radi ilustracije, ovdje spomenuti samo tri:

1. *Tahridžu ehadisil-muhezzeb*, Ebu Ishaka eš-Širazija, koje je napisao Muhammed b. Musa el-Hazimi (umro 584. god. po Hidžri);
2. *Tahridžu ehadisil-muhtesaril-kebir*, Ibnul-Hadžiba, koje je napisao Ahmed b. Abdul-Hadi el-Makdisi (umro 744. god. po Hidžri); i
3. *Nasbur-raje liehadisil-hidaje El-Merginaniya*, koje je napisao Abdullah b. Jusuf ez-Zejlei (umro 762. god. po Hidžri).

8. Komentari određenih djela

Mnogi učenjaci su, komentirajući neke hadiske zbirke i druga hadiska djela, koristili neke nove hadise, i to veoma često sa senedima kojih nema u drugim hadiskim zbirkama. Zbog toga nije loše da se, prilikom traženja određenih hadisa, obratimo i na takva djela. Napisani su brojni komentari na razna djela. Mi ćemo ovdje spomenuti samo neke od njih:

1. *Fethul-Bari fi šerhi sahihil-Buhari*, koji je napisao hafiz hadisa Ibn Hadžer el-Askalani (umro 852. godine po Hidžri);
2. *Umdetul-kari šerhu sahihil-Buhari*, koji je napisao Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Ajni (umro 855. godine po Hidžri);
3. *Šerhu Ihjai ulumuddin El-Gazalija*, koji je napisao Ebul-Fejd Muhammed Murteda ez-Zubejdi; i
4. *Fethul-Kadir (šerhul-Hidaje fi fikhil-hanefijji)*, koji je napisao Kemaludin Muhammed b. Abdul-Vahid, poznat kao Ibnul-Hemam (umro 861. godine po Hidžri).

Način traženja hadisa je potpuno isti kao i kod univerzalnih djela u kojima su po temama zabilježeni hadisi koji se odnose na sva pitanja islama, ili kao kod djela u kojima su po temama zabilježeni hadisi koji se odnose na više pitanja islama. Dakle, na temelju smisla hadisa po-

kušat ćemo predodrediti u kome bi se poglavlju u navedenim djelima mogao traženi hadis nalaziti, a onda čitamo hadise u tim poglavljima u jednom, drugom, trećem djelu i sve tako redom dok ga ne pronađemo.⁹⁷⁸

5. Traženje hadisa na temelju sumnje u njihov stepen

Ukoliko bismo primijenili prethodne četiri metode i ne uspijemo pronaći željene hadise, ostaje nam da primijenimo i petu metodu koja nam je još preostala. To je da pretpostavimo da možda traženi hadisi spadaju u kategoriju slabih ili apokrifnih hadisa.

U tom slučaju ćemo nastaviti tražiti u djelima u kojima su zabilježeni isključivo slabi ili apokrifni hadisi. Prilikom korištenja ove metode traženja hadisa, koristit ćemo četiri vrste djela:

- a) zbirke apokrifnih (lažnih) hadisa
- b) zbirke daif (slabih) hadisa
- c) zbirke mursel-hadisa
- d) zbirke muallel-hadisa.

A) Zbirke apokrifnih hadisa

Kako bi ljudi mogli laše prepoznati apokrifne hadise, mnogi hadiski učenjaci su pokušali zabilježiti apokrifne hadise u zasebna djela. Obično su apokrifne hadise, u tim djelima, bilježili po temama. Pored svakog hadisa su spomenuli mišljenja meritornih učenjaka o njemu, i ime prenosioca koji ga je po njihovu mišljenju izmislio, ili ime prenosioca koji su bili skloni laži. Često su navodili i naziv zbirke u kojima je hadis izvorno zabilježen.

Ove vrste djela ima veoma mnogo. Imajući u vidu da smo ranije, kada smo govorili o apokrifnim hadisima, spomenuli mnoge zbirke ove vrste, ovdje ćemo se ograničiti samo na tri:

1. *Tezkiretul-mevdu'at*, koju je napisao Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi (umro 507. god. po Hidžri);

2. *Kitabul-mevdu'at minel-ehadisil-merfuat*, koga su nazvali Kitabul-Ebatil, koju je napisao Ebu Abdullah el-Husejn b. Ibrahim el-Hemdani el-Dževzeki (umro 543. god. po Hidžri); i

⁹⁷⁸ Isti izvor, od 137-145. str.

3. *Kitabu mevdu'atul-kubra*, koju je napisao hafiz hadisa Ebul-Fredž Abdur-Rahman b. Ali b. El-Dževzi (umro 597. god. po Hidžri).

Ibnul-Dževzi je bio veoma rigorozan i strog u ocjeni hadisa, pa je mnoge hadise iz šest poznatih zbirki El-Kutubus-sitte uvrstio u svoju zbirku apokrifnih hadisa, što su brojni učenjaci, a naročito Es-Sujuti i Ibnul-Arrak, demantirali.

Imajući u vidu da su zbirke apokrifnih hadisa pisane po temama, kod traženja hadisa u njima koristit ćemo četvrtu metodu.

B) Zbirke slabih hadisa

Hadiski učenjaci su većinu daif-hadisa objelodanili u djelima u kojima su zabilježili hadise koji su u širokoj upotrebi kod običnih masa, a koja su poznata pod nazivom El-Kutubul-musannefe fil ehadisil-muštehere alel-elsine, o kojima smo ranije govorili.

Osim ove vrste djela u kojima su objelodanjeni mnogi slabi hadisi, hadiski učenjaci su to činili i kroz druga djela, kao što su:

1. *Kitabud-duafai*, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ismail b. Ibrahim el-Džufi el-Buhari (umro 256. god. po Hidžri);

2. *Kitabud-Duafai vel-metrukin*, koje je napisao Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb en-Nesai (umro 303. god. po Hidžri);

3. *Kitabud-duafai*, koje je napisao hafiz hadisa Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Misri el-Berrki (umro 249. god. po Hidžri);

4. *Kitabud-duafai*, koje je napisao hafiz hadisa Muhammed b. Amr el-Ukajli (umro 323. god. po Hidžri);

5. *Kitabud-duafai vel-metrukin*, koje je napisao Ibnul-Dževzi (umro 597. god. po Hidžri). U ovim djelima zabilježena su imena slabih prenosilaca, a uz njihova imena su bilježeni i hadisi koje su oni prenijeli, dakle slabi hadisi;

6. *El-Menarul-munif fis-sahihi ved-Daif*, koje je napisao Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekr ed-Dimeški, poznat kao Ibnu-Kajjim el-Dževzije (umro 751. god. po Hidžri). U njemu je Ibn Kajjim, osim vjerodostojnih hadisa, zabilježio i mnoge slabe, pa i apokrifne hadise čije je uzroke slabosti iznio;

7. *Silsiletul-ehadisid-Daife vel-mevdu'a*, koje je napisao naš savremenik Muhammed Nasirudin el-Albani. Djelo je štampano u više to-

movu. U njemu je El-Albani zabilježio više od 2.000 slabih i apokrifnih hadisa, iznijevši uzroke njihove slabosti.

I ova vrsta djela uglavnom je napisana po temama, što znači da ćemo prilikom traganja za hadisima u ovim djelima uglavnom koristiti četvrtu metodu.

C) Zbirke mursel-hadisa

Ukoliko tražene hadise ne nađemo u spomenutim djelima, onda ćemo pretpostaviti da ti hadisi možda spadaju u kategoriju mursel-hadisa, pa ćemo ga onda potražiti u zbirkama mursel-hadisa. Najznačajnije su sljedeće zbirke mursel-hadisa:

1. *Kitabul-Merasil*, od Ebu Davuda Sulejmana b. Eš'asa b. Ishaka es-Sidžistanija (umro 275. god. po Hidžri);
2. *Kitabul-Merasil*, od Ibn Ebu Hatima er-Razija (umro 327. god. po Hidžri),
3. *Džamiut-tahsil li ahkamil-merasil*, hafiza hadisa Salahuddina Ebu Seida Halila el-Alaija (umro 761. god. po Hidžri).

D) Zbirke muallel-hadisa

Ukoliko ni u tim djelima ne nađemo tražene hadise, onda ćemo pretpostaviti da možda ti hadisi u sebi imaju kakvih skrivenih mahana i nedostataka, pa ćemo ih potražiti i djelima u kojima su zabilježeni hadisi sa skrivenim mahanama i nedostacima. Takvih djela ima mnogo a najznačajnija su:

1. *El-Ilelul-kebir*, ili *El-Ilelul-mufred*, od Ebu Isaa Muhammeda b. Isaa b. Sevrea et-Tirmizija (umro 279. god. po Hidžri);
2. *Ilelul-hadisi*, od imama Abdur-Rahmana b. Ebu Hatima er-Razija (umro 327. god. po Hidžri). Ovo djelo je štampano u dva toma; i
3. *El-Ilelul-varide fil-ehadis-in-nebevijjeti*, od Ebul-Hasana Alija b. Omera b. Ahmeda b. Mehdiya ed-Darekutnija (umro 385. god po Hidžri).

Ne pronađemo li tražene hadise ni u spomenutim djelima, ostalo nam je još da pretpostavimo da se možda radi o hadisi-kudsijama, pa ćemo ih onda potražiti u zbirkama hadisi-kudsija, a nazive nekih od

njih ranije smo spomenuli kada smo govorili o hadisi-kudsiji.⁹⁷⁹

Danas u traženju hadisa na bazi spomenutih metoda možemo koristiti i računar i CD. Traženje hadisa pomoću računara i CD-ova veoma je praktično, efikasno i brzo. Istina hadise pomoću računara i CD-ova možemo tražiti samo u onim zbirkama koje su kompjuterski obrađene a ne u svim.

⁹⁷⁹ Isti izvor, 148 – 152. str.

Recenzija doc. dr. Zuhdiye Hasanovića

Pripala mi je izuzetna čast i posebno zadovoljstvo da još u rukopisu čitam knjigu Hadis i hadiske znanosti prof. Mahmut ef. Karalića i da o njoj kažem svoje mišljenje. Tim prije što je Mahmut ef. Karalić prvi Bošnjak koji je nakon Drugog svjetskog rata stekao zvanje profesora hadiskih nauka, što je svojim dugogodišnjim radom u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu, a potom i na tadašnjoj Islamskoj pedagoškoj akademiji, kasnije Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici, pokazao izuzetne ne samo stručne, nego i pedagoške kvalitete, te se objavljivanjem u Islamskoj misli 80-ih godina prošlog stoljeća tekstova o hadisu i hadiskim znanostima, a koji su u cijelosti uvršteni u ovu knjigu, pokazao kao vrstan poznavalac hadiskih znanosti ibeskompromisan branitelj ehli-sunnetskog razumijevanja i prakticiranja islama, te što je prevodenjem i objavljivanjem višetomne Et-Tirmizijeve zbirke hadisa uz komentar na bosanskom jeziku dao nemjerljiv doprinos izvornom objektivnom saznanju Sunneta Božijeg Poslanika, s.a.v.s.

Djelo Hadis i hadiske znanosti spada u najkompletnija djela o hadiskim znanostima koja su uopće ispisana na bosanskom jeziku. Poznato je da su na bosanskom jeziku o hadiskim znanostima cjelovita djela napisali jedino Muhammed Tajjib Okić (Islamska tradicija: prilog izučavanju izvora šeriatskog prava, Sarajevo 1936.) i h. Mehmed ef. Handžić (Uvod u tefsirsku i hadisku nauku, Sarajevo 1937.), da su u periodici Islamske zajednice iscrpne redove o hadiskim znanostima objavili: Muhammed Tufo ("Temelji hadiske nauke", Glasnik VS IVZ-a 1938), Ferhat Šeta (Glasnik VIS-a, Sarajevo 1977., br. 2. – 1979., br. 6.) i Adnan Silajdžić (Islamska misao, Sarajevo, 1983., br. 57. – 1984., br. 70.), da su pojedine hadiske discipline ili posebne segmente hadiske znanosti kroz zasebna djela obradili: Mirsad Mahmutović (Povodi nastanka nekih hadisa, Udruženje Uleme BiH "El-Hidaje" Visoko, Visoko 1993.) i Šefik Kurdić (Velikani hadiskih znanosti, Islamska pedagoška akademija, Zenica 2003.); a da su udžbenike za medrese i fakultete uradili: prof. dr. Omer Nakičević (Uvod u hadiske znanosti, Hadis I: predavanja za prvu godinu, Islamski teološki fakul-

tet, Sarajevo, 1986.), Mirsad Mahmutović (Hadis 3: udžbenik za treći razred medrese, El-Kalem, Sarajevo, 1999.), i hfz. Dževad Hrvaić (Hadis 3: udžbenik za treći razred medrese, El-Kalem, Sarajevo, 2009.).

Djelo Hadis i hadiske znanosti ispisano je na 500 strana B5 formata, a sadrži sljedeće osnovne teme:

- Stručni nazivi za tradiciju.
- Nazivi za ljude koji su se bavili hadisom,
- Hadis u odnosu na Kur'an,
- Odnos prema Hadisu,
- Rad na planu pisanja i sabiranja hadisa,
- Najznačajnije grane hadiske nauke, i
- Vrste hadisa i njihova podjela.

Autor je primjerno izložio cjelokupnu problematiku djela, poštujući pri tome hijerarhijsko načelo interakcijske sprege među dijelovima višeg i nižeg ranga. Svi se dijelovi kako u djelu u cjelini, tako i u pojedinim dijelovima, logički nadovezuju jedan na drugi, a svi zajedno na nižim i višim stepenima tvore zaokruženu cjelinu.

Ono što se uočava nakon prvih iščitani strana ovoga djela jeste da su definicije, stavovi i mišljenja autoriteta hadiskih i drugih islamskih znanosti korektno preuzeti i jasno u podnožnim napomenama naznačeni. Vrlo često, odnosno kada god je to potrebno, autor iznesene stavove argumentira kur'anskim i hadiskim tekstovima, koje je naveo na arapskom i u prijevodu na bosanski jezik, nakon čega ne ostaje sumnje u ispravnost i korektnost onoga što je autor rekao.

Koristio se brojnom sasvim meritornom literaturom, uglavnom na arapskom, ali i temeljnim djelima o hadiskoj nauci na bosanskom jeziku. Na kraju rada autor je naveo ukupno 105 bibliografske jedinice koje je koristio u ovome radu.

Jezik koji se služi autor je stručan i razumljiv. Upotrijebljene termine na arapskom jeziku prevodi na bosanski, izuzev ako su u svom originalnom obliku razumljivi i već u upotrebi u bosanskom jeziku, kao što je slučaj s pojmovima Hadis, Sunnet i sl.

Interesiranje za Sunnet Božijeg Poslanika, s.a.v.s., posljednjih

godina je u porastu ne samo na lokalnom nego i svjetskom nivou. Da bismo bili u stanju pravilno razumijevati, a potom i primjenjivati Poslanikove, s.a.v.s., naredbe, upute, savjete i sugestije koji nam ocrtavaju uzorni ljudski život neophodno je, prvenstveno, upoznati se s temeljnim informacijama o hadisu, njegovom mjestu u islamu, odnosu prema Božijoj Riječi, a potom s povijesnim razvojem nastajanja hadiskih djela i njihove vjerodostojnosti. Ovo djelo prof. Karalića upravo ispunjava taj zadatak.

Za djelo Hadis i hadiske znanosti možemo reći da je udžbenik koji nudi na stručan način obrađene osnovne teme koje se u medresama i islamskim fakultetima izučavaju u okviru Terminologije Hadisa i svima njima, učenicima i studentima, dobro će doći kao osnovna literatura za spomenuti predmet. Istovremeno ovo djelo može biti veoma koristan priručnik svima onima koji žele usvojiti osnovne informacije o islamskoj tradiciji, njezinom mjestu u islamu i povijesnom razvoju od vremena Muhammeda, s.a.v.s., pa do danas. Imajući u vidu sva relevantna pitanja koja su tretirana i prezentirana u ovom djelu, kao i njegovu aktalnost, predlažem da se štampa i na taj način učini dostupnim širem čitateljstvu.

Doc. dr. Zuhdija Hasanović,

profesor hadisa,

na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu

Recenzija prof. dr. Fuada Sedića

Ova knjiga Hadis i hadiske znanosti uvaženog profesora Mahmuta Karalića je, bez sumnje, jedno od najboljih djela ovakve vrste koje je napisano na našim prostorima, što znatno pobuđuje interes čitalaca i svih onih koji žele da se malo bolje i detaljnije upoznaju sa raznolikošću nauke o Poslanikovoju, s.a.v.s., tradiciji. Bitno je napomenuti da je prof. Karalić svojim povratkom u Bosnu i Hercegovinu, nakon uspješno završenog studija, ponovno oživio i aktivirao podbro marginizirani odnos svijeta prema Hadisu što je bio rezultat ranijeg sistema koji je vladao na ovim prostorima.

Što se tiče ove knjige, ona je jedna od najbolje i najpreciznije napisanih knjiga iz ove oblasti iz područja nauke o hadisu i njenim detaljima, te je kao takvu slobodno možemo predložiti i preporučiti kao udžbenik našim studentima na islamskim fakultetima, učenicima u medresama, kao i svima onima koji žele malo detaljnije upoznati finese hadiske znanosti i napor ranijih generacija na očuvanju ovog drugog izvora naše vjere islama.

Prof. Karalić vrlo uspješno i sa posebnim osjećajem prevodi, obrazlaže i pojašnjava hadisku terminologiju i čini je pojednostavljenom čitaocima na bosanskom jeziku.

Veliko priznanje i pohvalu zaslužuje autor ovog važnog djela prof. Karalić, i bit ću slobodan predložiti da se ovo djelo prevede na albanski i još neki balkanski jezik kako bi bilo dostupno čitalaštvu na tim jezicima.

Zbog svega navedenog i mnogo čega drugog što nismo spomenuli, smatram da će ova knjiga naći svoje mjesto u javnim i osobnim bibliotekama, vjerskim institucijama, odgojno-obrazovnim ustanovama, a kao neizostavna literatura poslužiti će svima onima koji govore, pišu i izučavaju hadis i hadisku znanost.

Stoga, njeno izdavanje preporučujem toplo, svesrdno i s punim zadovoljstvom u nadi da će se uskoro naći u rukama mnogih koji ga s nestrpljenjem očekuju.

Prof. dr. Fuad Sedić,

profesor hadisa na Islamskom pedagoškom fakultetu u Bihaću

KORIŠĆENA LITERATURA

1. Abadi Ebu Tajjib Muhammed Šemsul-Hakkil-Azim "Avnul-ma'bud šerh suneni Ebu Davud", Darul-fikr, Bejrut 2003., prvo izdanje.

2. El-Abbad Atijje Muhammed Salim, Abdul-Muhsim b. Ahmed i Hamud b. Akla "Teshilul-vusul ila fehmi ilmil-usul", El-Džami'atul-islamije bil-Medinetil-Munevvvere.

3. Ahmed b. Hanbel "Musned sa komentarom Ahmeda Muhammeda Šakira", Darul-mearif, Egipat 1958.

4. Ahmed b. Hanbel "Musned", El-Mektebul-islami, Bejrut 1978., treće izdanje.

5. Ahmed Sa'd Ali "Ebu Davudov Sunen" (predgovor), Kairo 1952. prvo izdanje.

6. El-Adžloni Ismail b. Muhammed el-Džerahi "Kešful-hafai ve mezilul-ilbasi amma ištehere minel-ehadisi ala elsinetin-nasi", Daru Ihjait-turasil-arebi, Bejrut 1351. h., treće izdanje.

7. El-Albani Muhammed Nasirudin "Sahihul-džamius-sagir ve zij-daetuhu", El-mektebul-islami, Bejrut 1986., drugo izdanje.

8. El-Albani Muhammed Nasirudin "Silsiletul-ehadisid-daifeti vel-mevdu'ati ve eserahas-sejji'u fil-ummeti" El-Mektebul-islami, Bejrut 1985., peto izdanje.

9. El-Askalani Ibn Hadžer "Tehzibut-Tehzib", Darus-sadir, Bejrut.

10. El-Askalani Ibn Hadžer "Takribut-tehzib", Daru nešril-kutubl-slamijeti, Pakistan 1973., prvo izdanje.

11. El-Askalani Ibn Hadžer "Bulugul-merami min edilletil-ahkami", Daru nešril-kutubil-islamijeti, Pakistan 1976., prvo izdanje.

12. El-Askalani Ibn Hadžer "Hedjus-sari mukaddimetu Fethul-bari", Darul-ma'rife, Bejrut, drugo izdanje.

13. El-Askalani Ahmed b. Ali b. Hadžer "Nuzhatun-nezari šerhu Nuhbetul-fikeri fi mustalehi-ehlil-eseri", Darul-Misri lit-tabaa, treće izdanje.

14. El-Askalani Ahmed b. Ali b. Hadžer "Šerh Nuhbetul-fiker fi mustalehatil-ehli-eser", Darul-kutubil-ilmijje, Bejrut 1978.

15. El-Askalani Ahmed b. Ali b. Hadžer "El-Isabe fi temjizis-sahabe", Darul-fikr, Bejrut 1978.

16. El-Askalani Ibn Hadžer "Fethul-Bari šerhu Sahihil-Buhari" Darul-ma'rife, Bejrut, drugo izdanje.

17. El-A'zami Muhammed Mustafa "Ibn Huzejmin Sahih, predgovor", El-Mektebul-islami, Bejrut.

18. El-Buhari "Džami'us-Sahih bi hašijeti Es-Sindi", Daru ihjail-kitabil-arebi.

19. El-Buhari "Kitabud-duafais-sagiri", Darul-va'j, Halep 1396. h., prvo izdanje.

20. El-Buhari "Sahihul-Buhari, Buharijeva zbirka hadisa", Visoki saudijski komitet za pomoć BiH i Kulturni centar "Kralj Fahd", Sarajevo, 1430, h.g./2009. godine.

21. Ed-Darimi Hafiz Abdullah b. Abdur-Rahman Es-Semerandi "Sunen", Darul-Kitabul-arebi, Bejrut 1987., prvo izdanje.

22. Ed-Dimeški Ebul-Feda Ismail b. Kesir el-Kureši "El-Baisul-hasis šerhu ihtisari ulumul-hadis", Darul-kutubil ilmijje, Bejrut.

23. El-Džezeri Izuddin Ibnul-Esir "El-Lubab fi tehzipil-ensab", Darus-sadir, Bejrut.

24. El-Dževzije Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekr Ibnu-Kajjim "Zadul-Mead fi hedji hajril-ibad", Šeriketu ve matbeatu Mustafa el-babi El-Halebi ve evladushu, Egipat 1970.

25. El-Dževzije Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekr Ibn Kajjim "El-Menarul-munif fis-sahihi ved-Daif", Mektebetul-metbuatil-islamijjeti, Halep 1970., prvo izdanje.

26. Ebu Bekr Muhammed b. Hasan b. Furk "Kitabu Muškilul-hadisi ve bejanuhu" Darul-kutubil-ilmijje, Liban 1980.

27. Ebu Zehve Muhammed Muhammed "El-Hadisu vel-muhaddisun", Er-Rijasetul-amme lil-idaratil-buhusil-ilmijje vel-iftai ved-da'veti vel-iršad, Rijad 1984.

28. "El-Ehadisul-kudsijje", Kairo 1974., El-Medžlisul-a'ala li šu'unil-islamijjeti, ledžnetul-Kur'ani ve s-Sunneti.

29. El-Ensari Ahmed b. Abdullah el-Hazredži "Hulasatu Tehzibi tehzipil-Kemal fi esmair-ridžal", Mektebul-metbuatil-islamijje, Bejrut

1971., drugo izdanje.

30. El-Farisi Alauddin Ali b. Belban "El-Ihsan bi tertibi Sahih Ibn Hibban", predgovor Ibn Hibbanova Sahiha, Darul-Kutubil-ilmijje, Bejrut 1987., prvo izdanje.

31. Felateh Omer "El-Vad'u fil-hadisi", Muessesetu menahilul-urfan, Bejrut, 1981.

32. El-Hamevi Šihabuddin Ebu Abdullah Jakut b. Abdullah er-Rumi el-Bagdadi "Mudžemul-buldan", Darus-sadir, Bejrut.

33. Handžić Mehmed "Uvod u tefsirsku i hadisku nauku", Sarajevo 1972., drugo izdanje.

34. El-Hazimi Ebu Bekr Muhammed b. Musa (584) "Šurutul-eimetilhamse", Mektebetu Atif, Egipat.

35. El-Hatib Muhammed Adžadž "Usulul-hadisi ulumuhu ve mustalehatuhu", Darul-fikr 1975., treće izdanje.

36. El-Hemdani Ebu Bekr Muhammed b. Musa b. Osman b. Hazim "Kitabul-I'tibar fin-nasihi vel-mensuhi minel-asar", Metbeatul-Endelus, Hims 1966., prvo izdanje.

37. El-Herevi Ebul-Fajd Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Farisi "Dževahirul-usul fi ilmi hadisir-Resul", El-Mektebetul-ilmijje, El-Medina El-Munevera.

38. El-Hudari beg šejh Muhammed "Usulul-fikh" El-Mektebetut-tidžaretil-kubra, Egipat 1969., šesto izdanje.

39. El-Huli Muhammed Abdul-Aziz "Miftahus-Sunneti", Darul-kutubil-ilmijje, Bejrut 1980., treće izdanje.

40. Ibn Kesir "Tefsirul-Kur'anil-Azim" Daru ihjait-turasil-arebi, Damask 1969.

Karić Enes "Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik", Bosanska knjiga, Sarajevo 1995.

41. Ibn Kesir "El-Fitenu vel-melahimu, En-Nihaje", Muessesetun-Nur, Rijad 1388. h., prvo izdanje.

42. Ibn Kutejbe Abdullah b. Muslim ed-Dinevri "Islahu galeti Ebu Ubejd fi garibil-hadisi", Darul-garbil-islami, Bejrut 1983., prvo izdanje.

43. Ibn Kutejbe Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim "Te'vilu muhtelefil-hadisi", Darul-džil, Bejrut 1972.

44. Ibnus-Salah "Ulumul-hadisi", El-Mektebetul-ilmijje, El-Medina

El-Munevera 1972., drugo izdanje.

45. Ibnus-Salah Ebu Amr "Sijanetu Sahihi Muslim", Darul-garbil-islami, 1984.

46. El-Iraki Zejnudin Abdur-Rahim b. El-Husejn "Et-Takjidu vel-Idah šerhu Mukaddimeti Ibnus-Salah", El-Mektebetus-selefijetu, El-Medina El-Munevvera 1969., prvo izdanje.

47. El-Iš Jusuf "Tarihu asril-hilafetil-abbasije", Darul-kitab.

48. Itr-Nuruddin "Menhedžun-nakdi fi ulumil-hadisi", Darul-fikr.

49. Karić Enes "Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik", Bosanska knjiga, Sarajevo 1995.

50. El-Kari Ali b. Muhammed b. Sultan el-Mualla Ali "El-Israrul-merfuati fil-ahbaril-mevdu'ati", Darul-emane, Bejrut 1971.

51. El-Kasimi Abdullah b. Ali en-Nedždi "Muškilatul-ehadisinebevijjeti ve bejanuha", El-Metbeatul-rahmaniijeje, Egipat 1935.

52. El-Kasimi Muhammed Džemaludin "Kavaidut-tahdis min fununi mustalehl-hadisi", Daru Ihjais-sunnetin-nebevijjeti, Bejrut 1979., prvo izdanje.

53. El-Kazvini Ebu Abdullah Muhammed b. Jezid Ibn Madže "Sunen.", Darul-fikr, Bejrut, drugo izdanje.

54. El-Kettani Muhammed b. Džafer "Er-Risaletul-Mustetrefe li bejani mešhuri kutubis-sunnetil-mušerrefe"- Darul-kutubil-ilmije, Bejrut 1400. g. po. H., drugo izdanje.

55. El-Kinani Ebu Hasan Ali b. Muhammed b. Arrak "Tenzihuš-šer'atil-merfua anil-ahbari-š-šeniati-mevdu'a", Metbeatul-atif, Kairo.

56. Korkut Besim "Kur'an s prijevodom", El-Medina El-Munevera.

57. Kurdić Šefik "Velikani hadiskih znanosti"- Islamska pedagoška akademija, Zenica 2003.

58. El-Kurtubi Ebu Omer Jusuf b. Abdul-Berrr "Džami'ul-Bejanil-ilmii ve Fadlihi", Darul-fikr, Bejrut.

59. El-Makdisi Ebul-Fadl Muhammed b. Tahir "Šurutu eimetis-sitte", Mektebetu Atif, Egipat.

60. Malik b. Enes "El-Muvetta ", Egipat 1951. god.

61. El-Mevsili Ebu Ja'la Ahmed b. Ali b. El-Musenna "Musned", Darul-kubuleti lisekafetil-islamijjeti, Džeda 1988., prvo izdanje.

62. El-Mubarekfori Sefijjur-Rahman "Zapečaćeni džennetski na-

pitak”, ŠIP DD Borac Travnik.

63. El-Mubarekfori Ebu Ali Muhammed b. Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim “Mukaddimetu Tuhvetul-ahvezi”, Muhammed b. Muhsin El-Kibtı, Muessestul-Kurtuba, El-Medina El-Munevvera.

64. El-Mubarekfori Ebu Ali Muhammed b. Abdur-Rahman b. Abdur-Rahim “Tuhfvetul-ahvezi šerh Džami’it-Tirmizi”, Muhammed b. Muhsin el-Kibtı, Muessestul-Kurtuba, El-Medina El-Munevvera.

65. Muhammed Hasan Hitu “El-Hadisul-mursel hudždžijetuhu ve eseruhu fil-fikhil-islami”, Darul-Fikr.

66. Muhammed b. Muhammed Ebu Šehibe “Difau anis-sunneti”, Mektebetus-sunne 1989., prvo izdanje.

67. Mulahatir Halil Ibrahim “El-Hadisul-mutevatiru”, Mektebetu darul-vefa lin-nešri vet-tevzi, ‘Džeda.

68. El-Munziri Abdul-Azim b. Abdul-Kavijj “Et-Tergibu vet-terhibu minel-hadisiš-šerifi”, Mustafa el-Babi el-Halebi, Egipat 1968., treće izdanje.

69. En-Nablisi Abdul-Ganijj “Zehairul-mevaris fi delaleti ala mevdi’il-hadisi”, Darul-ma’rife, Bejrut.

70. Nakičević Omer “Uvod u hadiske znanosti hadis I “, Islamski teološki fakultet, Sarajevo 1986.

71. En-Nejsaburi el-Hakim Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah “Kitabu ma’rifeti ulumil-hadisi”, El-Mektebetul-ilmijje, El-Medina El-Munevvera 1977., drugo izdanje.

72. En-Nesai Ebu Abdur-Rahman Ahmed b. Šuajb “Sunen sa komentárom Es-Sujutija i glosom Es-Sindija” Matbe’atul-Misrije bil-ezher, Egipat 1930., prvo izdanje.

73. En-Nesai “Kitabud-duafai vel-metrukin”, Darul-va’j, Halep 1396. h., prvo izdanje.

74. En-Nevevi Ebu Zekerijja Jahja b. Šeref “Šerhu Sahihi Muslim”, Darul-fikr, Bejrut 1972., drugo izdanje.

75. Pandža hafiz Muhammed i Džemaludin Čaušević “Kur’an s prijevodom” Hejetul-Eamalil-hajrijjeti, Ujedinjeni Arapski Emirati. 1414/1415. h. godina., prvo izdanje.

76. Er-Rame Hurmuzi “El-Muhdadisul-fasilu bejner-ravi vel-vai”, Darul-fikr, Bejrut 1971., prvo izdanje.

77. Er-Razi Ebu Muhammed Abdur-Rahman "İlelul-hadisi", Kairo 1343. god po Hidžri.

78. Es-Sadiki Muhammed b. Alan "Delilul-falihin lituruki rijadis-salihin", Darul-fikr 1974.

79. Es-Sejjid Sabik "Fikhus-sunne", Darul-kitubul-arebi, Bejrut 1973., drugo izdanje.

80. Es-Sehavi Šemsuddin Muhammed b. Abdur-Rahman "Fethul-mugis šerh elfijetil-hadisi lil-Iraki", El-Metebetus-selefijje, El-Medina El-Munevvera 1968., drugo izdanje.

81. Es-Sehavi Ebul-Hajr Muhammed b. Abdur-Rahman "El-Mekasidul-hasene fi bejani kesirin minel-ehadisil-muštehere alel-elsine", Mektebetul-Handži i Mektebetu El-Musenna, Bagdad, Egipat 1956.

82. Es-Sibai Mustafa "Es-Sunne ve mekanetuha fi tešri'il-islami", El-Mektebul-islami, Bejrut 1976., drugo izdanje.

83. Es-Sidžistani Ebu Davud Sulejman b. Eš'as "Risaletu Ebi-Davud ila ehli Mekke", Darul-arebijje.

84. Subhi Salih "Ulumul-hadisi ve mustalehuhu", Darul-ilmil lil-melajin, Bejrut 1978., deseto izdanje.

85. Es-Sujuti Dželaluddin Abdur-Rahman b. Ebu Bekr "Tedribur-ravi fi šerhi takribin-nevavi", Darul-ihjais-sunnetin-nebevijjeti, Bejrut 1979.

86. Es-Sujuti: "Miftahul-dženneti fil-ihtidžadži bis-sunneti", El-Medina El-Munevvera 1979., treće izdanje.

87. Es-Sujuti "El-Lali'ul-mesnu'a fil-ehadisil-mevdu'a", Darul-Ma'rife, Bejrut 1975., drugo izdanje.

88. Es-Sujuti "El-Ezharul-mutenasire fil-ahbaril-mutevatire", Mudželletul-Ezher 1409. H. god.

89. Es-Sujuti "El-Džami'us-sagir fi ehadisil-beširin-nezir", Darul-kutubil-ilmije, četvrto izdanje.

90. Eš-Šafi Muhammed b. Idris "Er-Risale." Stručna obrada i komentar Ahmed Muhammed Šakir, 1309. h. godine.

91. Eš-Šejbani Abdur-Rahman b. Ali b. Muhammed b. Omer el-Eseri "Kitabu Temjizit-Tajjibi minel-habisi fima jeduru ala elsinetin-nasi minel-hadisi", Darul-kitabil-arebi, Bejrut.

92. Eš-Ševkani Muhammed b. Ali b. Muhammed "Nejlul-evtar šerhu Muntekal-ahbar min ehadisi sejjidil-ebrar", Šeriketu mektebeti

ve metbeati Mustafa el-Babi ve evladuhu, Egipat.

93. Eš-Ševkani Muhammed b. Ali "El-Fevaidul-medžmu'a fil-ehadisil-mevdu'a", Metbeatul-sunnetil-muhammedijje 1978.

94. Eš-Ševkani Muhammed b. Ali b. Muhammed "Fethul-kadir el-džamiu bejne fennir-rivajeti ved-dirajeti min ilmit-tefsir", Darul-ma'rifeti, Bejrut.

95. Škapur Hasan "Sahihul-Buhari prijevod i komentar", Sarajevo 1995., drugo izdanje.

96. Et-Taberani Ebul-Kasim Sulejman b. Ahmed "El-Mu'džemul-kebiru", Ihjaut-turasil-arebi, Irak, prvo izdanje.

97. Et-Tahhan Mahmud "Usulut-tahridž ve dirasetul-esanid", El-Matbetul-arebijjeti, Halep 1978., prvo izdanje.

98. Et-Tahan Mahmud "Tejsiru mustalehil-hadisi", Mektebetul-mearif, Rijad 1985., sedmo izdanje.

99. Et-Tirmizi Ebu Isa Muhammed b. Isa b. Sevre "Džami'-sunen", Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik 2007.

100. Et-Tirmizi "Vrline Allahova Poslanika, s.a.v.s.", Sarajevo 1995. Prijevod sa arapskog Husejn Omerspahić.

101. Et-Tirmizi Ebu Isa Muhammed b. Sevre "Eš-Šemailul-Muhammedijje", Hims 1976.

102. Umeri Ekrem Dija "Buhusu fitarihis-sunnetil-mušerrefeti", Muessesetur-risale, Bejrut 1975., treće izdanje.

103. El-Usfuri Ebu Omer Halife b. Hajat "Kitabut-tabekat", Metbeatul-ani, Bagdad 1967., prvo izdanje.

104. Ez-Zehebi Ebu Abdullah Šemsudin "Tezkiretul-huffaz", Daru ihjait-turasil-arebi, Bejrut.

105. Ez-Zejlei Ebu Muhammed Abdullah b. Jusuf "Nasbur-raje liehadisil-Hidaje", El-Mektebul-islami, Bejrut 1393. h., drugo izdanje.

SADRŽAJ

Uvod.....	5
POJAŠNJENJE NEKIH OSNOVNIH POJMOVA.....	8
Stručni termini za tradiciju.....	8
Hadis.....	9
Sunnet.....	13
Razlika između Hadisa i Sunneta.....	14
Haber.....	15
Eser.....	15
Hadisi-kudsi.....	15
NAZIVI ZA LJUDE KOJI SU SE BAVILI HADISOM.....	19
Prenosilac.....	19
Musnid.....	20
Muhaddis.....	20
Hafiz.....	21
Hudždže.....	22
Hakim.....	23
Emirul-mu'minine fil-hadisi.....	23
HADIS U ODNOSU NA KUR'AN.....	25
Hadis kao komentar Kur'ana.....	25
Hadis kao šerijatsko-pravni izvor.....	36
Da li je hadis objavljen.....	44
Da li su svi hadisi objavljeni ili nisu?.....	51
Pitanje derogacije hadisa Kur'anom i Kur'ana hadisom.....	57
ODNOS PREMA HADISU.....	61
Odnos prema hadisu u vrijeme Muhammeda, s.a.v.s.....	61
Poslanikove, s.a.v.s., metode u poučavanju ashaba.....	64
Pojedinačni i kolektivni sistem poučavanja.....	64
Postupnost u poučavanju.....	64
Lijep odnos prema slušaocu.....	65
Govor na nivou slušalaca.....	66
Objedinjenje riječi i djela.....	66
Rad na širenju hadisa u Muhammedovo, s.a.v.s., vrijeme.....	68
Odnos ashaba i tabi'ina prema Hadisu nakon Poslanikove smrti.....	69
Dosljednost ashaba i tabi'ina u primjeni hadisa poslije smrti Muhammeda, s.a.v.s.....	69
Opreznost ashaba i tabi'ina prilikom prenošenja hadisa.....	72
Opreznost ashaba i tabi'ina kod preuzimanja hadisa.....	75
POJAVA APOKRIFNIH HADISA.....	79
KO SVE UČESTVUJE U IZMIŠLJANJU HADISA.....	82

Pristalice političkih stranaka i grupa.	83
Jesu li haridžije izmišljali hadise?.....	84
Heretici i bezbožnici.	85
Fanatici pristrasni svojoj rasi, plemenu, jeziku, imamu ili mjestu življenja.	86
Propovijednici i vaizi.	87
Sljedbenici različitih mezhebskih pravaca.	88
Neuki pobožnjaci.	89
Ljudi koji su se dodvoravali vladarima.	90
NAPORI UČENJAKA DA ZAŠTITE HADIS OD PODVALA I LAŽI	91
1. Ispitivanje seneda hadisa.	91
2. Provjeravanje hadisa.	93
3. Kritički osvrt na prenosioce hadisa.	95
4. Uspostavljanje kriterija po kojima se klasificiraju hadisi.	97
RAD NA PISANJU I SABIRANJU HADISA	99
Pisanje i sabiranje hadisa u vrijeme ashaba.	100
Pisanje hadisa poslije smrti Muhammeda, s.a.v.s.	105
Hadiske zbirke nastale u vrijeme ashaba.	108
Pisanje i sabiranje hadisa u vrijeme tabi'ina i kasnije.	118
Period samoinicijativnog rada na planu pisanja i sabiranja hadisa.....	119
Period zvaničnog rada na planu pisanja i sabiranja hadisa.....	123
Početak pisanja i sabiranja hadisa u knjige.	125
1. Musannefi.	127
2. Muvetta'i	128
Muvetta' Malika b. Enesa.	128
Muvetta'.	130
Broj hadisa u Muvettau.	131
Verzije Muvettaa.	132
Stepen hadisa u Muvettau.	134
Komentari Malikova Muvettaa.	136
Muhtesari (sažeci) Malikova Muvettaa.	137
Mjesto Muvetta među hadiskim zbirkama.	138
3. Džami'i	139
4. Suneni	139
ODVAJANJE HADISA OD RIJEČI ASHABA I TABI'INA	141
Musned Ahmeda b. Hanbela.	142
Musned.	145
Broj hadisa.	147
Uvjeti Ahmeda b. Hanbela.	148
Stepen hadisa Musneda.	149
Komentari Musneda.	151

IZDVAJANJE SAHIH-HADISA U ZASEBNE ZBIRKE.....	153
EL-DŽAMI'US-SAHIH IMAMA EL-BUHARIJA.....	154
El-Buharijevi učitelji.....	157
El-Buharijevi učenici.....	158
El-Buhari kao neprikosnoveni hadiski autoritet.....	159
El-Buharijeva djela.....	160
El-Džami'us-sahih.....	161
Uvjeti El-Buharija.....	164
Hadisi El-Džamius-sahiha.....	166
Djela nastala kao rezultat izučavanja El-Džamius-sahiha.....	169
1. Komentari El-Džami'us-sahiha.....	170
2. Mustahredži.....	170
3. Mustedreci.....	171
4. Medžamii.....	172
5. Mefatihi i Feharisi.....	173
6. Kutubul-etraf.....	174
7. Sulasijati.....	175
8. Muhtesari (sažeci).....	175
MUSLIMOV EL-MUSNEDUS-SAHIH.....	177
Njegovi učitelji.....	177
Njegovi učenici.....	178
Muslimovo mjesto u hadiskoj nauci.....	179
Njegova djela.....	180
El-Musnedus-sahih.....	181
Uvjeti Muslima.....	182
Stepen hadisa.....	183
Međusobne odlike El-Buharijeva i Muslimova Sahiha.....	186
Komentari Muslimova Sahiha.....	187
Mustahredži Muslimova Sahiha.....	188
Muhtesari Muslimova Sahiha.....	189
ET-TIRMIZIJEV DŽAMI'.....	191
Bistrina uma i pamćenje hadisa.....	191
Et-Tirmizijevi učitelji.....	192
Et-Tirmizijevi učenici.....	192
Smrt Et-Tirmizija.....	193
Njegova djela.....	193
Et-Tirmizijev Džami'.....	193
Uvjeti Et-Tirmizija.....	194
Učenjaci o Et-Tirmizijevu Džami'u.....	195
Hadisi Džami'a.....	196
Rivajeti Et-Tirmizijevog Džami'a.....	197
Komentari Et-Tirmizijevog Džami'a.....	197

EBU DAVUDOV SUNEN.....	199
Njegovi učitelji.....	201
Njegovi učenici.....	202
Učenjaci o Ebu Davudu.....	203
Djela Ebu Davuda.....	205
Ebu Davudov Sunen	205
Uvjeti Ebu Davuda	207
Hadisi njegova Sunena.....	209
Da li u Ebu Davudovu Sunenu ima apokrifnih, mevdu'-hadisa?.....	212
Rivajeti Ebu Davudova Sunena.....	217
Komentari Ebu Davudova Sunena.....	218
Muhtesari - sažeci Ebu Davudova Sunena.....	219
EN-NESAIJEV SUNEN.....	221
Njegovi učitelji.....	223
Njegovi učenici.....	223
Njegovo mjesto u hadiskoj nauci.....	224
Njegova djela.....	226
En-Nesaijev Sunen.....	227
En-Nesaijevi uvjeti prilikom pisanja Sunena.....	227
Hadisi njegova Sunena.....	230
Ima li u En-Nesaijevu Sunenu apokrifnih hadisa?.....	231
Komentari njegova Sunena.....	233
IBN MADŽEOV SUNEN.....	235
Njegovi učitelji.....	236
Njegovi učenici.....	236
Učenjaci o Ibn Madži.....	237
Djela Ibn Madže.....	237
Ibn Madžin Sunen.....	238
Njegovi uvjeti prilikom pisanja Sunena.....	239
Hadisi Ibn Madžina Sunena.....	240
Komentari Ibn Madžina Sunena.....	241
HADISKE ZBIRKE KOJE SU NASTALE	
POSLIJE 3. STOLJEĆA PO HIDŽRI.....	243
Zbirke sahih-hadisa.....	244
IBN HUZEJMIN SAHIH.....	245
Njegovi učitelji.....	246
Njegovi učenici.....	246
Ibn Huzejmina odvažnost.....	246
Njegova plemenitost i darežljivost.....	247
Njegova pobožnost i učenost.....	247
Njegova djela.....	249

Ibn Huzejmin Sahih.....	250
Ravije njegova Sahiha.....	251
Uvjeti Ibn Huzejmea kod pisanja Sahiha.....	252
Hadisi njegova Sahiha.....	253
Smrt Ibn Huzejmea.....	253
IBN HIBBANOV SAHIH.....	254
Njegovi učitelji.....	254
Njegovi učenici.....	256
Hadiski učenjaci o njemu.....	256
Njegova djela.....	257
Ibn Hibbanov Sahih.....	260
Ibn Hibbanova smrt.....	263
NAJZNAČAJNIJE GRANE HADISKE NAUKE.....	265
ZNANOST O PRENOSIOCIMA HADISA.....	265
Znanosti koje se bave identitetom prenosilaca hadisa.....	266
1. Imena prenosilaca i njihovi nadimci po djeci i roditeljima.....	267
2. Neodređena imena.....	270
3. Prenosioci koji su spominjani različitim imenima.....	271
4. Nadimci prenosilaca i hadiskih učenjaka.....	273
5. Prenosioci koji se ne vezuju za svoje očeve.....	274
6. Genealogije prenosilaca i hadiskih učenjaka.....	276
7. Prenosioci i učenjaci iz reda oslobođenih robova i štićenika.....	277
8. Mjesta, gradovi i pokrajine u kojima su prenosioci rođeni i živjeli.....	279
9. Pojedina imena, nadimci po ocu, majci, sinu i kćerki i primenci.....	280
10. Različiti prenosioci istih imena, genealogija i slično.....	282
11. Imena i genealogije prenosilaca, koji se isto pišu a različito izgovaraju.....	283
12. Međusobno slična imena prenosilaca i učenjaka.....	284
13. Recipročno slična imena.....	285
ZNANOST O POVIJESTI PRENOSILACA HADISA.....	287
1. Povijest prenosilaca.....	287
Kada nastaje ova vrsta znanosti.....	288
Povijest prenosilaca pisana prema mjestima njihova življenja.....	290
2. Generacije prenosilaca.....	291
3. Ashabi.....	293
4. Tabi'ini.....	296
Vrijednost tabi'ina.....	297
Izvjесne greške u vezi tabi'ina.....	299
5. Etbait-tabi'ini.....	300
6. Braća i sestre iz reda prenosilaca.....	300
7. Vršnjaci koji su prenosili jedni od drugih.....	302

8. Stariji prenosiooci koji prenose od mlađih prenosilaca	304
9. Prenosiooci koji prenose od istog šejha; jedni su živjeli prije, a drugi poslije.	305
10. Očevi koji su prenijeli hadise od sinova	306
11. Sinovi koji su prenijeli hadise od očeva.	307
ZNANOSTI KOJE SE BAVE STANJEM PRENOSILACA HADISA	309
Osobine prenosilaca od kojih se hadisi prihvataju i oni od kojih se hadisi odbacuju.	309
Pokazatelji smanjene preciznosti kod prenosilaca.	312
Podjela prenosilaca sa stanovišta poznavanja ili nepoznavanja njihovih osobina.	313
Ravije čiji je identitet nepoznat	313
Ravije čije je stanje nepoznato	314
NAUKA O SLABOSTIMA I KARAKTERNIM OSOBINAMA PRENOSILACA.	315
Šerijatska utemeljenost iznošenja slabosti i vrijednosti prenosilaca	315
Nastanak i razvoj ove vrste znanosti.	317
Metode učenjaka u opisu stanja prenosilaca.	319
Uvjeti koje mora ispuniti jedan kritičar koji iznosi slabosti i vrline prenosilaca.	321
Uvjeti za prihvatanje negativnih ili pozitivnih ocjena o prenosiocima hadisa.	322
Oprečne ocjene o prenosiocima.	323
Kako se utvrđuje pouzdanost ravije.	323
Da li je prenošenje od nekoga pouzdanog, potvrda i njegove pouzdanosti.	324
Izrazi džerha vet-tadila.	325
Kategorije prenosilaca o kojima su izrečene pozitivne ocjene.	325
Kategorije prenosilaca o kojima su izrečene negativne ocjene.	326
Kategorije prenosilaca hadisa prema mišljenju Ibn Hadžera el-Askalanija	327
Najpoznatija djela iz Ilmul-džerha vet-ta'dila.	328
Djela o prenosiocima od kojih su hadisi preneseni u El-Kutubus-sitte	330
ZNANOST O TERMINOLOGIJI HADISA	333
VRSTE HADISA I NJIHOVA PODJELA.	335
PODJELA HADISA S OBZIROM NA NAČIN NA KOJI SU PRENESENI.	335
Mutevatir-hadisi.	335
Vrste mutevatir-hadisa.	338
Podjela mutevatir-hadisa sa stanovišta njihova sadržaja.	339
Podjela mutevatir-hadisa sa stanovišta njihove poznatosti.	339

Podjela mutevahir-hadisa sa stanovišta njihovih seneda	340
Zbirke mutevahir-hadisa	340
Ahad-hadisi	342
Mešhur.....	342
Aziz-hadis.....	346
Garib-hadis.....	347
Vrste relativnog gariba.....	348
Još jedna podjela garib-hadisa.....	349
Zbirke garib-hadisa.....	349
Mutabe.....	349
Šahid.....	350
Podjela hadisa s obzirom na stepen vjerodostojnosti.....	352
Sahih-hadis	352
Vrste sahih-hadisa.....	354
Kategorije sahih-hadisa.....	355
Hasen-hadis	355
Vrste hasen-hadisa.....	356
Hadiske zbirke koje sadrže mnogo hasen-hadisa.....	357
Daif-hadis.....	358
Stvari koje se vezuju za poštenje ravije.....	359
Stvari koje se vezuju za preciznost ravije.....	359
Daif-hadisi koji su slabi zbog prekida u senedu.....	359
1. Mu'allek-hadis	360
2. Mursel-hadis.....	361
Opći mursel.....	362
Mursel ashaba.....	362
Skriveni mursel	363
Postupanje po mursel-hadisima.....	364
Zbirke mursel-hadisa.....	365
3. Mu'dal-hadis.....	365
4. Munkati'-hadis.....	367
5. Mudelles-hadis.....	368
Djela o tedlisu i mudellesima	371
Daif-hadisi koji su slabi zbog nekog drugog uzroka.....	372
1. Mud'if-hadis	372
2. Šazzz-hadis.....	373
3. Munker-hadis.....	374
Razlika između munkera i šazz-hadisa.....	376
4. Maklub-hadis	376
5. Mu'allel-hadis.....	378
Zbirke mu'allel-hadisa.....	380
6. Mudtarib-hadis	381

7. Metruk-hadis	383
Metruh-hadis	384
Mevdu'-hadis	385
Znaci po kojima se mogu prepoznati apokrifni hadisi	386
Znaci u senedu hadisa	386
Znaci u metnu	387
Zbirke apokrifnih hadisa	389
Podjela hadisa s obzirom na to dokle doseže njihov sened	391
1. Hadisi-kudsi	391
Razlika između Kur'ana i hadisi-kudsije	392
Zbirke hadisi-kudsija	393
2. Merfu'-hadisi	394
3. Mevkuf-hadisi	395
4. Maktu'-hadisi	396
Djela koja obiluju mevkuf i maktu'-hadisima	397
Podjela hadisa o obzirom na kontinuiranost seneda	398
1. Muttesil-hadis	398
2. Musned-hadis	399
3. Muan'an-hadis	400
4. Muennen-hadis	401
5. Muselsel-hadis	402
Zbirke muselsel-hadisa	405
6. Ali-hadis	405
Zbirke ali-hadisa	406
7. Nazil-hadis	406
Podjela prihvatljivih hadisa na važeće i nevažeće	408
Muhkem-hadis	408
Muhtelif-hadis	409
Postupak sa prividno kontroverznim hadisima	410
Nasih-hadis i mensuh-hadis	410
JOŠ NEKE VRSTE HADISA	412
Mudredž-hadis	412
Musahhaf-hadi	414
ZNANOSTI O RAZUMIJEVANJU HADISA	415
1. Znanost o neobičnim riječima u hadisu	415
2. Znanost o povodu izgovora hadisa	417
3. Znanost o nasih i mensuh hadisima	419
4. Znanost o prividno kontraverznim i problematičnim hadisima ...	420
Znanost o skrivenim nedostacima u hadisima	425
Djela o nevidljivim nedostacima u hadisima	427
Znanost o metodama primanja i predavanja hadisa	428
Podobnost prenosilaca da slušaju hadise	428

Podobnost prenosilaca da prenose hadise.....	430
Metode primanja i predavanja hadisa.....	432
1. Metoda slušanja.....	432
2. Metoda čitanja pred učiteljem ili metoda izlaganja.....	434
3. Metoda ovlaštenja, dozvole.....	434
4. Metoda davanja, uručivanja.....	435
5. Metoda korespondencije.....	436
6. Metoda obavještenja.....	437
7. Metoda oporuke.....	437
8. Metoda nalaženja.....	438
Prenošenje hadisa po smislu.....	438
Riječi koje se ispuštaju prilikom pisanja hadisa zbog čestog ponavljanja.....	441
Parcijalno citiranje hadisa.....	442
METODE TRAŽENJA HADISA.....	443
Nastanak i razvoj teorije o traženju hadisa.....	444
Najznačajnija djela iz oblasti ilmu-tahridža.....	446
1. Nasbur-raje ili ehadisil-Hidaje.....	446
Metode traženja hadisa.....	449
1. Traženje hadisa na osnovu imena ashaba.....	450
Musnedi.....	450
Mu'džemi.....	451
Kutubul-atraf.....	452
2. Traženje hadisa na temelju prve riječi u tekstu hadisa.....	453
El-Kutubul-musannefe fil-ehadisil-muštehere.....	453
El-Mefatih vel-feharis.....	454
Ostala djela u kojima su hadisi zabilježeni abecednim redom.....	456
3. Traženje hadisa na temelju bilo koje riječi iz teksta hadisa.....	457
4. Traženje hadisa na temelju njegova smisla.....	458
A. Djela u kojima su hadisi iz svih oblasti islama.....	458
1. El-Dževami.....	459
2. Mustahredži na džami'e.....	459
3. Mustedreci na džami'e.....	460
4. Medžamii.....	461
5. Zevaidi.....	462
6. Miftahu kunuzis-sunneh.....	463
B) Djela u kojima su hadisi koji tretiraju više pitanja.....	464
1. Suneni.....	464
2. Musannefi.....	465
3. Muvettai.....	465
4. Mustahredži na ova djela.....	466
C) Djela u kojima su hadisi koji tretiraju pojedina pitanja.....	466
1. El-Edžza'u.....	466

2. Et-Tergibu vet-terhibu.....	467
3. El-Ahkam.....	467
4. Djela o pobožnosti, vrednotama i odgoju.....	468
5. Djela o posebnim temama.....	469
6. Djela iz drugih oblasti islama.....	469
7. Djela iz ilmut-tahridža.....	470
8. Komentari određenih djela.....	470
5. Traženje hadisa na temelju sumnje u njihov stepen.....	471
A) Zbirke apokrifnih hadisa.....	471
B) Zbirke slabih hadisa.....	472
C) Zbirke mursel-hadisa.....	473
D) Zbirke muallel-hadisa.....	473
Recenzija doc. dr. Zuhdije Hasanovića.....	475
Recenzija prof. dr. Fuada Sedića.....	478
KORIŠĆENA LITERATURA.....	479

Poznavanje hadisa i hadiskih znanosti nužnost je bez koje ne možemo spoznati istinski značaj hadisa kao drugog izvora islama, kao tumača i komentatora Kur'ana i kao neprikosnovenog autoriteta u razradi kur'anske misli i praktičnoj primjeni propisa sadržanih u njemu. Bez temeljitog poznavanja hadisa nije moguće spoznati pravi smisao islama niti suštinu Kur'ana, a bez poznavanja hadiskih znanosti nije moguće upoznati autentičnost i vjerodostojnost hadisa.

Da bismo bili u stanju pravilno razumijevati, a potom i primjenjivati Poslanikove, s.a.v.s., naredbe, upute i savjete, koji nam ocrtavaju uzorni ljudski život neophodno je, prvenstveno, upoznati se s temeljnim informacijama o hadisu, njegovom mjestu u islamu, odnosu prema Božijoj Riječi, a potom s povijesnim razvojem nastajanja hadiskih djela i njihove vjerodostojnosti. Ovo djelo prof. Karalića ispunjava taj zadatak.

doc. dr. Zuhdija Hasanović

Ova knjiga je jedna od najbolje i najpreciznije napisanih knjiga iz područja nauke o hadisu i njenim detaljima, te je kao takvu slobodno možemo predložiti i preporučiti kao udžbenik našim studentima na islamskim fakultetima, učenicima u medresama, kao i svima onima koji žele malo detaljnije upoznati fineze hadiske znanosti i napor ranijih generacija na očuvanju drugog izvora islama.

prof. dr. Fuad Sedić

ISBN 978-86-7980-090-9

9 788679 800909

